GEORG BRANDES

SAMLEDE SKRIFTER

FEMTE BIND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
GRÆBES BOGTRYKKERI
1900

INDHOLD

HOVEDSTRØMNINGER

i

DET 19. AARHUNDREDES LITERATUR

REAKTIONEN I FRANKRIG

(1874)

Forelæsninger, holdte ved Kjøbenhavns Universitet i Efteraarshalvaaret 1873.

Havde jeg opsat min Vorden,
til man havde undt mig Livet,
saa var jeg endnu ej paa Jorden,
det er Jer vel klart og givet,
naar I ser, hvordan de sig ter.

Goethe

Ingen Filosofi er mulig, hvor Frygten for Tankens Følger er stærkere end Kærligheden til Sandhed.

John Stuart Mill

Et vist Indbegreb af Personligheder, Handlinger, Følelser og Stemninger, Ideer og Værker, som har givet sig Udtryk i det franske Sprog og som opstaar eller virker i Frankrig i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, danner for mit Øje en naturligt sammenhørende Gruppe af Tildragelser i Samfundet og Begivenheder i Bogverdenen, der alle ordner sig om Genoprettelsen af en falden Storhed. Denne faldne Storhed er Autoritetsprincipet.

Ved Autoritetsprincipet forstaar jeg det Princip, fra hvis Synspunkt det enkelte Menneskes og Folkenes Liv hviler paa Ærefrygt for det fra Fædrene Nedarvede.

Autoriteten har som Myndighed til sit Grundlag Magt og virker som Magt ved sin blotte Tilværelse, ikke ved Grunde. Den beror paa Sindenes ufrivillige eller frivillige Underkastelse under det Givne. Den har oprindeligt ikke havt andre Virkemidler end Tvang og Frygt, og den beholder dem til alle Tider; men den har tidligt fremkaldt Følelser som Ærefrygt og Taknemmelighed. Mennesket har ikke skammet sig ved sin Afhængighed eller lidt under den overfor Myndigheden, naar det følte sig denne Myndighed forpligtet. Familieautoriteten, det borgerlige Samfunds Myndighed, Statens Autoritet, der historisk en Tid lang falder sammen med Tvangsherskerens Vilje, har efterhaanden udviklet sig og alle søgt deres Støtte i en endnu højere Myndighed, den religiøse Autoritet. Først ved den bliver Autoritetsprincipet ubetinget. Almagtens Vilje bliver den højeste Lov, for hvilken Mennesket maa bøje sig og som maa lydes blindt.

Autoritetsprincipet har havt en stor opdragende Betydning i Menneskehedens Historie; men dets Sendelse er den at gøre sig selv overflødigt. Paa det lavere Standpunkt underkaster Mennesket sig Loven, fordi den udgaar fra Autoriteten, paa det højere, fordi det indser det Fornuftige i Lovens Indhold. Hvor Autoriteten er ubetinget, maa den optræde som et Under og afvise al Kritik som opsætsig og kættersk. Den ubetingede Autoritet har da ogsaa altid fordret sig anerkendt som en hemmelighedsfuld Sag, et Mirakel.

Thi ubetinget er Autoritetet kun i Kraft af religiøs Stadfæstelse. Dog som Kristendommen historisk havde udviklet sig i Europa, var hidtil i den Autoritetsprincipet ikke fremtraadt i dets særskilte Renhed. Kristendommen havde (idetmindste paa Embeds Vegne) hævdet at være Kærlighedens Religion, Kristi Religion. Ganske vist gik historisk sideordnet dermed, i Virkeligheden som overordnet Princip, den kirkelige Hævden af Kristendommen som Tro og af Troen paa den overnaturlige Autoritet som Pligt. Ikke Kærligheden, men Lydigheden maatte for Kirken som for Staten være det ubetinget Vigtige. Men hidtil havde i Historien Teologer, Gejstlige, kirkelige Forfattere i Almindelighed, selv naar de var strengest, talt den religiøse Sindsbevægelses Sprog, forkyndt Kærlighedens Budskab ved Siden af Troens Lære og stræbt at vinde Sjælene, ikke blot at tale Myndighedens Sag. Først paa dette Tidspunkt, da et Flertal af de udviklede Menneskers Sind i mange Lande var frigjort fra overnaturlige Autoriteters Tryk og derfor kritisk stemt overfor ubetingede Autoriteter ogsaa paa det politiske og sociale Omraade, blev Autoritetsprincipet i dets Renhed og Goldhed forfægtet uden Følelsesbevægethed med Beviser, der henvendte sig hyppigst til Forstanden alene, undertiden ogsaa til Fantasien.

Autoritetsprincipet kan hævdes i Kirke og i Stat, i Samfundet og i Familien, ja i den menneskelige Erkendelse som Erkendelsens og Vishedens Princip. Det blev paa den Tid, hvis Aandsliv jeg vil skildre, hævdet paa alle disse Omraader; men det var paa den Tid, hvorom her tales, kuldkastet paa dem alle.

Det er for at forstaa, hvorledes det paany blev fremdraget og fastslaaet, hvorledes det blev udviklet, forsvaret, befæstet og tilsidst endnu engang sprængt, nødvendigt at se, hvorledes og i Kraft af hvilke Grundbegreber det under Revolutionen var blevet fældet.

Det var ikke paa en Gang blevet angrebet paa alle aandelige Omraader; men det havde vist sig, at dets Bestaaen i alle de forskellige Livskrese afhang af dets Bestaaen i den Kres, der blev anset for den højeste: Kirkens. Thi det var Kirken, der som Myndighed meddelte Myndigheden paa alle de øvrige Omraader (f. Eks. til Kongedømmet af Guds Naade, til Ægteskabet som Sakramente o. s. v.).

Med Kirkens Autoritet stod og faldt derfor Autoritetsprincipet i alle de afledede Autoriteter. Da den kirkelige Autoritet var undergravet, drog den alle de andre Myndigheder efter sig i sit Fald:

Ikke at den enkelte Mand, som i det 18de Aarhundrede kraftigere og med mere Held end nogen anden havde virket for Tankens Frigørelse fra Kirke og Dogmer, havde forudset en saadan Virkning af sin Stræben. Langtfra! Voltaire vilde ingen ydre Omvæltning. I hans lille Fortælling *Verden, som den er (Le monde comme il va)* bliver den vise Babouc vel først meget oprørt ved Skuet af Fordærvelsen i den store By Persepolis og ser meget klart, hvor langt Alting er fra at være som det burde, men lidt efter lidt faar han ogsaa Øje for de slette Forholds gode Sider, og da det afhænger af hans Indberetning til Engelen Ituriel, om Byen skal tilintetgøres eller skaanes, er han ubetinget imod dens Ødelæggelse, ja der tænkes tilsidst end ikke af Engelen paa nogen Omdannelse af Persepolis's Sæder, da «om Alt end ikke er godt, det dog i ethvert Tilfælde er taaleligt». Man kan neppe kalde denne Tankegang oprørsk, og Voltaire er, idetmindste til visse Tider, af samme Mening som Babouc. Voltaire søgte da ogsaa bestandig til Fyrsterne, ikke til Folkene, for at faa sine Ideer omsatte i Handling og erklærede ofte nok, at Kongernes og Filosofernes Sag var én. Da derfor Holbach og hans Medarbejdere lod sig forlyde med, at der «blandt hine Magthavere af Guds Naade, hine Guddommens Repræsentanter, neppe engang hvert tusinde Aar fandtes en, der besad den mest almindelige Retfærdigheds- eller Medlidenhedsfølelse eller de simpleste Evner og Dyder», kunde Voltaire ikke styre sin Harme. Hans Brevveksling med Kongen af Prøjsen indeholder ligeledes heftige Vredesudbrud over Bogen *Natursystemet (Système de la nature).* Han kendte ikke sig selv igen i disse Lærlinge og i disse Følgeslutninger.

Ikke desmindre er det Voltaire, der udgør det nedbrydende

Princip under hele Revolutionen, ligesom Rousseau er den forenende og samlende Aand. Thi Voltaire havde knækket Autoritetsprincipet i Kraft af den Enkeltes Tankefrihed, Rousseau havde fortrængt og erstattet det ved den almindelige Følelse af Broderskab og indbyrdes Sammenhold. Revolutionen satte Punkt for Punkt Alt i Værk hvad disse to store Aander havde forberedt; den udførte deres Testamente; den Enkeltes Tanke blev til nedbrydende Bedrift og Samfundsfølelsen til samlende Forfatning. Fra Voltaire stammede Harmen, fra Rousseau Begejstringen.

I

Da Autoriteten i sit oprindelige Væsen er kirkelig og religiøs, saa er en Særskildring af Revolutionens Forhold til Kirke og Religion paa dette Forholds forskellige Udviklingstrin den uundværlige Betingelse for at begribe den aandelige Reaktion, der fulgte. Thi da denne gaar ud paa Genoprettelsen af Autoritetsprincipet, begynder den saavel historisk som logisk med Kirkens Genoprettelse.

Revolutionen var i sit Væsen fuldt saa meget af religiøs som af politisk Natur. Den var fra én Side set det praktiske Udslag af den store filosofiske Gerning, som det 18de Aarhundredes fritænkerske Skribenter havde udført. Det er Revolutionen i 1789, som vi skylder Menneskeaandens største Erobring fra Fordom og Vold, Samvittighedsfriheden, den religiøse Fordragelighed. Det er ingenlunde den kristne Kirke, til hvem Menneskeheden staar i Gæld for dette uvurderlige Gode. Kirken modsatte sig til det Yderste enhver Fordring i Retning af Samvittighedsfrihed.

I det Øjeblik, da Revolutionen begynder, er alle Forberedelser til det store Sammenstød mellem Autoritetsprincipet paa den ene Side, Individualitets- og Solidaritetsprinciperne paa den anden Side trufne. Alle Førerne, alle Ridderne og Væbnerne, der skal udfægte det store Dystløb, staar paa deres Poster, ubekendte for hverandre, ubekendte for Verden, som de snart skal fylde med deres Navne. De er af højst forskellig Æt og har en højst forskellig Fortid. Det er Adelsmænd som Mirabeau, Gejstlige som Maury, Fauchet og Talleyrand, Læger som Marat, Advokater som Robespierre, Digtere, Filosofer, Talere, Skribenter som

M. J. Chénier, Condorcet, Danton og Desmoulins, en hel Hærskare af Talenter og Karakterer. Kirken samler sine Vaaben til en fortvivlet Kamp, som forud er tabt, Revolutionen rykker frem, først usikker og med Vaklen, saa truende, saa uimodstaaelig og snart sejrsdrukken. Saasnart Rigsstænderne bliver sammenkaldte, er Kamppladsen aaben, Skrankerne falder paa begge Sider og den store Kampdommer, Verdenshistorien, giver Signalet til Sammenstødet.

Straks efter Stændernes Sammenkaldelse er den gejstlige Stands første og enstemmige Forlangende det, at faa «den katolske, apostoliske og romerske Religion» anerkendt som Nationalreligion, som den eneste, der skulde have Tilladelse til offenlig Gudsdyrkelse. Og dog var der Republikanere og ikke faa blandt den lavere Gejstlighed; men til den Frihed, de fordrede, regnede de ikke den religiøse. De folkelig sindede Abbeder deklamerede vel imod Inkvisitionen, kaldte den menneskeæderisk og tigeragtig, men de advarede mod Fordrageligheden. Den revolutionære Abbed Fauchet, den samme, der efter Bastillens Indtagelse velsignede Borgervæbningens trefarvede Uniformer og skabte Tricoloren som Nationalflag, betegnede dengang Tolerancen haanligt som «den almindelige Tolerantisme» og spaaede, at, hvis den blev indført, vilde det kun lede til alle gode Sæders fuldstændige Forfald. Han gik saa vidt, at han vilde negte dem, der ikke bekendte sig til noget Religionssamfund, Retten til at gifte sig, «da man ikke kunde anse saadanne Mennesker for bundne ved deres Ord».

Da Stænderne traadte sammen som Nationalforsamling, blev Gejstligheden snart tvungen til Indrømmelser, men selv naar Misstemningen imod den kom til Orde, endte Oppositionen bestandig med at iklæde sig de mildeste og hensynsfuldeste Former. Da f. Eks. i Februar 1790 Garat havde brugt det Udtryk om Præste-Indvielsen, at den var et borgerligt Selvmord, og en Række Gejstlige, hvoriblandt Abbed Maury og Biskopperne af Nancy og Clermont, i Forbitrelse herover foer i Vejret, raabte paa Gudsbespottelse og indgav et Forslag om at den katolske Religion skulde erklæres for Nationalreligion, saa blev Forslaget vel forkastet, men paa en saadan Maade, at man føler Modstandernes Frygtsomhed og Usikkerhed i Begrundelsen af dette Skridt.

Det vilde, hed det, være en Krænkelse af Religionen og af de Følelser, der besjælede Forsamlingen med Hensyn til den, at forudsætte endog blot en Tvivl herom. Man vovede endnu ikke

at sige, hvad man mente, og saaledes saa man endnu en Forsamling, hvis Flertal bestod af Fritænkere, deltage i kirkelige Optog og overvære den katolske Gudstjeneste. Kun to Maaneder senere kom da Forslaget om at erklære Katolicismen for Nationalreligion frem paany, denne Gang efter Maury's forbitrede Udfald imod Forslaget om Kirkegodsets Inddragning under Staten. Det blev denne Gang stillet af en Gejstlig, Dom Gerle, der senere som Jakobiner viste sig meget ivrig for at bringe denne sin første offenlige Optræden i Glemme. Mirabeau svarede med en Hentydning til det Vindue i Louvre, som han fra Talerstolen havde for Øje, «det samme», raabte han, «fra hvilket en fransk Enehersker, der blandede de verdslige Formaal med Religionens aandelige Formaal, affyrede det Bøsseskud, der gav Signalet til Bartholomæusnatten.» Og dog bøjede man atter denne Gang af og gik uden om Sagen, idet man erklærede, at Religionens Majestæt og den Ærefrygt, man skyldte den, ikke tillod, at den blev Genstand for en Forhandling. Hele Højre afholdt sig fra at stemme, og en Indsigelse blev ovenikøbet nedlagt, underskrevet af 297 Medlemmer, hvoraf 144 af Kleresiet. Man var vaklende og sagde sig selv imod.

Adelen, der hundrede Aar før havde tiljublet Ludvig den 14de Bifald, da han tilbagekaldte det i Nantes givne Tolerance-Tilsagn, var gennem Paavirkningen af det 18de Aarhundredes Literatur bleven saaledes omstemt, at da den forhandlede som Stand, havde den i rent Voltairesk Aand udtalt sig for almindelig Fordragelighed; men dog havde den ligesom uvis tilføjet, at den katolske Kirke burde være Folkekirke. Borgerstanden, der tildels var jansenistisk og derfor i Virkeligheden langt mindre frisindet, havde som Stand udtalt sig paa lignende undvigende Maade. Men efter at Nationalforsamlingen var traadt sammen, var enhver Uvished i Grunden forud udelukket. Thi et af Forsamlingens første Skridt var som bekendt Erklæringen af Menneskerettighederne, og imellem disse Menneskerettigheder var udtrykkeligt stillet Frihed til at tænke og tale ogsaa i religiøse Anliggender. Artikel 10 i Erklæringen lyder nemlig: «Ingen bør foruroliges for sine Meningers, end ikke for sine religiøse Meningers Skyld, forudsat at hans Tilkendegivelse af disse ikke forstyrrer den lovlige Orden.» Paven svarede med at betegne denne Frihed som «en unaturlig og vanvittig Ret, der kvæler Fornuften» (sic), og

hermed skulde det synes som om de to Lejres Stilling til hinanden var bestemt.

Man sporer, hvorledes Situationen klarer sig, da Talen i den grundlovgivende Forsamling kommer paa Fordrageligheden. I Forslaget til Erklæringen af Menneskerettighederne var en Artikel formet saaledes: «Gudsdyrkelsen hører under Politiet; følgelig tilkommer det Samfundet at ordne den, at tillade én Kirkeskik og forbyde en anden.» Mirabeau angreb denne Artikel med Voldsomhed.

«Jeg vil ikke præke Taalsomhed,» sagde han. «Den mest uindskrænkede Religionsfrihed er i mine Øjne en saa hellig Ret, at Ordet Taalsomhed som Udtryk for den næsten selv synes mig tyrannisk, da selve Tilværelsen af en Myndighed, der har Magt til at taale, altsaa ogsaa til ikke at gøre det, er et Indgreb i Tankens Frihed.» I et følgende Møde gaar han videre endnu: «Man har talt om en herskende Kirkeskik; hvad mener man med herskende? jeg forstaar ikke dette Ord og udbeder mig en Begrebsbestemmelse deraf. Mener man en Kirkeskik, som undertrykker de andre? Men har Forsamlingen da ikke banlyst Ordet Undertrykkelse? Eller er det Fyrstens Religion, man mener? Fyrsten har ikke Ret til at herske over Samvittighederne eller til at rette Meningerne. Eller tænker man paa Flertallets Gudsdyrkelse? En Gudsdyrkelse er en Mening. Denne eller hin Gudsdyrkelse er et Udslag af denne eller hin Mening. Men en Mening danner sig ikke ved Sammentælling af Stemmer. Tanken tilhører os, er uafhængig og lader sig ikke binde.»

Man ser, hvorledes Modet til at udtale sin Anskuelse i religiøse Anliggender begyndte at prøve sine Vinger.

Her et andet Eksempel paa, med hvilken Fart man saavel i som udenfor Forsamlingen fra en frygtsom Begyndelse hævede sig til Bevidstheden om den store aandelige Omvæltning, der foregik.

I Oktober 1789 stod for Nationalforsamlingens Skranke en besynderligt udseende Deputation i lange Klæder og med østerlandske Træk. Det var Jøder fra Elsass og Lothringen. De anraabte paa deres Troesfællers Vegne om Barmhjertighed. «Højbaarne Forsamling,» sagde de, «i den Eviges Navn, der er Ophav til al Retfærdighed og Sandhed, i Guds Navn, som har givet alle Mennesker lige Rettigheder og Pligter, i Menneskehedens Navn, der gennem Aarhundreder er bleven krænket ved den

vanærende Behandling, som de ulykkelige Efterkommere af det ældste Folkeslag har lidt i næsten alle Jordens Egne, kommer vi for at bede Eder værdiges at tage vor beklagelige Skæbne under Overvejelse. De, som overalt er forfulgte, overalt fornedrede, og dog altid underdanige, aldrig oprørske, de, som hos alle Folk er en Genstand for Harme og Foragt, medens de burde nyde Taalsomhed og Medlidenhed, Jøderne nemlig, kaster sig for Eders Fødder og tillader sig det Haab, at I midt under de vigtige Arbejder, som optager Eder, ikke vil ringeagte deres Klager, og med nogen Deltagelse vil høre de frygtsomme Indsigelser, som de vover at nedlægge ud fra Dybet af den Nedværdigelse, hvori de er begravne . . . Gid en Forbedring af Forholdene, som vi hidtil uden Nytte har ønsket og som vi anraaber om med Taarer i Øjnene, maa være Eders Velgerning og Eders Værk!»

Clermont-Tonnerre tog sig med Varme af dette Bønskrift. Den forvovne og koldblodige Abbed Maury tog til Genmæle imod hans Ord. Han sagde: «Hvem vil endnu i vore Dage tale om Forfølgelse eller Ufordragelighed! Jøderne er vore Brødre. Men at kalde Jøderne Borgere, det vilde være det Samme som at indrømme, at Englændere og Danske uden at have faaet Indfødsret og uden at ophøre med at være Englændere eller Danske kunde blive Franskmænd.» Han dvælede ved Jødernes Aagertilbøjelighed og de øvrige Laster, man tillagde dem: «Ikke En iblandt dem har forstaaet at adle sine Hænder ved at styre et Plovjern eller dyrke et Stykke Jord.»

Da det paa det Strengeste var Jøderne forbudt at besidde den ringeste Smule Grundejendom og deres Stilling overhovedet var saadan, at de, naar de gik ind i en By, maatte betale samme Afgift som der betaltes af Svin, var Maury's Bevisførelse let at gendrive. Men Hadet til Jøderne var endnu saa stort, at Ingen havde Noget at udsætte paa den. Man frygtede for, at Jøderne skulde gøre hele Elsass til en jødisk Koloni, hvis man gav dem Borgerrettigheder.

Stemningen var flov. Kun et eneste Medlem af Forsamlingen, dengang endnu ubemærket, Maximilien Robespierre, var for Jødernes Ligestilling. Han betegnede deres Laster som Følger af den Fornedrelse, hvori man havde holdt dem.

Men han var den eneste i hele Forsamlingen, der talte for Forslaget, som betegnende nok indbefattede Protestanter, Skuespillere og Jøder under Et. De to første Klassers Menneske-

rettigheder blev anerkendte; men da Mirabeau indsaa Umuligheden af Forslagets Fremme for Jødernes Vedkommende, lod han Behandlingen af dette Punkt blive udsat paa ubestemt Tid. To Aar gik hen. I Aaret 1791 fornyede Jøderne deres Ansøgning. Men hvilken Forandring i Tonen! Slavens ydmyge Bøn var bleven til Mandens bestemte og skarpe Fordring. Slutningen lyder:

«Hvis der var en Religion, hvis Bekendere ikke kunde være Borgere, medens Bekenderne af andre Religioner kunde være det, saa vilde disse være herskende Religioner; men der gives ingen herskende Religion, da alle har lige Rettigheder. Dersom man negter Jøderne Borgerrettigheder, fordi de er Jøder, straffer man dem, fordi de er fødte i en bestemt Religion. Men i saa Fald gives der ingen Religionsfrihed, siden Tab af Borgerrettigheder er knyttet til denne Frihed. Saameget er vist: idet man har hævet Menneskene til religiøs Frihed, har man ogsaa havt til Hensigt at hæve dem til borgerlig Frihed; der gives ingen Halv-Frihed, saa lidt som der gives en Halv-Retfærdighed.»

Faa Aar tilbragte i Revolutionens Luftlag havde givet disse Pariaer Selvfølelse og Stolthed. Denne Gang gik Forslaget igennem uden Drøftelse.

I den grundlovgivende Forsamling kom den Uvilje imod den positive Religion og dens Præster, som «Filosoferne» havde meddelt deres Tidsalder, ikke endnu til Udbrud i Ord. Forbitrelsen gav sig foreløbig Luft i Gerning. Alt Kirkegods og Klostergods blev erklæret for Statsejendom. Voltaire havde givet sine Lærlinge det Hverv «at knuse den infame». De troende Katoliker saa i den grundlovgivende Forsamlings Beslutninger et Forsøg paa at udføre hvad han havde ment med dette Hverv. Det syntes dem som var det hele Helvede sluppet løs paa Kristi Kirke og som om «Filosoferne» vilde «afskaffe den kristelige Religion ikke blot i Frankrig, men i hele Europa, ja i hele Verden». (*Conjuration contre la religion catholique et les souverains* 1792). For at opnaa dette Resultat havde «Filosoferne» henvendt sig til de store Landes Regenter, til Friedrich af Prøjsen, til Catharina af Rusland og andre, men det var ud fra den franske Middelstand at Slaget blev ført.

Præsterne, der efter et gammelt Ord har fundet hvad der fattedes Archimedes: det Punkt udenfor Jorden, i en anden Verden, hvorfra de kan sætte denne i Bevægelse, begyndte nu at fana-

tisere Provinserne. I Arras bares et Billede om, hvor Maury og de Kongeligsindede var afmalede paa den højre Side af den Korsfæstede, de Revolutionære paa den anden Side under den onde Røver. Et sandt Oprør fandt Sted i Nîmes ved Efterretningen om at en Protestant, Saint-Étienne, var bleven valgt til Formand for Nationalforsamlingen.

Den nye Ordning af Kirkens Forhold opnaaedes ved et Forbund mellem Forsamlingens Voltairianere og Jansenister. Jansenisterne hadede som religiøse den jordiske Storhed og godkendte som skæbnetroende den menneskelige Elendighed. De vilde da ikke se Kirken rig og bekymrede sig ikke om den Gavn, dens Rigdomme gjorde nedadtil. Hertil kom, at den Mængde Skandaler, hvortil de højere Gejstliges Liv gav Anledning, opbragte deres Sædelighed. Det var saaledes f. Eks. bekendt, at Frøken Guimard, Biskop Jarantes Elskerinde, bortgav gejstlige Embeder i Operakulisserne, at Erkebispen af Narbonne i et af sine Abbedier havde et helt Harem, ja at Bernardinerne i Abbediet Granselve havde en lille By med eget Damekvarter og med altid dækkede Borde indrettede til deres natlige Svirelag.

Havde man nøjedes med at bemægtige sig Kirkefyrsternes Rigdomme, saa havde man kunnet afvise Beskyldningen for at ville Religionen tillivs. Men man gjorde Indgreb i Kirkens indre Forhold som i dens Tugt; man ændrede Gudsdyrkelsens ydre Former, og Kirkens Foresatte forkyndte da naturligvis, at Religionen var rokket i sin Grund. De lavere Gejstlige vovede derfor saa godt som aldrig at aflægge Ed paa Forfatningen. Gjorde En det, saa blev den ringe Løn, han modtog af Staten, sammenlignet med Judas's Blodpenge, og det skønt det tidligere fandtes ganske i sin Orden, at Biskopperne besad Paladser og Haver og havde enhver Art Livsnydelse til deres Raadighed, medens den lavere Gejstlighed paa samme Tid blev formeligt udhungret.

Den nye Tingenes Orden gav paa Landet Anledning saavel til raa som til pudsige Optrin. Man læser i Camille Desmoulins' Bladartikler en meget humoristisk Skildring af en Landsbypræsts ufrivillige Afsked fra sit Sogn. Ved Kirkens Dør finder han en Søndag efter Gudstjenesten til sin Overraskelse en uhyre, fuldt pakket Flyttevogn med alle hans Sager. Ovenpaa Vognen sidder grædende hans Javotte, «Husholdersken», til hvem Skolemesteren siger Farvel med en Taare i Øjet. Han sættes ind i Vognen under Raabene: Farvel, Farvel, Deres Velærværdighed! og afsted

gaar det, tiltrods for at han skælder og smelder, saalænge han endnu kan se sit Klokketaarn. — Men paa andre Steder blev Eden aftvungen Præsten med Bajonetten for Brystet, ja en enkelt Gang blev han staaende paa Prædikestolen dræbt med et Geværskud. Blev der nu imidlertid saaledes begaaet enkelte Overgreb mod de ikke edfæstede Præster, saa var dette dog for Intet at regne mod hvad der fra disses Side skete. De skildrede for Landbefolkningen den borgerlige Forfatning, der i Virkeligheden ikke havde rørt ved Religionen, som en Djævelens Gerning. De lærte det var Dødssynd at tage Sakramentet af en Præst, der havde aflagt Ed til Regeringen, dernæst at de Børn, som de af disse Præster Viede fik, var at betragte som uægte, ja at Guds Forbandelse hvilede over ethvert saadant Barns Vugge. Snart blev en forfatningstro Præst forfulgt med Stenkast i Kirken, snart en hængt i Korets Lysekrone. De Kirker, Nationalforsamlingen havde ladet lukke, blev aabnede med Økseslag. I enkelte Departementer drog morderiske Bander af Pilegrimme anførte af Præster over Markerne med Gevær og Spyd i Haanden. Værst gik det dog til i Bretagne. Naar dèr den simple Bonde var gaaet mange Mile fra sit eget Sogn for at høre en rigtig, ɔ: ikke edfæstet Præst og saa ved sin Hjemkomst saa en halv Snes af sine Bysbørn gaa ud af hans egen Kirke efter i al Mag at have hørt den nysankomne Præst, var hans Had saa levende, at han troede sig berettiget til enhver Voldsomhed, hvortil han blev ophidset fra kirkelig Side.

Da nu den lovgivende Forsamling traadte sammen, var der ingen Stænder mere. Adelen havde udvandret, og den højere Gejstlighed anraabte i Landflygtighed om fremmede Hoffers Bistand. Den lavere Gejstlighed var fanatisk revolutionsfjendtlig og ophidsede den uvidende Mængde. Det Sprog, som nu førtes i Forsamlingen, var himmelvidt forskelligt fra det tidligere. Den staaende Anklage mod Religionen var nu den naivt udtrykte, at den ikke stemmede med Forfatningen, og imod Gejstligheden, at den udelukkende gik ud paa at faa sine Ejendomme og sit Gods tilbage. Præsternes Løgne og Voldsgerninger havde opirret Stemningen til det Yderste. Hvis et Par forsonlige Stemmer lod sig høre som Digteren André Chénier's, der ytrede, at Præsterne ikke forstyrrer Staten, naar den ikke sysselsætter sig med dem, eller som Talleyrand's, der sagde, at da ingen Form af Religiøsitet var paabudt ved Lov, burde heller ingen rammes af Loven, saa

var det dog nu den Voltaireske Harme, der for lang Tid alene havde Ordet.

Disse Aar var Girondinernes Tidsrum, og Girondinismen er det historiske Udtryk for Voltaires Aand.

I en offenlig Erklæring, som er fórfattet af Girondinernes berømte Fører Vergniaud, hedder det: «Oprørske Præster forbereder en Rejsning imod Forfatningen; disse Voldsherredømmets frække Drabanter anraaber alle Troner om Guld og Soldater for at generobre Frankrigs Scepter.» Som Minister for det Indre sagde Roland: «Oprørske og hyklerske Præster, der dækker deres Planer og Lidenskaber med Religionens hellige Slør, betænker sig ikke paa at ophidse Fanatismen og væbne deres vildledte Medborgère med Utaalsomhedens Sværd.» Ja paa Forslaget om at landsforvise Præsterne talte Vergniaud halvt i Spøg, halvt i Alvor, som kunde man ikke være bekendt at tilføje Udlandet et saadant Onde, som man afstedkom ved at sende det denne Foræring. «I Almindelighed,» sagde han, gives der ikke noget mere Usædeligt end at sende et Nabofolk de Forbrydere, for hvilke et Samfund vil befri sig selv.» Han trøster sig imidlertid med, at de vil blive modtagne som sande Helgene i Italien og «at Paven i den Foræring af saamange levende Helgene, som vi sender ham, vil se et beskedent Forsøg paa at udtrykke vor Erkendtlighed for alle de Arme, de Ben og de Relikvier af døde Helgene, hvormed han gennem Aarhundreder saa rigeligt har betænkt vor fromme Lettroenhed.»

Ja, tilføjer Girondineren Isnard, den senere Formand for Konventet: «Lad os sende disse Pestbefængte til Roms og Italiens Hospitaler.» Han udvikler, at naar en Præst er fordærvet, er han det aldrig halvt, at det at tilgive Forbrydelser er det Samme som at deltage i dem, at der maa gøres en Ende paa Tingenes Tilstand som den er, og at det er Revolutionens Fjender, der selv tvinger den til at knuse dem. Han udraaber for første Gang det frygtelige Ord, der senere fandt saa mangedobbelt Ekko: «Der behøves ingen Beviser.» Det vil sige, at Præsten burde udjages af Frankrig, saasnart der overhovedet klagedes over ham.

Og da der nu ytredes Frygt for ved disse Foranstaltninger at afstedkomme Borgerkrig, holdt den bekendte Girondiner Guadet, Discipel af Holbach, en beroligende Tale, hvori han bl. A. sagde: «Enhver véd, at Præsten er lige saa fejg som havesyg, at han

ikke kender andet Vaaben end Overtroens, og at han, som kun er vant til teologiske Klopfægterier, er for Intet at regne paa en Valplads.» Det viste sig snart, hvor fuldstændigt denne Mand og hans Meningsfæller tog fejl i dette Punkt og med hvilken Lidenskab Præsterne gik i Spidsen under den blodige Borgerkrig, som fulgte.

Snart kom det saavidt, at Talerne gjorde formelige Undskyldninger, naar de var nødsagede til at underholde Forsamlingen om disse Æmner. I en Tale af François de Nantes, hvor han vel at mærke optræder som Ordfører for et Udvalg, hedder det: «Vi kan kun trøste os over den Nødvendighed, hvori vi befinder os, at maatte underholde Dem om Præsternes Kirkevæsen, ved det Haab, at de Forholdsregler, til hvilkè De vil gribe, snart vil sætte Dem istand til aldrig mere at høre Tale derom.» Den hele Tale er et Væv af Drøjheder.

Høje og ringe delte denne Stemning. En af Ludvig den 16des Ministre, den grove og voldsomme Cahier de Gerville, sagde en Dag, da han gik ud af Statsraadet, til sin Embedsfælle, Molleville, der i sine *Erindringer* har opbevaret Udbruddet: «Jeg vilde ønske, at jeg kunde have det fordømte Utøj af Præster fra alle Lande imellem mine Fingre for at knuse dem alle paa én Gang.» Men med stille Værdighed kom Revolutionsaanden til Orde i et Brev, som Republiken sendte til Paven og som man havde overdraget en Kvinde at forfatte. Det er stilet til «Fyrst-Biskoppen i Rom.» I Republikens Navn skriver Fru Roland til Paven: «Du den romerske Kirkes Ypperstepræst, du Fyrste for en Stat, som glider ud af dine Hænder, vid, at du kun kan bevare Stat og Kirke ved en uegennyttig Bekendelse af hine evangeliske Grundsætninger, der aander det reneste Demokrati, den ømmeste Menneskekærlighed og den fuldkomneste Lighed, og som Kristi Statholdere kun har forstaaet at besmykke sig med for at forøge en Herskermagt, der nu falder sammen af Ælde. Uvidenhedens Aarhundreder er forbi.»

Dog Ord som disse falder ganske ud af Stilen i hvad der ellers blev sagt og skrevet. Den rolige Overbevisnings Tid var omme, de løsladte Lidenskabers Tid begyndt. Og Lidenskaberne fulgte Overbevisningernes Spor. Hadet til Katolicismen naaede sin Højde. Det stod i én samlet Flamme over Frankrig. Det var Klubbernes gyldne Tid.

Cordeliererne havde deres Klub i en Klosterkirke. Alle Male-

rierne, alt det udskaarne Arbejde, Tapeter og Billeder var revne ned, kun det blotte Skelet af Kirken stod tilbage. I Kirkens Kor, hvor Regn og Blæst trængte ind igennem de ituslaaede Ruder i Rosen, var Formandens Sæde. Hans Bord dannedes af Høvlebænke, der var stillede ved Siden af hinanden. Paa dem stod en Række røde Huer, og Enhver, som vilde tale, tog først en rød Hue paa. Bag Formanden stod en Statue af Friheden med sønderbrudte Marterredskaber i Haanden. Tømmerværk, itubrudte Bænke og Kirkestole, Stumper af ituslagne Helgener afgav Sæder og Skamler for den store Hob af støvede og vildt udseende Tilskuere i hullede Carmagnoler (saadan kaldtes deres Trøjer) og med Spyd paa Skuldrene eller de nøgne Arme overkors. Talerne udtrykte sig djærvt og ligefrem, enhver Ting blev nævnet ved sit drøjeste Navn. Et skamløst Ord og en uhøvisk Haandbevægelse vakte Bifald. Modstandere afbrød dem; undertiden afbrødes de ogsaa af smaa, mørke, skrigende Ugler, der havde boet under Klostertaget og som nu fløj ud og ind gennem de udslaaede Vinduer i Haab om at finde nogen Føde. Formandens Klokke formaaede ikke at bringe dem til Tavshed, undertiden skød man efter dem, og de faldt blødende og sprællende ned i Forsamlingen. Her talte Danton, Marat og Camille Desmoulins, den elskværdige og vittige Camille, der gjaldt for saa maadeholden, at han maatte forsvare sig imod Beskyldningen for Skinhellighed og som endnu for Revolutionsdomstolen førte Sansculotten Jesus i Munden. Han havde sine private Grunde til Had mod Præsterne. Da han i December 1790 vilde giftes med sin elskede Lucile, uden Tvivl en af Revolutionens skønneste og reneste Kvindeskikkelser, og da hans Forening med hende kun manglede Præstens Stadfæstelse, var der ingen Præst, som vilde vie ham, fordi han i en Bladartikel havde sagt, at Muhameds Religion var ganske ligesaa indlysende som Jesu Religion. Han nødtes da til at tage sine Ord tilbage og gaa til Skrifte for at blive gift. Men nu tog han Oprejsning. I sit Blad *Le vieux Cordelier* skrev han: «Man har sluttet Kapitlet om Præsterne og om alle Religioner, naar man har sagt, at de ligner hverandre deri, at de alle er lige latterlige, og naar man har anført, at Tatarerne spiser den store Lamas Skarn som den største Lækkerbidsken. Der gives ikke saa usselt et Løghoved, at det jo har været æret som Jupiters Lige. Mongolerne tilbeder en Ko, som er Genstand for lige saa mange

Knæfald som Guden Apis ... Vi har ikke Lov til at ærgre os over alle disse Dumheder, vi, som saa længe i vor Enfoldighed har ladet os narre til at tro, at man kan synke en Gud, som man sluger en Østers.» Hos Cordeliererne gik Loustalots indflydelsesrige Avis *Les révolutions de Paris* fra Haand til Haand. I Fasten 1792 stod der i Anledning af Markedsløjerne at læse i den: «Paa den Tid, da der var en herskende Religion i Frankrig, taalte de kronragede Gøglere ingen Kappestrid i den stille Uge. Det var dengang kun dem tilladt at give Forestillinger. Nu er Konkurrencen fri. Naar Taskenspilleren imidlertid stiger op paa sin Fjælebod, er han klædt i et pudserligt Hovedtøj og en Mantille, som gør ham bemærket i Folkemængden udenom ham; men naar Forestillingen er tilende, tager han Kostymet af. Præsten derimod fortsætter sin Rolle udenfor Scenen og beholder til daglig Brug Masken paa ... Naar vil de rødme over at være Menneskeslægtens Harlekiner?» Fra nu af bliver den staaende revolutionære Benævnelse af Præsterne Teofager (ɔ: Gudspisere). Kort efter i April bringer samme Blad en Artikel, hvori det foreslaas at anvende lignende Forholdsregler mod Præsterne som Johanne af Neapel indførte for berygtede Fruentimmer: «Man bør indelukke dem i et Hus, hvor de saa kan præke og bede, saa meget de har Lyst til for dem, der kommer og besøger dem; men det bør forbydes dem at gaa ud, for at de ikke skal forpeste Befolkningen.» Voltaires Vin er her bleven til Æddike og Gift.

Overfor Cordeliierernes Klub stod Jakobinernes med meget forskelligt Præg. Dens Aandsretning var tung, alvorlig og pedantisk. Den stillede sig under Rousseaus Varetægt, som dens Medbejler stod under Voltaires. Jakobinernes første Program var rent Rousseausk: Kærlighed til Lighed, Had til vedtagne Uligheder, hertil kom kold og beregnet revolutionær Forfølgelsesaand, Herskesyge og paa Bunden af det Alt Kærlighed til Reglen, det vil sige til Samfundets Ordning efter Rousseaus Grundsætninger.

For den, der betragter de historiske Særsyn literært, er i Revolutionens Historie Intet mere paafaldende end den Klarhed, hvormed alle de Handlende og Optrædende fører deres Ytringer eller Handlinger tilbage til det 18de Aarhundredes Literatur. Det er som de ikke attraaede anden Ære end den at omsætte færdige Læresætninger i Handling. Ved Mirabeau's Grav blev det sagt til hans Hæder, at han om Filosoferne havde ytret: «De

har skabt Lyset, jeg vil skabe Bevægelsen», og der gives knap et Afsnit i *Samfundspagten (Le contrat social)*, der ikke under Revolutionen enten er gaaet over i en Lov, eller i en offenlig Erklæring, eller i en Avisartikel, eller i en Tale i Nationalforsamlingen, eller endelig i Republikens Forfatning.

De vigtigste af dens Begrebsbestemmelser (Magten som udstrømmende fra Folket, Loven som Udslag af den almindelige Vilje) forekommer ordlydende i Erklæringen af Menneskerettighederne. Saasnart Foreningstanken dukker op hos Jakobinerne, fører de den øjeblikkeligt tilbage til Rousseau og bruger alle hans Stikord. I en Artikel i *La bouche de fer* skriver Abbed Fauchet: «Ophøjede Rousseau! følelsesfulde og sanddru Aand! Du er en af de første, der har forstaaet Retfærdighedens evige Orden. Ja ethvert Menneske har Ret til Jorden og bør have til Ejendom, hvad han behøver til sit Underhold.» Og han udvikler, at Samfundspagten er en Pagt mellem Mennesket og dets Fædreland. Med næsten samme Vending udtrykker Saint-Just sig i sin Tale for Ludvig den 16des Død: «Samfundspagten er en Kontrakt mellem Borgerne og ikke en Kontrakt med Regeringen. Man har ingen Forpligtelse med Hensyn til en Kontrakt, man ikke har indgaaet.» Dog Robespierre er den, der som Jakobinernes Høvding overalt giver den Rousseauske Aandsretning dens typiske Udtryk. Han var den første Fjende af Girondinernes Forstandstro, og derfor ser vi ham paa det Tidspunkt, da disse gik videst i nedbrydende Retning, indgive en Henvendelse til Jakobinerne, i hvilken han erklærer, at Revolutionen staar under Guds Førelse, ja i Virkeligheden er en Gerning af Forsynet. Han følte en Trang til at give sin revolutionære Følsomhed dette affekterede Udtryk, der henførte den til hvad man kaldte den naturlige Religion.

Det var ikke denne Stemning, men den af Voltaire fremæggede Harme og Foragt, der i Midten af Aaret 1792 blev den herskende i den lovgivende Forsamling og i Frankrig. 19de August 1792 udstedtes den Forordning, der fastsatte Landsforvisning til en Koloni for enhver ikke edfæstet Gejstlig. Hver Dag fandt Anholdelser af disse Gejstlige Sted, og saa fulgte Septembermyrderierne. De gik først og fremmest ud over de fangne Præster. Abbed Barruel skriver: Disse Bødler hørte ikke alle til Folkets Bærme. Til de Præster, man myrdede, raabte en Mand: «Kæltringer, Mordere, Uhyrer, usle Hyklere! Hævnens Dag er endelig kommen. I skal ikke mere bedrage Folket med Eders Messer

og Eders lille Stykke Brød paa Altrene.» — Beundringsværdige er imidlertid det Mod og den Standhaftighed, som de fleste af Præsterne udviste. I Carmeliterfængslet foretrak uden Betænkning 172 Præster at skydes for at aflægge Ed paa Forfatningen. Rørende er det at læse Skildringen af de Præsters Fattethed, der var indespærrede i Abbediet: «Vi sendte fra Tid til anden nogle af vore Kammerater til Taarnvinduet for at faa at vide, hvad Stilling de Ulykkelige, som man i Gaarden ofrede, indtog, og for efter deres Beretning at beregne, hvilken vi gjorde bedst i at indtage. De meddelte os, at de, som strakte Hænderne ud, led længst, fordi Sabelhuggene sløvedes, før de naaede Hovedet.» (Jourgniac de Saint-Méard.) — I Alt blev 1480 Mennesker myrdede. Tallet er ganske vist stort, men det er paa den anden Side ikke uden Interesse, at Antallet af alle de Mennesker, der blev henrettede lige fra Revolutionens Begyndelse til dens Ophør, efter Michelets Beregning ikke udgør fyrretyvende Delen af det Tal, der faldt alene i Slaget ved la Moskova.

Det Had, der ytrede sig saa vildt i Septemberdagene, havde ikke lagt sig, da Konventet traadte sammen. Lad os se, hvad et Konventsmedlem skriver, læser og siger med Hensyn til Spørgsmaalet om Præster og Religion. Konventsmedlemmet Lequinio foræerer sine Fæller en Bog, han har forfattet og tilegnet Paven. Dens Titel er *De tilintetgjorte Fordomme (Les préjugés détruits)*. Heri hedder det: «Religionen er en politisk Lænke, opfunden til at styre Menneskene med, og som kun har tjent til at sikre nogle Enkeltes Nydelser ved at holde alle andre i Tømme.» Udfaldene mod Præsterne overgaar her i Voldsomhed og Uhøviskhed Alt, hvad tidligere var fremkommet. Blandt de svageste Ting, der siges om dem, er den paa hin Tid i utallige Former varierede Udtalelse: «Naar de er ærlige, er de dumme eller gale: fordetmeste er de frække Bedragere, sande Menneskeslægtens Mordere.» Man maa ty til Kierkegaards *Øjeblikket* for at finde tilsvarende Udbrud. Det er Datidens Literatur. Og man maa ikke antage Lequinio for en Undtagelse, om han end tilsidst drev sin Krig mod Fordommene saa vidt, at han indbød Skarpretteren til Middag hos sig i sin Families Skød for at overvinde Fordommene mod Bøddelen. I den Avis, som Konventsmedlemmet læste om Morgenen, inden han begav sig hen i Forsamlingen, i *Les Révolutions de Paris* for December 1792 hedder det i Anledning af, at Midnatsmessen er bleven fejret i Paris: «Naar man ved højlys

Dag paa vore offenlige Pladser foreviser dansende Marionetter eller Taskenspillerkunster af forskellig Art, saa er der ikke synderligt Ondt i det; man maa have Lov til at more Børn og Ammer. Men at samle sig om Natten i mørke Kamre for at synge Hymner og tænde Vokslys og brænde Røgelse til Ære for et uægte Barn og en utro Hustru, det er en Forargelse, et Anfald paa den offenlige Sædelighed, som fortjener Politiets Opmærksomhed og strenge Indskriden»*). De tidligere anførte Udtalelser glødede vel af Forbitrelse, Had og Haan, men de var endnu ikke raa. Det var Hævnskrig, udstødte af den saa længe bagbundne og martrede menneskelige Fornuft. I Ord som disse skurrer Raaheden. Og endnu en Forandring er indtraadt. Den tidligere Undertrykte røber stor Lyst til nu paa sin Side at optræde som Undertrykker.

Handling fulgte her hurtigt paa Forsæt. «Man hengav sig,» siger Mercier i *Le nouveau Paris,* «til Nedbrydelsen af den gamle Gudsdyrkelse ikke med Troesiverens Raseri, men med en Spot, en Ironi, en ubændig Lystighed, som maatte forbavse Iagttageren.» Der blev formelig hærjet i alle Kirker. En Gruppe Udsendinge meddelte Konventet, at den havde tilladt «den brune Marie» (et mirakelgørende Billede) at lægge sig til Ro efter al den Ulejlighed, hun havde havt med i 1800 Aar at holde Verden for Nar.» Altrene blev plyndrede til Bedste for Republikens Skatkammer. Her er et Brudstykke af en Indberetning: «I Nièvre-Departementet findes ingen Præster mere. Man har skilt Altrene ved de Dynger af Guld, som nærede den præstelige Forfængelighed. Tredive Millioner i værdifuldt Løsøre vil blive førte til Paris. Allerede er to Vogne, belæssede med Kors, med Guldbispestave og to Millioner i møntet Guld, ankomne til Mønten. Tre Gange saa meget følger den første Sending.»

Undertiden standsede Vognene udenfor Konventets Dør, og Sække og Poser, fulde af Guld og Sølv, blev opstillede i Forhandlingssalen.

I en anden Indberetning hedder det ironisk: «Man har anklaget mig for at have lagt mig ud med Religionen. Jeg har

*) Louis Blanc har i sin *Revolutionshistorie* 8de Bind, S. 35 misforstaaet denne Artikel, som om den utro Hustru og den uægte Søn skulde betyde Marie Antoinette og Dauphin'en. Han har overset, at der i den oprindelige Tekst findes tilføjet en Note, hvori det hedder, at «Grundlæggerne af de tre vigtigste Religioner har været Slegfredbørn.»

dog pænt spurgt ad, før jeg handlede, og tre til fire Hundrede Helgene bad om Forlov til at maatte gaa i Mønten. Ved disse Lejligheder faldt der Ord som disse: I, som fordum var Fanatismens Redskaber, I Helgener og Helgeninder, I Salige af alle Slags, viser Jer endelig som Patrioter, kommer Fædrelandet til Hjælp og marsjerer i Mønten!»

I en tredje Indberetning ønsker Fuldmægtigene sig til Lykke med Udfaldet af «deres filosofiske Sendelse» i Departementet Gers. «Folket var modent og den sidste Dag i den tredje Dekade blev bestemt til at højtideligholde Fanatismens Afskaffelse. Hele Folket var forsamlet paa en landlig Plads til et broderligt Gilde. Efter et spartansk Maaltid ilede man rundt i Byen, nedrev alle Fanatismens Sindbilleder og traadte dem under Fødder. Derpaa kom man kørende i en Skarnagervogn med to mirakelgørende Jomfruer, med Kors og Helgene, der nylig havde modtaget Overtroens Røgelse. Disse latterlige Ranglerier blev kastede paa et Baal, der var bedækket med Adelsbreve, og Ilden blev tændt under en utallig Folkemængdes Jubel. Carmagnolen varede hele Natten rundt om dette filosofiske Baal, der fortærede saa mange Vildfarelser.»

I en fjerde Melding hedder det: «64 ikke edfæstede Præster levede sammen i et Hus, der tilhører Folket. Jeg lod dem gaa gennem Byen til Fængslet. Denne nye Slags Uhyrer, som man endnu ikke havde udsat for Befolkningens Blikke, gjorde en fortræffelig Virkning. Raabene Leve Republiken! genlød rundt om denne Hjord Dyr. Vær saa god at betyde mig, hvad jeg har at gøre med disse fem Dusin Dyr, som jeg har stillet til Skue for den almindelige Latter. Jeg gav dem Skuespillere til Bedækning.»

Forhandlingerne angaaende Loven om Religionsfrihed, der udkom 3 ventôse Aar III, var alle holdte i samme Tone. Hvor Meget der end splittede Konventets Medlemmer angaaende andre Spørgsmaal, om Katolicismen var de uden Undtagelse enige. Hvor stor end Kløften er mellem Stemningen under og efter Rædselsregeringen, med Hensyn til Katolicismen gives der ikke nogen Forskel i Stemning. Da i Kraft af Loven nogle Kirker var blevne aabnede paany, meldte Ugeskriftet *Den filosofiske Dekade* dette under Overskriften *Skuespil* i følgende Udtryk: «Den 18de og 25de i denne Maaned opførtes paa flere Steder i Paris en Komedie, hvis Hovedperson, udstafferet med en løjerlig Klæde-

dragt, udførte adskillige Daarskaber for Tilskuere, som ikke lo deraf. Da vi ikke plejer at tale om Stykker, der genoptages paa Teatret, naar de ikke frembyder noget Nyttigt eller Lærerigt, vil vi ikke sige noget om dette.»

Mirabeau havde sagt, det gjaldt om at «afkatolisere» Frankrig. Dette Arbejde gik tilsyneladende sin Gang. Fra Kommunerne indkom den ene Ansøgning efter den anden, om de maatte blive fri for deres Navne, der gennemgaaende var en eller anden Helgens, og faa Lov til at antage et selvvalgt. Saaledes blev Saint-Denis, hvis hovedløse Helgen aldrig har været til, kaldt Franciade. Rundt om i Provinserne fulgte man Paris's Eksempel. Intet, der kunde erindre om Kongedømmet af Guds Naade, blev skaanet. En ærværdig, hvidskægget Elsasser ved Navn Ruhl, Medlem af Velfærdsudvalget, havde i 1793 sat sig i Besiddelse af den mirakelgørende hellige Krukke (Ampulla) med den himmelske Salvningsolie, som en Due havde bragt ned fra Himlen ved Clovis's Kroning, og begav sig med den i Triumf, fulgt af en stor Flok Mennesker, til Kongepladsen i Reims, hvor Øvrighed og Embedsmænd allerede havde forsamlet sig om Ludvig den 15des Billedstøtte. Her holdt han en Tale imod Tyranni og Tyranner og endte med at slynge den hellige Krukke saa voldsomt i Hovedet paa Louis le bien-aimé, at den sprang i hundrede Stykker, og den hellige Olie endnu engang drev ned ad Herrens Salvedes Kinder.

Træk som disse, Ord som de anførte viser med tilstrækkelig Anskuelighed, hvor lidenskabeligt Revolutionen arbejdede paa at komme Autoritetsprincipet til Livs. Det var ikke for Intet at Adelsbrevene opbrændtes paa samme Baal som Kirkens Helgene, eller at Vantroen overfor den hellige Ampulla drog Forhaanelsen af Kongemagten efter sig. Fra det Øjeblik af, da den religiøse Autoritet var styrtet, var Autoritetsprincipets Tryllekraft brudt paa alle Omraader.

Feltraabet: Frihed, Lighed og Broderskab fortrængte det. Men dette Løsen indbefattede mindst to Grundregler, ikke en enkelt. Friheden som Grundregel svarede nærmest til Voltaire, Broderskabet til Rousseau. Og Ligheden forligtes slet med Frihed. Da Mystikeren Saint-Martin kort før Revolutionen opstillede sin hemmelighedsfulde Lære om den hellige Treenighed (Ternaire): Frihed, Lighed og Broderskab, der altid havde eksisteret og evigt vilde eksistere, anede han ikke, at der imellem disse Principer kunde

udvikle sig en Spaltning og en Kamp. Voltaire siger etsteds: «Man har gjort fuldstændig Ret i at lade Treenigheden udgøre én Gud; thi var der tre, vilde de komme op at slaas.» Saint-Martins Treenighed udlod i 1793 de Modsætninger, den skjulte i sit Skød.

I April Maaned 1793 udkom den nye Erklæring af Menneskerettighederne, som Robespierre havde forfattet og faaet Jakobinerne til at vedkende sig som Program, og i samme Maaned forekom midt under den voldsomme Strid mellem Robespierre og Vergniaud den modsatte Lejrs Plan til en Forfatning, forfattet af Condorcet, Barère, Thomas Payne, Pétion, Barbaroux, Sièyes o. fl., ført i Pennen af Condorcet.

Lægger man disse to Udkast ved Siden af hinanden, da har man i Spiren de to Retninger, som Kamp om Herredømmet i en fjernere Fremtid var forbeholdt, Liberalismen og Socialismen, hin stammende fra Voltaire, denne fra Rousseau. Da de to Programmer Punkt for Punkt udvikler samme Æmner, falder Modsætningen i Øjnene med en Klarhed som ellers ingensteds.

Om Socialisme havde der i Revolutionens første Aar ikke været Tale. Man vilde befri Kapitalen fra uretfærdige Tynger og Byrder, ikke begrænse Kapitalens Magt. Dette viser sig tydeligt i den Kendsgerning, at det første Vidnesbyrd, som efter Bastillens Indtagelse den sejrrige Borgerstand betegner sit nye Herredømme ved, er Udstedelsen af en Forordning om, at Bogtrykkerne skal bære Ansvaret for ethvert Hefte og ethvert Flyveblad, der offenliggøres af Skribenter uden vitterlig bekendt Udkomme *(sans existence connue)*. Denne Forordning udfærdigedes den 24de Juli 1789, altsaa nøjagtigt ti Dage efter Erobringen af Bastillen. Borgerstanden sørgede for at trække Stigen op efter sig, saasnart den var oppe. Dens første Gerning, efterat den selv havde erobret sig sin Plads ved Hjælp af Pennen, var at slaa Pennen ud af Haanden paa Smaakaarsfolk.

Konventet, som tærede paa Rousseau's og Mably's Tanker, forstod, at Uligheden indenfor det borgerlige Samfund var den politiske Ligheds værste Fjende og drømte om at frembringe Overensstemmelse mellem Ejendomsbesiddelsen og Ligheden derved at man gav Alle Ejendom. Condorcet vilde anvende Statsmagtens Midler ikke til at afskaffe Privatejendommen, men til at udjævne de for store Forskelligheder i Formuestilstanden. Arveretten skulde ophæves, Undervisningen være tilgængelig for Alle o. s. v. Først

da efter Robespierre's Fald de Besiddendes Reaktion mod de Ejendomsløse begyndte, opstod Angreb paa Ejendomsretten som saadan, og Babeuf's kommunistiske Sammensværgelse fulgte. Den blev forraadt og knust, druknet i sine Ophavsmænds Blod uden at nogen Stemme hævede sig til Gunst for dens Ideer. End ikke Socialismen bragte det jo under Revolutionen til mere end Tilløb.

Medens imidlertid Girondinernes Udkast til Erklæringen af Menneskerettighederne først og fremmest værner om den Enkeltes Ret: om Samvittigheden, om den frie Tanke *(les franchises de la pensée*, som man dengang sagde), om Arnens Ukrænkelighed, om Lighed for Loven, om Forholdsmæssighed mellem Brøde og Straf, betoner Jakobinerne paa alle Punkter Menneskenes Ansvar for hverandre og Broderskabets Pligt.

Girondinerne opstillede Ikke-Indblandings-Grundsætningen. Jakobinerne lærte: «Menneskene fra alle Lande er Brødre, og de forskellige Folk bør hjælpe hverandre af al deres Evne som Borgere af samme Stat. Den, der undertrykker en eneste Nation, erklærer sig for en Fjende af dem alle. De, som fører Krig mod et Folk for at standse Frihedens Fremskridt og tilintetgøre Menneskerettighederne, bør forfølges af alle Folkeslag, ikke som almindelige Fjender, men som oprørske Mordere og Røvere.

Girondinerne bekæmpede ethvert Voldsherredømme, der havde menneskeligt Aasyn, men de stræbte sjældnere at yde Beskyttelse mod Forholdenes Voldsmagt. De gik hyppigst negativt tilværks. Jakobinerne saa klarere det Unyttige i at indrømme den Værkbrudne Ret til at blive helbredet, naar man ikke helbredte ham, og det Haanlige i højtideligt at sikre den Lamme Retten til at gaa. Modsætningen var dog ikke skarp; thi Girondineren Condorcet anede saa godt som nogen Jacobiner, at den frie Kappestrid var en Løgn i det Øjeblik, Deltagerne i den ved Løbets Begyndelse var saaledes stillede, at den ene sad paa en fortræffelig Hest, medens den anden maatte løbe paa bare Fødder.

Det var den almindelige «Følelse af Samfundspligt» (som Rousseau bestemte den), der foranledigede Robespierres lærerige Indskriden i Kampen mellem Revolutionen og den positive Religion. Da Revolutionen først én Gang havde gjort Indhug i Kirkerne med Øksen i Haanden, syntes Bevægelsen at skulle blive uimodstaaelig. Man besteg de skrøbeligste Stilladser oppe under Kirkens Hvælving for at udskrabe Paveansigter, som hundrede

Aars Spindelvæv havde skjult. Helgenerne kastedes ned fra deres Vægfordybninger, og Troeshadet tilintetgjorde ypperlige Værker af gotisk Kunst; den revolutionære Udsendings Lampe blev baaret om i Kældrene og kastede sit Lys paa de Dødes blege Ansigter, medens Alterstumperne ophobedes «som uformelige Stene i et Stenbrud». Formændene for de revolutionære Udvalg bar Fløjlsbenklæder, der var skaarne ud af Bispekaaber, og Skjorter, der var gjorte af Kordrengenes Messesærker. Mærkeligt nok optraadte tilsidst nogle faa ateistiske Sværmere (Anacharsis Clootz af tysk Oprindelse, Chaumette og Hébert) og rev Masserne med sig i Kirkestormeriet.

Ellers hører man under Revolutionen lige saa lidt til Ateisme som til Socialisme. I Almindelighed finder man hos de folkekaarne Mænd i uforanderligt gentagne Vendinger Voltaires og Rousseaus fælles Religion: Troen paa Gud og Udødelighed. Saaledes ogsaa i alle Samtidens Skrifter. Thomas Paynes *Fornuftens Tidsalder* er et godt Eksempel. Selv saa hensynsløst letfærdigt et Digt som Parny's *Gudekrigen* prædiker samme Lære. Camille Desmoulins skriver i et Brev: «Min kære Manuel! Kongerne er modne *(mûrs)*, men Vorherre *(le bon Dieu)* er det ikke endnu. Mærk, at jeg siger Vorherre, ikke Gud, som er ganske forskellig fra ham.» Dette Standpunkt er Tidens; dens Opgave var ikke at underkaste Gudsbegrebet en Kritik, men at frigøre det fra de positive Religioners Sagnverden. Heri ligger det, at Ateisternes Optræden i Nationalforsamlingen fører den revolutionære Bevægelse ud over dens egenlige Maal og foranlediger Udskejelser, som maatte skade og nedsætte Revolutionen i Samtidens Øjne.

Clootz fik en Biskop ved Navn Gobel bevæget til i et Brev til Konventet at afgive en Erklæring, som begyndte: «Borgere, Repræsentanter! Jeg er Præst, det vil sige Markskriger. Hidtil har jeg været en ærlig Markskriger, jeg har kun bedraget, fordi jeg selv var bedraget.» Det endte naturligvis med, at han nu havde omvendt sig til Filosofien.

Chaumette, en Sværmer, der havde faaet Piskestraffen afskaffet i Opdragelsesanstalterne og udvirket Ophævelsen af den lovligt ordnede Prostitution, fik Kommunen til for Fremtiden at indvie Notre Dame til «Dyrkelsen af Fornuften». Der blev i Kirken oprejst et Tempel med Indskrift *Til Filosofien*, hvis Indgang smykkedes med Buster af Tænkere. Da det første Gang blev aabnet, traadte en ung Skuespillerinde, Frøken Candeille, forestillende

Friheden, ud deraf, og en Hymne til Friheden af Marie-Joseph Chénier, til hvilken Republikens Komponist Gossec havde sat Musik, blev sungen til hendes Ære. En anden Gang blev Frøken Maillard fra Operaen, en smuk og statelig Kvinde, med den røde Jakobinerhue over det udslaaede Haar, med en himmelblaa Kaabe over sine hvide Skuldre, som Fornuftens Gudinde baaren højt paa en med Egeguirlander omslynget Bærestol ud af den fordums Katedralkirke, ledsaget af Hornmusik, Mænd med røde Huer og talrige Konventsmedlemmer, og bragt ind i Konventets Forsamling, hvor Formanden trykkede et Kys paa hendes Pande. Men disse i og for sig uskyldige Ceremonier blev forvrængede ved paa pøbelagtig Vis at efterlignes af Pøbelen. Løsagtige Kvinder lod sig bære i Triumf som Fornuftgudinder. Kirkerne blev benyttede til Sviregilder, ja Kirken Saint-Eustache blev ligefrem forvandlet til Kro. Den hellige Genevièves Relikvier blev brændte op, Træhelgener, Bønnebøger, gamle og nye Testamenter brændtes paa Grève-Pladsen i saadanne Masser, at Baalet steg til Husenes andet Stokværk.

Clootz blev udnævnt til Jakobiner-Klubbens Formand. Da bevægede Robespierre som god Lærling af Rousseau og med Blikket rettet paa Europa Konventet til at udstede den Kundgørelse, at det franske Folk anerkendte Tilværelsen af det højeste Væsen, ligesom det var ham, der bevægede Jakobinerne til at indgive en Henvendelse til Konventet om, at Forsamlingen skulde gøre sit for at genoprette Troen paa Gud og Sjælens Udødelighed. Han angreb Kirkestormerne som Fanatikere af Katolikernes Art og han angreb Ateismen som «aristokratisk». Da han endelig i Maj 1794 besteg Talerstolen for at opfordre Konventet til at højtideligholde Festen for det højeste Væsen, vendte han sig efter nogle begejstrede Ord til Ære for Rousseau ligesaa bestemt imod Kristendommen: «Alle Opdigtelser forsvinder overfor Sandheden og alle Galskaber falder for Fornuften . . . Hvad har Præsterne at gøre med Gud? Præsterne forholder sig til Sædeligheden som Markskrigerne forholder sig til Lægekunsten.» I Overensstemmelse med det hele Aarhundredes Indbildning, at det er Præsterne, som har opfundet Religionerne, siger han: «Præsterne har gjort Gud til en Ildkugle, en Okse, et Træ, et Menneske, en Konge. Det højeste Væsens sande Præst det er Naturen, dets Tempel Altet, dets Dyrkelse Dyden.» Han viser fremdeles, at Præsterne overalt har støttet Voldsherredømmet: «Det er Jer,

som har sagt til Kongerne: I er Guds Billeder paa Jorden, det er fra ham, at I har Eders Magt! og Kongerne har svaret Jer: Ja, I er i Sandhed Guds Sendebud; lad os forene os om at dele Byttet og Viraken!»

Følgen af disse Dobbeltbestræbelser var Konventets Erklæring til alle Jordens Folkeslag, at det anerkendte fri Gudsdyrkelse og at det fordømte «Filosofismens Udskejelser lige saa fuldt som Fanatismens Forbrydelser». Det hedder heri: «Eders Herrer vil sige Eder, at det franske Folk har forvist alle Religioner og at det har sat Dyrkelsen af nogle Mennesker i Stedet for Dyrkelsen af Guddommen; de afmaler os for Eder som et afgudisk og vanvittigt Folk. De lyver. Det franske Folk og dets Repræsentanter ærer Frihed til enhver Art Kultus.» Man besluttede da Afholdelsen af et bestemt Antal religiøse Fester, Fest for Friheden, for Ligheden, for Menneskeheden, for de store Mænd, der havde virket som Befriere, o. s. v.

Det første Udslag af denne Bevægelse var Festen for det højeste Væsen. Den hele Anordnings Barnagtighed har noget rørende Pudsigt. Med en Buket Blomster og Hvedeaks i Haanden vandrede Robespierre, for den Dag udnævnt til Formand, i Spidsen for hele Konventet gennem Paris til Festhøjen paa Marsmarken. Konventet var paa sin Gang omgivet af et trefarvet Baand, der blev baaret af Børn, Ynglinge, Mænd og Oldinge, smykkede alt efter deres Alder med Violer, Myrter, Eg eller Vinløv. Ethvert af Konventsmedlemmerne bar et trefarvet Skærf og en Buket af Aks, Blomster og Frugter. Da Konventet havde taget Plads øverst paa Højen, foregik et Optrin, der efter Øjenvidners Udsagn om end noget skuespilagtigt dog gjorde Indtryk. Anraabelsen af den Evige blev udsunget af Tusinder af Stemmer. De unge Piger strøede Blomster, de unge Mænd svang deres Vaaben og svor at frelse Frankrig og Friheden. En Højtidelighed i Tidens Smag kronede Festen. Maleren David havde paa Festpladsen opført en Gruppe af Uhyrer: Ugudeligheden, Egenkærligheden, Uenigheden og Ærgerrigheden, hvilke slemme Væsener fra nu af for evigt skulde være udryddede af Verden. Robespierre greb en Fakkel og svingede den imod de terpentinbesmurte Uhyrer; de brændte op, og en uforbrændelig Statue af Visdommen viste sig i deres Sted. Ved en besynderlig Skæbnens Ironi var denne Billedstøtte bleven fuldstændig sværtet af Flammerne og Røgen.

Festen for det højeste Væsen er et naivt, men uhyklet Udtryk for det 18de Aarhundredes Fromhed. Robespierre havde fuldstændig Ret i at beklage, at Rousseau ikke oplevede denne Dag; det havde været en Fest efter hans Hjerte. Og saa fast et Fodfæste havde disse Tanker i Forsamlingen, at de blev staaende, da Robespierre faldt. Den borgerlige Religion, som blev vedtaget af Konventet, skyldtes ikke ham. Man gik, langt fra efter hans Død at vende om, stedse videre ad den begyndte Vej. Den republikanske Kalender blev indført. Da, som det hed i Begrundelsen, den kristelige Tidsregning havde været «Løgnens, Bedrageriets og Kvaksalveriets Tid», blev den kristne Kalender afskaffet, Tiden regnet fra 1792, Ugen inddelt i 10 Dage og Forslag indgivet om at erstatte Dagenes Helgennavne med Navnene paa Agerdyrkningsredskaber og nyttige Husdyr.

Snart fremkom ligefremme Katekismer for den nye Religion. Det hedder i en saadan *(Office des décadis en discours, hymnes et prières en usage dans les temples de la Raison):*

Frihed, du Menneskets højeste Lykke paa Jorden, helliget vorde dit Navn hos alle Jordens Folk! Til os komme dit heldbringende Rige og gid det styrte Voldherskernes Regering! Gid din hellige Kultus maa erstatte Dyrkelsen af hine foragtelige Afguder, hvis Alter du har kuldkastet! . . . Jeg tror paa et højeste Væsen, der har skabt Menneskene, frie og lige, der har dannet dem til at elske hverandre og ikke for at de skulde hade hverandre, der vil æres ved Dyder og ikke ved Troesiver, og i hvis Øjne den skønneste Gudsdyrkelse er Dyrkelsen af Sandhed og Fornuft. Jeg tror paa alle Voldsherskeres nære Undergang, paa Sædernes Genfødelse, paa alle Dyders stigende Udbredelse og paa Frihedens evige Triumf.»

Samtidigt bekendte man sin Tro paa andre, mindre uskyldige Maader. Man vilde rydde Kirkerne til den nye Religion, og Afskaffelsen af Søndagen blev af praktiske Grunde snart det store Livsspørgsmaal. Man kom hurtigt til det Punkt, at Enhver, der fejrede Søndagen, var mistænkt, og det var farligt at være mistænkt da. Voldsomme Forsøg paa at forhindre Søndagens Festligholdelse udgjorde under Konventet en ny Form af Tvangsherredømme, der, hvorvel mere undskyldelig end det Tyranni, den afløste, ikke gav dette noget efter i Raahed og Uforstand.

Endnu under Direktoriet, der fornemmer de første Spor til en tilbagegaaende Bevægelse i Samfundets lavere Lag, var der,

som man ser af en Samtidigs Erindringer, Forsamlingsmedlemmer, som fik Nervetilfælde, blot de hørte Ordet Præst, og Nedbrydelsesværket fortsattes med Lidenskab. «Enhver, siger Laurent, der havde en Draabe revolutionært Blod i sine Aarer, arbejdede med feberagtig Iver paa Kristendommens Ødelæggelse.» I Indberetninger, der var affattede paa Embeds Vegne, betegnedes de Troende som «aandssvage». Direktoriet selv siger i en Kundgørelse fra Aar 6 angaaende Valgene, at man maa fjerne «de ulykkelige Fanatiserede, hvem Lettroenheden forblinder, og som kunde falde paa at kaste sig for Præsternes Fødder paany.»

I Virkeligheden var Gejstligheden vedbleven at være Revolutionens frygteligste Fjende. Den blodige Krig i Vendée var for en stor Del dens Værk. Rædslerne dèr stod ikke tilbage for Middelalderens. Et Sted blev den forfatningstro Præst dræbt ved Stenkast af hylende Kvinder, et andet Sted revet i Stykker ligeledes af Kvinderne. Af den republikanske Præsident Joubert savede man Hænderne, før man slog ham ihjel. I en af Byerne begravede man sine revolutionære Fjender levende, saa de republikanske Tropper, da de drog ind, saa Arme, hvis Hænder krummede sig om Grønsværet, stikke op af Jorden.

Revolutionsmændene nødtes snart til den Indsigt, at deres Fremgangsmaade havde det modsatte Udfald af det, man havde ønsket og ventet. Betegnende nok var det de Fuldmægtige, der blev sendt til Vendée, som først tog Ordet for gennemført Adskillelse af Kirke og Stat. I deres Øjne var dette det eneste Middel til at berolige Sindene og frede Landet. Allerede til den lovgivende Forsamling havde en Præst stillet det Forslag, at Staten ikke mere skulde lønne nogen Gudsdyrkelse. Men man var da for lidenskabelig til ikke at tage Parti. Man haabede, som det ofte blev udtalt, ved Hjælp af almindelig Undervisning «at tilintetgøre alle Særkirker». Man indbildte sig, at Dogmernes Tid var omme, at den Tid var kommen, da som Amerikaneren Jefferson havde skrevet, Kristi vidunderlige Undfangelse i en Jomfrus Skød vilde blive sat i Klasse med Minervas underfulde Undfangelse i Jupiters Hoved. I en Melding under Konventet hedder det: «Snart vil man kun lære hine urimelige Dogmer, disse Frygtens og Vildfarelsens Fostre, at kende for at ringeagte dem. Snart vil Sokrates's, Marcus Aurelius's og Cicero's Religion være Verdens.» Og da Madame Roland i sine *Erindringer* kommer til at bruge Ordet *Katekismus*, anser hun det for nød-

vendigt at forklare det for Efterverdenen. Hun skriver: «Med den Fart, hvormed Verden nu gaar frem, er det sandsynligt, at de, som læser dette, vil spørge, hvad dette Ord betyder, jeg vil derfor forklare dem det.»*)

Man havde ikke forstaaet, at Massen af Folket ved sit hele gennem Aarhundreder nedarvede Forestillings- og Følelsesliv og ved sin dybe Uvidenhed var uimodtagelig for Revolutionsmændenes Opraab, skræmmet ved de skete Voldshandlinger og af gammel Vane tilbøjelig til, saa snart Lejlighed atter viste sig, at give sig Præsterne i Vold. General Clarke skriver i et Brev til Bonaparte Aar 1800: «Vor Religionsrevolution er mislykket for os. Man er atter bleven romersk-katolsk i Frankrig. Der behøves tredive Aars Pressefrihed til at fælde Romerbispens aandelige Magt.» Naivt er her kun Udsagnet om de tredive Aar. 300 maatte snarere fordres og vilde endda kun forslaa, i Fald tvungen; fyldig og ganske verdslig Undervisning, givet uden noget Vederlag, føjedes til Pressefriheden.

Det var ikke Menigmand alene, som i sit stille Sind var bleven Kirken tro. Rundtom i de fornemme Familier paa Landet var under Revolutionen Moderen med sine Døtre forbleven katolsk, da Faderen, hvordan han end ellers var sindet, med Franskmændenes bekendte Forsigtighed og Mistro til Frisindet altid ansaa Religionen for et gavnligt Baand paa Kvinden. Damerne havde broderet et Klæde til Alteret, beskyttede Præsten, gav ham Penge til hans Fattige og Syge og forsømte aldrig nogen Messe. Nu var Messen forbudt. Den arbejdsomme og træge franske Bonde, hans Kone og hans Husstand havde, lige til Revolutionen kom, været vant til at se op til Præsten, til *Monsieur le curé*, som til et Slags jordisk Forsyn, været vant til at hilse ham dybt, naar han gik forbi og til at spørge ham om Raad; han havde døbt Børnene, han havde meddelt dem den første Nadvere, han havde viet Jacques til Fanchette, han havde givet den gamle Moder den sidste Olie. Man læste ikke i Bondehuset, dyrkede hverken Literatur eller Filosofi eller Musik. Hver en Følelse i Sjælen, der hævede sig op fra Plovfuren og de trillende Jordklumper omkring den, tog Vejen til Kirken. Hvor ringe den var, var den dog en Festsal i Sammenligning med Husmands-

*) Au train dont vont les choses, ceux qui liront ce passage demanderont peut-être ce que c'était que cela, je vais le leur apprendre.

hytten; den var hellig, man knælede i den. Nu var Kirken lukket. Hvem der har set Almuesmænd i Frankrig eller Italien bede, set den rørende Andagt i Øjne saa alvorlige og saa klare som en Hunds, begriber, hvad det for Bonden vilde sige, at der ikke mere skulde være Messe eller Præst. Endelig Søndagen. Bonden er imod enhver Forandring, hvis Nytte ikke øjeblikkelig synes ham indlysende. Og nu skulde Søndagen sløjfes. Havde man hørt Mage? Hvem var nogensinde faldet paa noget lignende! Hvem kunde falde derpaa uden disse Herrer i Paris! I meget mere end tusinde Aar havde man holdt Søndag, maaske lige siden Verdens Skabelse, Vor Herre selv havde jo holdt Søndag, og nu skulde Ugen have ti Dage og kaldes *Decade*, som Ingen vidste hvad var. Man vilde altsaa endogsaa afskaffe den gode Gud.

Man føje hertil Virkningen paa de yngre og endnu ufordærvede Præster. Frayssinous, der blev saa berømt som katolsk Kristendomsforsvarer efter Kongedømmets Genoprettelse, fortæller, hvorledes han selv og en Ven af ham, der ligeledes var Præst, midt under Rædselstiden trods alle Trusler om Forvisning vedblev at udøve deres præstelige Embede, og for at prøve og styrke sig, for at gøre sig fortrolige med den Død, som ventede dem i det Tilfælde, at de blev opdagne, skiftevis gik hen og overværede Henrettelserne paa det staaende Skafot i Rodez.

Man tænke sig unge, begejstrede Præster som disse eller som de skildres i Lamartines *Jocelyn* samles i Stilhed med deres Menighed Søndagmorgen i Huler under Jorden, i kolde og fugtige Kældere, der næsten kunde minde om de første Kristnes underjordiske Gravgange. Man taler sammen om de trange Tider for Kirken, trøster hverandre, hører en Præken, modtager det indviede Nadverbrød og gaar bort med vaade Øjne og opløftet Sind. Den fornemme Dame og den simpleste Bondekone har her følt sig som Medlemmer af samme Menighed paa en ganske anden Maade, end da de var adskilte ved hele den Afstand, der skiller den øverste Kirkestol fra den sidste.

Selve Berøvelsen af Kirkegodset blev fremdeles et Gode for Kirken. Mangen en Præst, som Vellevned havde fordærvet, saa sig pludselig indskrænket til den evangeliske Fattigdom. Hvis Savnene tirrede og æggede Mange, saa lutrede de Andre. Den Sag, for hvilken et Menneske lider, bliver ham kær. Den usikre, halvfilosofiske Præst, der tidligere (som Barante fortæller det om det 18de Aarhundredes Gejstlighed) i Grunden rødmede ved

at bekende de kristelige Dogmer, følte sin Selvagtelse stige, alt som den Sag, han tjente, forfulgtes. Biskop Lecoz skriver 1801: «Den Religion, som Frelseren grundede uden Rigdommens Hjælp, vil han ogsaa vedligeholde uden denne Hjælp, der er ham uværdig. Da han kaldte sine tolv Apostle, hvortil kaldte han dem da? Til Nydelse af Ejendom eller af Ære? Nej, men til Arbejde, til Møje, til Lidelser. Hvis altsaa vi Jesu Kristi Tjenere nu er nær ved at befinde os i denne apostoliske Tilstand, bør vi da knurre derover? Nej lad os snarere glæde os over denne dyrebare Berøvelse af ydre Goder, og lad os takke Herren, der har genopvakt hin gamle Tingenes Tilstand, som de frommeste af hans Børn aldrig har ophørt at ønske tilbage.»

Ligesom Forfærdelsen og Skammen over Rædselstiden, da den var ovre, kaldte Tanken paa Kongedømmet og Kongefamilien tilbage i en Mængde Franskmænds Sind, saaledes vakte den Religionsforfølgelse, der havde fundet Sted, heftige Følelser for Kirken og dens Præster.

I Belgien, der nylig var bleven indlemmet i Frankrig, og hvor Gejstligheden var bleven forvist i Hobetal, var der overalt paa Landet udbrudt Oprør. Man havde for at kue det maattet brænde mange Landsbyer og slaa flere Tusinde Bønder ihjel. Der var nu i Frankrig ikke blot ét Vendée; hver Landkres havde sit. I de tolv vestlige Departementer var ved Aar 1800 de Kirkeligsindede og Kongetro Herrer næsten overalt paa Landet og havde 40,000 Mand under Vaaben. Selv de, der var fastest knyttede til den nye Tingenes Tilstand, de der havde erhvervet det inddragne Kirke- og Klostergods, følte sig ilde tilmode ved deres nye Rigdom. Fordum tilhørte den Jord, som den ny Ejer nu besad, Præstegaarden, Hospitalet eller Skolen. De var nu plyndrede, og han blev fed af deres Fattigdom. Kvinderne i hans Hus, hans Kone, hans Moder, følte sig ikke lykkelige, tidt betyngede, og naar han blev syg, mærkede han selv den onde Samvittigheds Nag, haabede paa i sidste Øjeblik at opnaa Syndsforladelse af Præsten og ængstedes for, at den kunde blive ham negtet. (Taine: *Le régime moderne* I, 134 ff.).

Der laa heri en kraftig Forberedelse til den religiøse Tilstands Genoprettelse. Saa glemme man ikke den aandelige Styrke, den mægtige Forbundsfælle, Kirken fik derved, at den nu lige med Et kunde tilegne sig Revolutionens egen Grundsætning og i dens Navn erobre sig Tilslutning. Hele Stillingen var for-

andret fra det Øjeblik af, da den saa længe som muligt frihedsfjendske Kirke, tvunget af Nødvendighed, skrev Frihed paa sin Fane. Nu, da den selv havde Brug for Friheden imod Undertrykkelsen, nu talte den i Frihedens Navn, og det saa bevægeligt, at alle de, som hørte Krokodillen græde, tog den for et værgeløst Væsen. Den frisindede Katolicisme blev til, hvor slemt end disse Ord skurrer imod hinanden. Kirken fravristede Revolutionen dens bedste Vaaben og gav sine Tilhængere det i Haanden — foreløbigt naturligvis, indtil den havde generobret sin gamle Magt, thi da ve Friheden! Men nu var Paven pludselig bleven *liberal*: Religionsfrihed hed det. Selv da Jesuiterordenen paany blev oprettet, vilde Jesuiterne «den gode og sande Frihed».

Hvor ærligt man mente det med denne Paaberaabelse af Friheden, viste sig, saasnart man var kommen til Magten. Da Napoleon i 1808 forlangte, at Paven skulde tilstede Religionsfrihed, svarede han: «Da denne Artikel staar i Strid med Kirkeloven, Kirkeforsamlingernes Udsagn og den katolske Religion, desuden paa Grund af de frygtelige Følger, den vilde medføre, staar i Strid med Staternes Rolighed og Lykke, har vi forkastet den.» De troskyldige Katoliker, der senere tog det bogstaveligt med denne Tale om Friheden, som Lamennais for Eksempel, fik Kærligheden at føle. Men selv da Lamennais i 1832 blev ramt af en pavelig Bulle, gav man hans Elev Montalembert, der skilte sig fra ham og blev Katolicismens kraftigste Forsvarer i Midten af dette Aarhundrede, Lov til vedblivende at foredrage den *liberale* Katolicisme, som man først i 1873, da man slet ikke mere kunde bruge den til Noget, banlyste i en af de mest harmfulde Buller, man nogensinde har set. Faa af dem, der dengang læste den i Aviserne, har forstaaet, hvor meget denne Bulle egenlig sagde.

Man erhvervede sig altsaa Bistand ved Opraab i Frihedens Navn. Men til de mange Bedre, som i Omslagets Øjeblik under Konsulatet paavirkedes heraf og som den raa Behandling, Paven senere under Kejserdømmet var udsat for, indgav forøget Deltagelse for Kirken, kom under Begivenhedernes følgende Udvikling, da Bourbon'ernes Genindsættelse fandt Sted, alle de Mange, der til alle Tider hylder Magthavernes Religion, alle Tilhængere af *Rævens Morale* hos Holberg: «Scrupuleer ikke udi Religionen, men holdt dig blindt til den herskende Tro!»

Ved Aaret 1800 var imidlertid, trods de Udskejelser af re-

volutionær Natur, der enkeltvis af og til endnu fandt Sted, Frankrigs lovlige Stilling fuldkommen Religionsfrihed. Paa Konventets Præsteforvisninger og Direktoriets ufuldstændige Taalsomhed var retsligt en fuldkommen Sikkerhed for alle Religionsbekendelser fulgt, idet Præsteeden var falden bort og bleven afløst af et simpelt Løfte om at ville adlyde Loven, og idet enhver Præst blev underholdt ved frivillige Bidrag af sin Menighed, uden at Staten blandede sig deri. Selvfølgelig var disse Bidrag ikke synderlig rigelige, og mangen en Prælat længtes tilbage til Fortidens fede Kødgryder og til det Forbund mellem Herskerstaven og Røgelsekarret, som Robespierre engang havde skildret. Bonaparte havde Valget mellem at udvikle den Spire til en religiøst frisindet Tilstand, som var skudt i Vejret, eller at benytte den religiøse Overlevering som et Redskab for sin Magt. Han betænkte sig ikke. Kirkens Genoprettelse var et nødvendigt Led i hans hele Politik.*)

II

En Oktobernat i Aaret 1801 blev en lukket Vogn, ledsaget af Vagt hemmeligt ført ind i Paris. Hvad skjultes vel i denne Vogn? Var det en Forbryder, var det Smuglervarer? I Vognen sad en gammel Mand, en Præst, Pavens Sendebud til General Bonaparte (Caprara var hans Navn), og den Smuglervare, som paa denne Maade i Mulm og Mørke bragtes ind i Paris, var Concordatet med Rom, Genoprettelsen af den kristelige Gudstjeneste i Frankrig. Man vovede ikke at lade en Præst i en saadan Sendelse holde sit Indtog ved højlys Dag. Ved den første Konsuls betænksomme og forsigtige Foranstaltning blev Sagen derfor opsat til Nattetiden. Ikke at man frygtede Voldsgerninger, man frygtede kun Smil. «Man vovede, siger Thiers, ikke at sætte Paris's lattermilde Befolkning paa en saadan Prøve».

Da efter utallige Forsøg paa at naa til en Overenskomst, under hvilke det hvert Øjeblik syntes, som om Underhandlingernes Traad skulde rives over for stedse, Concordatet endelig var sin

*) Laurent: *Histoire du droit des gens Tome* XIV. Carlyle: *History of the french revolution* I—III. Louis Blanc: *Histoire de la révolution française* I—XII. Chateaubriand: *Mémoires d'outre-tombe* I—II.

Afslutning saa sær, at Bonaparte i April 1802 kunde modtage Kardinalen paa Embeds Vegne, stødte man paa en lignende Vanskelighed. Det er kirkelig Skik, at der foran en Legat i overordenlig Sendelse bliver baaret et Guldkors. Kardinalen udbad sig derfor, at dette Kors, den Dag, han begav sig til Tuilerierne, skulde bæres foran ham af en Officer, klædt i Rødt og tilhest. Men man frygtede, siger atter Thiers, at give Pariserbefolkningen et saadant Skuespil.*) Man kom overens om at gøre med Korset som et halvt Aar tidligere med Kardinalen, nemlig at køre det foran ham i en lukket Vogn.

Endelig otte Dage derefter, Paaskedag 18 April 1802 (28 germinal Aar 10) blev, efter at Concordatet om Morgenen var blevet opslaaet paa alle Gadehjørner i Paris og efterat den første Konsul samme Morgen for at forherlige Dagen havde undertegnet Freden til Amiens, det store Tedeum sunget i Notre-Dame til Forherligelse af den kristelige Gudsdyrkelses Genindførelse eller som det hed i Embedsstilen: Revolutionens Forsoning med Himlen. Programmer for Højtideligheden var i Forvejen omdelte. Med et stort og udsøgt Følge begav den første Konsul sig til Kirken, han havde i Forvejen personligt ladet alle de højere Embedsmænds Fruer anmode om at indfinde sig i Festdragt. De fulgte Madame Bonaparte; selv var han ledsaget af sin hele Stab, af alle sine Generaler og af alle de Mænd, der havde betydeligere Embeder inde. De Vogne, der havde tilhørt det gamle Hof, blev ved denne Lejlighed paany tagne i Brug, Bonaparte kørte til Kirken i det gamle Kongedømmes Pragtkarosser og med dets hele Hofskik. Artillerisalver forkyndte Verden denne Kirkens Genopstaaen fra de Døde og dette første Forsøg i Retning af Kongemagt og Kongeherlighed. Tropper af Hærens første Hovedafdeling stod i Dobbeltrække overfor hinanden lige fra Tuilerierne til Notre-Dame. Erkebispen af Paris modtog den første Konsul ved Kirkens Dør og rakte ham Vievandet. Han blev ført hen under en Tronhimmel paa en ham forbeholdt Plads. Senatet, den lovgivende Forsamling og Tribunatet var opstillede paa begge Sider af Altret. Kirken fyldtes snart af Uniformer, Festskrud og Liberier. Liberierne, der var forsvundne under Revolutionen, vendte tilbage sammen med Præstekjolerne. Bag Førstekonsulen stod hans Generaler i Gala-Uniform, «mere lydige

*) Thiers: *Histoire du consulat et de l'empire Tome* III 211, 342.

end omvendte», som Thiers betegner dem. De gjorde sig Umag for i deres Ydre at vise, hvad virkeligt var Tilfældet, nemlig, at de var der imod deres Vilje, og at den hele Højtidelighed forekom dem latterlig og uværdig. Deres Holdning var, hvad man fra modsat Side har betegnet som «lidet sømmelig». Imod den stak den første Konsuls Holdning af. Han stod der iført sin røde Konsul-Uniform, ubevægelig med strengt og lukket Ansigt, alvorlig og kold, uden at dele hverken de Genstridiges Adspredthed eller de Troendes Andagt. Paa hans Kaardefæste lyste den berømte Diamant «Regenten». Han havde til denne Højtidelighed ladet den indfatte der som Sindbilled paa, at Magtens Værdighedstegn nu var gaaede over fra Kronen til Sværdet. Man saa paa ham, at denne hans Gerning ikke var en Troeshandling, men en Viljeshandling, og at han var fast bestemt paa at sætte sin Vilje igennem.

Samme Morgen som dette Tedeum blev afholdt, bragte paa Bonapartes udtrykkelige Befaling Regeringsbladet *Le Moniteur* en Anmeldelse af et Værk, der i anden Udgave blev tilegnet ham selv som Kirkens Genopretter. Det var Chateaubriands: *Kristendommens Aand*. Artiklen var af Fontanes og havde allerede tre Dage i Forvejen staaet i Bladet *Mercure*, men blev nu paa Regeringens Foranstaltning genoptrykt i det officielle Blad. Man ser at *Kristendommens Aand* udgjorde et Led i Festtilbehøret ved hint Tedeum ligesom de nedringede Kjoler og Liberierne. Den religiøse Reaktion i Samfundet og i Literaturen lader sig næsten datere fra samme Time, fra samme Festlighed. I et Brev fra Joubert til Chateaubriands Veninde Fru de Beaumont forekommer det slaaende Ord: Vor Ven er bleven skabt og bragt til Verden udtrykkeligt for denne Lejligheds Skyld *(pour les circonstances)*.

Istandbringelsen af dette samme kirkelige Optrin havde iøvrigt kostet Bonaparte den overordentligste Møje. Hvad nyttede det, man paa Gadehjørnerne læste, at det var «den pavelige Suveræn, til hvem Aarhundreders Eksempel ikke mindre end Fornuften bød at ty for at sammensmelte Meningerne og forsone Sæderne»! Hvad nyttede det, at der afholdtes Koncert i Tuilerierne og Illumination til Ære for Højtideligheden! Den blev modtagen med en Uvilje, der var lige saa stor som den Begejstring, hvormed Festen for det højeste Væsen i sin Tid var bleven hilset. Da Bonaparte, efterat den var endt, i Tuilerierne vendte

sig til en af sine Officerer, General Delmas, og spurgte ham, hvad han havde syntes om Kirkefesten, fik han Svaret: «Det var en køn Hættemunke-Fastelavnsleg *(Capucinade)*; der manglede kun den Million Mennesker, der har ladet sig slaa ihjel for at bryde det ned, som De genopfører.» Og Delmas udtalte i disse Ord kun Generalernes almindelige Stemning. Allerede i November 1801 havde der vist sig en almindelig Forbitrelse i Hæren ved Tanken om en Udsoning med Kirken; Mænd, der stod Bonaparte saa nær som Lannes og Augereau havde i de drøjeste Udtryk givet deres Harme Luft overfor ham i Anledning af Udsigten til, at de skulde komme til at vise deres Uniformer i en Kirke, og blandt Soldaterne hed det almindeligt, at aldrig havde de franske Faner vundet saamange Laurbærkranse, som siden de ikke mer blev velsignede. Da Generalerne modtog bestemt Befaling til at indfinde sig i Notre-Dame, sendte de, iøvrigt forgæves, Augereau som deres Talsmand til Tuilerierne for indstændigt at udbede sig Fritagelse for at møde.

Hæren var nemlig mere end noget andet Samfundselement bleven Revolutionens Grundtanker tro. Allerede da under Direktoriet den kongeligsindede Reaktion syntes paa Nippet til at sejre, strandede den, fordi den republikanske Regering, saa svag og indbyrdes uenig den end var, kunde stole paa Hæren. Thi i Hæren var Lighedens rent republikanske Grundsætning bleven gennemført som intet andet Sted. Før Revolutionen var Afstanden imellem Officeren og Soldaten en gabende Kløft. Officeren var oprindeligt Lensherren, senere Godsejeren, senest Adelsmanden, og ingen Soldat kunde, hvor stærkt han end udmærkede sig, naa op og bryde ind i den højere Kaste. Under Revolutionen var der ganske vendt op og ned paa dette Forhold. Da en Mængde menige Soldater frivilligt havde meldt sig, hørte for det Første mange af dem til Samfundets fornemmere Lag, og for det Andet var Adelsstandens Forret til Officerspladserne tilintetgjort; Officererne udgik fra de menige Soldaters Rækker. Fælles Afsavn og Strabadser havde under Republikens Krige gjort Officerer og Soldater til Kammerater i samme Lejr. Tiltrods for Krigstugten følte den menige Soldat sig som sin Foresattes Vaabenbroder, til hvis Side Mod og Lykke kunde bane ham Vej.

En Tilbagevenden til Kongedømmet, hvorpaa enhver kirkelig Tilbøjelighed opfattedes som Forbund eller Kendetegn, vilde have ramt denne unge Hærordning i selve dens Livskilde.

Derfor talte Hæren paa dette Tidspunkt endnu det gamle revolutionære Sprog, var lige fjendtlig mod Kongerne, Adelsstanden og Præsterne. Den levede i Uro for en Tilbageførelse af Kongemagten og Katolicismen, stolede paa Bonaparte som paa Manden, der skulde forhindre en saadan, og var rede til, hvis han svigtede, da at henvende sig med sin Anmodning om Statskup til en anden jakobinsk General, Jourdan, Bernadotte eller Augereau.

I Concordatets Øjeblik havde Hadet til den katholske Gejstlighed derfor vist sig saa levende i Hæren, at man holdt hemmelige Møder og stiftede en Sammensværgelse for at sprænge Forliget med Kirken. Mange højere Officerer, endog nogle fremragende Generaler indlod sig med de Sammensvorne. Moreau stod dem nær, skønt han ikke var tilstede ved noget Møde. I en af Sammenkomsterne gik man saa vidt, at Førstekonsulens Mord blev besluttet. En vis Donnadieu tilbød sig til at udføre det. Men General Oudinot, som var tilstede, underrettede Davoust om Sagen, og Donnadieu, som blev fængslet, gav Oplysninger. Man spredte de Sammensvorne ad, sendte dem alle mere eller mindre langt bort. Nogle blev fængslede, andre landsforviste som General Monnier, der havde kommanderet en af Desaix's Brigader ved Marengo*).

Dette forklarer tilstrækkeligt Stemningen i Hæren. Og hos alle de offenlige Myndigheder var Stemningen den samme. Planen til Concordatet havde mødt en enstemmig Modstand. Udenrigsministeren Talleyrand fraraadede dette Skridt med Haardnakkethed. Som fordums Prælat blev han selv personlig ramt af Concordatet, og med sit politiske Skarpblik forudsaa han dets betænkelige Følger for Frankrig. En kold Taushed modtog i Statsraadet den Meddelelse, som Førstekonsulen gjorde om den Overenskomst han havde undertegnet, og dog var det i denne Forsamling, at Bonaparte havde sine mest afgjorte Tilhængere. Selv Thiers, der i sin Beundring for Bonaparte kun giver mangelfuld Kundskab om Concordatets Historie, anvender disse Udtryk: «Medlemmerne sad mørke og stumme, som om de havde set et af Revolutionens mest heldbringende Værker gaa til Grunde for deres Øjne. Intet gjorde Brud paa dette Optrins tause Kulde.

---

*) L. von Stein: *Geschichte der socialen Bewegung in Frankreich* I 230.

Man tav, man skiltes ad uden at sige et Ord, uden at udtale en Mening.»

Det gik endnu værre i den lovgivende Forsamling; den nedlagde sin Indsigelse mod Kirkens Genoprettelse ved til Forsamlingens Formand at vælge Dupuis, Forfatteren af et dengang anset Værk *Origine des cultes*, der gaar ud paa at fremstille Kristendommen som en paa Astronomien grundet Fabel (det samme, der er parodieret i det bekendte lille Hefte af Monod om Napoleon som Allegori paa Solen). Bonaparte, der dog allerede følte sig i sin næsten uindskrænkede Magt, vovede ikke at forelægge den lovgivende Forsamling Concordatet alene; han gav det de saakaldte organiske Love med i Følge, hvis Hensigt at sikre den franske Kirkes relative Uafhængighed skulde skaffe det deres Stemmer, som frygtede den pavelige Indflydelse fra Rom. Ikke desto mindre vedtog Forsamlingen det først, da alle dets mest handlekraftige Medlemmer var blevne udstødte deraf. Hvad Tribunatet angaar, saa fandt dèr en sand Opstand Sted, og der udfordredes intet Mindre end et nyt Forfatningsbrud, en Indskrænkning af dets Medlemsantal til 80, for at knække dets Modstand. Afgjort tilfreds var i første Øjeblik kun den jublende Præstestand (dog med Undtagelse af de i Kraft af den nye Tingenes Tilstand afskedigede Bisper og Præster, der havde aflagt Ed paa Republikens Forfatning), dernæst de talrige Erhververe af Kirke- og Klostergods, der fik Lov at beholde deres Bytte og hvis Utryghed nu var til Ende, endelig den store uvidende Bondebefolkning, der hverken kunde læse eller skrive, og som længtes efter sin Søndag og sin Kirkestads.

Selv fra Førstekonsulens allernærmeste Kres udgik det ene Forsøg efter det andet paa at rokke hans Beslutning, da den rygtede sig. Det 18de Aarhundredes Aand rørte sig mægtigt hos de Mænd, som ved store eller sjældne Evner var de første i Landet, og det var netop dem, der udgjorde Bonapartes stadige og daglige Omgang. De hørte alle til «de maadeholdne Revolutionære» og var alle Lærlinge af Voltaire. Lærde som den berømte Astronom Laplace, som Matematikerne Lagrange og Monge fortalte daglig Bonaparte, at han stod i Begreb med at nedværdige sin Regering og sit Aarhundrede. Hans gamle Vaabenbrødre, siger Thiers, frygtede, skønt saa hædrede af Alle, den Latterlighed, som syntes at vente dem ved Altrenes Fod. Selv hans Brødre, der omgikkes Tidens bedste Forfattere, bestormede ham

med Bønner om ikke ved et Skridt, der i den Grad stred mod Tidsaanden, at sætte sin uhyre Magt paa Spil.

Saa stærke Udtryk viser, hvor sikker man var paa, at Kristendommen maatte betragtes som død, hvad da ogsaa de tidligere anførte Ord af Fru Roland peger hen paa.

Det var ikke religiøs Overbevisning, der bevægede en Aand som Bonapartes til, trods alle Hensyn og Forestillinger, i dette Hovedpunkt at handle det tænkende Frankrig imod. Talrige Udtalelser af ham viser, at han selv befandt sig netop paa deres Side, han vilde bekæmpe, hyldende det 18de Aarhundredes saakaldte oplyste Deisme. Man har for at skildre Bonaparte som troende anført visse Udtalelser af ham til Monge: «Min Religion er meget simpel,» sagde han til ham. «Jeg betragter dette saa store, saa sammensatte, saa prægtige Verdensalt og siger mig selv, at det ikke kan være frembragt af Tilfældet, men maa være et Værk af et ubekendt, almægtigt Væsen, der staar lige saa højt over Mennesket som Altet staar over vore skønneste Maskiner.» Men Voltaire selv vilde have udtrykt sig ganske saaledes. Bonaparte fortsatte: «Dog denne Sandhed er altfor kortfattet for Mennesket; det vil om sig selv og om sin Fremtid vide en Mængde Hemmeligheder, som Verdensaltet ikke siger det. Religionen fortæller da hver Enkelt, hvad han føler Trang til at vide. Ganske vist negter den ene Religion, hvad den anden slaar fast. Men jeg slutter ikke heraf som Volney, at ingen af alle Religionerne duer noget, men snarere, at de alle er gode.» Lessings Nathan fører dette Sprog. Det staar i Overensstemmelse hermed, naar Bonaparte til Monge sagde: «I Ægypten var jeg Muhamedaner, jeg maa være Katolik i Frankrig. Jeg tror ikke paa Religionerne, men paa Ideen om en Gud.»

Han havde tidligere ved en Tale, han holdt i December 1797 i Direktoriets og alle de offenlige Myndigheders Nærværelse, henregnet Religionen tilligemed Kongemagt og Lensmagt til «de Fordomme, det franske Folk har at overvinde». Han var uden Skrupler i Ægypten optraadt som Muselmand. I hans Proklamation til den arabiske Befolkning hedder det: «Ogsaa vi er sande Muselmænd. Er det ikke os, der har tilintetgjort Paven, som sagde at man skulde føre Krig mod Muselmændene?» Nu brugte han vel om den samme Pave saadanne Udtryk som «den hellige Fader» (officielt) eller «det gode Lam» (privat), men naar Underhandlingerne gik istaa paa Grund af romerske Rænker,

da anvendte han i Breve Udtryk som «den gamle Ræv» om Paven og kaldte Præsterne, eller som han da sagde, *la prêtraille* for «aandssvage Vrøvlehoveder».

Hans Optræden under Forhandlingerne med Rom taler lige saa højt for hans politiske Snedighed som mod hans Rettroenhed. Da Consalvi i Juni 1801 skulde rejse til Paris, var han uforsigtig nok til i et Privatbrev at udtale, hvor ængstelig han var tilmode ved saaledes at skulle vove sig ind i Løvens Gab, det nylig mod Religion og Præstestand saa højst fjendske Arnested for Revolutionen. Der gaves imidlertid en Art Odins Ravn, der for Bonaparte gentog alle den Art private Skriftemaal. Denne Ravn fandtes paa Posthuset, hvor Brevet blev aabnet. Bonaparte indrettede da Kardinalens Modtagelse i nøje Overensstemmelse med det Indtryk, han herigennem havde faaet af hans Personlighed. Det var Aften, da Consalvi ankom til Paris; men allerede til næste Morgen blev hans Foretræde berammet, saa han hverken kunde faa Tid til at hvile sig efter Rejsens Anstrængelser eller til at raadføre sig med Pavens Afsendinge. Han blev tidligt om Morgenen kørt til Tuilerierne og ført ind i et lille tomt Værelse, der saa ud som Forstuen til Førstekonsulens Audiensgemak. Efter temmelig lang Venten aabnedes der ham en lille Dør, og gennem denne traadte han til sin Forbauselse ind i en lang Række af pragtfulde Sale, hvor alle Statens højere Embedsmænd, Senatet, den lovgivende Forsamling, Generalerne og Generalstaben var forsamlede. I Gaarden saa han en Del Regimenter opstillede til Mønstring. Det var efter hans eget Udtryk den pludselige Overgang fra en Hytte til et Palads. Al den blændende Pragt og al den frygtindjagende Myndighed, som kunde anbringe Konsularmagten i det mest blændende Lys, var her prunkende stillet til Skue, og da Kardinalen endelig i den sidste Sal naaede til de tre Konsuler, der sad omgivne af et glimrende Følge, gik Bonaparte ham i Møde og sagde i en kort og bydende Tone: «Jeg véd, hvorfor De er kommen. De har fem Dage til Underhandlinger. Hvis Traktaten til den Tid ikke er undertegnet, er Alt forbi.» I første Øjeblik blev Consalvi ganske vist fortumlet, men snart lykkedes det ham at vinde Tid, og med den romerske Statskunsts hele Finhed og Kløgt lagde han Bonaparte saa mange Vanskeligheder i Vejen, at denne under en af de voldsomme Audienser, som fulgte, ligesaa hidsigt som hovmodigt udbrød: «Hvis Henrik den 8de, som ikke havde Tyvendedelen af min

Magt, har kunnet forandre Religionen i sit Land, hvormeget lettere kan jeg da ikke gøre det! Jeg vil forandre den, ikke alene i Frankrig, men i hele Europa. Rom vil komme til at græde Blod, naar det er forsilde.»

Med en saadan Ringeagt udtalte selve Religionens Genopretter sig om den Magt, han vilde genoprejse.

Man kan da forsaavidt ikke undre sig over, at det var Latteren og atter Latteren, der, ligesom dengang Julianus Apostata 1500 Aar tidligere havde gjort et lignende Forsøg, overalt var den frygtede eller virkelige, men i Reglen uadskillelige Ledsager af enhver Handling, der stod i Berøring med Genindførelsen af den gamle Gudsdyrkelse. Da Bonaparte i Statsraadet oplæste Pius den 7des første *Breve*, i hvilket Paven paany tog «sin kære Søn Talleyrand» til Naade, lød en halvkvalt Latter fra de Tilstedeværende. Ja, Bonaparte formaaede undertiden end ikke selv at bevare sin Alvor. Den Dag, da Kardinal Consalvi, klædt i det romerske Purpur, overgav ham en Afskrift af Concordatet under et offenligt Foretræde, fik Førstekonsulen pludselig et saa krampagtigt Latteranfald, at hele Forsamlingen stod som lynslagen. Ja endnu flere Aar efter var han saa lidet opbygget af kirkelige Handlinger og saa lidet i Stand til overfor dem at beherske sit Ansigt — han som ellers i en saa ualmindelig høj Grad forstod at holde sine Miner i Tømme — at han, da Paven i 1804 salvede ham til Kejser, under hele Højtideligheden til de Omkringstaaendes Forbauselse gabede uophørligt. Saa forstod Karl den 10de som ægte Bourbon bedre at holde Alvoren vedlige, da han i 1825 blev salvet. Uden at fortrække en Mine eller endog blot at drage et Smil lod han hele sin Overkrop blotte og først Issen, saa Brystet, saa Stedet mellem begge Skulderblade, saa disse selv og begge Armleddene salve.

Alt hvad der stod i Forbindelse med Genoprettelsen af den gejstlige Myndighed og Genindsættelsen af den katholske Gudstjeneste, stod i saa skærende en Strid med de Sæder og Tanker, som ved Revolutionen var blevne de herskende i Frankrig, at man ved slige Kirkeskikke neppe kunde tro sine egne Øjne; Usandsynligheden af, at de foregik, syntes saa stor, at man ikke kunde overtale sig til at tage dem for Alvor. Jeg anfører som Bevissted Ord af et Øjenvidne, nemlig de Pradt, Erkebiskop af Malines. Han siger: «Dersom et eneste Menneske ved at le havde givet Signalet, stod vi i Fare for at komme ind i de

homeriske Guders uudslukkelige Latter. Her laa Skæret, hvorpaa man kunde strande. Lykkeligvis havde Politimesteren Fouché sørget for Alt, og Paris beholdt, takket være ham, sin alvorlige Mine».*)

Den Situation, der nærmest har givet Anledning til dette Udsagn, var Pavens Besøg i Paris. En Pave i Paris! det var en kilden Historie efter Alt, hvad der i de sidste femten Aar var foregaaet der og midt iblandt «en lystig og af Filosofien endnu stærkt paavirket Befolkning.» For at afholde Paven fra at rejse, havde man endnu i sidste Øjeblik lagt de ovennævnte Kundgørelser fra Ægypten frem paa hans Bord. Men det var for sent til at rokke hans Beslutning. Sammenkomsten mellem de to Magthavere gik saaledes til: Napoleon begav sig til Fontainebleau for at tage Paven imod. Efter at de første Høfligheds- og Hjertelighedsytringer var udvekslede, kørte de begge til Slottet i samme Vogn. Glæden straalede ud af Napoleons Ansigt, og da han steg op ad Trappens Trin med Paven ved Haanden, syntes ethvert af hans usædvanligt livlige Øjekast at sige: «Ser I mit Bytte, jeg har ham.» Ved en pudserlig Uagtpaagivenhed aabnedes Festtoget af en Afdeling Mameluker til Hest. Skuet af disse muhamedanske Rytteres mørkebrune Ansigter hensatte En i Fantasien til Mekka. Man skulde snarere tro, at det var en muhamedansk end en kristen Ypperstepræst, som holdt sit Indtog. Selve Pavens Ansigt røbede den Forlegenhed, han følte over paa en Gang at være hensat i et Verdenshjørne, hvor Alt var ham nyt. Man saa godt, at hans Fod, skønt den blev kysset af mange Mennesker, ikke traadte paa Jorden med nogen virkelig Tryghed eller Tillid til Grunden. Det fuldkomment præstelige Hof, han førte med sig, som straalede i alle Slags biskoppelige Skrud, og det fuldstændig krigerske, der kom det i Møde, helt skinnende i Panser og Plade, dannede en ejendommelig Modsætning. Man havde kunnet tro, siger Erkebisp de Pradt, at man pludselig var bleven henflyttet til Japan i det Øjeblik, da den gejstlige Kejser aflægger den verdslige Kejser Besøg.

For tilfulde at begribe Aarsagerne til, at Førstekonsulen fastholdt og gennemførte en Plan, der ved første Blik kunde synes saa ufolkelig og upolitisk, er det nødvendigt til en Begyndelse at se denne Sag fra den rent økonomiske Side.

*) De Pradt: *Histoire des quatre concordats.* Tome II S. 212.

Revolutionen havde styrtet Frankrig i økonomisk Elendighed. Velstanden var forsvunden, Hungersnød truede med at oprive Befolkningen. Midt i Halvfemserne laa mere end Halvdelen af Frankrig uopdyrket hen. De adelige Emigranters og den katolske Kirkes Grundejendomme var af Køberne betalte med Papirspenge (Assignater), men disse var uden Værd. Landet kunde økonomisk kun frelses ved at man nyttede de Kilder til Erhverv, som var blevne aabnede ved den nye Fordeling af Nationalgodset.

Længe havde man aldeles opsat at udnytte den Jord, der var bleven frataget Adelen og Kirken, thi da Jordens Grøde fordrer Tid til at blomstre og modnes, vilde Ingen drive Landbrug uden Sikkerhed for at Ejendommen forblev i hans Besiddelse længe nok til at lønne det Arbejde, der nedlagdes i den. Men denne Sikkerhed fandtes ikke, saalænge de gamle Ejere af Jorden opholdt sig i Landet og ikke havde givet noget Afkald. Kun deres Udryddelse gjorde Dyrkelsen af det nys erhvervede Nationalgods rimelig og fornuftig. Fordi Rædselsherredømmet udryddede dem, blev det fordret og taalt. Da det havde opfyldt sit dobbelte Hverv at frelse Republiken udadtil og indadtil at sikre den nye Ejendomsfordeling, blev det styrtet. Efter dets Fald fordrede de Besiddende fremfor Alt en Tilstand af den offenlige Magt, under hvilken Udnyttelsen af de nyerhvervede Jorder var mulig.

Der fandtes i Frankrig endnu kun Elementer til et moderne Samfund, nye Ejendoms- og Retsforhold; men Alt var ufærdigt. Der gaves ikke mere Stænder, men endnu ikke Klasser, og den nye Tingenes Orden var endnu ikke blevet et Led i Familiebevidstheden, endnu ikke optaget i den private Moral. Det gjaldt om at opnaa en varig Tingenes Tilstand.

Man kunde ikke opnaa den ved at kalde Kongedømmet tilbage; thi Kongedømmet betydede endnu paa dette Tidspunkt overalt i Europa det gamle Samfund, den gamle Ret og den gamle Ejendomsfordeling. Bonaparte gav Frankrig den Sikkerhed, det attraaede. Og ikke alene det; men ved hans Sejre udbredtes det nye franske Samfunds Sæd i Europa.

Det Mislige i Frankrigs Forhold udadtil ved Aarhundredskiftet laa i den Modsætning, hvori det nye Samfund her og det gamle i Europa stod til hinanden. Frankrig maatte for sin egen Sikkerheds Skyld omforme de sociale Forhold hos de Folk, det overvandt. Bonaparte forstod det og indførte den nye Samfunds- og Retstilstand alle Vegne, saavidt hans Indflydelse rakte.

Men paa den anden Side ansaa han det for politisk nødvendigt at gøre Indrømmelser, virkelige eller tilsyneladende, paa de Punkter, hvor der ikke anderledes lod sig bringe Ensartethed tilveje mellem de franske Tilstande og Europas. Det gjaldt jo for at sikre Forholdenes Varighed om hvad han selv har kaldt: at bringe Frankrigs Samfundsindretninger i Overensstemmelse med Europas (*mettre les institutions de la France en harmonie avec celles de l'Europe*).

Saadanne Punkter var Kirkevæsnet, Fyrstevæsnet og Adelsvæsnet. Som Bonaparte forestillede sig, at Kejserkronen paa hans Hoved vilde forsone Magterne med den franske Revolution, og som han mente at kunne fremme Overensstemmelsen mellem Udlandet og Frankrig ved Oprettelsen af en Adel, saaledes ansaa han det for politisk rigtigt at give Frankrig en Kirkelighed tilbage, der lignede det øvrige Europas.

Han begyndte fra Grunden af, med de kirkelige Forhold. 1802 sluttedes Concordatet. Samme Aar oprettedes Æreslegionen, der gjorde Fyldest som militær Belønning, men hvis egenlige, forfejlede, Hensigt var at skabe en Adel. 1804 oprettedes Kejserdømmet. 1807 genoprettedes Majoraterne. 1808 stiftedes en fuldstændigt ny Adel.

Frankrig blev dog ikke derved ensartet med Europa. Napoleons Valgfyrste-Magt lignede ikke de gamle Fyrstehuses; hans Adel var en Adel uden Forrettigheder og hans Kirke blev en Kirke uden Kirkegods. Men skønt han ved sine Genoprettelsesbestræbelser stødte mange af de ypperste Elementer i det franske Samfund fra sig, kan man ikke benægte, at der var god politisk Mening i dem med Hensyn til de indre Forhold som til de ydre.

Der laa en sund politisk-økonomisk Tanke bag Concordatet.

Endnu var det nemlig ikke lykkedes Staten at borttage den Art Skamplet, som hvilede paa det af Private erhvervede Adels- og Kirkegods. Dette havde endnu ikke samme Markedsværdi som anden Ejendom. Et Arvegods og en Nationaldomæne, der indbragte det Samme, fandt ingenlunde Købere til samme Pris. Nationaldomænen maatte afhændes 40 Procent billigere. Det maatte da for Staten gælde om at skaffe de nye Besiddere de gamle Ejeres udtrykkelige Afkald. I Reglen lod dette sig naturligvis ikke gøre. Kun i ét Tilfælde var det muligt, nemlig overfor Kirkegodset. Thi Kirken havde et Hoved, hvis Afgørelser var bindende for alle hans Undergivne.

Ved Concordatet med Paven opnaaede Bonaparte at give Erhververne af Kirkegods den Sikkerhed, de saa længe forgæves havde attraaet. Paven erklærede i Concordatet tydeligt, at hverken han eller hans Efterfølgere vilde gøre Rettigheder til det bortsolgte Kirkegods gældende. Der var da ikke mere nogen Risiko ved at eje det, og det var ikke mere nogen Synd. Til Gengæld gav Staten Kirken visse faste Indtægter. Bisper og Præster blev satte paa fast Lønning, fik en aarlig, forholdsvis beskeden Pengesum og en Bolig. De Kirker, der ikke var solgte, blev overladte dem. Hvad Udgifterne til Gudsdyrkelsen angaar, henvistes Kirkeforvaltningen til Kommunen eller Departementet, der i dette Øjemed fik Skatter paalignede, desuden til milde Gaver af de Fromme. Lignende Overenskomst blev truffet med Hensyn til de kirkelige Undervisnings- og Velgørenhedsanstalter, som Revolutionen havde plyndret. Staten havde berøvet den katolske Kirke mindst 5000 Millioner i Kapital og 270 Millioner i Indtægt; den lovede den til Gengæld en aarlig Indtægt af 17 Millioner, gjorde altsaa forsaavidt en fortræffelig Forretning paa samme Tid som den beroligede Erhververne af Kirkegods paa den ene Side, de Troende paa den anden.

Concordatet gav de tre betydeligste kristelige Bekendelser og den israelitiske Religion samme Beskyttelse og bragte deres Præstestand i samme Afhængighed af Staten. Napoleon overvurderede øjensynligt den Magt, han derved opnaaede over den katolske Kirke, den i Frankrig alene vigtige. Da han snart mødte Modstand i Kirken, brugte han Vold imod den, bortførte Paven og tog ham til Fange. Han satte selv sit Concordat overstyr.

Men hvad der var deri af sund politisk Idé og Taktik bragte det dog til at overleve saavel disse Brud derpaa som dets egen Ophavsmands Fald.

Det behøver kun at antydes, i hvor høj Grad Bonapartes rent personlige Ærgerrighed og Magtsyge maatte føre ham til Concordatet. Med den kirkelige Autoritet var den monarkiske Autoritet under Revolutionen bleven styrtet. Det gjaldt om at genoprette Autoritetsprincipet. Det gamle Monarkis Hofskik vendte af sig selv tilbage i det Øjeblik, da Religionen paany blev en Magt i Staten. Man har betegnet det som Napoleons største og vanskeligste Bedrift, at han i Frankrig genrejste Magtideen, som Revolutionen havde miskendt og haanet.*) Man har med Rette

*) Se Guizot i *Revue des deux mondes* 15. Februar 1863.

sagt, at Ingen saa naturligt og dristigt som han har udfoldet Instinktet og Gaven til at herske. Dog fra det Øjeblik af, da han ikke vilde nøjes med at være Magten i Kraft af sit Geni og af den nye Samfundstilstand, men vilde genoprette det enevældige Monarki, støttede han sig ikke mere til den Magtidé, der smelter sammen med Retsideen og er et Udtryk for Tingenes Fornuft, men til Autoritetsideen, der virker ved at blænde og antages blindt, og fra det Øjeblik af maatte han have Kirken med sig. Da Wieland i 1808 spurgte Kejseren, hvorfor han ikke havde tilpasset den af ham genindførte Gudsdyrkelse mere efter Tidens Aand, lo Napoleon og svarede: «Ja min kære Wieland! for Filosofer er den rigtignok ikke gjort. Filosoferne tror hverken paa mig eller min Gudsdyrkelse, og for de Folk, som tror derpaa, kan man ikke gøre Mirakler nok, saa lidt som man kan lade dem beholde for mange.» Det er neppe muligt tydeligere at betegne Autoriteten som Blændemagt. Ved andre Lejligheder brugte han det Ord, som i det paafølgende Tidsrum af Aandslivet blev Stikordet, idet han betegnede Religionen som *Ordenen*. Johannes Müller skriver i 1806 til sin Broder: «Kejseren talte om alle Religioners Grund og deres Nødvendighed og sagde, at Mennesket trænger til at blive holdt i Orden.»

Med Hensyn til denne Opfattelse af Religionen som Ordenen synes der at være nogen Lighed mellem Napoleon og Jakobinerne, ligesom overhovedet Napoleons Genoprettelsesforsøg frembyder en tydelig Overensstemmelse med Robespierres Bestræbelser for at genoplive den religiøse Følelse. Som Politiker troede Robespierre paa Religionens ordnende og regulerende Magt, og som Politiker i en Tidsalder, hvor det uhyre Flertal af de Dannede stod paa Gudstroens Grund, frygtede han Gudløsheden som en for Tidens Ideer fremmed Forestilling.

Bonaparte indsaa, hvilket uvurderligt Redskab i en Regerendes Haand den overleverede Religion og Gudsdyrkelse var og besluttede endog blot af den Grund et Forbund med Præstestanden, som han for alle Tilfældes Skyld allerede som Sejerherre i Italien havde smigret og kærtegnet. Han vidste vel, at det uvidende Flertal i Frankrig som i alle andre Lande vedblivende hang ved den nedarvede Religion, og at de Lærdomme, som det 18de Aarhundredes Filosofer havde udbredt, umuligt endnu kunde være trængte ned til Befolkningens laveste og bredeste Lag. Han har selv i tidligere Tid aabent tilstaaet sine Formaal. I Aaret 1800

udbrød han midt i sit Statsraad: «Med mine Amtmænd, mit væbnede Politi og mine Præster er jeg i Stand til at gøre Alt, hvad jeg vil.» Præsten var ham en Politiembedsmand som de øvrige, kun i forskellig Uniform. I de Optegnelser, han dikterede Montholon, udleder han uden videre Concordatet af det Ønske, han nærede om at knytte Gejstligheden til den nye Tingenes Orden og at bryde det sidste Baand, som bandt den og dermed Landet til det gamle bourbonske Kongehus. Han havde grundigt overvejet det Valg, der stod ham aabent mellem Katolicisme og Protestantisme. Han indrømmede sine Raadgivere, at Øjeblikkets Hang nærmest gik i Retning af Protestantisme. «Men,» sagde han meget sundt: «Er Protestantismen Frankrigs gamle Religion? Hvorledes kan man i et Folk skabe Vaner, Smagsretninger, Erindringer, som det ikke har! En Religions Hovedtiltrækning (*le principal charme d'une religion*) ligger i Erindringen. Jeg hører aldrig i Malmaison Kirkeklokken i den nærmeste Landsby uden at blive bevæget. Og hvem kunde i Frankrig føle sig rørt i en protestantisk Kirke, hvori Ingen er gaaet som Barn, og hvis kolde og strenge Udseende saa lidet passer til Folkets Sæder.» «Desuden,» sagde han til Las Cases, «opnaaede jeg med Katolicismen meget sikrere alle mine store Formaal. Udadtil bevarede Katolicismen mig Paven, og med min Indflydelse i Italien og mine Stridskræfter dèr mistvivlede jeg ikke om tidligere eller senere ved et eller andet Middel at faa Herredømmet over denne Pave, og fra det Øjeblik af hvilken Indflydelse! hvilken Løftestang for den offenlige Mening rundt om i Verden! . . . Hvis jeg var vendt tilbage fra Moskvá som Sejrherre, skulde jeg let have faaet Paven til at glemme Tabet af sin verdslige Magt. Jeg havde gjort ham til et Afgudsbillede; han skulde altid være blevet hos mig. Paris var da blevet den kristelige Verdens Hovedstad, og jeg havde styret den religiøse Verden lige saa fuldt som den politiske . . . *Mine* Kirkeforsamlinger havde da repræsenteret Kristenheden, Paverne havde kun været deres Formænd.»

Man agte ogsaa paa den Bevisførelse, som anvendes af Portalis, Concordatets officielle Forsvarer og Talsmand. For at godtgøre Umuligheden af at indføre en ny Religion og Nødvendigheden af at genoptage den gamle, siger han: «I helt gamle Dage, i Uvidenhedens og Barbariets Tider, har overordenlige Mennesker kunnet kalde sig indblæste af Guddommen og efter Prome-

theus's Eksempel hente Ilden ned fra Himlen for med den at besjæle en ny Verden. Men hvad der er muligt hos et Folk, som bliver til, er det ikke hos gamle medtagne Nationer, hvis Vaner og Tanker det er saa vanskeligt at forandre.» Han begynder, som man ser, med at appellere til Vanens Autoritet. Og han fortsætter: «Man tror kun paa en Religion, fordi man antager den for en Guds Værk. Alt er tabt, saasnart man lader Menneskehaanden skimte.» At dette Sprog ikke er Troens, behøver ingen Forklaring. Hvad Portalis beraaber sig paa, det er de mislykkede Forsøg paa at erstatte den saakaldt aabenbarede Religion med en revolutionær, en «Fornuftreligion» som Rousseaus og Robespierres. Disse Forsøg var mislykkede, skønt den nye Lære ikke behøvede at laves, men i Virkeligheden levede i de dannede Klassers Sind, mislykkede, fordi det, umiddelbart efter at man havde styrtet al ydre Autoritet, var umuligt at give den Overbevisning, som deltes af de Udvikledes Flertal, en rent udvortes Autoritet, som den, der var kuldkastet. De bar ingen Frugt, fordi deres Ophavsmænd miskendte den Sandhed, at Menneskeaanden uophørligt omformer sine religiøse og sædelige Forestillinger, og ikke begreb, at den frigjorte Aand nødvendigvis da endnu hurtigere end forhen maatte føle sig i Strømning fremad mod en fuldkomnere Klarhed, der vilde tvinge den til straks paany at bryde enhver dogmatisk fastslaaet og begrænset Form. Men nu fordi den indenfra valgte Form havde vist sig uholdbar at ville genoptage Overleveringens endnu uendeligt mere uholdbare gamle stivnede Former, det var visselig bedre Politik end Logik. Der var intet Andet tilovers end at beraabe sig paa den umiddelbare Nytte, som deraf kunde drages. Atter og atter kommer Potalis derfor tilbage, ikke til at Religionen er sand, men til at den er nyttig, at den er nødvendig, at man ikke kan regere uden den, at Moralen uden religiøse Dogmer vilde være «som en Retfærdighed uden Domstole». Det er klart, at Læren om den evige Ild, saalænge der troes paa den, er et kraftigt Redskab i den Herskendes Haand. Ja Portalis er aaben nok til med rene Ord at sige: «Spørgsmaalet om denne eller hin positive Religions Sandhed eller Falskhed er kun et rent teologisk Spørgsmaal, der er os fremmed. Religionerne har, selv om de er falske, idetmindste den Fordel at sætte en Skranke for Indførelsen af vilkaarlige Lærdomme. De enkelte har i dem et Troesmidtpunkt. Regeringerne er beroligede med Hensyn til de

engang kendte Dogmer, der ikke forandrer sig. Overtroen er saa at sige regulariseret, omhegnet og indskrænket indenfor Grænser, som den ikke kan eller ikke vover at overskride» *).

Med fin Tvetungethed forsøgte Bonaparte at fremstille Kirkens Genoprettelse i forskelligt Lys for de forskellige Partier. For Katolikerne blev den skildret som en Gerning, hvortil kun Constantins og Karl den Stores Fortjenester frembød Mage, for Filosoferne som en Handling, hvorved Kirken fuldstændigt blev Staten og de verdslige Myndigheder underkastet. «Det er en Indpodning mod Religionen,» sagde Napoleon til Filosofen Cabanis; «om 50 Aar vil der ikke mere være nogen Religion i Frankrig.» Saa meget er afgjort, at han ikke har tvivlet om ved Forsoningen mellem Kirke og Stat at sikre sig en lydig og hengiven Forbundsfælle. I hvilken Grad han heri skuffede sig selv, er bekendt. Bittert maatte han snart selv fortryde, at han havde forbundet sig med de mindst udviklede og mest uvidende Elementer i Folket imod de ypperste og bedste. De Pradt fortæller, at han atter og atter har hørt Napoleon gentage, at «Concordatet var hans Regerings største Fejl». En politisk Fejl var det neppe. Men det var i ethvert Tilfælde det første og afgørende Brud med Revolutionens Aandsliv. Det sikrede visse af dens verdslige Resultater, men sikrede dem paa Bekostning af Frankrigs fremskridende Kultur**).

III

Bonaparte, der gik ud paa at give Republiken Dødsstødet, maatte ramme den i dens Hjerte. Han indsaa, at det aldrig vilde lykkes tilgavns at knække den borgerlige Frihed, medmindre man først knækkede den under Revolutionen stedse mægtigere fremtraadte Stræben efter aandelig Frihed. Concordatet banede det hele kirkelige Væsen Vejen til Generobring af dets gamle Magt.

*) «La superstition est pour ainsi dire régularisée, circonscrite et resserrée dans des bornes qu'elle ne peut ou qu'èlle n'ose franchir.»

**) Thiers: *Histoire du Consulat.* — Lanfrey: *Histoire de Napoléon I.* — Mignet: *Histoire de la Révolution,* Tome II. — De Pradt: *Histoire des quatre concordats.* — Portalis: *Discours et rapports sur le concordat.* — Lorenz von Stein: *Geschichte der socialen Bewegung in Frankreich,* I. — Taine: *Le regime moderne,* I.

Det saa for de Samtidige ud, som om alle de uhyre Anstrengelser, der havde været gjorte, nu maatte betragtes som spildte. Naar man betænker, hvad det var lykkedes at udrette, maa man jo forbavses. En Frigørelsesbevægelse, der var begyndt i Renæssancetiden med den varme Begejstring for den græsk-romerske Oldtid, som dernæst i England ved Newtons Geni havde faaet en ny Anskuelse af den ydre Verden til Grundstøtte, og som dèr efterhaanden havde erobret Naturvidenskaberne, afsat en ny Filosofi som sin Frembringelse og Frimureriet som sit Vidnesbyrd, var som en springende Gnist ved Voltaires Aand bleven overført til Frankrig. Her var det Vidunderlige saa sket, at faa Aartier efter at Corneille havde digtet *Polyeucte* og Racine *Athalie*, faa Aaringer efter at Bossuet havde præket den ubetingede Lydighed og Pascal med Ildbogstaver nedskrevet Bekendelsen af sin Tro paa det ubetingede Paradoks, havde under den mest uomtvistede Enevælde en Haandfuld Mænd, fordetmeste landflygtige eller forfulgte, formaaet at vinde først Folkets Ypperste, saa de højere Stænder, dernæst Prinser og Prinsesser, der snart blev Konger og Kejserinder, endelig hele Middelstanden, saa at den nye Sandhed, der fødtes i Ringhed, men alt i Vuggen blev hyldet af mægtige Konger, af Prøjsens Friedrich, af Østerrigs Joseph og Ruslands Catharina, snart beherskede den imidlertid opvoksende Slægt, ja vandt sig Tilhængere mellem Abbeder og Præster.

Med atletisk Kraft havde den menneskelige Tanke rejst sig i sin Frihed. Alt, hvad der bestod, maatte retfærdiggøre sin Bestaaen. Man grundede efter Aarsager der, hvor man før havde bedt om et Mirakel. Man fandt en Lov, hvor man havde troet paa et Under. Aldrig før var der blevet tvivlet, arbejdet, undersøgt og oplyst saaledes i Verden. Man havde ikke Magtens Vaaben men Spottens, og med Haan og Spot angreb man da først. Man tilintetgjorde med Latter. Paa Voltaires forfinede Haan fulgte Rousseaus grove Vrede. Aldrig før var der bleven undergravet og deklameret saaledes i Verden. Den menneskelige Tanke, der i Aarhundreder paa alle Omraader havde maattet trælle som Livegen, som man havde beruset med Legender og sunget i Søvn med Salmer og Talemaader, var vakt som af et Hanegal og lysvaagen sprungen op. Skulde nu Alt, hvad Aandens Helte havde tænkt og dens Blodvidner lidt for, kunne fejes tilside som ubrugtbart? Hvad der havde bragt saa mange af de

ædleste Hjerter til at banke, hvad der havde indgydt dem Mod paa Valpladsen og Skafottet, skulde al denne Begejstring nu kunne knuges sammen paany som Aanden i Æventyret i et Jernskrin, og Skrinet kunne lukkes for bestandigt med en Kejsers og en Paves forenede Segl?

Foreløbigt blev Frihedsbevægelsen standset. Det begyndte paany at blive ilde set, ikke at bekende en aabenbaret Tro, og efter Napoleons Fald blev det farligt. Fra de Herskendes Side føres jo i religiøse Anliggender aldrig Kampen med Grunde mod Grunde. Man besvarede ikke de Modsigendes Bevisførelse med Beviser, men med Berøvelse af Suppe og Steg. Flertallet af de Mænd, der uden Formue havde forberedt sig til Embedsvejen og som ikke kunde overvinde en uimodstaaelig Lyst til hver Dag at spise baade Formad og Eftermad, var fødte eller erhvervede, men fuldkomment paalidelige Støtter for Kirkens Genoprejsning. Ingen, der er over 25 Aar gammel, vil undre sig over, hvor mange Tilhængere Rettroenheden fik fra det Øjeblik af, da den fra at være en Latterlighed rykkede op til at blive et Levebrød.

Føj saa hertil Frygtens store Parti, alle dem, der henlevede i Angst for den røde Republik og som i Religionens Genoprejsning først og fremmest saa et Bolværk imod den. Herfra rekruteredes Autoritetsprincipets Hær aller stærkest. Katolikerne blev pludseligt fra et kirkeligt Samfund til et politisk Parti.

Et Omslag i Tilstande er altid forberedt ved et Omslag i Stemninger og fremkalder endnu vissere Stemninger, der svarer til den nye Tilstand. De Stemninger og Tanker, der forberedte Concordatet, fik ved dets Afslutning fuld Frihed til at komme til Orde, andre ensartede var en Følge deraf, og idet disse Stemninger og Tanker nu ytrede sig i Literaturen, opstod en aandelig Bevægelse, der har sit Udgangspunkt i Concordatet og oversætter det i Literaturens Sprog. Det er denne aandelige Bevægelse, vi vil følge. Den Psykologi af vort Aarhundredes første Halvdel, som disse Studier søger at give, vilde ellers have et føleligt Hul. Lad være, at Stoffet ikke er lønnende, ikke meget indbydende eller rigt, det har fra vort Synspunkt ligefuldt sin store Værdi og Betydning.

Fra hvilken Kres gik den literære Bevægelse ud? Ifald den havde kunnet udgaa fra Landbefolkningen, vilde den maaske have faaet noget Troskyldigt og Rørende ved sig, og var den udsprungen fra den i Lidelser prøvede Gejstlighed, havde den maaske

tiltrukket sig Opmærksomheden ved Inderlighed og Følelse; havde den endelig kunnet udgaa fra dem, der efter Eneherskerens Eksempel af verdslige Hensyn sluttede sig til Kirken, vilde den have baaret Idéløshedens Præg. Men Intet af alt dette er Tilfældet. Alle hine Grupper dannede den nye Literaturs Publikum, afgav dens Sangbund og Ekko, men ingen af dem var aandeligt frugtbar. Den nykatolske Retning i Literaturen var en Retning uden Naivetet og uden Følelsesinderlighed. Men den var ikke idéløs. Med stor Sikkerhed og Besluttethed hævder den den Idé, Revolutionen ubetinget havde kuldkastet, Autoritetsideen. Førerne er snarere politiske Aander end religiøse Aander, de vil ikke saa meget frelse Sjælene som frelse Overleveringen. Man kræver i deres Kres Religionen som Middel mod Lovløsheden. Man beraaber sig saa haardnakket paa Autoriteten, fordi man er bankerot paa alt Andet end ydre Autoritet.

Den literære Bevægelse udgaar fra spredte Punkter, og ingen af de Mænd, der indleder den, kender fra først af hinanden. Under Revolutionen flakker f. Eks. Chateaubriand om i Amerika, de Maistre i Schweiz, og Bonald udkaster sit første Skrift i Heidelberg. Saasnart den aandelige Reaktion begynder, vender de fleste af Emigranterne hjem, og Autoritetsprincipet hævdes i Literaturen dels af fremmede og uafhængige Personligheder som de Maistre, dels af Mænd som Chateaubriand og Bonald, hvem Bonapartes Overtagelse af Magten kalder tilbage til Frankrig. Disse slutter sig foreløbigt til ham i hans Egenskab af Kirkens Genopretter, men kun for kort efter enten allerede under hans Regering eller efter hans Fald at slutte sig med langt større Varme og langt mere Overbevisning til Bourbonerne, hen til hvilke deres eget Grundbegreb drager dem med al Følgerigtighedens Magt. Napoleons Plan: ved Concordatet at vinde Kirken for sig og berøve Bourbonerne Gejstlighedens Deltagelse, glippede fuldstændigt for ham og maatte glippe. Snart var der aaben Krig mellem Paven og ham, og snart viser den literære Bevægelse, hvis Opstaaen falder sammen med Concordatet, sig aabenbart som Ven af det gamle Kongehus og dets formentlige Ret.

Bevægelsens første Ophavsmænd føler sig naturligt dragne til hinanden, gør Bekendtskab og stifter snart en Art Skole. De har adskillige vigtige fælles Karaktertræk, som da ogsaa findes selv hos Skolens senest tilkomne Lærlinge som Lamennais, de Vigny, Lamartine og Hugo. De er alle uden Undtagelse Adelsmænd og

ved personlige Baand knyttede til de nedarvede Kongehuse. De Maistre var Kongen af Sardiniens Minister i Rusland. Bonald havde som Yngling hørt til Ludvig den 15des Musketerere og havde i Kongens sidste Dage været den, der daglig kom til Kongens Seng for at faa Feltraabet at vide. Han havde nemlig selv havt Kopperne og stod saaledes ikke i Fare for at blive smittet. Den første Gang, da han efter Ludvig den 15des Død kom for at udbede sig Feltraabet af den nye Konge, tilkastede Marie Antoinette den unge Musketer et velvilligt Blik og henvendte nogle Ord til ham. Hint sidste Blik af en døende Konge, der efterlod et næsten tilintetgjort Monarki, og dette første Blik af en ung, skøn og haabefuld Dronning, der gik saa store Lidelser imøde, gik aldrig ud af Bonalds Erindring. Disse Blik blev Ledestjerner for hans Liv. — Hvad Chateaubriand angaar, da indgav han som Gesandtskabs-Sekretær sin Afskedsansøgning til Napoleon i det Øjeblik, da han erfarede Hertugen af Enghiens Justitsmord, og tog fra da af det Parti, som han gennemførte til 1824, at være Bourbonernes trofaste Tjener; det var en Rolle, som han spillede saa alvorligt, og som saaledes var ham paatvunget af Omstændighederne, at han udførte den til Fuldkommenhed. Hvad den næste Slægt angaar, da har Lamartine i Fortalen til sine *Meditationer* og i sine *Erindringer* fortalt, hvorledes han som ung Gardeofficer galopperede ved Siden af Ludvig den 18des Vogn, naar denne drog fra Paris til St. Germain. De Vigny var fra sin Barndom af ivrigt kongetro, hans Fader gav ham under Kejserdømmet Korset paa St. Ludvigs Ordenen at kysse. Af Vassaltroskab blev han kongelig Officer. Han bevarede denne Holdning af Stolthed, selv da alle hans Forhaabninger til det nedarvede Kongedømme var bristede og var vegne for en uudtalt Ringeagt til alle Sider, og han blev efter Revolutionen 1830 den fordomsfri, men ordknappe og indesluttede Konservative, som hvilken hans senere Skrifter maler ham*). Victor Hugo endelig har tilstrækkeligt ofte skildret, hvor stor en Indflydelse Barndomsindtryk fra Kongeligsindede og især Paavirkning af hans Moder som lidenskabelig Bretagnerinde udøvede paa hans første Optræden.

Begavelser af første Rang er denne Skoles teoretiske Ledere

*) Se Stuart Mills's Afhandling om De Vigny i *Dissertations and discussions*, I.

ikke. De er kraftigt despotiske Naturer, der elsker Myndighed, fordi de fordrer Lydighed, og Autoritet, fordi de kræver Underkastelse, eller stolte og forfængelige Aandsaristokrater, der hellere vil hylde et Paradoks end gaa i Trop med den hele Flok af Skribenter, der har dyrket Fornuften, eller endelig undtagelsesvis Romantikere, der bevæges til Taarer ved Tanken om den Tro, de ikke mere besidder men gør fortvivlede Forsøg paa at tilegne sig. De er Kamphaner som De Maistre og Lamennais, Inkvisitor- og Prælatnaturer, Stædigheden selv som Bonald og Chateaubriand, og taler som de taler mere af Stædighed end af Overbevisning. «Jeg der er haardnakket Katolik» (*Moi catholique entêté*), siger Chateaubriand om sig selv. Det er Ordet; haardnakket, ikke hjertegreben.

Deres Styrke overfor de Samtidige ligger i deres Talent; thi Talentet er en saadan Tryllekunstner, at det en rum Tid kan opretholde en hvilkensomhelst Sag. Chateaubriand er Gruppens Kolorist, de Maistre ved sin Karakterstyrke, sit Vid og sine forbløffende Paastande dens Høvding, Bonald dens Skolemester med Rubriker til Alt. Snart drager den det Bedste af hvad Frankrig fik af unge opadstræbende poetiske Evner til sig. Den fastholder dem vel kun kort i sin Ring, men de begynder deres Baner under dens Varetægt. Skolen faar da sine Digtere og med dem sin Folkeyndest, der føjet til den Autoritet, dens Tænkere besad, nok kunde fremkalde et kortvarigt Skin af, at dens Sag var bleven den sejrrige, saa meget mere som Bourbon'ernes Genbestigen af Tronen virkeliggjorde dens politiske Idealer.

Efter en Række Aars Forløb skete det saa, at alle dens bedste Mænd med Faner og klingende Spil gik over i Modstandernes Lejr. Skolen opløste sig i Kraft af sin indre Unatur. Det Princip, som holdt den sammen, Overleveringens og Autoritetens Princip, der havde taget sig ud som en uovervindelig Fæstning, viste sig undermineret, hult, skjulende et uanet Sprængstof i sit Skød; man opdagede, at man havde taget Stilling paa et Krudttaarn. Man skyndte sig at forlade det, før det gik i Luften.

Sylvain Maréchal skriver i en Bog, som udkommer Aar 1800 (*Pour et contre la Bible*): «En meget udpræget religiøs Reaktion betegner dette første Aar af det nittende Aarhundrede.» Den betegner mere end tyve af de følgende og i langsomt udviklede og let stillestaaende Lande fulde halvfjerds.

Den literære Reaktion imod det 18de Aarhundredes Aand begynder ikke som særligt gudelig. Vi har set, at Reaktionen i den Gruppe af literære Frembringelser, jeg har betegnet som Emigrantliteraturen, «endnu ikke er en Underkastelse under Myndigheder, men den naturlige og berettigede Hævden af Følelse, Sjæl, Lidenskab og Poesi i Modsætning til Forstandskulde, nøjagtig Beregning og en af Regler og døde Overleveringer omspændt Literatur.» Dette er den tilbagestræbende Retnings første Greb, det som jeg særmærkede med disse Ord: «Det første Træk er kun det at tage Rousseaus Vaaben og vende dem imod hans Modstander Voltaire» *). Man nøjes ikke her med Voltaires kolde Gudstro, man opstiller imod den Rousseaus fyldige og ubestemte Følsomhed. Man gaar i hans Spor, man bygger videre paa Grundlag af hans Følelsesfylde og Indbildningskraft. Et Blik henover Revolutionens Udviklingsgang har vist os at denne Aandsbevægelse allerede i Omvæltningstiden er historisk ligesom forud antydet ved Robespierres Forsøg paa at stille Rousseau som Dæmning imod Nedbrydelsen af det Følelsesliv, der havde været saa stærkt knyttet til Kirkens Overlevering og Autoritet, at det truede med at gaa til Grunde med Kirken. I sin Oprindelse var det store religiøse Omslag, som vi saa, kun Følelsens Tilbageslag imod Forstanden. Hvad der avlede Reaktionen var den rent ubestemte Trang til at føle og lade Følelsen komme til Orde. Bevægelsens Historie er Historien om, hvor frygteligt vildledt denne Trang efterhaanden blev.

Som nu Reaktionens første Stadium var *at lade Rousseau føre Tilbageslaget*, saaledes blev Bevægelsens andet Stadium det *at føre Tilbageslag mod Rousseau*. Næsten i enhver Bog, man vil tage i Haanden af Bonald, af De Maistre eller af Lamennais vil man finde Udgangspunktet taget i lidenskabelige Bestræbelser for at gendrive Rousseau eller rettere for at haane og tilintetgøre ham. Paa det første Stade opstillede man *Følelsens Princip* imod Forstandsherredømmet, paa dette andet Trin opstiller man *Autoritetsprincipet* som det ubetingede imod alle tidligere Principer, Følelsesprincipet medindbefattet. Overgangen fra det ene af disse Trin til det andet foregaar saaledes, at man søger at hævde og genindsætte Autoriteten gennem en Appel til Følelsen. Det er det, som sker i Ballanche's: *Om Følelsen, betragtet i dens Forhold til*

*) Se ovenfor *Saml. Skrifter* IV, 188, 189.

Literaturen og Kunsterne 1801, og det er det, som navnlig foretages i Chateaubriands *Kristendommens Aand* 1802.

Man finder nu i Rousseau den farligste Talsmand for det 18de Aarhundredes Tanker. En kort Skildring af Angrebene paa ham, der gaar i alle Retninger, vil vise hvad sandt og hvad falsk der laa i dem.

Først det politiske Angreb. Det er i hele det 19de Aarhundrede ofte gentaget og bør ikke glemmes, at det skortede det forrige Aarhundrede paa historisk Sans. En af dets berømmeligste Repræsentanter d'Alembert ønskede endog Erindringen om alle tidligere Tider ryddet bort. Til Rousseaus og det 18de Aarhundredes naive Tro paa, at den udskelnede Tanke uden Hensyn til Historie og Virkelighed kan omdanne Tilværelsen, stillede man sig nu paa alle Omraader angribende. Det forrige Tidehverv havde troet, at Alt var godt, naar man blot fik en skreven Forfatning, som ophævede hvad man ansaa for Misbrug, og fastslog hvad man ansaa for Ret. Den havde betragtet dette Stykke Papir, eller, som man dengang kaldte det, disse Lovens Tavler som Landets virkelige Forfatning. Herimod retter Joseph de Maistre sin Sætning: «Mennesket kan ikke lave en Forfatning, og en lovlig Forfatning kan ikke være skreven.» Han har heri halvvejs den mest lysende Ret og halvvejs den særeste Uret.

Han aner den store Sandhed, som i Nutids-Politik kan betragtes som indvunden, at et Lands sande Forfatning bestaar af Landets virkelige Magtforhold, som de foreligger, Magtforhold, som ikke ændres, fordi politiske Dilettanter omskriver dem paa et Blad Papir. For De Maistre har den givne Øvrighed altid en ubetinget Ret. Enhver Opstand synes ham en Forbrydelse, men med sit Blik for Virkeligheder tror han ikke paa den skrevne Forfatning som Skranke. Om Skranken mod Tøjlesløsheden siger han: «Det er Sædvanen, eller Samvittigheden, eller en Pavekrone, eller en Dolk, men det er altid et Noget.» Den skrevne Forfatning alene er ham intet Virkeligt.

Hans sære Vildfarelse ligger i Maaden, hvorpaa han begrunder sit Had til denne skrevne Forfatning. Han mener, at hvad der er skrevet, hvad der er forudset og fastslaaet ved menneskelig Klogskab er at betragte som et Indgreb i det guddommelige Forsyns Raaderum. «Det er Næsvished mod Gud, ikke at have Tillid til det Uforudsete, og enhver Regering, der er bygget paa bestemte Love, hviler paa en Anmasselse af den

guddommelige Lovgivers Myndighed.» Den virkelig raadende Forfatning betragter han derimod som værende af guddommelig Natur, da han fra sit rettroende Standpunkt hævder, at det er Gud, som giver Folkene deres Væremaade. Mod Folkets Suverænitet stiller han da ligesom Bonald og Lamennais Guds Suverænitet og havner saaledes i Guds umiddelbare Regering.

Rousseaus politiske Forestillinger var visselig højst ufuldkomne, og det var let at se, hvilke Farer, der skjultes i dem. Hans Grundsætning, at Ingen er forpligtet til at adlyde de Love, i hvilke han ikke har samtykt, knuser ikke blot Autoriteten som Magt, men ogsaa den Autoritet, der kun er Fornuftens Form, og gør al Regering umulig. Hans anden Grundsætning, at Suveræniteten ligger hos Folket, kan, hvis Folkets Begreb bestemmes paa ensidig Maade, føre til Flertalstyranni og gøre al Frihed umulig. Hans tredje store Grundsætning, at «alle Mennesker er lige», kan føre til Udjævning istedenfor til Retfærdighed. Der var da Angrebspunkter nok for en Drøftelse, ført ud fra den moderne Tids Grundtanker. Hegel indlod sig i sin Tid paa en saadan ved en ny Fortolkning af Folkesuveræniteten, der indadtil blev bestemt som Statens Suverænitet, og Heiberg, der gerne sætter de Hegelske Tanker paa Spidsen, har i sin Afhandling *Om Autoritet* givet Hegels Tanke den forbløffende og fremskridtsfjendske Form, at «om Borgerne ved Statens Udvikling kommer i Besiddelse af flere Goder eller ikke, er aldeles ligegyldigt, thi Staten er ikke til for Borgernes Skyld, men Borgerne for Statens»*). Selv om man nu har en meget udpræget Uvilje mod Sætninger af denne Art, hører man dog disse Indsigelser med den Opmærksomhed, som en moderne Tankegang kan vente. Hin Tids Uvilje imod Rousseau er derimod grundet ikke paa Tanke eller Fornuft, men paa den rene Autoritetstro, og Modsigelsen er tilmed af saa uredelig Art, at den altid opsøger en eller anden løsreven Sætning af Rousseau, som læst med god Vilje lader sig forstaa, men som paa Grund af sin forvovne Form temmelig let lader sig gøre til Vanvid.

Bonald haaner f. Eks. Rousseau, fordi han har sagt: «Et Folk har altid Ret til at forandre sine Love, selv sine bedste; thi dersom det vil skade sig selv, hvem har da Ret til at forhindre det deri.» Sætningen er uforsigtig, men den godkender

*) Hegel: *Werke* 8ter Band, *Philosophie des Rechts* 367. Heiberg: *Pros. Skrifter*, 10. B. 335.

i Virkeligheden ikke Tilbageskridtet, den afviser kun den fremmede Indblanding, der vilde gribe det som Paaskud, og Læseren føler sig pinligt berørt, naar han ser, at Aarsagen, hvorfor Bonald er saa forbitret paa disse Ord, er den, at det er Gud, ikke Folket, hvem Lovgivningsmagten tilhører.

Man angriber dernæst med megen Ild og Heftighed Rousseau's Samfundsbegreb. Det lader sig forstaa, at Rousseau med Blikket rettet paa det Samfund, han havde for Øje, kunde komme til den Indbildning, at et Samfund overhovedet lod sig undvære; men denne Vildfarelse i Forening med hans Fantasteri om en tabt, lykkelig Naturtilstand, havde ført ham til Sætninger som denne: «Mennesket er født godt og Samfundet fordærver det», og til det komiske Paradoks, som gaar igen i alle Bøger fra Kongedømmets Genrejsningstid, gennemboret af saamange Modbeviser, som der gaar Naale i en Naalepude: «Det Menneske, som tænker, er et fordærvet Dyr.» Paa saadanne Punkter har Angriberen da i Reglen let Spil.

I sin Ivren mod Samfundet lod Rousseau sig forlede til at sige: «Samfundet følger ikke af Menneskets Natur. — Alt, hvad der ikke ligger i Naturen, fører Ulemper med sig, og det borgerlige Samfund mere end alt det Øvrige.» — «Samfundet!» udraaber Bonald ikke uden Veltalenhed, «som om Samfundet bestod i vore Huses Mure eller vore Byers Volde, og som om der ikke overalt, hvor der fødes et Menneske, var en Fader, en Moder, et Barn, et Sprog, Himlen, Jorden, Gud og Samfundet.» Han lærer da sin Samtid, at det første Samfund var en Familie, og at i Familien er Magten ikke kaaret ved Valg, men et Udslag af Tingenes Natur. Imod den Lære, at Samfundet er opstaaet ved frivillig Overenskomst og er fremgaaet af en Pagt, stiller han sin, at Samfundet er paabyrdet *(obligée)* og Resultatet af en Magt, det være sig Overtalelsens eller Vaabnenes Magt. Mod den Paastand, at Magten fra først af har modtaget Loven af Folket, stiller han den, at der ikke engang gives noget Folk, før der er en Magt. Mod den revolutionære Grundsætning, at Samfundet er *Broderskab og Lighed*, stiller han Faderværldens Selvhersker-Lære, at Samfundet er *Faderlighed og Afhængighed*. Magten er hos Gud og meddeles af ham. — Atter her er den kraftige Paaberaabelse af den historiske Virkelighed og dens Magtforhold slaaende sand, paa samme Tid som ved en Tilsnigelse det ene-

lovlige Kongedømme af Guds Naade udledes af Agtelsen for Historie og Virkelighed.

Da man af al Magt vilde rette et Slag mod Rousseau's Opfattelse af Staten som en Kontrakt, fremstillede man denne Opfattelse som en Taabelighed, ja som et forbryderisk Paafund. Og dog fremgaar den saa naturnødvendigt som noget af det 18de Aarhundredes hele Overvurdering af den bevidste Side af Menneskelivet og Mangel paa Blik for det Ubevidste. Hvor langt mere retfærdigt har ikke senere Hegel dømt Rousseau! Han fremhæver den Fortjeneste hos Rousseau at have opstillet et Princip, «hvis Indhold var selve Tanken», Viljen nemlig, som Statens Princip, og bemærker, at hans Fejl kun var den, ved Viljen alene at forstaa den enkelte, den bevidste og vilkaarlige Vilje, hvilket saa fører til «andre, kun forstandige, Følgeslutninger, der nedbryder det ubetinget Guddommelige og dettes Myndighed og Majestæt» *). I *Samfundspagten* havde Jean-Jacques forsøgt at finde Regeringernes og Lovenes Grundlag i Menneskets og Samfundets Natur, denne taget i ren udsondret Almindelighed. Men allerede Montesquieu har sagt: «Jeg har aldrig hørt Tale om offenlig Ret, uden at man omhyggelig har forsøgt at finde, hvad der er Oprindelsen til Samfundene, Noget, der forekommer mig aldeles latterligt. Hvis Menneskene ikke dannede et Samfund, hvis de skyede eller flyede hverandre, maatte man spørge om Grunden, og søge, hvorfor de holdt sig skilte; men nu fødes de alle knyttede til hverandre. En Søn fødes hos sin Fader og holder sig til ham; det er Samfundet og Aarsagen til Samfundet.»

Hvis Barnets Forhold til Moderen som endnu nærmere blot indsættes istedenfor Forholdet til Faderen, saa er denne Tankegang fuldkomment rigtig. Rousseau vilde imidlertid uden at tage Hensyn hertil vise, i Kraft af hvilke ledende Forestillinger Menneskene havde forenet sig med hverandre, hvilket Maal de havde sat sig med denne Forening, og hvilke de bedste Midler var til at naa dette Maal. Nu er det ganske vist uomtvisteligt, at Samfundet kun bestaar ved Overenskomst mellem dets Medlemmer. Denne Overenskomst eller Pagt er da sikkert nok det aandelige Grundlag for Samfundets Eksistens, men denne Kontrakt indgaas stiltiende, er altid underforstaaet, har altid eksisteret, har følgelig

*) Hegel: *Werke*, 8ter Band 314.

ikke udvortes Virkelighed. Ganske paa samme Maade hedder det i Geometrien: En Kugle opstaar derved, at man drejer en Halvcirkel om dens Akse. Denne Bestemmelse er fuldstændigt sand, men har Intetsomhelst at gøre med de stoflige Betingelser for en bestemt Kugles Tilværelse. Aldrig i Verden er en Kugle bleven støbt derved, at man drejede en Halvcirkel rundt om sin Radius.

Vil man fastholde denne Lignelse, saa har man i et nøjagtigt Eksempel Ejendommeligheden ved det 18de Aarhundredes Tankegang paa det sociale Omraade, ja ved dets hele Aandsliv. Dette Aandsliv er opløsende og udsondrende, det hælder mod Geometrien og Algebraen og forsøger at forstaa Virkelighedens mest vanskelige og mest sammensatte Forhold ved Hjælp af udskelnede Begreber. Overfor denne Svaghed vinder Bonald en let Sejr ved at beraabe sig paa Magtprincipet. Han stiller overfor Rousseau's opløsende Paastande sine fra det uindskrænkede Kongedømme hentede Lærdomme: «Gud er den suveræne *Magt* over alle Væsener, Gudmennesket er *Magten* over hele Menneskeheden, Statens Overhoved er *Magten* over alle sine Undersaatter, Familiens Overhoved er *Magten* i sit Hus. Da al Magt er skabt i Guds Billede og stammer fra Gud, er al Magt ubetinget*).

Man bekæmper dernæst Rousseau paa det sædelige Omraade. Rousseau havde bestræbt sig for i Moralen at gøre «den indre, uskrevne Lov», hvorom Antigone taler, til Lovgivningens Kilde. Han havde sagt: «Hvad Gud vil, at Mennesket skal gøre, det lader han ikke Mennesket vide gennem et andet Menneske; det siger han det selv og skriver det i dets Hjertes Dyb.» Hvis dette nu forholdt sig saaledes, hvad betød saa Overlevering og Autoritet og paa anden Haand meddelte Aabenbaringer! «Dersom Mennesket,» svarer derfor Bonald, «var nødsaget til at følge denne indre Lov, vilde det være viljeløst som en Sten under Tyngdeloven; kan det derimod lade være at følge den, saa behøves her en *Autoritet*, som kan gøre det opmærksomt paa disse Love, og som lærer det Lydighed imod dem.» Saaledes er da ogsaa i Moralen Ledetraaden fra den indre Følelse lagt over i udvortes Autoritet.

*) Ganske ligesom Bonald tager den bekendte Haller i sin *Restauration der Staatswissenschaft* sit Udgangspunkt i Angreb paa *Le contrat social.*

Fjendtlighederne mod Rousseau gaar saa vidt, at Bonald f. Eks. deklamerer Side op, Side ned i Anledning af Filosofens Opraab til Mødrene om selv at die deres Børn. Man skulde tro, at Rousseau her idetmindste havde gjort de strenge Pligtlærere det tilpas. Intet mindre! Hint Opraab beviser, at Jean-Jacques har betragtet Menneskene blot som Dyr: «J. J. Rousseau gjorde det i Naturens Navn til en Pligt for Kvinderne, selv at give Die til deres Børn, ganske som Dyrenes Hunner gør det og af samme Aarsag . . . Fædrene og Mødrene, der af Filosofen kun blev betragtede som Hanner og Hunner, betragtede da Børnene kun som deres Unger» *). Og hvorfor er saa Bonald saa forbitret? Øjensynligt fordi han frygter, at Rousseau skal berøve Religionen noget af dens Anseelse ved at udstede et Fornuftbud, som den ikke ligefrem har givet. «Rousseau,» siger han, «har formodenlig troet at gribe Religionen i at overse en Pligt; men maaske har netop Religionen, der saa videre end han, frygtet Alt, hvad der kunde tjene unge Ægtefolk som Grund eller Paaskud til at leve adskilte fra hinanden, endog blot øjeblikkeligt.» Den katolske Kirkes moderlige Omsorg for Ægtefællernes Lykke og Menneskeslægtens Formering skal da ogsaa ved Bekæmpelsen af Rousseau vise sig i sit klareste Lys.

Vi saa, til hvilke Misforstaaelser af Samfundsideen det 18de Aarhundredes uhistoriske og matematiske Tankegang ledte. I en ganske lignende Misforstaaelse havde man i Kraft af en beslægtet Tankegang gjort sig skyldig overfor Poesien. I sin Beundring for den matematiske Forstandighed og for den Sikkerhed, hvormed man ad den matematiske Slutningsfølges Vej naaede til Opdagelsen af almene Sandheder, ønskede man at meddele Sproget saa vidt muligt det matematisk-nøjagtige Udtryks Egenskaber. Condillac definerede Videnskaben som *une langue bien faite*, det vil sige: et fuldstændig klart og fuldstændig nøjagtigt Sprog. Man lagde kun i ringe Grad Mærke til, at saasnart det gælder om at gengive Indtryk, der ikke er de samme hos Alle, og som hos selvsamme Person kan skifte fra det ene Øjeblik til det andet, udfordres der et bøjeligt, let omprægeligt Sprog, der modtager sin Aand og sit Stempel af den, der taler det. Videnskabsmændene begyndte da at haane hvad man kaldte Poesien og

---

*) Bonald: *Du divorce, considéré au 19me siècle relativement à l'état domestique et à l'état public de la société.* Udg. af 1817, S. 29 og 31.

Stilen, og forsikrede, at Tankerne var Alt og Formen saa godt som Intet. Barante, der lige ved det nye Aarhundredes Begyndelse første Gang byder sin Tidsalder Spidsen i et literærhistorisk Skrift, siger herimod slaaende: «Naar Chimène siger til Rodrigue: «Gaa, jeg hader dig ikke,» saa er det klart, at hvis man underkaster disse Ord en kold Undersøgelse, er det det Samme, som om hun sagde: «Gaa, jeg elsker dig,» og dog vilde hun, ifald hun sagde disse sidste Ord, være et ganske andet Væsen, vilde glemme Hensynet til sin Fader og tabe baade sin Blufærdighed og sin Ynde.»

Digterne, der i Grunden gik ud fra samme Opfattelse som Videnskabsmændene og var lige saa langt som hine fra at fatte Stilen som et umiddelbart Udslag af Personligheden, gav sig til at fabrikere Stil i og for sig og talte om Stilen, som man taler om Musik til en Tekst. De betragtede Kunsten at skrive som en rent udvortes Kunst, og man saa den beskrivende Skole med Delille i Spidsen forsøge paa at sætte de mindst digteriske Æmner som Fysiken, Plantelæren, Stjernekyndigheden og Søfarten i Stil. (Digterværker af Boisjolin, Gudin, Aimé Martin og Esménard.) Ja, Cournand skrev endog et Digt i fire Sange om Stilen og Stilarterne. Man betragtede Poesien som en kunstig Form, der meddeltes den færdige Tanke. Det var herimod, at allerede Buffon havde rettet sin træffende Sætning *le style c'est l'homme même*, Stilen er Manden, en Sætning, der sidenhen, saa tidt Ordet Stil bliver nævnt, kommer frem som den mest forslidte Talemaade, aldrig anført oftere end af dem, der hverken er Mænd eller har Stil*). Det 18de Aarhundredes Digtere gik i deres Opfattelse af den poetiske Stils Natur ud fra deres egen Fremgangsmaade. Da deres egen Poesi ikke var en Naturfrembringelse, men deres Sprog et Udslag af Arbejde efter visse Regler for Udtrykkets Fornemhed, for Valget af Lignelser og Brugen af Mytologi, troede de, at Sproget og Tanken oprindeligt opstod uafhængigt af hinanden.

---

*) Det eneste vittige Ord, der er bleven sagt om Buffons Sætning, skyldes Fru de Girardin. Hun forsøger at vise, hvorledes enhver af George Sands Romaner bærer Præget af en eller anden Personlighed, for hvem Forfatterinden har sværmet, og anfører saa dette Udbrud af en Spøgefugl: «Det er især naar Talen er om kvindelige Forfatteres Værker, at man maa udraabe med Buffon: Stilen, det er Manden.» Le Vicomte de Launay: *Lettres parisiennes*, Tome I, 89.

Naar da Bonald imod dem retter sin Lære om, at Sprog og Tanke ikke kan skilles ad, den Grundsætning, hvorpaa han i sit Hovedværk *La législation primitive* bygger sit hele System, saa har han selvfølgelig Ret. Men det gaar med denne Sætning som med andre Sætninger af Fortidens Istandsættere: den Rettroenheds-Syge, hvoraf Forfatteren lider, bringer ham til at strække og forvride enhver sand Tanke saaledes, at der bliver et rent Uhyre ud af den. «Besvarelsen af Aandslivets Grundspørgsmaal,» siger Bonald, «kan gives i denne Vending: Det er nødvendigt, at Mennesket tænker sit Ord, før det siger sin Tanke. Med andre Ord: det er nødvendigt, at Mennesket véd Ordet, før det siger det, hvilken indlysende Sætning udelukker enhver Mulighed af, at Mennesket selv kan have opfundet Ordet.» Saaledes naaer Bonald til denne de Reaktionæres Yndlingssætning i det 19de Aarhundrede, at Sproget oprindeligt er givet Menneskene af Gud. Man finder den hos S. Kierkegaard i den Ytring, at det selvfølgelig ikke gaar an at lade Mennesket selv have fundet paa Sproget *(Om Begrebet Angest)*. Hvorfor ikke? Fordi Gud har aabenbaret det, fiks og færdigt.

Det er mod Lockes og Condillacs sunde Lære om Sprogets og Forestillingernes langsomme Erhvervelse, at Bonald stiller denne sin Grundsætning om Nødvendigheden af Sprogets og Ideernes oprindelige Aabenbaring. Paa dette Grundlag hviler hos ham intet Ringere end Dogmet om Guds Tilværelse, hvormed alle de øvrige følger. Hvorhen man end vender sig, man ender altid dèr. Da ingen af den gamle Tilstands Genoprettere har Begreb om Videnskab, da de alle er gode Hoveder med den Dannelse, man faar i en Jesuiterskole, er der ikke den videnskabelige Galmandssnak, som de ikke fører. Sprogvidenskaben opofres ikke mindre end Politik og Samfundslære paa Gudsvældens Alter. Et mærkeligt Bevis paa disse Mænds Sammenhold er det, at Bonald i 1814 lod De Maistres Værk *Om politiske Forfatningers Livskilde* (*Sur le principe générateur des constitutions politiques)* oplægge paany, altsaa antog sig et Værk, der ivrede mod skrevne Forfatninger, da han dog ifølge sin Lære om Ordets ligefremme Aabenbaring var kommen til den Overbevisning, at ethvert Bud fra de ti Bud af og nedefter maatte være optegnet sort paa hvidt. Men Hovedsagen var for ham som for De Maistre, at Forfatningen ikke gjorde Tidsaanden nogen Indrømmelse og at Autoriteten stod

uanfægtet af ethvert Frihedspust, saa tog han det ikke saa nøje med at regne sig en Meningsfælle, der paa dette Punkt var afgjort Modstander, til Indtægt.

Ikke nok med, at man selv havde gaaet i Jesuiterskolerne, man vilde ogsaa have Slægten derind. De Maistre var hele sit Liv igennem Jesuiternes Beskytter og begejstrede Talsmand. Han udsatte sig for store Ubehageligheder ved St. Petersborger Hoffet hellere end at tage sin Haand fra dem.

Tredje Del af Bonalds *Den oprindelige Lovgivning (Législation primitive)*, der særligt behandler Opdragelsen, er rettet mod Rousseau's *Emile*, og Forfatteren kan ikke tilgive denne Bog dens Lære, at man ikke bør give Barndommen religiøs Opdragelse. Han anfører (med hellig Alvor) som Eksempel paa de skæbnesvangre Virkninger af Rousseau's Opdragelsesgrundsætninger, at 75 Børn i de sidste fem Maaneder er blevne dømte af Politiretten for forskellige Forbrydelser, og giver nu sine egne Opdragelsesprinciper tilbedste. De gaar, som det var at vente, ud paa at kvæle al Personlighed. «Vi behøver en stadig, almindelig, ensformig Undervisning og følgeligt en stadig, almindelig, ensformig Lærer *(perpétuel, universel, uniforme)*, der behøves altsaa et Korps, thi uden et Korps gives der hverken Stadighed eller Almindelighed eller Ensformighed.» Han viser saa, at gifte Lærere ikke kan antages helt at ville ofre sig til deres Gerning, at det nytter lige saa lidt at vælge ugifte, ifald de ikke staar under religiøs Ave og Tugt; «thi hvis de offenlige Lærere vel er ugifte, men tillige verdslige, kan de intet virkeligt Korps udgøre, da de træder ind deri og ud deraf efter Lyst og Lune, og ingen Familiefader desuden kunde vove at betro sine Børn til en ugift Mand, hvis Sæder ikke sikredes af præstelig Tugt.» Ved denne Bevisførelse naaer han det Resultat, at hele Undervisningen bør lægges under Gejstligheden, være fortrinsvis gudelig og tidligt vænne Børnene til Ærefrygt for den Autoritet, de deres Liv igennem skal lyde.

Den haardnakkede Fremdragen af Autoritetsprincipet er da det afgørende, det herskende Træk i hele denne Literaturgruppe. De franske Samfundsgenoprettere hævder det med saa meget større Lidenskab end Tysklands, dels paa Grund af Raceejendommeligheden, dels paa Grund af Trosbekendelsens Forskel. Den reaktionære tyske Literaturbevægelse grunder, som vi har

set, i den Enkeltes vilkaarlige Selvhævdelse og Selvraadighed*). Saa helstøbt katolsk, saa autoritetsdyrkende som den franske Reaktion blev den tyske Romantik trods sine katolske Tilbøjeligheder og Abekatterier aldrig. Den germanske og protestantiske Egenvilje stred bestandig imod. Den franske Samfundsaand gav lettelig efter. Til Gengæld er den helstøbte og fuldblods Reaktion nok saa fængslende som den uvisse og halve.

Endnu i det Øjeblik, da Omslaget er nær, og den hele Skoles Opløsning ikke langt borte, ser vi Lamennais i sin Bog om Ligegyldigheden mod Religionen hævde, at ikke Følelsen, og lige saa lidet Forskningen, men *Autoriteten* er Kendemærket paa den sande Religion, «saa at den sande Religion ubestrideligt er den, der hviler paa den størst mulige *synlige Autoritet.*» Og straks fra Bevægelsens Begyndelse af gives alle Begrebsbestemmelser i samme Aand. For Bonald er Religionen det rene Ordenspoliti. Her som Bevis nogle Sætninger, jeg har samlet i hans Skrifter:

«Religionen, der er det almindelige *Baand* i ethvert Samfund, strammer fortrinsvis det politiske Samfunds Knude; selve Ordet Religion *(religare)* antyder tilstrækkeligt, at den er de menneskelige Samfunds, Familiers og Staters naturlige og nødvendige *Baand.* — Religionen bringer *Orden* ind i Samfundet, fordi den lærer Menneskene, hvorfra *Magten* og Pligterne stammer. — Religionen indeslutter væsenligt Grundsætningerne *for al Orden.* — Religionen vil triumfere, fordi *Ordenen,* som Malebranche siger, er Aandernes ukrænkelige Lov.» — Ja han udbryder i sin Glæde over den stigende Reaktion: «Allerede ser vi rundt om i Europa alle med Rette berømte Skribenter indrømme eller forsvare Nødvendigheden af den kristelige Religion og stemple deres Værker med Seglet af dens Udødelighed; thi lad Forfatterne mærke sig det: alle de Værker, i hvilke *Ordenens* Grundbegreber er negtede eller bekæmpede, vil sporløst forsvinde, og kun de, i hvilke de forsvares eller æres, vil naa til Efterverdenen med Hæder.» Man ser, at om Trosinderlighed, om Gudsfrygt, om Følelse er her ikke Tale. Religionen er Baandet, er Ordenen, er Autoritetsprincipet. Hvilken Afstand fra Tyskland, hvor selv Maaneskinssværmeriet blev Religion!

Underligt nok faar Bonald endog ved den stærke Hævden

---

*) Se ovenfor *Saml. Skrifter* IV, 233.

af Religionen som Orden en ham sikkert meget ukær Lighed med den Mand, han omtrent afskyede mest af alle, med Robespierre nemlig, der jo ogsaa elskede Ordenen med Lidenskab og vilde have en offenlig Gudsdyrkelse for dens Skyld. Forskellen er den, at Robespierre ingen anden Orden ønskede end den, der bevarede Revolutionens Erobringer, men Bonald ved Orden forstaar Indbegrebet af al gammel Overlevering.

De Maistre mødes med ham paa dette Punkt. Han siger: «Uden Pave ingen Suverænitet, uden Suverænitet ingen Enhed, uden Enhed ingen *Autoritet*, uden Autoritet ingen Tro.» Han stiller Kongedømmet over al Kritik og Forskning, idet han lærer, at det er et *Mirakel*. Han forherliger den raa Myndighed som saadan, idet han i sine Bøger lægger det militære Samfund ind under Korporalstokken, det borgerlige ind under Bøddeløksen*). Det sidste gjorde Robespierre i Virkeligheden, men først da han ikke saa nogen Frelse for Revolutionen uden i et Diktatur. Saaledes mødes da ogsaa De Maistre med Robespierre, og han sætter Kronen paa Værket ved en Lovsang over Inkvisitionen.

Hvad disse Skribenter vil hævde, det er da Autoritet og Magt. Magten kuldkastes i Staten ved «folkelige Samfundsindretninger», der udsætter for tvungent Ministerskifte; den trues i Religionen, dersom Præstestanden opnaar forholdsvis Uafhængighed af Rom (derfor De Maistres Bog mod Gallikanismen), og dersom den stilles frit (som Bonald kalder det, «ved Presbyterianismen»); den omstyrtes i Familien i det Øjeblik Skilsmisse paa nogensomhelst Betingelse tilstedes. Konge, Minister og Undersaat, Pave, Præst og Myndighed, Mand, Hustru og Barn, det er for Bonald uadskillelige Trekløvere, dannede i Treenighedens Billede. Som uadskillelige sikrer de Autoritetens og Ordenens store Grundtanker.

Saa har vi da ved paa mange spredte Punkter at jage vor Sonde ned og allevegne møde samme Grundtanke fundet det nye Tidehvervs herskende Idé. Vi kan kalde den med mange Navne: Det er *Udvorteshedens* store Grundsætning i Modsætning til den selvegne Følelses og den personlige Forsknings. Det er *Præstevældens* store Grundsætning, Guds Suverænitet i Modsætning til Folkets, *Autoritetens og Magtens* Princip i Modsætning til Frihedens, Menneskerettighedernes og det menneskelige Sammen-

*) Se ovenfor *Saml. Skrifter* IV, 206 og 474.

holds Principer. Og naar vi nu kaster et Blik ud over Menneskelivets forskellige Rammer, saa træffer vi ogsaa der overalt samme Løsen og samme hvide Fane. Grundtanken afpræger sig paa alle Omraader.

I Staten bevirker den, at Retsprincipet viger for Magtprincipet, der saa bestemmes som guddommelig Magt og bliver til Kongedømmet af Guds Naade. I Samfundet fortrænger den Broderskabets Idé og erstatter den med et halvt patriarkalsk, halvt tyrannisk Faderforhold, ligesom Lighedens Idé viger for Afhængighedens. I Moralen udsletter den den indre Lov og henviser til Kirkeforsamlinger og Buller. Den bestemmer Religionen ikke som Troen, men som Baandet, som hin «politiske Lænke», Revolutionsmændene netop havde udskældt den for at være. Den hævder Uopløselighed i Ægteskabet som i Staten. Den lærer, at Mennesket har faaet Sproget umiddelbart fra Gud og dræber dermed i Fødselen Sprogvidenskaben for at bygge en teologisk Pyramide over dens Lig. Den umuliggør Erkendelseslæren ved at give Forskningen den stærkest mulige synlige Autoritet til Rettesnor. Den fordummer den opvoksende Slægt ved at henlægge dens Opdragelse under et en Jesuitergeneral blindt lystrende Korps af fine, velopdragne Halvmænd.

Og da denne Retning ikke længe efter dens kraftige Fremtræden faar sin Poesi, saa stempler den snart ligeledes den fortællende Digtning, Romanen, Lyriken fra Vise og Kvad til Sang og Hymne, ja Skuepladsen med sit Særmærke. Ogsaa i Poesien hersker Liljerne. Den nye Digterskole faar Navn af den serafiske.

Dens Helte, dens typiske Personligheder, bliver Martyren som hos Chateaubriand eller Profeten som hos Hugo og De Vigny. Digterne søger deres Udgangspunkter og Tilskyndelser i Bibelen og Milton. Digterinder som Fru de Krüdener optræder som Profetinder og griber som saadanne virksomt ind i Tidernes Udviklingsgang. Højstemte og grublende Vers drejer sig som hos Hugo og Lamartine om Kongers Salvning og Kronprinsers Fødsel. Greven af Chambords er neppe mindre end et Mirakel og bliver besunget Frankrig over. Med Korset i Haanden driver Chateaubriand den hedenske Mytologi ud af den fortællende Digtning, med Korset i Haanden jager Lamartine og Hugo den hedenske Mytologi ud af Lyriken. Paa Teatret optræder de Tempelherrer og de Makkabæere, vi kender fra Zacharias Werners *Dalens Sønner* og *Makkabæernes Moder.* Det første Æmne behandles af Raynouard,

det andet af Guiraud. — Der gives ingen Følelse i Menneskehjertet, intet Omraade i den menneskelige Aand og ingen Afart af Literaturen som denne Genoprejsning af en Fortids Grundvæsen ikke, før den forsvinder, faar mærket med sit Aandspræg*).

IV

Det er Chateaubriand's *Kristendommens Aand*, hvis oprindelige Titel var den betegnende: *Den kristelige Religions Skønheder*, der betegner Overgangen fra Reaktionens første til dens andet Holdested, idet dette Værk, koldt og lidet følsomt som det er, søgte at hævde og genindsætte Autoriteten igennem en Appel til Følelse og Fantasi.

Det Forsvar for Kristendommen, som her leveredes, var af en hidtil ukendt Art, fordi det henvendte sig til Indbildningskraften, ikke til Troen, til Følelsen, ikke til Forstanden. Skriftet synes ligesom overbevist om, at Forstanden nu var kristendomsfjendtlig og Troen forsvunden.

Forfatteren selv havde faa Aar i Forvejen været Fritænker, ja Materialist. I en ham tilhørende Bog fandt Sainte-Beuve efter hans Død Randbemærkninger tilføjede med hans egen Haand, der leverer Beviset derfor. Ved disse Ord «Gud, Materien og Skæbnen er Et» har han tilføjet: «Det er mit System, det er det, jeg tror paa». Hvor der i Teksten staar følgende Tankegang: «Du siger, at Gud har skabt dig fri. Det er ikke Spørgsmaalet: Har han forudset, at jeg vilde falde, at jeg evigt vilde blive ulykkelig? Ja utvivlsomt. I saa Fald er Eders Gud kun en frygtelig og urimelig Tyran,» har han i Randen sat: «Denne Indvending er uigendrivelig og styrter den hele kristelige Tankebygning fuldstændigt overende. For Resten tror Ingen mere derpaa.»

Dette er Chateaubriands Ungdomsstandpunkt, som han dog kun i kort Tid indtog; thi han havde for meget medfødt Tvivls-

*) Bonald: *Théorie du pouvoir* I—III. *La Législation primitive. Essai analytique sur les lois naturelles. Du divorce.* — Barante: *Tableau de la littérature française au 18me siècle.* — Lamennais: *Essai sur l'indifférence en matière de religion.* — Laurent: *Histoire du droit des gens.* Tome XVI.

hang til at kunne holde selv en nægtende Overbevisning fast. Hvad der var af Tro i det attende Aarhundredes Filosofi, Overbevisningen om det stadigt fortsatte menneskelige Fremskridt, har rimeligvis først stødt ham tilbage, og med denne Overbevisning faldt snart hans Ungdoms andre. Selv giver han den Grund til sit Omslag, at hans Moder ved sin Død efterlod den Bøn til ham, at holde fast ved hendes Tro. «Jeg græd og troede,» siger han.

Selv omvendt eller halvvejs omvendt ad Følelsens Vej forsøgte han nu at paavirke Andre paa samme Maade. Kunde man ikke mere vente at finde Forstands-Modtagelighed for Kristendommens Dogmer, saa kunde man dog altid vente Medfølelse med dens rørende og ophøjede Poesi. Det var en ejendommelig og tidssvarende Tanke at forvandle Forsvaret for Kristendommen til Skønhedslære. Han helliger Kirkeklokkernes mildt melodiske Klang et helt Afsnit. Han beskriver den simple Landsbykirkes uskyldige Fred. Han giver Billeder og Lignelser, hvor man venter Beviser. Bonald brugte det Udtryk, at i Bøger, der var Forstandsværker som hans egne, viste Sandheden sig som en Konge i Spidsen for sin Hær paa en Kampdag, men i Bøger som Chateaubriands lignede den snarere en Dronning paa hendes Kroningsdag omgivet af hvad Pragtfuldt og Yndefuldt man blot havde kunnet opdrive. Meningen er, at Chateaubriand snarere vil røre end overbevise. I Privatsamtale udtrykte Bonald sig iøvrigt mere ligefrem. Han sagde: Jeg gav mine Piller som de var, han gav sine med Sukker.

Ingen Bog afgiver visselig en bedre Maalestok for hvor lidet alvorlig den religiøse Genfødelse var, end denne. Dens Synsmaade er den, som man er bleven enig om at kalde den romantiske. Den vender sig mod Fortiden, og da Romantikeren er et Fantasimenneske, ser han Fortiden i et fantastisk Lys. Romantikerens Religion er en Paradereligion, et Redskab for Politikeren, en Lyra for Digteren, et Sindbillede for Filosofen og en Modesag for denne Verdens Børn.

Som de tyske, de danske og senere de franske Romantikere sværmer Chateaubriand for det Hemmelighedsfulde og begynder sit Forsvar for Autoritetstroen med at paaberaabe sig det Mysteriøse i Livet i ren Almindelighed. «Der gives ikke andet Skønt eller Sødt eller Stort i Livet end det Hemmelighedsfulde. De vidunderligste Følelser er de, som paa en Gang bevæger og for-

virrer os. Undseelse, kysk Elskov, rent Venskab er fulde af Hemmeligheder . . . Er Uskyldigheden, som i sit Væsen kun er en hellig Uvidenhed, ikke det mest uudsigelige Mysterium? — Kvinderne, Menneskehedens skønnere Halvdel, kan ikke leve uden Mysterier.»

Springet herfra til Dogmerne i en saakaldt aabenbaret Religion synes stort.

Der er noget Beslægtet i den Maade, paa hvilken De Maistre bruger Mysteriet. Det gælder for ham blot om at vise, at en eller anden Statsindretning er uforklarlig, saa tror han at have bevist, den er guddommelig. For arveligt Kongedømme og arvelig Adel lader der sig efter hans Mening ikke anføre nogen forstandig Grund — Bevis nok for at de er af Guds Naade. Hvad lader der sig sige til Forsvar for Krig? Ikke meget, mener han; følgelig er Krigen et Mysterium. Ser man nøjere til, begriber man, at denne Vending er nødvendig. Autoriteten fordrer som sit Modstykke Mysteriet. Saaledes siger Michaud i Tilegnelsen af Digtet *En Landsforvists Foraar (Le printemps d'un proscrit)* 1803: «Samfundet bør have sin hemmelighedsfulde Side lige saa vel som Religionen, og jeg har altid tænkt, at man undertiden burde tro paa Fædrelandets Love, som man tror paa Guds Bud. Saavel i det daglige Liv som i Politiken er der Ting, man udfører bedre, naar man ikke tænker paa den Aarsag, der bringer En til at handle.»

Chateaubriands Skrift var glimrende og blændende ved sin Form. Uden disse Egenskaber havde det ikke gjort den Opsigt, det vakte; det indeholder Naturbeskrivelser, Stemningsudbrud og ganske enkelte Bemærkninger af Værdi. Men dets literære og poetiske Værd er dog sammentrængt i Novellerne *Atala* og *René*, der efter Chateaubriands oprindelige Idé skulde udgøre Kapitler af Skriftet, hvor de vilde have gjort besynderlig Figur mellem Kapitler som det om Missionærerne og det om de barmhjertige Søstre. De blev nu imidlertid udsendte som Prøveballoner længe før Værket, og med dem har vi Intet at gøre; dem har vi paa sit Sted set i deres historiske Betydning. (*Emigrantliteraturen*, S. 22, 42.)

Værkets Fremgangsmaade bestod efter Forfatterens eget Udsagn ikke i en Godtgørelse af at Kristendommen er fortræffelig, fordi den kommer fra Gud, men af at den kommer fra Gud, fordi den er fortræffelig *(excellent)*.

Chateaubriand viser, at man har havt Uret i at ringeagte Kristendommen, at den har smukke, ophøjede, poetiske Egenskaber. Han overser, at selv om det lykkes ham paa mange Punkter at eftervise Sneversyn hos Encyclopædisterne, mod hvem han uafbrudt fejder, saa leverer dette Forhold jo ingen Art Bevis for Religionens guddommelige Udspring.

Det hele Værk er i Virkeligheden fremgaaet af den Uvilje og Ringeagt, der efterhaanden havde udviklet sig hos ham for det 18de Aarhundredes Filosofi og Digtning. Dets Aand forekom ham nu dræbende, kvælende for al Menneskesjælens højere Higen og Tragten. Dette Aarhundrede havde miskendt Patos og Poesi. Det gjaldt da om at forkaste hvad det havde lovprist og at prise hvad det havde vovet at forsmaa. Men hvad havde det forsmaaet som Kristendommen!

Chateaubriand var ikke nogen gudelig men en kunstnerisk anlagt Natur, og han havde en frugtbar Kunstnertanke. Han indsaa at det klassiske Tidsrum i Frankrig havde levet sit Liv til Ende og udtalte den Paastand, at Efterligningen af den hedenske Oldtids Værker nu burde være forbi. I ikke mindre end 250 Aar havde den idetmindste tilsyneladende varet ved. Digterne havde undgaaet de nationale og religiøse Æmner og hyldet den antike Mytologi; i Slutningen af det 18de Aarhundrede havde de end ikke mere efterlignet Oldtiden men deres egne Poeter fra det 17de Aarhundrede. Nu var det nok, nu burde Frankrig afskaffe den mytologiske Digtning og faa sig en Literatur, der var beaandet af Landets egen Historie og Landets egen Religion.

Ad denne Omvej kom han til sin Hævden af Kristendommens Skønhed og til sit Forsvar for den som mere kunstnerisk værdifuld end noget Hedenskab.

Forsvarsmaadens Art leverer Beviset for Beskaffenheden af den hele Retning, som Værket indleder. Foran dets æstetiske Parti er stillet et dogmatisk, der overensstemmende med Bogens hele Holdning gaar ud paa at opvise de kristelige Dogmers Skønhed. Her nogle Eksempler paa de urimelige Følger, som denne Hvor-skønt!-Stil medførte.

Om Nadveren siger Chateaubriand: «Vi véd ikke, hvad man skulde kunne indvende mod et Naademiddel, der bringer En til at gennemløbe en saadan Kres af digteriske, sædelige, historiske og oversanselige Forestillinger, mod et Naademiddel, der begynder med Blomster, Ungdom og Ynde og som ender med at lade Gud

nedstige til Jorden for at hengive sig til aandelig Næring for Menneskene.» Hvad man skulde kunne indvende! ikke det Mindste, i Fald dette er sandt.

Trods Skønskranteriet gaar Chateaubriand tilværks med ikke ringe Pedanteri. Den ugifte Stand, som den er den katolske Gejstlighed paabudt, betragtes først fra det sædelige Synspunkt og kaldes, saaledes undersøgt, den sædeligste Indretning af alle, saa helliges der den et nyt Afsnit med den en Smule komiske Titel «Undersøgelse af Jomfrueligheden, set fra det poetiske Synspunkt». Dette slutter med følgende Ordstrøm: «Saaledes ser man, at Jomfrueligheden, der hæver sig fra det nederste Led i Væsenernes Kæde [dens Betydning undersøges nemlig ogsaa hos Dyrene], strækker sig op til Mennesket, fra Mennesket til Englene og fra Englene til Gud, hos hvem den taber sig.» Og hertil var i den oprindelige Udgave, som om dette ikke var nok, endnu føjet: «Gud er selv Altets store Ensomme, Verdenernes evige Pebersvend *(célibataire)*». Det undrer, at Faderforholdet til Treenighedens anden Person slet ikke kommer i Betragtning.

Med des større Fynd kan Forfatteren da hævde Jomfrueligheden for Frelserens Vedkommende. Han siger:

«De Kristnes Lovgiver fødtes af en Jomfru og døde jomfruelig». Og hertil føjer han saa disse Ord: «Har han ikke herved villet lære os, at i politisk og naturlig Henseende var Jorden naaet til Fuldtallighed med Hensyn til sine menneskelige Beboere, og at vi nu langt fra at burde mangfoldiggøre Slægten, omvendt burde se at indskrænke Indbyggerantallet.»

Man staar maalløs ved at se Malthus' Befolkningslære udkomme som Summen af denne kristelige Romantik. Hvem havde vel troet at der var saa megen Statsøkonomi i Evangelierne!

I Anledning af Treenigheden staar der: «Tallet 3 synes i Naturen at være Tallet fremfor alle; det er ikke frembragt, hvorfor Pythagoras kaldte det Tallet uden Moder. Man kan opdage en og anden dunkel Overbevisning om Treenigheden selv i Flerguderiets Lærdomme. Gratierne havde taget den til Grænse for deres Tal.»

Saaledes bæres hos Chateaubriand Treenigheden af Gratierne som Kariatider. Og hertil svarer, at han godtgør Korsets Guddommelighed ved en Henvisning til Stjernebilledet det sydlige Kors.

Med Forsvaret for de kristelige Dogmer stemmer et Forsvar

som dette for den kristelige Kirkeskik: «I Almindelighed kan man svare, at den hele kristelige Kirkebrug er i højeste Grad sædelig, allerede af den Grund, at den er bleven udøvet af vore Fædre, at vore Mødre har staaet som kristne Kvinder ved vor Vugge og at Religionen har sunget sine Salmer over vore Fædres Kister og ønsket dem Fred i deres Grave.» Var det ikke allerede i og for sig klart, at dette Forsvar lader sig anvende for en hvilkensomhelst Religion, vilde hertil endnu ved denne Lejlighed komme, at det netop passer allermindst i et Tilfælde, hvor det gjaldt om at bringe Sønnernes Slægt til at rive sig løs fra Fædrenes kristendomsfjendske Livsanskuelse.

Ikke mindre snurrige er de Beviser til Retfærdiggørelse af Verdensordenens gode Hjerte, der i Værket hentes fra Naturbetragtningen. Chateaubriand siger: «Er en Krokodille, en Slange, en Tiger mindre kærlig mod deres Smaa end en Nattergal, en Høne, ja en Kvinde? . . . Er det ikke lige saa underfuldt som rørende at se en Krokodille bygge Rede og lægge Æg som en Høne, og et lille Uhyre komme ud af Skallen ganske som en Kylling? Hvor mange rørende Sandheder indeholder ikke denne Modsætning! hvor bringer den En ikke til at elske Guds Godhed!»

Rent ud spøgefuld er Chateaubriands Paavisning af guddommelige Hensigtsaarsager i Naturen. Han forklarer, at Trækfuglene kommer til os paa en Aarstid, hvor Jorden ikke mere giver Afgrøde, i det Øjemed at blive spiste. Han udvikler, at Husdyrene fødes nøjagtigt med den Grad af Instinkt, som er nødvendig til at de kan tæmmes.

Hvor Nykatolicismens Mænd kommer ind paa Nogetsomhelst, der vedrører Natur eller Naturvidenskab, der bliver de regelmæssigt højkomiske. Hvem der har Lyst, kan i Chateaubriands Admeldelse af Bonalds *Den oprindelige Lovgivning* efterslaa hans Forfærdelsesudbrud over at have hørt en lille Dreng besvare Lærerens Spørgsmaal: Hvad er Mennesket? med Ordene: Et Pattedyr. Og i samme Aand udtaler De Maistre ofte, at den hele Kemi trænger til en Omdannelse fra teologisk Side, eller at det nok vil lykkes en eller anden ærlig Lærd at vise, det ikke er Maanen, men Gud, der er Skyld i Ebbe og Flod, samt at Vandet, som er et Element, ikke lader sig opløse i Ilt og Brint. Ja han mener, at Fuglene afgiver et levende Bevis imod Tyngdeloven. En af Personerne i hans *Aftensamtaler i St. Petersborg*

bemærker i den Henseende, at Fuglene overhovedet er mere overnaturlige end de andre Dyr, hvad allerede viser sig i, at Duen har den udsøgte Hæder at forestille den hellige Aand. At Krokodillen lægger Æg, at Fuglene flyver, det er Mirakler for disse Mænd.

Efter Værkets dogmatiske Del er det, at den æstetiske, som udgør dets Kærne, følger. Her bestræber Chateaubriand sig for at vise, at «af alle Religioner, der nogensinde har været til, er den kristelige Religion den mest poetiske, den mest menneskelige, den gunstigste for Friheden, Kunsten og Literaturen, at den moderne Verden skylder den Alt, fra Agerdyrkningen til de abstrakte Videnskaber, fra Tilflugtsstederne for Ulykkelige til de Kirker, der byggedes af Michelangelo eller prydedes af Raffael, at der ikke gives noget mere Guddommeligt end dens Moral, intet mere Elskeligt og Højtidsfuldt end dens Dogmer, dens Lære og dens Gudstjeneste, at den begunstiger Geniet, renser Smagen, udvikler de dydige Lidenskaber, giver Tanken Kraft, skænker Forfatteren og Kunstneren de ædleste Former o. s. v.»

I 200 Aar havde den store Strid, om Fortrinet tilkom de Gamles eller de Modernes Bøger, strakt sig igennem den hele nyere Literatur, et Stridsæmne, der allerede sysselsatte Corneille og Racine, dernæst gav Stødet til de ældste Oversættelser af græske og romerske Oldtidspoesier og hvis Drøftelse lidt efter lidt havde ført til, at den moderne Aand fattede sig sammen i Selvtillid efter det første overvældende Indtryk af Antikens Herlighed. Det var denne tohundredaarige Forhandling, som Chateaubriand nu optog paany i en ikke hidtil anvendt Form som Drøftelse af Kristendommens Værd for Poesien og Kunsten i Sammenligning med de gamle Mytologiers. Paa den forunderligste Maade skødes det af ham til Side, at det dog ikke kommer an paa, om en Religion er poetisk eller i hvilken Grad den er det, men om den har Sandheden for sig eller ej. Og til hvilke Midler maa saa Chateaubriand ikke ty for at belægge sine Paastande! Han sammenligner f. Eks. det hedenske Tartarus æstetisk med det kristelige Helvede. Hvor meget har ikke dette forud! «Torturernes Poesi og Kødets og Blodets Hymner.»

Saaledes klirrer han poetisk med Helvedes Marterredskaber, bruger dem som æstetiske Rangler for det nye Aarhundredes gamle og sløve Børn og bringer en Salonkristendom paa Mode

til Brug for de højere og afspændte Samfundsklasser i Frankrig. I det 17de Aarhundrede havde man troet paa Kristendommen, i det 18de havde man fornægtet og udryddet den, i det 19de begyndte nu den Art af Fromhed, som bestod i vemodigt at gaa udenom Kristendommen, som man gaar rundt om en Museumsgenstand og sige: hvor poetisk! hvor rørende og hvor dejligt! Man anbragte en Klosterruin i sin Have og satte en Automat klædt paa som en Eremit til at passe paa Ruinen. Et Guldkors blev paany en klædelig Pynt for en Dame af det gode Selskab og man rørtes til Taarer ved Kirkekoncerter. Man blev bevæget ved Tanken om, hvilken Trøst Religionen er for den Fattige og Nødlidende. Man havde mistet den gamle Tids enfoldige Tro og holdt sig til det Ydre, den katolske Kirkes Betydning for Literatur og Kunst, dens Indflydelse paa Samfund og Stat. Man sminkede Autoritetsprincipet, saa gammelt og saa aflægs som det var, op med Følsomhedens og Sværmeriets Sminke, for at det kunde se ungt og indbydende ud, men opnaaede kun at gøre det forhen saa frygtelige Princip til Latter.

Og som Constant nu skrev sin Bog om Religionerne i Huset hos sin Veninde Fru de Charrière, saaledes Chateaubriand dette Værk hos sin opofrende og fortrolige Veninde Fru de Beaumont; hun hjalp ham med Sammensøgningen af de Citater, han havde Brug for til det. Til nogen Verdslighed synes da Skriftet at have levnet Rum i hans Sjæl.

Hvor højtravende ivrede ikke Chateaubriand senere under Ludvig den 18de mod de gifte Præster, med hvilken Harme ophidsede han ikke de kongeligt og kirkeligt Sindede mod dem, hvor sørgede han ikke for at faa dem unddraget hver Øre af deres Lønning til Straf for, at de havde benyttet sig af Replublikens Love og giftet sig som enhver anden Borger! Og var han da ikke selv, «den ydmyge Levit», som han i Fortalen kalder sig, som Forfatter til *Kristendommens Aand* en Slags Præst, ja mere end en almindelig Præst, og var han ikke gift, endda gift uden Præst? Jeg anfører dette Træk, fordi det er et af de tusinde Tegn paa Noget, der viser sig overalt i den hele Genindførelse af det Kirkelige, og om hvilket jeg ikke tror, at Ordet Hykleri skønt stygt er for grovt et Ord.

Saaledes er denne Bog og saaledes blev den til. Dens uhørte Held og dens uhyre Indflydelse giver den en Betydning, som

den ikke vilde have ved sig selv. Det var Øjeblikkets Bog, den indsmuglede Autoritetsprincipet, som snart skulde bestige Tronen, i en Indpakning af Føleri.

V

Dets Tronbestigelse blev hidført af en Mand af helt andet Malm.

Grev *Joseph de Maistre* fødtes i Aaret 1754 i Chambéry i Savoien i en Familie, som tilhørte den højere Embedsstand, og som i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede var indvandret fra Frankrig. I Forældrenes Hus raadede Faderens strenge og myndige Aand, baaret af gammeldags Religiøsitet. Joseph de Maistre, som var det ældste Barn af ti, blev opdraget i saa ubetinget en Lydighed, at han endnu ved Universitetet i Turin aldrig tillod sig at læse en Bog uden at have skrevet til sin Fader om Tilladelse dertil. Han fordybede sig fra sin unge Alder af i alvorlige Studier, og lærte syv Sprog, hvad der for en Fransktalende endnu er en Sjældenhed men da var en større. Han gik Embedsvejen, blev Øvrighedsperson og Senator i sin Fødeby som hans Fader før ham, og giftede sig 32 Aar gammel.

Han var Familiefader med to Børn, da den franske Revolution brød ud og foranledigede en gennemgribende Omvæltning i hans Livsskæbne. Savoien blev indlemmet i Frankrig, og han forlod sit Hjem for at blive sin Konge tro; man gav ham Valget mellem at blive Borger af den franske Republik og at faa sine Godser inddragne; han vaklede ikke. Han levede nu nogle Aar i Schweiz, forfattede der sit første (anonyme) Arbejde *Betragtninger angaaende Frankrig*, skrevet 1796, udgivet i London 1797, og lærte der bl. A. Fru de Staël at kende, hvem han fandt saa «forrykt» som den moderne Filosofi efter hans Opfattelse maatte gøre enhver Kvinde, men hvem han forøvrigt kalder «forbausende aandrig, især naar hun ikke stræbte at være det». De mund huggedes saa Gnisterne fløj uden nogensinde derfor at blive Uvenner.

I 1797 da Kongen af Sardinien bukkede under og nødsagedes til at forlade sine Besidelser paa Fastlandet for at ty ud paa sin Klippeø, var Grev de Maistre netop i Turin. Han maatte flygte derfra til Venedig, hvor han ankom efter mange Gange at

have været i Livsfare og hvor han med sin Familie led stor Nød. Fra Aaret 1800 var han den højeste Øvrighedsperson paa Sardinien og forsøgte med Møje at hidføre faste Tilstande i Øens slappede Retsvæsen. 1802 udnævnte den fra alle Sider forladte Konge ham til sin Minister i St. Petersborg. Overtagelsen af denne Post tvang ham til at skille sig fra sin Familie, til hvilken han var knyttet ved de inderligste Baand. Lønnen var saa ussel, at den neppe kunde brødføde ham, end mindre flere. Han var saa fattig, at han ikke engang ejede en Pels. Men i Rusland, hvor Alexander den Førstes Regering netop da stod i Flor og hvor det lige straks lykkedes den fattige Minister for en Magt, der næsten ikke kom i Betragtning, at vinde Kejserens Tillid i allerhøjeste Grad, udfoldede de Maistres Evner og Indflydelse sig helt. Hans Karakters Fasthed og Renhed, hans udpræget fyrstetro og samfundsbevarende Anskuelser, endelig hans kundskabsrige Aands Skarphed og Vid sikrede ham en overlegen Stilling ved et Hof, hvis Herre hverken manglede Sans for en ualmindelig Karakter eller for fremragende Evner.

Skønt af Nationalitet en Piemonteser og af Livsstilling som Diplomat nødvendigvis til en vis Grad Verdensborger, tilhører Joseph de Maistre ved sit Sprog og ikke ved det alene den franske Literatur. Alle hans literære Forudsætninger var franske, og der var i hans Aands hele Anlæg meget Fransk. Ikke blot var Frankrig ham altid Hovedmagten i Europa og Frankrigs Konge som den «allerkristeligste» Hersker nødvendigvis Hovedstøtten for Enevældens og Kristendommens Statsorden, men han holdt i Grunden med Frankrig, selv naar dets Fiender kæmpede for hans Ideer imod det. Trods Alt glædede han sig, naar han saa det republikanske Frankrig slaa de forbundne Hære. Thi disse vilde Frankrigs Deling, Tilintetgørelsen af dets Indflydelse: «Men vore Efterkommere, der vil bryde sig saare lidt om vore Lidelser og der vil danse paa vore Grave, vil lettelig trøste sig over de Udskejelser, som vi har været Vidner til og som har bevaret det skønneste Rige efter Himmeriges udelt.» Han ønsker Sejr over Jakobinismen, men ikke Frankrigs Ødelæggelse, thi den vilde være enstydig med «Menneskeslægtens uigenkaldelige Fordummelse.»

Han følte da ogsaa i visse Maader som af fransk Blod. Hele sit Liv igennem hævder han og opfylder han sin Troskabspligt som Kongen af Sardiniens Mand og Tjener, men naar han

bliver mere end almindeligt slet belønnet for sine Tjenester, kommer Følelsen af egenlig ved en Art Naturfejltagelse ikke at være bleven Franskmand op i ham. Det hedder i et af hans Embedsbreve: «Jeg kan ikke faa ud af mit Hoved, at jeg, hvordan jeg end bærer mig ad, slet ikke er den Mand, som passer for Hs. Majestæt. Undertiden indbilder jeg mig i mine poetiske Drømmerier, at Naturen en Gang har baaret mig i sit Forklæde fra Nizza til Frankrig, har gjort et Fejltrin paa Alperne (hvad der er saare undskyldeligt hos en gammel Dame) og at jeg saa faldt ned i Chambéry. Hun skulde være gaaet lige til Paris, eller i det mindste have standset i Turin, hvor jeg kunde have udviklet mig; men den uhelbredelige Dumhed er nu engang gjort den 1 April 1754. Jeg finder i mig selv jeg véd ikke hvad for et gallisk Element, for hvilket jeg iøvrigt har den Agtelse, som jeg skylder det.»*) — Saaledes er det ikke blot muligt men nødvendigt at nævne hans Navn først blandt deres, der i Frankrig har hidført det voldsomme aandelige Tilbageslag mod det attende Aarhundredes Grundtanker.

Allerede i 1796 røber hans første Bog Præget af den Reaktion, han giver Udtryk og haardnakket Følgestrenghed. Det gælder for ham endnu under Revolutionen, men i det Øjeblik da Modrevolutionen er ved at komme til Kræfter, om at hævde de to Magter, som Aarhundredet havde gjort det af med, Troen paa det Overnaturlige og Dyrkelsen af det politisk Nedarvede.

Han udvikler at ethvert Folk som ethvert Menneske har sin Sendelse at opfylde. Frankrig har paa den mest skyldbetyngende Maade misbrugt den Øvrighedsstilling, som var det overdraget i Europa. Det stod i Spidsen for det religiøse System, og ikke uden Grund kaldtes dets Konge for den allerkristeligste. Da det nu har brugt sin Indflydelse til at handle stik imod sit Kald og virke fordærvende paa Europa, kan man ikke undre sig over at det ved frygtelige Tugtelser bliver ført tilbage til den rette Vej. Den franske Revolution har havt et *satanisk* Præg, der skiller den fra alt, hvad man har set og maaske fra alt, hvad man vil faa at se. Dens saakaldte Lovgivere har udtalt et Ord som dette «Folket lønner ingen Gudsdyrkelse», et Ord, der næsten tyder paa Had til Guddommen.

Allerede Rousseau, som dog er «det Menneske, der mest

---

*) *Corréspondance diplomatique* I 197.

har taget fejl» indsaa, at kun en snever og hovmodig Filosofi betragtede Stifterne af Religioner som den jødiske eller muhamedanske blot som heldige Bedragere. Filosofien er en opløsende, Religionen alene en ordnende Magt. Men ingen Religion i Verden kan sammenlignes med Kristendommen. Den alene er, skønt grundet paa overnaturlige Kendsgerninger og skønt en Aabenbaring af ufattelige Dogmer, bleven troet 18 Aarhundreder igennem og forsvaret af Tidernes første Mænd fra Origenes til Pascal. Nu er den bleven styrtet og dens Altre væltede; Filosofien staar som Sejerherre, men hvis Kristendommen udgaar af denne Prøvelse mere ren og mere stærk end nogensinde, saa gør Plads, Franskmænd! for den allerkristeligste Konge, løft ham op paa hans gamle Trone, rejs hans ildfarvede Banner (Oriflammen) og lad det forkynde, at Kristus befaler, styrer og sejrer!

Der gives ingen anden Regeringsform end Guldsvælde (Præstevælde) og enhver Forfatning kommer fra Gud. En Forfatning fremgaar aldrig af en Forhandling, og Folkenes Rettigheder er aldrig skrevne, thi de Grundlove, som er skrevne, er aldrig andet end Kundgørelser af ældre Rettigheder, om hvilke man kun kan sige at de findes, fordi de findes. Forfatningen af 1795 er som de tidligere revolutionære gjort for *Mennesket*. Men der gives ikke *Mennesker* i Verden: «Jeg har i mit Liv set Franskmænd, Italienere, Russere osv., jeg véd endog — takket være Montesquieu — at der gives Persere; men *Mennesket* har jeg aldrig i mine Dage mødt; hvis det findes, er det imod mit Vidende.» Nej, naar Befolkningen, Sæderne, Religionen, den geografiske Beliggenhed, de politiske Forhold, Nationalformuen, de gode og slette Egenskaber hos et vist Folk er givne, saa er en Forfatning Løsningen af den Opgave, at finde de Love, som passer for dette Folk.

Han undersøger, hvorledes Modrevolutionen vil finde Sted, og han viser forstandigt Urimeligheden af den Antagelse, at den kun kan komme som Udslag af folkelig Vilje. Et Faatal af fire eller fem Personer, siger han, vil maaske give Frankrig en Konge. Breve fra Paris vil forkynde Provinserne, at Frankrig har en Konge, og Provinserne vil raabe: Leve Kongen! Og de Maistre forudsiger Genindsættelsen endog i Enkeltheder. Han gør det (i Kraft af sin haardnakkede Forsynstro) paa et Tidspunkt, da saadanne Forhaabninger maatte synes byggede paa Sand. Og han viser allerede her den fængslende Forening af yderliggaaende

Begejstring for de førrevolutionære Tilstande med den praktisk politiske Sans, der faar ham til at undgaa ethvert Principrytteri, som vilde gøre disse Tilstandes Tilbageførelse umulig, idet han med Hensyn til det kildne Spørgsmaal, om Kongemagtens Tilbagevenden vil medføre National-Ejendommenes Tilbagegivelse til deres rette Ejermænd, udtrykker sig med en Forsigtighed, der staar i stærk Strid med Skriftets overbeviste og udæskende Tone. Han forklarer, at en revolutionær Regering efter sit Væsen afgiver et ustadigt Herredømme. Under den er Intet fast. Da nu Erhvervelsen af Nationalejendomme efter den almindelige Opfattelse ikke endnu er befriet for den Plet, der oprindeligt klæber ved den, saa vilde en Regering, der aldrig betragtede det som sig forment at omstyrte det engang Gjorte, efter al Sandsynlighed falde over disse Godser og Grunde, saasnart den kunde: «Derimod er under et stadigt Styre Alting stadigt, saa det endog for Erhververne af Nationalejendomme er vigtigt, at Kongedømmet genoprettes, for at de kan vide, hvad de har at holde sig til.» — Med andre Ord, der er saa megen Hensyntagen til Forholdene i ham, at han indser, det ikke gaar an at regere efter Revolutionen nøjagtigt som før den.

Hans Grundanskuelse som Politiker er den, at Staten er en Organisme, at den som Organisme har virkelig Enhed og lever i Kraft af en fjern Fortid, hvoraf den øser som af et Væld, og i Kraft af et indre, hemmeligt Livs-Ophav. Den udgaar ikke af en Drøftelse, men af en uudgrundelig Løndom. Derfor betyder en skreven Forfatning Ingenting. Det er Folkesjælen, som giver Folket Enhed og Varighed, og denne Sjæl er Folkets Kærlighed til sig selv og de nationale Minder. Frankrig er ikke tredive Millioner Mennesker, der lever mellem Pyrenæerne og Rhinen, men tusind Millioner Mennesker, der har levet der. Fædrelandet er ikke andet end Enheden af dem, som lever, som har levet og som i Fremtiden vil leve paa det samme Stykke af Jorden. Og idet nu en enkelt Familie bliver Sindbilledet paa denne Folkets fortsatte Bestaaen, naaer de Maistre til Kongedømmet.

Suveræniteten lader sig ikke dele. Derfor har Kongen ikke at dele sin Magt med Landets Store. Disse har ingen Særrettigheder, men de har Pligter. De er Kongens Raad, Vogtere af den nationale Enhed, idet de knytter Folket til Tronen, og Vogtere af den nationale Sammenhæng, idet de hævder Overleveringen. De bør uophørligt forkynde Autoritetens Velgerninger

for Folket og Frihedens Velgerninger for Kongen. Loven er som Lov ens for Alle, derfor uden den Smidighed, der udfordres til at kunne give og sikre Frihed. Den oplyste Enevælde er Betingelsen for Frihed.

Da Bonaparte opstaar og hurtigt udvikler sig til Napoleon, er Joseph de Maistre selvfølgeligt hans uforsonlige Fjende. Men han anerkender Eneherskeren i ham, føler at det franske Folks Enhed er levendegjort i ham, skønt han i hans Øjne er *det sydlige Djævleskab* (*demonium meridianum*, se *Corr. diplom.* II, 65). Han skriver (Juli 1807): «Bonaparte lader sig i sine Aviser kalde Guds Udsending. Intet er sandere. Bonaparte kommer lige fra Himlen . . . som Lynet.» Med andre Ord, de Maistre saa i de Ulykker, Napoleon bragte over Europa som i alle (gudsendte) Ulykker Straffedomme, hvis Retfærdighed ikke formindskede deres Udøveres Skyld. Han bestræbte sig endog af Kærlighed til sit Land for, saa meget det end kostede ham, i 1808 fra St. Petersborg af at opnaa Foretræde hos Napoleon i den Hensigt at tale Sardiniens Sag. Han foretog Skridtet ikke som Minister men som Privatmand paa eget Ansvar. Napoleon, der iøvrigt lod hans Brev ubesvaret, men der øjensynligt har havt et Indtryk af Mandens Værd, lod ham paa adskillige Maader udmærke af den franske Afsending i Rusland og tog ham ingenlunde hans Dristighed ilde op. Det gjorde derimod hans eget Hof. Man var meget fornærmet og lod ham vide, at Kabinettet var blevet *forbauset* over det gjorte Skridt, om hvilket han straks havde indgivet Melding. Med stolt Ironi svarede han: «Kabinettet er blevet forbauset! Det gør intet til Sagen, at Verden styrter sammen; men Gud bevare os for et uforudset Indfald! Og det er dette, som endnu mere levende overbeviser mig om at jeg ikke er Deres Mand; thi jeg kan love Dem at besørge Hs. Majestæts Anliggender saa godt som en Anden, men jeg kan ikke love, aldrig at forbause Dem. Det er en Mangel ved min Karakter, som jeg ikke kan raade Bod paa.» Han sandede hvad han etsteds har sagt, at det at stole paa Standhaftigheden af et Hofs Velvilje «bogstaveligt» er det Samme som at lægge sig paa en Møllevinge for at sove trygt.» Og han forsvarer sig med disse Ord: «Jeg kender alt, hvad man kan sige om Bonaparte; han er *Magtraner*, han er *Morder;* men læg vel Mærke til, at han er Magtraner i ringere Grad end Vilhelm af Oranien og Morder i ringere Grad end Elisabeth af England . . . Foreløbig er vi

ikke stærkere end Gud, og vi maa forhandle med Den, hvem det har behaget ham at overdrage Magten.» *(Lettres et opuscules* I, 114.)

Fjorten Aar tilbragte Joseph de Maistre som Afsending i St. Petersborg, smerteligt adskilt fra de kvindelige Medlemmer af sin Familie. Mange Sorger nagede paa Faderhjertet. Hans yngste lille Datter var ham helt fremmed. I hans Breve forekommer om hende det rørende Ord, at naar han om Natten overanstrengt af Arbejde ligger paa sit Leje, tror han «at høre det græde i Turin».

Kejseren af Rusland havde for at vise ham sin Agtelse og Velvilje givet baade hans Broder og hans unge Søn Stillinger som Officerer i sin Hær. Broderen bliver saaret under Felttoget i Kaukasus. Sønnen deltager i Krigen mod Napoleon. «Ingen véd,» skriver han, «hvad Krig er, naar han ikke har en Søn, som er med. Jeg stræber, saa godt jeg kan, at afbryde de Forestillinger om afhuggede Arme og knuste Hoveder, som uophørligt piner mig; saa spiser jeg til Aften som en Yngling, sover som et Barn og vaagner som en Mand, det vil sige tidligt.»

Den store Lovpriser af Bøddelen og Baalet havde i sit private Liv et meget ømt Hjerte. Han manglede i sine private Udtalelser ingenlunde Godlidenhed, saalidt som der i hans offenlige Udtalelser fattedes et vist Lune.

Elskværdigst viser han sig maaske i Brevene til sin Datter: «Du spørger mig, mit kære Barn, hvoraf det kommer, at Kvinderne er fordømte til Middelmaadighed. Det er de ingenlunde. De kan endogsaa blive store, men paa kvindelig Maade. Ethvert Væsen bør holde sig paa sin Plads og ikke efterstræbe andre Fortrin end dem, der tilhører det. Jeg har her en Hund ved Navn Biribi, som er vor Glæde; hvis den en Dag fik Lyst til at lade sig sadle og tøjle for at bære mig ud paa Landet, saa vilde jeg være lige saa lidt fornøjet med den, som med din Broders engelske Hest, dersom den fik Lyst til at hoppe op paa mit Knæ eller drikke Kaffe med mig. Visse Kvinders Vildfarelse bestaar i den Indbildning, at de for at hæve sig over Gennemsnittet maa gøre det som Mænd . . . . . Dersom en smuk Dame for tyve Aar siden havde spurgt mig: Tror De ikke, at en Dàme ligesaagodt som en Mand kan være en stor General, saa vilde jeg ikke have undladt at svare: Uden Tvivl, Frue; hvis De kommanderede en Hær, vilde Fjenden kaste sig paa Knæ for

Dem, ligesom jeg gør nu, og De vilde drage ind i den fjendtlige Hovedstad med Trommer og klingende Spil. Hvis hun havde sagt til mig: Hvad forhindrer mig fra at kunne lige saa megen Astronomi som Newton? vilde jeg lige saa oprigtigt have svaret: Intetsomhelst, min guddommelige Skønhed. Tag Kikkerten, og Stjernerne vil anse det for en stor Ære at blive lorgneterede af Deres smukke Øjne og skynde sig med at røbe Dem alle deres Hemmeligheder. Se, saaledes taler man til Kvinderne baade i Vers og i Prosa. Men den er brav dum, som tager det for gode Varer.» Han udvikler nu, at Kvindens Kald er at føde og opdrage Mænd, og fortsætter: «Forresten, mit kære Barn, bør man ikke overdrive Noget. Jeg tror, at Kvinderne i Almindelighed ikke bør lægge sig efter Kundskaber, som strider mod deres Pligter, men jeg er meget langt fra den Tro, at de bør være fuldkomment uvidende. Jeg vil ikke have, at de skal mene, at Peking ligger i Frankrig, eller at Alexander den Store friede til en Datter af Ludvig den 14de.» Og i et følgende Brev: «Jeg ser, du er bleven noget vred over mine næsvise Udfald mod de lærde Kvinder; vi maa imidlertid nødvendigvis slutte Fred inden Paaske, og Sagen synes mig saameget des lettere, som du ikke har forstaaet mig rigtigt. Jeg har aldrig sagt, at Kvinderne var Aber, jeg sværger dig til ved Alt, hvad der er mest helligt, at jeg altid har fundet dem uden Sammenligning smukkere, elskværdigere og nyttigere end Aber; men jeg har sagt, og det fragaar jeg ikke, at de Kvinder, som vil være Mænd, kun er Aber, thi det at ville være Lærd er at ville være Mænd. Jeg finder, at den Hellig Aand har vist sig meget aandfuld ved at indrette det saaledes, hvor trist det end kan synes. Jeg bøjer mig dybt for den Frøken, om hvem du taler, som har indladt sig paa et episk Digt, men Gud bevare mig for at blive hendes Mand, jeg vilde være altfor bange for at se hende nedkomme i mit Hus med en eller anden Tragedie eller endog med en eller anden Farce; thi naar Talentet engang er i Fart, standser det ikke saa let.»

«Det, som er bedst i dit Brev og mest afgørende, det er din Iagttagelse over Raastofferne til den menneskelige Skabelse. Strengt taget er det kun Manden, der er Aske og Støv. Hvis man vilde sige ham Sandheden i Ansigtet, saa maatte han kaldes Skarn, i Steden for at Kvinden blev gjort af et Dynd, der allerede var tilberedt og hævet til Værdigheden Ribben. *Corpo*

di Bacco! questo vuol dir molto. Forresten, mit kære Barn, kan du efter min Anskuelse ikke tale formeget om Kvindernes Adel, end ikke om de borgerlige Kvinders; der bør for en Mand ikke være noget mere Fortræffeligt end en Kvinde, ganske som for en Kvinde o. s. v. . . . Men det er netop i Kraft af de høje Tanker, som jeg har om disse herlige Ribben, at jeg bliver alvorligt vred, naar jeg ser nogle, som vil gøre sig til oprindeligt Dynd. Det synes mig, at Spørgsmaalet hermed er fuldstændigt klaret.» (*Lettres et opuscules* I, 145, 156).

Man undres ved at se den strengt rettroende Katolik spøge saa frit med det bibelske Sagn; men selv i Vittigheden og Spøgen fornegter det reaktionære Grundtræk sig ikke. Det er overhovedet ejendommeligt for de Maistre, at en vis pirrende Vittighed hos ham gaar Haand i Haand med Udbruddets voldsomme og dæmoniske Energi, en Energi, der blandt Andet ytrer sig i et saadant lille Kendetegn, som at Ordet *à brûle-pourpoint* er hans Yndlingsord; det sigter jo ordret til at brænde et Ildvaaben af paa selve Modstanderens Frakke. I *St. Petersborger-Aftensamtalerne*, hvor han allerede lader den Forbitrelse gaa ud over Bacon, som siden gav sig Luft i et saa stort og dilettantisk Værk, siger han med en Spøg, der stemmer med den nyeste Naturvidenskabs Opfattelse af Sagen: «Bacon var et Barometer, der meldte smukt Vejr, og da han meldte det, saa troede man, det var ham, der havde skabt det», og i et Brev med en anden spøgende Vending: «Jeg véd ikke, hvordan det gik til, at jeg kom til at slaas paa Liv og Død med den salig Kansler Bacon. Vi har bokset med hinanden som to Boksere fra Fleetstreet, og har han end revet mig nogle Haar ud af Hovedet, saa skulde jeg tro, at hans Paryk ikke mere sidder paa sin Plads.»

Naar han kommer ind paa sine Yndlingsideer, er hans Vittighed undertiden ret selvironisk, saaledes hvor han i anden Del af *Aftensamtalerne* taler om de Maader, hvorpaa man kan vedligeholde Korpsaanden. Der ligger her en ualmindelig Menneskeforagt bag Spøgen: «Til at hævde Æren og Mandstugten, siger han, i et Korps eller en hvilkensomhelst Art Samfund er Særret til Belønninger end ikke saa virksom som Særret til Straffe.» Han viser, hvorledes Romerne havde hittet paa at gøre de militære Stokkeprygl til en Forret, idet Soldaterne alene havde Ret til at blive bankede med Vinstokke. Ingen Mand, der ikke var Militær, turde blive banket med en Vinstok, og intet andet

Træ end dette turde bruges til at banke en Militær. «Jeg begriber ikke, at en lignende Idé ikke er opstaaet i en moderne Fyrstes Hjerne. Hvis jeg blev adspurgt angaaende dette Punkt, vilde min Tanke ikke gaa tilbage til Vinstokken, thi slaviske Efterligninger nytter Intet. Jeg vilde foreslaa Laurbærtræet.» Det udvikles nu, hvorledes et stort Drivhus burde oprettes i Hovedstaden, bestemt udelukkende til at frembringe det nødvendige Laurbærtræ til i Underofficerernes Hænder at garve Ryggene paa den russiske Hær. Dette Drivhus skulde staa under Opsyn af en General, der var Ridder af St. Georgs Ordenen i det mindste af anden Klasse, og som skulde bære Titelen «Overinspektør over Laurbærdrivhuset.» Planterne skulde ikke kunne passes, plejes og beskæres af Andre end af gamle Invalider med uplettet Rygte. Modellen til Stokkene, der alle burde være nøjagtigt ens, skulde opbevares i Krigsministeriet i et rødt Etui; enhver Stok skulde hænge i Underofficerens Knaphul i et St. Georgsbaand, og paa Drivhusets Façade skulde man læse: Det er *mit* Træ, som frembringer *mine* Blade.

De Maistre levede i St. Petersborg i stor Mangel. Han bar sine Savn uden at ydmyges derved. Han var paa alle Maader mistroet og ladt i Stikken af sit utaknemmelige Hof, fra hvilket han end ikke kunde faa de Udlæg tilbage, med hvilke han nu og da var nødsaget til af sine saa knappe Midler at forstrække Landsmænd i Rusland. I disse Aar blev imidlertid hans Grundtanker fuldt udviklede og hans aandelige Aasyn fik sin hele Ejendommelighed. De Breve, private som diplomatiske, han i disse Aar skrev, giver et fortræffeligt Billede af Stemninger og Tilstande ved Alexander I's Hof; særligt er de Breve, der gaar forud for og ledsager Napoleons Felttog i Rusland, yderligt lærerige ved det levende Indblik, de giver i Befrygtninger, Forhaabninger, Paniker, Glædesstemninger, fremkaldte ved falske og sande Efterretninger rundt om i det russiske Rige da. De Maistre er i Begyndelsen højligt bekymret for Krigens Udfald og gennemskuer de Generalers Udygtighed, man stiller mod en Feltherre som de Franskes Kejser, men fra det Øjeblik af, da det viser sig, hvor usselt den franske Hær er udrustet til at taale det russiske Efteraar, endsige den russiske Vinter, nærer han ikke mere nogen Tvivl om Udfaldet og forudser som nær forestaaende Napoleons Fald og hans Erobringsværks Tilintetgørelse,

hvilke han allerede lang Tid forud i Almindelighed havde været forvisset om.

I St. Petersborg forfatter han seks af sine Værker, hvoriblandt Bøgerne *Om Paven* og *Om den gallikanske Kirke*. *Undersøgelsen af Bacons Filosofi* og endelig *Aftensamtalerne i St. Petersborg* er vigtigst og mest betegnende for deres Ophavsmand.

Aftensamtalerne indeholder det Grundlag af Tanker om Gud og Verden, paa hvilket hans Statslære er bygget. Han maatte være forberedt paa den Indvending, at hans uindskrænkede Konge ikke havde nogen Grundvold for sin Magt og ikke bar noget Ansvar for den, at med andre Ord Enevælden var uretfærdig. Han imødegaar foreløbig denne Indvending med det almindelige Gensvar, at Uretfærdighed er Loven i alle Samfund, fordi den er Jordelivets Lov. Allerede i Naturen raader Voldsherredømme, Planter og Dyr dræber uophørligt med den Stærkeres Ret hverandre. Og langt fra at sættes ud af Gyldighed i Menneskeverdenen hersker Loven ogsaa her som Krigens Lov. Krigen er en stadig Tilstand i Menneskehedens Liv. Med ganske faa Aars Undtagelse i hvert Aarhundrede har den fra de ældste Tider til de nyeste raset og vil altid vedblive dermed. Menneskeblod skal altid strømme over Jordkloden. Thi Tugtelsen fra oven er over Menneskene. Deraf den høje Anseelse, hvori Krigerhaandværket staar og til alle Tider har staaet. Ingen Stand er saa æret som Soldatens. Menneskeslægten som Helhed er skyldig og fortjener Krigens Svøbe, saa uretfærdigt denne end i det Enkelte kan træffe, naar den udgyder den Uskyldiges Blod.

Det er da efter Guddommens Forbillede, at paa Jorden Eneherskeren for det Første er Krigsherre, for det Andet har den guddommelige og frygtelige Forret: *at straffe de Skyldige*. Men af denne Forret følger igen Nødvendigheden af et Menneskes Tilværelse, der har det Hverv at sætte de Tugtelser i Værk, som den menneskelige Retfærdighed forordner. Og i Virkeligheden findes et saadant Menneske allevegne — forunderligt og uforklarligt nok; thi vor Fornuft finder ikke i Menneskenaturen nogen Bevæggrund, der kunde bestemme Nogen til dette Valg af Livsstilling. Og en Følelse af Andagt og Ærefrygt griber den Mand, hvem de Maistre lægger sine Meninger i Munden, ved Tanken om Bødlens Person, der er saa miskendt.

Enhver Militær er blot som saadan efter den almindelige og for de Maistre fuldtberettigede Opfattelse saa fornem, at han

adler selv det, der i den almindelige Mening er det mest Nedværdigende; han kan udøve Bøddelgerning uden at blive i mindste Maade ringere derved, forudsat at han kun iværksætter Dødsstraf paa sine Standsfæller og forudsat at han ikke bruger andre Midler end sine Vaaben til at give dem Døden. Ikke for intet glimrer paa hver Side i det gamle Testamente Betegnelsen Hærskarernes Gud. I Virkeligheden er Intet mere hædret end det, med uskyldigt Sind at udgyde uskyldigt Blod. Ja beundringsværdigst finder de Maistre Soldaten, naar denne hæver sig til Blodbadets Begejstring. Aldrig er det set, at nogen Hær har vægret sig ved at gaa i Kamp. Intet modstaar den Kraft, der driver Mennesket ind i et Slag. Og hvorfor? For at uophørligt og til Tidernes Ende kan fuldbyrdes den Lov om de levende Væseners voldsomme Ødelæggelse, der strækker sig fra det laveste Dyr til Mennesket.

Men medens der saaledes fra Arildstid af ikke har ekisteret nogen mere hædret Livsstilling end den, som medfører Udgydelsen af uskyldigt Blod, er ved en mærkværdig Fordom Bøddelens Livsstilling lige saa ringeagtet som Soldatens er anset.

De Maistre opkaster det Spørgsmaal, om denne Mand, der for alle indbringende og hæderlige Leveveje har foretrukket den at pine og ihjelslaa sine Medmennesker, ikke er et Væsen af ganske særegen og højere Art, og han lader i sine Dialoger Greven, der er hans eget Talerør, svare:

«For mig er der ingen Tvivl derom. Udvortes er han skabt som vi; men han er et Væsen af overordenlig Art, og for at han kan findes i Menneskefamilien udfordres der en særegen Handling af Skabermagten. Han er skabt som en Verden. Alle skyr ham: omkring hans Hus er der tomt; Alle flygter bort fra det Sted, hvor han bor med sin Hun og sine Unger, hvis Menneskestemmer er de eneste, han hører; uden dem vilde han kun høre Klageskrig . . . Et uhyggeligt Signal bliver givet. En af Retfærdighedens laveste Tjenere banker paa hans Dør og underretter ham om, at man har Brug for ham; han tager bort; han ankommer til en offenlig Plads, som er fuld af en Menneskeskare, der trænger sig sammen i Spænding. Man kaster en Giftmorder, en Fadermorder, en Kirkeskænder for ham: han griber Manden, han binder ham paa et vandret liggende Kors, løfter Armen: saa indtræder en forfærdelig Stilhed, og man hører kun Lyden af Knoglerne, der knuses under Jernkøllen, og Offerets

Hylen. Han tager Manden ned, han bærer ham hen paa Hjulet; de knækkede Lemmer slynges om Hjulets Radier; Hovedet hænger ned; Haarene rejser sig, og Munden, der er aaben som en glødende Ovn, udstøder kun med Mellemrum et lille Antal af blødende Ord, der anraaber om Døden. — Han har endt sit Værk; hans Hjerte banker, men det er af Glæde; han bifalder sin Gerning, han siger i sit Hjerte: Ingen stejler bedre end jeg. Han stiger ned, udstrækker sin blodfarvede Haand, og Øvrigheden kaster i saa stor Frastand som muligt nogle Guldmønter ned i den, med hvilke han fjerner sig gennem to Rækker Mennesker, som viger tilbage af Rædsel. Han sætter sig tilbords og spiser; han gaar saa i Seng, og han sover. Og naar han næste Morgen vaagner, tænker han paa alt Andet end det, han gjorde igaar. Er det et Menneske? Ja. Gud modtager ham i sine Templer og tillader ham at bede. Han er ingen Forbryder og dog kalder intet menneskeligt Sprog ham hæderlig og agtværdig.»

«Ikke desmindre hviler al Storhed, al Magt, al Over- og Underordning paa Skarpretteren. Han er det menneskelige Samfunds Rædsel og sammenholdende Baand. Tag denne ufattelige Virkekraft bort fra Verden og i samme Øjeblik er Ordenen erstattet af Kaos, Tronerne synker i Afgrunden og Staten forsvinder. Gud, som er Ophav til Herskermagten, er da ogsaa Ophav til Tugtelsen: han har bygget vor Jord paa disse to Poler, thi Herren er Polernes Herre og lader Verden dreje sig om dem.»

Og for ret at indprente den overraskede Læser den Ærefrygt for Bøddelembedet, som det stemmer med Sammenhængen at bibringe ham og som de Maistres Sindelag finder Nydelse i at forbause med, optager han dette Æmne fra Bogens første Samtale paany i den syvende, opkaster der det Spørgsmaal hvad en Fornuft fra andre Kloder, der undersøgte jordiske Forhold, vel vilde tænke om Bøddelen, og giver selv Svaret: «Det er et ophøjet Væsen, Samfundets Hjørnesten. Da Forbrydelsen nu engang har fæstet Bo paa Jorden, og da den kun kan holdes i Ave ved Tugtelsen, saa er det klart, at hvis Skarpretteren forsvandt, vilde al Orden forsvinde med ham. Og hvilken Sjælsstorhed, hvilken ædel Uegennyttighed maa ikke nødvendigvis formodes hos en Mand, der paatager sig en Gerning, der vistnok er saare hæderfuld, men dog saa pinlig og stridende mod den menneskelige Natur osv.»

Der er her paa én Gang den Glæde ved Følgerigtighed, som

findes hos Autoritetsprincipets første store Dyrker i det 19de Aarhundrede, den Glæde ved den forbløffende Tanke, som er et af Grundtrækkene i de Maistres Aand, og den Glæde ved Udmalingen af Lidelser, som han har tilfælles med Görres og saa mange andre Forfægtere af den mørke Lære om Menneskehedens nødvendige Underkuelse under Konger og Præster.

De Maistre oprøres over, at der hyppigt tales som om Forbrydelser forblev ustraffede. Hvad mener man dermed? «For hvem findes der da Knut, Galger, Hjul og Baal? For Forbrydelsen øjensynligt.» At Domstolene undertiden kan tage fejl, bevirker Undtagelser som ikke kan rokke Reglen. Man bør ingenlunde tro paa de mange Justitsmord, hvorom der fortælles. Man nævne ikke Calas. Intet er mere usikkert end Calas' Uskyldighed.

Alene den Omstændighed, at Voltaire tog ham i Forsvar, taler øjensynligt mod den.

Men i værste Tilfælde: At en Uskyldig bøder med Livet, det er en Ulykke som en anden. At en Skyldig undslipper, er en anden Undtagelse af samme Art. Ofte er imidlertid de Omstændigheder, der fører til en Forbrydelses Opdagelse, saa uventede og saa uforudselige, at den menneskelige Retfærdighed tydeligt nok ikke kan være blottet for en vis højere Bistand. Desuden er Intet rimeligere end at, naar vi daarligt bebrejder den menmeskelige Retfærdighed at have straffet en Ikke-Skyldig, denne da ligefuldt er skyldig, kun i en anden, ganske ubekendt Forbrydelse. Flere Tilfælde af den Art er endog ved egen Tilstaaelse komne for Dagen. — De Maistre véd, som man ser, altid Udvej.

Hvad Sygdomme angaar, saa gælder noget Lignende. Ogsaa Uretfærdigheden ved deres Komme er kun tilsyneladende. Hvis man kunde fordrive Umaadeholdenheden paa alle Omraader, vilde man forjage største Delen af Sygdommene, ja i Virkeligheden dem alle. Man kan nemlig slutte sig til dette saaledes: Dersom der ikke var noget moralsk Onde paa Jorden, vilde der ikke være noget legemligt Onde, og da en uendelig Mængde Sygdomme er de umiddelbare Følger af visse Uordener, saa er det tilladeligt at almindeliggøre denne Iagttagelse og sige, at det gælder om alle.

Alt er da sædeligt i sin Orden. Vistnok er Jordelivet forfærdeligt, men Gud er ikke derfor uretfærdig; han er fornærmet,

han er krænket, og til at mildne hans Vrede kræves der Blod. Menneskeheden har tidligt forstaaet sit eget dybe Fald, tidligt forstaaet at ogsaa den Uskyldige kan og maa bøde for de Skyldiges Synder i Kraft af Fortjenesternes Overdragelighed og at der ikke er nogen Frelse uden ved Udgydelsen af Offerets Blod.

Begrebet Offer har derfor levende og stadigt sysselsat de Maistre. Offeret er det ideale Drab, foraarsaget ene og alene ved Tanken om at gøre det Tilbørlige. Det har været i Brug fra Menneskehedens første Tider som Dyre- og Menneske-Offer, og det har i Kristendommen faaet sin Indvielse og dybere Mening. Her er det ikke en tilfældig Uskyldig, som ofres, om hvem man ikke véd, om han maaske i andre Punkter er skyldig, men et Væsen, der er udkaaret til Døden netop paa Grund af dets Uskyld. Følgelig er her Højdepunktet naaet.

Visselig er alt dette Fornuften en Forargelse. Men det Fornuftstridige er selve Sandhedens Kendetegn. Den tilsyneladende soleklareste Lære strider altid mod Erfaringen. Hele det 18de Aarhundredes Filosofi, dets gode Tro til Menneskene, dets Frisind er soleklare. Netop derfor er de saa overfladiske. De tilfredsstiller Fornuften; men Erfaringen aabner Øjnene for deres Uværd. Intet synes mere indlysende end at Mennesket er født frit. Dog naar Rousseau siger: «Mennesket er født frit, og er ligefuldt overalt i Lænker», saa mærker han ikke, at han ikke blot siger en Dumhed, men udtrykkeligt erklærer den derfor. Det vilde være ganske ligesaa forstandigt at sige: Faarene er fødte kødædende, ikke desto mindre lever de overalt af Planteføde. — Paa samme Maade er teoretisk Intet urimeligere end det arvelige Kongedømme. Hvis man paa Forhaand skulde vælge sig en Regering, vilde man antage den for gal, der vaklede mellem et Arve- og et Valg-Monarki. Og dog véd vi af Erfaring, at Alt i Alt er det første den bedste, det andet den daarligste Regeringsform.» Verden er med andre Ord saa langt fra at være fornuftig, at den omvendt er et System af dybe og kraftige Fornuftstridigheder.

Kristendommen er derfor ikke noget nyt Livssyn, ukendt før dens Komme. Den staar i Sammenhæng med hele Rækkefølgen af de hedenske Religioner og er forberedt i dem. Alle de kristelige Sandheder findes antydede i Hedenskabet. Saaledes indeholder allerede det gamle Offervæsen den afgørende Offertanke. Og de Maistre forbitres, naar han hos Voltaire læser

Udbrud af ufrom Afsky for Hedenskabets Offerfester. Han forbitres endmere, naar han hos ham efter en Skildring af Menneske- og Børne-Ofringer finder disse Ord: «Dog Inkvisitionens Ofre, som vi har talt saa meget om, er hundrede Gange afskyeligere.»

I den Anledning bryder han allerede i Afhandlingen *Oplysning angaaende Offertjenesten (Eclaircissement sur les sacrifices)* en Lanse for Inkvisitionen, som han snart skulde forsvare i et særegent Skrift. Han skriver: «Stykket om Inkvisitionen synes forfattet under et Anfald af Delirium. Hvorledes! Den lovlige Henrettelse af et lille Antal Mennesker, paabudt af en lovlig Domstol i Kraft af en forud højtideligt forkyndt Lov, med hvis Straffebestemmelser ethvert af Ofrene havde fuld Frihed til at undgaa Sammenstød, denne Henrettelse, siger jeg, skulde være hundrede Gange afskyeligere end Forældres gyselige Gerning, der lagde deres Barn i Molochs flammende Arme! hvilket vildt Vanvid! hvilken Glemsel af al Fornuft, al Retfærdighed, al Skam!» — De Maistre raser, fordi han her staar overfor den Mand, der var hans Modpol og der havde kæmpet med Viddets og med Paradoksiens Vaaben som han, kun mangefold vældigere end han.

Idet han førte sin politiske Lære tilbage til Religionen som Grundlag, udledede han altsaa Fyrstemagten fra Gud. Det er fra Gud, at Kongerne har deres Ret, mod Gud at de har deres Pligter. Ikke Kongens Magt er ubetinget, hans Pligt er det, thi den er Pligt mod det Ubetingede. Folkets Ret igen, det er Kongens Pligt imod Gud. Der er i Ordet «Folkets Røst er Guds Røst» den Sandhed, at Folkets Ret det er Guds Ret overfor Kongen. Og Guds Røst er ikke en Talemaade, Guds Røst er levende i Kirken. Kongen er ansvarlig for Gud, og Kirken er Bevareren af den guddommelige Sandhed. Men Kirken igen er indordnet under en Enehersker ligesom Staten. Som Staten vil sige Kongen, raadet og vejledet af Landets Store, saaledes vil Kirken sige Paven, raadet og vejledet af Kardinaler og Bisper. Det ligger i selve Suverænitetens Begreb, at som Kongen er enevældig, saaledes er Paven ufejlbar. Folk undres ikke over at Kaptejnen paa et Skib optræder som ufejlbar Suveræn, aldrig vilde kunne taale Kritik af sine Ordrer, men befaler ubetinget og maa adlydes blindt; Folk undres over, at Paven i alle kirkelige Anliggender er ufejlbar. Folk er vante til den Forestilling,

at der over alle Under- og Overretter gives en Højesteret, hvis Domme ikke paany kan indankes og ikke tør underkastes Kritik, og de undres over, at Paven som Kirkens Hoved er ufejlbar. Hvis de havde en Forestilling om hvad Suverænitet vil sige, saa vilde de ikke undres. — Han forsøger, som man ser, med stor Dygtighed, for Lægfolk at godtgøre Fornuften i det kirkelige Dogme.

Hans af Katolikerne som et Hovedværk betragtede Bog *Om Paven* drager den sidste Følgeslutning af hans kirkelige Anskuelser.

Den var fremkaldt af Anger over at han selv i et vanskeligt Øjeblik havde gjort Brud paa den Ærefrygt, han skyldte Kirkens Hoved. Da tre Aar efter Concordatets Afslutning Paven paa Opfordring af Napoleon rejste til Paris for at salve og krone den nye Kejser, følte Joseph de Maistre som kongetro Mand en saa heftig Harme derover, at han i flere Breve til sit Hof brugte yderst heftige Udtryk om den hellige Fader, saa stærke Udtryk, at Cavour i Aaret 1858 lod Joseph de Maistre's *Mémoires et corréspondance diplomatique* fra hine Aar udgive for at berøve Pavemagten en aandelig Allieret. Da de Maistre faa Aar efter oplevede Bruddet mellem Napoleon og Paven og saa denne krænket og mishandlet af Kejseren, angrede han sin tidligere Færd og besluttede at give Paven fuld Oprejsning.

Bogen *Om Paven* har den Grundtanke, at der ikke gives noget menneskeligt Samfund uden Regering, ingen Regering uden Suverænitet og ingen Suverænitet uden Ufejlbarhed, ja denne sidste Forret er saa nødvendig, at man er nødt til at forudsætte Ufejlbarheden selv i de verdslige Samfund (hvor den ikke findes) under Straf af at se disse Samfund opløse sig. Kirken forlanger ikke Mere end de øvrige Magter, skønt den har den umaadelige Overlegenhed over dem, at dens Ufejlbarhed er paa den ene Side forudsat af Mennesker, paa den anden Side lovet af Gud.

Han siger i denne Bog: «Et stort og mægtigt Folk har nylig for vore Øjne gjort den største Anstrengelse henimod Frihed, som Verden har set. Hvad har det opnaaet? Det har bedækket sig med Latter og Skam, for tilsidst at sætte en korsikansk Gendarm paa den franske Konges Trone». Han viser, hvorledes det katolske Dogme selvfølgelig forbyder enhver Art Oprør, medens Protestantismen, der gaar ud fra Folkets Suverænitet, lægger Afgørelsen i den indre Følelse, der skal skrive

sig fra et vist sædeligt Instinkt. «Der er saamegen Overensstemmelse, saamegen Broder-Lighed, saamegen indbyrdes Afhængighed mellem den pavelige og den kongelige Magt, at man aldrig har rokket den første uden at røre den sidste,» og han anfører til Bevis disse Ord af Luther: «Fyrsterne er i Almindelighed de største Narre og de mest topmaalte Skurke af Verden; man kan ikke vente sig noget Godt af dem, de er Guds Bødler, som han bruger til at tugte os med.» Han viser, at Protestantismen, der ikke nærer Ærefrygt for Kongemagten, heller ingen Agtelse har for Ægteskabet: «Havde Luther ikke den Frækhed at skrive i sin Fortolkning af første Mosebog 1525, at med Hensyn til det Spørgsmaal, om man tør have flere Koner, stiller Stammefædrenes Eksempel os frit, at Tingen hverken er tilladt eller forbudt, og at han for sin Part ikke afgør noget, en opbyggelig Lære, der snart fandt sin Anvendelse i Landgreven af Hessen-Cassels Hus.» Luther tillod jo denne Fyrste at gifte sig med to Koner paa en Gang. — Mod Rousseau hævder han her, at Mennesket af Naturen er Slave, og at først Kristendommen paa overnaturlig Maade har gjort det frit. Derfor kalder han ogsaa den kristne Kvinde et i Sandhed overnaturligt Væsen. — Voltaire er ham her ligefrem den Mand, «i hvis Hænder Helvede havde nedlagt sin hele Magt». Bogen naaer sit Højdepunkt i hans Statslære: «Enevælden er et *Mirakel*, og istedenfor at ære den som et saadant, skælder vi den ud for Voldsherredømme. Den Soldat, der ikke dræber et Menneske, naar hans lovlige Fyrste befaler det, er ikke mindre skyldig end den, som begaar et Drab uden at have faaet Befaling dertil.» De Stater, der har indført Protestantismen, er blevne straffede igennem Berøvelsen af deres Monarker. Thi de Maistre har udregnet, at Fyrsternes Regeringstid er kortere i de protestantiske Lande end i de katolske. Kun én Vanskelighed møder ham her, som han ikke kan forklare. Den stammer fra Danmark. Han finder, at i Danmark alene blandt de protestantiske Lande lever Fyrsterne efter Reformationen ligesaa længe som før den. «Danmark synes i Kraft af en eller anden skjult, men sikkert for Nationen hæderlig Aarsag, ikke at have undergaaet denne Lov om Regeringstidens Forkortelse» *).

Til Bogen *Om Paven* sluttede sig i den ældste Udgave som femte Bog af dette Værk det senere selvstændigt udgivne Skrift

*) *Du Pape.* S. 160, 174, 383.

Om den Gallikanske Kirke, der af Læren om Pavedømmet drager Slutninger, som er rentud tilintetgørende for den franske Kirkes relative Uafhængighed, og derfor kommer til at vende sig fjendtligt og overlegent mod Bossuet, hvem de Maistre ellers i alle Maader priser. Det er især den Kirkeforsamling, som fandt Sted i Frankrig 1682 i den Hensigt at drage faste Grænser for Pavens Magt, der er Genstand for hans Vrede og Angreb, dernæst den, der i Aaret 1700 i lige Grad misbilligede Jesuiter og Jansenister. Her taler et helt Livs Lidenskab ud af de Maistre. Sit Liv igennem havde han været Jesuiternes begejstrede Ven, Beundrer og Støtte. Igennem hans diplomatiske Breve fra Rusland drager sig den stadige Omhu for at sikre deres vanskelige Stilling som Katoliker i det græsk-ortodokse Land, dække dem, naar Hoffet er forbitret over at de har foretaget Omvendelser i den høje Adel o. s. v. Her slaar han et Slag for Jesuiterne mod Pascal. Ikke fra en overlegen Filosofis Synspunkt som det meget vel kunde rettes. Thi med den sunde Forstaaen af at der ikke kan gives nogen anden Moral end Formaalsmoral staar Jesuiterne i visse Maader over deres geniale Angriber. Heller ikke som Forsvaret fra et rent Verdensmands-Standpunkt lod sig føre, forsaavidt Jesuiterne ved deres Lempninger af Principer og deres praktiske Overbærenhed har fulgt den Klogskabsregel ikke at skræmme og hellere faa Noget opfyldt af Moralens Bud ved at fordre Mindre end slet Intet ved at fordre Alt. Han nøjes med at betegne de af Pascal angrebne jesuitiske Moralbøger som ganske forældede og støvede Skrifter, hvilke Pascal udrev af Glemselen ene for derved at krænke og nedsætte en Orden, hvem selv dens Fjender har maattet indrømme dens Sæders Regelbundethed og dens strenge Selvtugt. Og idet han til en Afveksling behændigt stiller sig paa Verdensbarnets Standpunkt siger han ganske vittigt: «Vi er iøvrigt meget pudsige, vi, denne Verdens Børn, naar vi giver os til at holde Taler mod Jesuiternes *slappe Moral*. Saa meget er dog vist, at hele Samfundet vilde skifte Udseende, ifald ethvert Menneske gav sig til at udøve blot Escobar's Moral uden nogensinde at tillade sig andre Fejl end dem, han har undskyldt.»

Den kraftfulde Forsvarer af Fortidens Tankebygning maatte endelig i Slutningen af sit Liv give den store Miskendte, Inkvisitionen, en udtrykkelig Æresoprejsning. Det skete i *Breve til en russisk Adelsmand om den spanske Inkvisition*. Han samler her

Alt, hvad der lader sig sige til Forsvar og Ære for Inkvisitionen; men man maa ved Læsningen mindes det dybsindige Ord, som den gamle Tiger siger i Indernes *Hitopadesa*: «Ligefuldt — ligefuldt, siger Tigeren, er det Rygte, at Tigrene æder Mennesker, *svært at gendrive.*» De Maistre oplyser her først en stor Mængde Usandheder, der er blevne sagte om Inkvisitionen, og viser, at den aldeles ikke var nogen gejstlig, men en verdslig Domstol. Det Parti af Bogen, der alene kan fængsle os, er imidlertid det, hvor han forsvarer Inkvisitionens Bedrifter. Han siger: «I Spanien og Portugal som andensteds lader man ethvert Menneske i Fred, der holder sig rolig; hvad den Uforsigtige angaar, der vil lære, hvad man skal tro, eller forstyrrer den offenlige Orden, da kan han kun beklage sig over sig selv . . . . Den moderne Vranglærer, der i Mag passiarer i sin Dagligstue, bryder sig lidet om, at Luthers Bevisførelse har frembragt Trediveaarskrigen; men de gamle Lovgivere, der vidste, hvad disse ulykkesvangre Lærdomme kunde koste Menneskene, straffede saare retfærdigt med Døden en Forbrydelse, der var i Stand til at ryste Samfundet i dets Grund og bade det i Blod . . . . Det er i Kraft af Inkvisitionen, at der i de sidste 300 Aar har været mere Lykke og Ro i Spanien end i det øvrige Europa.»

Foran dette Skrift har de Maistre sat et Citat, der lærer, at alle store Mænd har været utaalsomme, og at man maa være det. «Hvis man, har Encyclopædisten Grimm sagt, paa sin Vej møder en skikkelig Fyrste, saa bør man præke Fordragelighed i Troessager for ham, for at han kan gaa i Snaren, og det knuste Parti faa Tid til at rejse sig ved den Fordragelighed, der tilstaas det, og Evne til at knuse sin Modstander, naar Turen kommer til det at herske. Derfor er Voltaires Præken, der vaaser om Tolerance, en Præken, som kun passer for Tossehoveder og dem, som lader sig narre, eller for Folk, der slet ingen Interesse har i Sagen.»

Heri skjuler sig en grov Fejlslutning. Enhver sand Lidenskab umuliggør naturligvis Fordragelighed. Men Voltaires Lære er ikke derfor mindre sand. Knuden løses let. I Teorien gælder Ufordragelighedens Grundsætning, i Praksis Fordragelighedens. Paa Teoriens Omraade ingen Hensyntagen, ingen Taalsomhed, ingen Skaansel! Thi Vildfarelsen skal hugges sønder og sammen, og Daarskaben skal sprænges i Luften, og Løgnen skal flaas. Men nu Løgneren og Tossen og den Vildfarne? skal de maaske

ogsaa hugges sønder og sammen eller flaas eller sprænges i Luften? De skal gaa deres Gang. Praksis — det er Taalsomhedens Omraade.

Først efter de Maistres Død udkom hans *Undersøgelse af Bacons Filosofi* i to Bind, det mest trættekære og trættende af hans Værker, det i hvilket den stridbare Kristendomsforsvarer tydeligt aldeles forløfter sig paa det Stof, han forsøger at tumle. Han har villet nedlægge Bacon, fordi efter hans Opfattelse det attende Aarhundredes ugudelige Filosofi i Frankrig helt og holdent nedstammer fra ham, og han kaster sig over ham med et rent ud teologisk Raseri, angribende ham paa alle Omraader: Erkendelseslærens, Naturlærens, Lyslærens, Vejrkyndighedens, Sjælelærens, Religionens, hvor han har Ret og hvor han engang imellem har havt Uret, gribende ham i uvæsenlige og formelle Modsigelser, eftervisende Mangler i hans Latin og i hans Smag, men altid larmende, voldsom, dogmatisk, hentende sine Vaaben ud af Aabenbaringstroens og Overleveringens Arsenaler. I enkelte Afsnit som i det om Formaals-Aarsagerne er der en vis ufrugtbar Skarpsindighed, i andre som det, der bærer Titlen *Forening af Religion og Videnskab* en vis koldhjertet Fanatisme. Det hedder her bl. A.: «Videnskaben har uden Tvivl sit Værd, men den bør begrænses paa mere end én Maade . . . Man har meget træffende sagt, at Videnskaben ligner Ilden: sammentrængt paa de forskellige Arnesteder, der er bestemte til at optage den, er den Menneskets nyttigste og mægtigste Hjælper; udsat for Tilfældet er den en frygtelig Svøbe.»

Sin Grundregel tro, ikke at lade nogen Plet faa Lov at sidde paa Kirkens Skjold eller Sværd, vil han overfor Bacons franske Oversætter med yderste Lidenskab hævde, at Kirken aldrig er traadt Naturvidenskaberne i Vejen. Oversætteren havde nedskrevet de jævne Ord, at Intet havde skadet Kirken mere end Godtgørelsen af visse Sandheder, som Kirken længe haardnakket havde negtet, ja endog forfulgt. Og han havde nævnet Galilæi som Eksempel. Efter først paa alle Maader at have besunget Kirken som Beskytter af Videnskaben i andre Tilfælde og efter paa alle Maader at have bortforklaret Tilfældet med Galilæi nødes de Maistre til at gøre en Indrømmelse. Og han gør den i denne Form: Galilæi blev dømt af Inkvisitionen, det vil sige af en Domstol, der kunde tage fejl som en anden, og der virkelig tog fejl med Hensyn til Spørgsmaalets Kærne; men Galilæi

gjorde sig selv al mulig Uret overfor Domstolen, og han skyldte sine egne mangfoldige Uforsigtigheder en Krænkelse, som han med største Lethed og uden paa nogen Maade at gøre noget Beskæmmende, havde kunnet undgaa . . . Hvis han havde undladt at skrive, saaledes som han havde givet sit Ord paa; hvis han ikke havde holdt fast ved at ville bevise Kopernikus's System ud af den hellige Skrift; hvis han endog blot havde skrevet paa Latin istedenfor at ophidse Sindene ved at bruge det almindelige Sprog, saa vilde der ikke været hændt ham noget.»

De Maistre blev sig lig til det Sidste, opgav ikke en Fodsbred af det Jordsmon, der allerede for Aarhundreder siden var gaaet tabt*).

Hans store Skikkelse fængsler. Han er den tabte Sags sejrrige Forfægter; thi hans Levetid igennem var hans Sag i Fremgang. Som Myndighedens, som Kongemagtens, som det mørke Livssyns Talsmand, som Stridsmand, som Kristendommens Ridder og som Naturvidenskabens Ringeagter har han en svag Lighed med Kierkegaard. Men hans Lære er en Tankebygning af Begreber om den udvortes Verden som Kierkegaards af Begreber om den indvortes.

De Maistre er Autoritetsprincipets overbeviste og heftige, men koldhjertede Hævder. Der er Hjerte i hans Breve, men der er intet Hjerte i hans Skrifter, intet Andet end hidsig Bevisførelse, fremsat med spidsfindig Logik og drillende Vid. Han er ikke sjældent bidende som Voltaire, nu og da uhyggeligt dvælende ved Rædsler som Swift. Det morer ham at forbavse og ærgre. Han elsker Paradokset, fordi han deri nyder sin Overlegenhed, forvirrer Læseren og vanskeliggør Modstanderen dennes Angreb, eftersom Paradokset er en Skanse, man uden Skam forlader før Stormen.

Hans Kristendom er et ganske udvortes System. Han er Kristen, som man er Beskyttelsesmand eller Frihandler, paa Grundlag af en mere almen teoretisk Forvisning. Hans Kristendom er en Kristendom uden Kærlighed til Næsten, ja en Kristen-

*) J. de Maistre: *Considérations sur la France.* — *Lettres et Opuscules* I, II. — *Corréspondance diplomatique* I, II. — *Soirées de St. Petersbourg* I, II. — *Du pape.* — *De l'église gallicane.* — *Examen de la philosophie de Bacon* I, II. — Margerée: *Le comte J. de Maistre.* — E. Faguet: *Politiques et moralistes du 19me siècle.*

dom uden Kristus som Frelser og Forsoner. Kristus er her kun det af den krænkede Guddom fordrede blodige Offer som Ifigenia eller Jeftas Datter. Hans Kristendom er, som Faguet slaaende har udtrykt det, «Rædsel, passiv Lydighed og Statsreligion». Det er en Kristendom, der ikke stammer fra Jerusalem men fra Rom; han selv er «saadan noget som en af Vaticanets Livvagtsofficerer».

Den lidenskabeligste Modstander af det 18de Aarhundredes Aand og Filosofi har den Overensstemmelse med det Aarhundrede, hvori han fødtes, at han mangler historisk Sans. Han vil fornegte eller overspringe det attende Aarhundrede som dette vilde fornegte eller overspringe Middelalderen. Han er Modstykket til den Kvinde, der forestillede Fornuftgudinden; han er den Mand, der forestiller den fra alle historiske Forudsætninger løsrevne Autoritet. Og han er inderst inde ganske saa blottet for religiøst Følelsesliv som det Aarhundrede, han i Aabenbaringstroens Navn bekæmper.

Haard og kold, med et spottende og undertiden med et grusomt Træk om sin Mund, men ædel af Karakter og fast af Vilje som af Hu, staar han paa det ny Aarhundredes Tærskel som den store, Folkene omspændende Reaktions om ikke gode, saa dog bedste Aand. Ingen Forveksling er mulig mellem ham og de Dværgeskikkelser, der i det 19de Aarhundredes Løb har udvandet hans Ideer, taget Saft og Kraft fra hans Tanker, og forslidt eller forvansket hans Lærdomme for i Ly af dem at undertrykke og at hykle. Joseph de Maistre var en Aand; disse har kun været Kroppe. Han var en Mand uden Lavhed og uden Hykleri, en pavelig Zuavoberst i Literaturen, den mest krigerske og mest tiltalende Figur som Aarhundredets reaktionære Lejr har at opvise.

VI

Side om Side med Joseph de Maistre, hans Fælle i alle Aandsretninger og praktiske Bestræbelser, men ligesaa enstonig som han er mangfoldig, ligesaa regelret som han er genial, staar den europæiske Reaktions berømte, middelalderlige Skolemester Bonald.

Louis Gabriel Ambroise Vicomte *de Bonald* fødtes samme Aar som Joseph de Maistre 1754 i Mouna i Sydfrankrig, hørte først

til Ludvig den 15des Musketerere, hyldede senere ved Revolutionens Begyndelse frisindede Anskuelser, som han hurtigt opgav, giftede sig tidligt, blev saa valgt til Formand for Bestyrelsen af Departementet Aveyron. Han indgav sin Afskedsansøgning, da Ludvig den 16de saa sig nødsaget til at stadfæste Gejstlighedens verdslige Forfatning, og gik saa 1791 i Landflygtighed, hvor han traadte ind i Emigranternes Korps. Da han i Heidelberg havde skrevet sin *Lære om Magten*, blev næsten hele Oplaget tilintetgjort af Direktoriets Politi. Et enkelt Eksemplar, som han havde tilsendt Banaparte, naaede lykkeligvis for Forfatteren dog til sin Bestemmelse og var Skyld i, at denne strøg ham af Emigrantlisten.

Han havde ikke for Intet lært Verden, at enhver Revolution begyndes af Undersaatten, men endes af Magten, opstaar paa Grund af, at Myndighederne har været svage og har givet efter, og ender derved, at Myndighederne kommer til Kræfter igen. Han havde vist, at alle Uroligheder kun styrker Magten, og spaaet, at Revolutionen, som begyndte med Erklæringen af Menneskerettighederne, vilde ende med Erklæringen af Guds Rettigheder. Da Bonaparte nu netop erklærede disse ved Concordatet, naaede Bonald snart en anset Stilling. Han vedblev vel kun at sværme for og drømme om Bourbonerne, men valgte foreløbig at hengive sig til disse Drømme i en Ansættelse, som Kejseren gav ham. Han blev *conseiller tutélaire* ved Universitetet med 12,000 francs om Aaret for Intet at gøre. Chateaubriand anmeldte hans Bøger med dyb Beundring. De Maistre skrev til ham efter Offentliggørelsen af hans *Filosofiske Undersøgelser:* «Er det fatteligt, at Naturen har moret sig med at udspænde to Strenge, der samstemmer saa fuldstændigt som Deres Aand og min. Hvis man nogensinde trykker visse Sager, vil De finde næsten samme Udtryk, De selv har brugt, og dog har jeg visselig Intet forandret.» Ja i et andet Brev bruger han den endnu stærkere Vending: «Jeg har ikke tænkt noget, som De ikke har skrevet, og ikke skrevet noget, som De ikke har tænkt.» Bonald følte sig smigret over disse Udtalelser uden dog at føle sig overbevist om deres Rigtighed. Og med Rette. Thi saa stor Lighed der er mellem Resultaterne, hvortil de to Kampfæller kom, saa uensartet var deres Aandsliv.

Hvilken Anseelse Bonald var i Besiddelse af, ser man bl. A. af det rørende Brev, Napoleons Broder, Ludvig af Holland, skrev

til ham for at bønfalde ham om at opdrage hans ældste Søn. Han skildrer heri først, hvor syg han selv bestandig er, hvor højt han elsker sin Søn, hvor stærkt denne trænger til at dannes af en Mand i dette Ords fulde Betydning for selv at blive en Mand. Saa siger han: «Efter at have søgt overalt, har jeg, skønt jeg ikke kender Dem personligt, tænkt, at De er en af de Mænd, som jeg agter højest. De vil da tilgive mig, at jeg nu, da jeg har at vælge En, hvem jeg maa betro mere end mit Liv, henvender mig til Dem. Dersom den Lykke, som De uden Tvivl nyder i et fredeligt Hjem, ikke har gjort Dem ufølsom for hvad Godt De kan udrette, jeg siger ikke mod mig, en Enkeltmand, men mod et helt Folk, der er endnu mere agtværdigt end ulykkeligt, og det vil sige meget — saa tag imod at være Opdrager for min Søn.» Og han slutter i samme Tone med at forsvare sig imod de Bagvadskelser af ham, som han tænker kan være komne Bonald for Øre. Med saadan Ydmyghed nærmede en Konge sig denne Mand — og forgæves, han afslog Opfordringen.

Et andet endnu mere paafaldende Træk viser, hvilken Indflydelse og Vægt man dengang tillagde saa despotisk sindede Autoritetens Mænd som ham. En Dag modtog Bonald en Billet med Anmodning om at indfinde sig hos Kardinal Maury. Denne var nu under Kejserdømmet bleven en anderledes mægtig Mand end da han holdt Taler mod Jødernes Borgerrettigheder i Nationalforsamlingen. Da Bonald var ene med Kardinalen, rettede denne det Spørgsmaal til ham, hvad han vilde sige, ifald Kejseren lod ham anmode om at paatage sig Opdragelsen af Kongen af Rom. Et Øjeblik stod Bonald forbavset over saa megen Ære; saa gav han, siger man, det afslaaende Svar: «Jeg tilstaar, at hvis jeg nogensinde lærte ham at herske, saa skulde det før blive alle andre Steder end i Rom.» Efter Kongedømmets Genoprettelse blev han da en af Hovedophavsmændene til, at Rom og dets Aand: Autoritetsprincipet kom til at herske istedenfor til at blive behersket. Han havde hele sit Liv igennem bekæmpet Pressefriheden. Han endte med at faa hele Censuren under sig.

1815 valgtes han ind i Deputeretkammeret, hvor han sluttede sig til yderste Højre; under Ludvig XVIII blev han Medlem af Akademiet og Pair af Frankrig, i hvilken Egenskab han haardnakket bekæmpede Trosfriheden og Pressefriheden. 1830 trak han

sig tilbage fra det offentlige Liv, da han ikke vilde aflægge Hyldingseden til Julikongedømmet.

Den, der fra de Maistre kommer til Bonald, vil have Møje med at gennempløje hans Værker. Thi en dødelig Kedsommelighed slaar En imøde næsten fra dem alle. Der er intet Menneske i disse Bøger, kun den bare Lære, og Bonalds Lære bestaar af lutter teologisk-politiske Sætninger. som fordres antagne uden Bevis. Man kan ikke forestille sig en Aand, der tror fastere paa Læresætninger, det vil sige: som staar paa én Gang Virkeligheden og videnskabeligt Tankeliv mere fjernt. Han synes aldrig at have tvivlet. Intet Øjeblik under hans lange Forfattervirksomhed synes der at være opstaaet en Tvivl hos ham med Hensyn til de yderst faa, simple Grundforestillinger, paa hvilke han føler sig sikker. De foreligger i hans Skrifter i Forsteningens Form.

Nøjere bestemt i Trehedens. Som Middelalderens Skolastikere før ham, som Hegel efter ham, tænker han i Treheder: kun tænker han uden alt Blik for Begrebernes Tveæggethed, uden Smidighed, uden Aand. Han radbrækker alle Livets og Historiens Kendsgerninger over en eneste Trekant: Aarsag, Middel og Virkning. Dertil svarer paa det politiske Omraade Treheden: Magt, Minister og Undersaat. Gud er Aarsag, Jesus Midler, Verden Virkning. Men Jesus er atter Magt, Minister og Undersaat i det religiøse Samfund: Magt ved sin Tanke, Minister ved sit Ord, Undersaat som Offer for dette sit Ord, og han er fremdeles Magt, Minister og Undersaat i det politiske Samfund: Magt som Jødernes Konge, Minister som Præst, Undersaat som den lydige Martyr.

I Menneskeværsenet i Familien, i Samfundet, i Staten, i Altet paavises samme Trehed og samme Enhed, alt i det Øjemed at bevise Monarkiets Nødvendighed og Sandhed. Kongedømmet er sandt, fordi det er bygget som Verdensordenen. Altet er monarkisk. Revolutionære og Republikanere, der har vovet for en Tid at styrte Kongedømmet, har da ikke gjort Mindre end et frækt Forsøg paa at vælte selve Verdensordenen overende. De har angrebet Tingenes evige Natur. De har ikke afskaffet en Forfatning, men Forfatningen; thi der er kun én.

Bonald spotter Erfaringens, ringeagter Historiens Vidnesbyrd. Det, som indvindes gennem Erfaring, har ingen Betydning for den, som er i Besiddelse af det Evige, Grundreglerne. Han af-

skyr endog Naturhistorien, fordi han i den sporer Udviklingsbegrebet, som er Fjenden.

Der eksisterer ingen historisk Udvikling; der eksisterer en historisk Overlevering, og det er den, som det gælder om at klamre sig til. Thi gennem Overleveringen naaer vi til Gud. I den Kæde af Blinde, som udgør Menneskeheden, behøver kun den første Blinde en Stav, og denne Stav er Guds Bud, som overleveres.

Det 18de Aarhundrede havde fremfor noget tidligere troet paa Menneskets bevidste Evne til Opfinden og Frembringen. Senest havde Rousseau ladet Mennesket opfinde og stifte et Samfund. Bonald tager til Genmæle: Mennesket har ikke opfundet Nogetsomhelst, saalidt Familie eller Samfund som Tale eller Skrift. Mennesket var fra først af den ubeskrevne Tavle (*tabula rasa*), om hvilken Condillac og Sensualisterne har fablet. Kun at denne tomme Tavle er bleven fyldt ikke ved Sanseindtryk, men umiddelbart ved Undervisning af Gud.

Thi Gud var ikke blot fra først af Skaberen, men er stadigt vedbleven med at være det og er det den Dag idag. Han har stiftet Samfundet, og dets Betydning er den at bevare hans Ord og hans Tanker. Men dette kan det kun ved at bevare Overleveringer uafbrudt.

Overleveringens Betydning og Opgave er altsaa den at bevare Gud i Verden.

Enhver Stræben efter Brud med Overleveringen er da Stræben efter aandelig Død. Enhver Stræben efter Bevaring af det Overleverede er da ét med Attraa efter det kraftigst pulserende Liv. Fastholden af den reneste aandelige Arv skaber den reneste og stærkeste Tilværelse. Derfor Bonalds Klamren sig til Romerkirkens Dogmer og Kirkeherredømmet.

For at hævde Skabelsen og den fortsatte Skabelse paa alle Omraader maa han sikre Verdensaltet den samme Ubevægelighed som han forfægter i Politiken, og saaledes kommer han lige fra Aar 1800 stadigt tilbage til sine Angreb paa den da forholdsvis nye Udviklingslære. Som Voltaire før ham og Disraeli efter ham gør han sig lystig over den Forestilling, at Mennesket skulde nedstamme fra en Fisk.

Med Kærlighed og Forstaaelse, men med haardnakket Skønfarveri har Bonald fremstilt Frankrigs gamle Forfatning under Konger som Henrik IV og Regenter som Richelieu. Han har mod dem, der under Revolutionstiden angreb det gamle Konge-

dømme og dets Adel, med Dygtighed eftervist, at Kongemagten efter sin Idé hverken var det Tvangsherredømme eller Adelen efter sin Idé den aflukkede Kaste, som man senere vilde gøre dem til. Med Skarpsyn har han set Manglerne ved den nye Tilstand, hvor den lovpriste Frihed for Hvermand indskrænkede sig til den at være Vælger, og med Varme fremstilt Fortrinene ved den gamle Ordning, der tillod den Rige at blive Adelsmand, men satte Rigmandsvælden Skranker ved at formene Adelsmanden Arbejden paa at blive rig. Kun overser han forsætligt, at hine det gamle Kongedømmes oprindelige Fortrin tilsidst kun fandtes paa Papiret og at under dets Vinger den skændigste Uretfærdighed og den laveste Pengebegærlighed groede op og gik i Svang.

Han er vel oprigtig nok i sin Afsky for Parlamenters og Domstoles Uafhængighed, for Samvittighedsfrihed og Pressefrihed; men han er ikke engang ærlig i sine Lovtaler over Fortidens Regeringsform. Han er som Historiker uvidende, dog ikke uvidende nok til ikke at vide, hvad denne Regeringsform virkeligt var.

Hans Skrifter er i vore Dage ikke blot forældede, men hensmuldrede. Man kan i hans store systematiske Værker læse, hvor man vil, og slaa op, hvor man vil, en svag Duft af Støv og visne Blade og gammel sur Forraadnelse slaar En imøde. De vigtigste Kapitler i hans engang berømte *Filosofiske Undersøgelser* (som de om Sprogets og Skriftens Oprindelse) virker som Brokker af en gammel Dogmatik.

Hos systematiske Forfattere af denne Art plejer korte Afhandlinger, Lejlighedsartikler at have bevaret et friskere Præg. Men man kan gennemlæse de to tykke Bind, Bonald har samlet under Titelen *Blandinger*, uden at finde en Side, der kan betegnes som *frisk*. Selv saadanne Afhandlinger som den om Voltaire's Skrifter eller den om Jøderne eller den om Fordragelighed, hvis Æmner syntes at maatte indbyde Bonald til at sige noget Kraftigt og Skarpt eller dog Noget, hvis Ordlyd indprentede sig, er forfærdende graa af Farve og glatte af Form. Hvad enten han misbilliger Voltaire's Letfærdighed eller kæmper for at berøve Jøderne Borgerrettigheder eller udvikler at Fordragelighed er en Last og en Umulighed, det sker altid med samme højtidelige og tomme Tilbehør, altid med samme Brug af Aarsag, Middel og Virkning, altid i samme alvorsfulde og ensformige

Takt: Trip, Trap, Træsko. Bonald er ulæselig i Kraft af den Lidenskabsløshed, hvoraf han er stolt.

Kun en eneste af hans Bøger er endnu til at læse, fordi der i den undtagelsesvis findes Glimt af Lidenskab. Det er hans berømte Bog *Skilsmissen*, sikkert det mest underholdende af hans Skrifter.

Det indledes med en lang Jammerklage over, hvorledes Verden er kommen til at se ud, siden Autoriteten er bleven kuldkastet. Den moderne Filosofi, siger han, som fødtes i Grækenland, i hint Folk som evigt vedblev at være Barn og som altid søgte Visdommen udenfor Fornuftens Veje (sic!), begyndte med ateistisk eller deistisk (!) at fornegte Gud. Humes og Condillacs Lære, der udleder al vor Viden af Sansernes Iagttagelser, har nu gjort Mennesket, som er «et Forstandsvæsen, betjent af Organer», til et Dyr, et blot Naturvæsen. Den almindelige samfundsopløsende Aandsretning er trængt ind i Huslivet og istedenfor det Forhold, som dèr i ældre Tid fandt Sted mellem Forældre og Børn: Myndighed og Underkastelse, har Opsætsighed indsneget sig i de unge Hjerter og Lighedsforestillinger i de unge Hjerner, saa Børnene betragter sig som Forældrenes Lige, ja endog tillader sig at kalde dem Du. Forældrene, som paa deres Side har Bevidstheden om deres Svaghed, vover ikke mere at være Herrer, men attraar at blive deres Børns «Venner» eller «Fortrolige», altfor ofte deres Medskyldige.

Den blødagtige Betragtning af Livet afspejler sig i en ligesaa blødagtig Betragtning af Døden. Man har foreslaaet at danne Vaser af Glas eller Porcellæn til Opbevaring af sine Forældres Aske og — o Rædsel! — en Politianordning har tilladt en Moder paa Hedningevis at brænde sin Datters Lig. Overalt har man foreslaaet og i nogle Stater gennemført Afskaffelsen af Dødsstraffen, dette Klenodie, «dette første Middel til Samfundets Bevarelse» *(ce premier moyen de conservation de la société)*. Man har set Regeringer blive grebne af «den pludselige Galskab, som kaldes Menneskekærligheden (Filantropien)». De saakaldte Naturvidenskaber — «saakaldt» er godt —, der hellere burde hedde de materielle Videnskaber, da de kun handler om Legemverdenen, fortrænger de højere, de aandelige Videnskaber, især den gamle Tids «høje Metafysik». I Poesien har den spøgende og lystige Kunstart afløst det højhjertede Sørgespil. I Romanerne, der saa tydeligt afspejler en Tidsalders Væsen, ofredes tidligere regelret

Kærligheden for Pligten [som i *Kærlighed uden Strømper*]. Nu er det omvendt, og Rousseau har skrevet den Roman, «som mest af alle har forvildet Kvindernes Fantasi og fordærvet deres Hjerter», nemlig *Den ny Héloïse*. Endog i Havekunsten har Autoritetsprincipet tabt sig. «De engelske Havers landlige og raa Natur har afløst den pragtfulde Symmetri i Le Nôtres Anlæg».

Imod alle disse Forsøg paa at opløse Samfundet er det, at Bonald stiller sit Forsøg paa at frelse Samfundet. Og der er her ét Hovedpunkt, som det gælder om at erobre. Samfundet hviler paa Ægteskabet, staar og falder med det. Revolutionen har tilladt Skilsmisse. Men hvor Skilsmisse er mulig, der er Ægteskabet ikke mere til. Det gælder da om med én stor Kraftanstrengelse at faa Skilsmisseretten ophævet. Denne Anstrengelse lykkedes ham kun altfor godt.

Lad os da høre Bonalds egen Lære.

En udviklet Fornuft (foredrager han her som altid) begriber alle Væsener og deres Forhold under disse tre almindelige Idéer: Aarsag, Middel og Virkning, de mest almengyldige, Fornuften kan opfatte. De ligger til Grund for enhver Dom og danner Grundvolden for al social Orden. Ethvert Samfund bestaar saaledes af tre fra hverandre adskilte Personer, hvilke man kan betegne som de sociale Personer. Fornuften ser i Gud, som vil, den første Aarsag, i Mennesket som udfører denne Vilje Midlet, Ministeren, Formidleren, og i den Tingenes Orden som kaldes Samfundet Virkningen, der fremgaar af Guds Vilje og Menneskets Virksomhed. Denne Fornuft raader efter Bonalds Anskuelse kun i Katolicismen. Han siger: «Religionen, som stiller Gud i Spidsen for Samfundet, giver Mennesket en høj Forestilling om den menneskelige Værdighed og en dyb Følelse af Menneskets Uafhængighed, medens Filosofien, som overalt stiller Mennesket højest, stadigt kryber for Fødderne af et eller andet Afgudsbillede, i Asien for Muhameds Fødder, i Europa for Luthers, Rousseaus eller Voltaires.» *Le divorce*, S. 42.)

Man ser, at Luther af Bonald uden videre stilles sammen med Antikristne som Muhamed eller Voltaire. Dette er et staaende Træk i dette hele Tidsrum, ligesom det, at Protestantisme og Usædelighed slaas sammen. Naar De Maistre taler om Reformationen, fortæller han med den alvorligste Mine, at det halve Europa har skiftet Religion for at en udsvævende Munk kunde faa Lov til at gifte sig med en Nonne. I sin *Lære om Magten*

(*Théorie du pouvoir* II 305) siger Bonald: «En hidsig og sanselig Munk havde reformeret Religionen i Tyskland, en vellystig og grusom Fyrste reformerede den i England . . . Betegnende er det, at Reformen blev beskyttet i Tyskland af Landgreven af Hessen, der endnu medens hans Hustru levede vilde gifte sig med Margrethe af Saale, i England af Henrik den 8de, der vilde skilles fra Katharina af Aragonien for at ægte Anna Boleyn, og i Frankrig af Margrethe af Navarra, en Fyrstinde af værre end tvivlsomme Sæder. Saaledes gik Vesterlandet til Grunde ved Skilsmisse, som Østerlandet ved Flerkoneri.» I sin engelske Literaturhistorie (*Oeuvres.* Tome VI, S. 75) siger Chateaubriand om Luthers Ægteskab: «Han giftede sig saavel for at give et godt Eksempel som for at befri sig for sine Anfægtelser. Den, som har overtraadt Reglerne, søger altid at trække de Svage efter sig og at dække sig med Mængden; thi ved det store Antals Samstemmen smigrer man sig med at bringe Andre til at tro paa Retfærdigheden og Rigtigheden af en Handling, der ofte kun var Resultatet af et Tilfælde eller en Lidenskab. Hellige Løfter blev krænkede paa dobbelt Maade: Luther ægtede en Nonne.»

Hvad der gør disse heftige Udfald mod Luther og Lutheranismen forstaaelige er, at man ligesom de tyske Romantikere med stor Klarhed opfattede den moderne Aandsretning, for hvilken man ræddedes, som Protestantismens nødvendige Følge. Saaledes hedder det hos Lamennais (*Essai sur l'indifférence*): «Man har nu indset, at Kirken og dens Dogmer hviler paa Autoriteten som paa en urokkelig Klippe. Derfor er det, at Tilhængerne af de mangfoldige Særkirker, der er uenige om alle øvrige Punkter, forener sig om at oversave denne alle Sandheders Grundpille. Lutheranere, Socinianere, Deister, Ateister er de forskellige Navne, som angiver den trinvis stigende Udvikling af samme Lære; de forfølger alle med utrættelig Udholdenhed deres Angrebsplan mod Autoriteten.»

Den eneste ægte, katolske Fornuft hos Bonald ser da overalt de tre sociale Personer: Magten, Ministeren og Undersaatten. De modtager i de forskellige Samfundskrese forskellige Navne. I det religiøse Samfund kaldes de Gud, Præster og Troende, i det politiske Samfund Konge, Adel *eller* Embedsstand, Folk *eller* Menigmand; i det huslige Samfund kaldes de endelig Fader, Moder og Barn.

Den, som endnu ikke er fortrolig med Bonalds Maade at

tænke paa, vil rimeligvis studse ved denne sidste Sammenligning; men det er Bonald saa fuldkomment Alvor med Sidestillen af Faderen med Magten, Moderen med Ministeriet og Barnet med Undersaatten, at han endog bruger den sidste Række af Betegnelser gennemgaaende istedenfor den første, thi, skriver han, Fader, Moder, Barn passer paa Dyrene saa vel som paa Menneskene; Benævnelsen Magt, Minister, Undersaat derimod udelukkende paa tænkende Væsener; desuden, siger han et andet Sted, maa man saavidt muligt stræbe at aandiggøre Mennesket og dets Forhold overfor de Bestræbelser, der fra andre Sider gøres for at sænke Menneskelivet.

Han begrunder sin Lære med sine sædvanlige Formler. Manden og Kvinden, siger han, eksisterer begge to; men de eksisterer ikke paa samme Maade. De ligner hinanden, men de er ikke hinandens Lige (*semblables*, men ikke *égaux*). Kønnenes Forening er Grunden til deres Forskel. Frembringelsen af et Menneske er Formaalet for deres Forening. Faderen er stærk, Barnet er svagt, Faderen virksom, Barnet uvirksomt. Moderen danner Mellemledet. Hvorfor? Jo, siger Bonald, Faderen er et bevidst Væsen og kan ikke blive Fader uden med sin Vilje; Moderen kan derimod, selv med fuld Bevidsthed, blive Moder *imod sin Vilje* (altsaa uvirksomt). Barnet har hverken Viljen til at fødes eller Bevidsthed om, at det bliver født.

Det er da paa det modbydelige og tragiske Naturforhold, at Kvinden ufrivilligt kan blive Moder, at Bonald bygger sin Rangforordning mellem Kønnene. Ja, han siger ordret (5te Udg. 71): «I denne Trinfølge af deres Forhold ligger alene Løsningen af Spørgsmaalet om Skilsmisse», nemlig at der ingen bør tilstedes.

Og var nu dette forblevet en afsindig Lære lig saa mange andre forrykte Lærdomme, som intet Menneske falder paa at sætte i Værk, hvem vilde da harmes herover! Men man tænke sig, at det er paa Grundlag af dette Skrift, at Ægteskabs- og Skilsmisselovene i Frankrig, de Love, der bestod i de følgende 70 Aar, tolv Aar efter at Bogen udkom, blev byggede*). Dengang var, straks efter Bourbonernes Tilbagevenden, Bonalds Indflydelse saa uimodstaaelig, at den sløve og kirkeligtsindede Nationalforsamling med 225 Stemmer imod 11 afskaffede Skilsmissen.

*) Louis de Viel-Castel: *Histoire de la Restauration*, Tome IV, 487.

Man kan da sige, fortsætter Bonald med Hensyn til Opdragelsen, at Faderen har eller er Magten til gennem Moderen som Minister eller Middel at udøve den forplantende og opretholdende Handling, hvis Maal eller Undersaat Barnet er.

Forholdet mellem Mand og Kvinde i Ægteskabet bestemmes da simpelt saaledes: Manden er Magten (*le pouvoir*), Kvinden er Pligten (*le devoir*). Selve den hellige Skrift kalder jo Manden Kvindens Hoved eller Fornuft, Kvinden Mandens Hjælp eller Minister, og betegner Barnet som Undersaat, idet Skriften altid indprenter det at være lydigt.

Kvinden ligner da Manden, som Manden ligner Gud. Manden er skabt i Guds Billede, men er ikke derfor hans Lige. Kvinden er skabt af Mandens Kød og Blod, men er ham underordnet. Bonalds Lære stemmer med den, Milton udtaler i sin Digtning *Det tabte Paradis**). Han siger: «Det huslige Samfund er et Samfund, hvor Manden medbringer Styrkens beskyttende Evne, Kvinden Svaghedens Fornødenheder, han *Magten*, hun *Pligten.*» Saaledes forvrænger Bonald Paulus's Lære, der for sin Tid var et mægtigt og beundringsværdigt Fremskridt i Retning af Kvin dens Frigørelse.

Hvad er da for Bonald Ægteskabet? Ægteskabet er den Forpligtelse, som to Personer af forskelligt Køn paatager sig til at stifte Samfund, et Samfund, som kaldes Familie. Det er dette, som skiller Ægteskabet fra ethvert andet Samliv mellem Mand og Kvinde. Med dyb Harme omtaler Bonald det vittige Ord af Condorcet, at hvis Menneskene har nogen Forpligtelse mod de Væsener, som endnu ikke er til, saa kan det ikke være den at skænke dem Tilværelsen. Tvertimod! udbryder han: Ægteskabet bestaar netop for at Slægten kan vare ved. Heraf tør man efter Bonalds Anskuelse dog ingenlunde slutte, at et barnløst Ægteskab, et saadant, der altsaa synes at have forfejlet sin Bestemmelse, tør opløses; thi, siger han, idet man hæver det første Ægteskab for at slutte et andet, bliver Frembringelsen af Børn umulig i det første Ægteskab, uden derfor at blive sikker i det andet. Saalænge Mand og Hustru ikke har Børn, er der dog en Mulighed for at Børn kan komme, og da Ægteskabet kun er grundet for de mulige Børns Skyld, er der ingen Grund til at hæve det. Ægteskabet er for Bonald det mulige Samfund,

*) «He for God only, she for God in him.» *Paradise lost* IV.

hvortil Familien som det virkelige Samfund svarer: «*Ægteskabets Formaal*, lærer han, *er ikke Ægtefællernes Lykke.*» Hvilket er da dette Formaal? *Ægteskabet*, svarer han, *er til for Samfundets Skyld*. Religionen og Staten har i Ægteskabet kun de Pligter for Øje, som det paalægger. Men naar Ægteskabet nu er til for Samfundets Skyld, hvad er da Samfundets Formaal? Man brænder efter at faa dette Spørgsmaal besvaret. I Kraft af sin teologisk dogmatiske Lære om at Samfundet ved at bevare sin Overlevering, ɔ: sig selv, bevarer intet Ringere end Gud, svarer Bonald, som han maa svare, med denne tomme Formel: *Samfundets Formaal er dets egen Bevarelse**).

Ikke et Ord spildes paa den Indbildning, at Institutioner overhovedet er til for Menneskenes Skyld, og ikke en Tanke skænkes disses Lykke, Slægtens Udvikling eller Frembringelsen af menneskelig Storhed.

Idet Hensynet til Børnene opstilles som det alene afgørende, viser Flerkoneri, Forstødelse af Hustruen og Skilsmisse sig for Bonald som lige forkastelige. Han bemærker ogsaa, at Indførelsen af Flerkoneri og Indførelsen af Skilsmisse synes at skulle følges ad, siden Luther — denne Anekdote gaar igen i ethvert Bind fra dette Tidsrum — der tillod Skilsmisse, ogsaa, om end i dybeste Hemmelighed, tillod Landgreven af Hessen Tvegifte. Han har, siger han, ikke mere tilovers for det efterhaanden indtrædende Flerkoneri end for det samtidige, og glemmer, at denne Indvending lige saa godt gælder Indgaaelse af nyt Ægteskab efter den ene af Ægtefællernes Død som nyt Ægteskab efter Skilsmisse. Overalt, siger han, hvor Skilsmisse er tilladt og hvor en Kvinde altsaa i enhver Mandsperson kan se en mulig Ægtemand, er Kvinderne uden Kyskhed eller idetmidste uden Blu. Han anfører England som Eksempel — England. Tilstanden i England, hvor Skilsmisse i visse Tilfælde er tilladt, sammenligner han med Tilstandene hos enkelte vilde Folkeslag, hvor Ægtemanden lader sin Kones Medskyldige, naar han overrasker ham, betale sig et stegt Svin, som de saa alle tre fortærer sammen. Overhovedet er England med sine forholdsvis frisindede Samfundsindretninger saavel for ham som for Lamennais den sande Syndebuk. Lamennais siger f. Eks. om England, at man

---

*) La société a pour parvenir à sa fin, *qui est sa conservation*, des lois. S. 107.

ingensteds finder en Befolkning, der er saa sløvet, saa blottet for sædelig Sans, saa fremmed for højere Forestillinger og for Alt, hvad der opløfter Sindet og adler Menneskelivet.*)

Sligt er Overdrivelser uden Sandhed og uden Logik. Men det, hvori der baade er Logik og Sandhed, og det, for hvis Skyld disse Enkeltheder fortjener at fremdrages, det er Bonalds Opfattelse af Ægteskabsspørgsmaalets inderlige Sammenhæng med det hele politiske Spørgsmaal. Han indser, at Republiken eller *Demokratiet* (thi han er saa forbitret paa Republiken, at han udtrykkeligt vægrer sig ved at ville bruge dette Ord) nødvendigvis maatte føre til Ægteskabets Opløselighed.

Han siger: «Skilsmisse blev tilstedt ved Lov Aar 1792 og forundrede Ingen, fordi den var en uundgaaelig og længe forudset Følge af de Nedbrydningsregler, som man paa hin Tid med saa megen Lidenskab fulgte; men nutildags, da man vil genopbygge, nu træder Skilsmissen som Princip ind i Samfundsbygningen og ryster denne Bygning helt ned i dens Grund. Skilsmissen stemte overens med den Folkevælde, der har hersket altfor længe i Frankrig under forskellige Navne og Former. Saavel den huslige som den offenlige Magt var overgivet til *Undersaatternes* Lidenskaber; der var Uorden i Familien og Uorden i Staten; der var Lighed og Endrægtighed mellem de to Uordener. Men det ser Enhver, at Skilsmissen staar i ligefrem Strid med Aanden i det arvelige og uopløselige Kongedømme. Beholder vi Skilsmisse, har vi Orden i Staten og Uorden i Familien, Uopløselighed hist, Opløselighed her, altsaa ingen Overensstemmelse. Fra den Side, til hvilken Mennesket hælder, maa Loven rejse det i Vejret, og den maa nutildags forbyde opløste Naturer Opløsning som forhen halvvilde Barbarer Blodhævn.»

Saaledes lykkes det Bonald ud fra sit Grundbegreb om Kongedømmet af Guds Naade at gennemføre sin Ægteskabslære. Han slutter, at Skilsmisse ubetinget bør forbydes, og at den blotte Separation uden Tilladelse til nyt Ægteskab tilstrækkeligt bøder paa alle de Ulemper, der kan følge af usamdrægtige Forbindelser. Da disse Bonalds Tanker fik Lovskraft, opstod i Frankrig en Tilstand, der gjorde det franske Ægteskab til en Spot for hele Jorden, en Tilstand, som f. Eks. umuliggjorde det for den unge Pige, hvis Brudgom paa Bryllupsdagen løb bort

*) *Progrès de la révolution et de la guerre contre l'église* p. 35.

med hendes Medgift, nogensinde at kunne blive gift paany eller faa lovligt Afkom. Medens Loven fandt formildende Omstændigheder for Mordbrændere og Drabsmænd, og man, naar de havde ført sig vel op et vist Antal Aar, kunde give dem fuldstændig Frihed, havde den bedragne unge Pige efter Bonalds Lære og Frankrigs Love ikke det Haab om Frihed som den, der havde brændt en Familie inde eller slaaet sin Fader ihjel.

I Konventets Udkast til en Civilret hed det:

Ægteskabet hører ind under Friheden, det vil sige under Samvittigheden.

Det opretter en Forbindelse, hvor Mand og Kvinde staar paa lige Fod.

Ægtefællerne bestemmer frit Betingelserne for deres Forening.

Ægtefællerne har eller udøver lige Ret med Hensyn til Bestyrelsen af deres Ejendom.

Skilsmisse finder Sted efter begge Ægtefællernes eller efter den ene af Ægtefællernes Ønske.

Loven forbyder at fastsætte nogensomhelst Indskrænkning i Retten til at skilles.

Det synes, som om den store Skilsmissefrihed, der saaledes pludseligt blev givet, ligesom al anden pludseligt erhvervet Frihed, i Begyndelsen blev misbrugt, og at man f. Eks. med stor Letsindighed og uden synderligt Hensyn til Børnene gav efter for flygtige Tilbøjeligheder, der hverken havde den Ret eller den Værdighed, som virkelig Kærlighed har. Tilsvarende Erfaringer gøres overalt i Historien, hvor Lænker brydes. Men dette var for dem, der som Bonald ingen Tro havde til Friheden og ikke troede paa anden optugtende Magt end Tvangen, tilstrækkeligt til at føre Alt tilbage til den tidligere tilvante Tilstand.

Idealet, som aldrig vil glemmes og som undertiden naaes, er selvfølgeligt det, at to Mennesker, der lever forbundne, elsker hinanden til Døden, ja med en Elskov, som varer udover Døden. Men dette Ideal er Følgen af et sjældent og lykkeligt Valg, ikke af Tvangsforholdsregler.

Paaskuddet til disse var naturligvis Hensynet til Børnene, og angaaende dette Punkt har Bonald sammentrængt sin Lære i denne slaaende og udmærket velskrevne Sætning: «Da den ægteskabelige Forbindelse gælder tre Personer, Fader, Moder og Barn, kan den ikke ophæves, fordi de to er enige derom. Da

Barnet er umyndigt, saa optræder overfor Ægtefællerne Samfundet paa Barnets Vegne og nedlægger som Barnets Talsmand sin Indsigelse mod Ægteskabets Opløselighed.» Denne Tankegang betragter det for det Første som givet, at Ægteskabets Opretholdelse for enhver Pris ubetinget er det, som tjener Barnet bedst, hvad naturligvis er alt andet end givet. Den gør for det Andet Hensynet til Barnet til det ubetingede og altafgørende, en Forudsætning, der kun ud fra Autoritetsprincipets Standpunkt kan kræves antaget uden Bevis. Den tager endelig kun Hensyn til det indenfor Ægteskab fødte Barn og betragter de øvrige som ikke værende til, medens en af den overleverede Ordnings sørgeligste Følger netop er, at ikke alle Børn staar med lige Rettigheder overfor deres Forældre og derved overfor Samfundet. Bonalds Samfundsorden, der tager Hensynet til Barnet som det ubetingede, har i vore Dage ført til, at mere end 2 Millioner 800,000 Franskmænd som uægte Børn er fødte i en uforskyldt Ulighed overfor Forældrene, der i Frankrig er endnu større end andensteds.

Dog, hvor urimelig end i Enkeltheder Bonalds Lære kan være, den er værdifuld, ja kostbar som en i alle Grundtræk følgestreng Gennemførelse af Autoritetsprincipet paa Familiens Omraade. Bonald har, hvad de Halvliberale aldrig har, et klart og gennemtrængende Blik for Sammenhængen mellem Revolutionens politiske og sociale Grundsætninger. Han har aldrig, som de, hvis Væsen er Vrøvlet, kunnet skille de første fra de sidste og overse, at den overleverede Opfattelse af Ægteskabet, som man tildels endnu bevarer, hænger paa det Nøjeste sammen med den overleverede Opfattelse af Staten, som man nutildags har forladt.

Sammenhængen kommer frem overalt, hvor Spørgsmaalet drøftes. Overfor dem, der i Nordamerika stred for Slavehandelens Afskaffelse, forsvarede Slaveejerne sig med, at hvad der fandt Sted i Slaveforholdet i ingen Henseende var væsensforskelligt fra hvad der fandt Sted i Familien og Ægteskabet. Man ser ogsaa, at der har fundet lige saa meget Ordgyderi Sted imod Ret til Skilsmisse overhovedet som der nutildags vilde finde Sted imod udvidet Skilsmissefrihed eller overhovedet mod en forandret Opfattelse af hvad der gør Forbindelsen mellem Mand og Kvinde værdifuld.

Overfor Autoritetsprincipet staar paa dette Omraade som

paa alle andre den frie Tænknings Princip i forskellige Former. Hvis vi lader de socialistiske Lærdomme, der senere vil møde os hos Saint-Simonisterne, helt ude af Betragtning, saa staar overfor Autoritetsprincipet her den frisindede Opfattelse med Individualismens Princip, som det er blevet udviklet af engelske, franske og amerikanske Tænkere. Det er dette Princip, der ligger til Grund for Konventets ovenanførte Udkast. Grundtanken er den, at ikke Familien, som det almindeligt siges, men det enkelte Menneske er Samfundets Grundpille, og at Individet er suverænt. Istedenfor den Lære om Guds Suverænitet, der opstilledes af den arvelige Enevældes Tilhængere, og istedenfor den tvetydige Lære om Folkesuveræniteten, der forkyndtes af Flertallets revolutionære Forherligere, træder Læren om *Individets Suverænitet*, et Kunstord, der først er blevet brugt af Amerikaneren Samuel Warren, fra hvem John Stuart Mill har optaget det*). Individets Suverænitet sikrer, som Ordet siger, ethvert Menneskes ubetingede Frihed, forbyder Enhver at tilrane sig nogetsomhelst Herredømme eller nogetsomhelst Opsyn over nogen Anden. Tilhængerne af denne Lære siger: *Enten* Formynderskab over hver Enkelt, det vil sige Censur over Pressen, Politiorganisation af Husspioner, Passystem, Tariffer, Forhindring af Skilsmisse, Love, som regulerer Mænds og Kvinders Følelsesliv, og det hele System af vilkaarlig Tvang udøvet paa den Enkeltes Frihed, *eller* Individets Suverænitet, ɔ: Pressefrihed, Talefrihed, Rejsefrihed, Frihandel, Frihed i Forskning og Følelsernes Frihed. Fra dette Synspunkt er det eneste mulige Forsvar for en Friheden indskrænkende Lov det, at en foreløbig paatvungen Ordning kun er den nærmeste Vej til en mere fuldkommen Ordning med fuldstændigere Frihed; thi Frihed er Individualismens Ideal. Mændene af denne Skole betragter Statens Indblanding i de Enkeltes Følelsesforhold som uberettiget; de hævder, at det lovlige Baand, der sammentvinger to Væsener af forskelligt Køn, er *enten overflødigt* — ifald det er deres eget Ønske at blive sammen — *eller oprørende* — ifald det omvendt ikke er deres Ønske. De finder, at Samfundet begaar en frygtelig Uret imod Mennesker, af hvilke det ene afskyr det andet, ifald det bringer dem til at forblive sammen og faa Børn af den Enes Attraa og den Andens Afsky. De finder det oprørende, at Samfundet tvinger en Kvinde

---

*) Mill *Autobiography* 256.

til mod sit Ønske at føde en Drukkenbolt et Barn, et Barn der fra det Øjeblik af, det vaagner til Liv, besidder sin Faders fordærvede Drifter og Lyster. Og de finder det ligesaa oprørende, at en Mands hele Liv skal ofres for en Forbindelse, over hvilken han fortvivler. De tager lige saa meget Hensyn til de endnu ufødte Børn som Bonald til de fødte; de ser ikke som han et Bevis paa Kvindens Ufuldkommenhed, men et Bevis paa Samfundsordenens Raahed deri, at Kvinden mod sin Vilje kan blive Moder. De hævder i Kraft af det Afhængighedsforhold, hvori alle Livskrese staar til hverandre, Usandsynligheden af, at et eneste Omraade af Menneskelivet skulde findes at være fuldstændig rigtigt ordnet paa Overleveringens Grundvold, medens alle andre Omraaders Ordning er bleven fundet fuldstændig bagvendt og derfor bleven forandret fra øverst til nederst i de sidste hundrede Aar. Dette er den Bevisførelse, der hyppigst anvendes af Mændene af denne Skole*). Det er i dette som i mange andre Tilfælde tvivlsomt, hvorvidt den rene Liberalisme anviser den rette Vej til Maalet. Her er kun Principet angivet som Modstykke til Autoritetens. Hvad det gælder om at hævde er her som paa alle andre Punkter Forskningens ubetingede Frihed.

Hvis en Tænker i et katolsk Land udtaler sig frit om Messen eller om andre af Kirkens foreskrevne Skikke, bliver han i Reglen betegnet som en Spotter af Religionen i Almindelighed eller vel endog som Ateist. Den Rettroende mener nemlig, at «Religionen» bestaar i eller idetmindste kun kan bestaa sammen med visse bestemte Kirkeskikke, med hvilke den i hans Bevidsthed altid har været forenet. Han aner ikke, at Angriberen har en meget højere og renere Opfattelse af Religionens Idé end han selv. Han har nemlig bemærket, at de, hvem han hidtil har set vise mindst Agtelse for den ydre Gudstjeneste, hvortil han selv er knyttet, var uordenlige og usædelige Mennesker, som var i Stand til al Slags gale Streger. Han drager nu for tidligt herfra en almindelig Slutning om alle dem, der ikke anerkender Kirkens Gudsdyrkelse og Præster, og da han altsaa ikke er udviklet nok til at skelne de forskellige Klasser af Angribere fra hinanden, slaar han den begejstrede Tænker og Forfægter af en højere Sandhed i Hartkorn med det almindelige Slæng af guds-

*) Se f. Eks. Stephan Pearl Andrews: *Love, marriage and divorce.* New York. Smlgn. ogsaa Émile de Girardin: *L'homme et la femme.*

forgaaene Kroppe. Han sammenblander den, der staar over ham, med dem, der staar under ham.

Ganske saaledes gaar det til, naar Talen er om den overleverede Opfattelse af Forholdet mellem Mand og Kvinde. Ordningen af dette Forhold i et vist bestemt Land til en vis bestemt Tid er ikke mere Ægteskabet, end Katolicismen i Spanien i det 17de Aarhundrede er Religionen. Nogle staar *under* Ægteskabsindretningen som den *er*, Andre staar *over* den, medens Flertallet i de civiliserede Lande befinder sig aldeles i Jævnhøjde med denne Indretning som den er, bearbejder den offenlige Mening i Overensstemmelse med deres Synsmaade, og slaar begge Grupper af Anderledestænkende sammen til en, der saa prisgives til den almindelige Foragt.

Det Samme, som leder til Autoritetsprincipets Opstilling paa Religionens og Statens Omraader, foranlediger ogsaa dets Opstilling med Hensyn til Ordningen af Forholdet mellem Kønnene.

Fejlslutningen i religiøs Henseende bestaar i den Antagelse, at Kirken, fordi den gennem Aarhundreder har havt et Kald til Forædling, er af væsenlig Betydning for ædlere Følelsers og Tankers Opstaaen eller at Kærligheden til Sandhed ikke er Menneskene naturlig og tiltager med Menneskehedens hele Udvikling, men at den maa bringes ind i dem og vedligeholdes i dem ved en stadig Virksomhed af Biskopper og Præster, Kirker, Kirkeforsamlinger o. s. v.

Med Hensyn til Forholdet mellem Mand og Kvinde er den tilsvarende Taabelighed den Tro, at Menneskene ikke af Naturen elsker Orden og Finhed i dette Forhold i des højere Grad, jo mere udviklede og fintfølende de er, at Mændene ikke af egen Drift elsker deres Børn og beskytter deres Børns Moder, ikke af egen Drift nærer Agtelse for det andet Køn og for sædelig Renhed, men at alle disse Dyder og Egenskaber først maa fabrikeres, dernæst bevares i den menneskelige Sjæl ved Hjælp af Lovgivning, og det medens Lovene mærkeligt nok kun frembringes ved den forenede Virksomhed af alle disse Personligheder, som tagne hver for sig formodes blottede for alle disse Egenskaber og Dyder. I den Grad er det Modsatte Sandheden, at det kun er Kærligheden til alle disse samme Dyder og Goder, som bringer Menneskene til, ofte pinligt nok, med Taalmodighed at udholde og underkaste sig alle de kunstige Ordninger og Tvangsregler, hvorunder de sukker, fordi de fra Barnsben af har

lært, at en Ordning som den givne er den eneste Sikkerhed for Opretholdelsen af de Dyder og Goder, de har for Øje.

Da som Følge heraf enhver fordomsfri Udforskning af Menneskesjælen trænges tilbage eller umuliggøres, opdrættes Sindene til uden Prøvelse eller Undersøgelse at antage det for sandt, der støtter sig til Overlevering eller Autoritet, medens Autoritetsprincipets Modstandere beskyldes for at ville og begunstige Usædelighed.

Hvis man var gaaet ud paa at finde det i vore Dage mest fornedrende og fordummende Princip af alle Principer paa Jorden, havde man ikke kunnet komme til noget andet end Autoritetsprincipet.

Autoritetsprincipet leder følgerigtigt til saadanne Sætninger som: Ægteskabet er til for Samfundets Skyld og Samfundets Formaal er at bevare sig selv — eller med en lidt forskellig Afskygning: Ægteskabet i dets overleverede Form er helligt, fordi det er uundværligt til Bevaring af sædelig Renhed. Og hvori bestaar sædelig Renhed? i Opretholdelse af Ægteskabet i dets overleverede Form.

Ad den Vej kommer man ikke længer. Man gaar i en Ring og staar stedse stille paa samme Plet.

Hvis Autoritetsprincipets Modstandere derimod siger: Samfundets Formaal er dets Medlemmers højeste Lykke, Ægteskabets Formaal er Familiens Vel, saa er Undersøgelsen givet fri med Hensyn til, hvad dette Vel og denne højeste Lykke er. Og dersom de videre siger: «Sædelig Renhed bestaar i den Art Forhold mellem Væsener af forskelligt Køn, som i højest Grad bidrager til begges gensidige Udvikling og Lykke, dersom de fjerneste Resultater af denne Forbindelse lige saa vel som de umiddelbare tages i Betragtning,» og ifald denne Begrebsbestemmelse antages eller prøves, saa er Synskresen aaben for os, og Marken fri til ny radikal og videnskabelig Forskning, saavel hvad Legemets som Sjælens og Samfundets Liv angaar, i et Omfang, som Verden ikke før har kendt.

Orden og Finhed! det var Stikordene hos Autoritetsprincipets Forfægtere. Visselig Orden og Finhed! Men hvad Menneskene har maattet lære og hvad de vil lære, selv om det skulde tage Aarhundreder, det er at Orden og Finhed er Videnskabens eller Udviklingens Værk og aldrig er eller kan være et Værk af vilkaarlig Lovgivning eller en paa Overlevering og Autoritet støttet

Kriminallovbog og offenlig Mening. Der gives ingen anden Ordning og Orden af Samfundet end den, som beror paa videnskabelig Indsigt i Menneskets Organisation. Alle Samfund, Familiens saa vel som Statens, er til ikke for deres egen, men for Menneskenes Skyld, for at hver Enkelt kan opnaa visse store Formaal og Goder. Saadanne Formaal er personlig Udvikling, sædelig Renhed, Børnenes Opdragelse, Kvindens Beskyttelse.

Dersom nu disse Formaal kun kan naas ad den Vej, som Autoritetsprincipet anviser, ja da bør Frihed paa disse Omraader selvfølgelig, i Modsætning til hvad den paa saa mange andre Omraader anses for, betragtes som en Forbandelse, udryddes og forfølges. Hvis disse Formaal derimod *muligvis* kan naas ad andre Veje, muligvis *bedre* kan naas ad andre Veje — og at nægte en saadan Mulighed er svært —, hvis de endelig maaske saa godt som *slet ikke* er naaede ad Overleveringens Vej, da bør en af alle Hensyn uindskrænket, fri Undersøgelse finde Sted uden ringeste Menneskefrygt for nogen Autoritet. I et Aarhundrede som det, hvori vi lever, er Autoritetsprincipet som saadant, der spærrer Vejen for enhver Drøftelse, det sletteste, det dummeste, det mest nedværdigende af alle og har dømt sig selv. Den, der ved at forhaane eller forbyde den fri Undersøgelse paa nogetsomhelst Samfundsomraade, er Aarsag til — som han upaatvivlelig bliver — at en eller anden for hans Medmennesker nyttig Formodning — om saa blot en eneste — ikke vover sig frem for Dagens Lys eller ikke bliver prøvet overfor Virkeligheden, er en Forbryder, for hvem den strengeste Straf, ifald der var Ret og Retfærdighed i Verden, ikke vilde findes for haard. Desværre er rigtignok Flertallet af de dannede Mennesker Forbrydere af denne Art, saa at Udsigten til at faa dem straffet visselig er ringe.

Bonald var en saadan Forbryder. Hans ydre Livsvilkaar var imidlertid ikke af den Art, at man kan se noget Spor af Hævn-Gudindernes Forfølgelse under hans Livsbane. Han blev 86 Aar gammel, var hele sit Liv igennem en af sin Tidsalders mest indflydelsesrige og mest hædrede Mænd og døde først i 1840 mæt af Hæder og Dage.

VII

Der fandtes i Frankrig under Kejserdømmet ingen Poesi. Chateaubriand var vel en Aand med store digteriske Anlæg, men Napoleon var Tidens eneste Digter i stor Stil. Chateaubriand, der hadede ham, følte det saare vel. Han siger (i fjerde Del af sine *Erindringer*): «En vidunderlig Indbildningskraft besjælede denne saa kolde Politiker; han havde ikke været hvad han var, hvis han ikke havde havt sin Muse. Hans Forstand udførte Digterens Ideer.» Rækken af hans Krige, Sejrvindinger og Nederlag var en stor Iliade, Felttoget til Rusland en Kæmpe-Tragedie, hvormed ingen, der var udarbejdet ved en Pult, kunde maale sig.

Allerede under Revolutionen var af beslægtede Aarsager Poesien forsvunden. Enkelte Digtere skrev vel endnu Sørgespil i den gamle Stil, kun at de havde forvandlet Voltaires filosofiske Tragedie til en politisk og tog Roms og Grækenlands Republiker til Indtægt for den ny franske Republik, der fandt Forbilledeme til sine Helte i hvad man kaldte Roms og Athens Sansculotter; men den Interesse, der knyttede sig til Skuespillene, var ringe i Sammenligning med den, som Nationalforsamlingens og Konventets store Dramer frembød. Som i Oldtiden Gladiatorkampene tilintetgjorde Deltagelsen for de Skuespil, i hvilke Ingen virkelig blev dræbt, saaledes blev nu Tragediernes femte Akt mat og flov i Sammenligning med Slutningsoptrinene ved Konventets Forhandlinger, under hvilke de Overvundne førtes bort til Skafottet. Melpomenes Dolk kunde i Længden ikke kappes med Guillotinen. Hvem kunde ved et Digterværk fremkalde en Sindsbevægelse, der svarede til den, som Tilskuerne følte ved Anklagen mod Kongen og Dronningen, deres Domfældelse og Død, hvem kunde paa Scenen spinde Rænker, der var knyttede saa godt som Robespierres og Dantons mod Vergniaud og Gironden, eller som de Snarer, der senere blev lagte for Robespierre! Man har Vidnesbyrd om, at de Samtidige havde denne Følelse. Shakespeares navnkundige Oversætter Ducis skriver til en Ven, der opfordrede ham til at arbejde for Teatret: «Tal ikke til mig om Tragedier! Tragedien er rundt om ude paa Gaden. Saasnart jeg sætter Foden udenfor min Dør, gaar jeg i Blod indtil Anklerne.» At der ikke laa nogen Overdrivelse i disse Ord, viser et Brev fra Chaumette, som i 1793 sendtes til Øvrigheden i Paris, hvori der særligt

klages over, at Nærsynede bestandig var udsatte for at træde i Menneskeblod.

Under Napoleon kom endnu den Omstændighed til, at man havde en Herre. Forsøgte en enkelt Skribent som Raynouard at fjerne sig en Smule fra de slagne Veje, blev han standset i sine Bestræbelser. Hans Stykke *Stænderne i Blois*, der var blevet spilt i Saint-Cloud, blev ved udtrykkelig Ordre fra Kejseren selv forbudt i Paris. Kanonerne alene havde Ordet. Den Kanon, der plantet foran Invalidehotellet bestandig forkyndte Sejr paa Sejr, overdøvede alle andre Røster. Og alle ungdommeligt begejstrede Hjerter, alle de ildfulde Sjæle, der til andre Tider vilde have givet sig Luft i Poesi, alle de, der følte hedest for Friheden og Revolutionens Grundtanke, strømmede nu til Fanerne og søgte ved at beruse sig i Krigshæder at glemme deres Længsel efter Frihed og Poesi. Som en sjælfuld Sang i et Værelse afbrydes og ophører, naar en uafbrudt Rumlen af svære Vogne ryster Gaden, saaledes sluktes det aandelige Liv. Et Par Anekdoter fra Kejserdømmets Tid skildrer Larmen og Trykket. Paa Spørgsmaalet: «Hvad tænker De i denne Tid?» svarte Sièyes: «Jeg tænker ikke.» Paa Spørgsmaalet: «Hvad har De gjort for Deres Overbevisning under Kejserdømmet?» svarede General Lafayette: «Jeg blev staaende oprejst.»

Kun enkelte Kunstarter lod sig beaande af Tidsalderen: Malerkunsten og Skuespilkunsten. Gérard malte Slaget ved Austerlitz, Gros de Pestbefængte i Jaffa, Slagene ved Abukir og ved Pyramiderne. Talma, der efter sit eget Udsagn en Aften, da han var sammen med Førerne for Girondinernes Parti, første Gang havde forstaaet og lært at spille Roms Republikanere, ikke som Drengene i den latinske Skole forestille sig dem, men som Mænd — Talma lærte af Napoleon at spille Cæsarer og Konger. Efter den bekendte Fremstilling lod Bonaparte sig af Talma lære at indtage kejserlige Stillinger. Det Omvendte er Sandheden. Det var af Napoleon, at Talma lærte den Myndighed i Optræden, den korte befalende Tone, de bydende Haandbevægelser, som han senere bragte paa Scenen. Da han 1826 laa fortæret af Feber og halvt vanvittig i Spejlet undersøgte Sporene af Afsind og Rædsel paa sit Ansigt, raabte han: «Jeg har det», og slog sig for Panden; «hvis jeg igjen kommer til at spille, skal jeg gøre det nøjagtigt saaledes, naar jeg forestiller Karl den 6te som gal.» Saa

lidenskabeligt elskede han sin Kunst. Han rejste sig imidlertid aldrig mere.

Kun én Afart af Literaturen vandt en Indflydelse, som den ikke før havde besiddet, den yngste af alle dens Arter, der hidtil havde været uden Betydning, men snart blev en Magt, nemlig Dagbladene. Det bekendte Blad *Journal des Débats* blev stiftet for at indlede Kampen mod Voltaire og give Tidens ledende Tanker et Organ. Man brugte alle Midler. Ganske som efter den tysk-franske Krig den klerikale Presse i Frankrig betegnede Voltaire som «den elendige Prøjser», saaledes opsøgte man da i Voltaires Breve de Steder, der kunde stemple ham som Landsforræder. Man fandt da i Brevene til Kongen af Prøjsen den stygge Artighed: «Hver Gang jeg skriver til Deres Majestæt, skælver jeg som vore Regimenter ved Rossbach» og haabede ved Hjælp af slige Citater at hidse Sejrherren ved Jena imod Filosoferne af denne Skole. Man gjorde ogsaa særligt gældende, at efter Samtidiges Vidnesbyrd havde Hovedaarsagen til den franske Hærs Modløshed i Kampen mod Friedrich været den, at Officererne nærede en Slags fanatisk Beundring for Kongen af Prøjsen, der gik saavidt, at de end ikke kunde tænke sig Muligheden af at slaa en Feltherre, der hævdede og beskyttede de Tanker, som besjælede dem selv. Istedenfor nu heraf at drage en Slutning til Fordel for hine Tanker, drog man tvertimod en ugunstig Slutning med Hensyn til de Personer, der som Voltaire havde udbredt dem i Frankrig, og stemplede dem som Landsforrædere. Man kan danne sig en Forestilling om Bladets Tone efter disse Ord af Redaktøren: «Naar jeg siger det 18de Aarhundredes Filosofi, mener jeg Alt, hvad der er falsk i Lovgivning, Moral og Politik.» — Endnu et andet Organ var i den nykatholske Skoles Hænder, *Mercure de France*, der til Hovedmedarbejdere havde Chateaubriand og Bonald. Imod disse mægtige Blade forsøgte de Forfattere, der udgjorde Levningerne af det 18de Aarhundredes Hær, en Kamp; men Tiden bragte dem ingen Medbør.

Som tidligere de kæmpende Parters hele Iver var gaaet ud paa at vinde Læseverdenen eller Folket for sig, saaledes gik nu alle Bestræbelser ud paa at vinde Magthaverens Person. *Journal des Débats* forsøgte at ophidse Kejseren imod «Filosofien». «Filosoferne» søgte at opbringe ham mod *Journal des Débats.* De Kirkeligsindede stemplede Filosoferne som Nedbrydere af Fag, der i denne Egenskab maatte hade Napoleon som Bygmester. Filo-

soferne beskyldte de Kirkeligsindede for at gaa om med Planer til, naar Kejserens Bygning var færdig, da at udlevere dens Nøgler til en Anden.

Fremtiden viste, at Filosoferne havde Ret. Tilhængerne af den nykatholske Skole var og blev inderligt knyttede til det gamle Kongehus. Deres Fremgangsmaade var den at rose Delille, fordi han var i Unaade, og Chateaubriand, fordi hans Afskedsansøgning efter Hertugen af Enghiens Drab havde betegnet ham som Misbilliger af Voldsherredømmet. De fremhævede Lyssiderne ved Fortidens Regeringsform under Paaskud af at skrive Historie.

Napoleon, der paa det Opmærksomste fulgte med Bladliteraturen, tabte tilsidst Taalmodigheden. En Skrivelse er bleven os opbevaret, som blev tilstillet en af Napoleons Embedsmænd for at overgives til *Mercure*'s Udgiver Fiévée, der iøvrigt stod i privat Brevveksling med Kejseren, i hvilken ethvert Ord er betegnende. Fremfor Alting er dog her Overgangen fra den upersonlige til den personlige Udtryksmaade interessant. Hvem der er Skrivelsens Forfatter, siges aldeles ikke i den; i Begyndelsen taler det ubestemte, navnløse Væsen, man kalder Regeringen, pludseligt føler man, hvem der styrer Pennen, Løven viser sin Klo. Skriftstykket lyder: «Hr. de Lavalette skal gaa til Hr. Fiévée og sige til ham, at *man* læser *Journal des Débats* med mere Opmærksomhed end de andre Blade, da det har ti Gange flere Abonnenter, og at *man* deri bemærker Artikler skrevne i en for Bourbonerne aldeles velvillig Aand og følgelig med stor Ligegyldighed for Statens Vel; at *man* har besluttet at undertrykke Alt, hvad der er altfor ildesindet i dette Blad; at Systemet er at vente med stor Langmodighed; at det imidlertid nu ikke er nok, at de ikke er ligefrem fjendtlige; at *man* har Ret til at fordre, de er det herskende Fyrstehus helt hengivne og at de ikke taaler men bekæmper Alt, hvad der kan give Bourbonerne Glans eller hidkalde Erindringer, der er dem gunstige; at *man* imidlertid endnu ikke har taget et bestemt Parti; men at *man* er tilbøjelig til at lade *Journal des Débats* vedblive at komme ud, hvis man forestiller *mig* Mænd, til hvem *jeg* kan have Tillid, og som *jeg* kan sætte i Spidsen for dette Blad.» *)

Man ser, hvorledes Forholdene udviklede sig. I Løbet af Kejserens Regering trængtes Nykatolicismen mere og mere tilbage

*) Nettement: *Histoire de la litt. française sous la Restauration* I 100.

fra den Bevaagenhed, hvorover den i Begyndelsen kunde glæde sig, og først under Bourbonerne triumferede den ubetinget paany. Straks efter Napoleons Tronbestigelse skriver Chateaubriand, Bonald og Maistre frit, *Journal des Débats* opmuntres til at føre sit Korstog mod det 18de Aarhundredes Filosofi, Paven besøger Napoleon i Paris. Gejstligheden er hædret, Frayssinous prædiker som han vil. Henimod Kejserdømmets Ophør er Førerne for det katolske Parti tvungne til at tie, *Journal des Débats* inddraget, Paven Fange, Kleresiet Kejseren forhadt og Prækestolene lukkede for Frayssinous. — Først efter 1814 foretoges samtidigt med Genindsættelsen af Kongemagten en Genindførelse af det kirkelige Væsen, der yderligere befæstede hvad der ved Concordatet var begyndt.

Er det nu end sagt med Rette, at der under Napoleon ikke gaves nogen egenlig Poesi, saa er det dog ikke mindre vist, at der under ham blev gjort et ikke betydningsløst Forsøg paa at give det 18de Aarhundredes Frankrig, hvad Voltaire havde forsøgt at give det forrige med Henriaden: hverken mere eller mindre end en stor national fortællende Digtning.

Opgaven var betænkelig, det kan ikke negtes. Paa en Tid, da Europa genlød af Navnene paa det nye Kejserdømmes Helte, og Napoleon, som man har sagt, «forbandt Frankrigs aabne Vunder med erobrede fjendtlige Faner», saa Datidens Bedrifter satte alle Fortidens i Skygge, hvor da finde en passende Helt til et Epos og Bedrifter, som kunde fængsle Læseverdenen!

Den Mand, som vovede et saadant Foretagende, var ingen ringere end den, som først paa en opsigtsvækkende Maade havde indledet Tidsalderens literære Bevægelse, den mest paaagtede af alle, nemlig Chateaubriand. Han følte ikke blot Tilbøjelighed, men ogsaa en Slags Forpligtelse til at skrive en stor fortællende Digtning. Han havde jo i sit første Værk paastaaet, at Kristendommens Legender langt overgik de hedenske Myter i Skønhed, at den bød Digteren mere, at alle Karakterer: Fader, Ægtemand, Elsker og Brud var skønnere og værdifuldere for Digtekunsten som kristne end som naturlige Mennesker. Det gjaldt for ham om at føje Eksemplet til Reglen, Beviset til Læresætningen, og for at godtgøre Sandheden af sin Paastand og Styrken af sit Talent, besluttede han at forfatte et kristeligt Epos.

I Overensstemmelse med den hele Aandsretning han havde indledt, valgte han sig ikke moderne og ikke virksomme Helte,

overhovedet ikke Helte, men Blodvidner til Genstand for sin Fremstillingsgave og betitlede saaledes sit Epos, der iøvrigt for os mere ligner en almindelig to Binds Roman, siden det er skrevet i Prosa: *Martyrerne eller Religionens Triumf.* For ret at forstaa dette Valg af Stoffet, maa man betænke, at den Forestillingskres, hvori Mændene af denne Gruppe levede, i Virkeligheden ikke var Kejserdømmets, men de tilbagevendte Emigranters. Man havde endnu ikke kommet sig af sin Rædsel over Revolutionens Gerninger. Man saa i Revolutionens Førere lutter Blodmænd, i det knuste Parti lutter Ofre. Den egenlige Helt var for disse Mænd ikke Sejrherren, den foretagende Kriger, men Ludvig den 16de, det uskyldige Offer. Hvad var de andet end Blodvidner alle de kristne Præster, der for deres Tros Skyld var blevne myrdede i Septemberdagene, alle de mod Kongemagten af Guds Naade trofaste Mænd og Kvinder, der havde lidt Døden i Vendée! Saa skyldfri Ofre som Prinsesse Lamballe eller de unge Piger i Verdun under Revolutionen og som Enghien i den seneste Tid, det var Heltinder og Helte, som var en Forherligelse værd, tusinde Gange mere end de, der besudlede sig med Blod paa alle Europas Valpladser.

Allerede i Aaret 1802 havde Chateaubriand faaet Ideen til sit Epos, i 1806 var de første Sange færdige. Men Handlingen skulde foregaa over hele den i Oldtiden kendte Verden. Chateaubriand var ingen magelig Natur; det var ikke hans Tilbøjelighed at gøre Værket færdigt snarest muligt for saa let det lod sig gøre at komme til at hvile paa sine Laurbær. Han brød af og brød op og rejste i Juli 1806 ud for at besøge Grækenland, Syrien, Jerusalem, Ægypten, Karthago og vende hjem over Spanien til Paris. Denne Rejses eneste Formaal var da, som han aabent tilstaar i Fortalerne til *Martyrerne* og til den senere udgivne *Rejsebeskrivelse* (Itinéraire) at fuldkommengøre det paabegyndte Digt. Han siger paa det første Sted: «Denne Rejse blev alene foretaget for at se og male de Egne, til hvilke jeg vilde henlægge Scenen i *Martyrerne*», paa det andet Sted: «Jeg har ikke foretaget denne Rejse for at beskrive den. Jeg havde en Hensigt med den; denne Hensigt har jeg opfyldt i *Martyrerne*; jeg søgte Billeder, det var Alt.»

Det var imidlertid ikke Alt, hverken Alt hvad der laa i Chateaubriands Hensigt med Rejsen, eller Alt hvad han ønskede, man skulde se i den. Chateaubriand er Childe Harold før den

sande; Chateaubriand er den konge- og kristendoms-dyrkende Byron. Ligesom hans René er de Byronske Heltes Forløber, saaledes er han selv paa sine Pilgrimsfarter en Forgænger for hin halvt opdigtede, halvt virkelige Harold, hvem Lysten til Æventyr og Længslen efter Indtryk jager fra Land til Land. Men Kirkefornyelsens Byron kan ikke som den engelske Lord, der endnu følte Vikingeblod i sine Aarer, nøjes med ærligt at tilstaa en saa enkelt Bevæggrund til sine Farter. Det vilde lidet have været i hin Tidsalders Aand, lidet have stemt med Chateaubriands Rolle i Tiden, at drage til Jerusalem for at studere Landskaber, fylde sin Palet med Farver og sin Skitsebog med Udkast. Naar Childe Harold taler om sin Pilgrimsfart, tager han Ordet i overført Betydning, Chateaubriand bruger det ganske bogstaveligt. Han meddeler Alle, at han rejser til det hellige Land for at opbygges ved Skuet af de hellige Steder. Han bringer Vand fra Jordans Flod med tilbage, og da senere Greven af Chambord bliver født, har han det paa rede Haand, saa at det kongelige Barn kan blive døbt dermed. Han siger selv: «Det kan synes underligt, nutildags at tale om hellige Løfter og Pilgrimsfarter; men paa dette Punkt er jeg som bekendt uden Skam og har allerede forlængst stillet mig selv i de Overtroiskes og Svagsindedes Rækker. Jeg vil maaske blive den sidste Franskmand, der er draget ud fra mit Fædreland til det hellige Land med en middelalderlig Pilgrims Forestillinger, Formaal og Følelser. Men har jeg end ikke de Dyder, som fordum glimrede hos Herrerne til Coucy, Nesles, Chastillon og Montfort, saa har jeg idetmindste Troen tilbage, og paa dette Mærke vilde endda de gamle Korsfarere kjende mig som en af deres egne.»

Disse Ord skurrer allerede stærkt og stygt mod den nys anførte Udtalse: «Jeg søgte Billeder, det var Alt.» Men i Chateaubriands efterladte *Erindringer* findes desuden en Tilstaaelse om hvad det fjernere Formaal var med denne Opsøgen af Billeder, som kaster et skærende Lys over de Pilgrimsfølelser og Pilgrimsformaal, hvorom her tales. Han haabede ved sine Anstrengelser for at opnaa Berømmelse, ved sine Studier og Rejser, at vinde en Dames Gunst, i hvem han var forelsket. I og for sig betragtet er dette jo saare naturligt. Han var brændende ærgerrig og elskede med Lidenskab. Hvad Under at han sagde til sig selv: Ry, større Ry, med fuldere Ret erhvervet Ry for bedre at fortjene hende, for at vise hende mit alvorlige Forsæt at gøre mig

værdig til hendes Yndest! Hun synes tilmed at have været ærgerrig paa hans Vegne, at have ladet ham øjne Besiddelsen af hende langt ude som en Løn for nye Anstrengelser. Lad der endog være noget Middelalderligt og om Riddertiden Mindende i dette Forhold — en sand Begrebsforvirring maa ligefuldt findes hos den, der her vil tale om Korsfart og Pilgrimsgang. Og dog var Chateaubriand ingen Prælatsjæl; han var en stor Herre, hovmodigstolt og opfyldt af sig selv, fuld af Modsigelseslyst og Menneskeforagt, der paa Trods havde anbragt Kirkens Farver paa sin Hjelm og nu bar dem ikke blot i ethvert Dystløb, men ogsaa ved ethvert Stævnemøde.

Chateaubriand siger i sine *Erindringer* (Mémoires d'outretombe): «Men har jeg ogsaa i Rejsebeskrivelsen sagt Alt om denne Rejse, der begyndte i Desdemonas og Othellos Havnestad? Gik jeg til Kristi Grav med et angrende Sindelag? *En eneste Tanke* fortærede mig; jeg talte med Utaalmodighed Øjeblikkene. Fra Dækket af mit Skib, med Øjnene fæstede paa Aftenstjernen, bad jeg den om Medbør for at komme hurtig afsted; om Hæder for at blive elsket. Jeg haabede at erhverve mig Hæder i Sparta, i Zion, i Memfis, i Karthago og at bringe den med til Alhambra. Vilde man have bevaret Erindringen om mig saa udholdende som jeg aflagde mine Prøver? . . . Hvis jeg hemmeligt nyder et Øjebliks Lykke, saa forstyrres den ved Erindringen om hine Forførelsens, Fortryllelsens og Galskabens Dage.»

Saaledes taler en moderne Tannhaûser, der længes tilbage til sit Venusbjerg. Chateaubriand har øjensynlig glemt, at han tillagde sig en middelalderlig Pilgrims Følelser og Formaal. Den Dame, der havde sat ham Stævne i Alhambra, var den unge Fru de Mouchy, der senere døde sindssyg. Hun skildres af Samtidige som et Vidunder af Skønhed, Ynde og Finhed. — Chateaubriand var gift lige siden 1792. Hans Ægteskab var uden Tvivl en Ubesindighed, men som den kristelige Morals saa ivrige Talsmand burde han vel have anset sig for bunden deraf, hvordan det saa var indgaaet. Han skildrer dets Stiftelse saaledes i sine *Erindringer:* «Affæren blev drevet uden mit Vidende. Jeg havde neppe set Frøken de Lavigne tre eller fire Gange . . . Jeg følte mig i ingen Henseende skikket til Ægtemand. Alle mine Illusioner levede endnu, Intet var udtømt i mig; mit Livs Energi var endog fordoblet ved mine Rejser. Jeg var stadigt plaget af Musen. Min Søster holdt af Frøken de Lavigne og saa i dette Ægteskab en

uafhængig Stilling for mig. Gjør det da, sagde jeg. Hos mig er den offenlige Personlighed urokkelig, men den private et Bytte for hvemsomhelst, der vil bemægtige sig den, og for at undgaa en Times Fortrædeligheder kunde jeg gøre mig til Slave for et helt Aarhundrede.» Lykkeligvis følte han sig ikke som Slave.

Som hjemvendt Pilgrim skrev han da sit Epos. Et Epos i det 19de Aarhundrede! Der gives i vore Dage neppe mere Nogen, som tror paa Muligheden deraf. En klarere Indsigt end den, nogen tidligere Tid har besiddet i de historiske Betingelser for Oldtidens store Folkedigtninges Opstaaen har overbevist os om det Unyttige i nutildags at ville kappes med Værker af den Friskhed som *Iliaden* eller af den Troskyldighed trods høj Kultur som *Odysseen*. Ligesaa lidt som nogen virkelig Digter nutildags kunde falde paa at efterligne *Vedahymnerne*, *Davids Salmer* eller *Völuspà*, lige saa lidt forsøger Nogen nutildags at kappes med de uforgængelige Værker, i hvilke et Folk i Tidernes Morgen og dog forholdsvis sent, barnligt og dog modent, har ladet sin Gude- og Sagnkres glide Tilhørerne forbi, som Grækerne har gjort det i deres nationale Heltedigte, Tyskerne i *Nibelungenlied* og Finnerne i (det dog altfor sent nedskrevne) *Kalevala*. De Epopeer, der som Vergils og Tassos, som Camoens', Klopstocks og Voltaires efterligner hine gamle Folkeværker med Bevidsthed og Studium og som har forvandlet det Mirakuløse i dem til et dødt episk Maskineri, har aldrig kunnet hævde sig Rang med deres Forbilleder og har Værd i samme Grad, som de i Tid og Aand endnu staar dem nogenlunde nær. Jo mindre Naivetet de besidder, des koldere staar vi overfor dem. De ikke mislykkede episke Digte, der er skrevne i den nyere Tid, Goethes *Herman og Dorothea*, eller Mickiewicz's *Hr. Tadeusz*, har ganske opgivet det episke Tilbehør. Men dette var ingenlunde Chateaubriands Hensigt. Tvertimod! Det gjaldt jo netop om at fordoble det, om at lade det kristelige Apparat straale i dets Overlegenhed over det antike.

Da han ikke behersker Verseformen, beslutter han at skrive sit Værk i Prosa; men hvor stor en Mester han end er i denne Kunstart, aner man allerede, hvorledes han vil famle efter en Stil.

Alle mulige Paavirkninger krydser hos ham hverandre: Homer og Johannes' Aabenbaring, Dante og Milton, Kirkefædrene og Suetonius. Handlingen foregaar paa Diocletians Tid, Halvdelen af de optrædende Personer er Hedninge, Halvdelen Kristne. Helten

Eudoros vinder en ung hedensk Piges Hjerte, omvender hende og dør sammen med hende som Blodvidne paa Colosseums Arena i Rom. Hendes Fader er Græker og Præst for Homer. De indskudte Optrin foregaar i det gamle Gallien.

Her nogle Eksempler paa, til hvilket Kunstleri og hvilke Overdrivelser Efterligningen af den homeriske Stil har ledet Forfatteren. For det Første gør han sine Grækere altfor troende, de udtrykker sig med ligesaa barnlig Tro til Guderne som de homeriske Helte, fra hvilke de er skilte ved vel 1100 Aar. Hin Tids Grækere stod som udprægede Tvivlere overfor deres Guder og var mere end halvvejs Forstandsmennesker, selv naar de troede paa dem. Den unge græske Pige træffer i en Skov Eudoros hvilende under et Træ. Han er ung og smuk. Han staar hurtigt op, da han bemærker hende. «Hvorledes, sagde hun forvirret til ham, er du ikke Jægeren Endymion?» — «Og du, sagde den unge Mand, ikke mindre forbauset, er du ikke en Engel?» — Dette er ikke Artigheder, men ment i fuldt Alvor. Saa let anser hos Chateaubriand to Elskende i Jordens mest oplyste Land hinanden for Sagnfigurer og overjordiske Væsener. — Kymodoke's Fader siger i samme Stil til den unge Mand: «Min Gæst, tilgiv min Frimodighed, jeg har altid adlydt Sandheden, *Datter af Saturn* og Moder til Dyden.» Allerede paa Platons Tid formaaede en Græker ret godt at nævne Sandheden uden at omtale hverken dens Forældre eller Dydens Bedsteforældre.

Endnu et Par Vendinger, der ser ud som oversatte fra Homer: Da den unge Pige bliver forundret ved at se Eudoros, hvem hun ikke kjender, og vil vide, hvem han er, siger hun: «I hvilken Havn er dit Skib løbet ind? Kommer du fra Tyrus, der er saa berømt for sine Kjøbmænds Rigdom? eller fra det yndige Korinth, efter at have modtaget rige Gaver af dine Gæstevenner» o. s. v.

Alt dette gaar endnu nogenlunde an i Samtalerne, men pinligere er Virkningen, naar Fortælleren selv snart ganske glemmer de 1500 Aar, der skiller ham fra Digtets Personer og slaar ind i samme Taleform som de, snart bruger Vendinger, som er hentede fra Middelalderens Ridderromancer. I rent homerisk Stil siger han f. Eks.: Intet vilde have forstyrret Demodokos' Glæde, ifald han havde kunnet finde en Husbond til sin Datter, der havde behandlet hende med alt skyldigt Hensyn, *efter at have ført hende til et Hus, fuldt af Skatte.* Og i Kæmpevisetone hedder det om Velleda, den galliske Druide: *Kongemø har ringere Skønhed, Adel*

og Værdighed (fille de roi a moins de beauté, de noblesse et de grandeur).

Og taler nu Digteren undertiden en Stil, som om han selv var den sidste Homeride, saa taler til Gengæld hans Personer ofte, som forudanede de den hele moderne Dannelse. Saaledes siger den kristne Biskop Kyrillos om de hedenske Myter: «En Tid vil maaske komme, da disse den barnlige Oldtids Usandheder kun vil være sindrige Fabler, Æmner for Digternes Sange. Men i vore Dage forvirrer de Aanderne». Hvilken oplyst Mand!

At gjennemgaa det hele Digt er unødvendigt. De betydelige Evner, som Forfatteren udfolder, lægger sig kun for Dagen i Enkeltheder og Indskud. Smukt er det Optrin, hvor den græske Familie ankommer i Besøg hos den kristne, der netop binder Neg paa Marken. Velskrevent er et indskudt Parti som Velledas Død. Over det første Sted er udbredt en egen religiøst idyllisk Ynde; det minder om Ruth's Bog og har dog en rent evangelisk Duft. Velleda har Chateaubriand fremstilt som Digter med sit Genis hele Ild og guddommelige Raseri.

Der lod sig endnu fremhæve andre større Afsnit som Skildringen af Slaget mellem Frankerne og den forenede romerske og galliske Hær, der, ikke faa Aar førend Walter Scott begyndte Udarbejdelsen af sine historiske Romaner, er betydningsfuld og ny ved sit folkebeskrivende Element. Landskabsbillederne er, som altid hos Chateaubriand, af ikke ringe Værdi.

Det bør ogsaa fremhæves, at hvor han selv i sine *Erindringer* kommer til *Martyrerne* omtaler han sit Værk med en stolt Beskedenhed, røber Blik for visse af dets Mangler og fremhæver stærkt hvor langt ringere Held det havde med sig end *Kristendommens Aand.* Han tillægger nærmest ydre Omstændigheder den forholdsvis mindre gunstige Modtagelse, Værket i første Øjeblik fik, og med Rette. Napoleons Forhold til Paven var nu spændt og fjendtligt. Man anvendte paa Kejseren hvad der blev sagt om Diocletian som Kristenforfølger. Der var Hentydninger til Napoleons ringe Ungdomskaar og umættelige Ærgerrighed i Skildringen af Galerius, og andre Hentydninger til hans Hof i Fremstillingen af Diocletians Omgivelser.

Bogen fandt derfor ingen Understøttelse og Udbredelse fra Regeringens Side, som Tilfældet havde været med Chateaubriands første Værk, og Gejstligheden med Biskoppen af Chartres i Spidsen fandt ikke Digtningen tilstrækkeligt rettroende, men opdagede

Kætterier. *Martyrerne* trængte dog ligefuldt tilsidst igennem og oplevede i ikke mange Aar fire Oplag.

Den Sætning, Chateaubriand med sin Digtning vilde bevise, var den kristelige Vidunderverdens Brugbarhed for Poesien. Man behøvede intet bedre Bevis end hans Digt for, at rettroende kristelig Poesi i vore Dage kommer Aarhundreder for sent. Af det andet Livs Krese lykkes i Almindelighed Helvede Digterne bedre end Skildringen af de Saliges Tilstand. Hos Dante dukker en hel Hærskare af forvovne Hoveder op af Rædslernes Vande og Luer, saa kraftigt tegnede, at de behersker det hele Digt. De iblandt hans Fordømte, som man bevarer i Erindringen, det er de næsten overmenneskeligt trodsige og stolte italienske Adelsmænd fra hans egen Tid, Farinata for Eksempel. Hvad Milton angaar, da er som bekendt ingen Skikkelse lykkedes ham bedre end hans Satan, og ikke uden Grund har man fundet Forbilledet til denne i hans Tidsalders handlekraftige puritanske Rebeller, der endog som overvundne ikke ophørte at byde Kongemagten Trods. Enhver Tid digter sin Lucifer i sit Billede. Chateaubriand's Oprører er da heller ikke den overleverede Djævel, nej det er en Djævel, som har gjort den franske Revolution. Saasnart han og hans Hofstat lukker Munden op, farer alle Stikordene fra Omvæltningstiden dem ud af Munden. Skal Satan holde en Tale til sine Hærskarer, saa forbauses Læseren ved at høre Toner fra 1792 klinge igjen deri. Efter nogle indledende bibelske Vendinger falder han over i Revolutionens Frihedshymners Stil, som Chateaubriand har moret sig med at vrænge efter.

Satan siger: «I Nationernes Guder, I Troner, I Nidkære, I uovervindelige Hære af Krigere, I højmodige Børn af dette stærke Fædreland, Hæderens Dag er kommen.»

Magnanimes enfants de cette forte patrie, le jour de gloire est arrivé.

Den franske Literatur var da naaet saavidt, at Marseillaisen blev lagt i Djævelens Mund af Landets største Digter.

Og hvad er han saa, denne Djævel? En Gnist af Liv faar han kun ved at vrænge efter Rouget de Lisle. Ellers er han benløs og blodløs Allegori. Se ham fare ned i sit Rige: «Hurtigere end Tanken gennemfarer han Rummet, der engang vil forsvinde [hvilket Tanke-Eksperiment!]; hinsides Kaos's brølende Rester naaer han til Grænserne af hine Egne, der er uforgængelige som Hævnen, der dannede dem, forbandede Egne,

Dødens Grav og Vugge, som ikke er underkastede Tiden, og som endnu vil være til, naar Altet er bortført som et Telt, der er rejst for en Dag . . . han følger ingen Vej gennem Mørket, men draget af sine Forbrydelsers Vægt (!) synker han *naturligt* ned mod Helvede.» Der staar «naturligt». Naturligst minder han om Niels Klim. Alle Omgivelserne i hans Rige er enten Allegorier, som virker desmere komisk, jo mere Digteren har villet forfærde med dem, eller Vrængbilleder af Voltairianerne og Voltaire, der tager sig ud midt i den højtidelige Digtning som Stumper af arrige Avisartikler, der ved en Fejltagelse har faaet Indpas.

Døden skildres: «Et Spøgelse springer frem paa Tærskelen til de ubønhørlige Porte; det viser sig som en mørk Plet mod Flammerne fra Fængslerne bag det. Man skimter Helvedslysets gule Straaler i Mellemrummene mellem dets Knokler. Det er Døden . . . Grebet af Rædsel vender Satan Hovedet bort for at undvige Skelettets Kys.» Her er endnu to andre Dæmoner: «Bundet med hundrede Knuder af Diamant (!) sidder Fortvivlelsens Dæmon paa en Trone af Bronce og behersker Sorgernes Rige . . . Ved Indgangen til den første Forsal ligger Smerternes Evighed paa en Jernseng; den er ubevægelig, selv dens Hjerte banker ikke. Den holder i sin Haand et uudtømmeligt Timeglas. Den kender og siger kun Ordet Aldrig». — Omtrent saaledes sidder en Automat paa et Uhr og siger kun «Kuk».

Ligner dette nu ingen Verdens Ting, saa ligner den falske Visdoms Dæmoner altfor godt. Vi saa, at alle Frankrigs Forestillinger om Religion i Datiden kunde rummes i Ordet *Orden*. Derfor fremhæves ogsaa Ordenen her i Helvede saavel som i Himmerig. I Anledning af en indre Strid i Helvede hedder det: «Man vilde have set en frygtelig Kamp, hvis ikke Gud, som alene er Ophavsmand til al *Orden*, endog i Helvede, havde bragt Larmen til Taushed», og om den falske Visdoms Dæmon staar der: «Han dadlede den Almægtiges Værker, han vilde i sit Hovmod indrette en anden *Orden* mellem Englene og i den højeste Visdoms Rige; det er ham, som blev Fader til Ateismen, det gyselige Spøgelse, som Satan selv ikke havde avlet, og som blev forelsket i Døden.»

Ejendommeligt nok er det netop en Forandring i Ordenen, ja i Rangforordningen ved det guddommelige Hof, som denne allerfæleste Djævel har villet iværksætte.

Han taler. «Hans Stemmes falske Strenghed, hans tilsyneladende Ro bedrager den forblændede Mængde: Helvedes Fyrster!

I véd det, jeg har altid været imod Voldsomheder; vi kan kun sejre ved Tankeudvikling, Blidhed og Overtalelse. Lad mig mellem mine Dyrkere, ja mellem de Kristne blot udbrede hine samfundsopløsende Grundsætninger, der undergraver Rigernes Grundvold!»

Man sammenligne disse Udtryk med dem, med hvilke her Datidens Filosofer beskrives. «Disse en tom Videnskabs Lærlinge angriber de Kristne, priser et stille Liv, lever for de Stores Fødder og beder om Guld. Nogle af dem sysler alvorligt med at danne en Art platonisk Stat, hvor lutter forstandige Mennesker skal henleve deres Dage som Venner og Brødre. De grunder dybt over Naturens Hemmeligheder. Nogle af dem ser Alt i Tanken, andre Alt i Materien, andre præker Republik, skjønt de lever i et Monarki. De paastaar, at man bør omstyrte hele Samfundet for at genopbygge det efter en ny Plan. Atter andre vil ligesom de Troende lære Folket Moral . . . Splidagtige med Hensyn til det Gode, enige om det Onde, latterligt indbildske, antagende sig selv for store Genier, opfinder disse Vranglærere alle Slags sære Tanker og Systemer. Hieroklos gaar i Spidsen for dem, og han er sandelig værdig til at anføre en saadan Bataljon . . . Der ligger noget skamløst og skændigt i hans Træk; man ser, at hans uædle Hænder kun daarligt vil du til at føre Soldatens Kaarde, men at de let vilde kunne holde Ateistens Pen eller Bødlens Sværd.»

Talen er om Rom og om Hieroklos. Men at dette skal være Paris og at dette skal være Voltaire, behøver ingen nærmere Paavisning.

Saavidt var det kommet i den franske Literatur, at man beskyldte Voltaire, der ikke én, men en halv Snes Gange havde slaaet de katolske Bødler Sværdet af Haanden og slukket de Baal, hvorpaa de vilde opbrænde uskyldige Stakler, for særligt at egne sig til Bøddelhaandværket. Og saa tankeløs var man bleven, at man glemte Voltaires haardnakkede Tro paa en Gud, og for ret at male Djævelen sort, malede ham af som Ateist. Men hvad i al Verden end Satan og alle hans Staldbrødre er, Ateister hverken er de eller kan de være. De har dog virkelig faaet Kærligheden at føle. *)

---

*) Paul Heyse har skrevet det træffende Epigram:
Bist du schon gut, weil Du gläubig bist?
Der Teufel ist sicher kein Atheist.

Lad os da vende Blikket fra Chateaubriands Helvede til hans Paradis. Det er altid en vanskelig Sag at skulle skildre Paradiset; Helvede véd vi Alle hvad er; men hvad Paradiset angaar, er man i en vis Forlegenhed. Man mangler Oplysninger, som en fransk Dame sagde. Det var dobbelt vanskeligt i en Tid som hin, da Parny saa at sige forud havde skrevet Parodien paa ethvert Forsøg i denne Retning i sin *Gudekrig* og da alle dannede Mennesker endnu huskede Brudstykker af dette gudsforgaaene Digt.*)

Glansscenerne deri, som Treenighedens Ankomst paa Olympen eller Gudernes Genbesøg i den kristne Himmel, er virkeligt vittige, hvorvel Behandlingen ikke svarer til den storladne Titel, men er sirlig og glat i Fløjels-Breughels Manér. Og dog er det ikke lykkedes selv Parny's Kaadhed at gøre Rettroenhedens Himmel saa komisk som Chateaubriands Begejstring gør den. Her nogle Prøver:

«I Midtpunktet af de skabte Verdener, midt iblandt de utallige Stjerner, der gør Tjeneste som Volde, Alleer og Veje, svømmer den umaadelige Guds By, hvis Vidundere ingen Dødeligs Tunge kan fortælle. Den Evige lagde selv dens tolv Grundstene og omgav den med den Jaspismur, som den højtelskede Discipel saa Engelen med Guldalenen maale. Beklædt med den Højestes Hæder er Jerusalem pyntet som en Brud for sin Brudgom . . . Stoffets Rigdom kappes her om Prisen med Formernes Fuldkommenhed. Her hænger Gallerier af Safirer og Diamanter, som Menneskeaanden svagt har efterlignet i Babylons Haver. Her løfter sig Triumfbuer, dannede af de mest glimrende Stjerner. Her kæder Buegange af Sole sig sammen, der uden Ophør fortsætter sig gennem Himmelhvælvingens Rum . . .»

En indfødt Kjøbenhavner minder dette mest om den Pragt, hvori Tivoli viste sig for ham som Barn en Aften, naar der var festligt oplyst.

Vi faar et Indblik i den hellige Stad. Her samles og skilles Kerubernes og Serafernes, Englenes og Erkeenglenes, Tronernes og Fyrstendømmernes Kor; thi disse Væsner, som dog syntes at

---

*) Man vilde neppe fordriste sig til at nævne det paa dansk Grund, hvis ikke N. M. Petersen, forført af den smukke Rolle, som Parny har tildelt de nordiske Guder, og øjensynligt i Tillid til, at intet Menneske anede, hvad Digtet indeholdt, havde rost det og anført flere Stykker af det i Slutningen af sin *Nordiske Mythologi* (S. 440).

kunne prisgives til Spøgen, siden de hos Parny havde faaet saa mange Prygl, holder deres højtidelige Indtog paany.*) Ja de føler sig fra nu af saa husvante i Digtningens Rige, at vi endnu træffe hele Hæren forsamlet i De Vigny's *Eloa* (1823), og i Victor Hugos Oder (f. Eks. Livre I Ode 5, Ode 9, Ode 10). Vi erfarer, hvad de bestiller, «Nogle bevogter Zebaoths og Elohims 20,000 Stridsvogne, Andre vaager over Herrens Pilekogger og over hans uundgaaelige Lyn eller hans frygtelige Gangere, der bringer Pest, Krig, Hungersnød og Død. En Million af disse ivrige Génier ordner Stjernernes Bevægelser og afløser efter Tur hverandre i disse prægtige Sysselsættelser som Skildvagter, der vaager for en stor Hær.» — Hos Parny er de langt mindre optagne. Den Tjeneste, de hos ham gør, er paa Grund af deres lidet udviklede Forstandsliv væsenligt til Stads. De staar i Rækker langs Væggene og ser til.**)

Alle de Sager, som Englene hos Chateaubriand passer paa, ligger hen som i et stort Rustkammer for at benyttes ved given Lejlighed. Vi ser dem i en følgende Skildring komme til Anvendelse. Det er, hvor Treenigheden har forudsagt de Salige Eudoros's Marterdød: «Da disse Kirkens Skæbner blev de Udkaarne meddelte gennem et eneste Ord af den Almægtige, afbrødes Sangen og ophørte Englenes Gerning: Der blev i Himlen *en halv Times Taushed*. Alle de Himmelske slog deres Øjne ned mod Jorden, Maria lod fra Himmelhvælvingens Højde et første Kærlighedens Blik falde ned paa det svage Offer, der var hendes Ømhed betroet. Bekendernes Palmer blev paany grønne i deres Hænder. Den ildfulde Eskadron aabnede sine glorværdige Rækker for at

---

*) O honte, ô crime! on rosse les Puissances,
On jet à bas dix mille intelligences
Qui figuraient dans les processions;
De leurs gradins les Trônes on renverse,
On foule aux pieds les Dominations
Et des Vertus le troupeau se disperse.
. . . . . . l'on jet à leur nez,
Devinez quoi? les têtes chérubines
Aux frais mentons, aux lèvres purpurines.
Parny: *La guerre des dieux.* 10de Sang

**) Propres sans plus à garnir les gradins,
A cet emploi se borne leur génie,
C'est ce qu'au bal nous autres sots humains
Nous appelons: faire tapisserie.

give Plads for de nye Blodvidner. — Besejreren af den gamle Drage, Michael, forbereder sin frygtelige Lanse; rundtom ham bedække hans udødelige Ledsagere sig med glimrende Kyradser. Skjoldene af Diamant og Guld, Herrens Pilekogger, de flammende Sværd bliver nedtagne fra de evige Buegange [Lofter], Immanuels Vogn skælver paa sin Akse af Ild og Lyn, Keruberne ruller deres fremstormende Vinger rundt og lader deres Ildblik spille *(et allument la fureur de leurs yeux).*» — Det er halvt Maskerade og halvt Ballet.

Gaar vi fra det hellige Tilbehør til Saligheden selv, da beskrives den saaledes: «De Udkaarnes højeste Gode er den Bevidsthed, at dette umaadelige Gode er grænseløst; de er uophørligt i den liflige Tilstand, hvori en Dødelig er, naar han lige har udført en dydig eller heltemodig Handling, eller hvori et Geni befinder sig, der undfanger en stor Tanke, eller et Menneske, der føler enten en legitim [!] Kjærligheds Henrykkelse eller et Venskab, der længe har været prøvet i Ulykken. Den Højestes Skønhed og Almagt er Genstand for deres stadige Underholdning: O Gud, siger de, hvor stor er Du!

Det er ikke lykkedes Chateaubriand at gøre Saligheden synderlig tiltalende. Man føler nærmest Medlidenhed med den stakkels Gud, der hele Tiden maa høre sin egen Lovsang. Han skildres saaledes: «Langtfra Englenes Øjne i Ildens og Lysets Rum fuldbyrdes Treenighedens Hemmelighed. Aanden, der bestandig stiger op og ned fra Søn til Fader og fra Fader til Søn, forener sig med dem i disse uigennemtrængelige Dybder. En Trekant af Ild viser sig da ved Indgangen til det Allerhelligste, Kloderne standser af Ærefrygt og Skræk, Englenes Hosianna forstummer ... Ildtrekanten forsvinder, Oraklet aabner sig, og man ser de tre Magter. Baaret af en Skytrone holder Faderen et Kompas i Haanden, en Cirkel ligger under hans Fødder, Sønnen sidder ved hans Højre, bevæbnet med Lynet, Aanden hæver sig til Venstre som en Lyssøjle. Jehovah gør et Tegn, og de beroligede Tider genoptager deres Løb.»

Der forekommer Intet om, hvormange Gange om Dagen, Ugen eller Maaneden denne pragtfulde Ceremoni finder Sted. Maaske er det i Mellemrummene mellem disse Fuldbyrdelser af Treenighedens Mysterium, at Guddommen deler sig; thi undertiden synes den delt: «Anraabt af Mildhedens og Fredens Gud til Bedste for

den truede Kirke lod den stærke og frygtelige Gud Himlen sine Planer vide»*).

Til dagligt Brug sidder Sønnen uafbrudt ved et hemmelighedsfuldt Bord, og 24 Oldinge, klædte i hvide Kjortler og med Guldkroner paa Hovedet, sidder paa Troner ved hans Side. Nærved ham staar hans levende Vogn, hvis Hjul spyr Ild. «Naar Folkenes Forventede værdiges at vise sig for de Udkaarne i et helt og fuldstændigt Syn, saa falder disse ned som døde for hans Aasyn, men han udstrækker sin Højre og siger til dem: «Rejser Eder op, I min Faders Velsignede! Ser paa mig, jeg er den Første og den Sidste.»

Ved Gentagelse synes denne Gymnastik at maatte tabe meget af sin Tiltrækning.

Valdemar Atterdag vilde bede Gud lade Chateaubriand beholde sit Himmerige.

Som Eksempel paa denne Himmels Overnaturligheder kan anføres, at de hellige Oldinges Dragter bliver *hvidnede* i Lammets Blod. I andre Træk røber denne Himmel sig som moderne Arbejde. Hvor vilkaarligt Alt i dette Himmerige end gaar til, kan Chateaubriand nemlig dog forsaavidt ikke undslaa sig for Paavirkning af den Tid, hvori han lever, som der selv i dette Himmerige gives Naturlove. Der staar udtrykkeligt om de Salige, at de gerne vil gøre Bekendtskab med de Love, efter hvilke de tunge Legemer med saa stor Lethed farer igennem Æteren. Dette Træk foregriber ligesom Standpunktet i Byrons *Kain*.

Dernæst er det i kunstnerisk Henseende lærerigt at se, hvorledes Chateaubriand paa de Punkter, hvor han ikke laaner fra

---

*) Smlgn. Parny:
Étaient-ils trois, ou bien n'étaient'ils qu'un?
Trois en un seul; vous comprenez, j'espère?
Figurez-vous un vénérable père,
Au front serein, à l'air un peu commun,
Ni beau, ni laid, assez vert pour son âge
Et bien assis sur le dos d'un nuage . . .
De son bras droit à son bras gauche vole
Certain pigeon coiffé d'un auréole . . .
Sur ses genoux un bel agneau repose,
Qui bien lavé, bien frais, bien délicat,
Portant au cou ruban couleur de rose
De l'auréole emprunt aussi l'éclat.
Ainsi parut le triple personnage . . .

Johannes' Aabenbaring eller fra Milton, danner de Billeder, ved Hjælp af hvilke han vil give en Forestilling om Paradisets Pragt. Medens Dante, for at give et Begreb om Himmeriges Lyshav, tyer til religiøse Syner, til den mystiske Roses Pragt, som Rosen i den gotiske Kirke svagt søger at efterligne, maa den moderne, berejste, i de ydre Erfaringers Verden opfostrede Chateaubriand ty til Indtrykkene fra sine Udenlandsrejser. De himmelske Buegange sammenlignes med Babylons Haver, med Palmyras Søjler i Ørkenens Sand. Da de Salige gennemiler den skabte Verden, siges der om det Skue, der aabner sig for dem: «Saadan viser sig for de Rejsendes Øje Indiens stolte Sletter, Delhis og Cochinchinas rige Dale, Kyster, som er bedækkede med Perler og som dufter af Ambra, hvor de stille Bølger lægger sig til Hvile ved Foden af blomstrende Kaneltræer.» Billedet er noget vel naturligt og virkelighedsnært til et saa aandigt Æmne. Man ømmer sig ved at skulle forestille sig alle disse Erkeengle i cochinchinesiske Omgivelser. Men i slige Træk hævner Naturen sig paa Den, der tror at kunne sætte sig ud over den eller frembringe noget Højere end den. Da denne Retning senere i Literaturen fortsættes videre, ser vi hos De Vigny, der skriver under Ossians Indflydelse lige saa fuldt som under Miltons, Himmelrummets Æter sammenlignet med de skotske Fjeldes Taager; ja da Lucifers Skikkelse skimtes langt borte ude i Rummet af Engelen Eloa, sammenlignes denne utydelige Form med en omflakkende Skotlænderindes viftende Plaid, som den ses gennem det svævende Net af de Skyer, der sænker sig over Bjergenes Tinder. — Det skulde synes, som var der langt fra en Engel til en Plaid.

Den Skueplads og de Landskaber, der for denne Gruppe af Digtere staar som de ubetinget skønne, det er ikke som for de tyske Romantikere Potpourri- eller Miskmask-Landskabet, nej lige omvendt i Overensstemmelse med Tidsrummets hele Aand det paradisiske Landskab, hvori den strengeste Orden hersker, symmetrisk, arkitektonisk, uddraget af en Fortynding af Claude Lorrain. Se f. Ex. Begyndelsen til De Vignys Mysterie *Syndfloden* (gengivet i Prosa):

«Jorden var smilende og i sin første Blomstring, Dagen havde endnu det samme Lys, der kronede Himlens Højder, da Gud lod den falde fra sine skabende Hænder for at forskønne sit Værk. Intet havde forvansket Naturens Form, og de *regelmæssige* Bjerges

uhyre Arkitektur hævede sig med *lige* Trin imod Himlen uden at Noget havde brudt en Ring i deres Kæde . . . Flodernes Løb til Havet var *reguleret* i en fuldkommen *Orden*, der aldrig blev forstyrret. Aldrig vilde en Rejsende under Træets Løv langt fra Floden have fundet den blanke Muslingeskal, og Perlen beboede sit Krystalpalads; enhver Skat hvilede i det Element, hvor den blev til, uden nogensinde at overskride det himmelske Forbud.»

I Overensstemmelse med denne Tilbøjelighed til det Mønsterværdige og Virkelighedsfjerne i Landskabet bliver Skuepladsen mere og mere forlagt til Himmelrummet.

Chateaubriand er endnu Mester for at skildre jordiske Omgivelser fuldt saa vel som himmelske.

De Vigny plejer i sine ældste Digte ægte serafisk at lade Handlingen foregaa mellem Himmel og Jord.

Victor Hugos Ode *Ludvig den 17de* foregaar ved Himlens Porte; hans *Syn* i Himmelrummet, i det himmelske Jerusalem, og «de tro Serafers Vogn, besaaet med Øjne, glimrende af Gnister, med de larmende Flammehjul og de fire Vinger, der drejer sig rundt», forekommer ogsaa, «hvor Helgene og glorværdige Martyrer, tilbedende den ubekendte Væsenhed, under en brændende Sky beskuer den hemmelighedsfulde Trekant» o. s. v.

Lamartines første Digtninge, der dog gerne dvæler ved jordiske Landskaber, søger stadigt paany i Hymnens Himmelflugt op til Æteren, hvor den hellige Poesi, som Lamartine skildrer den, har sit Sæde «med Panden kranset af Palmer og Stjerner».

Lord Byron, der ogsaa ynder Æteren som Omgivelse, om end en mindre teologisk Æter, og der ligesom De Vigny har gjort en Syndflodsstudie, *(Heaven and earth)* foretrækker dog anderledes urolige Landskaber og har først som Søens Maler sin rette Synskres. Han fører Poesien fra de luftige Omgivelser til dette friske og salte Element.

Det er da neppe lykkedes Chateaubriand at bevise hvad han vilde, den kristelige Indskydelses poetiske Overlegenhed over den blot digteriske. Overalt hvor han forsøger derpaa, blotter eller dømmer han sig selv. Her endnu ét, men et afgørende Eksempel.

Da hans Helt Eudoros sejler igennem Megaras Golf med Ægina foran sig, Piræus paa højre, Korinth paa venstre Haand, og ser alle disse Byer, der tilforn var saa blomstrende, nu

ligge hen som Grusdynger, fælder en Græker, der er ombord paa Skibet, Taarer ved Erindringen om sit Fædrelands fordums Storhed, og det skildres smukt, hvorledes den Enkelte ligesom føler sin særskilte Sorg svinde ind ved Skuet af de store, overvældende Ulykker, der knuser hele Folkeslag. Eudoros siger saa: «Denne Lære syntes at ligge over min unge Fornuft, og dog forstod jeg den, medens de andre unge Mænd, der var med ombord, var uimodtagelige for den. Hvoraf kom denne Forskel? Af vore Religioner. De var Hedninge, jeg var Kristen.»

Chateaubriand vil altsaa hævde det kristelige Følelsesliv denne udsøgte Sans for Naturomgivelserne og for den Lære, de kan give, en Sans, hvilken Hedningen som Hedning skal mangle.

Det svækker imidlertid Læren, at hele dette Sted ikke er Andet end Oversættelse af et berømt, fra Oldtiden opbevaret Brev fra Sulpicius til Cicero*), altsaa netop er forfattet af en Hedning. Det er da ikke skikket til Bevis for, hvilke poetiske Følelser Hedningen maa mangle. Men dette Træk er sindbilledligt. Saaledes udgives hos Chateaubriand den dogmatiske Religion bestandig for at være i Besiddelse af visse overnaturlige Skønheder og Egenskaber, der skal fattes Naturen som Natur, og dog er alt det i den, der har digterisk eller sædeligt Værd, kun Udtryk for Menneskenaturen. Som Feuerbach sagde det: Al Lære om Gud er inderst inde Lære om Menneskenaturen.

Kaster vi da et Blik tilbage over denne halvvejs saa dristige og halvvejs saa vedtægtstemmende Digtning, lader det sig ikke nægte, at den Del deraf, som gaar ud paa umiddelbar Anvendelse af Kristendommens overnaturlige Verden er mislykket, hvad Chateaubriand da ogsaa aabent tilstaar i sine *Erindringer*. Det, som duer deraf, det er de rent menneskelige Partier, af hvilke vi i det Følgende vil gennemgaa et. Chateaubriands egen religiøse Begejstring var altfor villet og forsætlig til at Aarhundredets Tvivl og Kulde overfor Underets Verden ikke skulde have sat sig Spor i hans Værk.

Han hyklede ingenlunde ligefrem; men han bedrog sig selv. Et Bevis paa, hvor rørt han selv kunde blive ved Læsningen af sine *Martyrer* er kommet for Dagen i det fine og elskværdige, fra alle Sider som paalideligt anerkendte selvbiografiske Skrift: *Prudence's Forelskelser* af Fru de Saman, ɔ: Fru Allart de Méri-

---

*) Ad familiares lib. IV. epist. 5.

tens, den sidste unge Kvinde, der blev elsket af Chateaubriand, og der elskede ham igen.

Hun fortæller her først om, hvorledes de i Sommeren 1828 plejede at træffe hinanden paa Austerlitzbroen og spise til Middag sammen i Jardin des Plantes i et ensomt Værelse der. «Han forlangte Champagne for, som han sagde, at oplive min Kulde, og jeg sang da for ham nogle Sange af Béranger: *Mon âme*, *La bonne vieille*, *Le Dieu des bonnes gens* etc. Han hørte dem henrykt.» Hun skildrer med varme Farver disse Stævnemøder*). Og hun fortæller, hvorledes det var en af Chateaubriands største Glæder at høre hende, der i dette Skrift som ellers viser en fin poetisk Sans, læse højt for ham af hans Digterværker. Især glædede det ham at høre sine Landskabsskildringer fra hendes Læber. «Men undertiden,» siger hun, «tog jeg for at røre ham inderligere *Martyrerne* frem, og læste de vise Bekenderes Taler og Lovsange, de gribende Fængsels- og Pinsels-Optrin. Han kunde ikke holde sine Taarer tilbage. En Dag græd han; jeg blev ved at læse; hans Graad steg til Hulken; jeg vedblev og hans Hulken brød voldsomt frem, da jeg kom til det Sted, hvor Eudoros hemmeligt har tilbudt at lade sig ofre for sin Moders Frelse, der med altfor stor Svaghed havde elsket sine Børn. Ved disse Ord kunde han ikke styre sig mere. Det var Sindsbevægelser, der vendte tilbage til deres Kilde. Han var forgrædt, henreven, ramt fra alle Sider i sin højtspændte Sjæl. Han viste sig rørt og taknemmelig. Han sagde mig, at han aldrig havde følt en saadan Nydelse. Han gav mig alle de søde Navne, som man giver Muserne. Han fandt mig smuk. Han roste især mine Øjne, mit Blik. Han indbildte sig i sin Lidenskab aldrig at have set noget Lignende.» — Hun var da en Snes Aar, han netop 60 Aar gammel.

Man ser af det anførte Citat, at endog saa kolde Steder i *Martyrerne*, som de hvidklædte Oldinges Taler, har været følte af Digteren selv; man røres ved denne unge og ædle Kvindes sværmeriske Beundring for en gammel Mand; han vinder ligesom i Værd for Læseren ved selv i den Alder at have kunnet

---

*) I denne Tilstand var han mere forelsket, mere livfuld; han sagde mig, at jeg skænkede ham de mest henrivende Glæder, kaldte mig Forførerske o. s. v., og paa dette ensomme Sted gjorde han hvad han vilde.

Fru de Saman: *Les enchantements de Prudence. Avec préface de George Sand.* 1873. S. 166 ff.

vinde en saadan Kvindes Elskov. Men i hvilket underlig blandet Selskab fremtræder ikke i dette Tilfælde Hjertegrebetheden, der er saa sjælden hos Chateaubriand, at den her næsten kan betegnes som enestaaende! Champagne, Viser af hans politiske og religiøse Modstander Béranger, Kærlighedserklæringer og Kærtegn, Graad over *Martyrerne*, Opløsthed i Hulken og nye Kærlighedserklæringer! Hvilke Omgivelser for Rettroenhedens Heltedigt! hvilken kun altfor menneskelig Lidenskabelighed hos en serafisk Digter, tidligere Minister og fordums Jerusalemsfarer!*)

Martyrerne viser Chateaubriand fra hans digterisk svageste Side. En Scene, som den, der i bedste Hensigt her skildres af Fru Allart de Méritens, viser ham fra hans menneskeligt svageste. Og dog virker dette Gennembrud af det Menneskelige næsten velgørende i Sammenligning med det Lavede, der saa ofte betegner hans Holdning. Han fører altfor ofte Gud og Kongen i Munden. Dette Lavede bør imidlertid ikke bringe Nogen til at overse det virkeligt Storladne og Rige i denne mærkværdige Personligheds Anlæg og Livsførelse.

For at faa det fulde Indtryk af Chateaubriand maa man gennemlæse de tolv Bind *Mémoires d'outre-tombe* og de Bind, der slutter sig udfyldende til dem. Som Rousseaus's *Bekendelser* er den mest fængslende Bog, han har skrevet, saaledes er Chateaubriands *Erindringer* hans ypperste Værk. Der er et helt og det et betydeligt Menneske i denne Bog. Det er en stor Herre, som uden at være videre skarpseende overfor Menneskeheden, der ikke sysselsatte ham synderligt, her har samlet alt sit Skarpsyn paa den eneste Genstand, der fuldt interesserede ham, hans eget Jeg, og har fremstilt og udstilt det for os, dels frivilligt, dels ufrivilligt, men temmelig fuldstændigt. Det er et Jeg, stolt indtil Hovmod, sørgmodigt indtil Mismod, tvivlesygt indtil Ligegyldighed, uden Tro paa noget Fremskridt, dybt gennemtrængt af Overbevisning om Intetheden af selve de Livsgoder, der en Tid lang morer det som Elskov, Ry, indflydelsesrig Stilling, med Aarene stedse mere fuldt af

---

*) Chateaubriand: Les martyrs, især Livre III. og VIII. Mémoires d'outre-tombe. — Sainte Beuve: Chateaubriand et son groupe littéraire sous l'empire. — Nettement: Histoire de la litterature française sous la Restauration I—II.

Livslede og stedse mere fuldt af sig selv. Det er et Jeg, som har en varm, rig Indbildningskraft og en stor kunstnerisk Evne, og som allerede paa et Tidspunkt, (i Slutningen af det 18de Aarhundrede), hvor de Samtidiges Kunstsmag gik ud paa det Lette, det Nydelige og det Smaa, følte sig staaende ene med sin Kærlighed til det Store og det Stores Skønhed.

I en vis Forstand var Chateaubriand som ingen anden Tidspunktets Mand. Han svarede, som vi har set, med sin *Kristendommens Aand* saa nøje til Øjeblikkets Fordring, at han som Mærkismand i Aandshistorien derved voksede langt udover den Betydning, man kan indrømme hans Alvor og hans Evner.

Forsaavidt har Øjeblikket, hvori han optraadte, forstyrret ham.

Men ser man Sagen fra den anden Side, lader det sig med lige saa stor Sikkerhed hævde, at det historiske Øjeblik, hvori han tog sin Stilling for Livet, paatvang ham en Rolle, der et halvhundrede Aar igennem bragte ham i Strid med hans inderste Væsen. Hans Natur gjorde jævnligt Modstand mod Rollen; alt det Uafhængige og Ustyrlige i ham laa i stadig Strid med den religiøs-politiske Rettroenhed, der var blevet hans Livs Opgave at udtrykke og forfægte. Hans historiske Stilling bragte ham med andre Ord i ulægelig Splid med sig selv.

I sin Alderdom tilstaar han det undertiden rentud. I Slutningen af sit Værk om Kongressen i Verona siger han aabent: «Som Officer ved Regimentet Navarra var jeg vendt tilbage fra Amerikas Skove for at begive mig til den lovlige Kongemagt i dens Landflygtighed og kæmpe i dens Rækker *imod min egen Indsigt* (contre mes propres lumières), Alt *uden Overbevisning*, af ren Soldaterpligtfølelse og fordi jeg, som havde havt den Ære at køre i de kongelige Vogne fra og til Versailles troede mig særligt forbunden en Prins af Blodet» *). Det forhindrer ham ikke i to Sider længere henne at tilskrive det lykkelige Udfald af Krigen i Spanien, som han satte igennem mod Frankrigs, Spaniens og Englands Ønske, mindre sin egen Dygtighed, hvilken han dog ingenlunde undervurderer, end «et af Himlens sidste Mirakler til Gunst for den hellige Ludvigs Æt.»

Han gør her som ellers i sine sidste Skrifter stærk Forskel mellem Kongedømmet som Ide og Kongernes Person. Han for-

---

*) Congrès de Vérone II 527.

søger at forsone en paastaaet, uforandret Troskab med Ideer med en uforstilt Ringeagt for Kongerne som Evner og Karakterer.

Meget bidrog til denne Ringeagt vistnok Bourbon'ernes taabelige Utaknemmelighed imod ham, hvem de skyldte saa meget. Men han lægger i ethvert Tilfælde i sine *Erindringer* denne Følelse altfor mange Aar tilbage i Tiden og fører den i Grunden helt ned til sine første Sammentræf med Ludvig den 18de og hans Omgivelser. Det blev ham tidligt klart, at Kong Ludvig ikke yndede ham, og Broderen, den senere Karl den 10de, saarede ham allerede ved ikke at have læst en eneste Bog af ham, end ikke *Kristendommens Aand.* Hvor han ser tilbage paa sit Liv siger han: «Ludvig den 18de og hans Broder kendte mig daarligt. Den sidste sagde om mig: Godt Hjerte og hedt Hoved! Denne forslidte Ytring . . . ramte ved Siden af. Mit Hoved er meget koldt, og mit Hjerte har aldrig slaaet synderlig varmt for Konger.»

Det gamle Kongedømme maatte, hvis det overhovedet ikke ansaa sig selv for altfor selvherligt til at føle sig Nogen forpligtet, betragte sig som Chateaubriand forbundet ikke blot fordi han som Officer i Condé's Emigranthær havde kæmpet og lidt for dets Sag, ikke blot fordi han under Napoleon havde afbrudt sin Løbebane og trodset Magthaveren ved at tage sin Afsked efter at denne havde forgrebet sig paa Hertugen af Enghien, men fordi han endnu før Napoleons Tronfrasigelse i Fontainebleau, i 1814 havde forberedt Stemningen for Bourbon'erne ved et Flyveskrift, der efter Ludvig den 18des eget Udsagn var ham til lige saa stor Nytte som hundredtusind Mand.

Dette Flyveskrift *Buonaparte et les Bourbons* er vel Chateaubriands lidenskabeligste, mest hadefulde, mest galdesyge, og mest kunstigt sværmeriske Partiskrift. Det er et Skrig af Raseri mod den faldne Napoleon, hvem ingen Ære levnes, og et Hurra af hul Begejstring for den bovlamme Ludvig den 18de, der forgudes. I ingen anden Bog af Chateaubriand findes saa hadefulde Dumheder. Han gaar her saa vidt som til at nægte Bonaparte Feltherre-Evner. Han skildrer ham som en Uduelighed, der kun formaaede at lade sine Tropper gaa paa, og sejrede ved deres, af hans Førelse ganske uafhængige, Fortræffelighed, men iøvrigt aldrig forstod at sikre eller foretage et Tilbagetog og langt fra at udvikle Krigskunsten førte den tilbage til dens

Barndom *). Marquis'en af Seiglière i Sandeau's bekendte Komedie *Frøken de Seiglière* (paa Dansk *Kamp og Sejer*) siger ingenlunde større Urimeligheder om Napoleon.

Til Gengæld kaldes Ludvig den 18de en Fyrste, der er bekendt for sin Indsigtsfylde. Af alle de Fyrster, hedder det, som nu kan regere Frankrig, er han den, som passer bedst for Landets Stilling og *Aarhundredets Aand*, ligesom Bonaparte er den af alle, som mindst var skikket til Kongemagt.

Saaledes i det officielle Flyveskrift. Men hvor ganske anderledes tænker og taler Chateaubriand ikke i sine *Erindringer!*

Han lader her Bonapartes Krigskunst vederfares Retfærdighed; han siger udtrykkelig om ham, at «han har opfundet Krigen i stor Stil», og begriber med Et, at det at vinde Slag efter Slag er en ret væsenlig Del af Hærførelsen.

Her i *Erindringerne* meddeler han ogsaa — fordi det smigrer hans Forfængelighed — mangt et Træk af Napoleon, der viser, hvor godt denne forstod at gengælde Chateaubriands Had med upartisk Anerkendelse. Saaledes lod han, efter at Chateaubriand havde brudt med ham, Akademiet spørge, hvorfor det ikke havde tilkendt *Kristendommens Aand* en Belønning. Saaledes skal han i Fontainebleau have læst det ovennævnte Flyveskrift med Sindsro, og kun have bemærket: «Det dèr er rigtigt; det dèr er ikke rigtigt. Jeg har intet at bebrejde Chateaubriand. Han har været min Modstander i min Velmagtstid; men disse Kjæltringer . . .» Han nævnte dem. Og dertil føjer den smigrede Chateaubriand denne morsomme og overraskende Vending: «*Min Beundring for Bonaparte* (denne Gang uden *u*) *har altid været stor og oprigtig.*» Han taler sikkert sandt. Han beundrede og misundte Napoleon; han maalte sig med ham, og han følte den Andens Samvittighed som generende.

Endelig siger han i sine *Erindringer* Sandheden om de Konger, overfor hvilke han stillede sin Troskab og sin Ærefrygt til Skue.

---

*) Hvad besad denne Fremmede da for Evner, der kunde forføre Franskmænd? Hans Krigshæder. Godt, for den er han bleven klædt af. *Han var virkelig en stor Vinder af Slag; men forøvrigt er den mindste General dygtigere end han* . . . Man har troet, at han havde fuldkommengjort Krigskunsten, og det er sikkert, at han har faaet den til at gaa i Barndom.

Buonaparte et les Bourbons. S. 36, 37.

Han fortæller, at han 1814 frygtede det Indtryk, Ludvig den 18des Jammerskikkelse vilde gøre, og han aftrykker den rørende og højtravende Skildring, han derfor dengang offenliggjorde af hans Indtog, en Skildring, siger han, som han udførte uanmodet og uden Smag for Sligt; men *forædlende ved Musernes Hjælp.* «En Mand træder frem for Officererne, der aldrig har set ham, for Grenadererne, der neppe kender ham af Navn. Hvem er denne Mand? Det er Kongen! Alle falder ned for hans Fødder.»

Saa fortæller han, hvorledes Indtoget virkelig gik for sig, og har den frimodige Vending: *Jeg løj med Hensyn til Soldaterne.* Han maler med kraftige Træk den Holdning, som Resterne af Napoleons gamle Garde indtog udenfor Notre-Dame, opstillet i Dobbeltrække, som Kongen skulde passere. «Jeg tror ikke, at Menneskeansigter nogensinde har havt et saa frygteligt og truende Udtryk.» Han skildrer dem paa Nippet til at hugge Kongen ned.

Og han bestræber sig ikke for at vise det Ugrundede i deres Foragt. Da han har fortalt, hvorledes hans Plan til et Forsvar i de hundrede Dage strandede paa Kongens og hans Omgivelsers Fejghed, udbryder han: «Hvorfor er jeg kommen til Verden *paa en Tid, hvor jeg blev saa ilde stillet!* Hvorfor har jeg været kongeligsindet *imod mit Instinkt* paa en Tid, hvor et elendigt Hofslæng hverken vilde høre mig eller kunde forstaa mig! Hvorfor er jeg bleven kastet ind i denne Trop af Middelmaadigheder, der holdt mig for en Forrykt, naar jeg talte om Mod, og for en Revolutionær, naar jeg talte om Frihed!»*).

Alt som *Erindringerne* skrider frem, løfter Kongemagtens Ridder stedse mere Sløret for Ludvig den 18des Religiøsitet, Forstand og Karakter. «Det er at frygte, at Religionen for *den allerkristeligste Konge* kun var en Lægedrik, der egnede sig til Bestanddel af det Bryg, hvoraf Kongedømmet bestaar.» Han taler om den «Vellystnings-Indbildningskraft, som Kongen havde arvet fra sin Fader.» Han siger skemtende, at Kongen gerne roste sig selv og gjorde Løjer med sig selv paa én Gang. Saaledes, naar han talte om mulige Tronarvinger. «Han brystede sig da med en vigtig og spotsk Mine.» Og han fortæller, at han tav dertil, fordi han «ikke agtede at gøre Kongen nogen

---

*) Mémoires d'outre-tombe. 1849 Tome V 452 ff., og VI 1 ff.

Evne stridig»*). Hvor han vil skildre Ludvig nøjere, siger han: «Egenkærlig og uden Fordomme som Ludvig den 18de var, vilde han bevare sin Rolighed for enhver Pris . . . Uden at være grusom var Kongen dog ikke menneskelig.» Han fortæller, hvorledes Ludvig roste sig af at kunne hæve en Yndling saa højt, at denne vilde vække almindelig Misundelse, og tager til Genmæle: «For at kunne løfte de andre maa man være vis paa ikke at falde selv. Men hvad var Kongerne paa den Tid, til hvilken vi med Ludvig den 18de var naaede? Kunde de end gøre en Mand rig, saa kunde de dog ikke længer gøre ham stor. De var ikke mere andet end deres Yndlinges Bankier'er.»

Og ikke nok med disse skarpe Ord. Der er Steder hvor Chateaubriand tyr til det skemtefulde. Saaledes fortæller han i sin Bog om Kongressen i Verona, hvorledes det paa et enkelt Tidspunkt hændte, at han vandt Kongens Velvilje, saa hans Fæller i Ministeriet formelig blev skinsyge paa ham: «Kongen faldt ofte i Søvn i Statsraadet, og deri gjorde han højlig Ret; thi hvis han ikke sov, saa fortalte han Historier. Han havde et stort Skuespillertalent. Men det morede ikke Hr. de Villèle, som vilde behandle Statssagerne. Hr. de Corcière lagde sine Albuer, sin Tobaksdaase og sit blaa Lommetørklæde op paa Bordet; de andre Ministre hørte til i Taushed. Jeg alene kunde ikke lade være at more mig over Hans Majestæts Fortællinger, og Kongen var øjensynligt henrykt derover. Før han da begyndte en Anekdote, søgte han efter en Undskyldning, og sagde med sin lille, tynde, klare Stemme: «Jeg vil faa Hr. de Chateaubriand til at le»**).

Det kan da ikke undre, at Chateaubriand efter etsteds at have udviklet, hvorledes man i et demokratisk Samfund kommer frem ved at vaase om Frihed, Menneskeslægtens Fremskridt og Fremtid etc., fuldstændiggør Billedet ved denne Udmaling af Forholdene i det adelsstyrede og kongetro Samfund, han altid havde forherliget: «Spil Whist, sig med en dyb og alvorsfuld Mine Flovser og Vittigheder, du har forberedt, og dit Genis straalende Løbebane er sikret.»

Saa fuldstændig helbrededes i Aarenes Løb for alle Illu-

---

*) Et il se rengorgea d'un air capable et goguenard; mais je ne prétendais disputer au Roi aucune puissance.

**) Mémoires. Tome VIII 216, 222. Congrès de Vérone I 172, II 525.

sioner den Mand, der historisk indvarsler det 19de Aarhundredes Halvtro, dets æstetiske Kristendom og dets affekterede Kongedyrkelse.

Han var for stolt til at bære Masken til det sidste, og han kastede den fuldstændigt «hinsides Graven».

Han betegner selv som sine «Hovedfejl»: Livslede, Væmmelse ved Alt og stadig Tvivl. Disse Fejl havde deres gode Side. Den dybe Ligegyldighed overfor Jordelivets Goder bevarede ham mod en lav Ærgerrigheds Fristelser; Tvivlen befriede ham fra at løbe sig fast i Tillid til hvad han nærmest af aristokratisk Trods fra først af havde forfægtet; hans Stolthed bar ham oppe, og beskyttede den ham end ikke mod Hykleri, saa bevarede den ham dog for nogensinde at begaa en lav Handling. Men der var en aldrig forsonet Splid mellem hans Natur og hans historiske Rolle, saalænge indtil Utaknemmeligheden hos den Autoritet, han havde genoprejst, drev ham over i Modstand imod den.

VIII

Af denne Aarrækkes Personligheder er der en egen Klasse, som særligt skarpt betegner Tidsalderen, det er de Omvendte. Denne Gruppe maatte nødvendigvis være temmelig talrig, da en saa anstrengt troende Tid fulgte paa en saa lidet troende. Laharpes Omvendelse havde allerede under Revolutionen vakt megen Opmærksomhed. Endogsaa Chateaubriand var en Omvendt. Hos de Omvendte ser man maaske skarpest, af hvad Art den nye Aand var, da den hos dem brydes med den gamle og overvinder den. Den Omvendte er desuden altid lidenskabelig, helt fuld af sin Lære og har (eller skærer) derfor gerne et særlig udtryksfuldt Ansigt. Gælder det som Regel, at en Tidsalders Aand afspejler sig typisk i dens mest fremtrædende Karakterer, saa gælder dette dobbelt om Den, hvis Karakter er den at være omvendt, især hvis denne Personlighed er en Kvinde. Det er ganske vist uset, at en Kvinde med sin modtagelige Natur har ført sin Tidsalder videre, men til Gengæld ses det jævnligt, at hun leverer et saare udpræget Billede af dens Væsen. Som Emigranterne grupperer sig om Fru de Staël, som Romantikernes Fører samler sig om Caroline Schlegel, saaledes finder den religiøse Genoprejsningstid sit digterisk-gudelige Udtryk i Fru de Krüdener's Aand.

I Fru de Staëls Roman *Delphine* forekommer der en Scene, hvor Heltinden fortryller et helt Selskab ved sin gratiøse og talende Udførelse af en vis fremmed Dans, Sjalsdansen. Dette Træk var grundet paa noget Oplevet. Den unge og yndefulde Baronesse de Krüdener udmærkede sig blandt Andet ved sin Dans. Det hedder i *Delphine*: «Aldrig har Ynde og Skønhed frembragt en mere overordenlig Virkning paa et talrigt Selskab. Denne fremmede Dans har en Tiltrækning, hvorom Intet, vi har set, kan give nogen Forestilling. Det er en rent asiatisk Blanding af Ladhed og Livlighed, af Tungsind og Livsglæde. — Undertiden, naar Melodien blev blidere, gik Delphine nogle Skridt frem med foroverbøjet Hoved, med korslagte Arme, som om visse Erindringer eller Savn pludselig havde blandet sig ind i en Feststemning, men snart begyndte hun paany sin livfulde og lette Dans, indviklet i et indisk Sjal, der fremhævede hendes Figur, faldt tilbage med hendes lange Haar og gjorde hendes hele Skikkelse til et henrivende Maleri.» Ordet *asiatisk* er sikkert her det betegnende Ord. Joubert skriver 1803 om Fru de Krüdener: «Hun har Ynde og noget Asiatisk ved sig, Natur i Overdrivelsen. Den yderliggaaende Ømfølsomhed forekommer ikke let uden noget Overspændt.»

Julie-Barbe (Juliane Barbara) de Vietinghof var født 1764 i Riga i Lifland og paa engang opdraget paa Fransk og Tysk. Hendes Fader var en klog og fornem Verdensmand, Oplysningsven og Frimurer, Kunstven og Mæcenas; Moderen var opdraget efter gammellutheranske Grundsætninger, iøvrigt forstandig og samvittighedsfuld. Begge Forældrene tilhørte Østersøprovinsernes højeste tysk-russiske Adel og havde Forbindelse med Petersborghoffet.

Den første Lærer, der gjorde Indtryk paa deres unge Datter og hvis Opdragelse blev bestemmende for hendes Fremtid, var den berømte Pariser-Balletmester Vestris. Atten Aar gammel blev hun gift med den seksten Aar ældre Baron Krüdener, russisk Diplomat, der havde været to Gange gift og begge Gange havde ladet sig skille fra sin Kone. Hendes Hjerte havde ingen Lod i denne Afgørelse, men Partiet blev anset for glimrende, og hendes Forfængelighed har følt sig tilfredsstillet paa samme Tid som hendes Mand ikke var hende imod. Han synes at have været forstandig, brav, kundskabsrig, gennemdannet og rolig, ingenlunde uden Følelse, men af Natur som ved sin Stilling

bundet til alle Samfundets Vedtægter. Gratierne havde ikke staaet ved hans Vugge. Hurtigt indførtes hun ved hans Side i det 18de Aarhundredes mest glimrende Selskab. Baron Krüdener var, da Brylluppet stod, russisk Afsending i Kurland, og Parret rejste derfor straks efter Hvedebrødsdagene til Mitau, hvor Krüdener fik Hertugdømmets Indlemmelse i Rusland ordnet, og hvor et Besøg af Kejser Paul I var den vigtigste Begivenhed i Ægteparrets Liv. Den unge Frue var her mest sysselsat med Optræden paa et Dilettantteater, næsten lige til hun nedkom med sin eneste Søn. Faa Uger efter Fødselen blev den unge Moder i St. Petersborg forestilt for Kejserinde Katharina. Herfra blev Krüdener sendt som russisk Afsending til Venedig, Datidens letfærdigste By, hvor hans Frue kastede sig ind i en Hvirvel af Adspredelser.

Her i Venedig var en ung, begavet Sværmer, Alexander Stakjev, hendes Mands Privatsekretær, bleven lidenskabeligt forelsket i hende, men saa stor var hans Beundring for Krüdener og for hans Kærligheds Genstand, at ingen Stavelse kom over hans Læber. Han tav saa godt, at Krüdener tog ham med sig, da han i 1784 blev forflyttet til Kjøbenhavn. I Skovene ved Frederiksborg sværmede Juliane med sin Tilbeder for Naturens Skønhed. Da han endelig skriftede sin Lidenskab, skete det naivt for Manden. Denne var uforsigtig nok til at vise Brevet til sin Kone, der herved for første Gang fik Vished om Stakjev's Følelser for hende, Følelser, hun vel ikke havde gengældt, men dog ved medfødt Koketteri holdt i Live. Visheden om at kunne fremkalde en saadan Lidenskab steg hende til Hovedet. Det at blive tilbedt var fra nu af hendes Livs eneste Drøm. Stakjev fjernede sig, men al den Uro, som gærede i hendes unge kvindelige Hjerte, kom nu til Udbrud. Opfyldt af en brændende Trang til at elske og blive elsket havde hun først forsøgt at finde det Ideal, hvorom hun drømte, i sin Mand. Da han mere faderlig end forelsket kun søgte at holde hendes Overspændthed i Tømme, bøjedes hendes Væsen tilbage mod sig selv, og hun sørgede over at være, hvad man senere har kaldt uforstaaet, men hvad hun kaldte uføIt. Stakjev's Lidenskab var faret forbi hende som et Ildpust og havde optøet den ydre Kulde, der bandt hendes Følelsesliv. Dette maatte have et Afløb. Her i Kjøbenhavn, der som Opholdssted forekom hende at være det skrækkeligste af alle — man erindre, at dette foregaar for hundrede Aar siden —,

kastede hun sig ind i en Vrimmel af selskabelige, tidsspildende og aandsfortærende Fornøjelser, hvormed det letsindigste Koketteri til Højre og Venstre gik i Følge. Følgen af alle disse Balaftener og private Teaterforestillinger var angrebne Nerver og et angrebet Bryst, saa at et Vinterophold i Syden i 1789 blev forordnet af Lægerne.

Dog istedenfor at ty til en stille solrig Egn i Syden, ilte den af et Bylivs Strabadser saa haardt angrebne Dame til Paris, og i Paris levede hun op paany. I denne aandeligt sysselsatte By føler hun sig pludselig slaaet af sin Uvidenhed, faar Sans for Læsning eller snarere for Digtere og opsøger Samtidens store Skribenter, Barthélemy, Forfatter til *Den unge Anacharsis*, hvis Optagelse i Akademiet hun overværede, og Bernardin de Saint-Pierre. for hvis *Paul og Virginie* hun bestandig havde sværmet, Hun dyrker St. Pierre og Naturen, bliver Vidne til Bastillens Indtagelse, men har samtidigt hos sin Modehandlerinde en Regning paa en Snes tusind Francs. I Sydfrankrig forelskede en ung Officer, Hr. de Frègeville, sig i hende, og efter nogen Tids Kamp gengældte hun, nu mindre uerfaren end i Kjøbenhavn, de Følelser, han nærede. Han bestemte hende til, trods det hendes Mand givne Løfte, at tilbringe endnu en Vinter i Frankrig og til næste Foraar (1791) at rejse til Paris istedenfor til Kjøbenhavn. Efter Ludvig den Sekstendes ulykkelige Flugtforsøg var Paris ikke længer noget trygt Opholdssted for Fru de Krüdener, og for at undgaa Forfølgelser førte Hr. de Frègeville hende ud af Frankrig forklædt som hendes Lakaj. Med ham blev hun flere Uger i Bryssel, rejste saa derfra over Cassel og Hannover til Hamborg, stadigt ledsaget og skærmet af den som Lakaj forklædte Elsker. I Hamborg modtog hendes Mand hende, men da hun selv her ikke vilde skilles fra sin Yndlingstjener, kom det til et heftigt Optrin. Han foreslog hende at tage Ophold nogen Tid hos hendes Moder i Riga: ogsaa hertil blev hun ledsaget af den franske forklædte Officer. Hun fandt den bedste Modtagelse hos sin Moder, og da hun i 1792 med denne foretog en Rejse til Petersborg for at gense den døende Fader, traf hun der sin Mand, som i Petersborg vilde hæve de Penge, han behøvede til Skilsmisse fra hende. Hun kastede sig for hans Fødder, opnaaede Tilgivelse og gav Løfter, hun ikke holdt. Hun opholdt sig i de følgende Aar rundt omkring i Europa, adskilt fra sin Mand og ikke mindre fra Hr. de Frègeville, men førende

et Liv som det, de galanteste Damer henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede tillod sig; hendes Mand omtaler i sine fortroligste Breve fra disse Aar aldrig sin Kone.

Efter at hun i Petersborg havde genset Stakjev, rejste hun til Riga, efter et længere Ophold dèr til Berlin; derfra hurtigt til Leipzig, hvor hun blev i 1793. Derpaa drog hun atter til Riga, men fandt næsten lige straks Byen utaalelig, tog da derfra til sit Familiegods Kosse, lagde store Planer til at blive sine Livegnes Velgørerinde og vilde «danne og lyksaliggøre» det esthiske Folk. I 1795 drog hun fra Kosse tilbage til Riga, efter nogle Maaneders Ophold der til Berlin og levede i 1796 først i Lausanne, senere i Genf med sin Ven Abbed Becker. Hun omgaas de franske Emigrantfamilier, lader sig forgude og dyrke, iler fra Fest til Fest og danser allevegne Sjalsdansen, som nu en Tidlang bliver den allerede modne Kvindes Hovedlidenskab. Med sin Ven Emigranten de Vallin rejser hun, da ogsaa ganske unge Damer begynder at forsøge sig i Sjalsdansen, til München. Da de Vallin maa rejse tilbage til Frankrig og Becker er død, længes Fru de Krüdener pludselig efter sin Mand og sit Stedbarn, men af Genforeningen bliver kun et flygtigt Sammentræf i München, hvor hun har den Fornøjelse at lære sin imidlertid voksne Steddatter at kende. Hun drager til Teplitz, derfra tilbage til München, atter til Teplitz og derfra til Berlin, hvor Hr. de Krüdener 1800 er bleven udnævnt til Afsending ved det prøjsiske Hof. Hun har sikkert i denne Tid skiftet Elskere endnu hyppigere end Opholdssted.

Vinteren 1800—1801 tilbragte hun nu i Berlin som russisk Ministerfrue, men gjorde ved sin Upunktlighed og hele Uberegnelighed alt andet end Lykke ved Friedrich Wilhelm III's punktlige Hof. Hun stræbte imidlertid udelukkende efter at gøre Lykke i Selskabslivet, og da Ungdommen var forbi, søgte hun at tiltrække sig Opmærksomhed ved sine Kjolers «Forvovenhed». Hun havde aldrig været nogen Skønhed, men dog altid en Personlighed med sjældent Udtryk og sjælden Ynde. Den Simpelhed i Smag og Optræden, som ti Aar tidligere havde gjort hende saa forførerisk, havde nu veget Pladsen for en Lyst til at gøre Opsigt ved dristig Paaklædning eller Afklædning; hun dækkede sit endnu bestandig smukke askefarvede Haar efter Tidens Mode med en Paryk. Hendes Træk og hendes Hudfarve havde ikke mere Ungdommens Friskhed.

Paa dette Tidspunkt er det, at hendes urolige, endnu bestandig til stærke Sindsbevægelser trængende Hjerte aabner sig for de første Glimt af religiøst Sværmeri. I et Brev fra hende til hendes nærmeste Veninde findes disse Ord: «Skal jeg tilstaa dig det? Det er i mit Hjertes Ydmyghed jeg taler. Du véd, at jeg ikke er hovmodig, kan den Kristne være det? Jeg tror, at Gud har villet velsigne min Mand fra det Øjeblik af, da jeg atter er vendt tilbage til ham. Der er ingen Art Goder eller Begunstigelser, som han jo opnaar. Hvorfor skulde jeg ikke tro, at et fromt Hjerte, som beder til Himlen simpelt og tillidsfuldt om at hjælpe det at bidrage til en Andens Lykke, maa faa sin Bøn opfyldt?»

Nej, hvorfor skulde man ikke tro det? Vi for vor Part vilde gerne tro, at det var Fru de Krüdeners Nærværelse, der bragte Forsynet til at overhobe Baronen med Ordner, hvis vi ikke med stor Sikkerhed vidste, at det var en anden mindre romantisk Aarsag, der bevægede Kejser Paul den Første dertil. Sagen var den, at midt under en Fest, som Baronen gav i Berlin for det prøjsiske Kongehus og Storfyrstinde Helene, ankom et Ilbrev fra Selvherskeren over alle Russer, der befalede Krüdener øjeblikkelig at erklære Prøjsen Krig. Majestæterne var endnu i Huset. Istedenfor imidlertid at splitte Festen ved at vise de Dansende dette Medusahoved, lod den russiske Afsending roligt sine Gæster danse, og da han som Politiker indsaa, hvor uklog og skæbnesvanger for Rusland en saadan Krig vilde være, skrev han istedenfor at adlyde Befalingen et fraraadende Brev til sin Kejser, vel vidende, at efter al menneskelig Beregning var fra nu af Sibirien ham vis til hans Død. Selvfølgelig sagde han intet Ord herom til sin Kone. Det Usandsynlige skete, Paul blev omstemt, og i sin Beundring for sin Ministers Mod og Klogskab overøste han ham med Beviser paa sin Yndest. Man ser altsaa, at der gives en anden Forklaring end Fru de Krüdeners.

Fra nu af faar hendes Breve et mere og mere gudeligt og opbyggeligt Præg. Hun betegner nu Religionen som sin Tilflugt mod Tungsind; hun taler om de tusinde Kilder til Glæde, som udspringer fra den.

Midt i alt dette en ny Kærlighedsforbindelse og et nyt Brud. Hun har paany forladt sin Mand, er først i Sommeren 1801 i Teplitz, dernæst længe hos Fru de Staël i Coppet, hvor Lysten til

at gøre Opsigt i Literaturen vækkes hos hende, og hvor hun rask nedskriver tre Noveller og Begyndelsen af en Roman. For at kunne gøre denne saa fuldkommen som mulig, maa hun til Paris, indhente Bernardin de Saint-Pierre's Raad og gøre Chateaubriands Bekendtskab. Chateaubriand forærer hende her et Eksemplar af sin *Kristendommens Aand,* før han endnu har fordelt sine Frieksemplarer, og hun er ikke lidet stolt af, at Fru de Staël finder dette Eksemplar paa hendes Bord. Hun gjorde imidlertid saa aabenmundet og hensynsløs Brug af den hende viste Tillid, at Chateaubriand for lang Tid trak sig tilbage fra hende og et Brud med Nød og neppe blev undgaaet.

Hun overraskes i Paris ved Efterretningen om Krüdeners pludselige Død. Hun lukker sig inde, hun sørger og angrer. Det havde været «hendes Yndlingsdrøm engang paany at vende tilbage til ham, lette ham Aarenes Byrde og gengælde hans uendelige Godhed». Det varede dog ikke længe, før Fru de Krüdener opgav sin Indesluttethed. Efter i sine smaa første Fortællinger at have efterlignet Saint Pierre's Skrivemaade havde hun nu faaet sin lille Roman skrevet færdig. Dens Navn var *Valérie*; hendes Ungdoms Forhold til Alexander Stakjev havde afgivet dens Indhold. Den er paavirket af *Werther*, stemningsfuld og godt skrevet. Det var imidlertid ikke Fru de Krüdener nok at skrive en Roman. Det gjaldt om at faa den læst og bemærket. Maaden, hvorpaa hun greb dette an, viser, at hun paa dette Tidspunkt til Trods for sine Tilløb endnu ikke havde forsaget Verden helt. Hun nøjedes ikke med de almindelige Fif som at underkaste Bogen i Haandskrift den ene Kritikers Bedømmelse efter den anden, læse den op i Selskab helt eller delvis og lignende, nej, det gjaldt for hende om grundigt at forberede den Lykke, hun vilde gøre. Hun tilskrev da først en Ven i Paris, Doktor Gay, en ubekendt og forfængelig Læge, hvis Løbebane hun havde lovet i Tidens Løb at tage sig af, følgende Linjer:

«. . . Jeg har en anden Bøn at bede Dem om: lad en god Versemager gøre nogle Vers til vor Veninde Sidonie (Sidonie er Heltinden i Fru de Krüdeners første Fortælling). Over disse Vers, som jeg ikke behøver at anbefale Dem, og som bør være saa smagfulde som muligt, skal kun staa denne Overskrift: *Til Sidonie.* Man skal sige til hende: Hvorfor bor du i Provinserne, hvorfor berøver dit tilbagetrukne Liv os din Ynde og dit Vid?

Kalder den Lykke, du gør, dig da ikke til Paris? Dine Yndigheder, dine Talenter vil kun der blive beundrede, som de bør beundres. Man har skildret din fortryllende Dans, men hvem kan skildre Alt, hvad der udmærker dig! — Min Ven, det er til Venskabet, at jeg betror dette, jeg er ganske skamfuld paa Sidonie's Vegne, thi jeg kender hendes Beskedenhed. De véd, at hun ikke er forfængelig, jeg har da mere væsenlige Grunde end en elendig Forfængelighed baade til at bede Dem lade disse Vers skrive og til andet mere: Sig især, at hun lever saa tilbagetrukkent, og at man kun i Paris bliver paaskønnet. Sørg for, at man ikke gætter paa Dem. Lad disse Vers blive trykte i Aftenavisen. Det er sandt, at Sidonie er bleven skildret som dansende i *Delphine*. Læs det, det vil more Dem. Men der maa ikke staa, at det er i *Delphine*, at man har skildret hende. Kun af Overskriften *Til Sidonie* maa det kunne ses, til hvem Versene er. Vær saa god at betale Avisen. Jeg haaber at kunne forklare Dem mine Bevæggrunde. Send mig hurtigt det Blad, hvori det bliver trykt. Hvis Bladet ikke vil indlade sig derpaa eller hvis det varer for længe, saa send mig Haandskriftet, og man vil faa det indrykket i et herværende Blad. De forpligter derved i høj Grad Deres Veninde, hun vil mundtlig forklare Dem, hvorfor hun har bedet Dem derom. De kender hendes Skyhed, hendes Hang til Ensomhed og hendes ringe Lyst til at blive rost, men det gælder om at gøre hende en væsenlig Tjeneste.»

Fjorten Dage senere nyt Brev om samme Genstand, nye Forespørgsler, om Doktoren har læst *Delphine*. Bestandigt samme Æmne: «Fru de Staël har sagt til Sidonie, at hun har villet skildre hendes Dans, og De kan finde det i første Bind. Hun har efter Fleres Mening dèr malt Sidonie's Ansigt, hendes Maade at tale paa og hendes Indbildningskraft, og saa har hun blandet sine egne religiøse og politiske Meninger ind deri, thi Sidonie har *en dyb Religiøsitet* og blander sig meget lidt i Politik.» Nu følger nye Anvisninger med Hensyn til Digtet:

«Der maa vel staa, at man har skildret hendes Talent til at danse, men der maa ikke staa *man*, men simpelthen: En dygtig Pensel malede din Dans; den Lykke, du gør overalt, er bekendt, dine Yndigheder er blevne besungne ligesaavel som dit Vid, og dog skjuler du dem uophørligt for Verden. Et hjembundent, ensomt Liv, det er hvad du foretrækker. Der søger du Lykken i din Fromhed, i Naturen og i Studier osv. osv. osv.,

se, kære Ven, det er hvad jeg forlanger af Dem, jeg skal senere forklare Dem hvorfor.»

Elegien ankommer, Fru de Krüdener kvitterer for Modtagelsen med følgende Brev: «Det er ikke mere end billigt, kære Doktor, at De selv faar en Afskrift af det yndige Elegi, De har skrevet for mig, jeg sender Dem hermed en; jeg ønsker selv at beholde Deres.» Elegien lyder:

«Hvad søger du i dit ensomme Liv? Paris, som er besnæret af den Fortryllelse, der udgaar fra dig, af din Ynde, af de glimrende Gaver, som Himlen har skænket dig, tilbyder dig jo dog Hjerter nok, som din fintfølende Aand har lagt i Lænker. Vi saa dig, vi flokkedes om dig hin Dag, da du udøvede Elegancens forførende, Skønhedens tvingende Magt, hin Dag, da du, vis paa Geniets Palme, ikke vragede de Lovprisninger, der tilfalder Talentet. Allerede dengang fik en sindrig Sanger dig til at smile, da han vovede at føje sin spæde Stemme til de Vises Kor og udkastede Billedet af din magiske Dans; men svinder ikke Mindet om hine Festdage for det Tordenslag, hvormed Himlen nu har ramt dig? Forener vore Hjerter sig ikke med dine tungsindige Tanker, har de ikke i tavs Andagt sukket ved din Kval? Vi vil ikke krænke dig med afmægtig Trøst, denne opstillede Afgift, som man yder en opstillet Sorg: Vi hørte dig sukke og vi sukkede med. — Vi sukkede med, og du flyr! Hvorfor flyr du? Sørgefloret bedækker os, Kunsterne forstummer rundt om dig, Elskoven skjuler sig, og med den det hele livfulde Følge, der fordum udgjorde din Lyst og din Hæder.»

Halvdelen af Elegien er endnu tilbage; men den hele vilde være for vidtløftig. Brevet slutter saa: «Jeg sender Dem denne Elegi, hvis antike Farve [!] og Skønhed jeg beundrer. Uden at ville tilegne mig andet af den end den Sørgmodighed, som De rigtigt har iagttaget hos mig, og som De har villet lindre, har jeg saameget andet at sige Dem, kære Doktor, langt mere smigrende for Dem, men her er ikke mere Plads, og mit erkendtlige Hjerte kan kun sende Deres storladne og for Menneskeheden saa nyttige Kunst [!] min Tak.»

Doktor Gay lod det ikke blive derved, men gav sig saa til at rime sin Prosa. Hans Veninde skriver til ham: «Sidonie har overdraget mig at bevidne den elskværdigste af alle Venner hendes ømmeste Tak. Versene var yndige, de er allerede trykte. Hvilken lykkelig Gave har ikke den, som har skrevet dem! Hvor man

ser, at han er Sidonies Ven! Hvor han maler, hvad han vil sige! Det er Sjælen selv, som har ført Penslen i hvert eneste Strøg, og det er en saa ophøjet Sjæl . . . Sidonie har ogsaa modtaget en Elegi i Prosa, som De maa kende og som hun finder yderst skøn. Hvilket smukt Talent der ligger i denne ophøjede og simple Manér, og hvor maa man elske den Aand, der forstaar at tale et saadant Sprog! Man har forandret nogle Vers, meget lidt, de er lykkedes fortrinligt og har opfyldt Hensigten.»

Man ser, at Sidonie ikke nøjedes med at skrive Kladderne til Lovsangene over sig, men ogsaa gik Renskriften efter. Iøvrigt er en længere Dvælen ved denne Fremgangsmaade overflødig. Den utrættelige Doktor forfatter endnu flere Digte, og nye Anmodninger om at plage alle mulige Kritikere følger. Hvad den religiøst bevægede Historiker Michaud angaar, der anvendte tredive Aar af sit Liv paa at skrive Korstogenes Historie, da gjorde hans yderst nære Forhold til Digterinden enhver Opfordring overflødig. Han forfattede en varm Kritik. Endelig er da Fru de Krüdener saa vidt, at hun kan skrive til sin Veninde: «Min Helbred er langt bedre, jeg har været otte Nætter itræk paa Bal uden at føle nogen Ulempe deraf. Hvilken Lykke, min Veninde, jeg kan ikke sige dig, hvor fejret jeg er, og det regner ned med Vers; Æresbevisningerne overvælder mig, man strides om et Ord af mig som om en Gunst. Det er tusinde Gange mere end jeg fortjener, men *Forsynet ynder at overvælde sine Børn med Velgerninger*, selv naar de ikke fortjener det . . . Jeg vilde betragte det som en Fejghed ikke at udgive et Værk, som jeg antager for nyttigt, og betragter derfor min Rejse til Paris som *en Pligt* medens mit Hjerte, min Indbildningskraft, Alt drager mig ti Genfersøen.»

Saa rejser hun da til Paris, og i December 1803 udkommer *Valérie*. Alle Fru de Krüdeners Batterier holdt parate til at give Bogen Salut. Ikke en eneste Effekt gik tabt; alle Kritikens Klokker klemtede. Som en dygtig General manglede hun ikke selv paa Valpladsen; hun kørte fra det ene Modemagasin til det andet for ukendt at forlange snart Skærf, snart Hatte, snart Fjær, snart Guirlander, snart Baand *à la Valérie*. Da nu Kræmmerne saa denne fremmede, endnu smukke og meget elegante Dame komme kørende i sin Vogn for med en saadan Sikkerhed at forlange de Fantasigenstande, hun opfandt, gjorde de deres Yderste for at komme paa det Rene med hvad det var, hun

ønskede, og tilfredsstille hende. Naar de unge Piger i Magasinerne blev forbavsede over disse urimelige Forlangender og benægtede slige Varers Eksistens, smilte Fru de Krüdener med saa megen Godhed og beklagede dem saameget, fordi de endnu ikke kendte Romanen *Valérie*, at hun snart havde gjort dem til ivrige Hververe af Læsere til hendes Bog. Med sine Indkøb kørte hun saa til en ny Butik og opnaaede derved i faa Dage en saa rasende Kappestrid mellem Købmændene med Hensyn til Sager *à la Valérie*, at hendes Veninder, naar de paa hendes Angivelser begav sig hen til de Handlende og spurgte om disse Varer, blev uskyldige Medskyldige i hendes Kunstgreb og ikke kunde Andet end afgive deres Vidnesbyrd for hendes Triumf.

Fru de Krüdener skriver nu til sin Veninde: «Den Lykke, *Valérie* gør, er fuldendt og uhørt. Man sagde endnu forleden til mig: Der er noget *overnaturligt* i dette Held. Ja, min Veninde, Himlen har villet, at disse Ideer, denne renere Moral skulde udbrede sig i Frankrig, hvor den endnu er mindre kendt.»

Neppe var denne feberagtige Trang til at gøre sig gældende bleven tilfredsstillet, neppe havde dette udsøgte Hykleri faaet Tid til at udfolde sig i sin fulde Blomst, før Fru de Krüdener's virkelige Omvendelse indtraadte. Hermed gik det saaledes til. En Dag i Aaret 1805 hændte det sig, at da hun i Riga sad ved sit Vindue og hilste ned til en af sine talrige Tilbedere, hvem hun havde udmærket i Skaren, blev denne Mand ramt af et pludseligt Slag og faldt død om. Denne Begivenhed gjorde hende yderst nedslaaet. Under hendes tungsindige Tilstand skete det saa, at hun, som jo dog ikke af bare Sørgmodighed kunde rive sig løs fra Jordelivets uafviselige Fornødenheder, en Dag sendte Bud efter en Skomager for at han skulde tage Maal af hende til et Par Sko. Manden kom, hun saa slet ikke paa ham, medens han tog Maal. Pludselig blev hun slaaet af det glade Udtryk i hans Ansigt. «Er De lykkelig?» sagde hun til ham. «Jeg er det lykkeligste Menneske af Verden» var Svaret. Denne Skomagersvend var en Opvakt, han hørte til de mähriske Brødres Menighed, var iøvrigt en arbejdssky Person, der holdt sig hjemme hos sin Moder, Fru Blau, som var en af de farligste Hyklere og hellige Bedragersker i Riga, der havde sit Livsophold ved at trække fornemme gudelige Meningsfæller op. Synet af Svendens Lykke virkede saa stærkt paa Fru de Krüdeners let bevægelige Hjerte, at hun atter og atter besøgte hans Moder og ham. Hos

dem lærte hun flere og flere af de mähriske Brødre at kende, og snart var hun ligesaa opfyldt af Kristendommens Sandhed som de. Til en langsom Indøvelse i Kristendom havde hun ikke duet. Men den herrnhutiske Lære om pludselig Vakthed og afgørende Gennembrud var vel egnet til at slaa ned i hendes Sind, nu da hun havde de fyrretyve bag sig.

Med den samme Lidenskab, hvormed hun havde omfattet alle Genstandene for sin Ungdoms Kærlighed, omfattede hun nu Genstanden for sin ældre Alders Følelser. Fra nu af viser det religiøse Sværmeri sig ligeligt i hendes Ord og Handlinger. Hun deler sig mellem Andagtsøvelser og Velgørenhed. Hendes hele tidligere Liv synes hende Vildfarelse og Daarskab. Hun er kun Et, Kærlighed til sin Frelser. «Der er ikke en Tanke i mig, som ikke vil behage ham, tjene ham, ofre ham Alt, ham, som forunder mig kun at ville udaande Kærlighed over alle mine Medmennesker og som i Fremtiden kun viser mig Glimt af Salig-heden. O, dersom Menneskene blot vidste, hvilken Lykke man nyder i Religionen, hvor vilde de da ikke sky alle andre Be-kymringer end den for deres Sjæl!»

Det er i denne Sindstilstand, at hun, som fra Sommeren 1806 paany havde begivet sig paa Rejser, kort efter Slaget ved Jena gør Dronning Luise af Prøjsens nærmere Bekendtskab. Ned-brudt af Ulykkerne, som denne var, viste hun sig modtagelig for Fru de Krüdeners glødende religiøse Veltalenhed. Denne opnaaede betydelig Indflydelse paa hende og gennem hende paa Kongen. Et Bevis afgiver disse Ord af et langt senere Brev fra Dronningen til hende. «Jeg skylder Deres fortræffelige Hjerte en Tilstaaelse, der, som jeg sikkert véd, vil aflokke Dem Glædes-taarer. Det er, at De har gjort mig bedre end jeg var. Deres sanddru Tale, de Samtaler, vi har haft sammen om Religion og Kristendom, har gjort det dybeste Indtryk paa mig.» Fru de Krüdener rejste til Karlsruhe for at lære Jung-Stilling at kende. Han, der var optraadt i Literaturen med Skildringen af sit barn-ligt fromme Liv som Skræddersvend og der som medicinsk Student i Strassburg havde omgaaedes Goethe og vundet ham for sig, var efter at have virket som dygtig Øjenlæge og dernæst som Pro-fessor i Statsvidenskaberne bleven en Art Profet for Sydtysklands Pietister og blev dyrket som Helgen af de fromme Hof- og Adels-krese i Baden. Han havde ikke kunnet taale denne Dyrkelse og var bleven et indbildsk og næsten utilregneligt gammelt Vrøvl,

der roste sig af Kendskab til en højere Verden og ved Udlægning af Johannes' Aabenbaring vidste Guds Hemmeligheder forud. Fru de Krüdener hyldede ham som sin store Mester og Vejleder, og den 67aarige Mand var svag for fine Damers Beundring. Der udviklede sig et inderligt Forhold mellem hende og den gamle Aandeseer, der netop da skrev paa sin *Theorie der Geisterkunde*. Hun gik ind paa det Udslag af hans Visdom, at det tusindaarige Rige vilde tage sin Begyndelse Aar 1816 eller senest 1819.

Kort derefter traf hun Dronning Hortense, der ligeledes følte sig stærkt tiltrukken af hende, saa stærkt, at hun endog modtog hende hver Morgen som sin Gæst. Dog synes Fru Juliane nærmest at have fængslet Dronningen ved at forelæse hende en utrykt Roman *Othilde*, som hun havde under Arbejde, i hvilken det gudelige Sigte ikke udelukkede Fremstillingen af en «i Sandhed deliciøs» Kærlighedshistorie.

Hun begyndte nu at give Eksempel paa enhver Art af kristelig Ydmyghed. I Karlsruhe gik hun op i de smudsigste Kvistkamre for at udføre Kærlighedsgerninger. Da hun en Dag paa Gaden traf en ung Tjenestepige grædende over at skulle feje den, tog hun hende Kosten ud af Haanden og fejede for hende.

Elsass var paa dette Tidspunkt et Land i forunderlig aandelig Forfatning. Revolutionens Ugudelighed havde revet nogle af dets mest fremskredne Børn med sig, men skræmt Hovedmassen af dets prostestantiske Indvaanere ind i en Sysselsættelse med al Slags religiøs Lønlære, der fik sit Hovedudslag i Troen paa det tusindaarige Riges nære Komme. Den ypperste Gejstlige i Elsass var den for oprigtig Fromhed almindeligt hædrede Pastor Oberlin i Waldbach, men han var forrykt nok til at udkaste geografiske Kort over Himmerig og en Byplan for det himmelske Jerusalem. Han vidste Besked med de Saliges Rangforordning og stod i stadig Forbindelse med afdøde Venner. Forsynet med Anbefalinsbreve til ham og hans Fæller drog Fru de Krüdener nu til Elsass.

Hun havde bragt i Erfaring, at der i Markirch levede en tysk Præst ved Navn Fontaines, der var bekendt i Egnen for at kunne gøre Mirakler, og at der hos ham opholdt sig en berømt Profetinde Marie Kummer (kaldet die Kummerin), en hysterisk Bondepige fra Württemberg, der stod i stadigt Samkvem med Serafer og Keruber og som i sine synske Tilstande gav Gudesvar og forudsagde Fremtiden. Hun erfor endvidere, at Fontaines

havde ytret Ønsket om at lære den guddommeligt beaandede Dame fra Norden at kende, om hvem Marie Kummerin havde havt en Aabenbaring. Fru de Krüdener drog til ham i Juni 1808. Han modtog hende højtideligt i Husets Dør med Johannes' Spørgsmaal til Jesus: Er du den, der skal komme, eller skal vi forvente en Anden? Smigret og henrykt forblev Fru de Krüdener under hans Tag, fordybede sig med ham, der almindeligt gjaldt for hendes Elsker, i Studiet af Johannes' Aabenbaring, og lyttede daglig til Marie Kummerins Spaadomme om den høje Sendelse og den store Fremtid, der var hende forbeholdt, og under hvilken Fontaines skulde være hendes Apostel. Til en Veninde skrev hun: «Jeg er den lykkeligste Skabning af Verden . . . . Tidens Fylde kommer, store Trængsler vil bryde ind over Jorden. men De behøver ikke at nære nogen Frygt. Herrens Rige er nær, og han selv vil i tusind Aar herske paa Jorden», og fremdeles: «Tænk at jeg i Ordets bogstavelige Forstand har *oplevet Mirakler.* Du har ingen Anelse om den Lykke, de føler, der helt giver sig hen til Jesus Kristus. Jeg har af hans Godhed og Barmhjertighed faaet det bestemte Løfte, at han vil opfylde de Bønner, jeg retter til ham for mine Slægtninge og Venner.»

Det lader sig ikke nægte, at de Udtryk, hvormed hun skildrer den nye Flamme i sit Indre, har en betænkelig Lighed med Udtrykkene for slet ikke himmelsk Kærlighed. Om Gud hedder det: «Hvor skulde jeg kunne sige, hvilken Ømhed der brænder i mit Hjerte, hvorledes mine Taarer triller, hvilke Ord der skælver i hele mit Væsen, naar jeg føler mig saaledes elsket, jeg stakkels Jordorm! Nylig sagde jeg til Gud: Hvad kan jeg sige dig, o du min Højtelskede! *(O mon bienaimé)*, o kunde jeg raabe det ud over hele Verden, gennem alle Himlene, hvor højt jeg elsker dig! O kunde jeg føre ikke alene alle Mennesker, men alle de oprørske Aander tilbage til dig!»

Der findes i Vaticanet et Billede af en moderne Italiener, paa hvilket en Nonne knæler for Kristus, der besvarer hendes svømmende Blik med de ømmeste Øjekast. Det falder En uvilkaarligt ind, naar man læser Fru de Krüdeners Udbrud under hendes gudelige Rus. Et andet Sted hedder det: «Hvad det gælder om, er at elske og bringe Andre til at elske den elskværdigste *(le plus aimable)*, den bedste, den ømmeste af alle Fædre.» Under hendes gudelige Rundrejser, paa hvilke hun overalt præker og omvender, har en ung Missionær sluttet sig

til hende, en af de Mange, af hvem hun blev skuffet; men straks efter hans Ankomst udmaler hun deres fælles Gudstjeneste i Ord som disse: «Hvilken Aand! kan De forestille Dem Lyksaligheden ved vore Altergange? Intet afmaler den; vi kunde ikke engang høre, hvad der blev sagt.» Det er umuligt at læse dette, uden at mindes nogle Ord af en af hendes Ungdomstilbedere: «Lezay paastaar (siger Chênedollé), at Fru de Krüdener i de mest afgørende Øjeblikke med sin Elsker beder til Gud og siger: ««Min Gud, hvor jeg er lykkelig! Jeg beder Dig om Tilgivelse for dette Overmaal af Lykke!»» Og han tilføjer: Hun modtager Offeret paa Kærlighedens Alter som en Kvinde modtager Nadveren.»*) Tilsvarende gudelige Stemninger findes iøvrigt hos alle Tidens Mystikere.

Saavel Fontaines som Marie Kummerin havde imidlertid — hvad Fru de Krüdener ikke vidste — en alt andet end tillidindgydende Fortid.

Ved Revolutionens Udbrud var den tyveaarige Fontaines optraadt som hidsig Jakobiner; han havde i Eulogius Schneiders Følge under Rædselsregeringen været en af de ivrigste til at holde Taler mod Gejstligheden, lukke Kirker, plyndre Strassburger Münster o. s. v. Han talte i Fornuftens Templer, lod sig udnævne til protestantisk Præst, giftede sig og vakte saa stærk Forargelse, at han maatte nedlægge sit Embede. Dette hindrede ham dog ikke i straks efter Modrevolutionens Sejr som Talsmand for de yderligst gaaende Pietister at blive Præst paany og opnaa betydeligt Ry som Djævlebesværger. Da det imidlertid kom for Dagen, at han i tre Aar (1801—4) havde sat næsten hele sin Menigheds Formue over Styr, maatte han gøre sig usynlig i nogen Tid. Snart fik han imidlertid atter Præstekald og var fra 1805 af i Markirch, hvor han to Aar efter tog Marie Kummerin i Huset, der vel under sit lange Landstrygerliv et Par Gange havde skiftet Religion, men dog nød umaadelig Ærefrygt i pietistiske Særmenigheder. Hun var af en Pastor Hiller først bleven viet til Jesus, havde derpaa med samme Præst faaet en Søn, hvis Bestemmelse skulde være den at optræde som Vidnet i Johannes' Aabenbaring 11, 3, hun var imidlertid af den verdsligt sindede Øvrighed bleven straffet med Gabestok og Tugthus. Da hun

*) Manuskript af Chênedollé, citeret af Sainte-Beuve i *Derniers Portraits*, 290.

kom ud deraf, forkyndte hun Verdens Undergang og en almindelig Udvandring af de Fromme til det hellige Land. Virkelig fik hun en Mængde Taaber til at begive sig paa Vejen til Jerusalem og betro hende Rejsekassen; men i Wien blev hun fængslet og rejste efter udstaaet Straf derfra til Elsass, hvor netop da en Komet, som havde vist sig i Oktober 1807, gav hende Anledning til opsigtvækkende Spaadomme om Pest, Hungersnød og Krig, og hvor Rygtet om den russiske Dames Ankomst foranledigede hende til et Syn, som røbede, hvilken mægtig Gerning denne var kaldet til at udøve.

Da Fru de Krüdener i fulde otte Maaneder havde nydt den opbyggelige Omgang med Fontaines og Marie Kummerin i den førstes Hus, begyndte Fontaines at føle sig utryg i Egnen. Hans Fortid var ved at komme op. Følgelig modtog Marie Kummerin netop nu ved en Aabenbaring det guddommelige Hverv at drage til Württemberg og der grunde en Koloni af sande Kristne. Trekløveret begav sig paa Vejen, og ved de gudelige Forsamlinger i Tyskland optraadte nu Fontaines i et sort, Fru de Krüdener i et blaat, Marie Kummerin i et graat Kostyme. De forkyndte Verdens nær forestaaende Undergang, men ivrede rigtignok tillige uforsigtigt mod Landets ugudelige Fyrste, der havde indført en ny Liturgi, hvad der havde til Følge at Marie Kummerin blev sat fast paany og de to øvrige udviste. Disse gik til Baden, hvor den en kort Tid Fængslede snart indhentede dem, og fortsatte dèr saavel deres inderlige Samliv som deres Andagtsøvelser og Forkyndelser.

Da en dødelig Sygdom, som ramte Fru de Krüdeners Moder, kaldte Datteren til Riga, afholdt hun ogsaa dèr fromme Forsamlinger med Udlægning af Johannes' Aabenbaring og Uddeling af Nadveren. Her optraadte den fromme Skomagersvends fromme Moder Fru Blau ved hendes Side som Forkynderinde. Derfra rejste hun i Slutningen af 1811 tilbage til Carlsruhe, hvorfra Fontaines var bleven bortjaget, men hvor hun paany virkede i Overensstemmelse med Marie Kummerin, der her gjaldt for en mægtig Profetinde, siden hun havde spaaet den hvide Engels Sejr over den sorte og at det Folk fra Norden, hvorom Jeremias havde talt, vilde vise sig. Den fransk-russiske Krigs Indtræden beviste jo hendes Spaadomsgave og da Efterretningen kom om den russiske Hovedstads Brand, var hun fredhellig.

At Fru de Krüdener personligt var overbevist om sin Viljes

Renhed og fuldstændigt oprigtig i hele sin Væremaade er hævet over Tvivl. Ikke blot at hun selv er omvendt, men Omvender-Lidenskaben syder i hendes Indre. Atter og atter kommer den Tanke op i hende, at omvende endog Djævelen og Helvedes Beboere. Det forstaar sig, at hun maatte bære megen og haard Miskendelse af dem, der ikke kunde tro paa den Forandring, der var foregaaet med hende. Endog hendes egen Moder havde foragtet hende og ophørt at skrive. Men ingen Miskendelse rokkede hendes religiøse Begejstring, der gjorde Indtryk selv paa Forstandsmennesker. Den liflandske Gejstligheds Overhoved, Rationalisten Sonntag, der har iagttaget hendes Færd i Riga 1811, skriver mange Aar efter om hende, at han som Embedsmand dengang havde maattet afbryde sin Forbindelse med hende, men han er hende det Vidnesbyrd skyldig, at hun havde den dybeste, reneste, virksomste, mest selvforglemmende, mest selvopofrende Medfølelse med enhver menneskelig Lidelse eller Trang.

Snart faar hun ogsaa Spaadomsgave. Spaadomsgaven er paa denne Tid hyppig. Saavel Maistre som Bonald spaaede mange Aar i Forvejen Kongefamiliens Tilbagekomst og blev højligt ansete derfor. Hvor deres Forudsigelser imidlertid antager et bestemtere Præg, gaar det disse Spaadomme som Oldtidens: de slaar ikke ind. For blot at nævne nogle Eksempler, saa siger Maistre i Anledning af Planerne til Oprettelse af et Regeringssæde i Nordamerika: «Man kan vædde ti mod en paa, at Byen ikke vil blive bygget, eller at den ikke vil blive kaldt Washington, eller at Kongressen ikke vil komme til at have sit Sæde der», og alle disse tre Ting skete. I 1807 skriver han (*Lettres et opuscules* S. 98): «Intet kan genoprette Prøjsens Magt. Denne navnkundige Bygning, der var opført af Blod, Skarn, falsk Mønt og Flyveskriftblade, er styrtet sammen i et Øjeblik og er for al Tid forbi.» Saaledes spaaede han ogsaa, at Bourbonernes Genindførelse vilde ske i dybeste Fred uden Hjælp af Fremmede, at Enevoldstanken og Adelsmagten vilde gaa styrkede ud af Revolutionen osv. Naar adskillige af Bonalds Profetier (i hans *Lære om Magten*) slog noget bedre ind, da ligger det simpelt i, at den, som spaar det Forgængeliges Ophør, nødvendigvis engang faar Ret, og at der er Ting angaaende Fremtiden, om hvilke Hamlets Ord gælder, at der ikke behøves nogen Aand fra Graven til at sige os dem.

Fru de Krüdeners Spaadomme fik imidlertid mere at betyde

end nogen af Tidsalderens andre Profeters. I et Brev fra Strassburg til en russisk Hofdame har hun (Oktober 1814) skrevet: «Vi skal snart se det skyldige Frankrig tugtet, det, som ifølge den evige Bestemmelse skulde have været skaanet, ifald det var vedblevet med at underkaste sig Korset.» Hvorledes kunde dette senere, efter Napoleons Tilbagekomst fra Elba, udlægges anderledes end som en hemmelighedsfuld Forudviden derom!

Hun havde fremdeles skrevet: «Uvejret nærmer sig; de Liljer, som den Evige havde bevaret, hint Sindbilled, der bestaar i en ren, spæd Blomst, som et Herskerspir af Jern havde knækket, fordi den Evige vilde det saaledes, disse Liljer, der havde burdet indanke deres Sag for Guds Renheds og Kærligheds Domstol, har kun vist sig for at forsvinde.» Hvad kunde dette være Andet end en Spaadom om Ludvig den 18des Flugt for Napoleon!

Efterretningen om disse Forudsigelser fløj Europa rundt, men naaede allerførst til Kejser Alexander, paa hvem de gjorde det dybeste Indtryk. Stærkt medtaget som han var af Felttogene i 1813—1814, stærkt plaget som han var af Samvittighedsnag, stærkt medtaget som han var af Sorg over at en Elskerinde, han i elleve Aar havde været knyttet til, for ham havde foretrukket en af hans Adjutanter, og over at deres eneste Barn, der overhovedet var hans eneste, pludseligt døde; stærkt svækket som han var af allehaande Udskejelser, befandt han sig i høj Grad forberedt til en Paavirkning af gudfrygtig Lønlære.*)

Han var bleven opdraget uden nogensomhelst Undervisning i Religion. Da han under sin Nedslaaethed efter Moskvá's Erobring af Fyrst Galizin var bleven henvist til Bibelen, viste det sig, at en russisk Bibel overhovedet ikke fandtes i Vinterpaladset og man foreløbig maatte nøjes med at skaffe ham en fransk Oversættelse af Vulgata. Indtrykkene fra Wiener-Kongressen, af Østerrigs Troløshed og Frankrigs Utaknemmelighed og af den Uvilje, hvormed hans Yndlingsplan, Polens Genoprettelse, dèr var bleven modtaget, havde nedbrudt al Tro til Menneskene hos ham. Skrækken over Napoleons Tilbagekomst fra Elba havde rystet hans Nerver. Fra det Øjeblik af, da han brød med sin Elskerinde, var han kommen under sin Hustrus, Kejserinde Elisabeths Indflydelse, der i sin forladte Stilling alt længe havde

*) Joseph de Maistre: *Congrès de Vérone* I, 147.

tyet til tungsindig Mystik. Hun bevægede ham til paa sin Rejse til Karlsruhe at opsøge Jung-Stilling og høre dennes Mening om den politiske Situation, set fra Johannes' Aabenbarings Synspunkt. Jung meddelte ham, at Napoleon ikke var nogen anden end den i Aabenbaringen (9, 11) omtalte Apollyon, Afgrundens Engel, og at det tusindaarige Rige var nær.

Kejserinde Elisabeth opholdt sig 1814 ved Badens Hof, og her havde Fru de Krüdener allerede gjort hendes Bekendtskab. Med en af hendes Hofdamer, der sværmede for Kejseren, vedligeholdt den begejstrede Profetinde siden en Brevveksling, og Meningen var at hendes Breve skulde forelægges Alexander. Visse Vendinger var ligefrem beregnede paa at læses af ham. Saaledes denne: «Hvad De skriver til mig om Kejserens skønne og store Egenskaber, har jeg vidst forlængst; jeg véd ogsaa, at Herren vil berede mig den Glæde at se Kejseren og at Mørkets Fyrste forgæves vil søge at hindre det; jeg har uendelig meget at sige Kejseren.» Netop som dette Brev blev afsendt, flyttede Fru de Krüdener til Heilbronn, og da det russiske Hovedkvarter blev forlagt dertil, traadte vor Heltinde om Aftenen sent den 4. Juni 1815 uanmeldt og uskræmt af den hende afvisende Adjutant ind til Kejseren og forblev tre Timer hos ham. Da hun forlod ham, var Alexanders Øjne fugtige og han selv højst bevæget. Snart var hendes Indflydelse almægtig over ham. De indelukkede sig halve Dage sammen, bedende i Forening, læsende sammen i Skriften, drøftende teologiske Spørgsmaal.

Tiden før Slaget ved Waterloo tilbringer de i Heidelberg med Salmelæsning. Efterretningen om de tabte Slag ved Ligny og Quatre-Bras 16de og 17de Juni træffer Alexander midt i Davids Salmer, der trøster ham over Nederlaget og forvisser ham om hans Sags Retfærdighed. Han beder og faster. Den 18de Juni leveres Slaget ved Waterloo; paa Efterretningen derom rejser Alexander til Paris, men forlanger, at Fru de Krüdener straks skal følge ham. Hans højeste Sorg i dette Øjeblik er, at hans Broder Constantin ikke ogsaa er omvendt. Vor Seerinde besøger, før hun rejser fra Heidelberg, de Dødsdømte i Fængslet der, præker med stor Virkning for dem og følger saa Kejseren, over hvis kristelige Hensigter hun er i den højeste Henrykkelse.

I Paris naaer hendes Indflydelse Højdepunktet. Kejseren besøger hende samme Aften, hun kommer; hendes Bopæl i Hotel Montchenu bliver saaledes indrettet, at Kejseren hver Time paa

Dagen ved Hjælp af en hemmelig Havedør fra sit Slot Elysée-Bourbon kan komme ind i hendes Hus. Iøvrigt fristede ingen Adspredelse, ingen Fornøjelse ham, hvem Franskmændene faa Aar tidligere havde kendt som saa verslig. «Jeg er Kristi Discipel», sagde han, «jeg gaar med Evangeliet i Haanden og kender kun det.» Og hans Veninde skriver om ham: «Alexander er Guds Udvalgte. Han vandrer ad Forsagelsens Veje.» Man maatte sikkert ty til Udtryk hentede fra Johannes' Aabenbaring for at betegne, hvad hun egenlig saa i ham: Noget som en Opretter af det tusindaarige Rige, en Fredens Engel med Magtens flammende Sværd, Lysets blonde Fyrste eller lignende, medens Napoleon for hende som for Adam Müller og hans Følgesvende var Djævelen selv. Alexander skulde genoprette Kristendommen paa Jorden, udslette indtil det sidste Spor af Revolutionen og alle dens Gerninger. Til Gengæld kendte da Alexanders Ærefrygt og Taknemmelighed ingen Grænser: I Begyndelsen af September fandt en storartet Mønstring af 150,000 Mand russiske Tropper Sted for Alexanders Øjne paa *Camp des Vertus* i Champagne. Fru de Krüdener kunde ikke fattes der. Om Morgenen tidligt allerede hentede Kejserens Vogn hende, og han modtog hende ikke som en Yndlingsundersaat, men som et Sendebud fra Himlen, der skulde føre hans Tropper til Sejr. «Mest med blottet Hoved, ellers med en lille Straahat paa Hovedet, hvilken hun dog gerne bar paa sin Arm; med sit endnu bestandig blonde Haar hængende i Fletninger ned over Skuldrene, medens en Lok nu og da faldt ned over Panden; iført en mørk og simpel Kjole, der blev elegant ved sit Snit og hendes Holdning, og som sammenholdtes af et simpelt Bælte, saaledes ankom hun ved Daggry, saaledes stod hun i Bønnens Øjeblik for Fronten af de forbavsede Tropper»*).

Et Aarstid forinden havde Alexander læst en Bog af den tyske Mystiker Franz von Baader *Om den ved den franske Revolution hidførte Trang til en ny og inderligere Forbindelse mellem Religion og Politik* og havde under Paavirkning af den fattet en ubestemt Plan til at forene Europas kristelige Herskere til et hemmelighedsfuldt Forbund, der ganske særligt skulde være Guds Naade anbefalet; men han havde i Wien maattet lade Planen falde. Nu forhandlede han den med Fru de Krüdener.

---

*) Sainte-Beuve efter et Øjenvidnes Beretning.

Hun greb den med des større Iver, som hun paastod, allerede selv ved Guds Naade at have undfanget samme Tanke. Og hvem tør kalde det umuligt eller usandsynligt at en Tanke som denne virkelig kan være opstaaet i en stakkels fjantet Kvindes af gammelt Galanteri og ny Gudsfrygt forskruede Hjerne, Planen til *Den hellige Alliance.* Det er i ethvert Tilfælde mere end sandsynligt, at det er hende, Europa og Civilisationen har havt at takke for Ideen til den. En Mand, der er tilbøjelig til langt at undervurdere hendes Indflydelse, og som har Uret, hvor han benegter den, Dronning Luise af Prøjsens højtelskede Broder Storhertugen af Mecklenburg-Strelitz, skriver: «Fru de Krüdener har aldrig udøvet den ringeste Indflydelse paa min englelige Søster af Prøjsen, ikke heller paa Kongen, hendes Gemal, der bedømte denne sørgelig berømte Kvinde fuldkommen rigtigt. Hvad derimod Kejser Alexander angaar, da havde hun til Gengæld saaledes bemægtiget sig ham, at den hellige Alliance, som Kejseren foreslog og satte igennem, bør betragtes som denne Kvindes Værk alene; vær vis paa, at jeg ikke vilde sige det, ifald jeg ikke vidste det bestemt.»

Nogle Dage efter Ankomsten til Paris sagde Alexander til sin Veninde: «Jeg forlader Frankrig, men før min Afrejse vil jeg i et offenligt Aktstykke give Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand den Ære, vi skylder ham for den Beskyttelse, han har forundt os, og indbyde alle Folk til at slutte sig sammen i Underdanighed under Evangeliet. Han overrakte hende hermed et Papir. Det var Udkastet til Overenskomsten mellem de tre Monarker. Capefigue, der har set det, skriver: «Jeg har liggende for mig denne Overenskomst i Grundskrift, helt skrevet med Kejser Alexanders Haand med Rettelser af Fru de Krüdener. Ordet *Den hellige Alliance* er skrevet af denne overordenlige Kvinde.» — Altsaa endog til Navnet er hun Ophav. Hun valgte det med en Hentydning til Spaadommene om de sidste Dage hos Profeten Daniel.

Naar man nu, som vi, har fulgt denne Kvindes Fortid, har set, hvem og hvad hun var, og naar man paa den anden Side har noget Begreb om Revolutionen og hvad den var, saa synes det En nærmest mærkværdigt, at hine Mindelser af Johannes' Aabenbaring og hine hellige Grundregler, formede af den Kvindehaand, der nogle Aar før købte Skærfene og Hattene *à la Valérie*, og af den samme Pen, der forfattede Elegien til Sidonie, femten

Aar igennem havde Kraft til at dæmme op for Revolutionens fornyede Dønninger. Da først gav den historiske Udvikling, Videnskabens Fremskridt, Kunstens Dristighed, Hjerternes Svulmen sig et saadant Udslag i Handling, at Fortryllelsen brast.

I Traktaten erklærer «i den højhellige og udelelige Treenigheds Navn» de tre Selvherskere «højtideligt, at det nærværende Aktstykke har til Hensigt for Verdensaltets Aasyn at aabenbare deres urokkelige Beslutning om til Rettesnor for deres Færd, det være sig i Styrelsen af deres egne Stater eller i deres politiske Forhold til enhver anden Regering, kun at tage den hellige Religions Forskrifter om Retfærdighed, Kærlighed og Fred. Langtfra blot at være anvendelige i det private Liv bør disse Forskrifter have umiddelbar Indflydelse paa Fyrsternes Beslutninger som det eneste Middel til at grundlægge de menneskelige Samfundsindretninger og raade Bod paa deres Ufuldkommenhed.»

Det var Ordlyden. Hvad der fra først af var oprigtigt og velment af det kejserlige Svaghovede, det blev med hykkelsk Kløgt godkendt af hans kronede Brødre. Hvem kender ikke Resten! Hvem véd ikke, hvad den hellige Alliance kom til at betyde, Indvarslingen af den almindelige europæiske Reaktion med Raaheden til Indhold og Løgnen til Form. Det var i dens Navn, at i vort Aarhundredes sørgeligste Aartier enhver selv den svageste Stræben mod aandelig og politisk Frihed blev forfulgt eller kvalt.

Frivilligt sluttede sig til Alliancen den Magt, der havde den største Interesse deraf, nemlig Paven. Uden smaalig Hensyntagen til sin Stilling som den romersk-katolske Kirkes Hoved hævede Paven til Skyerne sine Fæller: Alexander, den græske Pave, Kongen af Prøjsen, den lutherske Pave, og Kongen af England, den anglikanske Pave. Paa Wienerkongressen fremlagde saa Pius en Genoprejsningsplan, i Sammenligning med hvilken alle Fortidens Istandsætteres Drømme blegnede og alle tidligere Forsøg paa at føre de førrevolutionære Tilstande tilbage blev et Intet. Med et Pennestrøg var Revolutionens og Kejserdømmets Tilværelse udslettet. Det hellige romerske Rige skulde genoprettes, desuden hele Middelalderens Samfundsorden, Tiender, Kirkegodser, Skattefrihed for Gejstligheden og Inkvisition.

Resten af Fru de Krüdeners Liv frembyder ingen verdenshistorisk Interesse. Hun blev stedse mere oprigtig og stedse mere fanatisk i sin Tro; hendes Drift til at lægge den for Dagen i Gerning blev stedse mere brændende hed. At hjælpe Fattige

og Syge blev hende en Hjertesag og Livssag. Hun prækede for de Fattige, stiftede Kirker og forkyndte Guds Riges Komme. Men fra det Øjeblik af, hun forsøger at tage Kristendommen praktisk, skifter hendes hele Stilling Karakter. Magthaverne, Øvrighederne, alle de Store, der, saalænge hun holdt sig til Hofferne, havde gjort hende deres Opvartning, saa, saasnart hun henvendte sig til Befolkningen, med sikkert Instinkt en Fjende i hende. Snart drog hun gennem Schweiz i helligt-vanvittige Fest- og Triumftog, snart joges hun forfulgt fra By til By. I Basel, hvor hun uddelte religiøse Smaaskrifter til Soldaterne og efter sin egen Opfattelse omvendte den halve Garnison, rasede Præsterne imod hende og fik hende fordrevet. I Baden, hvor hun under en Hungersnød udviste storartet Velgørenhed, blev hendes Hus omringet af Gendarmer, og de, der havde søgt Tilflugt hos hende, splittedes ad. Fra Luzern blev hun udjaget af Politiet. Da hun forsøgte at naa ind i Frankrig gennem Elsass, blev Adgangen hende forbudt og Tilbagerejsen til Baden ligeledes forment hende. Under Politiledsagelse blev hun endelig ført lige til Rusland, saaledes, at hun af det Württembergske Politi blev overgivet til det Bayerske, af dette til det Sachsiske, af dette til det Prøjsiske og endelig af dette sidste til sit eget Lands. Alexanders Naade havde hun for bestandig mistet, dels paa Grund af altfor aabenmundede Meddelelser om den hellige Alliances Tilblivelseshistorie, dels paa Grund af det blandede og tildels slette Selskab, med hvilket hun drog om. De Skildringer, hun i sine religiøse Tidsskrifter og Flyveskrifter havde givet af Samfundsuretten, af de Fattiges grænseløse Nød og Magthavernes uretfærdige Undertrykkelser, var overalt blevne betegnede som Socialisme og Kommunisme. Kristendom, som hun forstod den, kunde ikke være Autoriteterne tilpas. Tilmed viste hun sig naiv nok til uforsigtigt at udtale sin Begejstring for Grækernes Frihedskamp og til paa en formentlig Kejseren blotstillende Maade at lade sig forlyde med den politiske Anskuelse, at han som Stifter af den hellige Alliance burde og maatte gaa i Spidsen for et Korstog mod Tyrkiet. Forstødt af Alexander forlod hun St. Petersborg og levede fra nu af som Selvplager og Missionær. Hun led Nød, undertiden Sult, pinte sig selv, lindrede Andres Nød, hvor hun kunde, og døde i 1824 under en Missionsrejse paa Krim.

Et lærerigt Modstykke til den fransk-russiske Fru de Krüdener danner den tysk-russiske Sværmerske Fyrstinde Galizin, hvis

Optræden falder i Slutningen af det 18de Aarhundrede som Fru de Krüdeners i Begyndelsen af det 19de. Man ser dennes Ejendommelighed skarpere, naar man kaster et Blik paa Fyrstindens Liv. Hun er som Aand en rent tysk Foreteelse, ligesaa enkelt som hendes yngre Samtidige forfinet og sammensat, paa engang troskyldig og følsom, en skøn Sjæl og et svagt Hovede. Hendes Mand er som Krüdener verdslig, en Ven og Beundrer af Diderot, men denne, der først opfordrer Fyrstinden til at studere og indgiver hende Mod dertil, finder snart en ivrig Modstander i hende. Ligesaa ligegyldig for sit Køns Fortrin, som Fru de Krüdener var koket, lod Fyrstinden sit Haar afrage for at umuliggøre sig Deltagelse i Selskabslivet og trak sig tilbage fra Verden allerede fire og tyve Aar gammel. For at løsrive sig fra al Selviskhed «bragte hun Gud af Kærlighed Ofret af sin Forstand». Hendes Ubekendtskab med Verden viser sig i et saadant lille Træk som at hun, da hendes Søn ønskede at gaa i fremmed Krigstjeneste, henvendte sig først til den prøjsiske Overgeneral, senere til den østerrigske for at opnaa Tilladelse til at medgive ham en Ledsager, der kunde beskytte ham imod Militærlivets uregelrette Sæder, og med Forundring modtog hun begge Gange det Svar, at en Officer ikke kunde medbringe en saadan mandlig Guvernante til Hæren.

Tonen er hos hende trods al sin Inderlighed ligesaa pietistisk-overjordisk som hos Fru de Krüdener mystisk-sanselig.*)

Hvad vi i Fru de Krüdener har for os er da en Aand, som fra først af er saaledes udrustet, at den synes skabt til at udrette noget Betydeligt. Thi den har en Grundsum af Livskraft og levende Følsomhed, der synes at kunne strække til for et Par Menneskeliv, ikke som sundt Planteliv, men i Kraft af

---

*) Se Katerkamp: *Denkwürdigkeiten aus dem Leben der Fürstinn Amalia von Gallitzin.* Mynster 1828.

Hendes religiøse Sværmeri betegnes bedst ved en Frembringelse som dette smukke Digt:

Gebet der Liebe.

Liebe! lehre uns beten, dass uns erhöre die Liebe.
O der Liebe vereintes Gebet ist Quelle der Liebe,
Quelle des ewigen Lebens und unaussprechlicher Wonne!
Schwester rufe mir zu: «O Bruder! Bitten der Liebe
Sende dem Vater für mich — ich sende Bitten der Liebe
Täglich dem Vater für dich.» O Schwester! der Bitten nicht eine
Kann an die Liebe, von Liebe, für Liebe gesendet umsonst seyn.

den indre Uro, der er dens Væsen, og den indre Ild, der synes at kunne kaste Gnister til alle Sider, uden Ophør. Der er i hende en oprindelig Kapital af russisk Flygtighed og Bøjelighed, tysk Følsomhed, fransk Formsans og «asiatisk»-sanselig Ynde.

Hun træder ud i Livet uden nogen grundig Opdragelse bag sig og uden noget alvorligt Forsæt foran sig, med en stærk Trang til Lykke, med noget digterisk Anlæg, altsaa forud bestemt til et Liv i Illusioner. Da hun ser sig omgivet af Beundrere, nyder hun svimlende denne Tilfredsstillelse. Hun begynder da at betragte sig selv som et højere Væsen. Saalænge hun bevarer den udvortes Troskab mod sin Mand, lever hun i den Illusion, at hun er Pligtens Heltinde. Da hun bryder den, skifter hun Forbillede, og forvandles for sig selv til Idealet af den skønne Synderinde. Hun bruger etsteds om Genferdamerne det Udtryk, at de hverken har Uskyldighedens Tiltrækning eller «Syndens Gratie». Hun har tillagt sig den sidste. Hun vedblev jo dog at besidde den Del af Idealet, som bestaar i at være den første i sin Art, enestaaende. Herpaa beror hendes Indbildning, at hun medbragte Lykken (Ordener og Titler) til sin Mand.

Al Illusion bestaar i en urigtig Sammenknytning af Aarsag og Virkning, den religiøse Illusion som de andre. Men den religiøse Illusion er dobbelt, den henfører Virkningen ikke til sin Aarsag, men umiddelbart til et ubestemt Ophav, Tilværelsens Midtpunkt — første Illusion — og i Tilværelsens Midtpunkt anbringes saa dernæst ikke, som det antages, Guddommen, men Personligheden selv — anden Illusion. Den smukke Frue tror, at hendes Mand faar Ordenerne ligefrem fra Gud, men Aarsagen, hvorfor Gud giver ham dem, det er hun selv og ingen Anden. Hun er den sande Aarsag, og Gud kun det Middel, hvorigennem hun virker. Sit verdslige Levned vedbliver hun at føre, saalænge det endnu formaar at skænke hende Illusioner. Men en Dame med Aand og Nerver trættes i Længden ved dette Liv, ved den nye Tilbeders tilbageskuende Skinsyge paa den forrige, og ledes tilsidst ved for tiende Gang at narre sig selv og en Anden med de Ord: «Jeg elsker dig og har aldrig elsket nogen Anden.» Da alle Illusioner ved dette Levned er forbi, aabner der sig for den Livstrætte Muligheden til en ny Illusion, der endog peger ud over Graven. Det Slagtilfælde, der rammer hendes Elsker, betragter hun med samme Øjne, hvormed den hellige Augustinus, Pascal eller Luther har betragtet lignende Begivenheder. Det er

et Vink, en Advarsel til hende. Den glade Skomagersvend meddeler hende sin Vished om at høre til Guds Udvalgte. Da hun erfarer Hemmeligheden ved hans Glæde, vil hun ikke staa tilbage, men ogsaa høre til dem.

Troen paa Gud er for hende Tilfredsstillelsen af det Ønske at være udvalgt og foretrukken. Hun anser sig for omvendt og er paa Bunden af sin Sjæl den, hun var. Idet hun lægger Guddommen de Ord i Munden, hvormed han forvisser hende om sin Ømhed, hvad gør hun da Andet end at skrive Epistlerne og Elegierne til Sidonie om igen! Ekkoet af hendes egen Selvtilbedelse naaer til hende som en Røst fra Skyerne, og hun takker nu som fordum Gud for at være bleven saaledes udmærket — af sig selv. Hvad hun attraar er nu som før det at elskes. Men ligesom Chateaubriand gaar til sit jordiske Alhambra ad en Omvej over det jordiske Jerusalem, saaledes lægger hun Vejen til sit himmelske Alhambra over det himmelske Zion. Forskellen er kun den, at han vil bedrage de Andre, hun bedrager sig selv. Hun er en Kokette ligesom han og Lamartine; kun at de er stolte Koketter, medens hun er ydmyg.

Dog det afgørende Træk, som betegner hende i Modsætning til dem, ligger ikke i Karakteren, men i Evnerne og i selve hendes Natur som Kvinde. Chateaubriand har som Mand i det mindste et svagt Begreb om Videnskab, der gør det umuligt for ham at lade sig narre af Mirakelmænd og Landsby-Sibyller. Hun derimod er Kvinde og i Tilbageslagstider er Begrebsbestemmelsen af en Kvinde den: En Kvinde er et Præstebytte. Uden videnskabelige Forudsætninger bliver hun, naar ganske enkelte, ualmindeligt gunstige Omstændigheder undtages, lidt før eller lidt senere, men i Reglen uundgaaeligt et Bytte for sin Sværmen, der ikke véd, hvor den vil hen, for sine ubestemte Længsler, der ikke véd, hvad de attraar, for sin Fejghed, der skræmmes af Livets Ulykker, endelig for alle sine Illusioner — og alle disse Magter: Begejstring, Længsel, Frygt og Drømmeri afleverer deres Offer bundet paa Hænder og Fødder som Bytte til Kirken, hvis Autoritet jo desuden fra den tidligste Barndom af gennem Opdragelsen er bleven indprentet Sjælen. Saaledes gik det Fru de Krüdener. Af det aandelige Liv, hvormed hun kommer i Berøring, gaar de betydningsfulde Frihedskampe, den uafhængige Forskning, Oplysningsiveren, Tænkerbegejstringen hende uforstaaede forbi; hvad hun forstaar og tilegner sig af Tidsalderen,

det er kun den ene Side: Letfærdigheden. Da Reaktionen mod det 18de Aarhundrede begynder og selvfølgelig begynder med at foreholde det forgangne Tidsrum dets Ugudelighed og Letsind, giver Fru de Krüdener den øjeblikkelig Ret, fordi hun føler sig truffet, fordi hun selv i hele sin Tidsalder ikke har set eller havt Øje for andet end Letfærdigheden og de hensynsløse Sæder.

Reaktionen tager til, og den faar sin Poesi, en Poesi om alt det Overnaturlige, som Digteren indbilder sin Læser at han tror paa. Bøgerne fyldes med Troner og Fyrstendømmer, Keruber og Serafer; det er for Digterne tilsyneladende hellig Alvor dermed; det falder dem kun end ikke ind, at noget Menneske kunde tænke paa at tage det for Alvor. Hvilket Fyndsprog skrives ikke over den hele Fægten for Overleveringen, da der endelig kommer en Kvinde, som er troskyldig nok til at tage Alt bogstaveligt, som tror den Pige, der fortæller at have omgaaedes Engle, og den Mand, der vil have havt de overnaturlige Syner, som det var Tidens højeste Mode at synge om! Digterne havde begyndt at forherlige Miraklet og Profeten. Her kommer en stakkels naiv Magdalena og tager dem paa Ordet og tror paa de Mirakler, der vises hende, og forsøger sig selv i Profetier. Man er netop rede til at ryste paa Hovedet af hende og smile, da det viser sig, at Tidens Mægtige tager hende for fulde. Hun bliver en Magt. Chateaubriand, som ikke tror paa hende eller med hende, men som tror paa hendes Indflydelse, forsøger at vinde hende for sine politiske Planer men bliver afvist. Hun vil kun Et, gengive Kristendommen dens ved Revolutionen styrtede Autoritet. For hende har Revolutionen kun udført én Gerning, den at styrte den hellige Overlevering; hun for sin Del vil kun udføre én Gerning, den modsatte, den at gengive Kristendommen dens verdensoverskyggende Herredømme.

Alexander griber Tanken, Magterne knæsætter den som klogt politisk Middel. Saalænge hun kun vil hævde Kristendommens *Autoritet*, saalænge hun vil forbedre og omvende Folkene *fra oven af*, og i Forbund med Fyrsterne, staar hun paa Ærens og Forgudelsens Tinde. Men Omslaget sker. Den religiøse Aandsretning tvinger hende følgestrengt til at forsøge en Folkenes Omvendelse *fra neden af* ved at begive sig midt ud iblandt dem, ved at drive Kristendommen som Gerning istedenfor blot som Lære, og paa de gamle Apostles Vis. Hvilken Barnlighed! Hun er saa troskyldig, at hun mener, Magthaverne maa se disse Forsøg

med ligesaa gunstige Øjne som hendes tidligere Bestræbelser. Hun begriber end ikke, at Autoriteten frygter enhver alvorlig Sysselsættelse med dens eget Princip, naar denne Sysselsættelse ikke er den officielle. Fra det Øjeblik af, da hun virkeligt optræder som Kristen, behandles hun som revolutionær. Autoritetsprincipets Forfægtere ser i den Følelse af Menneskenes almindelige Broderskab, der leder hende, og i det Sværmeri, hvormed hun taler de Fattiges og Undertryktes Sag, et Bevis for at hun er — Socialist og Kommunist. Og saaledes faldt det da i hendes Lod praktisk at vise, hvad Kristendommens Genindsættelse som Autoritet betød. Man vilde netop kun have den som *Autoritet*, som *Magt*, som *Orden*. Man brugte den som man benyttede Politiet, Hæren, Fængslerne for at holde Alt i Ro og Autoritetsprincipet oppe. Fra det Øjeblik af, da den blev taget personligt og selvegent og sat saaledes i Værk, at man kunde frygte, den vilde afstedkomme Samfundsbevægelser, fra det Øjeblik af var den *Uordenen*, og Autoriteterne befordrede den i Fru de Krüdeners Person hurtigst muligt fra Grænse til Grænse.*)

IX

Da de hundrede Dage var forbi og Ludvig den 18de for anden Gang vendt tilbage, udbredte en blandet og vemodig Stemning sig over Frankrig. Hans første Tilbagevenden havde til en vis Grad havt Udseende af en Tilbagekaldelse, foretaget af det franske Folk. Men da han end ikke selv havde gjort ringeste Forsøg paa med de Tropper, der var blevne ham tro, at møde Napoleon, lod det sig ikke skjule, at han førtes tilbage af fremmede Hæres Bajonetter. Hans Tronbestigelse for anden Gang bar da nødvendigvis i det store Flertals Øjne Præget af en det franske Folk tilføjet Ydmygelse. Paa den anden Side var den Genoprettelsen af lovlig Frihed i Modsætning til det frygtelige Militærherredømme, der nu i saa mange Aar havde holdt Frankrig gispende under sin Voldsmagt.

---

*) Charles Eynard: *Vie de Madame Krüdener*. Tome I-II. — Sainte-Beuve: *Portraits de femmes*. — *Derniers Portraits*. — *Deutsche Rundschau*, November, December 1899.

For Literaturen var Kongedømmets Genoprettelse tilsyneladende idetmindste en Frihedsbebuder. Efter 25 Aars Forløb var en rolig Drøftelse af Ideer atter mulig. Den tunge Haand, der havde hvilt knugende paa Pressen, var nu borte. De baandlagte Aander og Tankebygninger kunde rejse sig frit, man havde Lov til at undersøge og dømme alt det Forbigangne: Revolutionen som Kejserdømmet, og det var uden altfor store Hindringer tilladt at forhandle om Frankrigs Fremtid.

Man havde Lov dertil, men havde man Lyst? Nej, Lysten var ringe. Frankrigs Stemning var Stemningen efter en langvarig Sygdom eller efter en Krig, som er endt med Nederlag. Ikke at man længtes efter Oprejsning paa Valpladsen. I Slutningen af Napoleons Regering havde Kanonen foran Invalidehotellet, naar den forkyndte Sejr, ikke mere vakt nogen Genlyd i Hjerterne. Nej, man længtes efter Fred, som den Aareladte og Udtømte længes efter Hvile.

Franskmændene begyndte paany at vænne sig til Tanken om et langt, stilfærdigt Liv. Mødrene havde hidtil med en vis Rædsel set deres Børn nærme sig til Ynglingealderen, det vil sige til den Alder, da de blev Soldater og snart efter til Lig. De begyndte nu at haabe paa, at disse Børn havde Livet for sig. Drengene, der var opvoksede under Trommehvirvler og krigerske Fanfarer, og som alt i Skolen havde vænnet sig til Tanken om en tidligt erhvervet Hæder og en tidlig Død, maatte nu ligeledes se at gøre sig fortrolige med Tanken om et Liv i Fredstid. Straadøden, der forestod dem, syntes dem grim i Sammenligning med Døden som den nylig havde vist sig for dem, straalende skøn i sit rygende Purpur; de stod ligesom skuffede og gav sig til at gruble. De unge Mænd endelig, der saa længe nødtvungent havde maattet lade alt personligt Liv gaa op i Statslivet, Krigslivet og Fædrelandets Fællesformaal, hørte for en stor Del med Henrykkelse Budskabet om, at de nu turde bryde Geledderne og ikke mere behøvede at gaa i Trit efter Kalveskindet; de rystede Landevejenes Støv af deres Fødder, kastede Uniformen, og søgte at udslette ethvert Minde om Krigstugten. Da de kom lige fra Kejserdømmets Valpladser, fra Slagenes Bulder og Blodbad, tyede de til det rolige Naturliv, bort fra den larmende Menneskeverden. Saaledes er Øjeblikkets Stemning, træt, men sammensat, fuld af Skuffelser, Forhaabninger og Trang

til personlige Drømmerier, ikke Stemning til Handling, men til Grublen, Betragten, Overvejen.

Det er denne Folkestemning, som forklarer, hvorledes Lamartines *Overvejelser (Les Méditations)* kunde blive Tidens Yndlingspoesi. Efter Chateaubriands *Kristendommens Aand* havde ingen Bog vakt en saadan Opsigt i Frankrig som denne Digtsamlings første Del; i fire Aar solgtes 45,000 Eksemplarer. I denne Bog fandt Tiden, saa underligt det end nu kan synes os, en Tolk for sine Følelser og for Alt, hvad der rørte sig inderst i dens Sind, et Billede af sine ideale Længsler, der spillede i alle de skæreste og skønneste Drømmes Farver. Disse Digte klang som Vindharpetoner, men det var Tidens Aand, der greb i Harpen. Det var vel ikke saameget Sange som Betragtninger, ikke saa meget hjertelige som aandelige Harmonier; men man havde saa længe i Livet havt nok af Bestemthed, bestemte Former og faste Skikkelser og Forstummen overfor verdenshistoriske Skæbner. Det mærkedes paa ingen Maade som en Mangel, at her ikke fandtes nogen skærpet Lidenskab eller nogen Tilbøjelighed til at se Menneskelivets mørke og forfærdelige Side, overhovedet Livet som det er. Deraf havde man i Virkeligheden havt nok. Efter en Tid, hvor saa mange Instinkter havde maattet kvæles, glædede man sig ved dette rent poetiske Instinkt, over denne saa melodiøse Digter, der, som han sagde, havde en Akkord for hver Følelse og Stemning. Man længtes efter en saadan Hvile i Lyriken efter Filosofien, Revolutionen og Krig paa Krig. Digtet om *Søen* gik den fransktalende Verden rundt, fordi det var saa længe siden, at man overhovedet havde følt ved Naturen og betragtet den anderledes end taktisk som Jordsmon- og Overfladeform. Lamartine optraadte imidlertid i Øjeblikkets Aand ikke blot som Stemningsdigter, men som en rettroende Kristen. Grundtonen i hans Digte var kristeligkongetro og særligt forherligende det Bourbonske Herskerhus.

For os, der senere har kendt en Lamartine, i hvem Republiken 1848 syntes at være bleven Menneske, og der stod i den almindelige Bevidsthed som en Humanismens Forkynder, er det lærerigt at iagttage Digterens aandelige Udgangspunkter.

Alphonse de Lamartine fødtes i Mâcon 1790 i en Familie af den ringere Adel. Hans Fader hørte under Revolutionen til Kongens sidste Forsvarere og led derunder. I Hjemmet lærte hans gode og fromme Moder ham at læse i en Billedbibel. Optrin af Stammefædrenes Liv, Historierne om Josef og Samuel, om Sara

og Tobias med Englen gav ham de første boglige og kunstneriske Indtryk. Fra 1794 levede Familien meget tilbagetrukken og i smaa Kaar paa sin lille Landejendom Milly. Der blev Sønnen først opdraget af en elskværdig Abbed, saa sat i en Skole i Lyon, der ved sin Raahed i Tone og Færd saarede hans Finfølelse og vakte hans Afsky. Han blev derfor efter sin Moders og sit eget Ønske sendt til en Jesuiterskole i Belley, som Jesuiterne paa dette Tidspunkt med Omgaaelse af de Love, efter hvilke de var fordrevne fra Frankrig, underholdt under Navn af *Troens Fædre.* Han følte sig her usigeligt lykkelig og vel tilpas. Lærerne var venlige og fine; en af dem mindede ham om Fénélon; Jesuiterne er visselig i vort Aarhundrede ikke blot de hensynsløseste, men de elskværdigste og klogeste, derfor farligste af alle Gejstlige. Og blandt Eleverne fandt han hurtigt jævnbyrdige Venner, der tilhørte sardinske og franske Adelsfamilier, saaledes en ung Alfieri, den unge Virieu, der under Mærket V. forekommer i Lamartine's *Graziella*, og en Søstersøn af Grev Joseph de Maistre, Louis de Vignet, gennem hvem han lærte alle Medlemmerne af den berømte Familie at kende, af hvilke Greven vel personligt tiltrak ham mindst, men dog igennem Breve som igennem sine Værker udøvede sin Indflydelse paa ham.

Her i Skolen lærte han en Dag gennem en af Lærernes Oplæsning Chateaubriand at kende. Den majestætiske Stils Storhed og Ynde gjorde det dybeste Indtryk paa Drengen, der aldrig havde hørt noget Lignende. Imidlertid hævder han i sine *Erindringer*, at han næsten straks forholdt sig kritisk til denne Stil; han faldt, siger han, i et Vanvid af Beundring, men «ikke i den slette Smags Vanvid.» Og han paastaar at han kort Tid efter til sine Kammerater samlede sine Udsættelser i denne Udtalelse om *Kristendommens Aand:* «Der mangler Hovedelementet i al fuldendt Skønhed, det Naturlige. Det er smukt, men det er altfor smukt.» Med andre Ord, han, som selv var saa instinktiv, fandt Chateaubriands Udtryk søgt, «og det, som er søgt, er ikke fundet.» Rimeligvis foruddaterer han en Smule sin Kritik. Hans Sværmeri var i ethvert Tilfælde saa stærkt, at det endnu i 1824 ved Karl den 10des Salvning gav sig Luft i Hymnestil:

Erkebispen.

Og denne ædle Ridder, som i sit Vaabenskjold
bærer Pilgrimmens Kors midt i Liljernes Fold

og hvis Øje, der straaler af Hæder og Geni,
skuer en Pomp forynget, som man troede forbi?

Kongen.

Chateaubriand! Det Navn har for alle Tider Klang;
til Fortid som til Fremtid staar hans stolte Hjertes Hang,
og Riddertidens Frankrig med det Frankrig, som er hans,
slynger om hans Pande broderligt en Krans.

Foruden Chateaubriand læste han med Beundring Tasso. Ossian gav ham Forvisningen om, at sand Poesi kunde være ubestemt og taaget; Bernardin de Saint-Pierre var for ham som for Fru de Krüdener ved sin Naturs Mildhed og Samklang det nærmeste Forbillede.

De underholdende og letfærdige Bøger fra det attende Aarhundrede, som faldt i hans Hænder henrev og hidsede vel en kort Tid hans ungdommelige Indbildningskraft, men disse Indtryk udviskedes paany af dem, Jesuiterskolen gav ham. Religiøse Sværmerier og Henrykkelsestilstande over Naturens Friskhed og Skønhed smeltede sammen, lutrede hans Sjæleliv og satte det i Svingning.

«Om jeg levede tusinde Aar», skriver han i sine *Erindringer*, «jeg vilde aldrig kunne glemme Studiets Dage, Bønnens Timer, de i Grublen tilbragte Nætter, og de Henrykkelsens Glæder, som jeg nød ved at opfylde mine Pligter under Tanken paa Gud.» Og han skildrer i samme Aandedræt den Salighed, det var ham, om Vinteren paa sine Skøjter at fare som baaret af Aandevinger over Sumpenes Is eller om Foraaret siddende i den lune, stille Luft under Avnbøgene at føle sig fortabt i Andagt og lykkelig ved sin Samvittigheds Fred.

Bourbonernes Tilbagevenden blev i Lamartines Slægt og af ham selv som ung Mand hilset med Jubel. Hans Fader, som var bleven saaret den 10de August 1792, bragte sin Søn til Paris for at lade ham optage i Kongens Garde. Som ung Officer blev han selvanden anbragt ved Siden af Ludvig den 18des Rullestol en Dag, da denne lod sig rulle gennem Louvres Gallerier for at tage de under Napoleons Felttog sammenslæbte Kunstværker i Øjesyn. Den dybe Ærefrygt, han medbragte, lod ham finde Kongens Stemme melodisk, ham selv majestætisk og fin, værdig af Ydre, overlegen ved sit Blik, aandfuld, naar han talte, vel-

talende, naar han tav. — Senere henvendte Kongen nogle Gange Ordet til ham, naar han red ved Siden af den kongelige Vogn.

Da Napoleon var landet i Cannes og foretog sit Sejersløb igennem Frankrig, fulgte Lamartine Hoffet til den flanderske Grænse, men dèr blev Garden opløst og hjemsendt, og efter de hundrede Dage tog han ikke Tjeneste mere, saa ikke heller Kongen igen. Dog da denne i 1820 læste det første Bind af Lamartines Digte, mindedes han at have set den unge Officer af sin Garde, og sendte ham som Belønning en Udgave af det gamle Grækenlands og Roms Digtere. Lamartine bemærker i den Anledning noget vel hastigt, at Kong Ludvig øjensynligt antog sig for en Augustus, der havde opdaget en Vergil.

Han optræder offenlig fra først af som Elev af Chateaubriand og Bonald. I sin *Raphael* (50de Afsnit) har han selv fortalt, hvorledes hans Bekendtskab med Bonald blev indledet. Da han 24 Aar gammel i Chambéry ved Alpernes Fod tilbad den unge skønne Kreolerinde, som han i sine Digte har forherliget under Navnet Elvire, blev han af sin Veninde opfordret til at skrive en Ode til Bonald, der var en stadig og hædret Gæst i hendes Hus. Lamartine meddeler, at han kun kendte Bonald af Navn og af den Glans, hans Ry som kristelig Lovgiver havde lagt om Navnet. «Jeg forestillede mig, siger han, at jeg skulde tale til en moderne Moses, der af et nyt Sinais Straaler øste det guddommelige Lys, hvormed han opklarede de menneskelige Love.» Lamartine skrev da til Bonald den Ode, der i hans første Digtsamling bærer Titlen *Geniet*, og hvori det paa Tro og Love fortælles, at Bonald adspreder de berømte Vranglæreres falske Klarhed, af Mørkets Skød uddrager blændende Sandheder o. s. v. og fører den aandelige Verden fra Uorden til *Ordenen selv.**) Dette magre Begreb om det Gode: Ordenen vender overalt tilbage. Bonald svarede med at oversende den unge Digter et Eksemplar af sine samlede Værker. Lamartine læste dem med Begejstring, og naar han sidenhen i Anmærkningen til denne Ode synes at ville fragaa, at han blev saa dybt greben af dem som han blev, bør man skrive dette paa den senere Erkendelses Regning. Han siger her: «Jeg læste disse Skrifter med det poetiske Sværmeri for Fortiden og med den Hjertets Pietet overfor Ruiner,

*) Gennem Uordnen til Ordenen selv
Aandens Verden er ført.

der saa let i Børns Indbildningskraft forvandler sig til Troessætning og Lærebygning. Jeg bestræbte mig i nogle Maaneder for paa Chateaubriands og Bonalds Autoritet at tro paa aabenbarede Regeringer. Senere udrev Tidens Strøm og den menneskelige Fornufts Udviklingsgang mig som alle Andre af disse skønne Illusioner, og jeg forstod, at Gud ikke aabenbarer Mennesket Andet end dets Samfundstilbøjeligheder, og at de forskellige Regeringssystemer er Aabenbaringer af Tidsalderen, Forholdene, Aarhundredet og Menneskeslægtens Laster og Dyder».

Lamartine foruddaterer meget betydeligt denne sin Indsigt. Hans *Meditationer* gaar i Reglen alle i samme Retning som Oden til Bonald. Den, der betitles *Gud*, er tilegnet Lamennais; Dityramben over den hellige Poesi er tilegnet Bibelens Oversætter Genoude. Selv var han Medarbejder af Bladet *Le Conservateur*, fra hvis Stiftelse Chateaubriand regnede den udprægede Reaktion i Europa. Da dette Blad gik ind, blev han tilligemed Lamennais og Bonald Stifter af det nye ensartede Organ *Le défenseur*, der gik ud paa at bekæmpe den konstitutionelle Regeringsform. Det faldt i hans Lod at opfordre Joseph de Maistre til at give Bidrag. Det er meget betegnende, at den nu dog trediveaarige Lamartine tiltaler Forfatteren af Bogen *Om Paven* i denne Tone: «Hr. Greve! jeg var meget syg, da jeg modtog deres venlige og smigrende Skrivelse tilligemed deres Værk. Jeg benytter de første tilbagevendende Kræfter til at takke Dem paa én Gang for Brevet og Bogen, men især for den smigrende Benævnelse Nevø, af hvilken jeg praler overfor alle Deres Bekendte; denne Benævnelse alene er saa godt som et Ry, saa højt staar Deres Navn anskrevet hos alle dem, der forstaar et sandt og dybt Geni i dette vildfarende og smaalige Aarhundrede . . . Hr. Bonald og De, Hr. Greve, og endnu nogle Mænd, som i stor Afstand følger Deres Spor, har grundet en uforgængelig Skole for høj Filosofi og kristelig Politik, der skyder Rødder især i den unge Slægt.»

I dette Brev betegner Lamartine Joseph de Maistres Stilling i Literaturen som den at være Høvding for de første Skribenter og udleder Modstanden imod ham af «den latterlige gallikanske Anmasselse», som han saa beundringsværdigt er traadt op imod. Lamartines Standpunkt er altsaa den rene og skære Hævdelse af Pavens uindskrænkede kirkelige Magt — dog vel at mærke kun i Teorien. I sin Digtning er han ikke nær saa dogmatisk. Naar han f. Eks. efter Chateaubriands Fordring betragter det

som sin, den kristelige Digters Opgave at drive den hedenske Mytologi ud af Lyriken, saa er det i Virkeligheden ingen gudelig men en rent digterisk Drift, der leder ham. De gamle Myter var i Lyriken for længe siden indskrumpede til Allegorier eller Omskrivninger, og var altfor tomme til at kunne virke skadeligt paa Nogens Religiøsitet. Det var virkelig ikke nødvendigt at tage religiøst til Genmæle imod Troen paa Apollo og Amor.

Det, hvorved Lamartine virkede, det var, at han udtalte snart de tungsindige, snart de beroligende, snart de begejstrende Ord, som Mangfoldige trængte til at høre. Man savnede hos ham ikke nye Tanker; man var bevæget og hjertegreben ved Klangen af denne tiltalende Stemme. Man følte atter visse Fibrer leve og røre sig i En, som under den almindelige Nedslaaethed havde syntes følelsesløse. Lamartine bragte Strenge, som længe ikke havde givet Lyd, til paany at lade Toner høre, og man henryktes over det Nye, som laa i atter at bringe hine gamle Erindringer til at leve. Og saa var der desuden i denne Lyrik et virkelig nyt Element. For Lamartine var det Stygge og Onde ikke til, ja end ikke det Smaa og Smaalige eksisterede for ham. Alt fremtraadte hos ham i et Klædebon af skinnende Lys. Der var Himmelglans over hans Digte. For første Gang i lang Tid fik brede, rige Følelser Udtryk i skøntflydende Vers.

I den akademiske Modtagelsestale, som den store Naturforsker Cuvier holdt til Lamartine i 1830, viser han, hvorledes Mennesket i den dybe Nat, som omringer dets Fornuft, trænger til en Fører, der kan rive det ud af Tvivlens sorte Vildrede og henrive det til Lysets og Tryghedens Egne. Han beskylder Byron for i Verdensaltet kun at have set et Tempel for det Ondes Gud, og hilser i Lamartine Haabets Sanger. Saaledes sammenblandede Frankrig som en Stakkel, der kommer til Kræfter efter en Sygdom, Haabet med Troen, Trøsten med Læresætninger, Livsmodet med Hævdelse af Pavemagten i en stor Uklarhed, saa længe indtil Forholdenes Magt splittede Taagerne og tvang saavel Forfatterne som Publikum til at indtage bestemte Standpunkter.

Endnu meget senere var Lamartine Tidsrummets Mand. I sin Tiltrædelsestale til det franske Akademi, holdt kun fire Maaneder før Julirevolutionens Udbrud, gør han i den ham paalagte Lovtale over Daru det Kunststykke ikke at nævne Napoleons Navn og siger udtrykkeligt: «Dette Aarhundrede vil blive dateret fra vor dobbelte Genoprettelse af mistede Goder: Frihedens Gen-

oprejsning ved Tronen og Tronens ved Friheden . . . Lad os ikke glemme, at vor Fremtid er uopløseligt knyttet til vore Kongers, at man ikke kan skille Træet fra dets Rod uden at udtørre Stammen, og at Kongedømmet hos os har baaret Alt, endog Frihedens fuldkomne Frugter.»

Foreløbigt er dette for Lamartine en Triumfens og den begyndende Hæders Tid. Denne Hæder kom for ham ikke tidligt, han var 30 Aar gammel; men den faldt som de første Straaler af den opgaaende Sol ind i hans æresyge Eksistens. Man forestille sig ret levende en Salon fra den Tid, som den er os beskrevet af Samtidige, en Række Selskabssale hos en af Kongedømmets første Stormænd, General Foy f. Eks., hvor henved hundrede Personer er forsamlede, og hvor Lamartine, dengang Gesandtskabssekretær i Florens, er tilstede paa et af sine korte Besøg i Paris.*) En Bevægelse af Beundring gaar igennem Salen, da han træder ind, ung, rank og smuk, aristokratisk i Væsen og Holdning. Man flokkes om ham, Damerne især; yndige Ansigter, prægtige Dragter, Smil og Smigrerier møder ham fra alle Sider. Man glemmer et Øjeblik at sige de tilstedeværende Rigsdagsmedlemmer Artigheder for deres sidste Taler i Kamret. Man kender ham straks, selv uden at have set ham før; thi han overstraaler Alle. General Foy nærmer sig ham, trykker hans Haand med Begejstring og forsikrer ham, at han, naar han vil, kan blive en Prydelse for Kamret, der længe har trængt til en saa talentfuld Forsvarer af Kongetroskabens ubrødelige Grundsætninger. Saa fremsiger han med sin melodiske Stemme, der endnu aldrig har udtalt noget politisk Stikord, en eller to af sine første Digtninge, *Erindringen*, *Begejstringen*, *Fortvivlelsen*, *Bønnen*, *Troen* eller en anden Tanketing, og fremkalder en Henrykkelse uden Mage og Udbrud i alle Afskygninger af Sværmeri og Taknemmelighed. Benjamin Constant nærmer sig ham med sin uigennemtrængelige, alvorligt ironiske Mine, lykønsker ham til at have opdaget denne nye Kilde til Poesi, og forsikrer ham, at han kun i Schillers Tankedigte finder denne Højhed og Renhed i Følelse og Udtryk. Damerne finder denne Sammenstilling ganske særdeles smigrende for Schiller, en ubekendt tysk borgerlig Poet, hvis Navn de lige netop mindes at have hørt nævne. Hvad er han mod Lamartine!

---

*) Villemain: *M. de Féletz et les salons de son temps.*

Forskellige Omstændigheder forøgede den Tiltrækning, Digtene udøvede: først Forfatterens sjældne og næsten kvindelige Skønhed, saa Rygterne om hende, hvem de fortrinsvis besang og med et saa serafisk Sværmeri, med saa overjordisk en Renhed. Han sagdes at have elsket og have mistet sin Elskede ved Døden. Man frittede til alle Sider for at erfare Noget om Sagens virkelige Sammenhæng. Hvem var hin Elvire? hvilket var hendes virkelige Navn.

Vi Nulevende er gennem Lamartines senere Prosaskrifter tilstrækkeligt oplyste herom, men med Tilfredsstillelsen af en mulig Nysgerrighed desangaaende er Deltagelsen for Lamartines lyriske Digtning ikke slukt.

Det er naturligt, at hans Ungdoms Samtidige i ham nærmest saa Tronens og Alterets Digter. Hans ældste trykte Digt er en følt Taksigelse til den Jesuiterskole, der havde givet hans Drengeaar Ly. Et Digt som hans *Ode* var kun et Kraftuddrag af Chateaubriands *Kristendommens Aand*, sat paa Vers. Hans Strofer ved Hertugen af Bordeaux's (Greven af Chambord's) Fødsel efter Faderens Død med deres Optakt «Han er født, Miraklets Barn» var et Udtryk for de kongetroeste Katolikers Stemning. Og ved alle Lejligheder, i alle Digtene næsten, forherliger, retfærdiggør, lovsynger og tilbeder han en Gud og et Forsyn. Undertiden som i Digtet *Den stille Uge*, skrevet under et Ophold hos den unge Hertug af Rohan, der senere blev Erkebiskop og Kardinal, er det som brændte han med andagtsfuldt Sind Kirkerøgelse i sine Vers. Naar han mange Aar efter om dette Digt skriver, at han alene af de unge Mænd, der samledes om Hertugen, ikke havde nogensomhelst Smag for Sakristiernes mystiske Glæder, saa viser det, ifald han staar til Troende, kun, at Tidsstrømningen rev hans Digterevne med sig.

I Almindelighed gælder det om den Del af hans Ungdomsdigtning, der er rent religiøs, at den, uden Naivetet og uden Følelsesinderlighed som den er, nutildags er næsten ulæselig. Den er aldrig sangagtig og kortfattet. Den er Betragtning uden Anskuelighed, Overvejelse uden Tanker, Bredde uden Dybde. En Type er det til Byron rettede Digt *Mennesket*, hvis Opfattelse af den engelske Digter er den dengang overleverede og staaende, usigeligt flade at han kun ynder Fortvivlelsens Tonespil, at hans Øje, som Satans, lodder Afgrundene osv., og for at belære ham om, hvorledes den sande Digter bør synge istemmer Lamartine

nu den mest trællesindede Lovsang til en Gud, der efter hans egen Fremstilling overøser med Elendighed og Ulykke, plager, martrer, raner og rammer, og slutter saa med den Opfordring til Byron:

Send til Himlen et Raab, o du Helvedes Sanger!

De senere tilføjede Anmærkninger til dette Digt røber en Uvidenhed om Lord Byrons Forhold, der er forbausende. Næsten Alt, hvad der heri siges om Byron, er galt. Ja Lamartine, der har føjet en Sang til *Childe-Harold*, lærte sit Liv igennem aldrig at stave dette Navn.

En lignende Formyndertone, som den, Lamartine her anslog overfor Byron, traadte senere paany frem i hans Digtning overfor Alfred de Musset, hvem han ligeledes henviste til gudelige og sædelige Hverdagstalemaader som Kurmidler.

Uskyldigere fremtræder den pligtskyldige Gudsfrygt i Oden *Udødelighed*, fordi den her er mere følt. Den er rettet til Elvire, hans Ungdomselskede, hvis fritænkerske Aandsretning voldte ham saa mange Sorger, og har til Øjemed at trøste hende, den Dødssyge, med Udsigten til en Udødelighed, hvorpaa hun hidtil ikke har villet tro. Og dog forekommer selv her saa kolde Allegorier som denne: «Og Haabet, som staar nær dig, o Død! drømmende paa en Grav, aabner mig en skønnere Verden.»

Virkeligt lyrisk og ikke blot veltalende bliver Lamartine kun i et eneste af disse til Guddommen rettede Digte, og det er i Medationen *Fortvivlelse*, som udtrykker Oprøret mod Gudsideen. Den har rytmisk Sving, lidenskabelig Flugt og to Egenskaber der hører til de sjældneste hos denne Digter: Kraft og Fynd. Hvad har Gud vel set siden Verdens Skabelse:

Godhed, som bukker under for Frækhed, der bli'r prist,
Bedrag og Løgn, der hædres, Sandhed landsforvist,
   Frihed, der bliver bragt
som Offer til det jordiske Gudepak, imedens
Styrken overalt grunder Uretfærdighedens
   grænseløse Magt.

Og Digtet har i sin oprindelige Skikkelse endda indeholdt ganske anderledes bitre og ugudelige Strofer, som ved Trykningen blev skaarne bort. Betegnende nok gendrev Lamartine det straks efter paa sin Moders Opfordring i Svardigtet *Forsynet til Mennesket*,

der ikke mangler klangfuld Melodi men ligefuldt, endog efter hans egen Mening, ikke taaler nogen Sammenligning med det foregaaende. Det første, siger han selv meget rigtigt, er et Foster af Indskydelse, det andet af Overvejelse.

Det hele teologiske Tilbehør var imidlertid i Virkeligheden kun paaklistret hans Lyrik. Eller rettere: Det var som en skødesløst forbundet Tømmerflaade, der glider paa en Strøm, saa skilles ad i sine Bestanddele og forsvinder. Al denne dogmatiske Gudelighed udmundede snart i Naturdyrkelse, i Naturforgudelse, i from og følt Naturfilosofi.

Og hvad der under den virkeligt levede og aandede i hine første Samlinger det var noget af den Uafhængigt, en blød og tillige fornem Sjæls Stemnings- og Følelsesliv. Den Sjæl, som her gav sig Udtryk, havde dette det ny Aarhundredes Særmærke, at den søgte Ensomhed og først i Ensomheden fandt sig selv og følte sig rig. Den var uselskabelig og tilbøjelig til at dirre i Samklang med Naturen. Den var dernæst afgjort elegisk, aldrig, uden Undtagelse aldrig, munter eller kæk, men stadigt vemodig og alvorsfuldt greben. Den var endelig altid og aldrig erotisk; thi kun et enkelt af Digtene var Udtryk for Elskoven som besiddende og lykkelig; ellers drog sig gennem dem alle Smerten over Tabet af den Elskte, der var bleven Dødens Rov. Medens det attende Aarhundredes Lyrik havde opløst Elskoven i Galanteri og mindst af alt havde taget den og Kvinden højtideligt, var Elskoven her den stille Dyrkelse af et Minde og Kvinden her forgudet og forklaret som i den middelalderlige Kvindeforherligelses Dage, dog Kvinden kun som hedengangen, som Aand.

Aldrig skildrede han den vilde Kval ved Tabet i Tabets Øjeblik. Smerten hos ham var bleven en Tilstand, en stille Fortvivlelse, der sløvede, stivnede, pinte og nu og da opløste sig i Taarer.

Dette var en Lyrik, som kunstløst strømmede fra Kilden, fyldig og fin, det var en Musik som af Harpetoner blandede med himmelske Violiners Klang. Og baarne af disse Toner meddelte simple, Læseren velkendte, Stemninger sig til hans Sind. Det var Stemninger som den i Digtet *Ensomheden:* Lykken venter mig ingensteds. Det var Stemninger som den i Digtet *Efteraaret*: Naturens Sørgedragt i Høstens Tid svarer til min Sorg og behager mine Øjne. Eller en Stemning som den i *Golfen ved Bajæ:* Denne Egn som engang var Skuepladsen for saa store Optrin

bevarer nu intet Spor deraf; saaledes skal vi selv sporløst forsvinde. Men vel at mærke dette udtrykt i en saa underfuld Strofe som denne:

> Ainsi tout change, ainsi tout passe;
> Ainsi nous-mêmes nous passons,
> Hélas! sans laisser plus de trace
> Que cette barque où nous glissons
> Sur cette mer où tout s'efface.

(Saaledes skifter og svinder Alt; saaledes svinder vi selv, ak! uden at efterlade dybere Spor end denne Baad, i hvilken vi glider hen over Vandet, efterlader i dette Hav, hvori Alt udslettes.)

Det var aldrig ligefrem Naturskildring, allermindst nogen Art Maleri; det var et øjeblikkeligt Naturindtryk, genialt grebet i al dets Flygtighed og fastholdt for alle følgende Tider.

Digteren sidder ved Aften ene paa et øde Fjæld og ser Venusstjernen stige i Horisonten. (*Le soir*). Det er ham som om en Straale fra Stjernen gled over hans Pande og rørte hans Øjne, og det er ham som om den Afdøde, i hvis Selskab han har levet i denne Egn, svævede om ham, var ham nær. Han tiltaler Straalen fra Venus:

> Ved din Straale Hjerterne gløde,
> ukendt Sværmeri betager min Sans;
> jeg tænker paa kære Døde:
> o Lys! er du deres Aanders Glans?

Eller han sidder paany paa en Sten ved Søen (*Le Bourget*), hvor han i lykkelige Dage sad ved hendes Side, og han gribes smerteligt af Modsætningen mellem det Foranderlige i Menneskeskæbnen og Naturens Uforanderlighed. Det er denne Stemning, over hvilken Digtet *Søen* (*Le lac*) er bygget, der trods den overordenlige Almenyndest det nyder, rimeligvis er det bedste, han har skrevet. Det er typisk for Lamartines Poesi, mildt strømmende uden at der spores nogen Anstrengelse, end ikke den, man kalder Kunst; naturligt melodisk som selve Søens Skvulpen. Med fuldendt Sikkerhed anslaas Stemningen i den første Strofes Slutningslignelse: Kan vi da aldrig paa Tidernes Ocean kaste Anker en eneste Dag? — Søen skildres, som den nu bruser mod Klipperne og som den gjorde det for et Aar siden, da hun hørte dens Skvulpen, og den Savnende mindes de Ord, hun dengang i

en stille Nattetime, tilbragt paa Søens Vande, sagde, en Anraabelse til Tiden, den lykkefyldte Tid, om at opsætte sin Flugt og staa stille, en Bøn til Tiden om at ile for de Ulykkelige, der lider ondt, men at dvæle hos dem, der elsker og elskes, og han gentager hendes Slutningsudraab: Bønnen er frugtesløs, lad os da elske hinanden og nyde den flygtige Time! Mennesket har ingen Havn, Tiden har ingen Strandbred, den flyder og vi svinder. — Og til denne Gengivelse af den bortgangne Elskedes Udbrud knytter saa Digteren sin egen Anraabelse af Naturen. Han tiltaler Søen, de stumme Klipper, Grotterne, de mørke Skove, de som Tiden skaaner eller som Tiden kan forynge, og bønfalder dem om at bevare Erindringen om hin Nat.

Og næsten saa aandig som Lamartine er i Udtrykket for det elskende Hjertes Sorger og Savn er han, naar han en enkelt Gang vil give den lykkelige Kærlighed Udtryk. Det er sket i Digtet *Chant d'amour*, hvilket han selv naivt betegner som en moderne Kærlighedens Højsang med mindre gennemtrængende Toner og mindre østerlandske Farver end den gamle, men der i Virkeligheden staar den saa fjernt som Vesterlandets blufærdigste Aandelighed staar Østens Sanseglød i fuldbaaren menneskelig Elskov.

Her som overalt er den klagende Ømhed, der slaar over i Andagt, den Streng, hvorpaa han spiller.

Det er til disse rent menneskelige Digte at i vore Dage Forkærligheden knytter sig blandt Lamartines Ungdomsvers. Man ledes og kedes ved de tanketomme Digte, der efter Opskriften i al religiøs Poesi er den bare Tilbedelse af en Gud, som beundres i hans Værker.

Den Digterpersonlighed, der træder En imøde, er vistnok stærkt forfængelig, stærkt optagen af sig selv og sin Elskværdighed, og tidt altfor blødsøden i sit Udtryk. Men denne Forfængelighed er saa barnlig og næsten uskyldig, at man hurtigt vænner sig til den, og det virker velgørende, at den ikke er af literær Natur. Lamartine er lykkelig over at være smuk, elsket af fine Kvinder, god Rytter, senere ypperlig Taler, men han er ikke indbildsk, end ikke stolt, af sine digteriske Gaver.

Han, hvis Talent i Digtekunsten var en sand *Improvisators*, betegner sig i sine Fortaler og Erindringer bestandigt med fornem Beskedenhed som en, der dyrker Kunsten for sin Fornøjelse uden at høre til de særligt Indviedes Tal. Han var forsaavidt Dilettant, som han var for skødesløs til at kunne kaldes sand

Kunstner. Han har kun den ubevidste Teknik, Smidighed og Lethed, men en Tilbøjelighed til Vidtløftighed og Gentagelser, som undertiden forspilder Virkningen, og en Mangel paa Selvkritik, der vanskeliggør, ja næsten umuliggør ham det at rette og forbedre. Dog han var og blev sit Liv igennem Digter, trods alle kunstneriske Lyder en sand Digter og en af Frankrigs mest ægte. Han kunde ikke for at hans Opdukken i Literaturen fandt Sted under Reaktionstidens ugunstige Stjerner.

Det er under de samme Stjerners ugunstige Indflydelse, at den Digter, der skulde blive Frankrigs navnkundigste i dette Aarhundrede, først vandt sig et Navn. *Victor Hugo*, født 1802, er tolv Aar yngre end Lamartine, og er under et langt Tidsrum af sit Liv kirkeligsindet og kongetro som han. Victor Hugos Levnedsløb som Digter svarer overhovedet nøje til det franske Folks politiske Levnedsløb som Folk. Han er Tilhænger af det bourbonske Kongehus, saa længe dette Kongehus regerer; han bliver Tilhænger af Julirevolutionen og af Julikongedømmet, saasnart denne Revolution finder Sted og dette Kongedømme bliver oprettet. Han bliver under Kong Ludvig Filip, ved hvis Hof han forøvrigt er en hyppig Gæst, begejstret Forherliger af Napoleon fra det Øjeblik af da Napoleonsdyrkelsen genopstaar i Frankrig. Han støtter af al Magt Ludvig Napoleon som Kandidat til Pladsen som Republikens Præsident og som Indehaver af denne Stilling; han attraar endog Kejserdømmet, indtil Følelsen af at være forsmaaet som Politiker fjerner ham fra Prins-Præsidenten og Harmen over Statskupet driver ham over i de yderliggaaende Republikaneres Lejr. Hans Liv er at betragte som en Afspejling af den historiske Bevægelse som Frankrig i Aarhundredets første Halvdel har foretaget. Han var, som Digtere saa hyppigt, ikke en ledende Aand, men et Organ.

Han har selv i den sidste Fortale til sine *Oder og Ballader* udtalt sig derom. Han siger her paa sin pompøse Maade: «Historien falder gerne i Henrykkelse over Michel Ney, der født til Bødker blev Maréchal af Frankrig og over Murat, der født som Stalddreng blev Konge. At deres Udgangspunkt var saa dunkelt, betragtes som en Adkomst mere til Agtelse og forhøjer Glansen af det Punkt, hvortil de er naaede. Af alle de Stiger, der fører fra Mørket til Lyset, er den, som det er vanskeligst og mest fortjenstfuldt at gaa op af, sikkert den, der fører En fra Stillingen som kongetro Aristokrat til den som Folkeven. At stige fra et

Skur til et Palads, det er sjældent og smukt, om man vil; at stige fra Vildfarelse til Sandhed, det er sjældnere og mere smukt Ved den første Stigning af disse to har man ved hvert Skridt, man har gjort, vundet Noget og forøget sit Velvære, sin Magt, sin Rigdom; ved den anden Opstigning er det lige modsat, . . . der maa man bestandig med Ofre af Velvære betale sin aandelige Vækst . . . og hvis det er sandt, at Murat med nogen Stolthed kunde lægge sin Postillonpisk ved Siden af sit Kongescepter og sige: det var dermed, jeg begyndte, saa kan man visselig med mere billig Stolthed og med større indre Tilfredsstillelse pege paa de kongeligsindede Oder, man har skrevet som Barn og Yngling og lægge dem ved Siden af de demokratiske Digte og Værker, man har forfattet som voksen Mand. Denne Stolthed er maaske især berettiget, naar man, efter at Opstigningen var tilende, paa det højeste Trin af Lysets Stige har fundet Landsforvisning, og naar man kan datere denne Fortale fra Landflygtigheden.›

Victor Hugo var Søn af en af Napoleons Officerer, der oprindeligt havde været en voldsom Revolutionsmand og i denne Egenskab havde erstattet sit Fornavn Joseph med Navnet Brutus. Efter Revolutionens Ophør lod han dette Tilnavn falde. Han laa som Bataljonschef i Besançon, da hans berømte Søn kom til Verden, blev faa Uger derefter over Marseille sendt til Corsica. Han forflyttedes derefter til Elba, til Genua og den italienske Hær, traadte i Napoleons Broder Josephs Tjeneste, da denne blev Konge af Neapel, og hertil ankom hans Hustru og Børn i Oktober 1807. Da Joseph 1808 blev udnævnt til Konge af Spanien, fulgte Oberst Hugo ham derhen, medens hans Hustru med sine tre smaa Sønner opholdt sig i Paris fra 1808—11. I Foraaret 1811 drog Familien i Følge med en stærk Troppeafdeling til Madrid, men allerede i 1812 sendte Faderen den af Forsigtighed tilbage, medens han selv, der med rivende Hast var bleven udnævnt til Kongens Adjutant, til Paladsets første Majordomus, til General, til Greve af Cisuentes, til Generalinspektør for alle Hærkorpser paa Halvøen og til Guvernør for tre Provinser, deltog i Krigen, indtil Nederlaget ved Vittoria i Juni 1813 tvang Joseph til at nedlægge sin Krone. Napoleon, der ikke kunde lide General Hugo og altid behandlede ham daarligt, bekræftede saalidt hans Udnævnelse til General som hans Grevetitel — sine andre Værdigheder havde han mistet — og befalede ham blot at træde ind igen i den franske Hær som Major. Han forsvarede saavel

i 1814 som i 1815 Fæstningen Thionville med Glans. Sønnen har i sine Skrifter villet gøre en ivrig Napoleonsdyrker ud af ham. Han var alt andet, og de tilbagevendte Bourboner vandt ham hurtigt og helt ved straks at gengive ham hans Grad som General med Tjenestealder lige fra 1809, da han udnævntes af Kong Joseph. Victor Hugos Fader var da i lige saa høj Grad som hans Moder, Datteren af en kongetro Rheder i Nantes (Bretagne), det genoprettede Kongedømme hengiven med Liv og Sjæl. Under Hugos Opvækst blev imidlertid Forholdet mellem Forældrene af Aarsager, der ikke har noget med Politiken at gøre, mindre godt, saa de levede adskilte. Sønnerne Abel, Eugène og Victor blev hos Moderen i Paris.

De havde alle tre poetiske Anlæg, om end kun den yngste levede længe nok i sin fulde Kraft til at kunne vinde Ry. Alle slog de fra først af ind paa den samme Konge- og Kirkevej. Hvad særligt Victor angaar, sagde han som Dreng: Jeg vil være Chateaubriand eller Ingenting.

Efter at have vundet Præmier for Digte i Paris og Toulouse, stiftede de tre Brødre for at tjene deres Brød i 1819 et poetisk Tidsskrift. Chateaubriand ledede dengang det yderliggaaende Højreblad *Le Conservateur*, Brødrenes Tidsskrift fik efter Forbilledet Navnet *Le Conservateur littéraire*, og Chateaubriand selv bød med Varme det ny Organ velkomment. Tidsskriftet, der udkom to Gange maanedlig indtil Marts 1821, indeholdt saa mange Digte og Artikler af Victor Hugo, at han alene leverede mere Stof end alle de øvrige Medarbejdere tilsammen. Her allerede findes nogle af hans mest bekendte Oder: *Jomfruerne fra Verdun*, Oden om Vendée's Skæbne, den om Hertugen af Berri's Død, den om Greven af Bordeaux's Fødsel og den vakre, mere personlige Glædeshymne over Genoprettelsen af Henrik d. 4des Statue. Og her findes (i et Antal af over hundrede) hans første kritiske Artikler, af hvilke kun nogle faa, stærkt forvanskede, har fundet Plads i Samlingen *Littérature et Philosophie mêlées*.

Poesien er ham her Religionens Datter. I Anledning af en *Ode mod Guds Tilværelse* skriver han: «Trangen til at takke en velgørende Gud i et Sprog, der var ham værdigt, avlede Poesien. Den delte fra sin Fødsel Religionens Triumfer, der forenede de første Samfund og begyndte Verdens Civilisation. Nutildags hvor man for at nedbryde Samfundet angriber Religionen, den eneste Trændse paa Menneskene, det eneste varige Baand, der holder

Samfundene sammen, er vi ikke overraskede ved at man har søgt en Forbundsfælle i selve Poesien. Men den guddommelige Muse kan ikke beaandes af et Intet.»

Han forkynder her Corneilles og Racines Overlegenhed over Shakespeare og Schiller: «Vi har aldrig forstaaet den Adskillelse, man gør mellem den klassiske og den romantiske Kunstform. Shakespeares og Schillers Stykker er kun forskellige fra Corneilles og Racines deri, at de er mere mangelfulde.»

I 1822 udkom den første Udgave af Victor Hugos Oder. Ludvig d. 18de, som læste dem atter og atter, skænkede Digteren en Aarpenge paa 1000 Francs af sin Privatkasse, hvortil Aaret efter kom en anden dobbelt saa stor aarlig Sum af Indenrigsministeriet og i 1826 efter Ansøgning Forhøjelse af den af Kongen selv ydede Understøttelse.

Kongen havde Aarsag til at vise sin Tilfredshed; thi disse Hugos første Digtsamlinger indeholder det hele System af rettroende Synsmaader angaaende Stat og Religion, som under det Bourbonske Kongedømme var det fastslaaede. De er et tro Billede af den Tidsalder, hvori de blev til. De gennemgaar Frankrigs Historie fra 1789 til 1825.

I dem af dem, der behandler Revolutionen, er der ligesom i de tilsvarende Digte hos Lamartine to Ord, der forekommer hyppigere end alle andre, det er Ordene: Bødler og Ofre. Hugo ser i Revolutionens Historie ikke Andet. For Revolutionens ledende Aander gives der hos ham kun én Betegnelse: Bødler. Konventet betegnes som skabt af Djævelen (Liv. I, Ode 4), og hvor lidet Hugo end ellers ynder den hedenske Mytologi, kan han dog ikke undvære Anarkiets *Hydra*, naar det gælder om at skildre Revolutionstilstandens Sorthed. For Revolutionens Fjender derimod er Betegnelsen Ofre den staaende, Vendéens Opstand forherliges i hvert andet af Digtene, og der helliges dens Helte og Heltinder hele Oder (f. Eks. *La Vendée*, *Quiberon*, *Mlle Sombreuil*). Skafottet staar bestandig for Digterens Fantasi og er den stadige Genstand for hans Forbandelser, naar han ikke som i Oden *Le dévouement* (Liv. IV, Ode 4), lader sig henrive til i egen Person at ønske Martyriet «da Martyrens Engel er den skønneste af de Engle, der bringer Sjælene op til Himlen».

I Chateaubriands Spor gaar Hugo saa tilbage til den romerske Oldtids kristne Blodvidner og skildrer i ikke mindre end fire Oder (*Le repas libre*, *l'homme heureux*, *Le chant du cirque*,

Un chant de fête de Néron) Martyrernes kvalfulde Triumfer over den raa og vellystige Grusomhed, for hvilken de udvortes talt bukker under, og Sindbilledsproget er her det samme som hos Chateaubriand. Det er den rettroende Adelsmand og Præst, hvis Død paa Valpladsen eller under Faldøksen billedligt fremstilles under Form af Slagterierne paa den antike Cirkus. Til de smukkeste af disse Digte hører det ældste, som besynger en lille Kres af skyldfri unge Piger, der under Rædselsherredømmet efter aarelang Fængsling blev henrettede uden Lov og Dom paa en aldeles løs og falsk Mistanke om at have vist Glæde ved Prøjsernes Indrykning i deres By (*Les vierges de Verdun*). Hugo søger at sværte Konventets Domstol end yderligere end nødvendigt ved at paadigte Anklageren Fouquir-Tinville en uren Tilbøjelighed for sine Ofre og lade ham gøre dem krænkende Tilbud; men selv uden uhistoriske Tilsætninger var disse unge Kvinders Død saa oprørende, deres Skæbne saa tragisk og deres Optræden saa yndefuld og værdig, at de vel havde fortjent et digterisk Mindesmærke, ja et endnu bedre end det, de fik af Hugo.*)

Men er Digterens Patos nu fuldt berettiget i Tilfælde som dette, hvor Revolutionen viste sig fra sin mørke og uretfærdige Side overfor Ungdom og Uskyld, saa bliver den besynderligt skurrende og falsk, saasnart hans Læresætninger kommer med i Spillet. Den Tone, hvori han taler om Kongedømmet og Kongeherligheden, er rent ulidelig. I Oden *Ludvig d. 17de* opfordrer Gud Seraferne, Profeterne og Erkeenglene til at neje sig for den nysankomne Tronfølger: «*Courbez-vous, c'est un Roi*», ja, ikke nok hermed, Gud selv tiltaler ham ved hans Titel, ikke ved hans Navn: «*O Roi!*» og minder ham om, at *Guds egen Søn var en Konge med Tornekrone som han*. I Digtet i Anledning af Greven af Chambords Daab hedder det endnu stærkere: «Gud har givet os en af sine Engle, *ligesom han i gamle Dage gav os sin Søn*», og der mindes om, at det Vand af Jordans Flod, som Chateaubriand har bragt hjem med og hvormed Barnet døbes, er det samme, hvormed Jesus blev døbt; Himlen har, siges der, villet, «at den beroligede Verden allerede paa Daabens

*) Hvem der interesserer sig for deres virkelige Historie kan finde den fortalt efter Grundskrifterne i Cuvillier-Fleury's *Portraits politiques* 1851, 377 ff.

Vand skulde kunne kende en *Frelser*. I Digtet *Visionen* stævnes endelig det 18de Aarhundrede for Guds Domstol, anklages, fordi det «stolt af sine Videnskaber har leet af de Dogmer, som bevarer Lovene og de gode Sæder», og da det frygtsomt udtaler et Haab om, at Fremtiden vil stille det i et mildere Lys, udtales Fordømmelsesdommen over det, og «det skyldige Aarhundrede» stødes ned i Afgrunden, forfulgt endnu i sit Fald af Dommerens ubønhørlige Røst.

Udtalelserne om Napoleon, der benævnes Buonaparte, svarer til det Synspunkt, under hvilket Revolutionen ses; han er Voldsherskeren, den blodige Soldat, der har myrdet Enghien, og atter og atter gentages det med Hentydning til Bourbonernes Vaaben at Liljer er bedre end Laurbær. Som Ven af Enghien og som landflygtig Konge forherliges under Navnet Oberst G. A. Gustafson Gustav d. 4de Adolph, der som fordreven Repræsentant for de faldne Troner levede i Frankrig under Ludvig d. 18de (Liv. III, Ode 5). Med Victor Hugos hele grundige Uvidenhed paa fremmed Histories Omraade forvanskes Gustavs Person og Skæbne: hans hele Liv er et Mønster, hans store Aand er som et Tempel, hvoraf kun Guds Røst udgaar; han dikterer Fremtidens Historie, han er de gamle Oraklers Efterfølger; af Væmmelse over at se Fyrsterne bøje sig under Napoleons Aag har han frivilligt nedlagt Kronen og derved løftet sin Pande højt over alle Jordens Konger. — Det synes umuligt at drive Daarskaben videre. Den gale og usle Gustav d. 4de som Forbillede! Endelig hæves naturligvis Bourbonerne selv til Skyerne. Alle deres Familiebegivenheder (Fødsel, Daab, Død, Tronbestigelse, Salvning af en Bourbon) behandles som verdensrystende Hændelser. I Anledning af den forkastelige Krig, som Frankrig i den europæiske Reaktions Interesse under Chateaubriands Indflydelse førte i Spanien, forherliges Kongemagten ikke blot i og for sig som et Vidunder, men Kongen skildres udtrykkelig som Krigsherre, som støttende sig til Sværdets Magt, og det hedder, at Kongemagten uundgaaeligt har Krigen til Ledsager:

> En Fyrste maa have sit Sværd som en Soldat.
>   Mod Urostifternes Hær
> maa Dag og Nat til Værn mod deres Anslag parat
>   et Glavind vaage ham nær.
> Hans Garde maa skræmme de Frække,
>   sit stolte Palads maa han lægge

bag en Lejr med blinkende Spær.
Thi Krigen er Kongedømmets Fælle.
Store Karl! Man knækker ej din Vælde,
før man bryder Rolands Sværd.

Det kan da ikke undre, at alle disse Oder har Mottoer af Bibelen eller af religiøse Digte, men først og fremmest af Chateaubriands *Martyrer*, hvilken sidste Roman behersker Samtiden saa stærkt, at de yngre Digtere endog sætter en Ære i at omskrive hele Sider af den paa Vers.*) Og som Lamartine til Bonald rettede sin Ode *Geniet*, saaledes tilegner Hugo Chateaubriand en Ode af samme Navn, hvori det hedder om ham, at han lider «Geniets og Dydens dobbelte Martyrium.»

Til Lamartine er flere af Digtene rettede – Hugo skriver, at han vil staa paa samme Stridsvogn som Vennen, Lamartine skal føre Lansen, han styre Hestene — og disse Digte hører til de mest tiltrækkende, dels fordi de er overordenlig skønne og vidner om Hugos paa engang ærbødige og broderlige Forhold til den ældre Digter, dels fordi i dem jævnsides med Anskuelserne om Religion og Samfund kunstneriske Synsmaader bryder frem. I alle Digtene lægger det sig for Dagen, hvor alvorligt, men også med hvilken højtspændt og lidet tiltalende Selvfølelse den unge Digter har opfattet sit Kald. Dette Kald betegnes overalt som Profetens. En Seer, en Folkenes Hyrde er Digteren, ja om Lamartine hedder det, at man skulde tro, Gud havde aabenbaret sig for ham Ansigt til Ansigt. Men i Digtene til denne sidste ses det skarpest, hvorledes Hugo opfatter den ny Poesis Stilling og Forhold til det 18de Aarhundredes. Denne hans Opfattelse har en slaaende Overensstemmelse med Maaden, hvorpaa ved Aarhundredets Begyndelse i Danmark Oehlensehläger og hans Venner opfattede deres Stilling overfor Baggesen. Man gennemlæse f. Eks. Digtet *Lyren og Harpen* (Liv. IV, Ode 2). Lyren betegner den forgangne Tidsalders letsindige og letfærdige Poesi, der besynger Jupiter, Mars, Apollo og Eros og lærer en aandfuld Livsnydelse; i Harpens Toner derimod klinger Opfordringen til at vaage og bede, til at tænke paa Livets Alvor og paa Døden, til at støtte og hjælpe sin vaklende Broder. Digtet er helliget

*) Se f. Eks. Émile Deschamps: *Poésies*, Udg. af 1841 S. 124 «*Un page des martyrs Autre* etc.

«Alph. de L.»; allerede Ordet Harpe maatte lede Tanken hen paa Lamartine.

Men denne angribende Holding mod Fortiden er det første Kendetegn paa det snart indtrædende Brud med denne Fortids hele Idekres, fra hvilket Hugo's Betydning som Digter og Høvding for en literær Bevægelse maa dateres.*)

X

Et Punkt af største Betydning for Tidens Særpræg er dette: Af hvad Beskaffenhed er Elskovsfølelsen i hele denne Gruppe af Literatur?

Af alle de Følelser, som Digtekunsten behandler, er den erotiske den, der optager mest Plads og i Reglen griber Læserne stærkest. Hvorledes den opfattes og fremstilles, det er en indgribende Omstændighed af stor Vægt for Forstaaelsen af Tidens Aand. Paa Opfattelsen af det Erotiske kan man som paa det fineste Maaleredskab spore Styrken, Arten og Varmegraden af en Tids hele Følelsesliv. Vi har tidligere set Galanteriets Overgang til Lidenskab hos Rousseau. Hos Tysklands store Digtere bliver denne Lidenskab lutret og humaniseret. Hos Tysklands Romantikere bliver den til Maaneskinssmægten. I revolutionære Tider skildres den i Kamp med bestaaende og ordnede Samfundsforhold. Hos det 19de Aarhundredes skeptiske Digtere som Heine er Kærligheden undergravet af Tvivl om dens Bestaaen.**)

I en forskruet, Legemet fornægtende, autoritetstroende og ordenselskende Tidsalder som denne vil Kærligheden nødvendigvis faa et ejendommeligt Præg. Naar vi gennemgaar de vigtigste Kærlighedsskildringer, som Datiden har efterladt, holder vi med det samme en kort Mønstring over Hovedtyperne for Mand og Kvinde.

Det første Par er Eudoros og Velleda i *Martyrerne*.

Helten i *Martyrerne* er saa meget mere lærerig, som Chateaubriand har meddelt ham mangt et Træk af sit eget udtryks-

*) Lamartine: *Mémoires. Voyage en Orient. Méditations poétiques. Nouvelles méditations poétiques. Harmonies poétiques et réligieuses* I og II. Victor Hugo: *Odes et Ballades.* — Edmond Biré: *Victor Hugo avant* 1830.

**) Doch wenn du sprichst: Ich liebe Dich,
So muss ich weinen bitterlich.

fulde Aasyn. Dette gaar saa vidt, at Chateaubriand og Eudoros begynder Fortællingen af deres Levned næsten med samme Ord og med samme Betragtning. Eurodos siger: «Da jeg fødtes ved Foden af Taygetos's Bjærg, var Havets sørgmodige Mumlen den første Lyd, der ramte mit Øre. Mod hvormange Bredder har jeg ikke siden set Bølgerne brydes, som jeg beskuer her! Hvem kunde for nogle Aar siden have sagt mig, at jeg skulde høre disse Bølger, som jeg saa rulle op paa Messeniens smukke Sand, sukke paa Italiens Kyster, paa Batavernes, Briternes og Gallernes Strande!» Og ganske saaledes siger Chateaubriand i sin *Rejse i Italien*: «Da jeg fødtes paa Bretagnes Klipper, var den første Lyd, som ramte mit Øre, efterat jeg var kommen til Verden, Havets Brusen, og paa hvormange Bredder har jeg ikke siden set de Bølger brydes, som jeg finder her! Hvem kunde for nogle Aar siden have sagt mig, at jeg ved Scipios og Vergils Grav skulde høre de Bølger sukke, som rullede op mod mine Fødder paa Englands Kyster og Marylands Strande» osv.

Begge disse Helte er da vidt omtumlede og prøvede Mænd som Odysseus og Æneas. De har tilfælles Forundringen over deres eget Livs Æventyr, Beundringen for deres eget Selv, hvilket højere Magter har ført igennem saa mange Skæbner. Dog endnu et Træk og et mere betydningsfuldt er fælles; som Chateaubriand saaledes er Eudoros Helten, der hidfører Kristendommens Triumf paa Jorden. Chateaubriand gentager kun under Napoleon, hvad Eudoros gjorde under Galerius; og det er ikke hans Skyld, at han ikke blev Martyr; Tanken om et Martyrium sysselsatte ham i hans Ungdom; han udtalte oftere til Venner, at han ikke vilde have veget tilbage for et saadant, ifald det var blevet krævet af ham. Den Helteskikkelse, der foresvæver ham som Forbillede, det er da intet Mindre end Offeret, der bøder for Tidens Ugudelighed og Frafald og som ved sin Gerning og sine Lidelser stiller den vrede Gud tilfreds. I den første Udgave af *Martyrerne* betegnes Eudoros endog ligefrem som en Kristus af anden Rang. Det Udtryk bruges om ham, at den Evige forlangte «en hel Hostie». Paa dette Sted gik af teologiske Hensyn Ordet vel ud i de senere Udgaver. Men i Slutningen blev Forestillingen sagtens ved en Uagtsomhed staaende og gør paa sit Sted en næsten komisk Virkning. Hvor Eudoros martres, hedder det: «Ildstolen var beredt. De Kristnes Lærere prædiker Evangeliet med størst Veltalenhed, naar han sidder i en glødende Stol. Serafer lod en

himmelsk Dugg falde over Eudoros og hans Skytsengel udfoldede sine Vinger over ham. Han tog sig i Flammen ud som et lifligt Brød, tilberedt for det himmelske Taffel.»

Her har vi da altsaa Grundforestillingen for Typen. Det første Offer, den første Frelser, den første Hostie er ikke nok. Skønt Kristen finder Chateaubriand ikke, at Kristi Martyrdød har virket og sonet tilstrækkeligt. Der udfordres til Religionens Triumf endnu bestandig Frelsere i mindre Format som Chateaubriand selv eller hans Helt Eudoros. Ganske som hos de tyske Romantikere endog en Usling som Golo i Tiecks *Genoveva* skal have en Lighed med Kristus, saaledes Helten her.*) Denne Helt kan fejle i sin Ungdom, og en kort Tid f. Eks. i det skønne Neapel vandre ad Fordærvelsens Veje (Chateaubriand vidste af egen Erfaring, at selv faste Grundsætninger ikke værnede derimod), men han omvender sig, udstaar alle Prøver og dør som et lysende Eksempel.

Hans Kærlighedsforhold til Velleda er en af disse Prøver.

Velleda er sikkert den ejendommeligste og mest indflydelsesrige Kvindefigur, som dette Tidsrum i Frankrig har frembragt. Velleda er en ung gallisk Pige fra det tredje Aarhundrede, og Chateaubriand har villet skildre den franske Type i hende: «Denne Kvinde var overordenlig. Hun havde som alle galliske Kvinder noget Lunefuldt og Tiltrækkende. Hendes Blik var hurtigt, Udtrykket om hendes Mund en Smule haanligt og hendes Smil ejendommelig blidt og aandfuldt. Hendes Væsen var snart stolt snart vellystigt. Der var i hele hendes Person en Blanding af Hengivelse og Værdighed, af Uskyldighed og Kunst.» — Men Velleda er ikke blot national fransk, hun bærer i høj Grad Præget af den Tid, da hun blev digtet, hun er et Ideal fra 1808. Velleda er Præstinde, hun hører til Erkedruidernes Familie. For denne Tid er Kvindeligheden først fuldkommen, naar den er præget af en religiøs Begejstrings Stempel. Som ægte Datter af det begyndende 19de Aarhundrede er Velleda derfor ikke heller et rent Naturbarn. Hun er Naturbarn som Tidsalderens andre Døtre var det. Det bemærkes udtrykkelig om hende — ikke uden et let Anstrøg af Pedanteri — at hun i Erkedruidernes Familie var bleven «grundigt oplært i den græske Literatur og i sit Lands

---

*) Se F. L. Liebenberg: *Bidrag til den Oehlenschlägerske Litteraturs Historie* I, 183. Genoveva «ser Kristus i ham».

Historie». Velleda er Druidernes sidste Præstinde som Kymodoke den sidste Præstinde for Homer. Ligesom Corinna lidt tidligere var Idealet for de unge Ærgerrigheder blandt Kvinderne, saaledes bliver Velleda det nu, og da Literaturen ikke blot er et Udtryk for Samfundet, men ogsaa mægtigt bidrager til at omforme Samfundet, saa ser vi Velleda fra Fantasiens Verden gaa over i Virkelighedens. Hvad er Fru de Krüdener for Fronten af den russiske Hær andet end en kristelig Velleda!

Vi lærer den unge Præstinde at kende, da hun siddende i en Baad paa Havet under Storm udsynger Besværgelsessange over Havet og Stormen, over hvilke hun omtrent som Fouqué's Undine har en Art Herredømme eller tror at have det. Vi hører hende saa i en ildfuld Tale opfordre sine Landsmænd til at generobre deres Frihed og gribe til Vaaben imod Romerhæren. Vi ser hende som Teutatès' Præstinde hvæsse Seglen til Menneskeofring. Hun er skøn, som hun skildres, høj og rank, neppe dækket af en sort Tunika, der er kort og uden Ærmer, med Guldseglen hængende i sit Staalbælte. Hendes Øjne er blaa, hendes Læber er stærkt røde; om sit fritflyvende blonde Haar bærer hun snart en Egegren, snart en Krans af Verbena.

Hun har neppe set Eudoros, før hun elsker ham. Men en saa simpel og naturlig Lidenskab er ikke nok for denne Tid. Velleda maa endnu være Vestalinde og have afgivet Løfte om evig Jomfruelighed. «Jeg er Jomfru, Seine-Øens Jomfru; hvad enten jeg bevarer eller overtræder mit Løfte, dør jeg deraf, og du er Skyld deri.» Hun behager vel Eudoros, men han elsker hende ikke. Han staar overfor hende omtrent som den fromme Æneas overfor Dido, om hvem Digteren endog lader Eudoros minde sine Tilhørere. Den Ulykkelige forsøger enhver Art Trolddom. Hun vil snige sig ind til ham med Maanens Straaler. Hun vil flyve ind i det Taarn, han bebor, vinde hans Kærlighed under en fremmed Skikkelse og vægrer sig dog selv af Skinsyge ved Tanken. Eudoros deler ikke denne Lidenskab, men føler sig i hendes Nærhed ligesom smittet af dens Luftlag. Som Kristen gyser han tilbage for Fristelsen. «Vel tyve Gange var jeg, medens Velleda udtrykte mig saa sørgelige og saa ømme Følelser, nær ved at kaste mig for hendes Fødder, forkynde hende hendes Sejr og gøre hende lykkelig ved Tilstaaelsen af mit Nederlag. I det Øjeblik, jeg var ved at bukke under, skyldte jeg kun den Medlidenhed, som denne Ulykkelige indgød mig, min Frelse. Men

denne Medlidenhed, der i Begyndelsen frelste mig, var det, som til Slutning blev Aarsag til min Undergang; thi den berøvede mig Resten af min Kraft.» Der er, rent kunstnerisk set, noget saare Uskønt i at høre en Mand udbrede sig saaledes over de haarde Kampe, han har bestaaet for at hævde sin Dyd, og Eudoros's Udbrud af Skam og Anger klæder ham ilde. «O Kyrillos, siger han, hvorledes skal jeg fortsætte denne Fortælling, jeg rødmer af Skam og Forvirring.» Da endelig denne Ridder af den bedrøvelige Skikkelse er kommen saa vidt, at han, efter at Velleda har forsøgt Selvmord, ligger for hendes Fødder, saa kan han ikke nøjes med mindre end at sætte hele Helvede i Bevægelse i den Anledning. «Jeg faldt ned for Velledas Fødder . . . Helvede gav Signalet til dette frygtelige Bryllup; Mørkets Aander hylede i Afgrunden, Stammefædrenes kyske Ægtehustruer vendte Hovedet bort, og min Skytsengel bedækkede sit Aasyn med sine Vinger og steg op mod Himlen.» End ikke i Øjeblikket formaar denne triste Helt at give sig hen. Han skammer sig som en Dreng, der med en Blanding af Fraadseri og Angst for Prygl fortærer et stjaalent Æble. «Min Lykke lignede Fortvivlelse, og Den, som havde set os midt i vor Lyksalighed, havde taget os for to Skyldige, hvem man lige havde forkyndt Dødsdommen. Fra dette Øjeblik følte jeg mig mærket med den guddommelige Vredes Segl. Et tæt Mørke hævede sig ligesom en Røgsky i min Sjæl; det forekom mig, at en Hær af oprørske Aander pludselig havde taget den i Besiddelse. Tanker, der hidtil havde været mig ubekendte, indfandt sig hos mig, Helvedes Sprog strømmede fra min Tunge, og jeg udtalte de Gudsbespottelser, som høres paa hine Steder, hvor der er Graad og Tænders Gnidsel.»

Saaledes er da denne den kristne Høvdings Kærlighedsforstaaelse med den hedenske Profetinde skildret med Helvedes Baal og Brand som Baggrund. I *Atala*, der indeholder noget Beslægtet i Forestillingsforbindelsen af Lidelse og Lyst, var dog denne saa lidet mente og følte Banlysning endnu ikke udslynget over denne jordiske Kærlighed.

Man genfinder denne Opfattelse i Alfred de Vigny's betydelige og skønne Ungdomsdigt *Eloa*, som skildrer, hvorledes Mørkets Fyrste forfører en ung og dejlig kvindelig Engel. Var Satan i *Martyrerne* en Revolutionær, saa er han her ikke meget forskellig fra de Gamles Eros. Uden at nævne hvem han er, be-

snærer han ved sin Skønhed og Veltalenhed Engelen og river hende saa med sig ned i Afgrunden. Han skildrer selv sin Magt i disse Ord, som man bør læse i Grundskriftens Vers:

Jeg er den meget Elskte, i hvis Dyb Ingen bunded.
Min Flammeherskermagt over Mennesket er grundet
paa Sjælens stærke Higen og paa Længslernes Hær,
paa Legemets hemmelighedsfulde Begær,
paa Blodets Væld og Øjnenes Attraa, den ømme.
Jeg faar den unge Hustru til at tale i Drømme
og Pigen, som elsker, til i Drøm at tro sig favnet.
Jeg skænker dem Nætter, der trøster dem for Savnet
af lykkelige Dage. Jeg er den skjulte Drot
for hemmelig Elskov.

Saaledes omtrent synger Koret i Sofokles's *Antigone* (Niels Møllers Oversættelse) til Eros:

O Eros! Alsejrer i Strid!
Du styrter mod bævende Bytte;
paa Møens grubede bløde Kinder
lurende du dig dølger.
Hen over Havet iler du, naaer
Hyrdernes lave Hytte.
Ej undflyr udødelig Gud, hvor du følger,
og ingen paa Jord af Dagens Børn.
Den, der har dig, raser.

Idet Tiden nu er paa det Skraaplan, som fører til at opfatte Eros som Satan selv, saa forstaar det sig, at ingen Tid har skildret den «sande» Kærlighed saa iskold og afmægtig, saa serafisk og platonisk, som denne har sin Styrke i at fremstille den. Lad os se, hvorledes den er opfattet hos Tidens Velleda, hos Fru de Krüdener selv i hendes *Valérie*.

Hvorvel *Valérie* er en Efterligning af *Werther*, er den tillige et Modstykke til *Werther*. Det er Fortællingen om en ung Svensker, Gustav Linar ved Navn, der af sin Moder tidligt lærte «at elske Dyden» og som vedbliver at elske den til sin Død. Foruden Dyden elsker han tillige Valérie, men Valérie er gift med Greven, hans Herre og Ideal, og er selv et saadant Indbegreb af Fuldkommenheder, at han ikke kan løfte sine Øjne til hende uden med en Ærefrygt, der umuliggør enhver Attraa. Alexander Stakjev havde tilstaaet Krüdener sine Følelser; Gustav tier ubetinget overfor Manden og meddeler heller aldrig sin Elskede, hvad han

lider*). Han tæres hen af uforstaaet og uudtalt Elskov, og da han er altfor vel opdragen til at skyde sig, dør han af Tæring.

Hans Stil er denne: «O min Ven, hvilken Brøde af mig at have hengivet mig til en saadan Lidenskab, der maatte ødelægge mig! Men jeg vil idetmindste dø i Kærlighed til Dyden og den hellige Sandhed; jeg vil ikke anklage Himlen for mine Ulykker som saa mange af mine Lige gør [hvilket artigt Barn!]; jeg vil uden at beklage mig lide den Kval, hvori jeg selv er Skyld og som jeg elsker, skønt den dræber mig. Jeg vil nærme mig, naar den Evige kalder, betynget med mange Fejl, men ikke med Selvmord.» (II, 63.)

Denne Gustav er ingen Mand; kvindelige Forfattere er som bekendt ikke stærke i at fremstille Mænd. De lader dem næsten altid gaa op i Hensynet til Kvinden. Gustav er som sagt Skandinav, men Nordboer har ingen Aarsag til at være stolte af denne Landsmand, som mindst af alt udmærker sig ved nordisk Kraft. Nationalfarven i Bogen indskrænker sig da ogsaa mest til den fællesgermanske Følsomhed, i hvilken Skildringen er neddykket, og til en Del svenske Navne, der naturligvis er stavede lidt urigtigt. Saaledes foranstalter Gustav for Valérie i Venedig en Fest, hvis Dekoration skal minde hende om hendes Ungdomshjem blandt Birke og Graner. Med Overraskelse udbryder Valérie ved Synet: «Ah! c'est Dronigor.» (Drottninggård.)

Særligt svensk kan Gustav ikke kaldes. Hvad der er smukt i Skildringen af hans Karakter, det er det Skær af den første Ynglingealders menneskekærlige Sværmeri, som er udbredt over hans Tilstaaelser. Han har efter sin Opfattelse iagttaget, at hos de fleste Mennesker afløses Kærlighedens Livsafsnit af Ærgerrighedens. Det er smukt og følt, naar han siger, at den Hæder, de Andre ønsker sig, ikke er den, der har foresvævet ham som attraaværdig. «Den Hæder, jeg har drømt om, vandtes ved Sysselsættelse med Alles Lykke, som Kærligheden sysselsætter sig med en enkelt Genstands Lykke. Den skulde være en Dyd hos den, der besad den, inden Menneskene rundt omkring ham kaldte den Hæder.» Og han tilføjer: «Hvad har Hæderen tilfælles med Hobens smaalige Forfængelighed, med den elendige

*) I to paa hinanden følgende Udgaver af sin *Französische Litteraturgeschichte* har Julian Schmidt begaaet den Fejl i Gengivelsen af *Valérie* at lade Gustav skrifte for Manden.

Paastand om at være Noget, fordi man jager efter det.» Forunderligt, at dette forekommer i den Bog, hvis Ry blev iværksat ved saadanne Midler, som anvendtes for at bringe *Valérie* i Skuddet!

Overfor Gustav staar Heltinden udrustet med al den Ynde, som en Dame, der var saa lidenskabeligt forelsket i sig selv som Fru de Krüdener, kunde meddele sit eget Billede. Hun er helt igennem Kvinde, medens den stakkels Gustav, der selv indser sin Lidenskabs Ufornuft og Haabløshed, er ganske ude af Stand til at overrive sine Baand, bryde af og begynde et Liv som Mand.

Saa maa han da nøjes med saadanne ydmyge Ytringer af sin Tilbedelse som at kysse et Barn, hvem hun først har givet et Kys, paa det Sted, der berørtes af hendes Læber, eller som, da hun paa Ballet inde i Salen lægger sin blottede Arm mod Ruden, staaende udenfor Huset at kysse Glasset paa den anden Side, eller endelig som at trykke hendes Haand og mærke Ringen, hun har faaet af sin Mand, eller som at daane i hendes Nærhed, saa hun maa bade hans Pande med Eau de Cologne.

Der er overhovedet en let Parfume af Eau de Cologne over den hele Fortælling. Og betegnende er det, at den første Tjeneste, om hvilken Valérie i Fortrolighed beder Gustav, er den, hemmeligt at hente hende en Smule *Sminke*, som hendes Mand ikke gerne ser, at hun bruger. Med Eau de Cologne-Duften blander sig en Duft af Anstand og Ærbødighed, der er saa stærk, at den næsten bliver En imod, og en Overjordiskhed i Følelsen, som er dum og hæslig. Man tænke sig f. Eks., at Valérie er frugtsommelig, da Gustavs Lidenskab begynder, uden at denne Omstændighed har nogensomhelst helbredende Indflydelse paa ham, skønt han lever i hendes Nærhed, indtil hendes Søn bliver født. Man sværmer sammen for Ossian og Clarisse Harlowe. Aldrig føler Gustav ringeste Spor af Skinsyge paa Greven, saa lidt som denne Spor af Skinsyge paa ham. Ja, Gustav dør med Grevens Haand i sin. Kort sagt: Kærligheden er her saa udrenset, saa naturløs og serafisk, at den med sin Voldsomhed ogsaa har mistet sin Poesi. Dette er dobbelt lærerigt, naar man véd, ved hvor lidet serafisk en Tilværelse denne Kærligheds Digterinde havde forberedt sig til at skrive sin Roman, og hvor godt hun selv havde forstaaet at forsone Elskovens hellige med dens mere verdslige Side.

Det sidste Par, ved hvilket vi maa dvæle, er Lamartine og hans Elvire.

Lamartines Ungdomsdigte handlede om Kærlighed, men om en Kærlighed saa ren, at den bestemtes som «en Dobbeltbøn» (*une prière à deux*). Den var udmalet med al den ideale Forklarelse, som Døden skænker Kærlighedens Genstand: Digteren presser sine Læber mod det Crucifiks, som hans døende Elskede i sit sidste Øjeblik har kysset, og Digtet *Le Crucifix* er saa sjælfuldt, at man tror Lamartine, naar han i en Anmærkning til Digtet har tilføjet: «Jeg gennemlæser aldrig disse Vers.» I den betydeligt senere udgivne Kærlighedsroman *Raphael* har Lamartine skildret dette Forholds virkelige Historie, saa der falder et nyt Lys over de vidtberømte Digte.

Elvire eller som hendes Navn lød Julie, er en ung, forældreløs Dame, Kreolerinde, 28 Aar gammel, der har ægtet en som Videnskabsmand berømt Olding paa mere end 70 Aar for at have en Beskytter, men uden at staa i andet Forhold til sin Mand end det, hvori en Datter staar til sin Fader. Hun lider af en Hjertefejl, der truer hendes Liv. I Savoien i Nærheden af Søen Bourget, som Lamartine saa skønt har besunget, hvor hun et Efteraar opholder sig for sin Helbreds Skyld, træffer hun Bogens unge Helt, Raphael som han hedder, der iøvrigt kun ved Navnet skiller sig fra dens Forfatter, som her har fremstilt alle sine virkelige Forhold, ja sine Venner og Bekendte med Nævnelse af disses fulde Navn. Han har skildret sig selv som han var, 24 Aar gammel, ung og fattig, ensom og menneskesky, blød og sværmerisk, allerede lidt træt og udtømt paa Grund af et Overmaal af sanselige Udskejelser, led ved alle de hverdags og letfærdige Forbindelser med Kvinder, hvori han havde levet.

Man kan iøvrigt ikke sige, at han har mishandlet sig selv altfor slemt i Skildringen. Raphaels Følelsesliv var, hedder det, saa fint, at hans Kammerater spøgende betegnede ham som lidende af Hjemve efter Himlen. Og Lamartine forsøger ret ubehændigt at give os en Forestilling om denne Finhed: «Hvis han havde ført Penselen, da havde han malt Madonna di Foglino, og havde han ført Mejselen, vilde han have modelleret Canovas Psyche. Som Digter vilde han have skrevet Jobs Klageraab til Gud, Herminias Stanzer hos Tasso, Romeos og Julies Samtale i Maaneskin hos Shakespeare og Lord Byrons Skildring af Haydee.»

Dette behøvedes nu heldigvis ikke, da det var gjort af Andre. Da han senerehen forsøgte sig i den ene af disse Retninger, nemlig som Digter, naaede han som bekendt ikke disse Forbilleder.

Raphael er en Bog, i hvilken paa mesterlig Maade en ung Mands sværmeriske Forelskelse er fremstilt, en Forelskelse, som vel har bemægtiget sig Sindet helt, men som dog er af en næsten usanselig Natur, dels fordi dens Genstand indgyder saa megen Ærefrygt og Medlidenhed, at Sanserne ikke faar Lov at tale, dels fordi den unge Mand efter et letsindigt Levned med Kvinder, for hvilke han ingen Agtelse har følt, gyser tilbage fra at gøre Forholdet til denne Kvinde, som han beundrer, ensartet med de tidligere Forbindelser, hvori han har staaet.

Han har havt Kærlighedshistorier; men han er ikke gaaet op i en Kærlighed før. Det synes ham som om Blikket fra hendes Øjne kommer fra en Afstand, han aldrig har sporet i noget menneskeligt Øje; det minder ham om de Stjerners Blinken, fra hvilke Lyset har tilbagelagt nogle Millioner Mile i Himmelrummet. Han har en Sky for at nærme sig hende, der bringer ham til at fornemme Afstanden imellem dem som uoverskridelig. Da det endelig lykkes ham at gøre hendes Bekendtskab, er den Plads og det Navn, hun skænker ham, en Broders, og han føler sig lykkelig derved. Saasnart de har fundet hinanden, *er* det ham, som var han blevet lettet for en tung Byrde; og denne Byrde er hans Hjerte. Idet han bortskænker det, har han Følelsen af at have vundet Livets Fylde. Det er ham, som svømmede han i Luftens rene Æter, og den Glæde, der fylder ham, er uendelig og lysende som Luften. I de Timer, han første Gang tilbringer med hende, ophører for ham al Tidsfornemmelse; han har Indtrykket af at kunne leve tusind Aar paa denne Maade, og de vilde være ham som Sekunder. Han føler sig ikke som et Menneske, men som en levende Takkehymne.

Og denne henrykte Stemning varer ved, saa længe han aander i hendes Nærhed. De er lykkelige ved hinanden i de smukke Sommerdage; men da Efteraaret kommer, foretrækker de denne Aarstid: «Vor Sommer var i os.»

Hele denne en ung Forelskelses Henrykkelsestilstand virker i Skildringen oplevet og ægte. Det unge Par opholder sig i den Egn, hvor Rousseau som Yngling elskede Fru de Warens. Raphael er jo noget yngre end Julie, han 24, hun 28 Aar gammel, for-

saavidt er der en svag Lighed med Forholdet mellem Rousseau og hans Beskytterinde; men deres Følelsesliv er ligesaa usanseligt og overspændt, som det andet Pars drøjt menneskeligt.

Og ikke blot den Lykke, som den Elskedes Nærhed skænker, men Savnet under Adskillelsen, Længselen efter Breve, Forventningens Feber, saa tit et Gensyn stunder til, og Afskedens Kvaler er her fortalte, en stor Digter værdigt, med talrige, slaaende, smaa Virkelighedstræk.

Han lever paa Landet, hun i Paris. Naar han spaserer, gaar han altid uvilkaarligt imod Nord for at formindske Afstanden, der skiller ham fra hende. Dagen har for ham kun én god Time, det er den, hvor Postbudet bringer ham hendes Brev. Saasnart han hører Budets Skridt, er han ved sit Vindue, han passer altid at modtage ham i Gadedøren, gemmer Brevet i sin Lomme og iler med bankende Hjerte, med skælvende Knæ op paa sit Kammer for at laase sig inde og læse det i Fred. — Og siden i Paris den fortræffelige Skildring af hans Vandringer i Vinteraftenerne op og ned ad Seinebroen for at oppebie det Øjeblik da Lampen i hendes Vindue vil betegne ham, at hendes Gæster har forladt hende og at der er Sikkerhed for at træffe hende ene. Den blinde Tigger paa Broen, i hvis Tinbøsse han stadigt kaster sin Skærv! Kirkeklokkernes Slag hver halve og hele Time, mens han venter! Og det fine Træk, at hans Hørelse efterhaanden skærpes saaledes, at han kender hver enkelt Kirkeklokkes Metalklang i Koret.

Alt dette er smukt og godt. Desværre fordærves Romanen som Helhed ved det aandeligt-gudelige Sigte.

Dette Tidsrum kunde ikke behandle det Erotiske rent uden at blande Teologien ind deri. Lamartine lader da ogsaa sine Elskende gennemgaa hele teologisk-filosofiske Kursus med hinanden. De er af forskellig Anskuelse og hun ham aandeligt overlegen. Han holder endnu ved sin Barnetro, hun har i sin berømte Mands Hus levet i en Kres af aandeligt frigjorte Videnskabsmænd, hvis Dannelse har det attende Aarhundredes Præg, og hvis Ideer hun har indsuget. De tilhører i Grunden to forskellige Slægtled, hun Kejserdømmets, han Kongedømmets Tidsalder. Medens Faust, naar han bliver katekiseret af sin Gretchen, maa afbøde et Omvendelsesforsøg og stræbe at forklare den Elskede sin Vantro gennem formildende Omskrivninger, er her det Omvendte Tilfældet: Raphael gør længe frugtesløse Forsøg

paa at omvende sin Julie til Gudstro og Kristendom. Højst forbavset bliver den uskyldige Yngling, da han første Gang anbefaler hende at ty til Gud, og ser hende med en sørgmodig og adspredt Mine vende Blikket bort som eneste Svar. Da han frygtsomt spørger om Grunden, siger hun: «Det er, fordi det Ord piner mig.» — Hvorledes, det Ord, som indeholder Navnet paa alt Liv, al Kærlighed og alt Godt, hvordan kan det pine den mest fuldendte af Guds Skabninger? osv. — Hun maa da forklare ham, at hvad han kalder *Gud*, det er hvad hun kalder *Lov*, Ideen om en umaalelig Storhed, en ubetinget og ubøjelig Nødvendighed, som det er umuligt at opsende Bønner til.

Af denne hendes Overbevisning følger hendes frisindede men stolte Holdning i sædelig Henseende. Julie siger: «Jeg, som er opdragen af en Filosof og i min Mands Hjem har levet midt i et Samfund af frie Aander, der har revet sig løs fra Læresætningerne og Kirkeskikkene i en Religion, som de har oversavet, jeg har ingen Overtro, ingen Aandssvaghed, ingen af de Skrupler, der bøjer andre Kvinders Pande under et andet Aag end det, Samvittigheden paalægger.»

Det er da ham, der spiller Pigerollen, naar han til en Aand som denne retter den ene Anraabelse efter den anden om at vende tilbage til Katolicismens Moderskød? «Jeg bønfaldt hende om i en øm og kærlig Religion, i Kirkernes Mørke, i den hemmelighedsfulde Tro paa denne Kristus, der er Taarernes Gud, i Knælen og Bøn at søge den Lindring og de Trøstegrunde, som jeg selv i min Barndom havde fundet deri.» Det lykkes kun halvvejs Raphael at foretage Omvendelsen. Imidlertid er han tilfreds med Resultatet. En strengere Rettroende end ham vilde det neppe have fyldestgjort.

Bogen fremstiller Bevægelsen i Julies Indre saaledes, at det er Kærligheden, der lærer hende Troen paa Gud: «Der er en Gud til, siger hun; der gives en evig Kærlighed, hvoraf vor kun er en Draabe. Denne Draabe strømmer tilbage i det guddommelige Ocean, hvoraf vi har øst den. Men dette Ocean er Gud. Jeg har set ham, jeg har følt ham, jeg har forstaaet ham i dette Øjeblik gennem min Lykke . . . Ja, tilføjer hun med endnu mere Lidenskab i Blik og Tone, gid de forgængelige Navne maa dø, hvormed vi tidligere har benævnet denne Tiltrækning, vi føler til hinanden. Kun ét Navn er Udtryk derfor, det er Gud; det er ham, som nu har aabenbaret sig for mig i dine Øjne.

Gud, Gud, Gud, raaber hun, som om hun vilde lære sig et nyt Sprog. Gud, det er dig. Gud, det er, hvad jeg er for dig. Gud, det er os.»

Alt dette klinger mere tendentiøst end troværdigt. Lykkelig Elskov har ikke denne Art Veltalenhed.

Hvis imidlertid Elvires Mand, den gamle Filosof, havde været tilstede ved disse Hjerteudgydelser, vilde han have kunnet underrette de Elskende om, at dette Sværmeri var saa langt fra kristelig Tro og Følemaade, at det maatte betegnes som ren Naturforgudelse. Man kan ikke betvivle, at han vilde have havt Sindsro dertil; thi han nærer ikke ringeste Skinsyge. Han véd, at Julie og Raphael dagligt veksler Breve, og kender deres Kærligheds overjordiske Natur. Da Raphael ankommer til Paris, siger han kun til ham: «Betragt det som om de havde to Venner istedenfor en i dette Hus. Julie kunde ikke gøre noget bedre Valg af en Broder og jeg ikke af en Søn.» Pudsigt nok har Raphael til Gengæld overfor den Gamle ingen anden Bekymring end Sorgen over at han uden Udødelighedstro nærmer sig sin Grav, og betegnende nok ender selv denne videnskabsdyrkende Olding med en Omvendelse.

Paa en Maade har den Gamle i Virkeligheden ikke nogen egenlig Grund til Skinsyge. Lamartine har ret naivt i Romanen indført et Virkelighedsmotiv, som paa en Gang forklarer Adskilligt og forstyrrer den tilsigtede opbyggelige Virkning. Straks efter at Raphael første Gang har tilstaaet sin Kærlighed, giver Julie ham et Svar, der for bestandig drager Grænserne for deres Forhold. Hun siger: «Jeg tror kun paa en usynlig Gud, der har indskrevet sit Sindbilled i Naturen, sin Lov i vore Drifter, sin Moral i vor Fornuft. Fornuft, Følelse og Samvittighed, det er for mig de eneste Aabenbaringer. Intet af disse mit Livs tre Orakler vilde forbyde mig at tilhøre Dem, min hele Sjæl vilde kaste sig for Deres Fødder, ifald De kun kunde være lykkelig for denne Pris. Men skulde vi ikke tro mere paa vor Elskovs Aandighed og Evighed, naar den forbliver i den rene Tankes Højde, i Krese, der er utilgængelige for Forandring og Død, end naar den nedværdiger og vanhelliger sig selv ved at stige ned til lave Sansningers foragtelige Egne!»

Det er, som man ser, den Sanserne foragtende Kærlighed, hvis Pris Julie forkynder, ikke uden Forskruethed. Saa vist som det er, at Elskov kan leve, ogsaa naar Forholdene forbyder den

fuld Tilfredsstillelse, saa vist er Forsagelsen for Aandighedens og Forsagelsens egen Skyld imod Naturen. Da den religiøse Reaktion i Danmark begyndte, præker Ingemann den i sine Ungdomsskrifter. Om Julie har hyldet den, eller den ikke maaske snarere skyldes Lamartine, der beundrede den uden at have dyrket den, maa staa hen. Han plejer, hvor han literært genkalder sine Kærlighedsforhold, at skildre sig som frigjort fra al sanselig Attraa. Og vi kender alle disse Forhold; thi han, som efter eget Sigende altid i høj Grad har været Herre over sine Sanser, har i meget ringe Grad været Herre over sin Pen. Vi véd af hans *Confidences*, hvorledes han i Frostvejr havde sine Stævnemøder med den skønne 16aarige Lucy og var kold som Vinternatten. Vi husker den Sætning af *Graziella*: «Vi sov to Skridt fra hinanden, jeg var beskyttet ved min kolde Ligegyldighed.» Men er det uvist, om Julie har udtalt Læren, saa bærer hendes følgende Ord alt Præg af Ægthed. Hun tilføjer højtrødmende, at det Offer, hun fordrer af ham, er nødvendigt — af Helbredshensyn, paa Grund af Lægeforskrift, hun vilde gaa ud af hans Arme som en Skygge, som et Lig: «Dette Offer vilde ikke alene være Offeret af min Værdighed, men ogsaa Offeret af min Eksistens.»

Det lader sig ikke nægte, at denne sidste Vending staar i en besynderlig Strid med det Foregaaende, og at dette aandige Forhold ved denne overmaade praktiske Begrundelse taber meget af sin Oversanselighed. Det er, som var man steget ned fra den syvende Himmel og atter følte Grund under sine Fødder.

Saa følger da Scener som de i *Valérie*, Selvmordsplaner, der bliver til Intet, Nætter tilbragte i ømme Samtaler paa hver sin Side af en lukket Egedør, og en til det Yderste ophidset rent sentimental Henrykkelse: en Elskov, der kun ytrer sig i lange Blik, i Smægten indtil Vanvid, i Sukken indtil Skrig, i lange Pavser og ustandselige Ordstrømme, aldrig i et Kærtegn eller et Favntag. Pinlig, næsten anstødelig, i ethvert Tilfælde unaturlig er den Opmærksomhed, som atter i denne Kærlighedshistorie uafbrudt er henvendt paa, at de Elskende bliver deres Løfte tro og at intet virkeligt Kærlighedsforhold kommer istand dem imellem. En eneste Gang, da der synes at være virkelig Fare paafærde, ankommer — hvem? ingen anden end den agtværdige Olding Hr. Bonald, hvis Lærdomme om Kvinden og Ægteskabet vi kender, netop i det afgørende Øjeblik i Besøg hos Julie Kl. 12

om Natten og oplever saaledes ikke den Sorg at se sine Lærlinge som Rebeller mod Ordenen. Selv her i Romanen forsømmer Lamartine iøvrigt ikke at tage Afstand fra Bonald og hans Lære om Nødvendigheden af Præstevælden. — Det blev tilsidst Skik, at Alle tog Afstand fra ham. Endog Chateaubriand siger i sine *Erindringer* (IV 23): Hr. de Bonald var et godt Hoved. Man tog hans Skarpsind for Geni.»

Saa tit Julie beklager Raphael, svarer denne gudhengivent med Udbrud, i hvilke han sammenligner hende og sig med Abailard og Héloise. «Har jeg nogensinde syntes at attraa Andet end at turde dele denne Lidelse med dig? Gør den os ikke begge til frivillige og rene Ofre? Er dette ikke det Kærlighedens evige Brændoffer, som fra Héloises Tid indtil os maaske aldrig var bleven frembudt til Skue for Englene.»

Naar man efter at have studeret *Raphael* atter læser Lamartines Digte til Elvire igennem, har man altsaa en ny Nøgle til Forstaaelsen af det Virkelighedsfjerne og Ubestemte i denne poetiske Kærlighed, der nødtvungent forsager et virkeligt Samliv, medens den lader, som om Legemverdenen ikke eksisterede for den. Kun maa man fra *Meditationerne* til Elvire drage dem, der i Virkeligheden er skrevne meget tidligere og i en helt anden Tone, som minder om det 18de Aarhundrede, f. Eks. Digtet *A Elvire*, der i Virkeligheden er rettet til Graziella, fremdeles *Sapho* og andre.

Lad dette nu være Eksempler nok, lad os drage Resultatet og se, hvad vi har fundet. Vi tog en ganske enkelt Følelse, men en af dem, som enhver Literaturgruppe gaar ud paa at fremstille og som enhver fremstiller i ejendommelig Form, og vi prøvede paa en Mængde forskellige Punkter Skildringen af den for at se, hvordan den var givet. Vi fandt her som paa alle andre Omraader, vi har undersøgt, Livets Naturside fornægtet eller skjult eller sværtet eller fremstillet som en Genstand for Skam. Chateaubriand og Fru de Krüdener opsøger Tilfælde, hvor Kærligheden staar som brødefuld og syndig, og skildrer da snart Helvedes Aanders Hyl over at Helten bukker under, snart Troners og Fyrstendømmers Jubel over at det Skrækkelige ikke sker. Ogsaa hos Alfred de Vigny optræder samme Tilbehør:

> De brændende Keruber, hvem seks Vinger bærer,
> de ømme Serafer, hvem trofast Elskov ærer,

Troner, Dyder saa vel som Fyrstendømmer og Magter,
Vogtere, Herligheder i lysende Straaledragter,
fromme Drømme, Lovsange, hellige og klare,
og de store Erkeengles og de rene Engles Skare osv.

Han lader Satan tale som Eros, det vil sige Eros som Satan. Lamartine sætter Kærligheden som serafisk, som frigjort fra Timelighedens Attraa paa Tronen i sine Digte, men skildrer den i *Raphael* som den virkelig var, som usanselig imod sin Vilje, hvad imidlertid forøger de Elskendes Fortjeneste og afgiver Englene et Brændoffer, som disse siden den stakkels Abailards Dage ikke skal have lugtet saa sødt.

Under alt dette saa en Understrøm af Hykleri. Endoros, der lader saa utrøstelig over Velledas Lidenskab, er ligefuldt hemmeligt smigret ved at hun har overskaaret sin hvide Hals for hans Skyld. Han begræder sit Syndefald i Udtryk, som om det fristede ham anden Gang. *Valéries* Forfatterinde bringer sin Heltindes sædelige Renhed tiltorvs og raaber med Kyskhed og Forsagelse i alle Blade, medens hun paa den Tid, Bogen udgives, netop er særligt uskikket til Lærerinde i Moral. Lamartine giver som Romandigter naivt en anden Forklaring af sit Forhold til Elvire end den, Publikum nødvendigt maatte danne sig efter *Meditationernes* luftige Sværmen, og drukner tilsidst sin Fremstillings virkelige Skønheder i et mat og taaredrivende Føleri.

Man gik her som overalt ud paa at være overnaturlig og naaede under denne Bestræbelse kun til snart at lemlæste snart at bortlyve Naturen.*).

XI

I Lamartines og Hugos Lyrik, som allerede i Chateaubriands Prosa, var der trods den ubetingede Hævdelse af Autoritetens Princip en skjult eller spirende Modstand mod Autoritetsprincipet i *Literaturen*, der jo fordrede Ærbødighed for Fortiden, dens Mænd og dens Former.

Det er allerede blevet bemærket, at Franskmændenes store

*) Lamartine: *Graziella. Raphael. Les confidences. Mémoires.* — Fru de Krüdener: *Valérie.* — Chateaubriand: *Les martyrs.* Livre IX og X.

politiske og sociale Revolution ikke havde strakt sig til den literære *Form**). Hvad Literaturens Former angaar, var der ingen Nødvendighed for at genoprette Autoritetsprincipet; thi her var det aldrig blevet fældet. Paa intet Punkt er Franskmændene mindre revolutionære end paa det literære Omraade. Det franske Akademi er den eneste Institution i Landet, der har holdt sig fra Richelieus Dage til vore, og det har holdt sig med samme Navn og samme Formaal, ja med samme Medlemsantal. I Literaturen kaldtes Autoritetsprincipet den klassiske Aand, og langt fra at svækkes ved Revolutionen havde den klassiske Aand snarere vundet ny Styrke under den. Revolutionen er en klassisk fransk Tragedie. Som alle andre franske Sørgespil klæder den sine Helte i græske og romerske Skrud. De efterligner i Stil og Sprog den romerske Oldtids Republikanere, og det er betegnende nok Revolutionens mest literært udviklede og dannede Gruppe, Girondinerne, der optager det antike ‹Du› og den antike Benævnelse ‹Borger›. Jakobinerne nedstammer i lige Linje fra Corneille: samme Togastil, samme Sving i Talens Kunst, samme Forkærlighed for det Faamælte og Storladne. Med samme Lidenskab, hvormed Cromwells Soldater forvandlede sig til gamle Hebræere, optog disses Navne og sang deres Salmer, omskabte Revolutionens Franskmænd sig til antike Romere, og naar Jakobineren David, Robespierres nære Ven, forlod sin Plads i den lovgivende Forsamling for paa Lærredet at fremstille Horatierne eller Brutus, der udstilledes 1791, kunde han uden videre tage sine Omgivelser til Modeller; han behøvede som Maler ikke at gaa et Skridt ud af sin Tid.

Ganske som den klassiske franske Tragedie, da den opstod, havde vraget at bygge paa Landets egen historiske Grund, og ved et Brud med al Frankrigs historiske Overlevering havde henlagt sin Scene til det fjerne Rom i den fjerne, ubestemt opfattede Oldtid, saaledes havde Revolutionen uden Hensyn til de givne historiske Forudsætninger, til Frankrig, som det var og forelaa, taget den fjerne, uhistorisk opfattede Oldtid og dens under saa ganske andre Forhold opstaaede Republiker til umiddelbart Mønster. De nye Graccher og Horatier efterabede de gamle. Fru Rolands Breve til Buzot har som tit bemærket en romersk Højhed i Stilen. Direktoriets Damer tog stundom Cornelia

*) *Saml. Skrifter* IV, 18, 19.

hyppigere Aspasia til Mønster, endog i Klædedragt. I enkelte af Napoleons tidligste Breve til Josephine føler man en sproglig Paavirkning af romerske Forbilleder, og selv da han intet Forbillede mere behøver, er hans Udtryksmaade klassisk som hans Profil. Ogsaa hans Smag var klassisk: man kender hans Forkærlighed for «Reglerne» og for Corneille. Selv de Forfattere, der under hans Regering gør Tilløb til en Slags Opposition, som Raynouard, holder sig strengt til det klassiske Spor. Den, der sammenligner Werner's *Dalens Sønner* med Raynouards *Tempelherrerne*, vil iagttage, hvor forskelligt et og samme Æmne er opfattet. Ligesaa hemmelighedsfuld og uforstaaelig, ligesaa overspændt og fantastisk som den tyske Digter er i Behandlingen af sit Stof, ligesaa ordenlig og regelret er den franske med sine foreskrevne Aleksandrinervers, sin Konge og sin Dronning, sine fem Akter og sine tre Enheder. Stykket er en Art Retstrætte mellem Stat og Kirke; Kongen fører meget ordenligt sin Sag, Tempelherrerne derpaa meget ordenligt deres, hvorpaa de bliver meget ordenligt brændte — ordenligt, thi vi ser selvfølgelig saa lidt som muligt til det og til hvad der gaar forud for det, og hører det kun meddelt i en af de lange Slutningsberetninger, der allerede hos Euripides indeholder Afgørelsen. Og Verseformen er endnu her den samme, der blev forordnet af hin Ulykkesstifter Boileau. Sætningens Mening, der halveres af Indsnittet, ender med Verset, og Versene ligner hinanden som én Kommenskringle til to Øre ligner en anden Kommenskringle til to Øre. De har hverken Harmoni eller Fart eller Rytme eller Rim; thi *larmes* og *armes*, *époux* og *coups*, *souffrir* og *mourir* er neppe Rim. Disse Vers er hvirvelløse Bløddyr og har ogsaa det tilfælles med Bløddyrene, at de, hvis man skærer dem over paa Midten, ikke synes synderlig mindre levende for det.

Adskillige af Tidens mest fremragende Prosaforfattere har derfor i deres Form en fuldstændig Lighed med deres mest forhadte Modstandere, det attende Aarhundredes Filosofer. Det gælder fremfor nogen om Joseph de Maistre. Hans Mangel paa historisk og kritisk Sans saavel som paa religiøs Bevægethed, hans Hang til faste Lærebygninger, hans Rethaveri, der fik Luft i Følgeslutninger uden Smidighed, Alt dette i Forening, der saa ganske stammede fra det 18de Aarhundrede, gav sig Udtryk i hint Aarhundredes Form. Bonalds kolde, bevisførende Sprogform, hans Syge at ville føre Alt tilbage til Formler, hans Ind-

bildning, at han gør sine Paastande matematisk indlysende, skildrer ham ligeledes tydeligt nok som Barn af det samme 18de Aarhundrede, der har fostret Condillac, og hans Værk som Frugt af den samme Tidsaand, han vilde bekæmpe. Forskellen er kun, at Condillac er ligesaa klar og følgestreng, som Bonald vilkaarlig og selvmodsigende.

Saavel denne Prosa som hin Poesi har et fælles Særmærke, der behersker den hele Form, nemlig *Forstandsforedraget*. Imod denne Hersker er det, at Literaturen første Gang gør Oprør med Fru de Staëls Stemningsstil og Chateaubriands farverige Prosa. Stemning og Farve, det var de to store Landsforviste, som længst havde været borte og først kom tilbage. Og besynderligt nok er det ikke blot ved sine Evner, men ved selve sin Kunstlære, at Chateaubriand kommer til at staa som en Oprører mod Autoritetsprincipet i Literaturen, det Princip, han netop gennem Literaturen vilde hævde. Thi lige fra den klassiske Poesis første Dage havde den jo søgt Aandsløftelse og gode Indfald i den hedenske Oldtid og den hedenske Mytologi. Nu derimod opfordrede han Digterne til at aabne deres egne og deres Landsmænds Øjne og Øren for Kristendommens ganske modsatte Poesi og kom saaledes *paa den religiøse Overleverings Vegne i Strid med den literære*. Han er paa én Gang ny ved sine kunstneriske Grundsætninger og forældet ved sin Opfattelse af Stat og Samfund, en Skikkelse med Dobbeltaasyn, hos hvem alle de moderne Stemninger bryder frem i digteriske Udtryk under en ubevægelig Maske af Ærbødighed for alle Fortidens officielle Autoriteter. Det er især ved sin Form, at han er Romantikeren før Romantiken. Da derfor først Lamartine, saa Hugo efter hans Eksempel forlader den hedenske Mytologi og optager Stof af den kristne, staar Samtiden i nogen Tid uvis overfor dem, ikke sikker paa, om den skal se en bibeholdende eller en regeltrodsende Aand i disse Bestræbelser for at hævde Religionens Hellighed ad nye Veje, indtil endelig lidt efter lidt den Spire til en Kuldkastelse af Autoritetsprincipet, der laa i det literære Udgangspunkt, udfolder sig saa kraftigt, at den nye Skole skifter Aasyn.

Det er lærerigt at forfølge Udviklingstrinene i Victor Hugos forskellige Fortaler til hans *Oder*. I den første (fra 1822) paa nogle faa Linjer erklærer den unge Digter, at sand Poesi kun kan bedømmes ud fra Kongetroskab og Kristentro. Først det nye Aarhundrede har, mener han, aabenbaret Verden den Sandhed,

at Poesien beror *ikke paa Ideernes Form, men paa Ideerne selv.* I anden Udgave (fra samme Aar) udvikler han saa videre, at hvad det gælder om, er at erstatte den hedenske Mytologis forslidte og falske Farver med den nye og sande Lød, der ligger over den kristelige Opfattelse af Verdens Oprindelse. Det gælder om at lade Oden tale det strenge, trøstende og gudelige Sprog, som et gammelt Samfund, der vaklende træder ud af «Ateismens og Anarkiets Sviregilder», saa højligt har Behov.

Men hvad han især ønsker, det er, at man ikke vil tiltro ham den Indbildskhed, *at ville bryde en Bane eller skabe en Kunstform.* I Fortalen fra 1824 gentages de samme Forsikringer og i højst betegnende Udtryk; men man føler, at den unge Digter staar overfor en Kritik, der mistænksomt følger hans Veje, og at Stikordet «romantisk» som ensbetydende med Overtræder af den klassiske Kunsts Regler let vil kunne fæstes paa ham. Han er ivrig for at godtgøre sin literære Rettroenhed: Hvad man trænger til, er ikke til Nyhed, men til Sandhed. Denne Trang er det, han vil tilfredsstille. Smagen, «der ikke er Andet end *Autoriteten* i Literaturen», viser ham imidlertid netop, at Værker, der er sande med Hensyn til Indholdet, ogsaa bør være det med Hensyn til Formen. Saaledes kommer han til Fordringen af «Lokalfarve», som de klassiske Skribenter neppe ganske har fyldestgjort. Iøvrigt bør man selvfølgelig *religiøst* følge de Regler, der er paalagte Sproget af Boileau, om hvem det hedder: «Boileau deler med Racine den enestaaende Fortjeneste at have fæstnet det franske Sprog, hvad der i og for sig er tilstrækkeligt Bevis for, at ogsaa han havde *et skabende Geni.*» Boileau — et skabende Geni! Hvilken Haanlatter vil ikke en saadan Vending faa Aar efter møde hos Victor Hugo!

Om Digteren lærer han, at han bør gaa foran Folkene som en Lyssøjle og føre dem *tilbage* til *Ordenens*, Sædelighedens og Ærens store Grundregler. Mangelen ved Ludvig «den Stores» Aarhundrede er den, at Forfatterne da ikke anraabte Kristendommen istedenfor de hedenske Guder. Havde de gjort det, saa vilde, mener han naivt, «de sofistiske Skrifters Triumf» i det 18de Aarhundrede have været langt mere vanskelig. Hvad vilde der være blevet af Filosofien, ifald Guds Sag var bleven forsvaret af Geniet istedenfor som nu alene af Dyden!

Han vægrer sig af alle Kræfter imod Benævnelsen romantisk. Han tilstaar, at han for sin Del «er fuldstændigt uvidende

om, hvad der forstaas ved klassisk og romantisk Kunstform», og i Modsætning til alt det Vrøvl, som paa hin Tid blev sagt derom, erklærer han den hele Inddeling for tom og meningsløs med disse sunde Ord: «Det er anerkendt, at enhver Literatur modtager et stærkere eller svagere Præg af det Folks Klima, Sæder og Historie, hvis Udtryk den er. David, Homer, Vergil, Tasso, Milton og Corneille, disse Mænd, der hver betyder en Poesi og et Folk, har intet Andet tilfælles end Geniet»; de kan følgelig ikke deles i klassiske og romantiske Aander. Han imødegaar den Ytring, at den literære Fornyelse (øjensynligt Chateaubriands) er et Udslag af den politiske Revolution. «Den nuværende Literatur kan tildels være Revolutionens Resultat uden derfor at være dens Udtryk. Revolutionens Samfund har havt sin Literatur, *hæslig og taabelig som den.* Hin Literatur og hint Samfund er døde sammen og vil ikke mere leve op. *Ordenen* genfødes fra alle Sider i Institutionerne, den genfødes ligeledes i Literaturen . . . Ligesom Revolutionen udgik fra Skrifter, saaledes er den nuværende Literatur *det foregrebne Udtryk for det gudfrygtige og kongetro Samfund*, der uden Tvivl vil opstaa af hine Ruiner.»

Hugo tog fejl: hin Literatur var netop det nøjagtige Udtryk for Samtidens Aandsliv, og de digteriske Reformforsøg, som vakte saa stor Bekymring, i Virkeligheden Forløbere for en literær Omvæltning. Thi de knækkede Troen paa Autoriteten som Autoritet, i dette Tilfælde Troen paa Boileau. Fra det Øjeblik af, det engang var opdaget, at der var Pletter selv i denne Sol, kunde Tvivlen ikke indskrænkes til de faa Punkter, paa hvilke den først beskedent og forsigtigt havde vovet sig frem. Den literære Overlevering var et Princip; det var at antage eller at forkaste.

I Hugos næstsidste Fortale til Oderne, fra 1826, føler man, hvorledes hans Grublen, der bestandigt drejer sig om hint Tidens Yndlingsbegreb *Ordenen*, er ifærd med at drive ham bort fra de literære Kyster og ud paa det aabne Hav. Han har her opdaget, at Ordenen dog er noget Andet end den Regelrethed, der opnaas ved Tugt og Tvang. Med en Sammenligning, der ligger nær for en Yngling, der som han er opdraget i Nærheden af Versailles og med Chateaubriands Skildringer af Nordamerikas rige Landskaber som Barnelæsning, tænker han sig Haven i Versailles med dens i regelmæssige Figurer udklippede Træer

sammen med en Skov i den nye Verden og udbryder: «Vi vil ikke sige: Hvor er her Pragten, hvor Storheden eller Skønheden? men simpelthen: Hvor er *Ordenen* og hvor *Uordenen*?» Han indser nu, at Regelbundetheden kun angaar den ydre Form, men at Ordenen udgaar fra selve Tingenes Grund og er en Følge af den indsigtsfulde Fordeling af deres Elementer. «Man er, siger han, ikke klassisk, fordi man *slavisk* følger de Spor, som Andre har paatrykt Vejen.»

Skridt for Skridt har vi saaledes fulgt ham ad den Bane, der fører ham hen imod Bruddet med det literære Autoritetsprincip. Et Aar endnu, og han ryster Aaget af sig, overtager Førerskabet for den romantiske Skole i Frankrig og erklærer i dens første Kundgørelse, Fortalen til *Cromwell* (Oktober 1827), at der gives et Fortidsherredømme i Literaturen lige saa fuldt som i Politiken og at det gamle Styre ligger den unge Slægt som en Mare for Brystet: «Det 18de Aarhundredes Slæb strækker sig endnu ind over dette Aarhundrede; men skulde vi unge Mænd, som har set Bonaparte, ikke holde os for gode til at bære dette Slæb?» Som man ser, han beraaber sig nu stik imod det genoprettede Kongedømmes Aand paa Napoleon som en Art Befrier. Og han taler om «hin sminkede, pudrede og med Skønhedspletter bedækkede Poesi, hin Literatur med Fiskebensskørter og Falbelader.» Nu retter han sine første Kølleslag mod Boileau.

Saa ny Lamartine end havde forekommet baade ved sin Form og ved sit Indhold, han havde beholdt mangfoldige af de klassiske Omskrivninger. Til Trods for sin Uvilje mod Lyren havde han tidtnok nævnt den i sin Poesi, og han foretrak i Reglen som Æmner Tanketing for Synsting.

Victor Hugo var endnu næsten lige saa forsigtig. «Hvis det er nyttigt og undertiden nødvendigt,» skriver han, «at forynge nogle forslidte Vendinger, forny nogle gamle Udtryk og maaske forsøge yderligere at forskønne vor Versbehandling ved Metrets fuldere Klang og Rimets Renhed, saa kan man dog ikke gentage for hyppigt, at dèr bør Forsøgene paa Fuldkommengørelse standse. Al Fornyelse, der strider mod vor Sprogbetonings Natur og vort Modersmaals Genius maa betegnes som et Angreb paa Smagens første Grundsætninger.»

Hverken Brud paa Rytmen eller bevægeligt Indsnit i Verset eller Meningens Fortsættelse fra Vers til Vers (Omdannelser af

Versbehandlingen hvis Berettigelse han senere forfægter) forekommer endnu hos ham.

I Oderne har Hugo iagttaget den gamle poetiske Hofskik (han betegner f. Eks. *Konventet* med Ordet *Senat*, han omskriver Ordet *Sjal* med Vendingen *et Væv*, *Kashimirs Skat*) og han har kun gjort enkelte forsigtige Forsøg paa metrisk Fornyelse af den gamle Form, hvis Hensigt var at gøre Odestilen mindre stiv og tung. Snart gik han mere hensynsløst til Værks.

Hin Hofskik var af følgende Beskaffenhed: Man havde en lille Samling af ædle Udtryk, af udsøgte Ord, en Art Sprogets Udkaarne, som ene havde Adgang til Poesien. Man sagde ikke Kaarde, men Glavind, ikke Soldat, men Kriger, og man omtalte ikke Geværer og Knive, omtrent som man i dansk Poesi længe neppe anerkendte mere end Roser og Liljer, Violer og Bukkar, og naar det kommer højt endnu en halv Snes Blomster, som Repræsentanter for de utallige Plantearter. Følgen heraf var, at Ordforraadet var yderst indskrænket, at der af ædle Rim kun gaves nogle Hundrede Par og at de samme Vendinger, der stedse maatte gentages, trak de samme Tanker og Følelser med sig. Den poetiske Talekunst var omtrent et Sidestykke til hvad den gejstlige Talekunst er i vore Dage. Ophøjet kaldte man den højtidelige Ordstrøm, der omtalte Tingene saavidt muligt uden nogensinde at nævne dem ved deres rette Navn, og atter kun de Ting, der saa lidt som muligt erindrede Mennesket om dets jordiske Natur, om den kropslige Side af dets Væsen. Komisk var som Følge heraf enhver ligefrem og utvetydig Betegnelse af Tingene, ifald den forekom i en Kunstform, der mente at have Særret til den høje Stil. Ved Opførelsen af Lebruns *Cid* fremkaldte Ordet *chambre* (Sovekammer) en Mishagsmumlen.

Derfor vakte det samtidigt med Romantismens første Optræden gjorte Forsøg paa at indføre Shakespeare i Frankrig saa stor Forfærdelse. Det er bekendt, at *Othello*, da Stykket i Alfred de Vigny's Oversættelse opførtes paa Odéon, altsaa for et Studenterpublikum, det mest frisindede og mindst snerpede i Paris, faldt igennem, fordi Ordet «Lommetørklæde» blev nævnt.

Grev *Alfred de Vigny*, der var født 1797 i en gammeladelig Familie, opdraget i Trofasthed mod Kongedømmet af Guds Naade, og alt 1814 indtraadt som Løjtnant i Kongens Tjeneste, udviklede sig hurtigt til en af Tidsalderens mest tiltrækkende og selvstændige Aander og gjorde paa mange kunstneriske Omraader det første

Skridt, som Hugo kun fulgte. Før Hugo skrev han en historisk Roman i Walter Scotts Manér (*Cinq-Mars* 1826), før Hugo fik han et Drama opført, der ved sin Stil satte Sindene i stærk Bevægelse (Oversættelsen af *Othello* paa rimede Vers 1829) og tidligere end Hugo indvarslede han selve Verseformens Frigørelse og Smidiggørelse i lyriske Digte. Han var Bevægelsens Columbus, Hugo dens Amerigo Vespucci, der gav den nyopdagede Verdensdel Navn.

Det var jo imidlertid ikke til at undres over, at Hugo i en Tid, hvor Autoriteten fra alle Sider blev støttet og opretholdt, begyndte med at lempe sig efter alle disse Regler, ja med at tro paa dem som paa virkelige Love for Poesien og Sproget. Saa begyndte han at rokke lidt ved dem, at gaa lidt udenom dem, at betvivle eller omfortolke dem en lille Smule, dog i dybeste Ærbødighed, indtil det ikke mere var ham muligt at overholde dem og han kastede dem overende. Med slaaende Ord har han i et af sine Digte*) betegnet den Revolution, han endte med at gøre:

> Jeg er, det nægtes ikke, den fæle Demagog,
> Hærjeren af den gamle ABC i Frankrigs Sprog.
>
> Hør nu! Da jeg som Dreng, alvorlig, bleg og sky
> forlæst og duknakket slap ud af Skolens Ly,
> slap for latinske Vers og Stileskriveriet
> og aabned egne Øjne og følte mig befriet
> og saa' Natur og Kunst, var den Mundart som gjaldt
> (Adel og simple Folk) Landet lig i Et og Alt.
> Poesien, det var selve Kongedømmet. Et Ord
> var Hertug, Pair af Frankrig, men Stodder var dets Bror.
> Som tilfods og tilhest Folk bevæger sig i to
> vidt adskilte Rækker over Seinens nye Bro,
> saadan var Sproget Staten før Aaret niogfirs.
> I Kaster var Ordene som ved et Herskerspirs
> vilkaarlige Magtbud blevet tvungne til at leve.
> Nogle var af Adel, havde Anstand som en Greve,
> omgikkes Sørgespillets Helte og Profeter
> og kørte til Versailles i Hans Majestæts Kareter.
> Andre, Tiggerpak, Galgenfugle, havde hjemme
> i Bondesprogets Huler; ja nogle sad i Klemme
> paa Galejerne i Tyvenes Rotvælsk, blev brugt
> til de nedrigste Hverv og havde saare ufin Lugt,
> gik i Pjalter som Sjovre uden Strømper og Paryk
> var kun gode til Prosastil og Farcernes Bryg.
> . . . .
> . . . .

*) *Les Contemplations* I, VII.

Da kom jeg, jeg Røver, og skreg af hvad Aarsag
skal *de* altid være forrest og de Andre altid bag?
Jeg satte en rød Hue paa det gamle Leksikon
og pusted af mine Lungers Kraft og Oprørsaand
paa Akademiet, saa det gøs ret i Madammen,
bag hvis Skørt de ængstelige Lignelser krøb sammen:
jeg pustede paa Aleksandrinernes Hær,
der dannede Carré, da de følte mig saa nær:
Intet Ord er mer Senator, intet Ord er ufrels Mand!
Det blev Storm i et Blækhus, og ingen holdt Stand.
Ordenes sorte Flok — den tog jeg Vare
at faa blandet med Ideernes Sværm, den hvide Skare.
Og jeg sagde: Der gives intet Ord, paa hvilket ikke
Ideen, paa hvis Vinge Himlens Dugdraaber ligge,
Ideen ren og pur, som kun af Himmelblaaet véd —
intet Ord paa hvilket ikke Ideen kan slaa ned.

Dog endnu er Hugo, selv naar han tvivler, ikke saa vidt. Han kalder endnu selv sin Poesi for «Kavalerpoesi» og stempler med dette Ord, der minder om Genoprettelsen af Kongedømmet i England, sig selv som den særlige Digter for det franske Kongedømmes Genoprejsning. Men den Umulighed, hvorpaa han strander, er den, at faa den religiøse og den literære Overlevering til at dække hinanden. I Balladerne føles det især. Hugo fremdrager de gamle Minder fra Middelalderen og Lenstiden. Hvad kan være mere kongetro! Men Literaturen fra Ludvig den 14des Tid havde fuldstændig brudt med Middelalderen og dens Minder. Hvad kan altsaa være mindre klassisk! En af Balladerne *(La ronde du sabbat)*, skildrer en Heksedans, en anden taler om Sylfer og Feer: al de gamle Folkesagns brogede Overtro lever op, man er ikke langt fra Romantiken. Endelig er Tonen i disse Digte ikke klassisk; det er her som i Tyskland og Danmark Folkesangenes Visetone, der afløser den fornemme og boglige Stil. Denne Poesi har tilmed et nyt nationalt Element *(Le géant, le pas d'armes du roi Jean)*; den vender sig fra Antiken til det gamle Frankrig. Ogsaa med Hensyn til det Nationale var Chateaubriand den, der havde gaaet i Spidsen, hans Skildringer af de gamle Galler i *Martyrerne* var de første Forsøg af den Art og paavirkede efter Augustin Thierry's egen Tilstaaelse endog den senere Forfatter af *Merovingernes Tidsalder*, gav altsaa Stødet til en mere farverig og levende Historieskrivning. Men selv dette Element, det hjemlige, var nyt og fremmed i fransk Poesi og maatte staa som oprørsk mod Overleveringen.

Snart blev med det gammelfranske Indhold alle de gammelfranske Versformer fornyede. Atter her havde Chateaubriand gjort Begyndelsen med sin yndige Emigrantsang, der aabnes med de skønne Linjer:

> Combien j'ai douce souvenance
> Du joli lieu de ma naissance!
> Ma sœur, qu'ils étaient beaux, ces jours
> De France!

(Hvor sød er ikke Erindringen om mit fagre Fødested! Min Søster, hvor var de smukke, hine Dage i Frankrig!)

der da ogsaa blev sunget over den Grav, han havde ladet sig hule i Granitklippen ved St.-Malo ude imod Havet, den Dag da han blev bragt derhen som Lig. Og paa en Gang klinger Tonerne fra Ronsards og Pleiadens Tid igen hos Alfred de Vigny, hos Brødrene Deschamps, hos Sainte-Beuve og hos Hugo.

I Maj 1828 har Alfred de Vigny i *Madame de Soubise* skrevet Strofer som denne:

> La voyez-vous croître,
> La tour du vieux cloître?
> Et le grand mur noir
> Du royal manoir?
> Entrons dans le Louvre.
> Vous tremblez, je croi,
> Au son du beffroi?
> La fenêtre s'ouvre,
> Saluez le roi

(Ser du det løfte sig, det gamle Klostertaarn. og ser du Kongeborgens høje sorte Mur? Lad os træde ind i Louvre. Du skælver, tror jeg, ved Taarnklokkens Klang? Et Vindu bliver aabnet. Hils Kongen!)

I Juni 1828 følger og overbyder Hugo ham med de mesterlige Vers i *Kong Johans Turnering*:

> Cette ville
> Aux longs cris,
> Qui profile,
> Son front gris,
> Des toits frêles,
> Cent tourelles,
> Clochers grêles,
> C'est Paris!

(Denne By med de lange Raab, der rejser sin graa Pande, disse spinkle Tage, disse hundrede Smaataarne, disse slanke Klokketaarne — det er Paris!)

Den Kunstform, den maleriske Kraft, den Vellyd og den Fynd, som udmærkede slige Strofer af Vigny og Hugo, var noget helt Nyt i fransk Poesi.

Fra det Øjeblik af da den til Kristendommen og Kongehuset knyttede Overlevering paany blev indpodet Literaturen, syntes Autoritetsprincipet at have faaet en stor og væsenlig Undsætning. Men snart viste det sig, at den gudelige Overlevering ikke kunde trives sammen med den boglige. Den udviklede sig indenfor den og under dens Vinger, ligesom i dens Skød; men snart stod den som et Modsigelsens Tegn, og Autoritetsprincipet i dets literære Form blev følgerigtigt trængt tilside, ja sprængt af den nye Aand, der kun syntes at vilde hævde det virkelige, det vil sige det religiøst-politiske Autoritetsprincip.

Vi har tilbage at se, hvorledes Autoriteten som virkeligt Princip kom til at dele Skæbne med Autoritetsprincipet som formelt og literært.*)

XII

En mørk og taaget Februardag i 1854 fulgte en lille Skare af Venner en af Frankrigs navnkundigste Mænd til Jorden i Paris. Toget gik mellem to Rækker af Soldater, der var tilstede ikke for at vise Ære, men for at holde Orden, til «Fællesgraven». Den Døde havde villet det saaledes. Da Jorden var bleven kastet paa Kisten, spurgte Graveren: «Er der intet Kors?» — «Nej», var Svaret.

Intet Mindesmærke viser da, hvor den Døde blev lagt, skønt hans Navn var kendt over hele Europa, og intet Kors betegner Graven, skønt den Døde havde været Abbed og Præst, ja Kirkens første Stridsmand i lange Tider. Det var Lamennais, der efter eget Ønske stedtes saaledes til Jorden.

Félicité de la Mennais (først sent gav han sit Navn den folkeligere Form) fødtes 1782 i St. Malo. Han er da ligesom Chateaubriand Bretagner og fødtes med sin Stammes Haardnakkethed i Væsen og Karakter. Mændene fra denne Provins ud-

*) Victor Hugo: *Odes et Ballades. Cromwell.* — A. de Vigny: *Poésies complètes.* — Émile Deschamps: *Poésies.* — Antony Deschamps: *Poésies.* — Raynouard: *Les templiers.*

gør ligesom Literaturens Vendée, idet de med Ordet fortsætter den Kamp, deres Fædre havde ført med Vaabenmagt. Han var som Yngling spinkel, mager og feberagtigt livlig, mistede tidligt sin Moder og blev derved end mere fast og selvraadig.

Hans religiøse Kaldelse var længe tvivlsom; som Yngling morede han sig mest med Musik og Matematik, med Fløjtespil og Vaabenøvelser, ja, han havde en alvorlig Duel, der senere viste sig som en Hindring paa den Vej, han betraadte. Han havde Kærlighedshistorier og skrev Vers.*) Han var saa lidet tilbøjelig til at antage de kristne Troessætninger, at han ventede til sit 22de Aar, da hans religiøse Overbevisning havde modnet sig, med første Gang at gaa til Alters. Han begyndte nu at give sig af med teologiske Studier, og i 1808, 26 Aar gammel, lod han sig kronrage. Men idet han skulde indvies til Præst, greb en saadan Rædscl ham for det Løfte, han stod i Begreb med at aflægge, at han udsatte og udsatte det paany saa længe, at han først 35 Aar gammel blev præsteviet. Hans Breve skildrer hans Sjæls sønderrevne Tilstand i hele Mellemtiden: dette stolte Hjerte vred og krympede sig ved at give Herredømmet over sig i fremmede Hænder. Og det blev ikke bedre, da Alt var afgjort og Løftet uigenkaldeligt aflagt. Det første Brev, han sendte til sin Broder straks efter den frygtede Præstevielse, hvortil det var lykkedes fremmed Overtalelse at aflokke ham Indvilligelsen, skildrer med mørke Farver hans Sjælstilstand:

«Jeg tror, skønt man har paalagt mig at tie, en Gang for alle at kunne og burde lade det komme til en Forklaring mellem os. Jeg er og kan fra nu af ikke være andet end yderst ulykkelig. Man kan ræsonnere derover saa meget man vil, man kan vride sig saa meget man lyster for at bevise mig, at det forholder sig modsat, saa vil det dog efter al Sandsynlighed ikke lykkes

*) Her et Par fra hans tidligste Ungdom:

> Man har ofte set Ægtemænd,
> skinsyge paa deres Næste,
> naar Fruen var Næstens Ven;
> men det er ikke din, min Bedste!
>
> Man har ydmyge Elskere kendt,
> der holdt det for Gunst og Ære,
> naar bare et Smil blev dem sendt;
> men det er ikke din, min Kære!

at overbevise mig om Ikke-Tilværelsen af en Kendsgerning, jeg fornemmer. Al Trøst, jeg kan modtage, bestaar da i det Godtkøbsraad at gøre Dyd af Nødvendighed . . . Jeg attraar kun Glemsel i enhver Betydning af dette Ord, og give Gud, at jeg kunde glemme mig selv!»

Under saa smertelige Fødselsveer fødtes hos Lamennais Troen paa hans religiøse Kald. Han overvandt sin Fortvivlelse; han, der altid maatte være Noget *helt*, om dette end var nok saa forskelligt fra hans foregaaende Standpunkt, blev da af hele sin Sjæl Præst. Han følte sig i den Grad som saadan, at hans første Vredesudbrud, da Rom i 1832 lod ham i Stikken, var dette: Jeg skal lære dem, hvad det vil sige at udæske en Præst! — Han havde en stærk Sjæl og en snever Aand, han var født Partimand, skabt til voldsomt og blindt at tage Parti, til med lidenskabelig Kærlighed og veltalende Had at forfægte hvad han i Øjeblikket ansaa for den ubetingede Sandhed. Da han derfor mødes med Tidsalderens herskende Idé, bliver han en Stridsmand for den som ingen anden, den ivrigste, den følgestrengeste, den sandhedskærligste og mest uforfærdede Forfægter af det enevældige Autoritetsprincip og den ubetingede Underkastelse, det fordrer. Han, der selv under saa smerteligt et Sindsoprør havde nedlagt Fornuft og Selvbestemmelse i Kirkens Hænder, han, den nykatolske Kirkes eneste virkelige Gejstlige, synes ligesom ikke at ville unde de andre Mennesker bedre Livsvilkaar, end han selv har kendt. Naar han i et Sprog, der gemmer Stormen i sig, forkynder Myndighedens og Lydighedens Evangelium, føler man hos ham endnu mere end hos nogen Anden den personlige Lidenskab mætte sig i det almindelige Krav og mærker, hvorledes Jeget, der selv én Gang for alle har maattet bøje sig for Autoriteten, ligesom hævder sig selv ved nu at knække og bøje alle de andre Personligheders Viljer og Tanker under den Regel, som det gør til sin, idet det optræder som Reglens Organ.

Voldsom og haardnakket selvstændig som han var, anerkendte han i sin egen Lejr sandelig ingen Autoritet. Hans Udtalelser om Skolens øvrige Førere afgiver en smuk Blomstersamling af Haansord. Om Bonald f. Eks. en Vending som denne: «Stakkels Menneskehed! — Jeg véd ikke, hvorledes i Anledning af Ordet «Menneske» Hr. de Bonald falder mig ind. Overgangen er brat. Man siger, at det stakkels Menneske i den senere Tid

er bleven yderligt aandssvækket.» Om Chateaubriand: «Kongen og han, han og Kongen, det er Frankrigs hele Historie . . . Man begriber ikke, og han mindre end Nogen, at Europa kan undvære hans Talenter. Han spaar, at det vil bekomme Europa ilde.» Om Frayssinous, der som de fransksindede Kirkemænds Høvding var hans Modstander: «De antager ham for maadeholden, hvorfor? Fordi man har gjort Dem opmærksom paa noget Koldt hos ham, som De antog for Maadehold, og saa er det kun størknet Had.» Det er Tonen i hans Breve. Men ligefuldt laa der i hans kraftige og blindt ikke just fremfusende, men fremfarende Sjæl det Stof, hvoraf en Stridsmand uden Mage for Kirkens ubetingede Autoritet lod sig danne, rigtignok som det til Slutningen viste sig: en Stridsmand, der bedre forstod at paatvinge de Andre Tugt end selv at lade sig ave til hvad hans redeligste Overbevisning maatte forkaste.

Allerede i 1808 havde han forfattet sine *Overvejelser angaaende Kirkens Stilling i Frankrig*, der blev beslaglagte af Napoleons Politi. Senere havde han med stærk Begejstring hilset de tilbagevendende Bourbon'er. Dog endnu var han ikke berømt. Men i Tiden fra 1817 til 1823 udkom i Frankrig et Værk, der i alle disse Aar formaaede at sætte Sindene i Bevægelse og som blev omstridt i en heftig Pennefejde, ja hvis Forfatter mellem andet og tredje Bind maatte tage Ordet til sit Forsvar; det var Bogen *Om Ligegyldigheden i Troessager (Essai sur l'indifference en matière de religion)* af Abbeden de la Mennais. I dette Værk samler Kirkegenfødelsestiden for sidste Gang sine Kræfter til et Hovedslag. Her træffer vi alle Tidens ledende Grundsætninger udtalte med en Bestemthed og med en Følgestrenghed i Uddragningen af de sidste Resultater, der ligesom tyder paa, at Omsslaget er nær.

Ved sin Aandsretning, ja ved selve sin Titel danner dette Værk et lærerigt Sidestykke til det Skrift, hvormed i Tyskland den religiøse Genfødelse i det 19 Aarhundrede indledes: Schleiermachers (i Aaret 1799) udgivne berømte *Taler om Religionen til de Dannede blandt dens Foragtere (Reden über die Religion an die Gebildeten unter ihren Verächtern)*. Begge Bøger er rettede mod samme Genstand, den hos de Dannede herskende almindelige Ringeagt og Ligegyldighed for Religionen. Begge forsøger nu, da Troen er slappet, at genopbygge Religiøsiteten paa en ny Grundvold. Men her er det, at Nationalforskellen hos Forfatterne kraftigt bryder frem.

Den følsomme og inderlige Schleiermacher ser ingen anden Frelse for Religionen end den med Opgivelse af alle dens Udenværker at føre den tilbage til dens inderste Kærne, den Enkeltes rent personlige *Følelse.* Han forsøger at gaa tilbage til Menneskelivets Grund, til det Dyb, hvorfra saavel Erkendelse som Handling oprinder, til det personlige Livs første Kilder. Han opfordrer sin Læser til at gøre sig Rede for den Sjælens oprindelige Tilstand, i hvilken Jeget og Genstanden smelter sammen, og hvor der følgelig endnu ikke er Tale hverken om Anskuen af Genstanden eller om Fornemmen af et fra Genstanden forskelligt Selv. Han betegner den som en Tilstand, man hver Gang oplever og dog ikke oplever, da det hele Liv bestaar i dens uophørlige Ophøren og Venden tilbage. Den er, siger han, flygtig og usynlig som den Duft, der udgaar fra beduggede Blomster og Frugter, kysk og fin som et jomfrueligt Kys, og hellig og frugtbar som en Brudgoms Favntag, ja den er ikke blot *som* alt dette, men alt dette selv; thi i denne Menneskets Tilstand fejres Altets Formæling med den personvordne Fornuft; i denne Tilstand er den Enkelte et Øjeblik Verdens Sjæl og føler dens uendelige Liv som sit eget. «Saaledes, siger Schleiermacher, er den første Undfangelse af enhver levende og oprindelig Virkekraft i Eders Liv beskaffen, hvilket Omraade det end tilhører, og ud af en saadan vokser ogsaa enhver religiøs Sindsbevægelse.»*)

Som Følge heraf betegner han da Følelsen, for saa vidt den udtrykker Jegets og Altets fælles Liv paa den beskrevne Maade, som Fromhed. Følelserne afgiver udelukkende Religionens Elementer». Der gives da for ham ingen Følelse som ikke er from, med mindre den udspringer af en sygelig og fordærvet Tilstand. Ja, han tilføjer i en Anmærkning, at dette endog gælder om alle den sanselige Livsnydelses Følelser, forsaavidt de ikke er naturstridige eller vildledte. Saaledes søger da altsaa Schleiermacher at frelse Religionen ud af dens Strid med Dannelsen ved at gøre den til Indbegrebet af alle højere, ja af alle sunde Følelser. Som ægte Tysker hævder han naturforgudende (panteistisk) den brede Livsstrøm gennem alle Væsner som den hellige Flod, der er al Religiøsitets og alle Religioners Kilde. Saaledes ophæver han ethvert bestemt Trossystem; selv Troen paa Gud og Udødelighed synes ham ikke væsenlig for Religionen,

---

*) *Reden über die Religion*, 5te Auflage 50, 54, 56.

og med Begejstring udraaber han: «Ofrer med mig ærbødigt en Lok til den hellige, forstødte Spinozas Sjæl i Skyggeverdenen. Ham gennemtrængte den høje Verdensaand; det Uendelige var ham Et og Alt, Universet hans eneste og evige Kærlighed. I hellig Uskyld og dyb Ydmyghed spejlede han sig i den evige Verden, hvis elskværdigste Spejl han atter var; fuld af Religion var han og fuld af hellig Aand.»

Man ser, at selve Oplysningens Tidehverv ikke havde bibragt den saakaldt aabenbarede Religion et haardere Slag end dette Følelsessværmeri. — Og idet Schleiermacher nu saaledes opløser Religionen i Følelse, splitter han tillige dens Autoritet ved at give den til Pris for de enkelte Menneskesjæles uendelige Mangfoldighed. Alle Regler, Forskrifter, Troessætninger og Grundsætninger forsvinder, idet han kræver Alt tilegnet af den enkelte Personlighed paa ejendommelig Maade. Han hævder nemlig, at «hvis En nok saa fuldkomment forstaar slige Grundsætninger og tror at have dem inde med nok saa stor Klarhed, men ikke véd og ikke kan godtgøre, at de er opstaaede i ham selv som Ytringer af hans eget Sjæleliv og oprindeligt er hans egne, saa maa man endelig ikke lade sig overtale til at tro, at et saadant Menneske er fromt, eller fremstille ham som religiøs; thi han er det ikke, hans Sjæl har aldrig undfanget religiøst, og hans Begreber er kun underskudte Børn, avlede af andre Sjæle, som han i hemmelig Følelse af egen Svaghed har lyst i Kuld og Køn.»

Saa dybt protestantisk i dette Ords gode Forstand (altsaa ikke som Troesbekendelse) er den religiøse Genfødelse i Tyskland i sit Udspring. Den erklærer den *personlige* Oprindelighed for den eneste religiøse Værdi og den bestemmer Følelsesinderlighedens hele vidtudstrakte Omraade som Religiøsitetens Rige. Følelsen som naturlig og sund er altid hellig, aldrig særligt hellig.

I den skarpeste og lærerigste Modsætning hertil staar Grundsætningerne i det nævnte Hovedværk af Lamennais, der udgør det romanske og katolske Sidestykke til Schleiermachers Taler, som den rene Udvortesheds Program. De lyder:

At *Følelsen* eller den umiddelbare Aabenbaring ikke er det Middel, der er skænket Menneskene til Udfindelse af den sande Religion.

At *Forskningens* eller Drøftelsens Vej ikke er det Middel, der er skænket Menneskene til Udfindelse af den sande Religion.

At *Autoriteten* er det Middel, der er skænket Mennesket til Udfindelse af den sande Religion, saa at den sande Religion ubestrideligt er den, som hviler paa den størst mulig synlige (!) Autoritet.

For at bevise disse tre mærkværdige og snurrige Paastande er det at Lamennais har skrevet sine fire tykke Bind, hvis skrækkeligt hullede Tankegang er denne:

Hvad det for os Mennesker gælder om, er at finde et ufejlbarligt Kendetegn paa hvad der er sandt og usandt. Hvad vi søger, er *Vished.* Men hvor skal vi finde den?

Af vore Sansninger kan vi ikke udlede den; thi vore Sanser bedrager os, siger Lamennais. At de selv indbyrdes retter og udjævner de Sansebedrag, som de fremkalder hver for sig, er en Kendsgerning, han ikke omtaler. Vi er efter hans Anskuelse saa meget mindre visse paa, at der gives et nødvendigt Forhold imellem vore Sansninger og Tingenes Virkelighed, som vi ikke engang er sikre paa vor egen Tilværelse. Hvorledes vi, ifald vi ikke er sikre paa den, overhovedet nogensinde kan blive sikre paa nogetsomhelst Andet, er et Spørgsmaal, han ikke besvarer.

Overbevisningen, den indre Følelse af, at en Sag er indlysende, skal være ligesaa skuffende som Sansningen. Den uovervindelige Styrke, hvormed en Grundsætning paatvinger sig vor Aand, afgiver jo intet Bevis for, at denne Grundsætning er sand. En Vildfarelse er altid mulig. At man meget vel i Almindelighed kan indrømme sin Fejlbarhed og ikke desmindre anse sig for vis paa Sandheden i en Mængde enkelte bestemte Tilfælde, bliver ikke berørt.

Nu kommer Turen til Forskningen. Det paastaas, at den fører til Tvivl om Alt, da de højeste Grundsætninger er ubevislige, og det hævdes, at vi overhovedet ingen Sikkerhed har for Erindringens Tilforladelighed. Dette Angreb paa den menneskelige Forskning lader sig forsaavidt ganske vist ikke afbøde, som det naturligvis er umuligt at godtgøre Erindringens Paalidelighed uden derved, at man forudsætter selve denne Erindringens Paalidelighed, som skulde bevises. Men om det Bevis ad Omveje, som al menneskelig Erfaring, Stadfæsten og Forudseen leverer for denne Antagelse, mæler Lamennais ikke et eneste Ord.

Saaledes naaer han da foreløbigt til fuldkommen Tvivlsaand.

Fuldstændig Tvivlen vilde jo imidlertid føre til fuldstændigt Vanvid. Allerede Selvopholdelsesdriften tvinger os til at tro og til at handle overensstemmende med vor Tro. Det er da efter Abbedens Anskuelse denne Mangel paa Evne til at tvivle, eller Visheden om, at man, hvis man tvivler, vil blive erklæret for uvidende, forrykt eller gal af alle andre Mennesker. som danner Grundvolden for al menneskelig Vished. Den almindelige Overensstemmelse (*sensus communis*) bliver da for os Sandhedens Segl, og der gives intet andet. Mangel paa Enighed avler straks Usikkerhed og Uvished. En Grundsætning eller en Kendsgerning er mere eller mindre tvivlsom, eftersom den er mere eller mindre almindeligt antaget og bevidnet. For Lamennais bliver da Begrebsbestemmelsen af en Videnskab denne: En Videnskab er en Samling af Tanker og Kendsgerninger, hvorom man er enig. Ligesom den senere Tids engelske Erfaringsfilosofer, men ud fra et forskelligt Udgangspunkt, tillægger han end ikke Geometrien anden Grundvold end Enigheden. Hvis mangen en Vildfarelse i Videnskaben er bleven antaget for sand, da ligger det efter hans Anskuelse i, at Videnskaben kun strækker sig til et i Sammenligning med Menneskeheden ringe Antal Mennesker. Hvad er, udraaber han, nogle Hundrede Lærde mod Menneskeslægten! og glemmer besynderligt nok, at Menneskeslægten aldrig har stemt overens om en eneste videnskabelig Sandhed, før Videnskabsmændene opdagede den, og overhovedet aldrig oprindeligt har været enig om nogen Tro.

Han spørger saa: Naar to Personer er uenige med hinanden, hvad gør de da, naar de forgæves har søgt at overbevise hinanden? og han svarer: de søger en Voldgift. Men hvad er en Voldgift? Det er en *Autoritet,* og denne fastslaar om ikke Vished saa dog Sandsynlighed til Gunst for en af de omtvistede Anskuelser. Da Fornuftovervejelsen som saadan kun skaber Tvivl, da det stærkeste Bevis imod Antagelsen af Noget altid er dette: «Du er den eneste, der tænker saaledes», saa naaer vi til *Autoritetsprincipet* som det eneste sande og afgørende.

Følgerigtigt vilde denne Anskuelse føre til ved Flertalsafstemning at finde det højeste Vidnesbyrd om Sandhed. Men vi skal jo, som man begriber, havne i den katolske Religion. Det er ganske lærerigt at følge de Volter, ved Hjælp af hvilke Autoritetsprincipet, opfattet saaledes som her, fører os lige i Armene paa den.

Lamennais begynder med at bestemme al Læren og Erkenden som Adlyden af en Autoritet. Vi træffer her igen Bonalds Lærdomme om at vi optager Sproget paa deres Autoritet, der lærer os det, og med det de Sandheder, der er nødvendige til Selvopholdelsen, Sandheder, som Gud i sit mægtige Ord har aabenbaret for ethvert Folk. Det aandelige Liv, *hvis Lov er Lydighed*, er da kun en Deltagen i den højeste Fornuft, en fuldkommen Samstemmen med det Vidnesbyrd, det uendelige Væsen har givet om sig selv. Den guddommelige Fornuft, der meddeler sig ved Hjælp af Ordet, er de skabte Fornuftvæseners Tilværelsesgrund, ligesom Troen er deres væsenlige Væreform. Vishedsprincipet og Livsprincipet er altsaa Et.

Da Menneskeheden nu er skabt for Sandhed, kan Almenfornuften ikke fare vild. Anderledes den Enkeltes Fornuft, der kan oversvømmes af Tvivlen. Skiller den sig fra Samfundet, dør den. *Væ soli!* udbryder Lamennais, ve den Enkelte! Den Hovmodige, siger han, indbilder sig, at man forlanger, han skal opgive sin Fornuft, naar man fordrer, han skal bøje sig for Autoriteten. Langt fra! Autoriteten er kun den almindelige, gennem Vidnesbyrd aabenbarede Fornuft: «Den besjæler og bevarer det Verdens-Alt, den har skabt. Uden den ingen Tilværelse, ingen Sandhed, ingen Orden.»

Det er da kun Autoriteten, der giver Vished angaaende Religionen. «Religionen er ikke blot en Lærebygning af Kundskaber — den er desuden, den er fortrinsvis en Lov.» Men ingen Lov uden Autoritet, disse to Tanker svarer til hinanden. Saaledes hviler Religionen nødvendigvis paa Autoriteten, og den sande Religion paa den største Autoritet. Den bestemmes som «Indbegrebet af de Love, der følger af Fornuftvæsenernes Natur», og til at lære disse at kende skal Autoriteten følgelig være det eneste Middel.

Lad os engang følge Sammenknytningen i dette Net af Vrangslutninger for saa at pille det fra hinanden.

Traaden er den: Fornuften udvikler sig kun ved Hjælp af Ordet eller Vidnesbyrdet. Vidnesbyrdet findes kun i Samfundet. Altsaa kan Mennesket kun leve i Samfundet. Altsaa fandt der nødvendigvis Samfund Sted mellem Gud og det første Menneske. [Man mærke den ubeviste Paastand om en Adam, Bonalds Lære, at Gud gav Adam Sproget, overhovedet Elementer tagne fra den saakaldt aabenbarede Religion som Autoritet, brugte som Bevis

for, at den saakaldt aabenbarede Religion hviler paa Autoritet]. Nødvendigheden af Vidnesbyrdet indeholder Nødvendigheden af Troen, uden hvilken Vidnesbyrdet vilde være uden Virkning. Altsaa ligger Troen i Menneskets Natur og er den første Livsbetingelse. Troens Vished beror paa dens Overensstemmelse med Fornuften ɔ: paa Storheden af den Autoritet, som aflægger Vidnesbyrdet. Altsaa er Guds Vidnesbyrd uendeligt vist, eftersom det ikke er andet end Aabenbarelsen af den uendelige Fornuft eller af den største Autoritet. Der er intet Vidnesbyrd muligt uden i Samfundet. Altsaa er ingen Autoritet og Vished mulig uden i Samfundet. Der kan ikke gives noget menneskeligt Samfund uden i Kraft af det Samfund, der oprindeligt blev oprettet mellem Gud og Mennesket i Kraft af de Sandheder eller Love, hans Ord oprindeligt har aabenbaret. Altsaa kan disse Sandheder ikke gaa tabt i noget Samfund uden at dette Samfund gaar tilgrunde. De maa følgelig kunne genfindes i alle Samfund. Disse for et Samfund nødvendige Sandheder bevares kun igennem Vidnesbyrdet, der ikke har Kraft eller Virkning uden ved Autoriteten. Altsaa: som der ikke gives nogen Autoritet uden i Samfundet, saaledes er Samfundet ikke til uden ved Autoriteten, og hvor der ikke er Autoritet, er der ingensteds noget Samfund. Men nu gives der to Arter af Samfund; thi Mennesket staar dels i timelige Forhold til sine Lige, dels i evige Forhold til Gud og sine Medmennesker. Disse to Samfund er det politiske eller borgerlige (timelige) og det aandelige (evige) Samfund. Følgelig gives der to Autoriteter og disse Autoriteter ere *ufejlbare* hver i sin Kres.

Det ser jo overmaade logisk ud; ifald *Ergo* var nok til et Bevis, vilde der ikke mangle Beviser. Men lad os prøve Bevisførelsen paa nogle Punkter.

Jeget, siger Lamennais, kan ikke alene, ikke i Ensomhed udvikle sig til Selvbevidsthed. Det er sandt, og vi slutter deraf, hvad man deraf kan slutte, naar vi siger, at Jeget følgelig har udviklet sig gennem et Du. Det er en Tanke, som fremfor Alle Feuerbach indtrængende har udtalt og varieret. Men Lamennais, der som Udgangspunkt griber den gammeltestamentlige Antagelse om et eneste enkelt Menneske, der eksisterer forud for hele Slægten, bygger Læren om dette Menneskes Underholdning med Gud og Alt, hvad deraf følger, paa denne Grund, der synker med Bygningen.

Lamennais vil fremdeles paavise det ufejbarlige Kendetegn paa Sandheden. Dette Kendetegn skal den almindelige Overensstemmelse være. *Men hvorpaa hviler denne Overensstemmelses Autoritet?* Har den en Grund eller er den en Kendsgerning?

Hvis den har en Grund, hvis Almenfornuften bør afgive Reglen for den Enkeltes Fornuft, saa er jo denne af Lamennais saa forsmaaede og ringeagtede Enkeltfornuft i sidste Instans den højeste Dommer over Sandheden. Thi dels er det den, der tillægger den almindelige Overensstemmelse den saa høje Værdi, dels er det den, som afgør, hvorvidt der i hvert enkelt Tilfælde finder almindelig Overensstemmelse Sted eller ej.

Hvis den almindelige Overensstemmelses Autoritet derimod er en Kendsgerning, det vil sige en Sag, som simpelthen følger af vor Natur, saa er den Vished, den indgyder os, i ingen Henseende forskellig fra al anden Vished. Men nu har Lamennais jo netop selv taget til Gemæle imod at udlede Vished af en indre Følelse, ja endog bekæmpet vor Vished om vor egen Eksistens, da den Vished, vi behøver, er den *ufejlbarlige* — hvad i al Verden skal da nu gøre den umiddelbare Autoritetstro mere ufejlbarlig end enhver anden Vished?

Lamennais' Bevisførelse mundede endelig ud i to ufejlbare Autoriteter. Man hører paa Ordet «ufejlbar», at den katolske Kirke ikke er fjern. Det brænder allerede. Ufejlbarheden indsniges som umiddelbar Følge af Autoriteten.

Der er et Punkt, hvor alle Kirkefornyelsens Læremestere mødes, et Punkt, hvorom Joseph de Maistre, som indleder den, er fuldkomment enig med Lamennais, som afslutter den, hvor betinget end forresten (som hans Breve udviser), den Tilslutning var, som han ydede sin nyeste Lærlings øvrige Paradokser. Det er den pavelige Ufejlbarhed. Man maa erindre, at i det 18de Aarhundrede syntes Pavemagten død. En Pave havde brevvekslet med Voltaire og modtaget Tilegnelsen af hans *Mahomet*. Paven havde selv afskaffet sine trofaste Janitsjarer, Jesuiterne. Den religiøse Reaktion indvarsles da ved at man atter hævder, ja, endog fra katolsk Synspunkt set, overdriver Pavens Betydning. Maistre havde sagt: Uden Pave ingen Autoritet; uden Autoritet ingen Tro, ɔ: Uden Pave ingen Tro. — Saaledes bliver Pavens Overhøjhed Kristendommens egentlige Ophav og Kærne, indtil Paven i vore Dage (hos Biskop Ségur) forvandles til et Sakramente, til «Jesu virkelige Nærværelse paa Jorden».

Tankegangen hos Maistre var denne: Der gives ingen Religion uden en synlig Kirke, der gives ingen Kirke uden Regering, ingen Regering uden Suverænitet og ingen Suverænitet uden Ufejlbarhed. Han appellerede til Grundsætningen om Kongens Uansvarlighed. Den var for ham i det Væsenlige det Samme som Ufejlbarheden for Pavernes Vedkommende. Enhver Regering, sagde han, er ifølge sit Væsen ubetinget, taaler ingen Opsætsighed; fra det Øjeblik af, da man har Lov til at sætte sig op imod den under Paaskud af, at den er uretfærdig eller tager fejl, gives der ikke mere Noget, der kan kaldes Regering. Ja han søgte, som vi saa, gennem beslægtede Forhold i Søvæsenet og Retsvæsenet at vise, hvor fortrolig man i alle andre Livskrese er med den Ufejlbarhedstanke, som det hører til god Tone at stødes over, naar Talen er om Paven.

Dette skarpsindige Forsvar har ganske sikkert alle de Fortrin, som et Forsvar for en forud tabt Sag kan besidde. At man maa betragte den verdslige Suveræn som ufejlbar, skønt han ikke er det, viser jo ikke, at Paven som Kirkens Suveræn virkelig er ufejlbar. At der altid maa være en højeste Magt, som kan fordre den ydre Underkastelse, viser jo ikke, at denne Magt ogsaa med Rette kan kræve Sindenes Tilslutning. Eller er maaske den ydre Underkastelse nok? Joseph de Maistre tilstaar det i Grunden. Han siger: «Hvad selve Dogmet om Pavens Ufejlbarhed angaar, da har vi ingen *Interesse* i at drage det i Tvivl. Naar der frembyder sig et af hine teologiske Spørgsmaal, som nødvendigvis maa underkastes en Højesteretsdom, saa er det ikke af Interesse for os, at det bliver afgjort paa denne eller hin Maade, men vel, at det bliver afgjort uopholdeligt og uden Appel.»

Lamennais, der som Maistre naaer til to ufejlbare Autoriteter, Statens og Kirkens, gaar som den, der er et Slægtled yngre end sin Lærer, endnu et langt Skridt videre ad den betraadte Vej. Da det i Længden viser sig umuligt at fastholde de to Ufejlbarheder hver i sin Kres, betænker han sig ikke paa at afgøre, hvilken af dem der i Sammenstødstilfælde maa vige. Han drager selv den sidste Følgeslutning, idet han siger: «Den aandelige Myndighed svarer til Retfærdighedens og Sandhedens uforanderlige Lov, den verdslige Magt derimod til Styrken, som tvinger de oprørske Viljer til at underkaste sig under denne Lov. *Styrken er nødvendigvis underordnet Loven, Staten under-*

ordnet Kirken. I modsat Tilfælde maatte man antage to uafhængige Magter, den ene Retfærdighedens og Sandhedens Bevarer, den anden blind og derfor efter sin Natur ødelæggende for Retfærdighed og Sandhed.»*) En stolt og for det 19de Aarhundredes Begyndelse meget betegnende Følgeslutning!

Man lærer heraf, hvad Magt Lamennais vilde have den katolske Kirke tillagt. Vi har endnu tilbage at se Slutningsspringet, hvorved det bevises, at den katolske Kirke *er* selve den Autoritet, hvorom der er talt saa vidt og bredt. Lamennais siger: «I Valget af en Religion indskrænker da Alt sig til at vide, om der nogensteds gives en saadan Autoritet som den, hvis Væsen vi har forklaret, eller med andre Ord, om der gives et aandeligt og synligt Samfund, der erklærer (!!), at det besidder denne Autoritet. Vi siger et synligt Samfund, fordi ethvert Vidnesbyrd er udvortes [man erindre, at den indre Stemmes Dom er forkastet], vi siger dernæst, at dette Vidnesbyrd vilde levere det afgørende Bevis for den Autoritet, hvorom her tales, fordi det vilde være Udtryk for den mest almindelige Fornuft.»

«Hvis der ikke gaves et saadant Samfund, vilde den eneste sande Religion være Menneskeslægtens overleverede Religion ɔ: det Indbegreb af Troessætninger og Forskrifter, som er helligede ved alle Folks Overlevering og oprindeligt er aabenbarede af Gud.»

«Hvis der derimod gives et saadant Samfund, da udgør dets Troessætninger og Forskrifter den sande Religion.» — Fra det nu naaede Højdepunkt gaar Resten af Bevisførelsen af sig selv:

«Siden Jesu Kristi Tid har det kristne Samfund ubestrideligt altid besiddet den største Autoritet. Iblandt de forskellige Trossamfund tilkommer Præget af størst Autoritet synligt den katolske Kirke. Saaledes ses det, at i den alene findes alle de Sandheder, der er nødvendige for Mennesket, i den alene det fuldstændige Kendskab til Fornuftens Pligter eller Love, i den alene Vished, Frelse og Liv.»

Vi er da paa denne Maade løbne i Havn. Dog ikke nok med, at vi er ankomne som Vrag; endnu i sidste Øjeblik lider vi Skibbrud i Havnen. Thi Lamennais tilstaar i Værkets Slutning meget aabent, at alle Religioner hviler paa Autoritet, og at ikke desmindre de oprindelige Overleveringer i dem alle med

---

*) Du progrès de la révolution et de la guerre contre l'église.

Undtagelse af én er blevne mere eller mindre forvanskede ved Tilføjelser, der maa betegnes som Vildfarelser. Og disse Vildfarelser er atter kun blevne tagne for gyldige i Kraft af Autoriteten og eksisterer kun ved den. Hvilken Tilstaaelse! Den vipper hele Bevisførelsen overende.

Lamennais mærker dog Intet dertil. Med Bifald anfører han disse Ord af en katolsk Forfatter: «Den katolske Religion er en Autoritetens Religion, og derfor er den alene en Vishedens og Rolighedens Religion. Med Triumf beraaber han sig ogsaa paa det Udsagn af Rousseau, at «hvis Nogen om Søndagen kunde bevise ham, at han i Trossager var forpligtet til at underkaste sig en Andens Afgørelse, vilde han om Mandagen lade sig gøre til Katolik, og ethvert tankefast og sandhedskærligt Menneske vilde bære sig ad som han.» Lamennais klapper i Hænderne, sikker som han er paa at have ført dette Bevis for, at den Enkelte i Trossager bør underkaste sig Autoriteten. — Hvilket Bevis!

Et af to: Enten hviler den katolske Kirke paa den almindelige Anerkendelse af dens Sandhed, eller den gør det ikke. Hviler den derpaa, saa *er* den jo almindelig anerkendt og behøver intet Forsvar, da den ingen Fornægtere har. Hviler den derimod ikke derpaa, saa er den ifølge Læren falsk, og intet Forsvar kan hjælpe den.

Men ikke nok hermed: Selve denne Lære, at den almindelige Overensstemmelse afgiver Kendemærket paa det Sande, selv den maa jo ogsaa bevise sin Sandhed ved at den er almindelig anerkendt. Men lader der sig nu tænke en mere blodig Skæbnens Ironi end den, at den ikke blot blev almindelig bestridt, men at Kirken selv i 1832 forkastede denne Lære? Saaledes stod altsaa Lamennais pludseligt *alene* med den Lære, at det var Summen af alle de Andre, der havde Ret. Lader der sig tænke en mere latterlig Modsigelse? Ja, der lader sig tænke en, nemlig den, som straks efter indtraadte: at Lamennais som Kirkens lydige Søn, bøjende sig under dens Autoritet, selv frafaldt og afsvor denne sin Lære om Kirkens Autoritet som Sandhedens ufejlbare Kendemærke.

Men vi behøver ikke at kaste Blikket saa langt frem som til 1832 for at se, hvorledes Autoritetsprincipets Mænd kom i Strid med deres eget Princip. Hvad man end forfægter, maa man først og fremmest have Frihed til at tale. Det er det

Guddommelige ved Friheden, at selv dens Hadere trænger til den og anraaber om den. Bladet *Le conservateur* begyndte med paa det Ivrigste at hævde Pressefrihed og var siden højligt trykket heraf. Man kunde ikke godt nægte Andre en Frihed, man havde fordret for sig selv; man kunde ikke godt — men man gjorde det. Ganske lige saadan gik det med Hensyn til Spørgsmaalet om parlamentarisk Regering eller, som man da kaldte det, *det parlamentariske Prærogativ*. Straks efter Kongedømmets Genindførelse er det den katolske og monarkiske Skole i Frankrig, der gennem sine Bladartikler og sine Talere kuldkaster det første Ministerium, som var udgaaet af Kongemagtens frie Valg. Man vilde selv til Roret. Saaledes var det da Autoritetsprincipets Skole, der i Frankrig først fastslog de stik modsatte Principer: Pressefriheden i dette Ords mest udstrakte Betydning og det parlamentariske Flertals afgørende Indflydelse. Man undergravede selv den Grund, hvorpaa Autoriteten hvilede.

Hos den stolte og lidenskabelige Præst Lamennais er Udviklingen i denne Retning til at kontrollere Punkt for Punkt. Grundloven (*la Charte*), som jo paa det Nøjeste hang sammen med Kongemagten, sikrede idetmindste paa Papiret Religionsfrihed. Men denne Religionsfrihed opbragte Lamennais, der jo vidste, at kun én Religion var den sande. Paa hin Tid kom det ynkelige Ordspil i Mode, at Retten til Samvittighedsfrihed er Retten til at være fri for Samvittighed. Lamennais og hans Tilhængere hævdede da, at man burde følge sin Samvittighed. Det gjorde efter deres Mening Modstanderne ikke. Men de glemte, at der er en Pligt, der gaar forud for den at følge sin Samvittighed; det er den at oplyse sin Samvittighed. Hvis det er umoralsk at handle imod sin Samvittighed, er det ikke mindre umoralsk at danne sig en Samvittighed efter falske og vilkaarlige Grundsætninger.

I Samvittighedens og Autoritetens Navn nedlagde da Lamennais Indsigelse mod Statens Bekendelsesløshed, der af ham betegnedes som «den politiske Ateisme». Han udslyngede Stikordet: I Frankrig er Loven Ateist. — Ja, han gik videre. Han viste i et navnkundigt Brev, som han indrykkede i Bladet *Den hvide Fane* og rettede til Biskop Frayssinous, at da den Slægt, som det nu gjaldt om at opdrage, var født i Blod, nær ved Ludvig den 16des Skafot og Fornuftgudindens Alter, kunde kun Kristus frelse den og Kristendommen opdrage den. Men al Opdragelse

i Frankrig var efter hans Paastand ateistisk. «Overdriver jeg, Monseigneur, naar jeg siger, at der i Frankrig gives Opdragelsesanstalter, som staar i mere eller mindre nær Forbindelse med Universitetet, hvor Børnene bliver opdragne i praktisk Ateisme og Had til Kristendommen? I en af disse Lastens og Ugudelighedens gyselige Huler har man set tredive Elever gaa til Herrens Bord, beholde den indviede Hostie og begaa en Helligbrøde, som Loven fordum vilde have straffet, idet de med den har forseglet de Breve, de har skrevet til deres Forældre . . . En ugudelig, fordærvet, oprørsk Slægt danner sig under Universitetets Indflydelse.»

Man var meget ilde tilmode over disse aabenmundede Oplysninger og i høj Grad trykket ved disse Angreb paa Statens Grundlov fra en Lejr, hvis varme Understøttelse man havde troet at kunne gøre Regning paa. Da Lamennais som Følge heraf mødte stor Kulde og modtog Irettesættelser istedenfor Tak, gik han endnu et Skridt videre.

Vi har allerede set, hvorledes hans Lære førte til i Sammenstødstilfælde at ofre den verdslige Ufejlbarhed for den gejstlige Over-Ufejlbarhed. Men dette var i Virkeligheden Et med at indrømme den fritænkersk-kætterske Skole, at den havde Ret i at forkaste det Præg af Ukrænkelighed og Uigenkaldelighed, som de kongeligsindede Forfattere vilde tildele Kongedømmet af Guds Naade. Det var desuden at gøre den hele verdslige Magt afhængig af Paven. Alle Frankrigs Bisper svarede med en Erklæring, i hvilken de hævdede den verdslige Magts Uafhængighed af Pavestolen

Saaledes stod da Lamennais, *Autoritetens* Mand, nu i det mest spændte Forhold baade til de gejstlige og til de verdslige Autoriteter.

Hans Optræden som Demokrat ligger denne Gang udenfor vor Ramme. Vi vil her kun agte paa de Spirer til hans nye Retning, der fandtes i hans oprindelige Autoritetslære. Thi det er det Fængslende ved denne Lære, at den ingenlunde er af den gode, gamle, brutale Art, som de Lærdomme, der opstod hos Bonald og Maistre lige efter Revolutionen. Reaktionen er her langt mere fornuftbestemt, altsaa langt mindre principfast. Ethvert alvorligt Forsøg paa at begrunde Autoritetsprincipet maa ifølge Sagens Natur give det et Dødsstød; thi Autoriteten hviler ikke paa Grunde. Lamennais' Lære, der ved første Blik kunde

synes Enevælden saa gunstig, var ved nærmere Betragtning i høj Grad folkelig. Den hele Bygning hvilte paa Læren om Menneskeslægtens Autoritet. Men under hint Grundbegreb: Menneskeslægtens Autoritet rørte sig et andet, og hvilket andet vel end det gamle Rousseauske, af Reaktionens Mænd saa kraftigt bekæmpede *Folkesuverænitetens* Grundbegreb! Læserne mærkede det ikke straks; Forfatteren følte det heller ikke; men det laa der, det slumrede og en skøn Dag vaagnede det og kendtes igen af Alle.

Lamennais vilde erstatte Kongevælden med Gudsvælden. Men Gudsvælden var ikke folkekær, i alt Fald kun folkekær, naar Ordet omskreves efter det gamle Ordsprog: *vox populi, vox dei*, naar Guds Røst altsaa betød Folkets Røst. Det praktiske Resultat af hans Lærdomme blev da kun Svækkelsen af den verdslige Myndighed, der skulde underkastes den almindelige Fornufts Dom; thi Almenfornuften, der først var bleven personliggjort i den suveræne Kirke, personliggjordes meget snart i det suveræne Folk. Da Lamennais endte med at kalde Aanderne til Oprør i *En Troendes Ord*, viste det sig, at han kun havde gjort den Frontforandring nu at attraa Gudsvælden til Bedste for Folkene istedenfor tidligere til Bedste for Fyrsten.

Julirevolutionen sikrede ham Pressefrihed, og den første Brug, han gjorde af den, var den at fordre Undervisningens Frigivelse og Kirkens Adskillelse fra Staten. Han haabede saaledes at kunne bringe hele Undervisningen ind under Kirken og faa den berøvet sit verdslige Præg. Da han i Slutningen af 1830 grundede Bladet *Avenir*, var dets Program Adskillelsen af Kirke og Stat. Alle Angreb besvarede han med Appel til Rom, hvis Program nødvendigvis maatte og skulde falde sammen med Bladets; men Vaticanet tav haardnakket. Sagen var, at Pavemagten ikke havde det Allerringeste tilovers for Lamennais' Frisind og aldeles ikke følte sig oplagt til at give Afkald paa Statens Tilskud til Kirken. Da nu Modstanderne vedblev med den Paastand, at Lamennais' og hans Medarbejderes Meninger ikke stod i Overensstemmelse med den katolske Rettroenhed, rejste i Februar 1831 Lamennais til Rom for at spørge Paven, om det, som han udtrykte sig, «var en Forbrydelse at kæmpe for Gud, Retfærdighed og Sandhed, og om han overhovedet burde fortsætte sine Bestræbelser». Man holdt ham i Rom hen med Snak og Udflugter lige til August 1832.

Saa udkom den Bulle, hvori han, Bekæmperen af Ligegyldigheden i religiøse Spørgsmaal, dømtes for religiøs Ligegyldighed. Det hedder her: «Af denne Ligegyldighedens urene Kilde udstrømmer ogsaa den vildfarende og urimelige Sætning eller rettere det Vanvid, at man bør hævde og sikre Alle Samvittighedsfrihed . . . Men, som Augustinus sagde, *hvilken værre Død gives der end Frihed til at fare vild!* Thi det forstaar sig, at naar enhver Tøjle tages bort, der kan holde Menneskene paa Sandhedens Stier, saa styrter deres Natur, der helder til det Onde, ned i Afgrunden . . . Hertil henhører ogsaa den afskyelige Frihed, for hvilken man aldrig kan have Rædsel og Modbydelighed nok, som benævnes Boghandelens Frihed til at offentliggøre et hvilketsomhelst Skrift, en Frihed, som Nogle med saa megen Iver vover at forfægte*)». Det var rene Ord for Pengene. Lamennais underkastede sig, og hans Blad gik ind. Det er let at forstaa, at han følte det, som var der rakt ham et Malurtbæger, let at begribe, at der nu ikke behøvedes mere end en Draabe for at faa det til at flyde over. Han stod fra nu af paa Springet til at kaste sig ind i Revolutionens Arme. Han gjorde kort Tid efter dette Spring.

Men hvad der for os, der bliver staaende ved det første Udviklingstrin hos Lamennais, er underholdende som Sjælehistorie, det er Iagttagelsen af hvorledes hans barnlige Autoritetstro undergraves, saasnart han i Rom faar Lejlighed til at se Helligdommen nærved. Han skriver privat fra Rom:

«Paven er from og vilde gerne det Gode; men fremmed som han er for Verden, er han fuldstændigt uvidende saavel om Kirkens som om Samfundets Tilstand: ubevægelig i det Mørke, der fortætter sig omkring ham, sidder han og græder og beder; hans Opgave, hans Sendelse er at forberede og fremskynde de sidste Nedbrydninger, som maa gaa forud for Samfundets Gen-

---

*) Atque ex hoc putidissimo *indifferentismi* fonte absurda illa fluit ac erronea sententia, seu potius deliramentum, asserendam esse ac vindicandam cuilibet *libertatem conscientiæ* . . . *At quæ pejor mors animæ quam libertas erroris?* inquiebat Augustinus. Freno quippe omni adempto, quo homines contineantur in semitis veritatis, proruit jam in præceps ipsorum natura ad malum inclinata . . . Huc spectat deterrima illa ac nunquam satis execranda et detestabilis libertas artis librariæ ad scripta quælibet edenda in vulgus, quam tanto convicio audent nonnulli efflagitare ac promovere.

fødelse, og uden hvilken denne enten vilde være umulig eller dog ufuldstændig. Derfor har Gud givet ham i Hænderne paa Mennesker, der staar saa lavt, som det overhovedet er muligt at staa; æresyge, gerrige, fordærvede som de er, paakalder de i deres fæiske Raseri Tatarerne for i Europa at oprette hvad de kalder *Orden.*»

Er det ikke et mærkværdigt Træf, at ogsaa Lamennais skal ende med at støde an mod dette Ord, der saa fuldstændigt havde opbygget det hele Slægtled. Som Victor Hugo under sine Forsøg paa at hævde Smagsautoriteten tilsidst føler sig tvungen til at kritisere og udvide Begrebet Orden, saaledes nødes Lamennais under sin Kamp for Katolicismen til det Samme. Med hvilken Vemod og hvilken Lidenskab skildrer han ikke i sine Breve den Fordærvelse, han har truffet blandt hine *Ordenens* Støtter i Rom:

«Katolicismen var mit Liv, fordi den er Menneskehedens Liv; jeg vilde forsvare den, jeg vilde drage den op af den Afgrund, ned i hvilken den hver Dag synker dybere. Intet var mere let. Bisperne har fundet, at det ikke var dem tilpas. Saa stod da Rom tilbage. Jeg rejste derhen, og jeg saa den skændigste Kloak, der nogensinde har besudlet menneskelige Blikke. Tarquiniernes kæmpemæssige Afløbsrende vilde være for snever for saa meget Skarn. Der hersker ingen anden Gud end Egennytten; man vilde der gerne sælge Folkene, sælge Menneskeslægten, sælge de tre Personer i den hellige Treenighed, hver for sig eller alle under Et, for et Stykke Jord og for nogle Piastre.»

Saaledes viste sig paa nært Hold for Lamennais den Magt, til hvis mest uforfærdede Ridder han havde gjort sig. Hvad Under at han skiftede Front! hvad Under at han ligesom de gamle Sakseres hedenske Præster, med hvem Renan har sammenlignet ham, selv med et sikkert rammende Øksehug nedhuggede den Guddom, til hvis Alter han havde kaldt den modstræbende Verden!

Dog mærkværdigere endnu end dette Klarsyn paa et enkelt Punkt er de Glimt af højere Erkendelse i Almindelighed, der nu spores i Lamennais' Breve. Indtil da havde han søgt den ubetingede Sandhed, og det var Autoriteten, der skulde sikre ham denne. Nu naaer han med Et til Relativitetsideen, den Idé, som grundigst og fuldstændigst gør det af med Autoritetsprincipet:

«Jo ældre jeg bliver, des mere undrer jeg mig over at se, hvorledes de Meninger, der har de dybeste Rødder i os, afhænger af den Tid, hvori vi har levet, af det Samfund, hvori vi er fødte, og af tusinde ligesaa tilfældige Omstændigheder. Tænk blot, hvilke Meninger vi vilde have, hvis vi var komne 10 Aarhundreder tidligere til Verden eller i samme Aarhundrede i Teheran, i Benares, paa Otaheiti!» Der er mere Filosofi i disse Par Ord, der foregriber Taine's Lære om den Indflydelse, Omgivelserne udøver, end i hele Lamennais' berømte Hovedværk.*)

XIII

Vi har ladet os drage et Par Aar for langt frem i Tiden ved at følge Lamennais til det Punkt, hvor han foretog Overgangen til Demokratiet. Da i 1823 Bogen om Ligegyldigheden i Troessager forelaa færdig, vilde han endnu som alle Tidsalderens andre Tilhængere af Guds- eller Præstevælden ved Kirkens Autoritet styrke Fyrstens.

Imidlertid dør denne Fyrste og Karl den 10de bestiger Tronen. Han bestiger den med al mulig Pomp og Pragt. Man fører ham til Reims for at han kan blive salvet. Den 20de Maj 1825 fandt Salvningen Sted, og det syntes som om al gammel kongelig og kirkelig Overtro i den Anledning var stegen op af Graven. Det var saaledes en ældgammel Tro, at kronede Hoveder var istand til at kurere Kirtelsyge. Denne Mening var saa uomtvistet, at under Ludvig den 15de, der ogsaa gjorde Brug af denne gamle Forret, en Dame fra Valenciennes, der havde ladet sig berøre af Kongens Hænder og der i den Hensigt at gøre sin Lykke derefter indsendte en Lægeattest for at hun nu var ganske fri for Kirtelsyge, fik det Svar: «De Forrettigheder som Kongerne af Frankrig nyder med Hensyn til Helbredelse af Kirtelsyge er blevne godtgjorte ved saa gyldige Beviser, at de ikke trænger til at stadfæstes ved nye Vidnesbyrd.»

Det var under Ludvig den 15de. Under Karl den 10de viste

*) Lamennais: *Essai sur l'indifférence. Progrès de la révolution et de la guerre contre l'église. Correspondance par M. Forgues. Oeuvres inédits par M. Blaize.* — Schleiermacher: *Reden über die Religion.* — Renan: *Essais de morale et de critique.* — Schérer: *Mélanges de critique religieuse.*

man sig ikke mindre rettroende. Vi har set, hvorledes det under Revolutionen gik Ampullaen med den hellige Olie. Den blev slaaet i Smadder. Det var i fromme Katolikers Øjne en Helligbrøde uden Lige. Rigtignok havde den ældste Forfatter, som omtaler Clovis's (Chlodovech's) Daab Gregor af Tours, ingen Anelse om at denne lille Flaske, af Størrelse som en Figen, fyldt med himmelsk Salvningsolie, ved denne Lejlighed blev anvendt. Men nogle Aarhundreder efter nedskrives forskellige Sagn, efter hvilke som nogle siger, den Helligaand i Skikkelse af en Due, som andre paastaar, en Engel fra Himlen har bragt Flasken ind i Domkirken i Reims, og disse Overleveringer, der havde holdt sig som folkelig Tro, blev opfriskede paany. Den Mand, der i 1793 havde været Præst ved Saint-Remi i Reims, og hvem den hellige Ampulla var bleven affordret, afgav nu den Erklæring, at han, før han udleverede Klenodiet, havde udtaget deraf Størstedelen af den størknede Salve, den indeholdt, og bragte den tilstede.*) Der fandtes desuden en Troende, som paastod, at han dengang da Helligbrøden blev begaaet, havde opsamlet nogle Skaar med Draaber af den hellige Olie og bevaret dem til nu. Præst og Kirkeforstander anerkendte Skaarene for ægte.

Karl den 10de lyksaliggjorde da en skøn Dag sit Land med Budskabet om, at han vilde lade sig salve med Chlodovechs hellige Olie. Skaarene blev føjede ind i en ny med Guld og Ædelstene beklædt Ampulla, og de kostbare Draaber fortyndede med andre. Vi har alt i Anledning af Napoleons Kroning berørt, hvorledes Salvningen gik for sig. Kl. 10 om Morgenen Dagen derefter besteg Kongen en prægtig Skimmel og red med et glimrende Følge og ledsaget af en Trop Gardehusarer til St. Marculfs-Hospitalet. Der ventede den første Livkirurg i Spidsen for 121 Kirtelsyge paa ham. Kongen forrettede en kort Bøn i Hospitalskapellet og gav sig saa tappert til Arbejdet med at helbrede dem. Den berømte Kirurg Dupuytren skammede sig ikke ved at være behjælpelig og holde de Syges Hoved ivejret under Komedien.

Højtideligheden blev besungen af Lamartine i en Krans af Digte *(Chant du sacre)* og af Victor Hugo i en begejstret Ode. Men i Anledning af denne mindeværdige Begivenhed blev der tillige skrevet en lille Vise der snart skulde paadrage sin Digter

---

*) Se Anmærkningen til Lamartine's *Chant du sacre.*

en Retssag og en Dom. Visen hed *Karl den Enfoldiges Salvning* og var forfattet af Béranger.

I Victor Hugos Ode *Le sacre de Charles X* var Tonen, som den følgende Strofe betegner den, troende, bibelsk og kongedyrkende:

Men Gud, som skuffed Gribbenes forbryderiske Vilje,
gav sin Due til Værn for Liljen i dens Nød,
og Duen slog sig ned som Vagt for Frankrigs Lilje,
og værned Karl, som Gud det bød,
Karl skal vies til Drot — medens Herren vi prise —
som Salomon den Vise,
der dyrked Gud ved Ord og ved Id,
hvem Sadoch og Nathan væded af Salvekanden;
de nærmede sig ham og kyssed ham paa Panden,
og sagde: Han leve altid!

Hos Béranger derimod var Tonen respektstridig til det Yderste. Han anraaber de Spurve, man efter gammel Skik havde sluppet ind i Kirken for at de frit kunde flyve om derinde, og beder dem passe bedre paa deres Frihed end Menneskene har vogtet deres. Her et Par Strofer som Prøve:

Franskmænd, som Reims har forsamlet!
Et Leve for Gammeltids-Skramlet!
Man har lappet den hellige Krukke,
og som i Forfædrenes Old
i Domkirkens Indelukke
gi'er sig Spurvene Glæden i Vold.
Disse Fugle, man af Buret slap fri,
af Kongen et Smil de slaa,
Folket raaber: I Fugle! vær klogere end vi!
Pas vel paa Jeres Frihed, pas vel paa!

Som salvet af den hellige Flaske
gør han alle de Kirtelsvage raske.
Spurve, som alene blandt hans Skare
den dræbende Kedsomhed stopper!
For Helligbrøde Himlen Jer bevare,
naar I hen over Alteret hopper!
Her lyder det som Bøddeløkser klinger,
hvor de Helliges Skildvagter staa.
Folket raaber: I Fugle! vi misunder Jeres Vinger,
Pas vel paa Jeres Frihed, pas vel paa!

Med Undtagelse af Delavigne, der nedstammer umiddelbart fra det 18de Aarhundrede, og som i sine *Messéniennes* var lige

begejstret for Revolutionen og for Fædrelandet, var *Pierre de Béranger* den eneste Digter, der havde holdt sig udenfor den herskende Gruppe af Aander og Talenter. Han var født 1780, oplevede 9 Aar gammel Bastillens Indtagelse og forvandt aldrig dette Indtryk saalidt som Indtrykkene af sin Børnelæsning Voltaire. En Anekdote fra hans Barndom viser, hvor tidligt han havde dannet sig sin Livsbetragtning. En Dag, da Béranger var 13 Aar gammel og netop stod og lo yderst haanligt af sin Tante, der under et voldsomt Uvejr stænkede Værelset med Vivand, hændte det sig, at Lynet slog ned i Stuen lige ved Siden af ham, saa han nogen Tid laa hen i fuldstændig Lamhed. Man antog ham for død. Da han slog Øjnene op, var hans første Ord til den gode og fromme Tante det triumferende Udraab: «Naa, hvad hjælper saa dit Vivand!» Anekdoten synes sand og er med Harme fortalt af kirkeligsindede Forfattere. I samme Aand var det, at han nu gik løs paa Bourbonerne, og deres Vivand hjalp dem ikke Noget.

Men paa samme Tid, som de gjorde sig latterlige, viste sig det Særsyn, at Napoleon fra forhadt var bleven poetisk, fra en historisk Skikkelse bleven til en mytisk. Endnu medens han levede, var han bleven til en Sagnhelt. Den pludselige Ubevægelighed, der hos ham nødtvungent var fulgt paa en Virksomhed, der havde holdt hele Europa i Aande, virkede mægtigt paa Sindene. I Virkeligheden var hans nødtvungne anden Tronafsigelse uden Storhed, og hans Plan at overgive sig til Englands Beskyttelse kun ubesindig. Men Englændernes Uædelmodighed kom hans Ry til Gode. Den fjerne ensomme Klippø ude i det store Ocean syntes ligesom kun at være Fodstykke for Helten. Den virkelige Bonaparte forvandledes til en ideal Napoleon. Historien afstod ham til Lyriken og til Sagnet.

Selv hans fordums Fjender kunde ikke holde et Udbrud af Beundring tilbage for denne Mand, mod hvem Alle bestandig havde Øjnene vendte. Chateaubriand sagde dengang de bekendte Ord, at «Napoleons graa Frakke og Hat paa Enden af en Stok, plantet paa Kysten ved Brest, vilde være nok til at bringe hele Europa til at gribe til Vaaben.»

Béranger skrev det sjælfulde Digt *Folkets Minder (Les souvenirs du peuple)*, som maaske tegnede Sagnhelten simplest, skønnest og mindst overensstemmende med Virkeligheden; thi det

skildrede ham ligesaa godlidende som stor. Det er det Digt, der begynder:

> Om hans Hæder vil der meldes
> under Straatag, mens Tiden gaar.
> I Hytterne vil om halvhundred Aar
> ingen anden Historie fortælles.

Fortællingen om Kejseren er lagt den gamle Bedstemoder i Munden, der paa forskellige Tidspunkter af sit Liv har set ham, snart som Sejrherre, snart som lykkelig Fader paa Vejen til Notre Dame, snart som Frankrigs Forsvarer mod de forbundne Hære. Her en Strofe som Prøve:

> Børn! her, ned ad Landsbygaden
> med et Følge af Konger han red.
> Det er længe siden. Jeg véd,
> jeg var nys bleven gift her i Staden.
> Han havde en lille Hat paa,
> klavred op ad den Høj paa sin Fod
> hvor for bedre at se ham jeg stod,
> hans Overfrakke var graa.
> Jeg blev flov, da jeg var ham saa nær.
> Han sagde: Goddag min Kære!
> Goddag, min Kære!
>
> Bedstemoer, hvilken Ære!
> Han har talt til Jer!

Ungdommen, som nylig havde været glad ved at turde bryde sine Geledder og afryste den tyranniske Krigstugt, længtes nu tilbage til Konsulatets og Kejserdømmets og Heltemodets Dage. Den havde, siger Musset, drømt om Ruslands Is og Pyramidernes Sol. Nu syntes Jorden den tom. «Kongen af Frankrig sad paa sin Trone og Nogle rakte ham deres Hat, og han kastede en Almisse i den, og Andre rakte ham et Krucifiks, og han kyssede det. Og naar de Unge talte om Hæder, svarte man dem «Bliv Præster! og naar de talte om Ære, svarte man: Bliv Præster! og naar de talte om Haab, om Elskov, om Kraft og Liv, bestandig: Bliv Præster!»*)

Saa blev de da Præster. Hvorfor og hvordan de blev det, kan man se i de Romaner, der skildrer Tiden, f. Eks. i

*) Alfred de Musset: *Confessions d'un enfant du siècle.*

Beyle's *Rødt og Sort.* Men det var Præsternes gyldne Tid. Allerede 7de Juni 1814, tre Dage efter Chartet, var den berygtede Ordonnans udstedt, der forordnede tvungen Højtideligholdelse af Søn- og Festdage. Man skulde nu under Straf af Pengebøde være katolsk. Selv Ikke-Katolske blev tvungne til at smykke deres Huse, naar Sakramentet blev baaret forbi. 7de August 1814 blev Jesuiterordenen højtideligt genoprettet. Al Undervisning blev lagt i Gejstlighedens Hænder. Man gik ud paa at knuse Universitetet allerede af den Grund, at en stor Del af den studerende Ungdom havde deltaget i Paris's Forsvar mod de Fremmede, altsaa i en Uafhængighedskamp mod Kongedømmets Forbundsfæller.

Fra nu af begynder i den katolske Kirke en kortvarig Gæring, til hvilken Joseph de Maistres og Lamennais' Kamp mod Gallikanismen hører, hvilken efter en Snes Aars Forløb fører til det hidtil ukendte Særsyn, at Katolikerne er blevne enige. Katolicisme og Afhængighed af Rom bliver Et. Og endnu et Særsyn af beslægtet Art, som ingen tidligere Tid havde set, oplever vort Aarhundrede. Den kirkelige Enighed udbreder sig videre endnu til de egenlige Trosfæller. Den protestantiske Kirke strækker Haanden ud imod den katolske, hvilken den engang havde bekæmpet som den babyloniske Skøge. Kaster vi da et Blik ud over Kirkens senere Udvikling, finder vi, at i vore Dage Forskellen mellem den rettroende Protestantisme og Katolicisme kun er et Skin, kun Forskellen mellem Tro paa Bibelens eller paa Pavens Ufejlbarhed. Protestanterne forkaster det 18de Aarhundredes Forstandstro og det 19de Aarhundredes Kritik, gaar tilbage til det 16de og 17de Aarhundredes Bekendelser og finder dem ikke rettroende nok; Luther er gaaet dem for vidt. Schleiermacher gælder for vantro i det kirkelige Tyskland, Bossuets Holdning misbilliges af Frankrigs Katoliker. Han gælder for Kætter, forsaavidt han hævdede den franske Kirkes Uafhængighed. Vi saa Joseph de Maistre udtale sig imod ham. Selv Montalembert nævner ham i sin Bog: *Om de katolske Interesser i det 19de Aarhundrede* med en vis Misbilligelse. Ikke nok hermed: Forfatterne af de katolske Tidsskrifter hengiver sig til Betragtninger over Verdenshistorien, der fører til en Art Korstog imod de store hedenske Genier, der har grundlagt Europas Civilisation, som f. Eks. Pindar, Plato, Vergil, en Fejde, hvortil Grundtvigs tidligste verdenhistoriske Fordømmelsesdomme i den danske Literatur

afgiver et Sidestykke.*) Med Jubel udraaber derfor Montalembert i det nysnævnte Skrift: «Løgnehistorien, Parodihistorien, Deklamationshistorien, som den forfattedes af Voltaire, Dulaure og Schiller, der opdrog vore Fædre, vilde i vore Dage neppe blive taalt i en Feuilleton.» Man behøver kun at gennemblade Lamennais' Brevveksling for at faa det Indtryk, at Julirevolutionen for en stor Del var foraarsaget ved Præstepartiets Adfærd. Navnlig viste Jesuiterne sig som Fanatismens Stormsoldater. Missionærer udsendtes over hele Frankrig. Deres brændende Tro skyldtes deres grove Uvidenhed. De omvendte undertiden hele Regimenter paa én Gang der saa førtes til Altrene af deres Officerer.

Mariadyrkelsen tog et Opsving som ingensinde før. Den samme Bevægelse foregik (kun hurtigere) med Troen paa Maria som i Oldtiden med Troen paa Kristus. Hun forvandledes lidt efter lidt fra et menneskeligt til et guddommeligt Væsen.

Følger vi for et Øjeblik den religiøse Reaktions Bevægelse ud over det Tidsrum, vi behandler, saa ser vi, hvorledes man med Kæmpeskridt gaar videre ad den betraadte Vej. Dogmet om Marias ubesmittede Undfangelse, for hvilket Middelalderen i det 12te Aarhundrede var veget tilbage, ender med at blive fastslaaet. Maria fortrænger umærkeligt Kristus og bliver Frankrigs Guddom, som hun tilforn var Italiens og Spaniens. Med Stolthed forkynder Katolikerne, at Marias Aarhundrede er fulgt paa Voltaires Aarhundrede. I en Lærebog, efter hvilken katolske Præster opdrages,**) hedder det: «Man bør hædre den hellige Jomfru som den evige Faders Hustru, da han med hende og i hende har avlet vor Herre Jesus Kristus; man bør i hende hædre alle de guddommelige og tilbedelsesværdige Fuldkommenheder, som Gud har ladet gaa over til hendes Person, idet han med overordenlig Overflod har meddelt hende sin Frugtbarhed, sin Visdom, sin Hellighed og sin guddommelige Livsfylde.» I en Bog, som Erkebisp Malou har udgivet om den ubesmittede Undfangelse, skildres Maria som paa én Gang Datter af Gud, Hustru til Gud og Moder til Gud. Treenighedens Slægtskabsforhold bliver her saa indviklede, at Maria bl. A. bliver Datter af sin egen Søn. I en Bog af Abbed Guillon: *Marias Maaned* fremstilles hun endog som en

---

*) Se Saisset: *La philosophie et la renaissance religieuse. Revue des deux mondes* 1853 Tome I.

**) *Manuel de piété à l'usage des séminaires* 7 éd. Paris 1835.

Art Overgudinde, til hvem man derfor helst bør bede: «At være Guds Moder, det vil sige at have en Art Almagt over selve Gud og, om det er tilladt at sige saa, at bevare en Art *Autoritet* over ham.» Saaledes havner Autoriteten tilsidst hos Madonna.

Paa de gamle Skolastikeres Vis giver man sig til hos Kirkefædrene at samle Bevissteder for den ubesmittede Undfangelse. En enkelt Gejstlig ved Navn Passaglia har alene samlet 8000. Ja Erkebiskop Malou erklærer at kunne levere ikke mindre end 800,000 Beviser derfor. Man svimler. Føj hertil Relikviedyrkelsen, som fulgte omkring Midten af vort Aarhundrede; thi Relikvierne, der under Revolutionen havde ophørt at gøre Mirakler, gør paany Mirakler for det Slægtled, der er opdraget af Jusuiterne. I 1844 begyndte Biskop Arnoldi i Trier at udstille Jesu hellige Kjortel, en usyet Linneddragt, der (som de to tyske Historikere J. Gildemeister og H. von Sybel slaaende har godtgjort) ved et mellem 1106 og 1124 begaaet Falskneri er blevet omtalt i et Dokument af Pave Sylvester (327) som skænket Domkirken i Trier af Kejserinde Helena. Det skulde være den i Johannes 19, 23 omtalte Chiton, som Jesus ved Korsfæstelsen havde baaret. Der gives imidlertid foruden den hellige Kjortel i Trier rundt om i Landene endnu en fuld Snes hellige Kjortler af samme Beskaffenhed, hvoraf den i Galatien er et halvt Aartusinde ældre end den i Trier. Flere har pavelig Anerkendelse. Da Gregor XVI i 1843 stadfæstede Ægtheden af den hellige Kjortel i Argenteuil, men Leo X allerede 1514 havde anerkendt Trierkjortelen, vilde Forsvarerne af den i Trier ikke bøje sig for den sidste Bulle, og man valfartede da til dem begge to. Görres jubler i sine *Historisk-politiske Blade* over Pilsgrimsfarten til den hellige Kjortel i Trier.

Endelig udmunder den religiøse Reaktion i Pius den 9des Syllabus, hin berømte Bulle, der stempler den frie Tanke som et Frihedens Delirium, fordømmer borgerligt Ægteskab, Adskillelsen af Kirke og Stat, Religionsfrihed, Pressefrihed og Talefrihed og fordømmer den Vildfarelse, at Kirken skal forsone sig med «Fremskridtet, Liberalismen og den moderne Civilisation». Dog næsten endnu mere følgestrenge end Syllabus er Forsvarsskrifterne derfor, den tyske Biskop Kettlers betitlet *Den falske Frihed og den sande Frihed* og den franske Biskop Dupanloups *La convention du 15 septembre et l'Encyclique du 8 décembre*, der forklarer og retfærdiggør Pavens Kamp mod «den frække Fornægtelse af alle de store Sandheder, der udgør Grundvolden for det menne-

skelige Samfund». Man maa kun ikke tro, at disse Flyveskrifter er meget paafaldende i deres Form eller fulde af iøjnefaldende Taabeligheder. De ligner i Tone og Indhold mest en maadeholden Artikel i en dansk liberal Avis.

Til saadanne Resultater førte den nykatolske Retning. Men disse Resultater hører vel at mærke kun Historien, ikke mere Literaturhistorien til. *Enhver Retning er altid historisk længe efter at den har ophørt at være literaturhistorisk.* Dette er den kun, saa længe den endnu har ikke blot Magthavere, Hertuger og Bisper, men Aander og Evner i sin Tjeneste. Det har det religiøse Bagstræv efter 1830 ikke mere i Frankrig. Forskellen paa Reaktionen i 1820 og paa den Reaktion, der efter Nederlagene og Kommunard-Opstanden i 1870—71 hjemsøgte det svækkede og ulykkelige Frankrig, er den, at medens det dengang blomstrende Lysfjendskab havde næsten Alt hvad Frankrig besad af Aand og Talent i sin Tjeneste og i sin Hær, saa har det senere ikke havt et literært Navn at opvise.

Vi har tilbage at se, hvorledes Reaktionen i Datiden gik til Grunde. Den angrebes for det første udenfra: Dagspressen bekæmpede Oplysningshadet, Béranger sang sine Viser om det, en enkelt driftig Forlægger udgav fra 1817—24 alene 31,600 Eksemplarer af Voltaire (1,598,000 Bind) og 24,500 Eksemplarer af Rousseau, Touquet blev vel dømt af Politiet; men dette vakte en saadan Forbitrelse, at Globe truede med et Massefrafald fra Katolicismen. Touquet-Udgaverne oversvømmede da Landet paany.

En Mester i Sprogkunst, der optraadte som Forfatter af spottende Flyveblade, den med landlig Troskyldighed angribende Courier, forfulgte dernæst Regeringen med blodig Haan.

Paul-Louis Courier, der fødtes i Paris 1773, var en af Tidsalderens fineste Skribenter. Fra sin Fader, en rig Borgermand, der i sin Ungdom nær var bleven myrdet for et Elskovsæventyr med en fornem Dame, arvede han et brændende Had til den ørkesløse og hovmodige Adelsstand. Tyve Aar gammel blev han Artilleriofficer, deltog i Revolutionens Krige, men indsugede kun Lede til Krig og følte sig fra sin tidligste Ungdom lidenskabeligt dragen til Literaturen, især den antike, hvilken han dyrkede som en Sprogforsker. I 1795 forlod han uden Tilladelse den franske Hær, der laa for Mainz, og tilbragte sin Tid med at oversætte fra Latin. I 1798 var han atter Officer i Italien, studerede dernæst i Paris, gik paany som Chef for en Artilleri-Eskadron til

Italien, holdt sig rolig under Kejserdømmet, og levede efter dets Fald som Landmand og Hellenist paa sin Gaard i en Landsby i Touraine.

Det var de Forfølgelser, som det sejrende Præsteparti iværksatte mod Enhver, han være nok saa ringe, i hvem det ude i Landet sporede en Fjende, der bragte Paul-Louis Courier til at træde offenligt op som Forfatter. I 1816 skrev han en *Ansøgning til de to Kamre*, for første Gang holdt i den jævne, kloge Bondestil, han med de reneste græske Mønstre for Øje forstod at anslaa. I sit simple, klare, altid dæmpede Sprog fortæller han her om de kirkeligsindede Provinstyranners smaalige Forurettelser af stakkels Bønder, som var skyldige i ikke at have hilset en Præst eller at have «talt ondt om Regeringen». Han indrømmer Sandsynligheden af Beskyldningernes Rigtighed; thi man er i hans Egn ikke præstekær, og der er meget faa Folk i Egnen, som véd, hvad *Regeringen* er. Han viser dernæst, hvorledes halvaarlig Fængselsstraf uden Lov og Dom, og Elendighed, Fortvivlelse, Sygdom og Død, paaførte de Fængsledes Slægtninge og Børn, er Straffen, som rammer Forseelser uden Vægt. Fyrretyve Gendarmer slippes løs paa en Landsby, blot den mistænkes for «Bonapartisme»; de Mistænkte rives nøgne ud af deres Senge og bindes som Misdædere: «Man fører dem bort; deres Slægtninge, deres Børn vilde have fulgt dem, hvis Autoriteten havde tilladt det. *Autoriteten*, mine Herrer! det er det store Ord i Frankrig . . . Overalt staar skrevet: *Ikke Grunde; Autoriteten*. Det er sandt nok, at denne Autoritet ikke er Kirkeforsamlingernes eller Kirkefædrenes, endnu mindre Rettens; men det er Gendarmernes, og den er saa god som en anden.»

Courier skrev ikke Bøger, ikke engang Hefter. Hvad han virkede ved var Flyveskrifter paa et Par Blade, højest et Ark, i hvilke han med stor satirisk Kunst, med tilsyneladende naiv Djærvhed, rettede en gennem flere Aar (lige til hans Død i 1825 for en Snigmorders Skud) fortsat Agitation mod det nedarvede Kongedømmes Regeringssystem.

En Perle af fin Humor er hans *Ansøgning til Deputeretkammeret for Landboerne, som man forhindrer i at danse*. Dens Anledning var det af skinhellige Sognefogder og Præster udvirkede Forbud mod Bøndernes Dans paa Landsbyernes Torve. Han afslører Hykleriet, der har affødt de nye Helligdagsanordninger, og den Skade, de gør. Han véd meget vel, at Helligdagen

i sin Tid blev indstiftet til Trælles og Livegnes Bedste; men der gives ikke i Frankrig Trælle og Livegne mere. Nu arbejder Bønderne for sig selv, naar Skatterne er betalte, og at *tvinge* dem til Lediggang, det er en Urimelighed; det er værre end selve Afgifterne. Thi de kommer idetmindste Hofmændene til Gode, men Lediggangen kommer Ingen til Gode. Han skildrer de unge hidsige Præster rundt om i Landsbyerne, der tordner mod Dans og alle Fornøjelser, og i Modsætning til dem den gamle firsindstyveaarige Præst i Véretz, der er elsket af sin Menighed for sin Humanitet, men som hades og forfølges, fordi han under Revolutionen var edfæstet, og hvis Død som Følge af et Overfald han i et senere Flyveskrift maa melde. Han taler om alt dette uden Harme, kun med Hjertesukket: «Din Vilje ske, o Herre!» Han kan imidlertid ikke lade være at tilføje: «Men hvem skulde have forudsagt det ved Austerlitz!»

Han indrømmer, at Landbefolkningen nu er meget roligere og meget lykkeligere end før Revolutionen, men han hævder, at den ogsaa er meget mindre troende: «Præsten i Azai, der sidste Paaske ønskede fire Mand, der havde været til Alters, til at bære Tronhimmelen, kunde ikke finde dem i Byen. Bonden er saa glad over den Jord, han saa nylig er bleven Ejer af, [det inddragne Adels- og Kirkegods], at han gaar helt op i Arbejdet med den, og over den glemmer Religionen og alt Andet.» Han indrømmer Lamennais Ret til at bebrejde Befolkningen Ligegyldighed med Hensyn til det Religiøse. «Vi hører ikke til de Lunkne, som Vorherre efter Skriftens Ord spytter ud; det er værre endnu: vi er kolde.»

Man træffer neppe nogensteds mere levende Skildringer af Samfundstilstandene ude i Landet i Ludvig den 18des sidste Regeringsaar end hos Courier.

Man satte ham atter og atter i Fængsel for hans Flyveblade; han skræmmedes ikke deraf. I sit *Svar paa anonyme Breve* siger han: «Det er ikke mit gode Hoved, men min Dumhed, som har bragt mig i Fængsel. Jeg har simpelthen troet paa Grundloven (*la Charte*); det tilstaar jeg til min store Skam . . . Aldrig i mit Liv vilde jeg uden Grundloven være falden paa at tale til Offenligheden om de Ting, der ligger mig paa Sinde. Robespierre, Barras og den store Napoleon havde tyve Aar igennem lært mig at holde min Mund . . . Men saa kom Grundloven, og man sagde: Tal, Du er en fri Mand, skriv væk, lad trykke; Pressefriheden

og alle andre Friheder er sikrede. Hvad er du bange for? ... Saa sagde jeg med Hatten i begge mine Hænder: Hvad om I kunde have den Naade at lade os danse paa vores Torv om Søndagen? ... Gendarmer, hurtig i Hullet med ham; den højest mulige Straf, desuden Pengebøde osv.»

I et andet Brev, der er forfattet med overlegen Ro men med svidende Bitterhed, skildrer han Følgerne af Præsternes ugifte Stand. En af de Præster, der har raset mod Bøndernes uskyldige Dans, er bleven afsløret som Forfører og Morder. Først har han myrdet en Kvinde, som han havde staaet i Forhold til, og de øvrige Præster har søgt at give Ægtemanden Skylden for Drabet, dernæst har han myrdet og sønderskaaret en ganske ung Pige, hvem han havde besvangret, og er af sine Foresatte bleven bragt straffri over Grænsen, saa han nu paany præker, æres og dyrkes i Savoien. Courier viser, hvilke af Overtro og Havesyge udsprungne Forbrydelser der finder Sted i rettroende Egne, hvor man for ingen Pris vilde spise Kødmad om Fredagen; han siger: «Det er den sande Tro, ærlig, barnlig, ikke at mistænke for Hykleri» og tilføjer lige blodigt og fyndigt: «Man siger, at Moralen er grundet paa den.»

Hemmeligt maatte han udgive de Par Blade, som bærer Titlen *Diplomatisk Aktstykke,* et opdigtet Brev fra Kong Ludvig til hans Fætter Ferdinand af Spanien, skrevet 1823, da Franskmændenes Felttog i Spanien for at føre denne fordærvede Bourbon tilbage til hans Hovedstad, var heldigt endt. Det er en Satire over Ludvigs Forhold til Repræsentativforfatningen, som Fætteren ikke vil vide af, men om hvilken Ludvig paastaar, at den langtfra at virke hindrende tvertimod er behagelig og indbringende for Kongen.

Overmaade vittigt er endelig Flyveskriftet *Jævn Tale (Simple Discours),* en Pamflet, i hvilken Courier vovede at udtale sig mod det af Hofmænd foreslaaede Køb af Godset og Slottet Chambord til Tronarvingen ved en almindelig Folkesubskription. Den spæde Hertug af Bordeaux, senere Greve af Chambord, var født saa længe efter Faderens Død, at denne Fødsel betragtedes som en Himlens Tilskikkelse. Lamartine, Victor Hugo og Musset besang den vidunderlige Begivenhed, og de to første sammenlignede Henri med Bibelens Joas. Forslaget til Nationalsubskriptionen fremkom under denne i de kongetro Krese løftede Stemning, men

sine Grundsætninger tro skrev Courier derimod fra sit Bondestandpunkt.

Snart gav nu den hele Historieskrivning med Undtagelse af Michaud sig til at arbejde i en Aand, der var faretruende for det genoprettede Kongedømme. Thiers begyndte 1823 sin Historie, der gjorde samme Virkning som Bérangers Sange.

Det havde hidtil altid været Skik i Frankrig, at Regeringen understøttede Literaturen. Med Undtagelse af Napoleon havde alle Frankrigs Regenter gjort det. Man ventede det af Bourbonerne, men Understøttelser gaves sparsomt, med hvor sværmerisk en Hyldest end fra først af Digterne og Forfatterne kom dem imøde. Paa de faa, som var uvilligt sindede mod Kongehuset, hævnede man sig saa godt man kunde: for at straffe Béranger trak man hans Rival Désaugiers til Hoffet; for at straffe Delavigne afsatte man ham fra hans Embede som Bibliotekar.

Men værre end Angrebene udenfra var de Spirer til Opløsning, der viste sig inde i Autoritetsskolen selv. De Mænd, der som Prosaskribenter eller som Digtere havde tilhørt den immanueliske og legitimistiske Retning, følte deres Grundsætninger vakle.

Vi har allerede set, at Lamennais stod paa Frafaldets Rand. Og som hos ham, saaledes fandtes hos alle de andre Spirerne til det Nye trods deres redelige Vilje til Hævden af det Gamle.

Man sporer det skarpt hos *Alfred de Vigny,* som hører til en Aldersklasse, der er noget yngre end Lamartine, noget ældre end Hugo. Han fødtes som vi saa i en kongetro Familie; hans Fader, der havde været Officer under Ludvig den 15de og glimret ved Hoffet, mistede alle sine Godser ved Revolutionens Beslaglæggelser. Efter Kejserdømmets Fald blev Sønnen, der seksten Aar gammel var udrustet paa egen Bekostning, optaget i Gardens Gendarmkorps. Under de hundrede Dage ledsagede han Kongen et Stykke Vej paa hans Flugt; da de var forbi, blev han Løjtnant i den kongelige Fodgarde. Men Bedrifternes Tid var omme og kun Garnisonslivets Kedsomhed laa for ham. Han bødede paa den ved et energisk aandeligt Liv.

Man havde i hans Drengeaar gjort hvad man kunde for at holde hans Tanker borte fra Napoleon og hvad hans var. Han var derfor ogsaa, da Skoletiden neppe var endt, med den hvide Kokarde paa sin Pande traadt ind i Bourbonernes Garde. Men utaknemmelige som de var, fordi de mente, at Alt skyldtes dem,

lod de ham vente ni Aar paa Forfremmelse, indtil han efter Aldersfølge blev Kaptejn.

Da han begyndte at skrive, vakte hans Bøger Mishag ved det enfoldige Hof. Man fandt hans kongetro Skrifter oprørske. At han havde stillet Ludvig den 13de i Skygge for Richelieu paadrog ham Beskyldningen for Liberalisme. Hvad nyttede det at hans Fader havde indprentet ham Dyrkelsen af Huset Bourbon fra han var Barn. Denne Dyrkelse stod snart for ham som hvad den var: «Overtro, politisk Overtro, rodløs, barnagtig gammel Fordom om adelig Troskabspligt, en Slags vassalagtig Vedhængen» *).

Af ren Ridderlighed kunde han vel vedblivende indtage en Holdning som Kongedømmets Mand, ligesom han, om end nødigt, vilde have forsvaret det under Julirevolutionen, ifald det havde paakaldt hans Tjeneste som forhenværende Officer, men i sit Indre var han tabt for det, uden at han derfor blev Demokrat. «Verden vakler,» skriver han i sin Dagbog, «mellem to Urimeligheder: Kongedømmet af Guds Naade og Folkesuveræniteten.»

For Troen var han endnu tidligere gaaet tabt. Tiltrods for alle Englene og Erkeenglene, Tronerne og Fyrstendømmerne i hans Ungdomsdigte var han mindst af alt egnet til en Troens Ridder. Af Naturanlæg var han en Tungsindig og en Vantro, tungsindig i en saadan Grad, at han sit Liv igennem var hjemfalden til en Melankoli, hvori ingen Straale af Haab eller øjeblikkelig Livsglæde synes at være falden, og vantro overfor den Religion, han med Læberne bekendte, i en saadan Grad, at han nærede en Art personlig Bitterhed mod Forestillingerne om Gud og Sjælens Udødelighed.

Allerede i 1824 samler han i sin Dagbog sin Livsanskuelse i dette Billede: «Jeg forestiller mig en Flok Mænd, Kvinder og Børn i dyb Søvn. De vaagner i et Fængsel. De vænner sig til deres Fængsel og laver sig smaa Haver i dets Gaard. Lidt efter lidt bemærker de, at man bortfører dem, en efter en, for bestandigt. De véd hverken hvorfor de er i Fængsel eller hvorhen man fører dem derefter, og de véd, at de aldrig vil faa det at vide. — Imidlertid findes der iblandt dem . . . Folk, som fortæller hvad der bliver af dem efter Fængselstiden, dog uden at

*) *Journal d'un poëte.* S. 47.

vide det. Er de ikke gale? — Det er klart, at Fængslets Herre, Guvernøren, ifald han havde villet, havde kunnet lade os lære baade vor Arrestordre og Aktstykkerne i vor Procès at kende. Da han ikke har villet det eller nogensinde i Fremtiden vil det, saa lad os nøjes med at takke ham for den mere eller mindre gode Bopæl, han har forundt os . . .»

Der er i denne Lignelse en ikke ringe Haan mod Teologerne, der giver sig ud for at vide Besked, og en ikke ringe Bitterhed bag Taknemmeligheden mod «Fængslets Herre». Eller hvad siger man om dette umiddelbart derefter tilføjede Træk: «Hvor Gud er god, hvilken tilbedelsesværdig Fangevogter han er, der saar saa mange Blomster i vor Fængsels Gaard . . . Hvad er det mon for en beundringsværdig og trøstende Medlidenhed, der gør vor Straf saa mild? Thi intet Folk har tvivlet paa, at vi straffes — man véd kun ikke for hvad.»

Seks Aar senere vender han tilbage til det samme Billede med denne Vending: «Jeg føler paa mit Hoved Vægten af en Straffedom, hvorunder jeg stadigt lider, o Herre! men da jeg hverken kender min Brøde eller Anklagen imod mig, finder jeg mig i mit Fængsel. *Jeg fletter Straa* i det for undertiden at glemme. Thi dertil indskrænker det menneskelige Arbejde sig. Jeg er forberedt paa alle mulige Onder, og jeg velsigner dig, Herre, for hver Dag, som er gaaet hen uden Ulykke.»

Men to Aar derefter igen ytrer han uden Omsvøb sin Tanke: «Jorden er oprørt over de Uretfærdigheder, Skabelsen har medført; den taler ikke aabent af Skræk for Evigheden; men den harmes over den Gud, der skabte det Onde og Døden. Naar der opstaar en Foragter af Guderne, som Ajax, Oileus's Søn, saa knæsætter Verden ham og elsker ham. En saadan er Satan; saadanne er Orestes og Don Juan. Alle de, som har kæmpet mod den uretfærdige Himmel, har besiddet Menneskenes Beundring og hemmelige Kærlighed.»

Vigny's Dagbogsoptegnelser viser, at man lige indtil det nedarvede Kongedømmes sidste Dage godt indsaa Sammenhængen mellem det literære, blot formelle Autoritetsprincip og det i Virkeligheden raadende. Som bekendt blev Modstanden mod den spirende Romantisme drevet ikke mindre ivrigt af den politiske Opposition (der i den unge Skole saa en Støtte for Kirkemagten) end af dem, som af Grundsætning holdt paa det Gamle og Nedarvede. Alfred de Vigny fortæller at han i Vinteren 1829 har spurgt

Benjamin Constant, hvorfor man «i Kammerets Venstre med et saadant Raseri forfulgte Poesien». Han svarede «at det var *af Frygt for Skinnet af at ville bryde alle Lænker*; man vilde bevare de letteste, de literære.»

Da Julirevolutionen kom, faldt Vigny's Hengivenhed for Restaurationen samtidigt med Kongehuset selv. Han skriver: «Jeg føler mig lykkelig over at være traadt ud af Hæren; tretten Aars ilde lønnede Tjenester har gjort mig kvit overfor Bourbon'erne . . . Jeg har for bestandig gjort op med hæmmende politisk Overtro.»

Ogsaa hos Lamartine sporedes i denne Tid en aandelig Udvikling af betænkelig Art. Han vedblev vel at synge sine religiøse Hymner; men den strenge Genferpræst Vinet opdagede, at denne Religiøsitet kun tilsyneladende var Kristendom, og at der under de kristelige Talemaader lurede en meget lidet rettroende Naturforgudelse*).

Victor Hugo, der efter sin første Optræden skulde antages for mere paalidelig, viste sig snart ikke blot ved sine Digtes Form, men ved deres Indhold, som en usikker Erhvervelse. Han havde ikke blot i 1822 i sin Ode *Buonaparte* stemplet Napoleon som en Afgud, en Helvedes Udsending, men han havde endnu saa sent som i Juni 1825 i Digtet *De to Øer* (Corsica og St. Helena) skrevet Folkeslagenes Korsang imod den faldne Kejser: Skændsel! Vanære! Ulykke! Forbandelse! Hævn! og ladet de Dødes Forbandelse som et Ekko af hans skæbnesvangre Hæder rulle lig en Torden mellem Volga, Tiberen og Seinen, mellem Alhambras Mure, Graven ved Vincennes (Enghien's), Jaffa og hint Kreml, som han søgte at tilintetgøre, stigende fra alle Blodbadets og Sejrens Valpladser. Nu halvandet Aar efter anslaar han med Et en anden Tone. I hans tidligste Ode til Vendômesøjlen fra Februar 1827 er Buonaparte bleven til Napoleon og hans Hæder ét med Frankrigs. Anledningen til Oden var denne: Ved Fredsslutningen i 1814 havde Østerrig krævet, at de Franskmænd, hvem Napoleon havde givet Titler, der antydede en Overhøjhed over en østerrigsk By eller Provins, skulde ophøre at bære disse Titler. Man indskrænkede sig til denne Fordring og nedlagde ingen Indsigelse mod de Titler, der blot genkaldte Sejre i østerrigsk Land. Ikke desmindre havde den franske Re-

*) Se Vinets interessante Studier over Frankrigs nyere lyriske Poesi.

gering dengang opnaaet den Indrømmelse, at denne Aftale ikke blev offenliggjort, og den daværende østerrigske Afsending i Paris skaanede den franske Pirrelighed ved paa sine Modtagelsesaftener at stille sig saa nær Indgangsdøren, at Melding af Gæsterne faldt bort som overflødig. Men da i Begyndelsen af 1827 denne Afsending blev afløst af en ny, fordrede den østerrigske Regering af denne, at han skuldc hugge det uafgjorte Spørgsmaal over. Følgelig blev paa en af hans Modtagelsesaftener Maréchal Oudinot, Hertug af Reggio, og Maréchal Soult, Hertug af Dalmatien, kun meldte med deres Maréchaltitel og deres Familienavne. De trak sig straks tilbage, og Sagen vakte betydelig Opsigt og Harme. Da disse høje Officerer stod sig fortræffeligt med Kongehuset, tog ogsaa alle Kongeligsindede Parti for dem og gjorde deres Sag til Frankrigs. Victor Hugo, som var skabt til at give enhver herskende Stemning Udtryk og som før nogen Anden fornam den Bevægelse i Gemytterne, der faa Aar senere skulde forvandle Napoleon til Sagnskikkelse og Nationalhelt, gjorde sig i sin *Ode til Søjlen paa Vendômepladsen* for første Gang til Organ for Dyrkelsen af de store Minder fra Kejsertiden. Søjlen taler til ham i stille Nattetimer som den sidste Levning af det store Kejserrige og den store Armé, støbt som den er af erobrede fjendtlige Kanoner, hvis Malm brølte i Ovnen, da det blev smeltet. Digteren hører en Mumlen stige fra Broncebataljonerne paa dens Sider, hører ogsaa Lyden af Navne: *Tarent, Reggio, Dalmatien, Treviso,* ser Ørnene paa Fodstykket slibe deres Næb og føler de udødelige Skygger vaagne. Hvem tør tænke paa at udviske denne Frankrigs Historie, skrevet af Sværdenes Spidser med Blod! Hvem tør gøre de gamle Generaler Arveretten stridig til Napoleons Hæder! Hvem tør give Frankrigs Trofæer Stød og Spark! Hver Gnist, der slaas af Søjlen, er et Lyn. — Med pragtfuld Veltalenhed og ildfuld Begejstring er her Napoleons Historie opfattet som Heltedigt, og den, der havde læst det med Skarpsyn, havde kunnet ane, at Hugo allerede næste Aar med sit Digt *Bounaberdi* (i Samlingen *Les Orientales*), hvis Motto lyder: *Stor som Verden,* vilde gaa over til den rene Napoleonsdyrkelse, og da Bonapartisme og Liberalisme i hine Tider — som hos Béranger, Armand Carrel og Heinrich Heine — gik over i hinanden, havde man let kunnet tænke sig Muligheden af, at han tre Aar senere i Fortalen til *Hernani* vilde bestemme Romantismen som «Liberalismen i Literaturen.»

XIV

Dog hvad der allermest fremmede Autoritetsskolens Opløsning, det var, at Bourbonerne i 1824 gjorde deres store og afgørende Dumhed overfor Literaturen. Chateaubriand blev paa den haanligste Maade udstødt af Ministeriet Villèle, og det netop i det Øjeblik, da han havde skaffet det Bourbonske Navn en Triumf ved den lykkeligt tilendebragte spanske Krig, som han plejede at kalde sin politiske *René*, det vil sige sin Politiks Mesterstykke. Man forhaanede Chateaubriand, den Mand, hvem man paa en Maade skyldte Alt, ham, der havde lagt Grundstenen til den hele Bygning, som man havde opført*). Og Utaknemmeligheden var lige saa skrigende fra hans Fællers som fra Hoffets Side, thi det var Chateaubriand, der første Gang havde gjort Villèle og Corbière til Ministre**).

Han stod netop da iblandt de Kongetro paa Højden af sin Folkeyndest, og med Rette; thi Kabinets-Krigen i Spanien, som han satte igennem trods mangeartet Modstand i Europa og trods den i Frankrig selv raadende Ulyst til at føre den, var vel beregnet og egnet til at styrke det i Agtelse stærkt sunkne Kongedømme af Guds Naade.

Ikke at Chateaubriand selv var uskyldig nok til at sætte ringeste Pris paa hin Ferdinand af Spanien, som franske Tropper skulde ofre deres Blod for at genindsætte paa en Trone, hvor hans Folk ikke havde villet taale ham længer. Han har stemplet ham som en Ordbryder og Forræder. Han har kaldt ham en Voldshersker, der lod sig lede af sine kvindelige Slægtninges Raseri, betegnet ham som en af den Art fejge Tyranner, der ikke giver Fred før de har foranstaltet en Omvæltning, og saa sidder skælvende, naar den er indtraadt.

Chateaubriands Øjemed med Krigen var dette: Han gik ud fra, at Frankrig var undergravet af bonapartistiske og republikanske Sammensværgelser, der strakte sig langt ind i Hæren; han vidste at Misfornøjelsen med det genoprettede Kongedømme

---

*) Om Enkelthederne ved denne Afskedigelse se Chateaubriand: *Congrès de Vérone* II, 502 ff., og Guizot: *Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps*, Fremmedudgaven, 263 ff.

**) Aktstykkerne findes i *Mémoires d'outre-tombe* VII, 269 ff.

var almindelig. Han besluttede derfor i Tillid til Kejser Alexanders Velvilje at sætte Alt paa ét Kort trods Cannings Indsigelser og Metternichs Fraraaden. Der var altid en Sandsynlighed for Sejr, og i saa Fald var med ét Slag Sammensværgelserne kvalte, alle Partier forenede omkring samme Kokarde, og de Bourbonske Familietroner befæstede paa én Gang i Spanien og Frankrig. I Tilfælde af Sejr, som Spaniernes indbyrdes Splittelse maaske endog gjorde let — hvad jo virkelig viste sig — vilde det franske Folk opleve det Skuespil at se den trefarvede Fane neje sig for den hvide, for første Gang siden Napoleons Glansdage høre Budskabet om franske Vaabens Sejre og tilmed i et Land, hvis Modstand selve den store Kejser ikke havde kunnet bryde. Alt dette var «nye Kranse for den hellige Ludvigs Æt», som Chateaubriand siger, og — nye Laurbær for dens Udenrigsminister, som han ikke tænkte mindre paa*).

Som bekendt lykkedes det den franske Hær under Anførsel af Tronfølgeren, Hertugen af Angoulème, næsten uden Blodsudgydelse at befri Ferdinand i Cadix og føre ham tilbage til Madrid. Ferdinand skrev straks et Takkebrev til Ludvig den 18de. For Ludvig skrev Chateaubriand Svaret, som det er ganske morsomt at sammenligne med den opdigtede Skrivelse fra Ludvig til Ferdinand hos Paul-Louis Courier. Chateaubriand lægger her den spanske Majestæt paa Hjerte at undgaa al Vilkaarlighed, «der langt fra at styrke Kongens Magt kun svækker den», et godt Raad, som Ferdinand gjorde sig saare faa Sorger over.

Ved det franske Hof var man saa svimlende stolt over sin spanske Triumf, at man ganske oversaa Ophavsmanden til den, hvem man desuden ikke led. Hertuginden af Angoulème henvendte i sin Glæde over sin Ægtemands Sejrvindinger ikke et Ord til Chateaubriand, da han efter Meddelelsen om Ferdinands Befrielse indfandt sig for at ønske til Lykke. Og Ministrene Villèle og Corbière misundte ham og frygtede, at han vilde indtage deres Pladser, hvad ikke faldt ham ind; men de skyldte ham for meget til at kunne tilgive ham det.

Der dannede sig en Hof- og Minister-Sammensværgelse imod ham. Corbière afskar ham 5te Juni 1824 Ordet i Kammeret for at forhindre, at han umiddelbart før sit Fald høstede en Triumf som Taler, og da han, som ligefuldt ikke anede Uraad, den 6te

*) Chateaubriand: *Congrès de Vérone* I, 20, 41, II, 528.

Juni om Morgenen indfandt sig i Tuilerierne for at gøre Kongens Broder sin Opvartning, erfor han sin Afsked paa den Maade, at en Adjutant sagde til ham: «Hr. Vicomte, jeg ventede ikke at se Dem her, har De ikke modtaget Noget?» Kort efter overbragte hans Sekretær ham hans af Kongen udstedte Afsked i Form af en Befaling *(Ordonnans)* paa en halv Snes Linjer. Intet Under, at han følte sig «dødeligt krænket over Brevets Tone og den Maade, hvorpaa han var bleven jaget bort»*). I Anledning af, at Villèle senere vilde undskylde sig med en Forsinkelse af Afskedsbrevet, uden hvilken den ydmygende Afvisning paa Slottet vilde være bleven sparet Chateaubriand, bemærker denne med Rette, at man «ikke skriver til en Mand af en vis Betydning et Brev, som man vilde rødme over at henvende til en Lakaj, man satte paa Døren.»

Kristelig Ydmyghed var ikke Grundtrækket i Chateaubriands Karakter, og han vendte ikke den højre Kind til, naar man slog ham paa den venstre. Han skriver meget betegnende: «Min lange Vedhængen ved de samme Følelser fortjente dog maaske noget Hensyn. Det var mig umuligt, helt at sætte tilside hvad jeg maaske alligevel var værd, eller ganske at glemme, at jeg var *Religionens Genoprejser* og Forfatter til *Kristendommens Aand.*»

Religionens Genoprejser følte sig da ikke forpligtet til at handle i Kristendommens Aand. Han siger naivt: «Det vilde have været bedre, om jeg havde vist mig ydmygere, mere nedslaaet, mere kristelig. Ulykkeligvis er jeg ikke fejlfri, besidder ikke den evangeliske Fuldkommenhed. Hvis en Mand gav mig et Ørefigen, vilde jeg ikke række den anden Kind til. Dersom han var Undersaat, vilde jeg have hans Liv eller han fik mit; dersom han var Konge . . .»

Sætningen slutter ikke, fordi Chateaubriands Handlemaade gjorde Slutningen overflødig. Han traadte aabent over i Oppositionen og vel at mærke i den gennemførte Opposition, der altid havde forekommet ham at være den eneste, hvori der under den repræsentative Regeringsform var Mening, da al anden Opposition var afmægtig. Straks Dagen efter hans Fald sluttede Datidens regeringsfjendtlige Parti sig med Varme til ham. En Artikel af Bertin i *Journal des Débats* indrømmede ham Førerstillingen, og han selv blev nu den faktiske Leder af Bladet.

---

*) *Congrès de Vérone* II, 508—528.

Han trak snart den hele serafiske Digterskole, hvis Stamfader han var, efter sig. Lafayette sendte ham et Laurbærblad. Constant smigrede ham. Han begyndte at indtage en broderlig Stilling til Béranger og blev senere besunget af denne. Det hedder i Bérangers Digt *Til Hr. de Chateaubriand*: Hans Veltalenhed gav disse Konger Almisse. Jo mere Rust han opdagede paa deres gamle Trone, des mere oversaaede han den med Blomster og Diamanter. Men han bevarede Erindringen om vore Rettigheder. De Vanvittige sagde: Dagen er smuk. Lad os jage den Mand bort og puste hans Hæder ud, som man ved højlys Dag slukker en Fakkel!*)

Victor Hugo skrev en Ode til ham (Livre III Ode 2), der skulde paa én Gang forherlige og trøste, og hvori der forekom Ord som disse: «Hvad vilde du ogsaa ved et Hof?» eller: «Der gives intet Skønnere end et Laurbærtræ, som Lynet har ramt.»

Hans Frafald gav Kongedømmet af Guds Naade et Stød i Hjertet. Saalænge Genoprettelsestidens Skuffelser havde varet, havde Frankrigs Digterskole været *immanuelisk* og set en Skytsengel ved hvert Menneskes Vugge og Baare. Med Chateaubriands Illusioner faldt ogsaa alle de Andres, og istedenfor hin Skole traadte en anden, som Southey gav Navnet *satanisk* og som tog imod dette Navn, en Skole med skarpt Blik for det Onde og for alle Rædsler, hvis Livssyn var mørkt og hvis Hang var oprørsk.

Men ind i den Sindsbevægelse, der var foraarsaget ved denne uforudsete og betydningsfulde Begivenhed, greb en anden endnu betydningsfuldere og følgerigere Begivenhed, der virkede Verden over: Efterretningen om Byrons Død i Grækenland.

Denne Efterretning virkede saa meget des mægtigere som den bragte Begejstringen for den første Frihedskamp, der havde fundet Sted siden Revolutionen, til at slaa ud i lys Lue. Et nyt Ideal dannede sig i det menneskelige Sind. Med Napoleon var

---

*) Son éloquence à ces rois fit l'aumône:
Prodigue fée, en ses enchantements
Plus elle voit de rouille à leur vieux trône,
Plus elle y sème et fleurs et diamants.

Mais de nos droits il gardait la mémoire.
Les insensés dirent: Le ciel est beau.
Chassons cet homme, et soufflons sur sa gloire,
Comme au grand jour on éteint un flambeau.

Handlekraftens Storhed falden, Bedriftens Helte for en Tid forsvundne fra Jorden. Den menneskelige Beundring var, har man sagt, tom som et Fodstykke, hvis Billedstøtte er bleven den berøvet. Byron besatte paany den tomme Plads med sine Heltes fantastiske Storhed. Napoleon havde afløst Werther, René og Faust; Byrons prometheiske og fortvivlede Helte afløste Napoleon. Han stemte vidunderligt med Tidens Trang. Den rettroende Forkyndelse af Troesartikler havde i Aarhundredets Begyndelse overvundet den oprørsk-fritænkende Forkyndelse af Læresætninger og var nu paa sin Side undergravet og forældet. Hverken den gennemførte Fornægtelse eller den gennemførte Gudelighed havde nogen Fremtid i dette Øjeblik. Tilbage stod da Tvivlen som Tvivl, den *poetiske* Radikalisme, de tusind smertelige og urolige Spørgsmaal om Menneskelivets Maal og Værdi. Det var hvad Byron bragte.

Men han spurgte ikke neutralt. Det var Oprørsaanden, som spurgte ud af ham og som gennem hans Mund forenede de unge Slægter til et verdensborgerligt Samfund. De istemmede med ham det varslende Ord: Revolution alene kan rense Verden fra Helvedes Besmittelse*).

Hans Død blev langt mere end hans Liv virksom for Frihedens almindelige Sag. Det genoprettede Kongedømme af Guds Naade havde ført Menneskene til et Højdepunkt af troende Underkastelse under Autoriteten, af slavisk Underkastelse under Teologien, af undersaatlig Underkastelse under Magten, til et Højdepunkt af Slaphed og Hykleri. Det var raadent indtil Marven, men udadtil støttet til Overtro og Bajonetter. I England havde Bentham, den radikale Filosof, skamfuld over at se Reaktionen sejrrig selv i det videst fremskredne Land, forsøgt at undergrave den ved at tale til Menneskenes *Interesser*. Byron løslod alle *Lidenskaber*. Det gjaldt for ham ikke om at virke paa et enkelt Punkt, men om at revolutionere Sindene, at vække Følelsen af Tvangsherredømmet.

Alliancepolitiken troede for altid at have lænket Revolutionsaanden, indbildte sig for evigt at have overhugget det Baand, der bandt det 19de Aarhundrede til det 18de. «Da knyttede denne ene Mand atter Traaden, som en Milion Soldater havde over-

*) revolution
alone can save the world from hell's pollution.

revet. Amerikansk Republikanisme, tysk Fritænkeri, fransk Omvæltningslyst, angelsaksisk Radikalisme, Alt syntes forenet i denne ene Aand. Efter Revolutionens Undertrykkelse, Pressens Knebling, Videnskabens Selvunderkastelse traadte Indbildningskraftens Søn, den fredløse Digter frem foran Brechen,» og kaldte alle kraftige Aander til Vaaben endnu engang mod den fælles Fjende*). Det genoprettede Kongedømme overlever i Grunden ikke ham. Autoritetsprincipet har aldrig havt en mere hensynsløs Modstander.

Reaktionen i det franske Aandsliv begynder literært i *Følelsens* Navn med Fru de Staël og den hele Gruppe af Skribenter, der slutter sig til hende, socialt i *Ordenens* Navn med Robespierre og den hele Skare af Revolutionsmænd, der slutter sig om ham. Det Fælles for Fru de Staël og Robespierre er, at de begge er Lærlinge af Rousseau. Efter Tilbageslaget imod Voltaire følger saa Tilbageslaget imod Rousseau. Paa Festen for det højeste Væsen følger det store Indvielses-Tedeum i Notre-Dame, og paa Fru de Staël følger Bonald. Følelsens Princip fortrænges eller benyttes som hos Chateaubriand til Støtte for Autoriteten; Ordenens Princip sammensmeltes med Autoritetsprincipet, der snart behersker alle Krese i Livet og i Literaturen Dette Princip er ligesom personliggjort i det første Hold af Reaktionære, hvis Høvdinge er Joseph de Maistre og Bonald. Det faar sit Heltedigt i *Martyrerne,* og Ordenens Ide behersker Skildringen af Himmelen, af Helvede og stundom selv af det jordiske Landskab. Principet faar sit politiske Mindesmærke i *Den hellige Alliance.* Det Overnaturlige fortrænger det Naturlige af Poesien. Til det serafiske Epos svarer en serafisk Lyrik og Erotik, desuden fromme Pilgrimsfarter og serafiske Varsler og Syner.

I intet Land havde Autoritetsprincipet været saa agtet og æret for den literære Forms Vedkommende som i Frankrig. Det hævdes da ogsaa tildels af den nye Digterskole. Men ulykkeligvis ses det snart, at Indholdets nye Princip, den kristelige Overlevering, staar i levende Strid med Literaturens overleverede Principer, og Autoriteten vakler her. Paa lignende Maade er den hellige Alliances Opfinderinde bleven lyst i Kuld og Køn af Magthaverne, saalænge det synes, at hendes Grundsætninger falder fuldstændigt sammen med Magtens. I det Øjeblik det iagttages, at den kristelige Overlevering kan komme til at staa som en

*) Gervinus: *Geschichte des 19ten Jahrhunderts,* VIII, 172.

urostiftende Magt overfor Autoriteterne, føler disse sig tvungne til at sønderbryde det Redskab, de nyligt benyttede, og det menneskelige Broderskabs Tanke staar i den følgende Tid som en Kilde til oprørske Følelser overfor Magten og undergraver den med en Lære. Mest besluttet og mest sammenhængende bliver under dette Tidehverv det politisk-religiøse Autoritetsprincip udviklet og forsvaret af Lamennais; men det viser sig snart, at der under hans Lære om den almindelige Fornufts Suverænitet skjuler sig den revolutionære Forkyndelse af Folkesuveræniteten, og Principet opløser sig selv. Paa samme Tid tvinges Fjenderne af Pressens Frihed til at benytte sig af den som Middel, medens Modstanderne af den parlamentariske Regering selv forfægter den for at styrte et Ministerium, der hindrer dem i at komme til Magten. Snart staar alle de Personligheder, vi har set optræde, ligefra Chateaubriand til Fru de Krüdener, og fra Hugo til Lamennais, i Strid med de Magthavere, hvis Sag de med saa megen Iver tjente, og i Strid med det Autoritetsprincip, der havde behersket dem og Tiden.

Saa falder da dette Princip for aldrig at rejse sig mere.

INDHOLD

NATURALISMEN I ENGLAND

(1875)

Forelæsninger, holdte ved Kjøbenhavns Universitet i Foraarshalvaaret 1874 og Efteraarshalvaaret 1875.

Jeg er som en Aand, der sig har fjælet
dybt i Hjerternes Hjerte; jeg har dvælet
derinde, følt en Andens Liv, og tænkt
hans Tanker, kendt den Løndom, der var stængt
inderst, den Stræng, som ingensinde rørtes,
den Klang, som kun i Blodets Taushed hørtes,
naar alle Pulse, alle Aarers Elve
var Sommersø'r i Ro, der stille skælve.
Som med en Mesternøgle ud jeg lukked
de gyldne Melodier, der sig vugged
i Digtersjælens Dyb, befried dem
og baded mig deri, som Ørnen bader
i Tordenskyr sig, klædende sine Vinger
i Lyn.

Shelley: **Brudstykke 50.**

Det er min Hensigt i Englands Poesi fra de første Aartier af dette Aarhundrede at forfølge den stærke, dybt begrundede og følgerige Strømning i engelsk Aandsliv, der frigjort fra de klassiske Former og Vaner frembringer en den hele Literatur beherskende Naturalisme, fra Naturalismen fører til Radikalisme, fra Opstand mod nedarvet Vedtægt i Literaturen stiger til mægtigt Oprør mod religiøs og politisk Reaktion og som i sig bærer Spirer til alle frisindede Ideer og alle frigørende Bedrifter, som den europæiske Kultur siden da har virkeliggjort.

Det Tidsrum af skøn Literatur, jeg vil skildre, er et blomstrende rigt, med højst forskelligartede, hyppigt hverandre fremmede eller hverandre fjendske Aander og Skoler, hvis indbyrdes Sammenhæng ikke umiddelbart opdages, men først viser sig for det kritiske Blik, og dog har Tidsalderen sin Enhed, og det Billede, den afgiver, er af Historien selv sammenhængende komponeret, hvor broget og bevæget det end er.

I

Først og fremmest har denne Gruppe af engelsk Literatur visse Kendemærker, der er fælles for den hele europæiske Aandsretning i denne Tidsalder, fordi de frembringes af samme Aarsag. Napoleon truede Europa med et Verdensherredømme. Dels instinktivt dels med bestemt Bevidsthed bøjede alle de truede Folkeaander for at undgaa Overvældelsen sig ind imod deres egne Livskilder. Nationalitetsfølelsen vækkes og svulmer i Tyskland

under Frihedskrigen, i Rusland flammer den i Vejret med Landets gamle Hovedstad, i England begejstres den for en Wellington og Nelson og hævder i blodige Slag fra Nilen til Waterloo det gamle engelske Herredømme over Havet, i Danmark fremkalder Kanonaden fra Slaget paa Rheden en ny Folkeaand og en ny Poesi. Det er denne Nationalfølelse, der overalt hos Folkene leder dem til at fordybe sig i deres egen Historie og egne Sæder, i deres Sagn- og Æventyrkrese. Kærligheden til det Folkelige fører til Granskningen og Genfremstillingen af det egenlige saakaldte «Folk», de lavere Samfundsklasser, som det 18de Aarhundredes poetiske Dannelse endnu ikke havde bearbejdet. Ja Tilbageslaget mod det franske Verdenssprog bringer endog Mundarterne til Ære.

I *Tyskland* førte, som vi tidligere har set, Nationalitetssværmeriet til Lidenskab for Tysklands Fortid, for Middelalderen, dens Tro, dens Overtro og dens Samfundsorden. I *Italien* finder med Manzonis Hymner en tilsyneladende Tilbagevenden til Katolicismen Sted. Den i Læresætninger forbenede og verdensforsagende Tro hævder sig her som Poesi og Sædelighed; den bliver fra en Religion til et kunstnerisk Motiv. Manzonis religiøse Begejstring er det samme Sværmeri, der ledsagede Paven tilbage til Rom og indgav Alexander Ideen til den hellige Alliance. I *Frankrig*, der, skønt det selv havde fostret Napoleon, tvunget af Tidsaanden betraadte et lignende Spor som Tyskland, vendte den literære Bevægelse sig mod Akademiet, mod den saakaldte klassiske ɔ: alment verdensborgerlige Literatur og man gik bag om Ludvig den Fjortendes Tidsalder tilbage til det 16de Aarhundredes Digtere, til du Bellay og Ronsard, ja til de stakkels groteske Poeter som Boileau havde haanet og fortrængt. (Victor Hugos Angreb paa den ældre Tids Opfattelse, Sainte-Beuves første literaturhistoriske Skrifter, Théophile Gautiers *Les grotesques*.) I *Danmark* fulgte Aanderne ved Aarhundredets Begyndelse i Hovedsagen den tyske Strømning. Man vendte sig mod den franske Kultur. Oehlenschlägers Digt *Gibsbilledet* i *Langelandsrejsen* antyder den nye Bevægelses Art. Digteren antager først den Byste, han finder i det fremmede Værelse, for Voltaires, og nu følger Versene:

> Den tomme Sjæl, han skal herned,
> som vilde Kunst og Fromhed døde,
> og troede fræk paa Alt at bøde
> med usle Stumper Vittighed!

Saa opdager han, at det er Ewalds Byste, for hvilken han staar, og giver sin begejstrede Taknemmelighed mod Digteren Luft. En omhyggelig Undersøgelse af Hauchs *Hamadryaden* fører til det samme Resultat, at det var den franske Aandsretning, især som denne tog sig ud gennem tyske Briller, hvilken den nye Skole vilde til Livs.*) Steffens bragte jo desuden den tyske Kulturstrøm med sig. Men paa Bevægelsens andet og lige saa betydningsfulde Standpunkt omdanner den sig fra fjendtligsindet mod Frankrig til fjendtligsindet mod det Fremmede overhovedet, særligt Tyskland, der i Danmark saa længe havde spilt Undertrykkerens Rolle, og ved en besynderlig og dog naturlig Følge bliver det selve den Tilbagesøgen til det Folkelige, hvortil man efter Tysklands Eksempel hengav sig, der fjernede stedse mere fra Tyskland. (Retningen mod det Nordiske, Grundtvig.)

Man genfinder i *England* de samme Grundtræk, der betegner Bevægelsen i alle andre Lande. Man afrystede den franske Dannelse, der i det 18de Aarhundrede havde behersket de højere Samfundslag. Den klassiske Retnings sidste Digter Pope skulde snart ikke staa som Mester for den unge Slægt. Man ruskede den lille Mand i hans pyntelige Paryk og traadte i hans Haves velordnede Bede. Og nu saas det ret, hvilken mægtig Reserve den britiske Folkeaand besad i de friskere, af Kulturen uudtømte Kongeriger, der laa afsides fra det politiske Livs Midtpunkt. Irland, der i det 18de Aarhundrede havde frembragt en Tænker som Swift og en Skribent som Goldsmith, sad inde med en Skat af dejlige Melodier, der saasnart en stor Lyriker laante dem Ord, lød fra alle syngende Læber i Europa. Waliserne samlede og udgav deres gamle Digtninge, og i Skotland, til hvis lavere Samfundslag de engelske Fabrikarbejderes kuede Levevis endnu ikke var trængt hen, og hvor det af sin Fortid og sin Hjemstavn stolte Folk fastholdt sine Folkesange, sin Overtro og sin politiske Særaand, dukkede i Slutningen af det 18de Aarhundrede Macphersons *Ossian* op som Genmæle mod al forstandskold og regelret Kunstdigtning. Dens Indflydelse var lige stor paa Alfieri og Foscolo i Italien, paa Herder og Goethe i Tyskland og paa Chateaubriand i Frankrig. Saa følger i England Percy's Samling af de engelske Folkeviser og i Skotland Walter Scotts Samling af gamle skotske Ballader.

---

*) Se *Samlede Skrifter* I, 381.

Men mellem disse to ligger en af hine literære Strømninger fra Land til Land og tilbage, som det er vort Hovedøjemed at forfølge, og som her paa en slaaende Maade træder for Dagen. Der sad, kort efter at Percys Samling var udkommen, i Göttingen en stakkels juridisk Embedsmand, i trykkende Kaar, levende i et fortvivlet og demoraliserende Dobbeltægteskab med to Søstre, i hvis Hus denne Bog en Dag dumper ned. Den gør et saadant Indtryk paa Bürger, at den fremkalder et Oprør i hans Sind, og han plages af Lyst til at skrive Noget, der længe havde været banlyst fra al god Kunstdigtning, men som han til Baggesen (se *Labyrinthen*) betegnede som den egenlige *Poesi*: en Ballade. Saa begynder han da paa sin berømte *Lenore*, udarbejdende den langsomt, Uge efter Uge, og med en saadan Overbevisning om Betydningen af det Skridt, han foretager sig, at hans Breve til hans Venner derom strømmer over af den heftigste Selvfølelse. Denne Ballade kommer ud og gaar snart Europa rundt. I Aaret 1795 gør en ung Dame i Edinburgh en anden juridisk Embedsmand bekendt med den, og denne unge Jurist, Walter Scott ved Navn, i hvem der ligeledes stak en Digter og det en meget større, optraadte første Gang poetisk med en Oversættelse af denne Ballade og en anden om *Den vilde Jæger*. Da disse Oversættelser modtoges med Bifald, begyndte han at anse sig for Digter. Og det er paa Grundlag af disse Oversættelser og den af *Götz von Berlichingen*, som Scott i 1799 udgav, at den nationale skotske Romantik i hans Poesier rejste sig.

Her er altsaa oprindeligt i denne Literatur et Pust af den fælleseuropæiske Reaktion mod det 18de Aarhundrede. Vi finder den levende Nationalfølelse, der afløser Verdensborgerstemningen, i England hos Wordsworth i Skikkelse af en poetisk beskrivende Fædrelandskærlighed, hos Southey som en helt eller halvt paa Embedsvegne gennemført Forherligelse af Kongehuset og de nationale Bedrifter, hos den skotskfødte Campbell i stormende britiske Friheds- og Krigssange, medens Scott og Moore formelig staar som digteriske Personliggørelser af Skotland og Irland. Den almindelige Tilbagesøgen til det Folkelige har først og fremmest sin Talsmand i Wordsworth, der særligt fremstiller de lavere og laveste Klassers Liv; Forkærligheden for Middelalderen føles først og fremmest af Scott, der forener en Oldforskers Glæde ved Minderne fra Fortiden med en Torypolitikers Lyst til at

fremstille det Nedarvede i den mest tiltrækkende Belysning. Den egenlige Overtros Romantik finder sin Digter i Coleridge, hvis forsætlige Barnlighed og Simpelhed er i nært Slægtskab med den Tieckske, og Coleridge er det ogsaa, der som gennemtrængt af Datidens tyske Filosofi nedlægger en alment videnskabelig Indsigelse mod Oplysningstidsalderen. Hans Lære er ganske uengelsk, uafledet Idelære i Modsætning til den engelske Videnskabs virkelighedsprøvende Art, den er samfundsbevarende, gudelig og historisk sindet, fordi den tidligere Filosofi havde været radikal, vantro og metafysisk; det er en Schellingianisme, der fra først af søger at bevare saa mange af det forrige Aarhundredes Resultater som muligt, men som stedse mere haardnakket og mere indskrænket iler til den modsatte Yderlighed af den, paa hvilken man i det forrige Tidsrum var strandet. Paa Romantikens uordenligt fantastiske Retning slaar Southey ind med sine fortællende østerlandske Digtninge, og hvad endelig Chateaubriands og Romantikens sønderrevne og lidenskabelige Helte angaar, da fremtræder de i vildere og mandigere Skikkelse hos Byron, medens Shelleys Aandetro og hans Opløsen af alle faste Former i æterisk Musik erindrer om Inderligheden og Ubestemtheden hos Novalis.

II

Men disse Tidsalderens fælles og bredeste Grundtræk tillempes paa en højst kendelig Maade ved en Række af særligt engelske Træk, der uden at forekomme andensteds genfindes kos de hinanden mest ulige Aander, som dette Tidehverv af Englands Literatur har at opvise.

Disse Træk lader sig samtlige føre tilbage til ét Grundtræk: den kraftige *Naturalisme.* Som vi saa, er den første Bevægelse den, at Forfatterne bliver nationale. Men det at blive national vilde i England sige at blive Naturalist, som det i Tyskland betydede at blive Romantiker, i Danmark at blive Oldnordisk. De dyrker, studerer og tilbeder allesammen Naturen. Wordsworth, der ynder at bære sine Tilbøjeligheder til Skue som Ideer, flager formelig med Ordet Natur og genfremstiller i storladne Billeder,

men med smaalig Omhu, Bjerge, Søer og Floder, Bønder og Almuesmænd fra Nordengland. Scotts Naturskildringer er udførte paa Grundlag af paa Stedet gjorte talrige Optegnelser og er saa tro, at en Botaniker vilde kunne lære Stedets Planteverden at kende igennem dem. Keats er med alt sit Sværmeri for Antiken og den græske Mytologi en med de skarpeste Sanser og den fineste alsidige Sanselighed udstyret Sensualist, der ser, hører, føler, smager og indaander alle Afarter af Farvepragt og Fuglesang og Silkeblødhed og Druesaft og Blomsterduft, som Naturen rummer. Moore er lutter aandiggjort Sanselighed. Den forvænte og forvænnende Digter synes at leve omgivet af alle Naturens skønneste og mest udsøgte Ejendommeligheder. Han blænder vor Aand med Solglans, døver den med Nattergalemelodier og drukner den i Sødme. Vi lever med ham i en stadig Drømmeskuen af Vinger, Blomster, Regnbuer, Smil, Rødmen, Blussen, Taarer, Kys og atter Kys. Naturalisme, det er den virkelig dybest liggende Tendens i Værker som Byrons *Don Juan* og Shelley's *The Cenci.* Med andre Ord, paa engelsk Grund er Naturalismen saa stærk, at den gennemtrænger det romantiske Overnaturlighedshang hos Coleridge ikke mindre end den højkirkelige Aabenbaringstro hos Wordsworth, den ateistiske Aandetro hos Shelley, det revolutionære Frisind hos Byron og den historiske Interesse hos Scott. Hos alle Digterne behersker den deres personlige Tro og deres poetiske Retning.

Denne saftigt mættede, kraftige Virkelighedssans beror paa forskellige gennemgribende engelske Egenskaber. Først Kærligheden til Land og Sø. Næsten alle de i dette Tidsrum optrædende engelske Digtere er Landmænd eller Sømænd. Den engelske Sanggudinde var fra Arildstid af en Ven af Herresædet og Forpagtergaarden. Wordsworths ægte engelske Poesi svarer nøje til de vidtbekendte Malerier og Stik, der skildrer engelsk Landliv med et Præg af Sundhed og Ligevægtens Ro og nu og da med et evangelisk Skær over Optrinet, naar Landsbypræstens faderlige Virksomhed eller Husandagtens opbyggelige Præg bliver fremstilt. Burns, Sangeren bag Ploven, Skotlands største digteriske Geni, viede tidligt den skotske Digtning til Landet, og der er Sandhed i Emersons spydige Ord, at Scott i alle sine fortællende Digtninge kun skrev en rimet Rejsebog til Skotland. At allerede de Samtidige havde dette Indtryk kan ses af Moores satiriske Spøg over, hvorledes Scott i sine Digte «gør» det ene Herresæde efter

det andet.*) Og hvilken Rolle spiller ikke Herresæder i to saa polart modsatte Digternaturers Tilværelse som Byrons og Scotts. Newsteads Navn er uadskilleligt knyttet til Byrons som Abbotsfords til Walter Scotts. Det gamle Abbedi med dets middelalderlige og fantasirige Arkitektur er Byron den nødvendige Baggrund for hans Peer-Titel og Pantet paa hans Hjemstedsret i England. Han afhænder det først, da han har sagt sit Fædreland Farvel for bestandig. Walter Scotts Ejendom er vel ikke saa gammel og ærværdig; men han køber sig Abbotsford, da det Ønske om Jordbesiddelse, der altid har været mægtigt i ham, bliver uimodstaaeligt, og han indretter sig i det lykkelige Afsnit af hans Liv, han tilbringer her, som havde han aldrig vokset op med anden Udsigt for Øje end den at vise en gammel skotsk Godsejers kongelige Gæstfrihed og leve hans dristige Friluftslevned. Hans største Morskab er den halsbrækkende Fornøjelse at vade gennem rivende Strømme, selv om han ved at gaa 50 Skridt videre havde kunnet komme over en Bro, at ride paa en Hest, saa vild at den ikke kan rides af nogen Anden, og at drive Laksejagt med Spyd ved Fakkelskin, snart gennemblødt af Regn, snart stivfrossen i Nattekulden. Hvilken Kender af Byrons Liv mindes ikke her hans Forkærlighed for vilde Rideture og forvovne Svømmeforsøg!

Ikke desmindre er der i de to Digteres Forhold til deres Grundejendom en Modsætning, som særtegner deres forskellige Naturer. Byrons Forkærlighed for Newstead grundede i hans aristokratiske Tilbøjeligheder, Scotts for Abbotsford i hans historiske Instinkter. Som Walter Scotts Herresæde havde Ettrick Skoven til Baggrund, saaledes havde Newstead den ved Robin Hood og hans lystige Mænd berømte Sherwood Skov. Alligevel har disse Minder ingensomhelst kendelig Indflydelse udøvet paa

---

*) Should you feel any touch of poetical glow
We'we a Scheme to suggest — Mr. Scott, you must know
Having quitted the Borders, to seek new renown
Is coming, by long Quarto stages, to Town;
And beginning with Rokeby (the job's sure to pay)
Means to *do* all the Gentlemen's Seats on the way
Now the Scheme is (though none of our hackneys can beat him)
To start a fresh Poet through Highgate to meet him;
Who, by means of quick proofs — no revises — long coaches
May do a few Villas, before Scott approaches.

Moore: *Intercepted letters* Nr. 7.

Byrons Poesi, skønt han iøvrigt skildrer selve Abbediet fortræffeligt i 13de Sang af *Don Juan.* Minderne fra Ettrickskoven gaar derimod som et Omkvæd gennem Scotts hele Digtning, ja det er endog ham og ikke Byron, som (i *Ivanhoe*) kalder Sherwoodskovens Liv og Poesi op fra de Døde.

En anden engelsk Betingelse for Naturalismen er Digternes Kærlighed til de højere Dyr og deres stadige Forhold til Dyreverdenen. De har den Forkærlighed for alle Husdyr, som er en Følge af deres engelske Sans for Hjemmet. De slæber Hjemmet og Husdyrene med sig, naar de rejser. Næsten alle disse Skribenter er Idrætsmænd, fremfor Alt ivrige Ryttere. Man bør agte paa dette Træk for ikke, som det altfor ofte gøres, at se en personlig og selsom Særhed i Træk, der tilhører Folkesjælen. Ikke for Intet nedstammer denne Race fra to mytiske Helte med Hestenavnene Hengist og Horsa. Vi genfinder ogsaa Byrons Kærlighed til Heste, Hunde og alle Slags vilde Dyr, der saa tit er fremhævet som en betegnende Ejendommelighed hos den menneskesky Forviste, ligesaa udpræget hos den i blomstrende hjemlig Lykke levende Walter Scott. Mathews's bekendte Brev om Livet paa Newstead viser os Byron som Yngling omgiven af et helt Menageri, hvoriblandt en Bjørn og en Ulv; Medwins Meddelelser om hans Liv i Italien skildrer os hans Opbrud fra Ravenna i Aaret 1821 «med 7 Tjenere, 5 Vogne, 9 Heste, en Abe, en Jagthund, en Buldog, 2 Katte, 3 Perlehøner og andre Fugle». Sligt kan synes en rent personlig Egenhed. Men man læse blot til Sammenligning i Walter Scotts Levned Beskrivelsen over hans Flytning til Abbotsford. Den hele Forskel er den, at Samlerens Marskandiserbutik her pudsigt blander sig med Menageriet: «Toget lignede en Karavane, Vognene var fyldte med gamle Sværd, Buer, Skjolde og Lanser, Hønsene havde man indkvarteret i gamle Hjelme, og selv Køerne maatte i denne Procession bære gamle Faner, Standarter og Musketter. Ved Siden af Toget løb et Dusin Bønderbørn, belæssede med Fiskeredskaber, Net og Laksespyd, og førende alle Afarter af Hunde ved Linen.» — Man finder et Tegn paa den tungsindige Byrons Melankoli i hans Kærlighed til Hunden Boatswain og i den højtidelige Indskrift, han lod sætte paa sin Yndlingshunds Grav. Men man bør for at forstaa dette Træk, betænke, at den levelystne Scott, da hans Yndlingshund Camp døde, lod den højtideligt begrave i sin Have, medens hele Familien stod og græd om Graven.

Dog endnu mere betegnende end Kærligheden til Grundejendom og til Heste og Hunde, og end de Vidnesbyrd, den sætter sig i den engelske Poesi, er den engelske Forkærlighed for Havet. Englænderen er et Amfibium. En betydelig Gruppe af hele denne Tidsalders Naturskildring er Marinemaleri. Det var en gammel, i hin Tid paany glorværdigt hævdet Overlevering, at England var Havets Dronning; den engelske Digtning var og blev Søens ypperste Skildrer og Fortolker. Der gaar et Pust af Havets Friskhed og Frihed gennem dette Lands bedste Poesi; Havet selv stod for dets Digtere som det store Frihedssymbol paa samme Maade, som Alperne til alle Tider har gjort det for de frie Beboere af Schweiz. Med Sandhed udbryder Wordsworth i sine *Sonetter tilegnede Friheden* (I, XII):

> To Stemmer klinger; en fra Bjergene lyder,
> fra Havet en, mægtige Stemmer begge.
> Dig Frihed! nu som altid begge fryder,
> din Yndlingssang, der ypperst dig kan ægge.

Derfor dukker da ogsaa den længst begravne Aand fra Vikingetiden op paany hos Landets bedste Digtere i denne Tidsalder, i hvilken den engelske Poesi i dette Aarhundrede har naaet et Højdepunkt. Coleridges Digt *Den gamle Sømand* samler al Havets Rædsel og Gru. Campbells Ode *Englands Sømænd* er en henrivende melodiøs og mandig Forherligelse af engelske Sømænds Heltemod og Herskermagt, Byrons Vikingefarter afspejler sig umiddelbart i *Childe Harold* og *Don Juan*, Shelleys Lidenskab for Sø og Sejlads lever og aander i hans Rytmers Bølgeslag og i alle dem af hans Sange, der forherliger Vind og Vove, først og fremmest i hans Mesterværk *Oden til Vestenvinden*.

Overført paa Samfundet bliver Naturalismen, som allerede hos Rousseau, revolutionær, og bag hin Kærlighed til Grundejendom og denne Lyst til at udsætte sig for Havets Luner og beherske dem, der er Naturalismens dybtliggende Aarsag, ligger hos Englænderen den endnu dybere nationale Selvstændighedsfølelse, der under de bestemte historiske Forhold i dette Tidsrum saa naturligt maatte føre de bedste Aander til Radikalisme. Ingen Nation er gennemtrængt af denne Selvfølelse i den Grad som den engelske; man ser det bedst, naar Engelskmanden i Udlandet optræder mellem Fremmede; hans Titel som Englænder melder ham «som en Fanfare». Det er denne Selvstændighed,

der er gaaet over i den engelske Literatur og i afgørende Øjeblikke har gjort dens Kunst til Karakterkunst, og den er det, som i det Tidsrum, vi har for Øje, gør Udslaget og iværksætter Omslaget i Europas literære Bevægelse. Der udfordredes en Englænder til som Byron ene at stemme den Strøm, der flød ud fra den hellige Alliance — en Englænder, først fordi kun en engelsk Digter vilde have havt Dristighed dertil, dernæst fordi paa hin Tid kun Englands Digtere besad det udprægede politiske Hang og den skarpe politiske Sans, der altid har udmærket denne den første, ja maaske eneste parlamentariske Nation. Der udfordredes fremdeles en Englænder til med denne vilde Energi at kaste Handsken til sit eget Folk. Kun i det nationalstolteste Folk kunde der findes store Aander, som var stolte nok til at trodse Nationen.

Denne personlige Selvstændighed hos Folkets fremragende Digteraander betinges ved en ægte engelsk Ejendommelighed. Disse Digtere hylder saa at sige slet ingen Lære , sjældent nok en kunstnerisk aldrig nogen filosofisk. Medens f. Eks. Tyskerne Lessing, Goethe og Schiller alle indlægger sig de betydningsfuldeste Fortjenester af Videnskaben, er der blandt det engelske Digterfolk ikke en eneste Videnskabsmand. Ja, hvad der er det mærkeligste, disse Skribenter raadfører sig ikke engang med hinanden. Goethe og Schiller brevveksler i det Uendelige om de forskellige Æmners Natur og deres rette Behandling, ja drøfter tit vidtløftigt nok Nødvendigheden af en Strofe mer eller mindre. Heiberg og hans Skole følger bestemte kunstneriske Grundregler, hvorom de er komne overens, og er næsten lige saa kritiske som digterisk frembringende. Men Scott og Byron og Moore, hvem dog et hjerteligt Venskab forener, udfører hver for sig deres poetiske Værker fuldstændigt isolerte, uden at give eller at ønske et Vink, et Raad, en Samtale med Broderdigteren angaaende det paabegyndte Arbejde. Selv naar ganske undtagelsesvis en Paavirkning finder Sted, som af Wordsworth og især af Shelley paa Byron, da foregaar den saa at sige hemmeligt, fuldstændigt ubevidst, og saaledes, at den af dens Genstand enten ikke nævnes eller i det mindste ikke tilstaas. En amerikansk Forfatter har slaaende betegnet denne Egenskab hos Racen, idet han siger: «Hver af disse Øboere er selv en Ø.»

Vi berørte den politiske Sans og Deltagelse. Som der ikke er en blandt disse Digtere, der er Videnskabsmand, saaledes er

der næsten ikke en iblandt dem, der ikke er Politiker. Det politiske Hang er en umiddelbar Følge af den nationale Virkelighedssans. Forskellige Overbevisninger kan skille disse Digtere politisk, men de tager alle Parti, Scott som Tory, Wordsworth som Kongedømmets Mand, Southey og Coleridge først for saa imod Datidens Frihedstanker, Moore for Irlænderne, Landor, Campbell, Byron og Shelley som Radikale for de undertrykte Nationer. Maa man undtage en enkelt Digter som Keats, der næsten kun dyrkede Kunsten for Kunstens Skyld, da maa man heller ikke glemme, at han dør 25 Aar gammel.

I denne Virkelighedsinteresse ligger, at de rent boglige Spørgsmaal (Klassicisme eller Romantik f. Eks.) aldrig i deres Livet uvedkommende Særskilthed her kunde faa den overdrevne Betydning, som der samtidigt tillagdes rent boglige Stridigheder i den tyske, den danske, ja selv i den franske Literatur. Kun er det morsomt hos disse Digtere at se, hvorledes Englænderens Trang til handlekraftig Indgriben forener sig med Poetens fantastiske Hang. Scott drev sin Uvilje mod Revolutionen til rent Don-Quijoteri. Han blev f. Eks. med en af sine Venner, en Hertug, enig om, ifald Franskmændene skulde gøre Landgang i England, da at drage ud i Skovene og leve der som Robin Hood og hans Mænd. Omtrent paa samme Tid var det, at Southey og Coleridge i Ungdommens første jakobinske Hede forkyndte deres Bekendte, at de vilde udvandre til en ensom Egn i Amerika; Bredderne af Susquehanna blev valgte, fordi denne Flods Navn syntes de unge Mænd særligt *smukt og melodisk;* der vilde de saa danne en Kommune, Pantisokracy, hvor al Ejendom skulde være fælles og alle Mennesker i Naturtilstanden lige. Landor, der iøvrigt ingenlunde skyede som Soldat i Spanien at sætte sit Liv for Alvor ind paa Kampen for sine Ideer, vilde som Yngling hjemme i Warwickshire forny de arkadiske Idyllers Tid; han svarer som Digter temmelig nøje til Socialisten Owen. Shelley havde i Politiken saa fin en Modtagelighed, at man bestandig mindes det Udtryk af ham, der findes i hans *Julian og Maddolo:*

> Jeg, der er som en Nerve, der fornemmer
> hvert ellers ufølt Uretstryk paa Jorden.

Han forudfølte mangen politisk Revolution. Med den samme Shelley, der halvtresindstyve Aar før Parlamentsreformen gennem-

førtes udkastede den nøjagtige Plan til den i et politisk Flyveskrift, og i Dramaet *Hellas* spaaede den græske Opstands lykkelige Udgang paa en Tid, da den for Statsmændene stod som haabløs, er rent Fantast, saasnart han kommer ind paa Kapitlet om Menneskeslægtens tilstundende Guldalder. Man efterlæse hvorledes han som Yngling skildrer den i *Dronning Mab:* «Nordpolens Is smelter, Ørkenerne opdyrkes, Basilisken slikker Barnets Fod, Vindene bliver melodiske, Frugterne er altid modne, Blomsterne altid smukke. Løven leger med Kiddet, Mennesket dræber og spiser intet Dyr, Fuglene flygter ikke længer for Mennesket. Der gives ingen Rædsel mere.» Maa man ikke herved mindes enkelte af den samtidige franske Socialismes vildeste Fremtidsdrømme: Indførelsen af Samfunds- og Arbejds-Paladser *(Falansterer)* vilde efter den af Fourier udkastede Plan i den Grad indvirke paa den hele Jords Økonomi, at tilsidst endog Naturforholdene vilde blive grundigt forvandlede: en Nordlyskrone vilde, befæstet ved Nordpolen, give Sibirien Andalusiens Varme; Mennesket vilde berøve Havet dets Salt og til Gengæld give det en Limonadesmag, og Havuhyrer vilde som Søheste lade sig spænde for vore Skibe. Heldigvis gjorde Dampmaskinen kort derefter dette Forspand overflødigt. Selv Byron, den uden Spørgsmaal mest praktiske af disse Digtere, er dog Digter ogsaa i sin Politik. Det er neppe tvivlsomt, at Grækenlands Kongekrone har lokket ham som hans Anstrengelsers Maal.

Det er da ikke Meningen at ville tilsløre, hvor lidet det fattes ogsaa engelske Digtere paa Fantasteri i praktisk Retning. Der gaar dog ligefuldt et virkelighedskært Træk gennem deres Moral og deres Livsbetragtning, som ikke findes saa udpræget hos noget andet Folks. Der er flere Gran af sund Menneskeforstand opløst i deres Poesi end i andre Digteres. Dem alle udmærker en levende *Retfærdighedstrang.* Wordsworth arver den fra Milton; Campbell, Byron og Shelley føler den saa oprindeligt, som kunde de gøre den gældende mod en Verden. Den spiller ingen Rolle hverken hos Byrons store tyske Forgænger Goethe eller hos hans rigtudrustede franske Efterfølger Musset. Ingen af disse har nogensinde som han stævnet Fyrster og Regeringer for Retfærdighedens Domstol. Men hvad der især er ejendommeligt engelsk, det er at denne Retfærdighed, hvorom Englænderne drømmer, ikke som den, Schiller f. Eks. tilbeder, er en paa Forhaand elsket Idé, men et Barn af Nytten. Man vælge for

tydeligt at fornemme dette en saa luftig, saa idealistisk Digter som Shelley og man vil se, at hans Moral er en ligesaa udpræget Nyttefilosofi som Benthams og Stuart Mills. Der forekommer med Hensyn til dette Punkt et slaaende Afsnit i et af hans Essays. Han siger i 2det Kapitel af *Speculations on Morals:* »Hvis Nogen fremturer i at spørge, *hvorfor* han bør fremme Menneskehedens Lykke, saa forlanger han en matematisk eller oversanselig Grund for en moralsk Handling. Urimeligheden af denne Tvivlelyst er mindre tydelig, men ikke mindre virkelig end den at kræve en moralsk Grund for en matematisk eller oversanselig Kendsgerning.» I Læren: den højeste Lykke for det størst mulige Antal, og i den dybe, praktiske Retfærdighedstrang, der er dens sjælelige Ophav, ligger i Virkeligheden Udgangspunktet for den engelske Poesis Radikalisme under den store europæiske Reaktion.

III.

Da Englænderne paa én Gang er det mest udholdende og det mest foretagende Folk, den Nation, der hænger mest ved Hjemmet og den mest rejselystne, den som langsomst foretager Forandringer og den politisk mest frisindede af alle, spalter Aanderne i dette Land sig naturnødvendigt i to store politiske Grupper, af hvilke den ene betegner den bevarende Fastholden, den anden det vovende Frisind. Partidelingen har her ingen Lighed med Frankrigs. Er det end en Overdrivelse med Taine at sige, at Frankrig kun har to Partier, de tyveaariges og de fyrretyveaariges Parti, saa er denne Inddeling dog maaske den væsenlige, som de historiske Partinavne kun tillemper. I England er Spaltningen begrundet i selve Folkekarakteren, og vi finder i dette bevægede Tidsrum af Landets Poesi Wordsworth som Repræsentant for den ene Gruppe af Egenskaber, Byron som Type for den anden.

Men endnu dybere begrundedes i Aarhundredets første Dage Spaltningen ved Datidens Hovedbegivenheds dobbeltsidige Natur. Denne Hovedbegivenhed var Krigen med Frankrig. Allerede om den tyske Frihedskrig brugte jeg det Udtryk, at den vel var Opstand mod et frygteligt Tvangsherredømme, men mod et saadant, der var Udtryk for Revolutionens Ideer, og at den vel var Kamp

for Arne og Hjem, men paa Kommando af de gamle reaktionære Fyrstehuse, og kunde dette med Sandhed siges om Tysklands Kamp, i hvor langt højere Grad gælder det da ikke om Englands, hvis Uafhængighed var uanfægtet, men hvis Interesser vare i høj Grad truede og som under hele den langvarige Krigstid og endnu længe efter ikke som Tyskland i Bevægelsens Spidse havde frihedselskende Mænd, men havde nedlagt den højeste Magt i Hænderne paa den stiveste og mest haardnakket reaktionære Toryregering, som Englands Historie nogensinde havde set.

Derfor er det, at Baggrunden for hele dette Tidsrum af skøn Literatur er saa mørk. De Skyer, der danner den, er tunge og sorte, «uigennemtrængelige for Solen» *(sunbeamproof)* vilde Shelley kaldt dem. England tager sig som Baggrund for det Billede, jeg vil oprulle, ud som et Landskab i Natbelysning. Folkets *store* Egenskaber var vildledte, dets sjældne Standhaftighed anvendt til Bekæmpelse af Frihedstrangen hos et andet Folk, dets ædle Frihedskærlighed først brugt til Styrtning af det napoleonske Tvangsstyre for saa at misbruges til Rejsning af alle de gamle møre Troner, som man, dækket af Krudtrøgen fra Waterloo, tømrede op med en Hast som ellers kun Skafotter. Folkets *neutrale* Egenskaber blev opammede til slette; Selvkærligheden og Fastheden opfostredes til Adels-Haardhjertethed og Købmands-Selvsyge, som den trives under Reaktioner; Undersaatsfølelsen overfor Kongehuset hidsedes til Trællesind, og den folkelige Selvfølelse æggedes til Nationalhad, som det udklækkes under lange Krige. Og endelig overudvikledes Folkets *slette* Egenskaber. Den Kærlighed til ydre Anstand for enhver Pris, der er de moralske Drifters Skyggeside, udvikledes til Hykleri paa det sædelige Omraade, og den Fasthængen ved en engang oprettet Religion, der er en praktisk og ikke til Grunden tænkende Aandsretnings mindst tiltalende Ledsager, opildnedes dels til Skinhellighed, dels til Ufordragelighedens Forfølgelseslyst. Ingen Tid var gunstigere for Udviklingen af Hykleri og Fanatisme end denne, i hvilken Folket af sine Førere ligefrem opmuntredes til at pukke paa sin Religion overfor det fritænkerske Frankrig.

Mest af alle led Landets største Digtere derunder. Det er nuomstunder forslidt at tale om den Skinhellighed *(cant)*, der fordrev Byron fra hans Hjem, og mangen mere forfinet Aand er tilbøjelig til at ville forklare som ærlig om end indskrænket Overbevisning, hvad man tidligere rask væk betegnede som

Hykleri. Men det er umuligt at gaa ind paa denne Opfattelse. En Gudelighed, der lægger sig for Dagen som den engelske gjorde mod Byron og Shelley, er ikke Dumhed alene, den er et af Trangsynthed baaret højst modbydeligt Hykleri. Den udmærkede amerikanske Iagttager Ralph Waldo Emerson's Anskuelser om dette Punkt har stor Værdi, fordi Emerson som Amerikas første Kritiker, som Englændernes største Beundrer og som Bedømmer af sin egen Race har alt Krav paa Tiltro. Han siger: «Den kraftige engelske Forstands Sløvhed med Hensyn til Religionen beviser, hvor megen Fornuft og Ufornuft der kan forenes i én Hjerne. Englændernes Religion er Citater, deres Kirke en Dukke og enhver Kritik bliver tilbagevist med Rædselshyl. I venter, at de i det gode Selskab vil le af Pøbelens Trosiver, men de gør det ikke, de er selv Pøbelen . . . Englænderne, der i alle Ting hader Forandringer og fremfor alt afskyr dem i religiøse Anliggender, holder fast paa den sidste Pjalt af det Kirkelige og hykler paa en gruelig Maade. Englænderne — og jeg vilde ønske, det indskrænkede sig til dem, men det er et stygt Hang, som ligger i det angelsaksiske Blod i begge Verdenshalvkugler — hykler fremfor alle andre Folk. Franskmændene overlader dem ganske og aldeles denne Industri. Hvad er saa modbydeligt som de høflige Buk, man gør for Gud i vore Bøger og Aviser! Den folkelige Presse er skændig i sit nøjagtige Maal af hellig Holdning, og Dagens Religion er et Sinai, hvis Tordenkiler smeddes af de Rige . . . Kirken er i dette Øjeblik meget at beklage. Den har intet andet tilbage end sit Gods. Naar en Biskop træffer sammen med en forstandig og dannet Mand, kan han kun hjælpe sig ved at drikke Vin med ham.»*) Denne Skildring gælder Tiden omkring 1830; man tænke sig da selv, hvorledes Tilstanden tyve Aar tidligere var.

Først og sidst blev dog Folkets beklageligste Last, Hanget til Undertrykkelse, formelig sat i System. Om intet Tidsrum gælder det som om dette, hvad man har betegnet som Britanniens Grundskade: England, Skotland og Irland undertrykker i Forening de fjerne Kolonier, England og Skotland gør fælles Sag for at undertrykke Irland, kue den irske Kirke og holde irsk Værkflid og Handel nede, England samler sig for at trænge Skotland tilbage, og i England selv undertrykker den Rige den

*) Emerson: *English traits* 222—30.

Fattige og den herskende Kaste alle de andre. Af 30 Millioner Mennesker var i dette Tidsrum kun én politisk stemmeberettiget, og den, som blot vil læse Udfaldene mod Englands Godsejere i Byrons *Broncealderen*, vil kunne se, hvor skamløst de under Krigen berigede sig paa de andre Klassers Bekostning og hvor hensynsløst deres hele Politik gik ud paa at kunne vedblive hermed.

Denne Tilstand er det, som udøver en dels fordærvelig, dels i modsat Retning begejstrende og ansporende Indflydelse paa Landets Skribenter. De, i hvem den hellige Ild brænder svagt, slukkes tidligt og staar som reaktionære Støtter for den herskende Tilstand. De derimod, hvis lynsvangre Aander var anlagte til at gaa mod Vinden, udvikler under Trykket af disse Forhold en Frihedspatos, der sætter det politiske Luftlag i Skælven. For disse Digtere staar England som «et Gibraltar af Vedtægter», og de forlader deres Fædreland for at angribe, bestorme og bombardere deres Hjem med alt Spottens og Harmens Kasteskyts.

Det er nødvendigt at gaa noget mere i det Enkelte med Hensyn til de politiske Forhold i dette Hjem for ret at kende den Jordbund, paa hvilken Literaturen spirer i Vejret og for at forstaa de Grundsætninger (ikke angaaende Kunst, men Stat, Samfund og Religion), der spalter Digterne i hinanden modstaaende Grupper. Paa Englands Trone sad ved Aarhundredets Begyndelse (allerede fra 1769) *Georg den Tredje.* Fra hans Barndom af havde hans Moder stræbt at bibringe ham de overdrevne og uengelske Forestillinger om Suverænitetens Betydning, der var gældende paa Fastlandet, og det var i den Grad lykkedes, at den ene efter den anden af de høje Lorder, der var valgte til Prinsens Hovmestere, frasagde sig dette Hverv, fordi deres Indflydelse blev modarbejdet. En af disse, Lord Waldegrave, der ikke blot var en skarp Iagttager, men en hengiven Tilhænger af Huset Hannover, har givet et Billede af Grundtrækkene hos hans Myndling, der er alt andet end indtagende; han skildrer ham som jævntbegavet, men uden al Flid; som strengt retskaffen, men uden den Aabenhed og Frimodighed, der gør Retskaffenhed elskværdig; som oprigtigt from, men stadigt opmærksom paa sin Næstes Fejltrin og Synder; som bestemt, men stædig og fordomsfuld; han skildrer hvorledes Forbitrelse og Vrede aldrig giver sig Luft hos ham, men straks slaar ind og

øjeblikkeligt kun afføder Forbeholdenhed og Forstillelse, for sidenhen at ytre sig med des større Virkning, og hvorledes den samme Konge, der havde en saa haardnakket Hukommelse for enhver Uret, der var tilføjet ham, besad en mere end kongelig Glemsomhed overfor de Tjenester, som blev ham viste. Hans Aands fuldstændige Forbening i Fordomme var dog maaske hans største Mangel som offenlig Personlighed og som Regent. I sit private Liv var han jævn, ærlig, paalidelig og indgød sine Undersaatter stor Agtelse, skønt Manglerne ved hans Opdragelse aldrig blev oprettede. Da han kom til Roret, havde han liden eller ingen Kundskab hverken til Mennesker eller til Bøger, og hele sit Liv var og blev han fuldstændig uvidende angaaende Literatur og Kunst; men det egennyttige Hof omkring ham bibragte ham snart en ikke ringe Menneskekundskab, og han, mod hvem Store og Smaa, hvor han saa hen, rakte Haanden ud, lærte snart at kende hver Mands Pris og beregne den Nytte, han kunde have af ham. Hans af Naturen gode Forstand blev hverken styrket ved Studier eller Rejser eller Samtaler, men alle de Spørgsmaal om Enkeltheder, der ikke udfordrede nogen finere Sjælens og Tankens Dannelse, forstod han at sætte sig ind i og behandle med den Dygtighed, der var nødvendig for en Regent, som allernødigst vilde indskrænke sig til at være Konge af Navn.*)

Georg den Tredje var Englands Frederik den Sjette. Han var en virkelig patriarkalsk Regent og følte sig selv som sit Folks Fader. Landet mistede under ham de nordamerikanske Kolonier, som Danmark under Frederik den Sjette mistede Norge, uden at dette Tab eller den ufornuftige Politik, der havde fremkaldt det, gjorde noget Skaar i den Folkeyndest, Fyrsten nød. Kong Georgs Husholdning var et Mønster paa en engelsk Gentlemans Husliv. Tidligt op om Morgenen! var dets første Grundsætning. Det var tarveligt, ordenligt, sparsomt, ægte borgerligt indrettet i enhver Henseende. Det var kedsommeligt i en Grad, som dets Historieskriver Thackeray «gyser» ved at overveje.

Naar Kongen selv var staaet rigtig tidligt op en Dag og selv havde vækket sine Pager, slog han paa sin Morgentur en Passiar af med Enhver, han mødte, gik ukendt ind i mangt et Hus og mangen en Hytte, gav snart et Barn en Sølvmønt,

*) Massey: *History of England I.*, 59 ff.

snart en fattig Kone en Høne. En Dag traf han med Dronningen en lille Dreng, med hvem de gav sig i Snak, indtil Kongen sagde til ham: Knæl ned, det er hendes Majestæt Dronningen, med hvem du taler! Men da den Lille haardnakket vægrede sig derved af pligtskyldigt Hensyn til nye Benklæder, rørte denne tidlige Sparsommelighedssans den gamle Georg saa stærkt, at han trykkede Drengen til sit Hjerte.

Dagene ved Hoffet gik hen med en slæbende Ensformighed, der jog de unge Prinser langt bort fra Hjemmet og havde sin Del af Skylden for at de artede sig saa slet. Om Aftenen spillede Kongen enten sin Tokkodilje eller han havde sin Aftenkoncert, hvortil han regelmæssigt nikkede, medens Pagerne gabede sig ihjel ude i Forværelset.

De daglige Spasereture foregik i Familiegruppe paa Windsorvolden, medens Folket samlede sig gemytligt rundt omkring og saa paa, og Drengene fra Eton trykkede deres rødkindede Hoveder frem under Hobens Albuer. Musiken spillede, og naar Friluftskoncerten var forbi, undlod Kongen aldrig at tage sin trekantede Hat af og hilse Musikanterne med de Ord: Jeg takker Dem, Gentlemen.

Hvilken Dansk maa ikke ved disse Scener tænke paa Frederik den Sjettes Spasereture og Sejladser som Storadmiral i Frederiksberg Have! Som han vandt Georg den Tredje Hjerterne ved sin borgerlige Optræden og sin luvslidte Frakke; ogsaa om Kong Georg gælder det, hvad Orla Lehmann siger om Frederik den Sjette, at man «i Kongens Jævnhed (baade i Forstand og Færd) og godmodige Deltagelse for Individernes Vel saa en Erstatning for Statsmandens og Regentens Brøst» — og hvor mange havde endda Øje for den sidste! For det store Flertal af Englands Beboere var den gamle Georg en mægtigt skarpsindig Statsmand og en vældig Suveræn. Der gives et i sin Tid berømt Stik af ham (Gilray's), hvor han er afbildet — i gammel Paryk med en snever, gammel, grim Windsor-Uniform — som Konge af Brobdingnag, holdende en lille Gulliver paa sin ene Haand, og med en Operakikkert i den anden, hvorigennem han iagttager Mandslingen. Hvem tror man den lille Gulliver er? Han bærer trekantet Hat og den lille graa Marengo-Frakke.

Danske Læsere vil erindre et gammelt Billede, der i fotografisk Gengivelse for nogle Aar siden gjorde megen Lykke. Det havde til Underskrift «Den høye elskede Familie» og forestillede

Frederik den Sjette med samt hans hele Slægt fra den største til den mindste paa en Spaseregang. Er dette lille Familiemaleri, der findes hos Frk. Burney, som beskriver en Eftermiddagspromenade i Windsor, ikke det nøjagtige Sidestykke dertil? «Det var virkelig et rigtig nydeligt Optog. Den lille Prinsesse Amelia, der netop var bleven tre Aar gammel, gik ene og forrest med en ny Kjole paa af fint Musselin, og med en smuk lukket Hat, hvide Handsker og Vifte, i høj Grad henrykt over at være stillet til Skue, og uafbrudt drejende Hovedet for at se Enhver, hun gik forbi; thi alle de Spadserende stod op mod Husene fra det Øjeblik den kongelige Familie kom til Syne, for at den kunde have Vejen fri. Saa fulgte Kongen og Dronningen, ikke mindre glade over deres lille Yndlings Fornøjelse. Kronprinsen havde budt Lady Waldegrave Armen; derefter kom Prinsesse Augusta Arm i Arm med Hertuginden af Ancaster, General Bude, Hertugen af Montague og Major Price, der som Staldmester sluttede Toget.» Hvilket smukt Billede! udraaber Thackeray: Medens dette Festtog langsomt drager forbi, spiller Musikkorpset sine gamle Melodier og Sollyset falder over de gamle Fæstningsværker og belyser den kongelige Standart, der hænger ned fra det store Taarn, de mægtige Elmetræer og den kongetro Tilskuerskare, som det yndige Barn kærtegner med sit uskyldige Smil.

Dette er den hjemlige Idyl, hvortil udadtil svarer Kongens Lidenskab for at undertrykke Nordamerika, bekæmpe den franske Revolution, tilintetgøre den irske Kirke og lade Negerhandlen med alle dens Rædsler vedblive at bestaa. Dog selv den hjemlige Idyl varede ikke Aarhundredet ud. I Aaret 1788 havde Kongen det første Anfald af Afsind, og allerede da drøftedes med uhørt Lidenskab i Parlamentet Prinsen af Wales' Regentskab, der i Aaret 1810 blev endegyldigt fastslaaet. Oppositionen mente dengang at have for lange Tider styrtet Torystyret, ifald Prinsen blev udnævnt til Regent. Hans Karakter og Sæder var imidlertid hos Folkets store Flertal saa ilde berygtede, at hans Tronbestigelse imødesaas med Angst Men netop som et Lovforslag desangaaende skulde indbringes, saa Pitt sig istand til at forelægge Parlamentet en Lægebulletin om Hans Majestæts umiddelbart forestaaende Helbredelse, og Faren drev for denne Gang over. Prinsens Skuffelse var stor, og han kunde des mindre skjule den, fordi han under Kongens Sygdom havde lagt et alt andet end sønligt Sindelag for Dagen. Han besad

en vis Evne til at efterligne Andres Lader og Stemmer, og det var en af hans Hovedfornøjelser under Faderens Sygdomstid at more de gode Hoveder, de lystige og udsvævende Mænd og Kvinder, der udgjorde hans stadige Kres, med at eftergøre sin afsindige Faders Udseende og Handlinger for dem. Man har i dette ene Træk hans Karakter, den Mands Karakter, der saa længe paa Grund af en vis sleben Anstand bar Navnet af «den første Gentleman i Europa».

Man maa beundre den Færdighed, hvormed denne Mand forstod, om end blot for en kort Tid at vinde Tidens sjældneste Aander. Han havde Burke og Fox og Sheridan til Omgangsvenner. Vel sandt, det var, som Thackeray bemærker, neppe hans Meninger om Forfatningsspørgsmaalene eller om Irlændernes Forhold, de brød sig om at høre — *hans* Meninger om Sligt! Men han snakkede om Terninger med Fox og med Sheridan om Vin, det var Punkter, hvor Narrens og Geniernes Interesser mødtes, og Brummels Ven og Rival var mellem Tidens Modeherrer Autoritet i ethvert Spørgsmaal, om hvilke Knapper der passede til en vis Art Vest og hvilken Sauce der stemte med en vis Art Postej. Vi ser ham vinde selv Moore et kort Minut. I dennes Brev til hans Moder fra Juni 1811 (*Memoirs* I, S. 225) sporer man tydeligt, at han er smigret af Prinsregentens «hjerteligt fortrolige Tone». Og det Samme gælder et Øjeblik om Byron; hans Forsoningsbrev til Walter Scott viser, hvor lidet ufølsom han var for Regentens Smigrerier i Anledning af *Childe Harold*. Og nu Scott! I sin Egenskab af haardnakket Tory var han altid Prinsregentens tro Mand, saa ædel og brav han end var. Da Georg den 4de som Konge ankom til Skotland, hvor han optraadte i en Klanhøvdings Kostyme med sine fede Lægge blottede og et skotsk Skørt om sin uhyre Vom — Slutningen af *Broncealderen* spotter derover — gik Walter Scott ombord i Kongens Jagt for at hilse paa ham, greb et Glas, hvoraf Hs. Majestæt lige havde drukket, udbad sig den Naade at maatte beholde det, lovede, at det for evigt skulde gaa i Arv i hans Familie, gik hjem, traf der en uventet Gæst, kastede sig i en Stol og — satte sig paa sin Baglomme for altfor tidligt og smerteligt at mindes det kongelige Erindringstegn. Han vedblev at være Georg den Fjerde tro, selv da Moore længst havde spækket ham med sine Vittighedspile, da Byron længst havde gennemhaanet ham med sine blodige Epigrammer, og da selv

Brummel paa en Spaseretur i Hyde Park havde betragtet ham fremmed gennem sin Lorgnet og spurgt Prinsens Ledsager: hvem er *Deres fede Ven?*»

Den indsmigrende Tronfølger var nemlig efterhaanden bleven saare omfangsrig. Det Liv, han førte med uafladelige Sviregilder havde givet ham et saadant Huld, at han ikke mere gad gaa. Naar han skulde køre ud, blev et Bræt lagt ud af Vinduet, og ad dette lod han sig glide ned i sin Vogn. Medens Væverne i Glasgow og Lancashire raabte til Himlen af Sult, foranstaltede han kæmpemæssige Festligheder med uhyre Pragt og modtog den landflygtige Bourbon som Ludvig den Attende. Drengen er Fader til Manden, siger Wordsworth. Georg den Fjerde betegnede sin Indtrædelse i Hoflivet ved en Stordaad, værdig hans tilkommende Liv. Han opfandt et nyt Skospænde. Det var én Tomme langt og fem Tommer bredt. «Det bedækkede,» fortæller Samtiden, «den hele Vrist og rakte ned paa begge Sider af Foden.» Ved hans første Optræden paa et Hofbal, læser vi, at hans Vams var af rosenfarvet Silke med hvidt Opslag, hans Vest af hvid Silke, broderet med forskelligfarvet Glansstof og prydet med en Overdaadighed af eftergjorte Ædelstene. Hans Hat var smykket med to Rækker af Staalperler, femtusind i Tallet, med en Knap og en Snor af samme Metal og sat op med et krigerisk Snit.

Et krigerisk Snit! Det passede godt til det Hoved, som bar den. Dette Hoved var, dengang da dets Besidder begyndte at holde Hus i sit nye, prægtige Palads Carlton House, fuldt af løse Planer til at opmuntre Literatur, Videnskab og Kunster, og det kunde et Øjeblik synes at være Alvor, naar man ved Prinsregentens Bord hørte Walter Scott, Tidens bedste Fortæller, med undersaatlig Hengivenhed og virkelig Elskværdighed meddele morsomme, lunerige Historier af sit uudtømmelige Forraad, eller naar Moore i denne Kres sang nogle af sine søde anakreontiske Sange, eller Grattan, Irlændernes stolte Fører, bidrog til Underholdningen med sin fantasirige og følelsesfulde Veltalenheds Liv. Men hvor snart veg ikke disse Mænd Pladsen for et Selskab, der ganske anderledes passede for Prinsen: franske Kokke, franske Dansere, Jockeyer, Hofnarre, Koblere, Skræddere, Boksere, Juvelerere og Fægtemestre. Med slige Folk tilbragte han den Tid, han havde tilovers fra sine Elskerinder og sine Drikkelag. Han viste sin kunstneriske Smag og Sans

ved i dyre Domme at sammenkøbe sig hele Læs af kinesiske Snurrepiberier. Neppe var da ogsaa Skønaanden bleven Regent, før han brød med de gode Hoveder blandt Whiggerne, hvis Selskab han havde søgt. Han slog om og blev pludseligt Tory.

Der er fire europæiske Regenter i dette Aarhundredes første Halvdel, som staar i et iøjnefaldende Slægtskabsforhold til hinanden: Ludvig den 1ste af Bayern, Friedrich Wilhelm den 4de af Prøjsen, Christian den 8de af Danmark og denne engelske Prinsregent. Det er de fire reaktionære Skønaander paa Tronen. I England som i Danmark optræder i Kongefamilien det literære Dilettanteri efter den patriarkalske Enfold. Rigtignok var det hist forenet med de uhyggeligste Sæder og en næsten ubegribelig Ladhed. I Aaret 1816 hensad i Newgate 58 Dødsdømte, oppebiende at Prinsregentens Fornøjelser og Adspredelser skulde levne ham Tid til at underskrive Dødsdommen eller at benaade, og mange af dem havde siddet saaledes ventende fra December til Marts. Forgæves lød i Parlamentet Brougham's frygtelige Anfald paa «dem, der naar Fængslerne var overfyldte med Ulykkelige, ikke et Øjeblik kunde opsætte deres tankeløse Fornøjelser for at gøre Ende paa denne sørgelige Svæven mellem Liv og Død». Man efterslaa i denne Anledning Moore's Satirer i *Twopenny Post-bag*. Her viser det sig, at den elskværdige irske Sangfugl havde Næb og Kløer. Man ser af *Scotts Levned* (III, 342), med hvilket roligt Smil Regenten i 1815 skemter med de Vers af Moore, der skildrer hans Bord som overfyldt med Modejournaler paa den ene Side og uunderskrevne Dødsdomme paa den anden! Disse Vers var kun altfor retfærdige og havde kun hjulpet altfor lidt. Allerede i en Parlamentstale, holdt i April 1812, havde Castlereagh sagt: «Det er umuligt for Hans kongelige Højhed at frigøre sin Person fra den overvældende Dynge af Papirer, som er ophobede paa hans Bord.» I Moores Satire *Papirernes Oprør* hedder det:

Til Højre ulæste Bønskrifter laa
til Venstre fem Lægers Recepter man saa.
Her Kræmmerregninger — Statspapirer,
Kærestebreve og Kraft-Eliksirer
mod Kvalme, Planer til nye Sadler,
Te, ristet Brød med Skinke og Ost,
Dødsdomme i Mængde og Morning Post.

Og derefter lader Regenten fire Aar senere 58 Dødsdomme ophobe sig.

Vi saa, at han neppe var bleven beklædt med Regeringens Værdighedstegn, før han brød med sine fordums Venner og blev Tory. Det store, langvarige Toryministerium blev stiftet med Liverpool i Spidsen, en sejg Reaktionær, men godmodigt doven, fra hvem Forbitrelsen altid gled over paa hans Fæller; han var som Førsteminister en Slags Konge med indskrænket Magt, hæderlige Hensigter og beskedne Evner. Han nød, ligesom hans Embedsbroder Lord Sidmouth, den Forret hverken at blive frygtet paa Grund af sin Karakterstyrke eller misundt paa Grund af sine Anlæg. Den mest betegnende og mest udsatte Personlighed i Ministeriet var Lord Castlereagh, en middelmaadig begavet, men handledygtig Mand, hvem Wilberforce engang bestemte som: en Fisk i Koldblodighed. Han havde et smukt Ansigt og en kommanderende Stemme, og hans ydre Person bar større Æresbevisninger tilskue, end der havde været skænket noget Underhusmedlem siden Robert Walpoles Dage. Han var «den ædle Lord med det blaa Baand». Han havde fra først af Forkærlighed for Enevælden, og hans Samkvem med Fastlandets uansvarlige Fyrster havde end mere bidraget til at udvikle de for en konstitutionel Minister betænkeligste Grundsætninger hos ham. Ingen Bevidsthed om hans Forstands Sneverhed eller hans Opdragelses Mangler forhindrede ham fra strømmevis at fremkomme med uformelige Sætninger og løse Bevisgrunde. Hans Skoledannelse var saa ringe, at han ikke formaaede at sætte to Sætninger rigtigt sammen, og han vakte kun altfor tidt Husets Latter ved sin Ordstrøm; men han stod med urokkelig Haardnakkethed mod alle Angreb uden at nogen ytret Mistanke eller Bitterhed syntes at rokke ham et Haarsbred fra hans Vej, og overfor Parlamentet anslog han atter og atter Enevældens gamle «Vi alene vide». Byron, Shelley og Moore flaar ham ligeligt i deres Digte. Tilbage staar endnu at nævne Kansleren Lord Eldon, Torypartiets Lære i Menneskeskikkelse, hvis Tanker Dag og Nat var optagne af hvad han kaldte at opretholde Forfatningen. Den, der vilde ophæve en eller anden gammel Eneret, en eller anden forældet Friheds-Hindring eller Indskrænkning, og end mere Den, der vilde afskaffe en gammel, grusom Straffelov, lagde efter hans Opfattelse Haand paa Forfatningen. Og ikke desmindre var han selv uafbrudt den første til midlertidigt at ophæve dette hans

eget Skytsværn, Loven, saasnart denne stod ham i Vejen. At sætte Habeas-Corpus Akten ud af Kraft for en Tid, at kneble Pressen o. s. v., slige gavnlige Amputationer var efter hans Skøn Liv for Forfatningen; at indgyde den nyt Blod, det var Død.

Det var dette Ministerium, som i 1814 forbausede Alexander af Rusland ved dets Iver for at genoprette de af Revolutionen rystede Grundsætninger. Den russiske Kejser haanede det engelske Ministerium ved at beklage dets reaktionære Tilbøjeligheder og søge Omgang med Oppositionens Førere i London. De første Meddelelser om den franske Revolution havde hos Englands Regering og Folk vakt Samstemning. Modstanderne Pitt og Fox enedes i at hilse den som en af de største og ypperste Begivenheder i Menneskehedens Historie. Men neppe var Blod bleven udgydt hinsides Kanalen, før Befolkningens Masse, ja selv Oppositionens Flertal saa hele sin Arv fra Fortiden: Kongemagten, Religionen, Ejendomsretten i Fare, og dannede et uhyre Ordenens Parti. Burke var blandt Whiggerne den, der først med voldsom Heftighed fordømte Revolutionen og som særligt fordømte sin Ven og Partifælle Fox for hans Forsvar for dens Aand. De gamle Whigger sluttede sig til Burke. Pitt, der havde planlagt en Række nødvendige Reformer, vovede end ikke at skride ind imod Englands fordærvelige Valgsystem og tilstod paa given Opfordring, at hvorvel han var fuldt overbevist om Nødvendigheden af en Parlamentsreform, var Tiden nu ikke gunstig til saa vovelige Forsøg. I enhver frisindet Rørelse, selv i den uskyldigste og dybest berettigede, begyndte man at spore den frygtede Jakobinisme. Da Wilberforce indledede sin Agitation mod Slavehandelen, var han paa én Gang støttet af Regering og Opposition. Kun Kongen, Rhederne og Overhusets Adelsmænd stode ham dengang imod. Men da han i 1791 anden Gang prøvede Stemningen, var den slaaet saaledes om, at Forfægterne af Slavehandelens Afskaffelse næsten blev betragtede som Jakobinere, og med 163 Stemmer mod 88 blev Loven om Slavehandelens Ophør forkastet.

Hertil kom det i England skrækindjagende Indtryk, Revolutionen havde gjort paa Irland. Man hilste Budskabet om den, som Slaver og Livegne hilser Budskabet om Frihed. Skønt det irske Folk, ført af den ædle, af Byron saa begejstret besungne Henry Grattan, i Aaret 1782 havde faaet sit Parlament anerkendt som ligeberettiget med det engelske, var dog saa vel dets Handel som dets Religion undertrykt. Den maadeholdne Thomas Moore

bruger selv det Udtryk, at han som Barn af katolske Forældre kom til Verden med Slavens Aag omkring sin Hals. Han fortæller, hvorledes han som Dreng i 1792 blev taget med af sin Fader til et Festmaaltid i Dublin i Anledning af Revolutionen, og hvorledes Formanden udbragte følgende Skaal: «Gid Brisen fra Frankrig maa bringe den irske Eg til at grønnes!» Hos ham finder man den Bevægelse, der gik igennem den irske Ungdom, skildret. Han kendte og beundrede dens Fører Robert Emmet. Naar Emmet i den Dublinske Diskussionsklub, hvis Ledestjerne og Prydelse han var, i veltalende Ord skildrede den franske Republiks Bedrifter, naar han med en Hentydning til Cæsar, der svømmende over Rubicon holdt sit Sværd i Vejret med den ene Haand, sin Krigshistorie over Vandet med den anden, udbrød: «Saaledes vader Frankrig gennem et Hav af Blod i Storm; men medens det med den ene Haand svinger Sværdet imod sine Undertrykkere, holder det i den anden Videnskabens og Literaturens Skatte uplettede af den blodige Strøm, hvorigennem det kæmper sig frem» — da lyttede hans unge Landsmænd ikke blot til Talens ligefremme Indhold, men efter enhver Afvigelse fra Sagen og enhver Sidebemærkning, der kunde drage Irland ind under det behandlede Æmne. Slige Hentydninger udeblev da heller ikke. «Naar et Folk,» udraabte han en Dag, «der rask gaar frem i Kundskab og Magt, tilsidst iagttager, hvor langt dets Regering er sejlet agter ud bag det, hvad Andet er der da at gøre, end at trække Regeringen frem i Højde med Folket!»

Den Dag var ikke fjern, da Robert Emmet dyrt skulde bøde for saa dristige Ord. I 1798 knaldede det opsamlede Sprængstof af, og Castlereagh vaskede (efter Byrons Udtryk) sine unge Hænder i Erins Blod. Det Raseri, hvormed Regeringen gik tilværks mod Oprørerne, var saa dyrisk og vildt, at neppe nogen europæisk Opstands Undertrykkelse i den nyere Tid har ført saadanne Rædsler med sig.

Hadet til Revolutionen fortsatte sig som Had til Napoleon. Dette gik over alle fornuftige Grænser. Thackeray fortæller en Anekdote, der giver en Forestilling om dets Grad. Jeg kom, siger han, fra Indien som Barn, og vort Skib lagde an ved en Ø paa Vejen hjem, hvor min sorte Tjener tog mig med til en lang Spadseretur over Klipper og Høje, indtil vi naaede en Have, hvor vi saa en Mand gaa op og ned. «Det er ham,» sagde den sorte Mand, «det er Bonaparte. Han spiser tre Faar hver Dag

og alle de smaa Børn, han kan faa fat paa,» og Thackeray tilføjer: der var flere Mennesker i det britiske Rige end dette stakkels Kalkutta-Tyende, der havde en lignende Rædsel for den korsikanske Menneskeæder. Den fremtræder lige stærkt i Wordsworth's Sonetter, i Southey's Digte og i Walter Scotts berygtede Napoleonsbiografi. — Krigene mod Frankrig indledede den store britiske Reaktion: Gentagen Ophævelse af Habeas-Corpus-Akten, Eduard den Tredjes gamle Højforræderibestemmelse skærpet, Forsamlings- og Ansøgningsret indskrænket, Pressefriheden snart forvandlet til et tomt Ord. Især i Skotland blev grusomme Love fra Fortiden fremsøgte, og højt dannede Mænd sendte som simple Forbrydere til Australiens Straffekolonier. Man vovede imod Republikanere og Lighedsmænd i England at tale om Kronens Uindskrænkethed, om Parlamenter og Nævninger som om underordnede Bi-Magter. Der dannedes et altbeherskende Parti under Feltraabet: Konge og Kirke!

Kongen selv var gal, Prinsregenten værre end gal og Kirken forhyklet. Misvækst, Oversvømmelse, Hungersnød indtraf i 1816. Nagende Sult drev rundt om i Landet den lavere Befolkning planløs fra Hus og Hjem. Man finder Stemningen udtalt i Shelley's *Anarkiets Maske*. I Leicestershire ødelagde Arbejderne i deres Fortvivlelse Kniplingsvæverierne og sloge Væverstolene i Stykker. Det er til deres Forsvar, at Byron holder sin første, smukke Parlamentstale.

Man ser af Romillys Dagbøger, hvor umuligt det var for de faa frisindede Mænd at faa den ringeste Reform sat igennem. Han, den almindeligt hædrede Forbedrer af Englands grusomme Straffelovgivning, nutildags mest bekendt som Prinsessen af Wales' juridiske Støtte og som Lady Byrons Sagfører, siger i sin Dagbog fra 1808: «Hvis Nogen ønsker at faa en fuldstændig Forestilling om de ulykkelige Virkninger, som den franske Revolution og de Rædsler, der fulgte den, har afstedkommet i vort Land, saa lad ham blot forsøge en eller anden Omformning af Lovgivningen efter menneskekærlige og frisindede Grundsætninger. Han vil da opdage, ikke alene hvilken stump Rædsel for Forandringer, men hvilken Grumhedsaand der er faret i altfor mange af hans Landsmænd.» Paa Romillys Forslag om Ophævelse af den Lov fra William den Tredjes Tid, hvorefter Butikstyveri blev straffet med Hængning, svarede Lord Ellenborough, kraftigt støttet af Lord Eldon, med Beklagelse af «at en moderne Filosofi nu endog

understod sig at rokke ved Aarhundreders vise Bestemmelser», og det var ikke Regeringen alene, det var Parlamentsmedlemmer i Mængde, der var som besatte af Bøddeltilbøjeligheden. Romilly fortæller selv, hvorledes en af hans yngre Kaldsfæller i Parlamentet besvarede enhver Forestilling og Indsigelse med det uforandret gentagne: Jeg er for at hænge dem alle *(I am for hanging all).* Og dog skulde man tro, det i det 19de Aarhundrede var paa Tide at gjøre Ende paa Hængelidenskaben i England, der endnu vidnede kun altfor ufordelagtigt om den store Grundsum af Raahed i Folket. Under Henrik den 8de var 72,000 Tyve blevne hængte og endnu under Georg den Tredje hængtes de i tusindsvis. I Aaret 1817 blev Forfølgelsen af Tænke- og Skrivefriheden formelig sat i System under Retssagerne mod den gamle Bogelsker Hone, der for Domstolene ved en sjælden Forening af Sandhedskærlighed og Kløgt den ene Gang efter den anden tilintetgjorde ethvert Forsøg paa at faa ham dømt for Gudsbespottelse. Saa fulgte i 1818 Optøjerne af den fattige Befolkning i Manchester, hvor Rytteriet huggede ind og Soldaterne mishandlede de ubevæbnede Folkeskarer. Indtrykket heraf er bevaret i Shelleys Digte fra 1819.

Visselig er da den politiske Baggrund for dette Tidehvervs Aandsliv mørk — mørk af forskrækkede Spidsborgeres Angst for Frihedsbevægelsens Udskejelser i Frankrig, mørk af stolte Toryers tyranniske Lyster og Højkirkens Tryk, mørk af irske Katolikers og engelske Arbejderes Blod — og over alt dette er paa Samfundets Tinde Kronen lagt om Vanviddet i Georg den Tredjes Pande og Scepteret lagt i Haanden paa den slappe Utugt, der i Skikkelse af Prinsregenten fylder Kongesædet som Stedfortræder for den Indskrænkethed, der havde beklædt Tronen med hans Fader. Og det er denne Trone, som Lord Eldon støtter med sine seks Kneblelove, hvortil han har omdannet Englands ældgamle Forfatning, og som forherliges og lovprises i Castlereaghs ligesaa ugrammatikalske som frihedsfjendske Parlamentstaler og i Southeys ligesaa umelodiske som vel betalte Smigerhymner — indtil Skilsmisseprocessen mellem Georg den 4de og Caroline, med sin uhyre, alle Begreber overgaaende Skandale udbredt strømmevis som en Kloak fra Overhusets Talerstole, drukner Kronens Glans og Hoffets Værdighed i et Hav af Skarn — og Spaniens, Grækenlands og Sydamerikas Slag i Slag paa hverandre følgende Revolutioner renser Luften, og Castlereagh overskærer

sin Hals (skærer sin Gaasefjær, som Byron siger) og England under Canning anerkender de sydamerikanske Republiker og forbereder Slaget ved Navarino.

Shelleys, Landors, Byrons og Campbells Poesier har politiske Sidestykker i disse Regeringshandlinger af Canning. Men selve Cannings Taler fuldstændiggør disse Digteres Værk. Castlereaghs leddeløse Taler og hans flove og magre Statsbreve — dobbelt magre fordi han som ægte Forretningsmand af Metternichs Skole foretrak mundlig Meddelelse — afløstes umiddelbart af Cannings frimodige og glødende Veltalenhed. Medens Castlereagh som hans overlevende Fæller paa den forsmædelige Kongres i Verona kun gik ud paa under Skin af evangelisk Fred at opretholde Taushed og Mørke i Europa, lyste nu Cannings Taler som en Skovbrand i den hellige Alliances dybe Nat. Hans store menneskelige Grundtanke var Folkenes Selvbestemmelsesret. Den 8de August 1827 døde han; men den 10de Oktober samme Aar sloges Slaget ved Navarino, der ligesom var den Dødes sidste Vilje, og som for os nutildags er det politiske Sindbillede paa den nye Aands Vaagnen i Europa.*)

IV

I Sommeren 1797 faldt Talen mellem Beboerne af en lille Landsby ved Kysten af Sommersetshire ofte paa to unge Mænd, der nylig havde opslaaet deres Bopæl der, og som daglig saas spadserende sammen fordybede i ivrige og uendelige Samtaler, hvori fremmede Ord og fremmede Navne, uforstaaelige for de Forbigaaende, udtaltes under livfuld Spørgen og Svaren. Den ene af disse to unge Mænd var 27 Aar gammel. Han havde en dyb Alvor i sine Miner, en uforstyrrelig Værdighed, ja Højtidelighed i sit Væsen, lignede mest en ung Metodistpræst og havde en enstonig og trættende Stemme. Hans et Par Aar yngre Ledsager, der talte med uafbrudt Ordstrøm, urolige og hyppige Haandbevægelser, havde et stort, rundt Hoved, hvis Form tydede

*) Miss Martineau: *The history of England during the thirty years peace* I, II. Massey: *History of England during the reign of George the Third* I—IV. Thackeray: *The four Georges.* Reinhold Paulli: *Geschichte Englands seit den Friedensschlüssen 1814 und 1815.* Emerson: *English traits.*

paa mærkelige Evner, et glat Ansigt, dybe lysebrune Øjne med et aandfuldt og forvirret bekymret Blik og et underligt Udtryk af slap Ubestemthed og gennemgaaende Karaktersvaghed af den Art, der ikke udelukker en pludseligt opblussende Styrke. Hans Stemme var Musik, hans Veltalenhed syntes at fortrylle selv hans forbeholdne Tilhører og Ven. Hvem og hvad var disse to unge Mænd, der slet intet Selskab søgte der i Egnen? Det var det Spørgsmaal, Beboerne forelagde sig. Hvad Andet end Politik kunde det være, som de drøftede saa heftigt, og hvis saa var, hvad Andet kunde de da være end Sammensvorne, end Jakobinere med Oprørsplaner!

Snart rygtede det sig, at den ældste af de to Venner, Mr. Wordsworth, i længere Tid havde opholdt sig i Frankrig under Revolutionens Begyndelse og med stor Varme delt Tidens Sværmen for en Samfundsreform, og at den yngste, Mr. Coleridge, tillige havde gjort sig bekendt som ivrig Demokrat og Unitarier, havde skrevet et Drama: *Robespierres Fald*, havde udgivet to politiske Flyveskrifter: *Conciones ad populum*, ja havde lagt en Plan til med nogle Ligesindede at oprette en socialistisk Kommune i det fjerne Amerika. Hvad var det nødigt at tvivle mere? En kærlig Sjæl i Nabolavet angav Vennerne for Regeringen i London, og denne udsendte en Spejder, der skulde iagttage deres Spadseretures Maal og deres Samtalers Genstand. Snart ankom en rødnæset Bardolph-lignende Politispion til den fredelige Egn, fulgte upaaagtet de to Venner, og da han saa dem gaa med Papirer i Haanden, betvivlede han ikke, at de «optog Kort» over Landet. Han tiltalte dem nu og da, og valgte sig sit Skjul i Buskene bag en Bænk ved Kysten, deres Yndlingshvilested. Her laa han saa i Timer paa Lur. Efter Coleridge's dog neppe ganske tilforladelige Fremstilling troede han først, at de to Sammensvorne var komne under Vejr med den Fare, der truede dem; thi i deres Tale forekom ofte et Ord, han opfattede som Spy-nosy (Spionen med Næsen), hvilket Ord han var tilbøjelig til at fortolke om sig selv; men snart overbeviste han sig om, at det var Navnet paa en Mand, der havde skrevet en Bog og var død for lang Tid siden (*Spinoza*, udtalt paa Engelsk). Samtalen drejede sig næsten udelukkende om Bøger, og den Ene opfordrede den Anden snart til at læse dette, snart til at lægge Mærke til hint. Men Politimanden kunde ikke opfatte et Ord om Politik og op-

gav snart skuffet Forsøget for at vende sin Sporernæse andensteds hen.

I Virkeligheden var her intet Truende at opdage; den politisk-revolutionære Rus havde de to Venner for længe siden sovet ud, og selv hin Spinoza, der spillede saa stor en Rolle i deres Samtaler, havde de lært at kende paa anden Haand og drøftede ham uden at forstaa ham, endsige tilegne sig ham. Det var Coleridge, som gennem Schellings første Skrifter havde lært Substansfilosofien at kende, og som nu indviede sin filosofisk ulærde Ven i den nyerhvervede Visdom. Men Spinoza var i disse Samtaler kun Sindbillede paa en hemmelighedsfuld Naturdyrkelse; Jakob Böhmes Navn lød fredeligt sammen med hans. Det gjaldt her ikke Videnskab, men Poesi, og var der under disse vidtløftige Forhandlinger Tale om en Revolution, saa var denne Revolution en rent boglig og kunstnerisk, med Hensyn til hvilken de to ensomt Boendes Tanker ud fra forskellige Udgangspunkter paa en slaaende Maade stemte overens.

Hvad der i disse Samtaler fuldbyrdedes, det var intet Andet og intet Ringere end det *bevidste* literære Brud med det 18de Aarhundredes Aand, som samtidig foregik under forskellige Former over hele Europa.

Coleridge havde en prøvende Natur, hvis Afsky for det franske klassiske Pudder var bleven vakt allerede i Skolen, hvor en enkelt selvstændigt tænkende Lærer havde advaret sin opmærksomme Discipel mod Harper, Luther og Lyrer i Stilen og fordret dem erstattede med «Pen og Blæk», mod Muser, Pegasus, Parnas og Hippokrene i Lyriken, og stemplet sligt som Parykmanér og Vedtægt. Coleridge negtede da Pope og hans Efterfølgere Digternavnet og svor ved Bowles' Sonetter; han talte mod Pope, som Oehlenschlägers unge Venner i Danmark lidt senere talte mod Baggesens Poesi. Det germanske Naturanlæg i ham var en født Fjende af Esprit, Epigram og Pointer; det forekom ham, at den fra Frankrig stammende Skoles Fortrin ikke var af digterisk Art; de bestod efter hans Mening i rigtig og skarp Iagttagelse af Mennesker og Sæder i en kunstig forfinet Samfundstilstand og i den slebne Form, som disse Iagttagelser modtog; denne Form var en Art Viddets Logik, udfoldet i glatte, som Fyndsprog formede Vers; selv naar Æmnet var af uvirkelig Natur, henvendte Digteren sig til Forstanden, ja endog i den sammenhængende poetiske Fortælling var der sørget for et spidst

eller slaaende Udtryk ved hveranden Linjes Udgang og det Hele tog sig ud som «en Kædefølge af Fyndsprog». Man fandt efter Coleridge's Opfattelse med andre Ord her ikke poetiske Tanker, men upoetiske overførte i et Sprog, man af Vedtægt kaldte poetisk; i selve Undfangelsen af Digtet var intet Fantastisk, ja det skortede tit Digteren saa stærkt paa Indbildningskraft, at det afhang af et stort eller lille Begyndelsesbogstav, om Ordene skulde betragtes som Personliggørelser eller som blotte Begreber; men medens Englands gamle store Digtere som Spenser havde kunnet udtrykke de mest fantastiske Indfald i det reneste og simpleste Engelsk, kunde disse nyere ikke udtale almindelige Hverdagsforestillinger uden i det besynderligst slette og fantastiske Engelsk, saa Resultatet saa ud som om Ekko og Sfinks havde lagt deres Hoveder i Blød sammen for at bringe det tilveje. Med Uvilje vendte Coleridge sig bort fra hine Forsøg paa at dække Fantasiløshed ved forskruet Foredrag. Han afskyede Oder til *Skinsyge, Haab, Glemsel* eller lignende Tanketing. De mindede ham om en Oxforder-Ode til Koppeindpodningen, der begyndte: «Vaccination: du himmelske Mø! stig ned!»*) Selv i den bedste senere engelske Poesi vedligeholdt hin Uvane at tage Begreber for Skikkelser sig altfor længe. (Hos Shelley f. Eks. optræder «Tvillingerne Vildfarelse og Sandhed», *the twins Error and Truth* endnu som handlende Personer.) Dette hele Talekunstleri forekom Coleridge ligefrem at nedstamme fra den Vane at skrive latinske Vers i Skolerne. I Modsætning hertil stod det for ham som det Mønstergyldige at udtrykke naturlige Tanker i en naturlig Stil, der hverken var boglig eller plat, hverken lugtede af Lampen eller Rendestenen; de gammelengelske Ballader i Percy's Samling med deres Naturtoners uforfalskede Folkelighed forekom ham at være ypperlige Vejvisere. Ogsaa han ønskede at lade saadanne Naturtoner klinge.

Her var det, at Wordsworth kom ham imøde med sine Grublerier og Forsætter. Han var en af de Aander, der finder Behag og Sikkerhed i afgørende og stærkt forkastende Domme. Hans Mening om hele den engelske Poesi efter Milton var den, at Folket med Frembringelsen af denne store Mand havde mistet sin poetiske Kraft og kun bevaret en Kompositionsform, saa at Poesien var kommen til at bestaa i en Sprogkunst og en Ordleg

*) Inoculation! heavenly maid, descend!

og Digteren bedømtes efter sit Herredømme over det sproglige Redskab. Derfor havde den metriske Stil fjernet sig mere og mere fra Prosaen. Opgaven var at føre den tilbage til denne, saa Verset kun ved den rytmiske Form adskilte sig fra det daglige Sprog. Medens Coleridge sværmede for Naturmelodier, gik Wordsworth saa vidt, at hans Lære ikke krævede mindre end en rimet naturlig Prosasamtale.

Og til denne Naturalisme i Opfattelsen af Formen kom en lignende i Opfattelsen af det poetiske Indhold. Det var en af Wordsworth's Yndlingspaastande og en af hans heftige Anker mod den herskende literære Skole, at der neppe var fremkommet et eneste ejendommeligt Billede af den ydre Natur eller én ny Beskrivelse af den imellem Milton og Thomson. Selv udrustet med en høj Grad af Modtagelighed for den ydre Naturs Begivenheder og Særsyn gjorde han Raabet: Natur! Natur! til sit Løsen — og med Naturen mente han Landet i Modsætning til Byen. Ved Bylivet glemte Menneskene den Jord, hvorpaa de levede; de kendte den ikke mere, huskede vel de grove Træk af Markens og Skovens Aasyn, men ikke Naturlivets Enkeltheder, ikke dets vekslende Skuespil med deres utallige, smilende, straalende, alvorlige og forfærdende Optrin. Hvem kendte mere Navnene paa de forskellige Træer og vilde Blomster, hvem kendte Tegnene paa Vejr og Vind eller vidste, hvad det betyder, at Skyerne farer netop saaledes afsted, at Hjorden trykker sig saaledes, eller at Taagerne ruller saaledes ned af Højene! Wordsworth havde fra han som Barn legede mellem Cumberlands Høje kunnet raade alle disse Runer. Han var dybt fortrolig med enhver Art engelsk Natur i Vaar som i Vinter; han var skabt til at gengive, hvad han saa og følte, og til at gruble derover, før han gengav det, skabt til, med fuld Bevidsthed om hvad han foretog, at gennemføre den Omdannelse af Digtekunsten, som var begyndt af den stakkels Chatterton, «den søvnløse Dreng», og af Bondesønnen, den Wordsworth i oprindelig Begavelse saa langt overlegne Burns. Han var vel kun et af de talrige Organer for den Kærlighed til den ydre Natur, der med Aarhundredskiftet udbreder sig over Europa, men han havde en stærkere og inderligere Bevidsthed om den Kendsgerning, at der gik et nyt poetisk Pust hen over England, end nogen anden Mand i de forenede Kongeriger.

Derom blev da Vennerne enige, at man kunde dele den hele

engelske Poesi i tre Grupper, den poetiske Krafts og Ungdoms Tid fra Chaucer til Dryden, den poetiske Goldheds Tidsrum fra Dryden medindbefattet til det 18de Aarhundredes Slutning, og Genfødelsens Tidsalder, som nu begyndte med dem selv efter at være forudforkyndt af deres Forløbere. Ganske som den ny Tids Mænd i Tyskland og Danmark søgte disse Ynglinge efter store slaaende Betegnelser, der kunde udtrykke deres Forskel fra dem, de vilde bekæmpe, og de fandt netop de samme som hine. De tillagde sig selv Fantasi og dermed den egenlig skabende Evne; de skrev Side op og Side ned til uklar Forherligelse af *imagination* i Modsætning til *fancy*, som Oehlenschläger og hans Skole lovpriste Fantasien og i det Højeste indrømmede Baggesen Lune. De havde Fornuft, Forgængerne kun Forstand; de havde Geni, hine kun Talent; de var Skaberkraften, hine kun Kritiken. Selv en Aristoteles kunde som Ikke-Digter ikke drive det til nogen højere Titel end Talent. Ogsaa i England lod man det gaa ud over Nureddin, og følte sig uendeligt overlegen over hans «naturløse» Forsken.

V

Wordsworth's egenlige Udgangspunkt var altsaa det, at Menneskene i Bylivet og under dets Spredthed havde glemt Naturen: de var blevne straffede derfor, idet det selskabelige Samliv havde splittet deres Kræfter og Evner ad og svækket deres Hjerters Modtagelighed for simple og rene Indtryk. Blandt Wordsworth's Hundreder af Sonetter er der en, som med Hensyn til denne Grundtanke er særligt betydningsfuld (*Miscellanous Sonnets,* Part. I, Nr. 35). Den begynder med en Klage over, at Menneskeverdenen er altfor meget om os, og at vi som Følge deraf kun ser Lidet i Naturen, der træder os imøde som vort Eget. Saa følger:

Søen, der blotter sin Barm for Maanen, Vindene, der snart vil hyle Timer igennem, men nu ligger sammenfoldede som sovende Blomster, alt dette træffer os ude af Stemning. Det bevæger os ikke. Store Gud! Jeg vilde hellere være en Hedning, opdraget i en forkastet Tro. Da kunde jeg, naar jeg stod paa denne skønne Slette, have Glimt, der vilde gøre mig mindre trøstesløs, kunde øjne Proteus, naar han hæver sig op over Havet eller høre den gamle Triton blæse paa sit snoede Horn.

Det er mærkelige Ord i Wordsworth's Mund, mærkelige, fordi de viser, hvad al sand Naturalisme i Grunden er, med hvor mange teistiske Klude den er udstafferet: dybest inde er den i Slægt med det gamle Grækenlands Naturopfattelse og fjendsk mod alle den nye Tids officielle Troeslærdomme; inderst inde er den stemplet med den Panteisme, som vi i dette Aarhundrede genfinder beherskende den digteriske Naturfølelse i alle Literaturer. Vi har lært den Panteisme at kende, der skjulte sig under Tiecks romantiske Naturbetragtning (*Saml. Skrifter* IV, 417, 418). Den møder os her under Form af Menneskets selvforglemmende og halvt bevidstløse Sammensmelten med Alnaturen som en enkelt Tone i dens store Samklang. Den har fundet Udtryk i et lille ejendommeligt Digt*):

> En Søvn forseglede mit Sind;
> det glemte Jordens Kummer
> og mærked ikke Livets Svind,
> ej Sorg, som Aarene rummer.
> Min Sjæl laa blind og døv i Svøb,
> for Drift og Attraa ren,
> og rulled kun med Jordens Løb
> som Klipper, Træ'r og Sten.

Fordyber man sig i den Stemning, hvoraf et Digt som dette er udsprunget, da har man Kendetegnet paa et rent naturforgudende Idésæt: det ubevidste Liv er set som det bevidstes Grund og Kilde, og alle Jordens Væsener opfattede som sammenvoksede i Naturens Skød lige til det Punkt, hvor Bevidstheden begynder. En af Spirerne til det ny Aarhundredes Poesi ligger i et saadant lille Digt; thi imod det civiliserede Menneske, som det forrige Aarhundrede havde udviklet og lovprist, stillede den nye Tid Mennesket som Naturvæsen i Kresen af alle dets Slægtninge: Fugle og vilde Dyr, Planter og Blomster. Kristendommen bød at elske alle Mennesker; Naturforgudelsen bød at elske det ringeste Dyr. *Hart-leap-well* staar vistnok højest af Alt, hvad Wordsworth har skrevet. Dette simple Digt — en Dobbeltromance — er et Indlæg af gribende Veltalenhed for et stakkels prisgivet og jaget Dyr, en Hjort; det vil sige en Genstand, som de klassiske Digtere næsten kun kunde afvinde en Køkken- og Madkender-

*) Wordsworth: *Poetical works*, 1832, II, S. 16.

Interesse og som Riddertidens Beundrere, ja selv Scott, vilde give deres Helte at fælde i hundredvis. Rørende trods sit ringe Æmne, stort og simpelt i sin Stil, er det et ædelt Vidnesbyrd om den dybe *Pietet* mod Naturen, der er Wordsworths Adelsbrev.

Denne Pietet er hos ham først og fremmest Ærefrygt for det Barnlige og for Barnet, og denne Ærbødighed for det Menneskevæsen, der i sin Ubevidsthed staar Naturen nærmest, er atter et af det nye Aarhundredes ejendommelige Træk. I et lille Digt, som Wordsworth har stillet i Spidsen for alle de andre, siger han:

Mit Hjerte jubler, naar jeg ser
Regnbuen over Land og Sø.
Saa var det i min Ungdoms Vaar.
saa er det nu i Manddoms Aar,
saa være det med Aldren mer!
Hvis ikke, lad mig dø!
Barnet er Fader til Manden.
Gid mine Dage knyttes maa
naturfromt til hinanden!

Her er Ærefrygten for Barnet ført saa vidt og stillet saaledes paa Spidsen, at den erstatter Pieteten mod Alderdommen. Men, som Erfaringen i alle Lande viser, Barnets Indsættelse i dets naturlige poetiske Rettigheder er kun et af de mange Tegn paa Tilbageslaget mod det 18de Aarhundredes Dyrkelse af det oplyste og selskabelige Menneske og dets Forvisen af Barnet til Ammestuen. I det nittende Aarhundredes Samfund indtræder Reaktionen. Vi finder den her med dens yderste Følgeslutninger. I en af sine Sonetter (*Poetical works* II, S. 165) skildrer Wordsworth en Spaseretur, han paa en dejlig Aften foretager med en lille Pige, maler den milde Aftenstemning, kalder den «stille som en Nonne, der i sin Tilbedelse neppe drager Aande», og henvender sig saa til Barnet med de Ord:

Mit Barn! min kære Tøs, som gaar her med mig!
Hvis du af Andagt synes uberørt,
guddommeligt er ligefuldt dit Væsen.
Du ligger Aaret rundt i Abrahams Skød
i Bøn ved Templets *Allerhelligste.*
Os ubevidst er altid Gud med dig.

Den gudsfrygtige Udgang er hos Wordsworth uundgaaelig, men som enhver opmærksom Læser ser, kun paaklæbet Grundtanken om Barnets i og for sig guddommelige Natur. I sin berømte *Ode til Udødeligheden* udfører han denne Grundtanke med et saadant Sværmeri, at det endog var en saa vidtgaaende Dyrker af Naiveteten som Coleridge for stærkt. Han tilraaber her et seksaars Barn:

O du, hvis Legems ydre Rids
synes at nægte
din Sjæls Uendelighed, dog saa vis,
du bedste Filosof, som ej forvansker
din Arvelod, du Øje blandt de Blinde,
der døv og tavs de evige Dybder gransker,
oplyst af Aandens Vidnesbyrd, det ægte,
signede Seer, mægtige Profet!
du har den Sandhed inde,
hvorefter frugtesløst bestandig vi har ledt.

Vel modtager alle disse Udtalelser en Slags poetisk-filosofisk Bortforklaring derved, at Barnets Storhed føres tilbage til at det staar Livet før Fødselen og dermed Varslet om Udødelighed nærmere end vi; men selv dette bør efter Coleridge's næsten af Forfatteren godkendte Forklaring ingenlunde opfattes som Wordsworth's bogstavelige Mening. Barnet æres som Jordens Fostersøn, og Ynglingen, der dog maa drage stedse længere bort fra «Østen» (Solopgangsstedet), er endnu «Naturens Præst»*).

I talrige Digte kommer Wordsworth tilbage til den Modtagelighed, han som Yngling besad for ethvert Naturskuespil. I et af dem, der som næsten alle hans Sager har en lang og slæbende Titel *(Influence of natural objets, in calling forth and strengthening the imagination in boyhood and early youth)*, takker han Verdensaanden, fordi den fra hans Barndom af gav de Lidenskaber hos ham, af hvilke vort Sjæleliv bygges, ikke Menneskets ringe og lave Værker til Formaal, men ophøjede Genstande, varige Genstande, Liv og Natur.» Saaledes, siger han, rensedes hans Følelsers og Tankers Elementer, til han følte en vis Storhed *(grandeur)* i sit Hjertes Pulsslag.

Man agte paa den fine og inderlige Natursans i den følgende Skildring:

---

*) The Youth, who daily farther from the East
Must travel, still is Natures Priest.

Og ikke var hint Samliv med Naturen
mig karrigt tilmaalt. I Novemberdage,
naar Taagen, rullende ned i Dalen, gør
en øde Egn mer øde, dybt i Skoven
ved Dag og under Sommernætters Ro,
naar jeg langs Bredden af den skælvende Sø
gik under mørke Høje ensomt hjem,
samlevende jeg dette Samkvem nød.
I Mark og Eng jeg Dag og Nat fornam det,
ved Vandet og, i hele Sommervarmen
og i den kolde Aarets Tid, naar Solen
var gaaet ned og Hyttens Vinduer
synlige milevidt Tusmørket splitted
med Glans. Jeg brød mig ej om deres Vinken.
Lyksalig for os alle var den Tid,
men mig lyksaligst. Landsbyklokken slog
højlydt sit sjette Slag. Ud styrted jeg
hoverende som en Hest, der ung og kraftfuld
ej tænker paa sit Hjem. Staalskoede fløj vi,
mens Skøjten hvisled mod den blanke Is,
i fælles Leg, der efterligned Jagtens
og Skovens Fryd: Skovhornets muntre Klang
og Koblets Gøen og det jagede Vildt.
Saa svæved gennem Mørket vi og Kulden,
og ingen Stemme tav, og stejle Brinker
kasted fra Bredden hver en Lyd tilbage.
Hvert løvtomt Træ og hver en isglat Klippe
da klirrede som Jern, mens ind i Larmen
en fremmed Tone klang fra fjerne Høje,
ej overhørt, tungsindig, og i Øst
gnistrende Stjerner stod og hist i Vest
Himlens Orangeskær sin Lysglans tabte.

Ej sjældent trak jeg mig da bort fra Sværmen
ind i en stille Bugt, hvad eller foer
ad Omvej bort fra mine Fællers Larmen
at krydse Genskinslyset fra en Stjerne,
et Billed, der bestandig flygted for mig
i Blinken langs den glatte Flades Glar.

Og tit, naar vi os drive lod af Vinden
og hver en skygget Skrænt paa begge Sider
igennem Mørket gled forbi, saa har
midt under Fartens Susen pludselig
tilbagelænet paa min Hæl jeg standset.
End fløj ensomme Klipper mig forbi;
det var som Jordens Klode synligt drejed
sig om sin Akse for mig. Bag min Ryg
højtideligt sig strakte Bjergenes Rækker

med stedse svagre Omrids, og jeg stod
fortabt i Synet, indtil Alt blev roligt
og laa saa stille som en Sø om Somren.

Dette er et Naturmaleri, som ogsaa i senere engelsk Poesi søger sin Lige. Dog i et af sine skønneste og betydningsfuldeste Digte *Tintern Abbey* har Wordsworth selv skildret sin Natursans i Udtryk, om hvilke han senere ikke med Urette har paastaaet, at de gaar igen i de berømteste og mest poetiske Steder af Byron's *Childe Harold*, og som i ethvert Tilfælde utvivlsomt har sat Tidsskel i engelsk Digtekunst. Han siger:

Thi efterat
de plumpere Glæder fra min Drengealder,
dens Idræt og dens Lege var forbi,
blev mig Naturen Et og Alt. Jeg kan
ej skildre hvad jeg dengang var. En Fos,
der faldt og sang, greb som en Lidenskab mig.
Det høje Fjæld, den skyggefulde Skov
med deres Farver, deres Former var mig
dengang en Attraa og en Følelse,
en Kærlighed, der ikke trængte til
et Kryderi af Tanker over Skuet
saa lidet som til noget Pirringsmiddel
af anden Art end blot hvad Skuet bød.

Lad det virke komisk, naar Wordsworth i 1820 underholder Moore om Byrons Plagiater fra ham og fortæller, at hele tredje Sang af *Childe Harold* er grundet paa hans Følelser og Stil, og lad Lord Russell have Ret, naar han i den Anledning tørt bemærker, at hvis Wordsworth er Ophavsmand til *Childe Harold*, saa er det hans bedste Værk — man begriber dog let, at det for Wordsworth maatte staa som om Hovedstederne i hin tredje Sang og de skønne Steder om Ensomheden i de tidligere Sange kun i antitetisk og kunstlet Form indeholdt, hvad der hos ham var sagt naturligt og simpelt*). Det er ikke vanskeligt at se en indskrænket og overstraalet Aands saarede Forfængelighed i disse Udbrud, men det bør ikke glemmes, at Wordsworth virkelig først havde anslaaet den Akkord, som Byron med saa overlegent Talent varierte, heller ikke at enkelte særligt slaaende og levende Vers af Wordsworth øjensynligt er forblevne i Byrons Erindring.

*) Se Thomas Moore: *Memoirs* III, 161.

Hvem kan f. Eks. læse disse Linjer i *Childe Harold*, 3dje Sang 72 Strofe (Adolf Hansens Oversættelse):

> Jeg lever ikke i mig selv, men bliver
> en Del af Alt omkring mig; høje Fjælde
> er mig en Følelse,

uden at mindes de nys anførte Ord, og hvem kan nægte, at Byron optager og beriger hin Stemning hos Wordsworth, naar han synger (*C. H.* III, 75):

> Er ikke Bjerge, Hav og Sky'r en Del
> af mig og af min Aand, som jeg af dem?
> Og rummes ikke dybt der i min Sjæl
> en Lidenskab for disse. Hvad og hvem
> er mig saa kær?

Men medens Wordsworth i *Tintern Abbey* fremstiller denne sin Lidenskab for Naturen som noget Forbigangent, der kun har varet et flygtigt Øjeblik under en Overgangsalder for straks at optages i Overvejelse og beherskes af Grubleri, er den hos Byron den blivende Følelse og den, som udtrykker hans Væsen. Hos ham er Jeget i dets Forhold til Naturen ikke indeklemt i Gudsfrygtens Spændetrøje; der er ingen Dæmning af Troessætninger opstillet mellem Naturen og ham, han føler sig i hemmelighedsfuld Naturforgudelse som Et med den, og uden at nogen *deus ex machina* fører dem sammen.

Den umiddelbare Lidenskab er da heller ikke det betegnende for Wordsworth's Forhold til Naturen. Hans Særegenhed i Opfattelsen og Gengivelsen af Naturindtrykkene er af finere og mere sammensat Art. Indtrykket bliver, skønt modtaget med friske Sanser, afdæmpet og mildnet ved Grublen derover. Det stemmer ikke umiddelbart Digteren til Sang. Hvis han med Goethe kan sige: «Jeg synger som Fuglen, der bor i Grenene», da er det idetmindste ikke som Nattergalen synger, ikke nogen rigt udstrømmende Kærlighedssang, der vidner om Sjælens Rus og spotter Nattestilheden, som den bryder og splitter. Wordsworth har selv skildret Nattergalens Sang med lignende Ord (*Poems of imagination* Nr. X), saa tilføjer han:

> Hvor samme Dag min Vej mig førte,
> den vilde Dues Sang jeg hørte.

Blandt Træ'r dens Røst begravet var,
dog hørtes den, naar Vinden bar.
Den kurred, kurred. Skovens Kroner
fornam tungsindigt tankefulde Toner,
hvormed den bejled uden Rast.
Den sang om Elskov, dyb og fast,
der langsomt opstod, aldrig endte,
i indre Glæde stille brændte
og aldrig veg fra Troskabs Vej.
Ja det var Sang, var Sang for mig.

Wordsworth har villet male sig selv i Linjerne om den tungsindigt tankefulde Bejler. Efter saa mange Digteres Sædvane har han søgt at danne en Lære over sin Fremgangsmaade og bevise, at al god Poesi maa have hans egen Digtnings Egenskaber. Al god Poesi, siger han, er den uvilkaarlige Overstrømmen af mægtige Følelser, men dog er intet værdifuldt Digt blevet frembragt af nogen Mand, der ikke foruden at besidde ualmindelig Følsomhed tillige havde *tænkt længe og dybt.* Grunden er efter hans Mening for det Første den, at Strømningen af vore Følelser stadigt bestemmes og styres af vore Tanker, for det Andet den, at vore Tanker selv ikke er Andet end «Repræsentanter for alle vore tidligere Følelser» — et dybt og heldigt om end ikke videnskabeligt tilfredsstillende Ord, der paa en træffende Maade særtegner hans egen poetiske Tænken og Overvejen.

Denne bestaar nemlig, nøjagtigt bestemt, deri, at Naturindtrykket opspares og gemmes for ligesom at fordøjes, tilgavns at tilegnes og atter senere at kunne fremtages af Sjælens Forraadskammer og da endnu engang beskues og nydes. Den, der ret har forstaaet denne Ejendommelighed hos Wordsworth, har Nøglen til hans Originalitet. I *Tintern Abbey* forklarer han, hvorledes denne Manddomsalderens stille Tilegnelse af Naturens menneske-artede Stemninger er fulgt paa Ynglingeaarenes umiddelbare og heftige Glæde over Naturskønheden:

Hin Tid er svunden, og med den gik bort
den svimlende Henrykkelse og alle
dens smertefulde Glæder. Dog derfor
jeg klager ej og sørger ej. Thi dem
har andre Gaver fulgt, der er for Tabet
en rigelig Erstatning. Jeg har lært
at lytte til Naturen, ikke som
i sorgløs Ungdom, nej med Øre for
det Menneskeliges stille Mollmusik,

ej skurrende, ej barsk, stærk nok endda
til Sind og Sans at lutre og at ave.
Og jeg har noget følt, mig ganske nær,
der med den Glæde mig betog, som følger
med ædle Tanker — en Bevægelse,
et Pust, en Aand, der driver Alt, som tænker,
Alt, hvad der tænkes, og som strømmende kreser
igennem alle Ting.

Her har Wordsworth omskrevet sit Kronland, bestemt og mildt betegnet det Omraade, som er hans. Hvilken Modsætning til Byron, der sjældent eller aldrig hørte den humane Røst i Naturen og allermindst nogensinde hørte den klinge uden Skurren — han, som i *Childe Harold* endog kalder det hele Menneskeliv for «den falske Tone» i Altets store Akkord.

Men vi er endnu ikke naaede til de mest ejendommelige Udtalelser i *Tintern Abbey*. Det er dem, i hvilke Wordsworth skildrer det opbevarede og opsparede Naturindtryks stille Virken paa Sindet. Han siger:

Disse skønne Former har
i al den lange Tid, da jeg var borte,
ej været for mig hvad et Landskab er
for blind Mands Øje. Saare ofte har jeg,
alene i min Stue eller midt
i Byers Larm, i trætte Timer skyldt
dem søde Sanseindtryk, ogsaa Glæder,
jeg nu har glemt, men den Art Glæder dog,
der muligvis slet ikke virker lidt paa
den bedste Del af hver en god Mands Liv,
de smaa, navnløse, uerindrede
Bedrifter, som et kærligt Hjerte øver.

Og han udvikler, at han skylder disse Naturindtryk endnu en anden og mere ophøjet Gave, det lykkelige og klare Sind, der betager Livets Byrder deres Tryk, og slutter sin Tankerække med den Forvisning, at der i dette nydelsesrige Øjeblik, da han genser de kendte Steder, er ikke blot øjeblikkelig Fornøjelse, men *Liv og Næring for kommende Aar.*

Atter og atter kommer denne Vending tilbage hos ham. Som særligt betegnende kan anføres Digtet Nr. XV i *Poems of imagination*, hvori Digteren fortæller, hvorledes han paa en ensom Vandring nærved en Sø pludseligt opdagede en hel Hærskare af gyldne Narcisser, der svajede og dansede for Vinden, saa tæt

ved hverandre som Stjernerne i Mælkevejen, og i endnu muntrere Bevægelse end de plaskende Bølger, langs hvilke de vokste:

> Jeg saa — men vidste ej at agte
> den Vinding, dette Syn mig bragte.
>
> Thi ofte, naar jeg tanketræt
> en søvnløs Nats Besvær maa døje,
> saa glimter disse Blomster tæt
> og yppigt for mit indre Øje.
> Mit Hjerte de til Glæde hidser;
> det danser i mit Bryst som de Narcisser.

Intet kan være den lyriske Digters sædvanlige Liv i Nuet mere modsat end denne Lyrikers bevidste Opbevaring af Nuet til fremtidigt Brug. Han betegner sig selv som en Samlernatur, han sammenhober sig formeligt Vinterforraad af lyse Sommerøjeblikke, og der er noget Sandt, noget Almenmenneskeligt, som altfor mange Mennesker overspringer og forsømmer i dette; men fremfor Alt er der heri noget nationalt; det undrer En ikke, at den *engelske* Naturalisme begynder med sparsomt og husholderisk at danne sig en Kapital og et Lager af Naturindtryk.

Vi kender Alle de Stemninger, som kan føre dertil. Mangen en af os har foran en vid ubegrænset Udsigt over det blaa, i Sollyset spillende Hav følt, at en daglig Adgang til et saadant Naturskue maatte udvide Sjælen og feje alt Smaaligt ud af dens Kroge, har beklaget at maatte forlade Stedet og har klamret sig til Indtrykket for forsætligt at kunne forny dets Virkning. Eller man har med dejlige Landskaber for Øje, især naar man levede i dem paa Rejser og med den Vished, at man vanskeligt saa snart igen vilde kunne nyde deres Skønhed, bestræbt sig for at forholde sig saa uvirksom som muligt for ret at lade Billedet brænde sig ind i Ens Erindring. Man har ogsaa tit instinktivt vendt tilbage til det smukke Minde, som Sjælen overhovedet uvilkaarligt søger tilbage til alle lyse Erindringer i dens Billedrække for at hente Kraft og Livsmod fra dem. Men stærkere Tilskyndelser har hos os Andre overdøvet disse Vi har ikke kunnet nedsylte dem for Fremtiden eller stedse tygge Drøv paa dem paany. Samfundslivet, Verdenslarmen og Lidenskabernes Liv har gjort os det umuligt at finde vore dybeste og mest beaandende Glæder i Minder om Solglimt paa Blomster eller om sammenvoksede Kæmpetræer. Anderledes gik det til i den

engelske Digters Sjæl, hvis Livskald det var paany at vække Interessen og Sansén for alle hine elementære Stemninger og Indtryk. Hans praktisk uvirksomme Sjæl vegeterede i disse Naturdrømmerier, og det lader sig ikke nægte, at denne stadig tilbagevendende Syslen med de simpleste Naturindtryk har holdt hans Sjæl fri og ren til at kunne føle Skønheden i dens simple og jordiske Former uden Fantasteri og uden Ophidselse.

Hvor sjælden er ikke denne Evne! hvor ofte fattes den hos de aller største og bedste Aander! hvor hurtigt gik den i engelsk Poesi atter tabt! Den aabenbarer sig skønnest og fyldigst i de faa poetiske Kvindeskikkelser, hvis Omrids er givne i Wordsworth's Smaadigte. Hans fortællende Digtes Helte er af langt mindre Værd, dels bestemte til at vække Deltagelse for Landbefolkningen og de laveste Klasser, dels skildrede i den Hensigt at forbedre. Men de faa let henkastede Kvindefigurer, der er sete med samme rolige og dog forelskede Blik, hvormed Wordsworth saa paa Træer og Fugle, er Naturen selv. De er selve den engelske Kvindenatur, og Ingen har truffet dens Grundlinjer med sikrere Haand end han. Man læse et af disse Smaadigte*):

Et lifligt Luftsyn først jeg saa,
da hende jeg fik Øje paa,
et yndigt Under, skabt og budt
til Smykke for et kort Minut;
svagt Stjernelys i hendes Blik;
fra hendes Lokker Lysglimt gik.
Hun var saa frisk, hun var saa ny
som Vaaren og det muntre Gry,
en Alf i Dans, et Smil i Flugt,
som undred, henrev, fjernt og smukt.

Jeg hende skued mere nær:
Aand var hun, Kvinde dog især.
Igennem Huset let hun skred
jomfruelig med raske Fjed,
et Aasyn, hvor med søde Minder
sødere Løfter sig forbinder,
en Kvinde, ej for lys og god
til Hverdagsdont, til trøstigt Mod,
til skyldfri List, til Smil og Graad,
Ros, Dadel, Kys og gode Raad.

*) She was a phantom of deligt. *Poet. W.* II, S. 13.

Og nu jeg ser med klaret Blik
Pulsen i Værkets Mekanik:
en Sjæl, der aander Tanker ud
og gør Livsrejsen, stolt og prud,
med rolig Vilje, fast Forstand,
ihærdig, smidig, klar og sand,
en fuldendt Kvinde, anlagt til
at kvæge, lede, som hun vil,
og dog en Aand, der for min Sans
har Englens Lethed, Englens Glans.

Man har her utvivlsomt et ægte naturtro Mønsterbillede af den engelske Kvinde, og man kan berede Wordsworth en Triumf ved at sammenligne denne ædru og sanddru Skildring med de kvindelige Idealer, som Englands største Digtere i den nærmest følgende Tid morede sig med at tegne. Tag Shelleys Fremstilling af Blomsternes og Insekternes æteriske Beskytterinde i hans Digt *Mimosen!* Billedet af den feagtige Skønhed er yndigt som Alt, hvad der kommer fra Shelleys Pen; hendes Ømhed for Planterne, hendes rørende Medlidenhed med alle de smaa stygge og foragtede Dyr, «hvis Hensigt, skønt de gjorde Skade, var uskyldig», giver hendes Alfevæsen menneskelige Træk — men et Menneske er hun dog ikke, hun saa lidt som Shelley's *Feen fra Atlas* eller *Epipsychidion*'s utydelige Heltinde. Shelley var som Lærken, han har besunget, en Foragter af Jorden *(scorner of the ground).* — Eller tag de lidenskabelige østerlandske Heltinder i Byrons tidligste poetiske Fortællinger, Medora, Gulnare, Kaled! De naaer ikke den skønne Simpelhed her. De optræder altid kun i den højeste Lidenskabelighed; deres Elskov, Hengivelse og Besluttethed gaar over alle Grænser. De er digtede for en Læseverden, hvem det bedøvende Byliv i Londons Menneskemasse og den stadige Sysselsættelse med Verdensbegivenhederne havde meddelt en Art nervøs Trang til de heftigste aandelige Pirringsmidler. Men for Wordsworth stod det fra først af som en smuk og lønnende Opgave at levere Beviset for, hvor dybt Menneskenaturen kan sættes i Bevægelse, røres og gribes uden Anvendelse af grove eller voldsomme Stimulanser. Han indsaa vel, at den, der var vant til skrigende Farver, let vilde være ude af Stand til at afvinde Værker nogen Smag, hvis Ejendommelighed bestod i en mild og naturtro Kolorit, men han besluttede at tvinge Læserens Forventninger til et Digts Virkemidler tilbage i det naturlige Spor.

VI

Man forstaar ikke Wordsworth's digteriske Styrke og Begrænsning tilbunds uden et Blik paa hans Levned. Man forefinder da et særligt idyllisk og beskyttet Liv. Han fødtes i den velhavende Middelstand (Faderen var Sagfører), studerede i Cambridge, rejste, kom tilbage og arvede allerede i 1795 fra en Beundrer af hans Genius 900 Pund, der tilligemed hans Del af den Summa 8500 Pund, hvilken en engelsk Lord udbetalte Familien som en Gæld, han var den afdøde Fader skyldig, satte Digteren i Stand til at leve uden at vælge noget Fag. I 1803 blev han gift, i 1813 bosatte han sig i Rydal Mount ved «Søerne». Han havde en Sinecura som *Stamp-Distributor* med 500 Pund aarlig fra 1813—1842, da han opgav den til Fordel for en af sine Sønner. I 1843 fulgte han Southey som *poet-laureate* (Hofdigter), og nød som saadan en Regeringspension af 300 Pund aarlig til sin Død. Den indtraf først i 1850, da han netop havde fyldt sit 80de Aar. Sikret fra alle Sider mod Livets ydre Omskiftelser betragtede han dem med et protestantisk-filosofisk Blik.

Et Levned som dette var ikke skikket til at opflamme Lidenskaben; den findes ikke heller hverken i hans Liv eller i hans Poesi. I andre fremragende Digteres Levned plejer der at forekomme en eller anden tungt vejende Omstændighed, et eller flere Vendepunkter, en eller anden angivelig Kilde til Sørgmodighed eller til Karakterstyrke eller til Frugtbarhed; hos Wordsworth findes Intet af den Art. Ingen medfødt Ulykke lammede ham, intet Angreb paa Liv og Død æggede ham og gav hans Aand dens Indsegl. Visselig blev han haanet og spottet af Kritiken, og det lang Tid nok: fra 1800—1820 var hans Poesi traadt under Fødder, fra 1820—30 kæmpende og efter 1830 almindelig anerkendt. Men Modstanden var ikke dum og hidsig nok, Kampen ikke hed nok, Sejren ikke glimrende nok til at give hans Levned Farve og Glans, eller til at gøre det til et Stof for Sange. Hans inderste personlige Liv var da aldrig saa stærkt og samlet, at det kunde opsuge hans Poesi eller give den Æmner. Det ledede ham omvendt til at se udad. Kampene udenlands, Naturomgivelserne og den lille uanselige Menneskeverden, i hvilken han levede, fyldte og betog hans Sind. Han var ikke som Byron for optaget af sit Eget til at have Sindsro tilovers til at dvæle ved det Smaa

og de Ringe, som han med Mildhed og Medlidenhed fremstilte og beskrev.

Vistnok følte han sig som Midtpunkt i sin Verden. Fra hans idylliske og tilbagetrukne Hjem udgik fra Tid til anden Digtsamlinger eller større Digte, ledsagede med oplysende Fortaler, der med lange Rækker af Eksempler underrettede Læseren om, at alle store Digtere havde været miskendte og forsmaaede af deres Samtid, at enhver Forfatter, forsaavidt han er stor og oprindelig, er nødsaget til selv først at skabe den Smagsretning, der kan nyde hans Værker, og at han vel har faaet Vejen brudt og banet af sine Forgængere med Hensyn til Alt, hvad han har tilfælles med dem, men i Alt hvad der særligt er hans eget vil være stillet som Hannibal mellem Alperne. (Fortale fra 1815.)

Han vidste det vel, at ingen banebrydende Aand kan vente fuld Anerkendelse af andre samtidige Mænd end dem, der er yngre end han selv. Men Kritiken, der ikke havde været voldsom nok til at gøre ham krigerisk og hensynsløs som Byron, gjorde ham selvopfyldt og hovmodig. Hans Livs Afveksling bestod deri, at han i sin beundrende Families Skød modtog tilfældige Besøg af saadanne Beundrere, der var paa Fodtur der i Egnen og forsynede med Anbefalingsbreve. Dem underholdt han sig med paa en kold og værdig Maade, stødte dem ikke sjældent ved den Selvkærlighed, hvormed han uafladeligt priste, anførte og foredrog sine egne Værker, den Ligegyldighed, han udviste for alt Andet, den pinlige Strenghed, hvormed han af sine Omgivelser fordrede ethvert synligt Tegn paa Ærefrygt, og den Alvor, hvormed han gentog selv det mindst betydende Ord, der var sagt til hans Pris.

Man finder en hel Del slaaende Anekdoter om hans Selvfølelse. Thomas Moore meddeler (*Memoirs* III, 163), hvorledes Wordsworth en Dag, da han spiste til Middag hos Lord Dawy, pludseligt uden at noget Ord var faldet, der kunde lede til dette Æmne, raabte fra den ene Ende af Bordet til den anden: «Dawy, véd De, hvorfor jeg lod *Den hvide Daa fra Rylstone* trykke i Kvart?» — «Nej, hvorfor var det?» — «For at vise Verden min egen Mening om den.» — Wordsworth læste aldrig andre Værker højt end sine egne. Den Dag, da Walter Scotts *Rob Roy* var udkommen med et Motto af Wordsworths Digt *Rob Roys Grav,* var Wordsworth netop tilstede i en Familie, som havde faaet Romanen sendt og med Forventning imødesaa

dens Indhold. Han greb den, og man ventede, at han vilde forelæse de første Kapitler; men i Stedet gik han hen til Bogskabet, tog et af sine egne Bind ud deraf og læste sit Digt højt for Selskabet. Emerson har bevaret os Optegnelser, nedskrevne umiddelbart efter to Besøg hos Wordsworth, gjorte med Aars Mellemrum. Efter det sidste skriver han: «Han nærede national Bitterhed mod Franskmændene, en ikke ringere mod Skotterne; ingen Skotte kunde skrive Engelsk . . . . Hans Meninger om Franskmænd, Englændere, Irlændere og Skotter syntes at være formede i al Hast efter smaa Historier, der var hændte ham eller Medlemmer af hans Familie i en Postvogn.» — Efter sit første Besøg (i 1833) skriver Emerson: «Wordsworth bragte sit Yndlingsæmne paa Tapetet, at Samfundet ved overfladisk Kultur blev oplyst uden alt Hensyn til den moralske Dannelse. Skoler nyttede ikke. Skolemestereren var ikke Opdragelse . . . Han vilde bringe mig og alle gode Amerikanere til at indse, at Moralen, det samfundsbevarende Element osv. osv. maatte dyrkes . . . . Han skældte og smeldte over *Wilhelm Meister.* Den var fuld af Utugt af enhver Art. Det var som om Fluer parrede sig i Luften. Han var aldrig kommen videre end til første Del og havde kastet Bogen fra sig, saa oprørt var han bleven . . . . Han anførte sin Sonet: *En højhjertet Spaniers Følelser,* som han satte højest af alle, dernæst *De to Stemmer,* og fremsagde sine Vers til Lærken.» Man har Wordsworth hel og holden som han gik og stod i daglig Omgang i disse Øjebliksbilleder: de haanlige Domme over alle fremmede Folkeslag, Indvendingen mod den moderne Kultur — den samme som Muhamedanerne i Asien den Dag idag altid har paa rede Haand imod den — at den nemlig lader sig forene med stor Usædelighed, Forherligelsen af den vedtægtsmæssige Moral som det samfundsbevarende Element (den sande Moral er det mest radikale Element, der gives), den om Novalis erindrende Harme over Goethe og endelig Citaterne af hans egne Poesier som Finale!

Emerson samler sine Indtryk i disse Ord: «Hans Ansigt opklaredes nogle Gange, ellers var hans Samtale ikke udmærket ved nogen særegen Kraft eller ved noget særegent Sving. W. ærer sig selv ved sin simple Troskab mod Sandheden, men man forbavses over hans Tankers snevre Grænser. At slutte fra en enkelt Samtale gjorde han Indtryk af en indskrænket og ægte

engelsk Aand, som betalte Begejstringens sjældne Timer med den tørreste Prosa i andre.»

I 1843 traf Wordsworth en Dag for første Gang sammen med Dickens. Wordsworth havde en stor Foragt for alle unge Mænd, og den fælles Ven, hos hvem Sammentræffet havde fundet Sted, var derfor nysgerrig efter at erfare hans Indtryk af den store Humorist. Efter at have trukket sine Læber i Vejret paa en Maade, der var ham egen, og efter at have svunget sit ene Ben over det andet, saa man saa hans nøgne Ankler over hans Sokker, svarede han langsomt: «Aa, jeg er ikke meget tilbøjelig til at se kritisk paa de Folk, jeg træffer, men da De allerede spørger mig, saa vil jeg oprigtigt tilstaa, at jeg anser ham for en meget snaksom og meget almindelig ung Fyr — men for Resten kan han jo være meget dygtig. Forstaa mig vel, det er ikke min Mening at sige et Ord imod ham, for jeg har aldrig læst en Linje af, hvad han har skrevet.» Nogen Tid efter rettede den fælles Bekendt varsomt det Spørgsmaal til Dickens, hvordan han havde syntes om Laureat-Poeten? «Syntes om ham?» svarte Dickens. «Aldeles ikke. Han er et skrækkeligt gammelt Asen» *).

Læseren vil visselig ikke underskrive saa affejende en Dom. Men saa meget staar klart, at der maa have været noget for Taalmodigheden i høj Grad opirrende ved Wordsworths personlige Omgang. Naar han talte, siger en af hans Samtidige, arbejdede han som en Hval og forkyndte evige Sandheder *(Truismer)* i Orakeltone. Ordet *Truisme* (Sandhed, der er for sand til at behøve at siges) er betegnende for mere end mundlige Ytringer af ham. Det rammer hele den betragtende og belærende Side af hans Poesi. Der er i den ingen særlig aandelig Kraft eller Lidenskab, men en Hamletsk Dvælen ved de store Spørgsmaal om at Være eller Ikke-være. Fødsel, Død og Fremtid, Menneskets Lidelser og Synder i dette Liv og dets Haab om et fremtidigt Liv, det ringe Omfang af vor Videns hele Kres og det skrækindjagende Forhold, hvori vi staar til det Overnaturliges Verden — det er, siger Masson, de stadige og uundgaaelige Genstande for den almenmenneskelige og særligt for Wordsworth's

*) «Like him! Not at all. He is a dreadfull old ass.» R. S. Mackenzie: *Life of Dickens.*

Betragtning og Bekymring *). Men disse Tanker bevæger sig ulykkeligvis, da de ikke tilhører Midtpunktet men den yderste Omkres af vor Viden, ad Baner, der ikke fører nogensteds hen, ad gamle opslidte og af dybe Spor gennemfurede Veje, der gaar i en Ring, og som man kan befare med rolig og værdig Sørgmodighed, men uden Nytte eller Udbytte for sig selv eller Andre. At Wordsworth bestandig paany udmunder i denne vor Videns Omkres, som Tilhængerne af de saakaldt aabenbarede Religioner anser for vore Tankers naturlige Midtpunkt, har mere end noget Andet bevirket, at hans Ry aldrig, hvor stort det end er i England, har kunnet trænge synderligt ud over Landets Grænser.

Da Coleridge lærte Wordsworth personligt at kende, havde denne allerede skrevet nok til at man kunde danne sig en Dom om Beskaffenheden af hans Originalitet. Hvad der rørte Coleridge i Wordsworth's Poesi, det var Foreningen af dyb Følelse med hvad der syntes ham dyb Tanke, den fine Ligevægt mellem Sandhed i Iagttagelsen og Indbildningskraft til at omforme det Iagttagne, fremfor Alt Evnen til at sprede en højere Verdens Luftlag over Skikkelser, Tilstande, Forhold og Tilfælde, som Vanen havde berøvet al Interesse for det almindelige Øje.

Wordsworth's og Coleridge's første Samtaler drejede sig da om hvad der for dem stod som Poesiens to Hovedpunkter, Evnen til at vække Læserens Deltagelse ved tro Natursandhed og Evnen til at meddele Nyhedens Interesse ved Indbildningskraftens omstemmende Farver. Den pludselige Tiltrækning, Øjet og Sjælen føler ved Lys- og Skyggespil i Naturen, det ny og fortryllende Udseende, Maanelys eller Solnedgang kan give et forud bekendt Landskab, syntes dem at betegne Muligheden af, hvorledes begge Elementer kunde forenes. Her havde man jo Naturens egen Poesi; det gjaldt om at genfrembringe den. De vilde ikke ligefrem efterligne Naturen, men Naturens Poesi.

De besluttede at skrive en Række Digte, henhørende til to forskellige Kunstarter. I den første skulde Hændelser og Handlende være overnaturlige og det Fortrin, som tilsigtedes, skulde bero paa den dramatiske Sandhed i Skildringen af saadanne Sindsbevægelser, der naturligt vilde ledsage Situationen, hvis den virkeligt forekom. Og virkelig i den Forstand var den jo for ethvert Menneske, der nogensinde paa Grund af ligegyldigt hvilket

*) Se Masson: *Wordsworth, Shelley, Keats and other essays.*

Sansebedrag troede sig under overnaturlig Paavirkning. Udførelsen af denne Opgave tilfaldt Coleridge og der er sikkert ingen Tvivl om at det ligeledes er ham, der har stillet den. Enhver i europæisk Literatur nogenlunde bevandret Læser ser straks, i hvor nært Slægtskab den staar til de Opgaver, som stilledes og løstes af den tyske Romantik. Ejendommeligt engelsk er det kun at Eftertrykket her er lagt ikke paa det Overnaturlige og Fantastiske, men paa Natursandheden, saa at Romantiken her kun bliver en af Naturalismens Former.

I den anden Digtart skulde Æmnerne vælges ud af det daglige Liv. Men Wordsworth, hvem denne Gruppe tilfaldt, foresatte sig at meddele de jævneste og mest naturlige Begivenheder et Skær af noget Overordenligt, Nyt, ja Overnaturligt ved at udrive Sindet af dets Vanesøvn og tvinge det til at rette sig mod den Skønhed og de Undere, som den virkelige Verden upaaagtet udfoldede for den menneskelige Sans. Han gjorde Forsøget første Gang i de *Lyriske Ballader*. der i Fortalen betegnedes som et *Eksperiment*, nemlig det: om Genstande, der efter deres Natur ikke var skikkede til «udsmykkende» Fremstilling, ikke alligevel skønt fremstillede i det daglige Livs Sprog kunde fængsle, og han fortsatte senere Forsøget i Hundreder af Digte af højst forskelligt Værd, hvis Helte og Heltinder alle tilhører de lave og laveste Samfundslag, opvoksede i landlige Sysler og fremstillede i en Ramme af landligt Liv.

Der findes i dansk Literatur ingen Digtgruppe af denne Art. Derimod vil den, der med Opmærksomhed studerer Wordsworth, nu og da træffe paa en Form for den poetiske Anekdote og paa en Fortællertone, der erindrer om Runebergs *Fänrik Stål*. Selv i Rytme og Metrum er der nu og da nogen Lighed; det vilde være lærerigt at erfare om Runeberg overhovedet har kendt den engelske Digter; maaske kommer den hele svage Lighed af at Begivenhederne hos begge bestandig foregaar indenfor samme snevert begrænsede Lokalitet, Egnen om de engelske ligesom Egnen om de finske Søer. Forskellen imellem dem er i ethvert Tilfælde overordenlig. Hos Runeberg den krigerske Baggrund og Stemning, den flammende lyriske Stil, Fædrelandskærlighedens Ildhu, hos Wordsworth det stillestaaende Liv i landlig Fred, den rent episke Holdning og den fuldstændige Klokketaarnspatriotisme. Kærligheden til et Par Sognes Liv og Levned. Hos Runeberg

Soldatens Følelse for Hæren, hos Wordsworth Landsbypræstens Deltagelse for Menigheden.

Der gives imidlertid et enkelt dansk Digt, som paa en aldeles overraskende Maade minder om Wordsworth's Tone og Stil, kun at det er langt mere dramatisk end Noget, han har frembragt, det er Henrik Hertz's *Frugthandleren*. Dette Digt staar mærkværdigt alene iblandt Hertz's Poesier, saa mange Strenge disse end anslaar. Dets Helt er som skabt til at behandles af Wordsworth, dets Evne til at røre uden at forherlige er netop ejendommelig for Søskolens Mester. Selvfølgeligt har det imidlertid ikke den Ejendommelighed, hvorpaa netop Wordsworth som saadan kendes, den, han selv betegner som Evnen til at give det Hverdagsligste et næsten overnaturligt Skær.

Et Digt, der ganske sikkert er et af hans mest betegnende, om end langtfra et fortrinligt Digt, nemlig *Beslutning og Uafhængighed (Resolution and Independence)*, afgiver et Eksempel paa, hvorledes han bærer sig ad dermed. Digteren skildrer sin Spaseregang en Sommermorgen, Duggens Glimten, Fuglenes Sang, Harens Flugt over Markerne; han tænker paa, at han selv har levet ubetænksomt som Markens Dyr og Skovens Fugle og hvorledes et saadant Liv engang kan hævne sig. Det falder ham ind, at mange betydelige Digtere er endte i Jammer og Nød, og højst prosaiske Bekymringer med Hensyn til Fremtiden trykker hans Sind. Da ser han pludseligt i denne ensomme Egn en gammel Mand noget borte:

Han syntes ældst mig blandt Graahærdede.

Som undertiden man en Kæmpesten
ser ligge paa en nøgen Bakkes Top,
et Under for Enhver, hvem den blir synlig,
thi hvem forstaar, hvordan den kom derop,
hvorfra, hvornaar? Den synes En i Live,
ligner et Sødyr, kravlet op fra Havet.
der paa en Banke mageligt sig soler —
saadan saa denne hvide Olding ud,
ej helt i Live, ikke død, ej søvntung.
Krum var han. Under Livets Pilgrimsgang
hans Hoved havde næsten naaet hans Fødder
som om et Tryk, et frygteligt, af Kval,
af Rædsel eller Sygdom havde ramt ham
i længst forgangen Tid og havde lagt
mer end menneskelig Vægt paa dette Legem.

. . . .

Urørt den Gamle stod, ret som en Sky,
der ej de vilde Vindes Tuden hører,
dog Alt forvirrer, naar med Brag den kommer.

Hvor genial er ikke her Dobbeltlignelsen og hvor hemmelighedsfuldt virker den ikke! Oldingen ligner den uhyre Sten paa Højen og denne Sten ser atter saa mægtig ud, at den synes som et Sødyr at have kravlet derop. Men sjælden Kraft er herved Indtrykket af den høje Alderdom givet. Den Gamle syntes den ældste Mand, der nogensinde havde levet. Var vi i Tyskland eller paa Romantikens Grund, vilde vi ikke forbavses ved at erfare, at vi her havde Jerusalems Skomager for os. Men vi er i England, og vi føres af Wordsworth. Det viser sig da, at den gamle Mand er et i høj Grad almindeligt menneskeligt Væsen, Iglesamler af Livsstilling, en Livsstilling, der passer sig for gamle og svage Folk i en vandrig Egn. Den gamle Mands fortrøstningsfulde, gudhengivne Tale, hans Sindsro selv i den yderste Ensomhed og Fattigdom beroliger den unge Digter i hans Frygt for Fremtiden, og han beslutter, saa tit en lignende Frygt skulde rejse sig i hans Sind, at mindes den gamle Iglesamler. «Dette er ingen Odeflugt», som Ewald etsteds siger, men det er et godt Mønster paa Wordsworth's Evne til at give det mest hverdags, mest naturtro Stof et vist fantastisk og storstilet Præg ved Behandlingsmaaden.

Denne Stræben har i ikke faa af Wordsworth's Digte karikeret sig selv, overalt nemlig, hvor hos ham en mystisk-gudelig eller rædselsfuld Virkning foraarsages af en eller anden simpelthen uhyggelig eller forunderlig Begivenhed, der udrustes med det saakaldt Overnaturliges Virkekraft. Det er højst barnagtigt. naar i Digtet *The Thorn* en Fortæller (hvis Stand eller Vilkaar ikke angives, men om hvilken Wordsworth selv til Coleridge sagde, at han havde tænkt sig ham som en gammel pensioneret og fuldstændigt forvrøvlet Skibskaptejn) med en overspændt Rædsel, som gjaldt det en Spøgelsehistorie, fortæller om en stakkels afsindig Pige, der om Natten, klædt i en højrød Kjole, sidder og jamrer sig under en Tjørn. Og rent parodisk bliver denne Retning i Wordsworth's med saa store Fordringer Publikum forelagte *Peter Bell*, der uden Shelley's Satire af samme Navn visselig vilde være fuldstændig glemt; her er det nemlig en raa og grusom Karls Forfærdelse over den overnaturlige Standhaftighed, hvormed et stakkels Æsel taaler de grueligste Prygl hellere end at

ville flytte sig af Stedet, der i Forening med en af Mørket ophidset Fantasi frembringer Karlens Omvendelse. Æslets Udholdenhed havde, som det viser sig, sin Aarsag i, at dets Herre var falden i Vandet paa det Sted, hvor det stod; det vilde henlede Opmærksomheden herpaa. Æslets sædelige Storhed staar da her i en glimrende Modsætning til Mandens Æselagtighed, og Wordsworth, som manglede al komisk Sans, forsømmer ikke at fremhæve denne Modsætning.

Og dette er ingen Tilfældighed, men et Karaktertræk. Den nye Skole følte med sit Had til det Blændende og sin Kærlighed til det Simple og Jævne en virkelig Tiltrækning til Æslerne, disse stædige, taalmodige og særligt miskendte Naturfrembringelser, som stedse overstraaledes af mindre nøjsomme Dyr. Coleridge lod sig endog i sit bekendte Digt *Til et ungt Æsel, da dets Moder blev tøjret i Nærheden af det* henrive til det varme Udbrud: «Jeg hilser dig som min Broder»*) og til det dyrevenlige Ønske i et ligeligere og bedre ordnet Samfund at kunne skænke Æslet en fredelig Græsgang — da skulde dets glade Brægen klinge skønnere i hans Øren end den sødeste Musik. Det kan ikke undre, at Spottefuglen Byron straks fik fat i hin Broderhilsen og gjorde sig lystig over den i sin første Satire: *Engelske Digtere og skotske Anmeldere.* Coleridge var denne yderligtgaaende Naturalisme dog ikke i Kødet skaaren; han var selv den første til at holde sig op over sine Udskejelser. Wordsworth derimod, som var anlagt til Følgestrenghed og tilmed stridbar af Hu, førte som Digter den rent literære Naturalisme ud i dens sidste og yderste Følgeslutninger.

Han valgte sig næsten gennemgaaende Æmner af Landboernes og særligt af de lavere Folkeklassers Liv, og det ikke som det forrige Aarhundredes Franskmænd for selv dannet-sleben at nyde det Uslebne som Modsætning og med en Følelse af Overlegenhed, men fordi han mente, at Hjertets vigtigste Lidenskaber hos disse Klasser fandt en bedre Jordbund og naaede større Modenhed end hos de Dannede og fordi de, som underkastede en ringere Tvang, talte et jævnere Sprog. Han mente, at Menneskehjertets Grundfølelser hos Landboeren fremtraadte mere enkelte

*) Innocent fool! thou poor despised forlorn!
I hail thee brother.

og elementære og derfor lettere lod sig iagttage end under Bylivet. Han var endelig overbevist om, at Samlivet med Naturens skønne og blivende Former i Forening med de landlige Syslers Præg af det Nødvendige og Stadige maatte gøre alle Følelser mere varige og stærke. Man finder da her i Aarhundredets Fødselsstund Spiren til den mere end halvtresindstyve Aar varende og vidtudbredte, fra Land til Land sig forplantende æstetiske Grundanskuelse, der i Tyskland, Frankrig og Norden fører til Bondepoesi og Bondenovelle, i adskillige Lande til særlig Forherligelse af Almuesproget. Idet man botanisk sønderdeler denne Spire, lærer man Plantens Naturhistorie tilbunds at kende.

Wordsworth's Udgangspunkt er rent *topografisk*. Stedbeskrivelse i dette Ords videste Forstand er endnu mere ejendommelig for ham end for Scott. Hans Livs Opgave var at skildre engelsk Natur og engelske Naturer saaledes som han kendte dem Ansigt til Ansigt. Og da han kun vilde skildre hvad han var ubetinget fortrolig med, saa kom han til den Lære, at det var enhver Digter nødvendigt at knytte sig stadigt til en eller anden Plet af Jorden, og sammenknyttede selv sit Digternavn med Nord-Englands Søer, hvis Omgivelser gennemgaaende afgiver hans Digtes Sceneri. Han gik endog saa vidt, at han betegnede den Enkeltes Føde-Egn som det Sted, der passede bedst til Skueplads for hans Virksomhed hele Livet igennem.

Saaledes blev han særligt engelsk Naturmaler og saaledes fik hans Skildringer en rent stedlig Interesse. Den berømte engelske Kunstdommer John Ruskin har med Rette kaldt Wordsworth Tidsrummets store poetiske Landskabsmaler. Medens Byron atter og atter fløj bort fra Hjemmet for at skildre Grækenlands og Østerlands Natur med fremmede og glødende Farver; medens Shelley gyste for Englands Klima som dødbringende for hans fine Legemsbygning og atter og atter forherligede Italiens Kyster og Floder, medens Scott besang Skotland, og Moore aldrig blev træt af at lovprise det grønne Erins Skønhed, stod Wordsworth ene som den fuldblods Englænder, dybt rodfæstet i Landet og sammenvokset med selve dets Jordbund lig en gammel Eg med hundrede Rødder. Hans Ærgerrighed var den at være en ægte engelsk beskrivende Digter. Naar han da fordybede sig i den Egn, i hvilken han havde hjemme, spaserede, sejlede, gik i Kirke og tog mod Beundrerbesøg, saa var det med den alleromstændeligste Kundskab til de lavere Klassers Liv der i Egnen og til

det landlige Liv overhovedet. Han har det samme Blik derfor som en god og værdig engelsk Landsbypræst af den Art, han selv har skildret i *Udflugten (The Excursion)*. Hans Særeje, det er alle de sædvanlige Sognebegivenheder og Sogne-Ulykker, som indtræffer i en landlig Egn i England: et længst forglemt Sognebarns Tilbagekomst til Egnen, hvor hans Hjem er forsvundet og hvor han finder alle sine Kæres Navne paa Kirkegaarden *(The brothers)*; en stakkels forført og forladt Piges Skæbne *(Ruth)*; et idiotisk Barns natlige Ridt efter Lægen og Faren vild paa Vejen *(The idiot boy)*; det overraskende Æventyr, en blind lille Dreng har bestaaet uden at komme til Skade *(The blind highland boy)*; en gammel ypperlig Faders Sorg over en vanslægtet Søn *(Michael)*; en i hele Egnen elsket Diligencekusks beklagelige Forfalden til en lille Svir og paafølgende Afskedigelse fra Embedet (besunget i fire Sange under Navnet: *The waggoner*).

Det eneste U-engelske i Maaden, hvorpaa disse Begivenheder, selv de lettere og lystigere iblandt dem, meddeles, er den fuldstændige Mangel paa Lune i Fremstillingen. Istedenfor Lune har Wordsworth, som Masson ypperligt har udtrykt det, «et haardt velvilligt Smil». Men dyb og bevæget er til Gengæld den Patos, hvormed han fortæller de tragiske eller alvorsfulde blandt disse simple stedlige Historier. Er denne Begejstring i al sin Renhed og Ægthed ikke pytisk-skælvende eller moderne-glødende, saa virker den des stærkere paa Menneskeslægtens Flertal, der ynder, at Digteren ikke hæver sig altfor stærkt over dets Jævnhøjde og som føler det Velgørende og Helbredende ved den Medfølelse, der er Begejstringens Ophav. Det er en Medfølelse, der ligner Præstens eller Lægens, og som, skønt mindre mild end professionel, griber ved sit fuldendte Udtryk.

Ingensteds er vel dette Udtryk skønnere end i saadanne Digte som *Simon Lee* eller *Den gamle Tigger fra Cumberland*. Det første Digt er en Anekdote om en Jæger, der i sin Ungdom har været den flinkeste med Horn og Hund, tilfods og tilhest, men som nu paa sin gamle Alder er bleven saa svag, at Digteren en Dag træffer ham, med Møje arbejdende paa saa let en Gerning som at opgrave en mør og raadden Rod af et gammelt Træ:

> I har Jer anstrengt, Simon Lee,
> giv mig Jer Hakke blot!
> jeg sagde. At jeg stod ham bi
> det led den Gamle godt.

Jeg slog — ét Hug — da fløj den Rod
den filtrede, af Enge,
hvormed den Gamle havde slidt
saa møjsomt og saa længe.

Af Taarer blev hans Øje vaadt,
og Tak og Pris der kom
ilsomt og rigt og ejegodt
fra Hjertets Helligdom.
Modtog umilde Hjerter tit
god Hjælp helt koldt og fremmed,
Ak! Menneskenes varme Tak
har oftere mig græmmet.

Faa Digtere har vist den skønne Pietet som Wordsworth mod de uden egen Skyld Unyttige, Menneskeslægtens ydmyge *Venerabilia*. *Den gamle Tigger* er et Eksempel fremfor alle. Wordsworth skildrer hvorledes denne. Mand, kendt af Alle, gaar omkring fra Hus til Hus der i Egnen:

Fra Barn af har jeg kendt ham, Dengang alt
var han saa gammel, at han ikke tykkes
mig ældre nu. Han vandrer træt afsted,
en ensom Mand, saa hjælpeløs af Ydre,
at Rytteren, som rider ham forbi,
ej sorgløst slænger ham sin Skærv paa Jorden,
men standser, at hans Mønt kan sikkert falde
ned i den Gamles Hat. Og end ej da
han taber ham af Syne. Nej, endog
naar han sin Hest har givet Tøjlen, passer,
halvt vendt paa Hesten, med et Sideblik
han paa den gamle Tigger. Naar Bomkonen
om Somren siddende i aaben Dør
drejer sit Rokkehjul og ser den Gamle
langt borte, staar hun fra sit Arbejd op
og løfter Bommen, aabner Vejen for ham.
Postdrengen slaar, naar han med raslende Hjul
bag paa den Gamle ad en Skovvej kommer,
rask Smæld i Smæld, og hvis den gamle Mand
ej efter saadant Varsko Vejen viger,
saa drejer Drengen hensynsfuldt til Side
og kører langsomt, uden Ed, forbi;
saa lidt han bander, som han kunde vredes.

Anser ej for unyttig denne Mand,
I Statsmænd, der med rastløs vaagen Kløgt
bestandig svinger Kosten i Jer Haand
for alt Fortrædeligt paa Dør at feje!

I Stolte, som i Lykkens Overmod
paa Eders Evner, Magt og Kundskab pukker!
Han falder ej til Byrde. I Naturen
det er en Lov, at ingen Skabning, ikke
engang den som er ringest eller lavest,
end ej den skyldigste, kan leve Livet
og ikke volde noget Godt — der er
et Aandedræt og Pulsslag af det Gode,
en Livs- og Sjælskraft, uadskilligt
forenet med hver enkelt Væreform.

Hvor end den gamle Tigger viser sig
fremtvinger Skik og Brug med stille Nøden
Kærlighedsgerninger, og Vanen gør,
at det, som er fornuftigt, sker, og Vanen
bereder Eftersglæden, Sindet ynder.
Saa føres Sjælen da ved denne søde
Fornemmelse af Fryd umærkeligt
og tvangløst til at blive god og kærlig.

Den rige Mand, som sidder i sin Dør
og Pæren lig, der hænger over ham,
trives i Sol, den kraftige og unge,
den lykkelige, tankeløse, alle
de mange, som har Ly og Læ og blomstrer
blandt Væksterne af deres egen Art,
de alle ser i ham Paaminderen,
der taus paatvinger deres Sind en flygtig
men eftervirksom Selvlykønskningstanke.

Man maa tilstaa, at er dette end en Præken, saa er det dog en Præken i bedste Form. Der laa jo nemlig i denne samme Naturalisme, der i sin senere Udvikling følgerigtigt udviklede sig til rent menneskelig Dannelse og Oprør mod det Vedtagne fra først af et Hang til Formanen og evangelisk Gudelighed. Den opsøgte de simple af Hjertet, de Fattige, de i Verdens Øjne Ringe — det var stemmende med Evangeliets Sædelære. Den vragede en forfinet Civilisation og vendte den Ryggen for til sine Helte at kaare Fiskere og Bønder — den fulgte forsaavidt Evangeliets Forbillede. Og saaledes forenedes hos Wordsworth ganske følgestrengt Naturdyrkelsen med det i England saa højligt yndede formanende og protestantisk-forkyndende Element. Man vrage heller ikke helt hans moralske Læredigte. Der er mange Gange en egen Storhed i Maaden, hvorpaa den simple Lære er udtrykt. Sand Højhed fattes ikke de Ord, hvormed

det i *Laodamia* forkyndes den sørgende Hustru, at hun istedenfor at kræve sin Husbond tilbage, bør give Afkald paa ham for gennem Kærligheden at lutres til et ædlere aandigt Liv:

> Lær, gennem jordisk Længsel dig at hæve
> op til et himmelsk Maal. Elskov blev givet,
> opmuntret, godkendt mest for det at kræve,
> blev derfor just den Drift, der styrer Livet,
> for Selvet at slaa ned.

Ja selv den abstrakte *Ode til Pligten*, der indeholder en Begejstring som Kants, har genialt forstandsstridige Linjer, ophøjede som et af Kirkefædrenes Paradokser. Det er til Pligten at Digteren raaber: «Du holder Stjernerne fast i deres Baner og ved dig er det, at de ældste Himle er friske og stærke»*)! Dog, fra alle den Art Poesier vil Læseren hurtigt vende tilbage til Wordsworth's egenlige Omraade, hans Idyller.

Endnu et Blik paa disse Digte og paa den Lære, de af Digteren er bestemte til at hævde. Det er utvivlsomt, at Wordsworth har tillagt Skildringen af det landlige Liv en større Betydning for Poesien overhovedet end der tilkommer den. Hans Omgivelser var vel skikkede til at fremkalde en saadan teoretisk Overvurdering hos ham. Naar han til sine Helte har kunnet anvende Forpagtere, der levede af Kvægdrift *(shepherd-farmers)* fra Cumberland og Westmoreland som Modeller, saa ligger dette i, at disse Mænd, som paa den ene Side var uafhængige nok til ikke at arbejde for Andre og paa den anden Side dog ikke hævede over Nødvendigheden af at arbejde eller over en tarvelig Simpelhed, frembød almindeligt poetiske Egenskaber. At Landlivet i og for sig skulde forbedre, er en Overtro; det kan fuldt saa vel sløve. Coleridge har f. Eks. oplyst, at hvis man i England sammenligner Maaden, hvorpaa Fattiglovene dengang udøvedes i Liverpool, Manchester og Bristol med Maaden, hvorpaa man paa Landet fordelte Fattigunderstøttelsen, saa falder Sammenligningen ganske ud til Byernes Fordel.

Wordsworth har fremdeles overvurderet den Betydning, som Skildringen af de landlige Sysselsættelser har for hans egen Poesi. Ikke blot er Hovedpersonerne i mange af hans bedste

---

*) Thou dost preserve the Stars from wrong
And the most ancient Heavens, through Thee, are fresh and strong.

Digtninge (som *Ruth, Michael, the brothers*) ikke udtrykkeligt Bønder eller Landboer, men mangen Gang har han i Kraft af sin naturalistiske Lidenskab og sit dermed beslægtede Hang til at formane og forbedre gennem Forherligelse af de laveste Samfundsklasser knyttet Navnet paa en eller anden uanselig eller ringe Livsstilling til Evner og Egenskaber, som det er lidet sandsynligt at finde forbundne med den. Det er et Paradoks, som Wordsworth med en vis Forkærlighed præker i sit Digt *Udflugten*, at der er store Digtere skjulte i de laveste Stænder*); det tilfredsstiller ogsaa hans evangeliske Tilbøjeligheder at tænke sig Talentets Uafhængighed af Formue og gode ydre Livsvilkaar. Lad være, det er uafhængigt deraf; men vilde det dog ikke være urimeligt i et Digt at give Poeten Skorstensfejerprofessionen og saa i en nøjagtigt opfunden Levnedskildring forklare, hvorledes det gik til, at han paa engang blev Digter, Filosof og Fejer. Slige Særsyn kan kun den virkelige Levnedsbeskrivelse retfærdiggøre. I Poesien virker en saa vidt dreven Naturalisme stødende som altfor lidet almen. Og hvad Forskel er der paa dette Tilfælde og de mange, hvor Wordsworth lægger en Bissekræmmer, en Iglesamler, en Bonde Tanker i Munden, som det maa forbause at høre udtalte af saadanne Læber? For at retfærdiggøre og tilfulde forklare sine Personer nødes da Wordsworth til at indføre en Mængde tilfældige underordnede Omstændigheder af den Art, der er nødvendige til at begrunde Sandsynligheden af en Kendsgerning i det virkelige Liv, men som vi med Fornøjelse vilde skænke en Digter. Den smaalige Hensyntagen til Sandsynligheden, den smaalige Ængstelighed i Begrundelsen er i høj Grad trættende hos Wordsworth, især i de lange Overgange og Beskrivelser i *Udflugten*, hvilke Byron vittigt har stemplet som et evindeligt: «Her gaar vi op og her gaar vi ned, og her gaar vi rundt»**).

*) O, mange Digtere har Naturen saat,
udrustet Mænd med Aandens bedste Gaver,
guddommelige Evner, Seerblik,
der kun har manglet Færdighed til Verset . . .
The Excursion I. *The wanderer.*

**) Or Wordsworth with his eternal: Here we go up, up, and up. and here we go down, down, and here round about, round about! Look at the nerveless laxity of the Excursion. What interminable prosing!
Byron.

Wordsworth's Valg af sine Æmner fører ham desuden til en Ejendommelighed i sproglig Henseende, der turde betegnes som denne Naturalismes yderligste literære Udslag. Det var Wordsworth's Paastand, at det Sprog, som taltes af den Klasse, han skildrede, saa snart det blot blev renset for sine Pletter, var det bedste, som gaves, fordi Mænd og Kvinder af Almueklassen paa Landet var i stadigt Samkvem med de Genstande, fra hvilke vort Sprogs bedste Del oprindeligt er afledet, og fordi de paa Grund af deres Synskreses Ensformighed og Sneverhed var mindst udsatte for den selskabelige Forfængelighed, der leder til at søge og udarbejde sine Udtryk. Da dette Sprog er det bedste, vil det, mener Wordsworth, være umuligt for nogen Digter at sætte nogen bedre Udtryksmaade istedenfor det, og det ganske ligegyldigt om han skriver i Prosa eller paa Vers. Og saaledes kommer da Wordsworth til sit bekendte og interessante Paradoks, at der *hverken er eller kan være nogensomhelst væsenlig Forskel mellem Prosasprog og bunden Stil.* Hvis han herved blot agtede at tage til Genmæle mod alle de kedsommelige og ynkelige Sprogforvridninger, hvortil Rimnød og Mangel paa rytmisk Evne har drevet kun altfor mange selv blandt fremragende Digtere, saa vilde man af Hjertet give ham Bifald. Théodore Banville har med fuld Ret om end med en Strenghed, der kræver det Umulige, givet et Kapitel i sin Poetik Overskriften *Licentia poetica* og dette Indhold: Der gives ingen.*) Men Wordsworth vil have sin Sætning ganske anderledes forstaaet. Han hævder at Sproget ikke blot i store Partier af ethvert godt Digt nødvendigvis i alle andre Henseender end den metriske maa falde sammen med Prosa, men at det endog i de mest tiltalende Partier af de aller bedste Digte ganske maa stemme overens med Prosastilen. Thi, siger Wordsworth, hvor sandt og levende Digterens Sprog end er, saa levende og saa sandt som Dens, der virkelig er i den digtede Situation, kan det dog aldrig blive; med andre Ord, det kan aldrig overgaa, kun i det Højeste nærme sig til Virkelighedens prosaiske Udtryk. Med ægte engelsk Haardnakkethed hævdede han sin Lære overfor de Angreb, som fremkom alle Vegne fra. Man havde som et Mønsterdigt efter den nye Poetik anført denne af Samuel Johnson lavede, pudsige, men fra Prosasproget visselig ikke afvigende Strofe:

*) *Petit traité de poésie française.* S. 56.

Jeg greb min Hat og tog den paa,
spaserte ud i Varmen,
og mødte saa en anden Mand
med Hatten under Armen.

Dette er ikke Poesi, sagde man. Indrømmet, svarede Wordsworth, men det er heller ikke som Prosa hverken fængslende i sig selv eller ledende til noget, der fængsler, og er derfor ude af Stand til at sætte Følelser og Tanker i Bevægelse: «Hvorfor bevise, at en Abe ikke er nogen Newton, naar den ikke engang er noget Menneske?» Og mod den almindelige Mening, som han betegner omtrent med de Ord, at en Forfatter ved at skrive paa Vers overtager en Art Forpligtelse til at imødekomme visse aandelige Vaner, give visse Klasser af Ideer Plads i sin Bog og omhyggeligt udelukke andre, stiller han saa hin Overbevisning om den gode Poesis og den gode Prosas Ensartethed, der, grundet paa Lede ved den poetiske Affektation, førte ham til i sin digteriske Frembringen snart stærkt at selvbegrænse, snart rent at udflade sin i saa mange Maader mønsterværdige og mesterlige Stil.

Til den Forherligelse af Landalmuens Sprog, fra hvilken Wordsworth gaar ud, og som ikke er uden Lighed med den Dyrkelse af Almuesproget, der i Danmark er udgaaet fra Grundtvig, i Norge fra Maalstræverne, er først og fremmest at svare, at en Bondes Sprog, renset, som Digteren kræver, for Provins-Udtryk og tildannet efter Grammatikens Regler ikke vil være forskellig fra enhver anden forstandig Mands, kun at Bondens Begreber er færre og mindre klare. Dernæst vil han paa Grund af sin ringere Udvikling kun dvæle ved enkeltstaaende Kendsgerninger, hentede fra hans snevre Erfaring eller overleverede Tro, medens den Udviklede ser Tingenes Sammenhæng og søger almindelige Love. Wordsworth mener, at Sprogets *bedste* Del afledes af de Genstande, der omgiver Bonden og sysselsætter ham. Men de Forestillinger der drejer sig om Føde, Ly, Sikkerhed, Velvære er jo ikke Sprogets bedste Del. Det nytter heller ikke med Wordsworth af dette Sprog kun at fordre en vis Grad af Lidenskabelighed for at stemple det med Ærestitlen poetisk; thi Lidenskaben skaber ingen nye Tanker og intet nyt Ordforraad, den sætter kun det Indhold, som haves, i forøget Virksomhed, og den formaar ingenlunde at gøre Talesproget til Poesi, da den neppe nok formaar at gøre det til Prosa.

Det er jo nemlig allerede en besynderlig Forveksling af Wordsworth, at han i sin Kamp for Naturefterligningen bruger Ordene Talesproget og Prosaen i Flæng. Den gode Prosa er allerede renset for de tomme og meningsløse Gentagelser, de usikre og stammende Talemaader, som Halvdannelse og Forvirring aldrig undlader at føre med sig, og af hvilke Wordsworth desværre kun har optaget altfor mange i sine Digte overalt, hvor han indfører dramatisk Foredrag. Det er den usalige Forkærlighed for den aller platteste Naturefterligning, der i hans Digte afstedkommer de pludselige og pinlige Overgange fra en høj og ædel Stil til fuldstændig Stilløshed. Se f. Eks. *The blind highland boy.*

Poesi har efter Wordsworth's Begrebsbestemmelse sin Oprindelse i Sindsbevægelse, erindret i Ro. Den gaar ud paa Efterligning af Naturens Sprog med det ene Forbehold, at, da det er Digterens Hverv at meddele Fornøjelse, ikke Sandhed ligefrem, saa benytter han Verseformen, som bereder Læseren en Rækkefølge af smaa behagelige Overraskelser ved Rytme og Rim. Versemaalet virker ved stadigt at vække og tilfredsstille Nysgerrigheden, men paa saa simpel en Maade, at det ingen selvstændig Opmærksomhed tiltrækker sig. Det paavirker, omtrent som et kunstigt behandlet Luftlag eller som Vin under en beaandet Samtale, Bevidstheden mægtigt men ubemærket. Ved dets stedse tilbagevendende Regelrethed dæmper og mildner det Fortællingens lidenskabelige eller gribende Indhold og ved sin Evne til at afklæde Talen dens Virkelighedspræg kaster det over Kompositionen en Slags Halvbevidsthed om dens Uvirkelighed. Men iøvrigt kan, mener Wordsworth, selv den bedste Poesi i ingen Henseende være forskellig fra Prosa. Han glemmer at opkaste sig det Spørgsmaal, om der ikke omvendt gives en Mængde Udtryksmaader, Vendinger og almindelige Sætninger, som er paa deres Plads i en Prosameddelelse, men som vilde virke i høj Grad stødende i Poesi, og om der ikke i ethvert højtideligt Digt uden alt Kunstleri kan forekomme en Bygningsmaade og Ordning af Sætningerne eller en Benyttelse af Talens Figurer, som i Prosastil vilde være umulig.

Den eneste Mening, i hvilken den bedste Poesi kan siges at stemme overens med det daglige Sprog, er den, at dens Udtryk er saadanne, som nogle faa af de mest Gennemdannede ved meget sjældne Lejligheder vilde anvende. I daglig Samtale flakker

Talen løst omkring; i det offenlige Foredrag samler den sig til fast Tankesammenhæng; i den skrevne Bog vinder den udarbejdede Sætning sig naturligt fremad gennem mange Snoninger. I Verset endelig kan Formen ikke være for udsøgt og for fast. Her gælder den Lære, som Théophile Gautier, i sit herlige Digt *Kunsten* har præket:

Oui l'oeuvre sort plus belle
D'une forme au travail
Rebelle,
Vers, marbre, onyx, émail!

Point de contraintes fausses!
Mais que pour marcher droit
Tu chausses,
Muse, un cothurne étroit!

(Ja. Værket fremgaar skønnere af en Form, der er genstridig mod Arbejdet, *Vers*, Marmor, Onyks eller Emalje. Ingen falsk Tvang! Men, Musa, ifør dig en snever Koturne for at gaa rank!)

Dog hvor meget der end lader sig sige mod denne Wordsworth's Poetik eller «Prosaik», som den rettere kunde hedde, en Lære, der af de Samtidige i Begyndelsen optoges, som var den enstydig med Heksenes gamle Sang i *Macbeth*: *Skønt er stygt og stygt er skønt (Fair is foul and foul is fair)*, den har for de Efterlevende en høj Grad af Interesse som et nøjagtigt og utvetydigt Udtryk for den første literære Yderlighed, hvortil den engelske Naturalisme gik.

VII

Vi har et Øjeblik tabt Coleridge af Sigte. Da Wordsworth og han fordelte de nye Digtarter imellem sig, tilfaldt der, som alt berørt, ham den Wordsworth's lige modsatte Opgave at behandle overnaturlige Stoffer paa naturlig Maade. Han løste den i de Bidrag, han gav til de *Lyriske Ballader* og overhovedet i den lille Krans af Digte, hvortil hans betydelige Digternavn er knyttet.

Samuel Taylor Coleridge var et Landbarn og en Præstesøn, født i Oktober 1772 i Devonshire. Fra 1782—90 gik han i Skole i Christ's Hospital i London, og fra denne hans Skoletid er det,

at hans Venskab med en anden engelsk Romantiker, hans varme Beundrer Charles Lamb, skriver sig. 1791—93 studerede han i Cambridge uden Udsigter og uden Hjælpemidler, hvorpaa han i et Anfald af Fortvivlelse, foranlediget enten ved Gæld eller ved ulykkelig Kærlighed, pludseligt forlod Univeritetsstaden og under Navneskjulet Silas Titus Cumberback lod sig indskrive i det 15de lette Dragonregiment*). Det synes paa ingen Maade at have været Ærgerrighed, der bragte ham, som nogle Aar tidligere Johannes Ewald, til at forsøge sin Lykke som Soldat, men udelukkende Mangel paa Erhverv. Han blev da ogsaa kun i fire Maaneder Dragon. Thi da han en Dag paa Væggen under sin Saddel havde skrevet dette latinske Klageraab:

Eheu quam infortuni miserrimum est fuisse felicem!
(Ak, hvor skrækkeligt er det i Ulykken, at have været lykkelig!)

og da hans Kaptejn ved denne Lejlighed opdagede hans Dannelsestrin, gjorde denne hos hans Familie de nødvendige Skridt for at han kunde vende tilbage til Cambridge. Herefter falder det korte Tidsrum, i hvilket han optraadte som Rettroenheden bekæmpende Demokrat; ifølge denne Optræden nødtes han til at slaa sig enhver Tanke om Universitetsbefordring af Hovedet. Allerede nævnt er hans og Southeys fælles Forherligelse af Robespierre (første Akt af denne Oprørsmands *Fald* var skrevet af Coleridge, anden og tredje af Southey), ligeledes er Vennernes vilde Kommunist- og Nybyggerplaner berørte. Medlemmer af det lille Udvandrerselskab, de stiftede, var kun Coleridge, Southey, en ung Kvæker ved Navn Lovell og en Yngling ved Navn George Burnet, der var Skolekammerat af Southey. Men Guden Hymen havde valgt det Aar 1795 til at bringe disse samfundstruende Planer til at strande. Coleridge var rejst til Bristol for at holde offenlige Foredrag og udfoldede der al den Veltalenhed, der hos ham, omtrent som hos den ligeledes mundtlig saa bedaarende Welhaven, synes at have suget Kræfterne fra hans poetiske Værker. En ung Dame der i Byen vandt hans Hjerte, og endnu samme Aar blev Coleridge viet til Sara Fricker, medens hendes

---

*) being at a loss, when suddenly asked my name, I answered Cumberback and verily my habits were so little equestrian, that my horse, I doubt not, was of that opinion . . .

Søstre Edith og Mary Fricker ombyttede deres Efternavne med Navnene Lovell og Southey, og — Rejsen til Amerika endte som Børnenes hos Christian Winther. Hvorledes skulde Coleridge, der hele sit Liv igennem var uden Vilje, have kunnet udføre en saa længe lagt Plan! Han, som aldrig havde faaet Andet udrettet end det, han ikke havde besluttet eller som efter dets Natur ikke lod sig beslutte!

I Aaret 1796 blev han, som dengang endnu var lidenskabelig Unitarier, af nogle andre Menneskevenner «overtalt» — han bliver altid overtalt — til at udgive et Ugeskrift kaldet *The watchman* (Vægteren), der skulde give 32 Sider stort Oktav for den ikke overdrevne Pris af 4 Pence og hvis flammende Subskriptionsindbydelse bar Valgsproget «Kundskab er Magt». I den Hensigt at samle Abonnenter dertil foretog han, ung og hed som han var, en Agitationsrejse nordpaa fra Bristol til Sheffield og Landet rundt, prækende i alle de større Byer paa Vejen som ulønnet Lægprædikant i blaa Kjole og hvid Vest, uvillig til at anlægge en mere præstelignende Dragt for at ikke saa meget som en Lap, «der mindede om den babyloniske Kvinde», skulde klæbe ved ham. Den Skildring, han har givet af denne sin Odyssé, maler os den unge engelske Romantiker som han var og blev: uklog paa alt Verdsligt, skiftevis begejstret for enhver religiøs og filosofisk Halvhed, men sprudlende af Lune i Opfattelsen af de Andres og sin egen Latterlighed.

Han aabnede sit Felttog i Birmingham og rettede sit første Angreb paa en streng Calvinist, en Lysestøber af Profession. Denne var en høj, skummel Mand, hvis Længde saa meget overgik hans Bredde, at han havde kunnet tjene til Ildrager i sit eget Støberi. «Og dette Ansigt! udraaber Coleridge, jeg har det for mig i dette Øjeblik. Det slattede, sorte, garnlignende Haar, skinnende af Fedt, afklippet i en lige Linje langs med de sorte Stubber af hans krudtfarvede Øjenbryn, der saa ud som en sveden Efterslæt af forrige Uges Barbering: Hans Frakkekrave bagved i fuldstændig Overensstemmelse med det tykke og klæbrige Tovværk, som jeg tænker han kaldte sit Haar, og som med en Krumning indefter ved Nakkeleddet — den eneste Tilnærmelse til en Bøjning i hans Ansigt — sank ned bag ved hans Vest, medens Ansigtet, magert, mørkt, haardt med stærke lodrette Furer gav mig en utydelig Forestilling om En, der saa paa mig gennem en slidt Strygerist, lutter Sod, Fedt og Jern. Men han

var en af de ægte Fuldblods — en sand Elsker af Friheden, og havde, som jeg var bleven underrettet om, til Manges Tilfredshed bevist, at Mr. Pitt var et af Hornene paa det andet Dyr i *Aabenbaringen*, det, der talte som en Drage . . .» I en halv Time udfoldede Coleridge sin hele Veltalenhed for ham, beviste, beskrev, lovede og profeterede, begyndte med Folkeslagenes Uafhængighed og endte med det tusindaarige Riges nære Komme. Voksstabelmanden lyttede med udholdende og prisværdig Taalmodighed, skønt en vis Lugt, der ikke netop var himmelsk Vellugt, røbede hans Gæst, at denne var kommen paa en Støbedag. Endelig tog han Ordet: «Og hvad, Sir, vil Omkostningerne blive?» — «Kun fire Pence, Sir, for hvert Nummer, som udkommer hver ottende Dag.» — «Det løber dog op til en Slump Penge inden Aarets Udgang. Og hvormeget var det, De sagde, der blev givet for Pengene?» — «To og tredive Sider, Sir, stort Oktav, tæt trykt.» «To og tredive Sider! Gud bevare mig, med Undtagelse af hvad jeg foretager mig paa Familiens Vegne paa Sabbaten, saa er det mere, end jeg nogensinde læser, Sir! hele Aaret igennem. Jeg er saa fuldt som nogen Mand i Brummagem, Sir! for Frihed og Sandhed og de Dele, men i dette her' Tilfælde — De ta'er det ikke ilde op, Sir! — maa jeg meget be' mig undskyldt.» —

Saaledes endte Coleridge's første Forsøg paa Rekruthverving i Kampen mod den hellige Treenighed. Hans andet i Manchester overfor en statelig og velhavende Bomuldsgrosserer førte kun til, at denne maalte ham fra Top til Taa og spurgte ham om han havde en Faktura paa Tingen. Coleridge rakte ham Subskriptionsindbydelsen, og efter at Manden mumlende havde ladet sine Øjne glide hen over den første Side og endnu hurtigere over den anden og sidste, krammede han den sammen mellem sine Fingre og sin anden flade Haand, gned og glattede dernæst betænksomt og eftertrykkeligt den ene Side mod den anden, stak den i sin Lomme og vendte med et «Overløbet med de Artikler!» Coleridge Ryggen for at trække sig tilbage til sit Kontor. — Efter disse mislykkede Forsøg opgav den unge Mand den Tanke at vinde sine Abonnenter enkeltvis, men kom ikke desmindre hjem fra denne mindeværdige Tur med næsten 1000 Navne paa sin Subskribentliste. Dog allerede det første Nummer kom — paa ægte Coleridge'sk Manér — for sent; det andet, der indeholdt en Afhandling mod Festdage, jog 500 konservative Abonnenter paa Flugt, og de følgende Numre, der vare fyldte med

Udfald mod fransk Filosofi og Moral og mod dem, der rettede deres Tale umiddelbart til de Fattige og Uvidende, istedenfor at føre disses Sag for de Velhavende og Ansete, bragte de øvrige, jakobinske og demokratiske, Abonnenter til at sige Bladet af. Coleridge synes, idet han selv meddeler dette Forhold, end ikke at ane, hvor naturlig en Straf for al hans Halvhed dette var — en Halvhed, der bestod i aldrig at ville tage Følgerne af sin egen Tanke. Halv var han i det Politiske, halv i det Religiøse. Da han som gammel Mand tænker tilbage paa denne Tid, udbryder han selv: «Min Hjerne var med Spinoza, skønt hele mit Hjerte var med Paulus og Johannes», og han skynder sig med at forelægge Læseren de rigtige Beviser for Guds og Treenighedens Tilværelse, som han i sin Ungdom ikke har været Mand for at hitte paa*). Da Ugeskriftet ikke oplevede mere end en halv Snes Numre, blev Coleridge Journalist, skrev først imod Ministeriet Pitt, men snart, da hans Anskuelser mere og mere droges i konservativ Retning, strengt ministerielt, og især efter Schweiz's Besættelse af Franskmændene som ivrig Franskhader. Saa franskfjendtlige var hans Artikler i *Morning Post*, at de endog tiltrak sig Napoleons Opmærksomhed, og Coleridge som deres Forfatter blev en særlig Genstand for Førstekonsulens Vrede. Hans Frihed vilde under hans Ophold i Italien været udsat for Fare, hvis han ikke itide var bleven advaret saavel af den prøjsiske Minister Wilhelm v. Humboldt som af selve Napoleons Onkel, Kardinal Fesch, gennem en underordnet Embedsmand.

Aaret 1797, det samme, hvori han lærte Wordsworth at kende, blev i poetisk Henseende det afgørende Aar i hans Liv. I dette Aar var det, at han forfattede sin vidtberømte Ballade *Den gamle Sømand* og det Digtbrudstykke, der sætter Tidsskel i Englands Poesi, *Christabel*.

Christabel er Indledningen til en Romancekres, der aldrig blev fortsat. Det er uden Tvivl det tidligste engelske Digt, der er gennemtrængt af den i streng Forstand romantiske Aand, og gjorde derfor ved det Nye i Tonefaldet, Indholdet, Grundpræget og Versbehandlingen et mægtigt Indtryk paa de samtidige Digteres Hjerter. Det uregelrette og dog velklingende Versemaal paavirkede Scott saa stærkt, at han tilegnede sig det i sit første romantiske

*) Se *Biographia literaria* vol. I, Afdel. II, S. 208—9.

Digt, *Den sidste Mestersangers Sang*. Han tilstaar frit, hvor meget han skylder «det skønne og tantaliserende Brudstykke *Christabel*», hvilket han som alle Tidens andre Digtere havde lært at kende i Haandskrift, siden Coleridge læste det højt i alle Selskaber hele tyve Aar igennem, inden det saa Lyset som offenlig Ejendom. Byron lærte Digtet at kende paa samme Maade som Scott. Og da han, inden han hørte det, i et af sine Digte *(Belejringen af Corinth*, Afsnit XIX) havde skrevet nogle Verslinier, som frembød Lighed med nogle Vers i *Christabel*, benyttede han senere Lejligheden til i en Anmærkning at sige nogle Ord til dette «vilde og mærkværdigt oprindelige og skønne Digts» Ære. At dog ikke Alle delte disse Digteres og Wordsworths end større Beundring, kan ses af Moores Levned og Breve. Baade han selv og Jeffrey tager stærke Forbehold med Hensyn til Digtets Affektation. (Se Moores *Memoirs* II, 101, IV, 48.) For Danske, der gennem Tieck og Schlegelerne og senere især gennem Ingemann er blevne grundigt indviede i hin poetiske Manérs Hemmeligheder, har Brudstykket umuligt en saa stor Interesse. Den grænseløse Troskyldighed i Fortællemaaden, og det hele forsætligt Barnlige i Anlæget og Tonen er for os hvad Hvedebrød er for Bagerbørn. Digtets højeste Fortrin er, bortset fra dets søde og fulde Melodi, den ejendommelige Magt, hvormed den onde Fes Væsen er givet, det ejendommeligt *Dæmoniske*, der ingensinde tidligere i engelsk Poesi var fremtraadt med en Virkekraft som her. Det bør imidlertid erindres, at er end Digtets første Del skrevet 1797, saa er ikke blot dets anden Del forfattet, men uden Spørgsmaal ogsaa en Omarbejdelse foretaget i Aaret 1800, det vil sige *efter* at Coleridge paa en Rejse sammen med Wordsworth til Tyskland havde lært Datidens tyske Poesi, dens middelalderlige Forudsætninger og dens nyeste Hang at kende.

Hans andet Hovedværk, Balladen *Den gamle Sømand*, der er endnu mere søgt troskyldig i Foredraget og udstyret som de middelalderlige Folkeballader, der købes enkeltvis i Smaagadernes Boder, med en prosaisk Indholdsfortegnelse i Randen, er blevet det mest almenyndede af Coleridge's Digte, skønt det ved sin Fremkomst blev angrebet med Bitterhed. Paa en yderligt affekteret Indledning (tre Bryllupsgæster glemmer undervejs Indbydelsen over den gamle Sømands Fortælling, saa veltalende er han — og det paa Gaden, som Falstaff siger) følger en gyselig Spøgelsehistorie paa et Dødningeskib, hvis Rædsler alle afstedkommes ved

at en Sømand er letsindig nok til at dræbe en Albatros, der har søgt Tilflugt paa Skibet. Hele Mandskabet, paa ham alene nær, straffes med Undergang for denne Ugæstfrihed. Da Digtet var nyt, drøftede, som Swinburne fortæller, den engelske Kritik meget levende det Spørgsmaal, om dets Moral (den, at man ikke bør skyde Albatrosser?) ikke var saa overvejende, at den skadede Digtets fantastiske Side, medens Andre mente, at Digtets Fejl stak i dets Mangel paa Virkelighedsmoral, og lang Tid efter har dette Punkt givet Anledning til et lignende Ordskifte mellem Freiligrath og Julian Schmidt. Den moderne Kritik skænkede saa vist gerne Balladen og dens Digter «Moralen», hvis den poetiske Kærne deri lod sig finde.

Et Eksempel kan oplyse, hvor Grundmangelen stikker. Der findes i Digtsamlingen *Zeitlosen* af den østerrigske Lyriker Moritz Hartmann et længere Digt, der, skønt det ikke forkynder sig som affødt af Coleridge's *Den gamle Sømand*, ved første Blik viser sig som en umiddelbar Efterligning deraf. Det bevæger sig i samme metriske Form, og Æmnet er aldeles beslægtet. Dets Titel er *Der Camao*. Fuglen Camao, der her svarer til Albatrossen hos Coleridge, blev i Middelalderen plejet i ethvert Hus paa Pyrenæerhalvøen og behandlet med en paa almindeligt udbredt Overtro hvilende Ærefrygt. Denne Fugl sagdes nemlig ikke at kunne trives i et Hus, hvis Glans var plettet ved Husfruens Skyld; den døde, saasnart der ved hendes Troløshed kom ringeste Plet paa Husherrens Ære. Sædvanlig hang dens prægtige Bur i Husets Forhal. I Hartmanns Digt fortæller nu den gamle, afsindige Mand, der her svarer til den sindssyge Sømand hos Coleridge, hvorledes han som Page opflammedes af vild Lidenskab for sin Herres Hustru, og hvorledes han, hver Gang han, afvist og fortvivlet over hendes Kulde, styrtede ud fra hendes Værelser, pintes af Fuglens Sang til Ære for hendes Kyskhed, hvem den skyldte sit Liv. Hans Herre vender hjem fra Krigstog og har sin Ven, en ung, dejlig Sanger og Helt, i Følge med sig, hvem Slottets Frue viser det hjerteligste Venskab og hvem Pagen snart omfatter med Skinsygens hele Had. Ude af sig selv angiver han de to Unge, men hans Herre svarer ham roligt, at Camao lever og netop i dette Øjeblik synger til Estrellas Ære. Da beslutter han i blodtørstigt og skinsygt Raseri at hævne sig og dræber Fuglen; Vasco ihjelslaar sin Hustru —

og fra nu af flakker Forbryderen rastløs og afsindig uden nogensteds at kunne finde Sjælero om fra Land til Land.

Der Camao kan ikke med Hensyn til Sprogbehandlingens Ejendommelighed og Virtuositet i fjerneste Maade stilles ved Siden af *The ancient mariner*, men hvad den digteriske Kærne angaar, staar Digtet ikke blot højt over sit engelske Forbillede, men kritiserer ovenikøbet paa en fuldstændigt fyldestgørende Maade Coleridge's Ballade og den hele affekteret romantiske Forestillingskres, den betegner. Her er Drabet af Fuglen en virkeligt menneskelig Handling, udført af en virkelig menneskelig Bevæggrund; her er Straffen for Drabsmanden ikke nogen Grille, men en retfærdig og naturlig Følge af hans Ugerning. Her er den Ulykke, Fuglens Drab bringer over Vasco's Hustru og ham selv, ved en virkelig Aarsagsforbindelse knyttet dertil, medens Sømændenes Undergang i Kraft af Ugæstfriheden mod Albatrossen tager sig ud som en Art Vanvid. Her viser endelig Forskellen sig klart mellem en sand poetisk Optagen af den overtroiske Forestilling og den romantiske Behandling af denne. I begge Digte beror jo Alt paa en Overtro, og Hartmann er langt fra at ville underkaste den en Forstandskritik; men han paadutter ingen Anden den, hans Digterværks Skønhed er ganske uafhængig af, om Læseren i Ordets hverdagsagtige Forstand *tror* paa Camaos underfulde Indflydelse eller ikke, medens den romantiske Forskruethed netop præker Ærefrygten for det Underfulde og Uforklarlige som Summen af al Levevisdom og al Poesi. Dog staar *Den gamle Sømand* end ikke højt sammenlignet med en senere Tids Poesi, der har viklet sig ud af Romantikens Svøb, saa staar dette Digt dog langt over de fleste af den tyske Romantiks beslægtede Frembringelser. Digtet er trods alt sit romantiske Skinvæsen beaandet af Havet, det virkelige naturlige Hav, hvis vekslende Stemninger, hvis ængstende og truende Alvor det skildrer. Den friske Brise, det fraadende Skum, den uhyggelige Taage og den hede, kobberfarvede Aftenhimmel med sin blodige Sol, alle disse Elementer er Naturens, og den hele Elendighed hos dem, der tumles om paa Havet, Hungersnøden, den nagende Tørst, der bringer dem til at suge Blodet ud af deres egen Arm, de blege Ansigter, den frygtelige Dødsrallen, den rædselsfulde Forraadnen, alle disse Elementer er Virkelighedens og skildrede med en Englænders naturtro Kraft.

Meget engelsk er ogsaa det Træk, at Coleridge selv paa det

Fortræffeligste kunde se Skyggesiderne ved en Digtning som hans berømte Ballade. Den nationale Grundegenskab, Lunet, stiller ham i denne Henseende mærkværdigt aandsfrit. Man høre, hvad han selv har meddelt i sin Selvkritik. En poetisk Dilettant udtrykte til en af hans Venner det Ønske at blive indført hos Digteren, men betænkte sig, da der øjeblikkelig gaves ham Adgang dertil, af den Aarsag, at han «maatte tilstaa, at han var Forfatter til et forbistret strengt Epigram over *Den gamle Sømand*, hvilket han vidste havde foraarsaget Coleridge stor Ærgrelse». Digteren forsikrede sin Ven, at hvis Epigrammet var godt, vilde det kun forøge hans Lyst til at gøre Bekendtskab med Forfatteren, og udbad sig det forelæst. Og da viste det sig til hans ligesaa store Overraskelse som Morskab at være et Par Spotterier, som han selv havde skrevet og indrykket i *Morning Post*. Føjer man nu hertil, at Coleridge selv skrev tre Sonetter for, som han siger, at gøre Nar af den nye Retnings kunstlede Simpelhed og klynkende Selvsyge, Sonetter, hvis svulstige Talemaader udelukkende var tagne af hans egne Digte, saa lader det sig ikke nægte, at han med en sjælden Aandsoverlegenhed har stræbt at holde sig fri for hin Fortabthed og Hildethed i Læremeninger, som var den tyske Romantiks svageste Side.

Alligevel var det fra Tyskland, at hans Aand fik sin kraftigste og væsenligste Næring. Han var den første Englænder, der trængte ind i den tyske Literaturs af Fremmede endnu ubetraadte Skove, og det omtrent samtidigt med at Fru de Staël brød de romanske Folkeslag Vejen derind. Paa samme Tid som han frembringer sine nysnævnte berømteste Digte, begynder han at studere Tysk, og Schiller og Kant tiltrækker ham først. I 1798 foretager han saa med Wordsworth en literær Opdagelsesrejse til Tyskland. I Hamborg opsøger de to unge Mænd Patriarken Klopstock, der roste Bürger, men ellers talte koldt og ilde om den yngre Skole i Literaturen, og netop om Coleridge's Guder, om Kant og om Schiller, hvis *Røvere* han erklærede ikke at kunne læse, men som til Gengæld underholdt dem desmere om *Messiaden* og sin Harme over de slette engelske Oversættelser af dette Digt. Coleridge gav sig i Tyskland til at studere Gotisk, læste Mestersangerne og Hans Sachs, og udgav ved sin Hjemkomst Schillers *Wallenstein*, som Benjamin Constant ikke længe efter skulde bearbejde for den franske Scene. Saa er det, at

han bosætter sig ved hine «Søer» i Nord-England, hvor Wordsworth og Southey noget tidligere havde opslaaet deres Pauluner, og efter hvilke den literære Skole, som de efter Samtidens Opfattelse udgjorde, fik Navn. Navnet betyder imidlertid ikke stort mere end om man i Danmark 1830 havde villet kalde Hauch, Ingemann, Wilster og Peder Hjort Soranerne. De engelske Digtere af Søskolen var fuldt saa forskelligt anlagte som de nævnte Lektorer i Sorø. Men Kritiken slog Coleridge bestandig sammen med Wordsworth og Southey, fordi det vidstes, at han stod i venskabelig og fortrolig Forbindelse med disse Mænd, fordi han aldrig forsømte nogen Lejlighed til at rose dem, saa lidt som de nogen Lejlighed til at rose ham, og fordi han og de øvrige *Lakister* engang hvert Fjerdingaar i *Quarterly Review* blev kransede med friske Laurbær og Synderen Byron fugtlet med friske Skorpioner. Heraf var Følgen, at Wordsworth og Southey næsten aldrig var under Kritikens Vandfald uden at han, som dog næsten aldrig lod høre fra sig, tillige blev alvorligt dyppet. Den Omstændighed, at Søskolen, omtrent som Prærafaeliterne og Nazarenerne i Malerkunsten, gik ud paa at være lutter poetisk Fordybelse, lutter Barnesind og Barnetro, lutter præstelig Blidhed og Salvelse aabnede en skarp og bidende Kritik en stadig Adgang til Løjer og Spot over Den, der for alle maatte staa som Skolens Læremester. Som Yngling havde Coleridge i sit Digt *Ild, Hungersnød og Slagteri* ladet Rædslerne en efter en besvare ethvert Spørgsmaal om, hvem der bød dem at rase, med dette frygtelige Omkvæd om Pitt:

> Kun En gør Gavn!
> Fire Bogstaver danner hans Navn.
> Han slap mig løs som et Plageris.
> Ham ene skyldes Lov og Pris.

Nu var han Mr. Pitt's tro Journalist og han som alle Søskolens andre Medlemmer en streng Tory, frie Meningers Fjende saavel paa Statens som paa Kirkens Omraade, hvad Under da, at han i Flæng med de Andre fra det liberale Partis Side var udsat for partiske og uophørlige Angreb! Og dog vilde det have været saa let og saa naturligt at skelne ham som Digter ud fra alle de Andre og give ham den Ære, der tilkom hans Oprindelighed. De ganske faa Digte, han i Løbet af et temmelig langt Ltv har skrevet, hævder sig ved Sprogets udsøgte Melodiøsitet; deres Har-

monier er ikke blot fine og ørefaldende som Shelleys, men kontrapunktisk sammensatte og rige, af en egen tung og vægtig Sødme; hver Linje har en Honningdraabes Smag og Vægt. I Digte som *Love* eller som *Lewti*, sikkert de sødeste af hans Poesier, i en østerlandsk Fantasi som *Kubla Khan*, der udsprang af en Drøm, hører man Coleridge's Nattergalerøst fløjte og lokke, hvisle og synge med alle den ypperste Sangfuglestemmes vekslende Tonefald.

Shelley er, som Swinburne slaaende har sagt, naar han med Hensyn til Sprogets Harmonier sammenlignes med Coleridge, hvad en Lærke er i Sammenligning med en Nattergal. Men Coleridge's Poesi er ligesaa uplastisk som den er melodiøs og ligesaa lidenskabsløs som vellystmættet. Den er rent romantisk-fantastisk, det vil sige, at den hverken fremstiller et energisk levet personligt Sjæleliv eller genfremstiller Iagttagelser fra den omgivende Verden. Det er i den sidste Henseende interessant, at Coleridge's store Rejse til Syden blev aldeles uden Frugt for hans Digtning: det eneste, han hjembragte fra den, Hymnen *Før Solopgang i Chamounidalen*, hvor han aldrig satte sin Fod, er omskrevet efter den i dansk Literatur velbekendte Digterinde Friederike Brun's Beskrivelse af Dalen. Hans historiske Sans var ligesaa ringe som hans Lokalsans. Han siger selv: «Den kære Sir Walter Scott og jeg var nødvendigt men samdrægtigt modsatte deri, at enhver gammel Ruin, Høj, Flod eller Træbul i hans Sind fremkaldte en Hærskare af historiske og biografiske Ideforbindelser . . . hvorimod jeg tror, at jeg endog kunde gaa over Sletten ved Marathon uden at føle mere Interesse for den end for enhver lignende Slette . . . Charles Lamb har skrevet et Essay om en Mand, der levede i Fortiden — jeg har tænkt paa at tilføje et om en Mand, der overhovedet ikke levede i Tiden, men udenfor den eller jævnsides med den».*) Hans Poesi er derfor i Ordets bogstavelige Forstand Drømmebilleder; det af hans Digte, som de bedste Kendere sætter højest, komponerede han i Søvne under en Drøm.

Hans eget Liv var saa viljeløst og planløst som en Drømmendes. Af Naturen lidt dorsk blev han med Aarene mere og mere tilbøjelig til Opsættelse, og hans Opsættelsessyge (Englændernes *procrastination*) optaarnede paa hans Vej stedse flere Van-

*) *Specimens of the table talk of the late Sam. T. Coleridge* vol. II, 225.

skeligheder, som hans Arbejdskraft ikke var stor nok til at overvælde. For at søge Lindring for legemlige Lidelser tyede han til Opium, men forfaldt snart til Opiumsspisning, der yderligere forøgede hans Mangel paa Evne til at fuldføre nogen Plan. Efter en omflakkende Tilværelse med vekslende Ophold i Venners Huse, hvorunder han skiftevis holdt literaturhistoriske Oplæsninger og leverede Bidrag til Tidsskrifter, gav han sig som uskikket til at lede sit eget Liv fra 1816 af i Huset hos en Læge ved Navn Gillman og boede i Highgate hos denne Mand og under hans Herredømme i en frivillig Adskillelse fra sin Familie, hvilken han overgav til Vennen og Svogeren Robert Southey's Forsorg. Paa Opiumsrusen fulgte nu Tømmermænd med Anger og Selvbebrejdelse og stedse mere rettroende Religiøsitet. Hvad han i dette Tidsrum skrev har gennemgaaende til Formaal at gendrive hans Ungdoms Kætterier og hævde i Dogmatiken Treenigheden, i Politiken den engelske Stasskirke mod alle kritiske Anfægtelser.*) Emerson har efter et Besøg hos ham malt os ham som «gammel og fuld af Fordomme», ophidset over den Uforskammethed, den Haandfuld Priestleyanere beviste, ved at vove at negte Paulus's i Aarhundreder uantastede Treenighedslære, og spækkende sin Tale med allehaande Gammelmands-Forslidtheder. Atten Aar gik hen for ham under Drømmerier, Samtaler og Forfatten af opbyggelige Afhandlinger, medens han bestandig havde langt mindre Indflydelse som Frembringer end som Tilskynder. Han æggede og pirrede Andre til offenlig at ytre sig. Boende ikke langt fra London og paa Grund af sin sprudlende Underholdningsevne uafladeligt søgt af de bedste Skribenter levede han som Tilskuer til Livet under Samtaler med Mænd som Charles Lamb, Wordsworth, Southey, Leigh Hunt, Hazlitt, Carlyle, netop i de samme Aar, under hvilke Aanderne af den hans modsatte Retning, Shelley og Byron, med ildfuld Kraft udtalte sig mod den Ordning af Samfund og Stat, om hvis Fortrinlighed han var overbevist. Medens han viljeløs og underkastet Ave som et Barn lod Andre tage Vare paa sit Liv og selv bevaret stedse mere uddannede sig til Samfundsbevarer, udviklede de to store Frihedsdigtere, kastede ud fra deres Hjem og henviste alene til deres egen personlige Energi, den højeste Selvstændighedsfølelse, der endnu i Poesiens

*) *On the constitution of Church and State according to the idea of each. — Lay Sermons.*

Historie var kommen til Udbrud, og opreves, da hverken nogen Anden eller de selv gjorde Noget for at bevare deres Liv, længe før Tiden i lidenskabelige Kampe for saa at bortrives af en tidlig Død. Den personlige Undersøgelse og den personlige Frihed var for dem et lige saa dyrebart Klenodie som den anglikanske Kirke *(Church of England)* var det for ham.

VIII

Vistnok er det langtfra, at Coleridge og Søskolens øvrige Medlemmer skulde have kaldt sig Andet end varme Venner af Frihed; den Tid var forbi, da de Reaktionære kaldte sig anderledes: Coleridge har skrevet et af sine smukkeste Digte, Oden *France* som en Hymne til Friheden og kræver her Skyer, Bølger og Skove til Vidne paa, at han altid har elsket den, og Wordsworth, der udtrykkeligt har tilegnet den to store Grupper af sine Digte, betragter sig endog som dens givne Talsmand. Efter en flygtig Læsning kunde man antage disse Digtere for fuldt saa· frihedselskende som Moore eller Shelley eller Byron. Men selve Ordet Frihed betyder i hines Mund noget Andet end i disses. Man maa for at forstaa det undersøge og opløse det med de to simple Spørgsmaal: Frihed — for hvad? Frihed — til hvad?

Frihed er disse konservative Digtere et bestemt endeligt Gode, som England har og som Europa mangler, Retten for et Land til at styre sig selv uden Enevoldshersker af en fremmed Stamme. Det Land, der har denne Forret, er frit. Ved Frihed forstaas altsaa i denne Lejr Frihed *for* fremmed politisk Tvangsherredømme; om Frihed *til* Noget er saa at sige i den ikke Tale. Man kaste et Blik henover Wordsworth's Frihedssonetter og se, hvad det er han besynger. Det er de europæiske Folkeslags Kamp mod Napoleon, der betegnes som en Art Antikristen. («Djævlen paa sin Flammetrone» kalder Scott ham.)

Digteren sørger ved Spaniens, ved Schweiz's, ved Venedigs, ved Tyrols Erobring af de Franske. Han besynger den tapre Hofer, den brave Schill, den forvovne Toussaint L'ouverture, der har vovet at byde Voldsmændene Spidsen, og ikke mindre Gustav den 4de Adolf af Sverig, der med romantiskridderlig Evneløshed havde tilkastet Napoleon Handsken og forkyndt sit Sværmeri for Bourbon'ernes Tilbageførelse. Kort efter skulde jo ogsaa Victor

Hugo og Lamartine som det nedarvede Kongedømmes Mænd besynge ham og hans Søn Prins Gustav af Vasa. Fra Napoleon gaar Hadet og Afskyen over paa Frankrig. I en af Sonetterne *(Inland within a hollow vale I stood)* fortæller Wordsworth, hvorledes Kanalen mellem England og Frankrig et Øjeblik havde forekommet ham smal som en Indsø og Angest grebet ham for at England kunde være landfast med hint fortabte Land; da styrker den Tanke ham atter, hvor stor den engelske Folkesjæl er, og hvor ringe den franske. I en anden Sonet glæder han sig ved Tanken om hvor betydelige Mænd og betydningsfulde Bøger England har frembragt, og studser ved at Frankrig i Modsætning hertil ikke har frembragt «et eneste betydeligt Bind, ikke en eneste Mesteraand . . . men har lige stor Mangel paa Bøger og paa Mænd.»

Derfor vender han da atter og atter tilbage til England hans Sonetter er én lang Kærlighedserklæring til dette Land, for hvilket han føler «som en Elsker og et Barn», dette Land, som er det eneste, paa hvilket nu «alle Jordens Forhaabninger hviler.*) Han følger i sine Digte sit Land under dets Kampe, han lovsynger som Southey enhver af dets Sejre, og hans Frihedssonetter udmunder derfor ogsaa højst betegnende i den store pompøse *Taksigelsesode* for Slaget ved Waterloo. Vi spørger os nutildags, hvad det var for en Art Frihed, Waterloo bragte; men vi forstaar fuldt vel, at den Gruppe af Digtere, hvis Helte var selve Nationalheltene Pitt, Nelson og Wellington, hvis Lovsange altsaa gjaldt den engelske Forfatning i dens Egenskab af at være Friheden selv og England som Mønsteret for alle Stater, vandt en Yndest hos Folkets store Flertal, som det endnu den Dag idag ikke er lykkedes deres store poetiske Modstandere at naa op til. For hine var Folket et Ideal, som det var, disse stræbte at tvinge deres Folk til at rette Blikket mod et ikke naaet, ja end ikke erkendt Ideal; hine smigrede Folket og lønnedes med Laurbær; disse opdrog og tugtede Folket og stødtes ud af dets Skød. Medens Æresposten som Hofdigter *(Poeta laureatus)* tilbødes Scott og beklædtes saavel af Southey som af Wordsworth, har det engelske Folk endnu den Dag idag ikke aflagt et eneste

---

*) *Sonnets dedicated to Liberty*, I, XVII og XXI.

offenligt Vidnesbyrd om hvad det skylder Shelley og Byron.*) Aarsagen er den, at deres Frihedsbegreb var saa vidt forskelligt fra Søskolens. For dem var Frihedsideen ikke virkeliggjort i et Land eller i en Forfatning, forelaa overhovedet ikke som en færdig Ting, for dem var Kampen for Frihed ikke heller virkeliggjort i en dybt egenkærlig Krig mod en revolutionær Erobrer. De følte det dybt, hvor stor en Ufrihed, politisk saavel som aandelig, i Kirken saavel som i Samfundet, der kunde trives under en saakaldt *fri* Forfatning. Lidet oplagte til Lovsange over hvor herligt vidt Menneskeheden og særligt deres Landsmænd var komne, følte de under det saakaldte Frihedsstyre et dybt og brændende Frihedssavn, Savn af Frihed til altfor Meget — til at tænke uden Hensyn til Troessætninger og til at skrive uden at krumme Ryg for en offenlig Mening, til at handle som det stemmede med deres inderste Væsen uden at underkastes Opsyn af dem, der fordi de selv ingen Personlighed besad, var de mest højrøstede og ubarmhjertige Dommere over de Karakterfejl, der var knyttede til Selvstændighed, Originalitet og Geni. De saa, at den herskende Kaste under «Friheden» hyklede og løj, udsugede og plyndrede, tøjlede og tvang, bastede og bandt, fuldt saa galt som den enkelte Selvhersker gjorde det med sin Enevoldsmagt, og uden som han at have den store Aands Myndighed og Geniets Undskyldning. For Søskolens Digtere var Tvangen ikke Tvang, saasnart den var *engelsk*, Voldsmagt ikke Voldsmagt, saasnart den var *konstitutionelt monarkisk*, Lysfjendskabet ikke Lysfjendskab, saasnart det udgik fra en *protestantisk* Kirke. De radikale Digtere kaldte Tvangen for Tvang, selv naar den svang Englands egen Fane over sit Hoved og mødte med den engelske Kokarde til Politiskilt; de udstrakte hines Uvilje mod uindskrænkede Konger til Kongerne overhovedet; de ønskede ikke blot Jorden befriet fra katolske Præsters Herredømme, men overhovedet fra Præsteformynderskab. Da de saa Digterne af den modsatte Skole, der i Ungdommens Hede var gaaede fuldt saa vidt som de selv, give sig til at forherlige Englands Toryregering med en Renegatgruppes hele Iver, da kunde de ikke betragte dem som andet end som Frihedsfjender. Derfor søger Shelley i sin Sonet

*) Først i disse Dage (1875) har Disraeli som Formand for *Byron Memorial Committee* stillet sig i Spidsen for Indsamlingen til en Statue af Digteren, som skal rejses paa en af Londons Pladser.

til Wordsworth over at han «har svigtet Sandhed og Frihed», derfor fristes Byron atter og atter overfor Southey til at «skære ham op som et Græskar», og derfor er der overhovedet i disse Digteres Lidenskab for Friheden et helligt Raseri, en ædel Ild, hvoraf ingen Gnist er at finde i Søskolens platoniske Kærlighed til den. Naar Shelley synger til Friheden:

> Og dit Blik er skarpre end Glimt af et Lyn,
> og dit Drøn mer end Jordskælvets Trampen.
> Stormhavet du døver. Som skinnende Syn
> overstraaler du Ildsprudslampen,
> den vilde Vulkan. Solens glødende Kærne
> er Lygtemandslys mod din straalende Stjerne

da føler man, at denne Frihed ikke er en Ting, som lader sig gribe med Hænder eller give som Gave i en Forfatning eller bogføre i en Statskirke, men er Menneskeaandens evige Fordring, dens umistelige Krav til sig selv, den himmelske Ild, Prometheus nedlagde som Gnist i Menneskehjertet, da han dannede det, og som det har været de største Mænds Gerning at puste op til den Flamme, der er Kilden til alt Lys og al Varme for dem, som føler, hvor gravmørkt og stenkoldt Livet vilde være uden den. Denne Frihed er det, som i hvert nyt Aarhundrede dukker op med et nyt Navn, som i Middelalderen forfølges og udryddes under Navnet Kætteri, i det 16de Aarhundrede forfægtes og bekæmpes under Navnet Reformation, i det 17de Aarhundrede dømmes til Baal og Brand som Trolddom og Ateisme, i det 18de Aarhundrede bliver til et Evangelium under Form af Filosofi for under Revolutionen at blive til en Magt i Skikkelse af Politik, og som endelig i det 19de Aarhundrede af Fortidens Talsmænd stemples med det nye Øgenavn: Radikalisme.

Den Frihed, Søskolens Digtere priste, var et bestemt, virkelig tilværende Indbegreb af Friheder, ingen Frihed. Hvad de revolutionære Digtere derimod forherligede, var vel i og for sig den sande Frihed, men de opfattede denne Frihed saa virkelighedsfjernt, at de i det enkelte altfor hyppigt skød ud over Maalet. I Svækkelsen af al bestaaende Regering saa de kun Svækkelsen af slet Regering, i undertrykte Folkestammers halvt barbariske Oprør saa de den evige Friheds Morgenrøde. Shelley havde saa lidt Menneskekundskab, at han ansaa Slaget for vundet, hvis han med ét Slag kunde udrydde alle Konger og Præster, og Byron

lærte først sent ad Erfaringens Vej, hvor faa republikanske Dyder de i Frihedens Navn sammensvorne europæiske Revolutionsmænd besad. Søskolens Mænd var sikrede mod de radikale Digteres ædelmodige Vildfarelser og Foregribelser, men Efterverdenen har havt større Nydelse og Udbytte af Frihedskærlighedens Udskejelser hos disse end af hines fra alle Sider begrænsede og omhegnede Frisind.

IX

Her er Stedet til at unde den Mand en Plads, som var Byrons og Shelleys værste Fjende og Coleridges bedste Ven og som i det Hele staar Coleridge nær som fremragende engelsk Romantiker, hvor langt hans Frembringelser end i Indholdsværd staar tilbage for Vennens.

Robert Southey, født 1774 i Bristol, var Søn af en Lærredshandler der og beholdt hele sit Liv igennem Præget af at være kommen til Verden i snevre Kaar og med en snever Synskres for Øje. Efter en kort Tid at have studeret i Oxford blev han som Søskolens øvrige Digtere greben af Revolutionsaanden og skrev i 1794 et højst jakobinsk Poem *Wat-Tyler*. Som Indskrift til det Værelse, hvor Kongemorderen Martin havde siddet fængslet, forfattede han paa den Tid følgende Linjer:

> I tredive Aar, alene indespærret,
> her Martin smægted. Ofte disse Mure
> gav Genlyd af hans Skridt, naar Fod for Fod
> han kresed i sit Fængsel. Ej for ham
> var Aarets Tiders skønne Vekslen til;
> aldrig ham Solens Straaler gjorde glad,
> undtagen naar et brudt, sørgmodigt Lys
> højt oppe faldt igennem Vindvets Stænger.
> Og spørger du, hvad Brøde han begik?
> *Med væbnet Haand han havde Oprør gjort*
> *og over Kongen sat sig selv til Doms.*
> Hans Ildhu lagde nemlig skønne Planer
> for Lykke, Fred og Frihed. Vilde Drømme!
> Dog saadanne, som Platon elskede . . .

Herpaa skrev dengang Canning følgende ganske morsomme Parodi: Indskrift paa den Celle i Newgate, hvor Fru Brownrigg, Læredøtre-Mordersken, sad indespærret:

En hel Session, til hendes Sag kom for,
her Brownrigg smægted. Ofte disse Celler
gav Genlyd, naar hun banded, hvined eller
skreg efter frisk Genever. Ej for hende
var Tothills Marker skønne, ej for hende
var Forstadslivets skønne Vekslen til,
før end tilsidst hun langsomt i en Karre
blev trukket ud af Byen for at hænges.
Og spørger du, hvad Brøde hun begik?
To Læredøtre pisked hun ihjel
og gemte dem blandt Kul i Husets Kælder.
Thi hendes Ildhu lagde strenge Planer
for Tugt og Ave. Stærke Fremtidsdrømme!
dog af den Art, som lærtes af Lykurg.

Da ogsaa han havde opgivet sine Udvandringsplaner og faaet *sin* Frøken Fricker, bosatte han sig i London 1797. Fra 1807 af nød han af Staten en Aarpenge paa 150 Pund. Efter Digteren Pye's Død blev han *Poeta laureatus* med 300 Pund aarlig. Denne Stilling, som medførte Forpligtelse til at besynge alle de det kongelige Hus vedrørende Begivenheder, blev først af Prinsregenten tilbudt Walter Scott, der spurgte sin Velynder Hertugen af Buccleugh om Raad. I Hertugens Svar hedder det: «Hvorledes kunde De udholde paa en kongelig Fødselsdag at høre en Hob hæse og kvækkende Korister aflire Deres Vers i Recitativer til Opbyggelse for Biskopper, Pager, Hofdamer og Livgardister! o skrækkeligt, tre Gange skrækkeligt!» Seott afslog da den tiltænkte Udmærkelse, men foreslog Southey til den som kongetro og trængende Digter. I største Delen af sit Liv var denne henvist til at leve af sin Pen og skrev saaledes nødtvungen Meget. Flittig som han var, økonomisk og prydet med alle gode huslige Egenskaber efterlod han sig en Kapital af 12000 Pund. Romantiken var hos ham som hos Tyskerne saa langt fra at udelukke de borgerlige og spidsborgerlige Dyder, at den tvertimod paa det Bedste forligtes med dem. Den havde jo nu engang saa lidt med Livet at gøre. Til Gengæld forhindrede hans ærbare Filisteri ham ingenlunde i at lade sin Fantasi foretage de vildeste østerlandske Flugter.

Der var i Southeys første Livsafsnit, det frisindede, øjensynligt noget smukt og varmt ved hans Begavelse. Han havde Begejstring og han havde Mod. Hans Epos *Joan of Arc* fra 1797 er et Digt, som fremgaar af ligesaa inderlig en Følelse for Frankrigs Heltinde som den, Schiller fem Aar senere lagde for Dagen

i sit Drama *Jomfruen fra Orleans.* Som Schillers Digtning er Southey's et Modstykke til Voltaires *Pucelle,* ja den ærbare engelske Poet forsikrer endog i sin Fortale, at han aldrig «har gjort sig skyldig i at kaste et Blik» i dette Digt. I *Joan of Arc* er Southey endnu ikke Romantiker. Han retter nu og da sit Øje fremad lige til sin Samtid. I tredje Sang forherliger han Fru Roland som den heltemodige Kvinde, der blev Martyr for Fædrelandskærligheden, i tiende Sang Lafayette, hvis Navn «Friheden bestandig vil elske», og selv i Fremstillingen af Jeanne's Bedrifter er ganske anderledes end hos Schiller enhver Paaberaabelse af Trolddom undgaaet. Paa et afgørende Sted i Digtet, hvor Jomfruen udspørges om sin Tro, aflægger hun og gennem hende Digteren en saa aaben Bekendelse til Naturen, at man tilfulde føler, hvorledes ogsaa for Southeys Vedkommende den i Datidens engelske Poesi Alt beherskende Naturalisme er den Grundvold, hvorpaa han staar.

Kvinde, siger en Præst til Jeanne d'Arc, Du synes at lade haant om vor Kirkes hellige Forskrifter, og hvis jeg ret forstod dine Ord, siger Du, at Ensomheden og Naturen lærte dig religiøse Følelser og at Messer og Syndsforladelse og Brugen af Vivand nu ikke mere kendes af dig. Hvorledes kunde Naturen lære dig sand Religion? Naturen kan lære at synde, men Præsten alene kan lære Anger og byde St. Peter aabne Himmelens Porte og udløse Sjælen af Skærsilden . . .

Pigen svarer: I, den hellige Kirkes Fædre! hvis en simpel Pige som jeg skulde fare vild paa disse vanskelige Punkter, saa henfører ikke Brøden til selvraadig Forstand, der sætter sin egen Styrke over den himmelske Visdom! Sandt er det, at jeg i lang Tid ikke har hørt Lyden af den højttonende Messe eller ført det hellige Vand til skælvende Læber; dog Fuglen, som sendte sin muntre Sang som en Hilsen til Solens Morgenstraale syntes mig at kvidre en sødere Tak til Himlen i sin vilde Lykkes Melodi end der nogensinde klang gennem de Kirkebuer, som Mennesker har hvælvet; alligevel plukkede jeg aldrig tankeløst de modne Klaser af Vinranken uden at mindes den Gud, som skænkede mig dette ublodige Maaltid. I har sagt mig, ædle Herrer, at Naturen ene lærer Mennesket at synde. Hvis det er Synd at opsøge det saarede Lam, at forbinde dets Saar, at bade dem med mine Taarer, saa er det Synd, hvad Naturen lærte mig. Nej, I Fædre! Nej! Det er ikke Naturen som kan lære En at synde:

Naturen er lutter Godhed, lutter Kærlighed, lutter Skønhed. I de grønne Skoves rolige Skygge er der ingen Last, der bringer Harmens Rødme til at stige op i Kinden, der er ingen Elendighed, ingen ulykkelig Moder, som bleg og forhungret hænger over sine sultne Børn med et saadant Blik, saa mat, saa jammerfødt, at det en Dag med fordømmende Veltalenhed vil anklage de Mægtige paa Jorden! . . .*)

Den opmærksomme Læser vil alene i dette lille Deklamationsnummer kunne spore ikke blot Efterklangen af den revolutionære Lidenskab hinsides Kanalen, der her er omsat i engelsk Naturdyrkelse, men ogsaa den unge Digters Mangel paa Evne til at give sit Æmne en virkelig Tids- og Stedsfarve. Frankrig og Middelalderen er ham, hvad senere Østerland og Sagnverdenen skulde blive ham, et Kostyme, hvorunder han lader sine engelske og protestantiske Ideer spille. Der udfordredes dog imidlertid et vist Mod til paa hin Tid, da Nationalhadet mod Frankrig var saa levende, at forherlige Fjendens nationale Heltinde, og Digtet er trods dets Tørhed saavel i Følelse som i Farve et Værk, som gør en ung Digter Ære; men den Aand, der her bar hans Evner oppe, skulde hurtigt forsvinde af hans Poesi.

Jo mere Ungdommens uegennyttige Begejstring for Menneskehedens store Opgaver og Drømme ebbede i hans Sjæl, des mere følte han Trangen til at bøde paa denne Tørke ved at befrugte den med en Strøm af rent udvortes Romantik. Han var efterhaanden naaet til et vist Herredømme over Sprogets Midler, formaaede at skrive løst byggede men velklingende og i al deres Ubestemthed og Enstonighed ret stemningsfulde Strofer. I denne bløde og smidige Form udrystede han saa Arabiens Overtro og Østerlandenes mest fantastiske Drømme, og af Blandingen fremgik hans to Hovedværker *Kehamas Forbandelse* og *Thalaba, Ødelæggeren*. Retningen mod Østerland er en fælles romantisk, den findes samtidigt hos Oehlenschläger, og da Bevægelsen senere naaer Frankrig, hos Victor Hugo *(Aly og Gulhyndi — Les Orientales)*. Men hvad der særligt maatte lokke engelske Digtere til Østen var det farveløse protestantiske Liv i Hjemmet med dets strenge og kolde Velanstændighed. Dog der udfordredes en Irlænder, Thomas Moore, en Kolorist med keltisk Blod i sine Aarer til om saa blot tilnærmelsesvis at forstaa et Folk og en Sagnverden som det gamle Persiens og til i det engelske Sprog at genfremstille Østens

*) Southey: *Joan of Arc*, Book III

Natur i en Stil, der er som overstrøet med Juveler og barbariske Smykker. *Lalla Rookh* er intet Mesterværk, dets Personer og Tanker er meget for europæiske og tamme; men *Thalaba* er saare mat i Sammenligning med *Lalla Rookh* og saa sædelig som en engelsk Præken. Dette Digt, som i sin Tid nød en vis Navnkundighed, lider under den skrigende Modsigelse mellem Sceneriets brogede Flitter og Følelsens nøgterne Ærbarhed. Vi er paa den ene Side i en Verden, der ikke er mindre æventyrlig end *Tusind og én Nat's;* men tillige i en Verden, hvor der uafbrudt læres Menneskekærlighed og Tro paa én Gud. Heltens Levned ledes af det allersærligste Forsyn. Skal han forlade sin Plejefaders Hus, saa skér der intet Ringere end at en Flok syriske Græshopper, forfulgte af en Fugleskare, sendes hen over Huset; en af Fuglene taber ud af sit Næb en Græshoppe, der falder ned for Thalabas Fødder, og paa dens Pande staar med fine Skrifttegn at læse: «Naar Solen bliver formørket ved Dag, da rejs, Du Søn af Hodeirah!» (3dje Sang, Strofe 32). Men paa samme Tid som Digteren bruger et saa æventyrligt Maskineri, kan han ligesom i *Joan of Arc* ikke lade være at sikre sin Læser mod Stedets og Tidens vildfarende religiøse Meninger. Alle hans Hovedpersoner er Forstandstroende overfor deres østerlandske Religion og mangler saa lidt som muligt i at være gode Protestanter. Da Græshopperne kommer, siger Thalabas Plejefader Moath: «Tror du mon, at det er en Skaal Vand, som med Præste-Mummespil er bleven sat op paa en eller anden syrisk Moské, der har ledet dem hid fra det fjerne Khorasan? Nej Allah ene, som bestemte hin Slægt til Menneskets Straf og Plage . . .» Det er umuligt for en indfødt Araber at udtrykke sig med mere Kritik. Og saaledes gennemgaaende. Southey opdynger fantastiske Motiver, for saa, naar han bliver ked deraf eller synes, at Læseren kan trænge til en Lære, selv at slaa dem sønder og sammen med en eller anden evangelisk Tekst.

Thalaba har paa sin Finger en Talisman, som beskytter ham mod de onde Aander. Derfor gaar alle den onde Aand Lobabas Bestræbelser ud paa at franarre ham Ringen. Engang forsøger han f. Eks. at drage den af hans Finger, medens han sover. Men en eller anden af de gode Genier udsender en Vespe, der stikker Thalaba i Fingeren lige over Ringen, saa det bliver umuligt at drage den over det opsvulmede Sted. Paa lignende Maade krydses bestandig hans Planer. Endelig lykkes det den

frygtelige Troldmand Mohareb at besnakke Ynglingen. Efterat Troldmanden mere end én Gang er bleven overvunden, haaner han den unge Mand, fordi denne ikke i aaben Kamp, men kun ved en Talisman har kunnet besejre sin Fjende, og driver dette saa klogt og saa vidt, at Thalaba kaster Ringen i en Afgrund. Saa gaar Kampen løs paany. Man venter, at han nu vil maatte bøje Knæ, værgeløs som han staar der mod overnaturlig Magt. Men nej! Thalaba sejrer ligefuldt. Hvorledes og hvorfor! En Stemme fra Himlen forkynder det: Fordi Ringen ikke var den sande Talisman, den virkelige Talisman «er *Tro*». (5te Sang, Str. 41). Men hvortil da det hele Apparat?

Digteren leder os gennem Huler under Jorden, hvor afskaarne Menneskehoveder maa kastes for de Slanger, der bevogter Indgangene; hvor Lyset kun kan holdes, naar Vandreren anbringer det i den afhuggede Haand af en henrettet Morder o. s. v., kort sagt igennem en Verden, hvor det gaar ganske anderledes til end i det britiske Rige. Men det hele er kun Ballet; pludseligt sker en Sceneforandring: de østerlandske Gangklæder forsvinder og Suffløren læser en Troesartikel højt. Saa begynder Balletten paany. Scenen forestiller et Gæstebud med overdaadige Retter, med pragtfulde Vine i gyldne Kar, Vine, rosenrøde «som Morgengryet» og safranfarvede «som Aftentaagerne», og andre som Rubin og Ambra. Hvad nytter al denne fristende Herlighed? Thalaba er altfor god en Muselmand til at lade sig forføre. «Men Thalaba tog ikke Drikken. For han vidste vel, at Profeten havde forbudt denne Drik, Syndernes Moder. Og heller ikke trængte Gæsterne mere ind paa ham for at paanøde ham den flydende Ild, thi i Ynglingens Øje læste de en uforanderlig Beslutning.» Ret besét er «Ødelæggeren» Medlem af en engelsk Afholdenhedsforening; som ægte *teetotaller* vil han kun drikke Kildevand og «spise Vandmeloner» dertil. (6te Sang, Str. 24).

Saa fyldes Scenen af Figurantinderne. «Da ordnede en Trop af Kvinder sig til Dans. Deres Ankler var ombundne med Ringe af Klokker, hvis Lyd klang i Takt. Gennemsigtige Klædebon viste det graadige Øje deres ukyske Lemmer, som de med Færdighed vred i enhver uhøvisk Stilling.» Man ængste sig ikke, Thalaba er en ivrig Modstander af det arabiske Flerkoneri, ret som en ung rejsende Englænder væbner han sig med Tanken om sin Forlovede i Hjemmet. «Thalaba stirrede, men i sit Hjerte bar han en Talisman, hvis velsignede Alkymi forvandlede det urene Op-

trins løse Indtryk til dydige Tanker. Oneizas Billede svømmede for hans Øje, hans egen arabiske Piges Billed.» — Thalaba fødes i England næsten samtidigt med at Aladdin frembringes i Danmark. (*Kehama* er fra 1801, *Aladdin* fra 1804, *Thalaba* fra 1810). Hvor fiskeagtig staar han ikke i Sammenligning med sin danske Broder!

Han naaer Maalet, han bliver gift med «sin egen arabiske Pige». For at det Hele kan være tilgavns opbyggeligt og gudeligt, dør hans Brud samme Nat. For at Alt paany kan faa et østerlandsk Sving, tvinges Thalaba af den arabiske Skæbnemagt til at dræbe en ung uskyldig Pige ved Navn Laila. For at endelig Alt kan ende tilgavns evangelisk, slutter han med i en højtravende Sørgetale at tilgive den Troldmand, der er Skyld i alle hans Ulykker, den samme, hvem han hele sit Liv igennem har opsøgt for at hævne sin Faders Drab, og som endelig nu er ude af Stand til at undfly ham. «Gamle Mand! jeg dræber dig ikke, sagde Thalaba. Det Onde, Du har gjort mig og mine, medfører selv sin egen bitreste Straf.» O Thalaba! du taler som en Bog, men som en af de Bøger, man lukker.

Lad os lukke den og kaste et Afskedsblik paa dens Forfatter. Selv Thackeray, der overroser Southey som Karakter, maa om hans Hovedværker indrømme Muligheden af at i Kampen mellem Ødelæggeren Thalaba og Tiden er det den sidste «Ødelægger», der har beholdt Valpladsen. Det var lærerigt at vide hvor mange nulevende Engelskmænd, der har læst dette Digt. For Efterslægten er og bliver Southeys Navn kun bekendt ved hans hysteriske Udfald mod Byron og dennes uforlignelige Kontrahug. Vi har Southeys *Doms-Vision* at takke for Byrons, og for den sidstes Skyld tilgiver vi ham gerne baade *Kehama* og *Thalaba*. Og dog — hvor meget tomt Fantasteri disse Digte end indeholder, til Naturbeskrivelserne strækker dette sig ikke saaledes som hos Romantikerne i Tyskland. Selv midt under al denne romantiske Forvildelse fornegter Englænderens ædru og naturtro Anlæg sig ikke. Smuk er straks Digtets første Strofe med dens Skildring af Ørkennatten, hvis milde Tonefald Shelley som Yngling efterlignede i sin *Dronning Mab*:

Hvor herlig Natten er!
En dugget Friskhed fylder den tause Luft,
Ej Taageslør, ej Sky, ej Stænk, ej Plet
bryder vor Himmels Klarhed.

I fuldest Pragt histoppe ruller Maanen
guddommelig igennem mørkblaa Dybder.
I Lys af Straaleskæret
sig Ørkenkresen breder
omspændt af Himlens Hvælv som Oceanet.
Hvor herlig Natten er!

Karavansangen i femte Akt af *Aladdin* giver neppe et skønnere Billede af Maaneskinnet paa Ørkenens Sand. Og af saadanne Billeder er der hos Southey ikke faa. Naar han skildrer den frygtsomme Antilope, der hører de Vandrendes Skridt og som staar stille tvivlsom, hvorhen den skal vende sig i det usikre Skær, eller Strudsen, som i sin blinde Hast iler lige mod dem, medens de ubevægelige Taager udbreder sig over Ørkenen ved Nat (IV Sang, Str. 19), saa er dette ikke et Sceneri i tyskromantisk Stil, men et naturtro Billede fra Østen, udført paa Grundlag af engelsk Iagttagelsesaand.

Der er blevet aflagt varmere Vidnesbyrd til Fordel for Robert Southeys Karakter af hans Samtidige og Venner end ret let om nogen anden Mand, hvis politiske og literære Rygte er saa tvivlsomt. Han var for Wordsworth en paalidelig Ven, for Coleridge den bedste og mest trofaste Støtte, og hvad der ikke falder mindst tungt i Vægtskaalen Walter Savage Landor hædrede ham trods sit stikmodsatte politiske Standpunkt med et Venskab, der først sluktes ved Døden og som har sat sig talrige Mindesmærker i Landors *Opdigtede Samtaler.*. Da Emerson 15de Maj 1833 har spist til Middag hos Landor, skriver han: «Jeg spiste med Landor — han pinte mig med Southey — men hvem er Southey?» Man ser, at Landor har stræbt at fange Sjæle for sin Ven. Endelig har Thackeray, hvor han søger om Typen paa en engelsk Gentleman, ikke betænkt sig paa at nævne den fattige, flittige og hjælpsomme Robert Southey som Mønsteret paa en saadan.

Men intet Vidnesbyrd til Fordel for hans personlige Karakter vil kunne redde hans literære. Den er stemplet af hans Lovsange over Englands Kongehus og af hans Angiveri overfor Byron. At han som Søskolens øvrige Medlemmer stillede sig koldt og fjendtligt til denne nye og hensynsløse literære Fremtoning, var naturligt. Men at han — selv en Digter — hidsede den dannede Pøbel mod en anden og saa uendeligt større Digter med den lumpne Anklage for Usædelighed og Ugudelighed, det er en

Forbrydelse, som Historien ikke tilgiver og som den straffer ved kun at opbevare Southeys Navn i en Anmærkning til Byrons Virksomhed. Da *Don Juan* begyndte at udkomme, skrev Southey:

«Jeg er ikke blind for, at Publikum er særligt utaalsomt mod literære Reformforsøg . . . Men jeg vilde ønske, at Ufordrageligheden overfor Bøger fremgik af en sundere Dømmekraft og angik Værkets Moral hellere end dets Komposition, Aanden snarere end Formen. Jeg vilde ønske, at den var rettet mod de misfosteragtige Blandinger af Rædsler og Bespottelser, af det Usædelige og det Ugudelige, hvoraf engelsk Poesi i vore Dage er bleven besmittet. I mere end 50 Aar har engelsk Literatur udmærket sig ved sin moralske Renhed, der har været en Virkning af og atter Aarsag til en Forbedring af Folkets Sæder. En Fader kunde uden nogen Fare give sine Børn enhver nyudkommen Bog i Hænde, hvis den ikke paa Titelbladet bar et eller andet synligt Tegn paa, at den var bestemt til Forsyning af utugtige Huse. Det gjaldt kun om, at Værket bar en hæderlig Forlæggers Navn eller blev sendt fra en hæderlig Boghandler. Dette var i Særdeleshed Tilfældet med Poesien. Dette er ikke længer saaledes, og ve den, fra hvem Forargelsen kommer! Jo større Forargerens Evner er, des større er hans Brøde og des længere vil hans Skam vare. Hvad enten Loven i sig selv er ude af Stand til at raade Bod paa et Onde af denne Betydning eller den bliver bragt til Udførelse med Slaphed og med en saadan Uretfærdighed, at Forargerens Ry sikrer ham Ustraffethed, saa bør dog enhver betænke, at saa fordærvelige Værker hverken vilde blive offenliggjorte eller skrevne, hvis de mødte den Modstand, de burde, i den almindelige Følelse. Enhver, som køber slige Bøger eller lader dem komme over sin Tærskel, forøger Ondet og bliver forsaavidt en Medskyldig i Forbrydelsen. Offenliggørelsen af en usædelig Bog er en af de værste Krænkelser, der kan begaas mod Samfundets Velvære. Det er en Synd, for hvis Følger ingen Grænse kan drages, og som ingen senere Anger kan modvirke. Thi hvilke Samvittighedsnag Forfatteren end maatte lide, naar hans Time kommer, og komme maa den, det vil Intet nytte. Den jammerfulde Anger paa et Dødsleje kan ikke udslette ét Eksemplar af Bogen . . . Mænd med syge Hjerter og fordærvet Indbildningskraft, som har dannet sig et System af Meninger, der passer til deres egen sørgelige Opførsel, Mænd, der gør Oprør mod det menneskelige Samfunds helligste Forskrifter og

der hader den aabenbarede Religion, som de trods alle deres Bestræbelser og Pralerier er ude af Stand til helt at forholde sig vantro overfor, arbejder paa at gøre Andre ligesaa elendige som de selv er ved at smitte deres Sjæle med en aandelig Ædder. Den Skole, de har dannet, kan mest passende benævnes den sataniske Skole; thi skønt deres Frembringelser aander Belials Aand i de slibrige Partier og Molochs Aand i de modbydelige Billeder af Grusomheder og Rædsler, som de søger en Glæde i at fremstille, er de dog mest ejendommeligt betegnede ved Hovmodets og den frække Ugudeligheds *sataniske* Aand, der ligefuldt røber den usalige Følelse af Haabløshed . . .»

Saa lang en Prøve paa denne bibelske Veltalenhed maatte anføres, fordi den er saa typisk for Mænd af Forfatterens Afart. Ethvert kraftigt Udbrud af en mægtig Partiaand har desuden kulturhistorisk Værdi. Var det imidlertid ikke som en Nemesis over Southey, at en Boghandler i Aaret 1821, samme Aar som han affyrede denne Salve, skulde falde paa at gøre sig en Indtægt ved hemmeligt at optrykke hans gamle oprørske *Wat-Tyler*, saa at Digteren maatte henvende sig til Domstolene for at faa Oplaget undertrykt og Ophavsmanden straffet — og var det ikke dobbelt Nemesis, at Lord Eldon svarede med at afvise Sagen, fordi han ikke ansaa det for rigtigt at understøtte nogen Forfatter i hans Ret med Hensyn til ligefrem skadelige og Sædeligheden nedbrydende Skrifter! Samme Aar var det saa, at Southey i Anledning af den gamle sindssvage Kong Georg den Tredjes Død skrev sit lange triste Heksameterdigt *Domsvisionen (The vision of judgment)*, et Digt som det ikke blot paa Grund af Æmnets Lighed men ogsaa paa Grund af Overensstemmelsen med Hensyn til Benyttelsen af det Overnaturlige er interessant at sammenligne med Victor Hugos ligesaa kongetro Digt *Visionen*. Betegnende nok forgudede Southey den stakkels gamle Georg den Tredje for de eneste Dyder, som Southey selv forstod, de eneste iøvrigt, som Kongen havde besiddet, de huslige og borgerlige Dyder: at han var tro mod sin Kone, god mod sine Børn osv., Egenskaber, der lige saa lidt gør nogen til en god Konge som til en god Digter. Saa var for Byron Maalet fuldt. Den krænkede Apollo rejste sig i sin Vrede, med ubeskriveligt Lune greb han den stakkels Marsyas ved Øret og flaaede ham levende i sin *Doms-Vision*.

X

Lad os fra Southey vende Blikket mod en bedre Mand end han var, mod den Digter, der formede den ejendommeligt britiske Romantik paa Folkenaturens og Historiens Grund. Han behøvede ikke som Søskolens Mænd at gøre sig til Renegat for at blive konservativ i religiøs og politisk Henseende, men var det uden Had eller Uvilje mod Aanderne af den modsatte Retning, ren og rolig af Naturel, ædel og fast af Karakter, poetisk saa sprudlende rigt begavet, at han mere end en Snes Aar igennem forsynede alle Europas Lande med en sund og underholdende Læsning, og saa dybt ejendommelig i sit Syn paa Menneskeracer og Verdenshistorie, at hans Indflydelse paa Europas Historieskrivning ikke blev ringere end den, han udøvede paa Romandigtningen i alle civiliserede Lande.

Walter Scott fødtes i Edingburgh den 15de August 1771 som den niende Søn i en gammel adelig Familie. Faderen var Jurist og synes med sin strenge Ordenssans at have havt nogen Lighed med Goethes Fader; Sønnen har malt ham, siges der, som den alderstegne Købmand i *Rob Roy*. Stærk Kongetroskab var i Familien gammel og nedarvet — først som Hengivenhed for Stuarterne, saa for Huset Hannover — og ikke mindre den strengeste Kirkelighed. Den lille Walter var sund og stærk, indtil han i sit andet Aar pludselig blev halt paa sit højre Ben. Den rolige Aandsligevægt, hvormed han hele sit Liv igennem bar denne Legemslyde, staar i en mærkelig Modsætning til den Lidenskabelighed, hvormed hans store engelske Medbejler omfattede sin beslægtede Vanskæbne. Han voksede op i Sværmeri for den fordrevne Kongefamilie og for Folkesangene med deres Meddelelser om Højlændernes og Skotternes gamle Kampe. Allerede i den spædeste Alder kunde han lange Stykker udenad af hin Ballade om Hardiknut, hvormed han i 1815 aflokkede Byron Taarer. Alt hvad der var Anekdotagtigt især i Rim- og Balladeform lærte han med Lethed; derimod bemærkes det udtrykkeligt, hvad der allerede antyder Beskaffenheden af hans senere Frembringelser, at Aarstal og *almindelige Grundsætninger* tilegnede han sig kun med Vanskelighed. Den lille halte Dreng, der bestandig red omkring paa en Pony, som ikke var større end en almindelig Slagerhund, var en Kender af Percy's Sam-

ling af gammelskotske Digte og Brudstykker, ja hvad mere mærkeligt er, han *samlede* paa gamle Digte som andre Børn paa Mønter eller Segl og havde, ti Aar gammel, flere Bind fulde. Hele sit Liv igennem vedblev han ogsaa at være en Balladejæger. Hans Sans var ligesaa tidligt opladt for Naturomgivelserne som for Poesien. Han standsede og dvælede ved enhver Ruin, ethvert Mindesmærke, ja ved enhver gammel Sten; men han betragtede ikke Naturen med Wordsworth's ejendommelige Inderlighed for dens egen Skyld blot som Natur; den havde for ham en overvejende historisk og poetisk Interesse. En Gruppe gamle sammenvoksede Træer kunde ikke i og for sig vække den Andagt i hans Sind som i Wordsworth's; men dersom det hed sig: Under dette Træ har Karl den Anden hvilet — eller: Til dette Træ knytter sig Erindringen om Mary Stuart — da skar han Grene af Træet til Minde om sit Besøg paa Stedet og glemte det aldrig.

Femten Aar gammel lærte han de maleriske skotske Højlande at kende, der skulde faa saa stor en Betydning for hans Poesi ved at forsyne hans digteriske Skikkelser med et nyt, Europa ubekendt, Sceneri. Fra det Øjeblik af, da han var bleven sig bevidst som Digter, studerede han Naturen, aldeles som en Maler optager Studier. Vilde han beskrive en Eng, rejste han for den Sags Skyld derhen, optegnede paa det Nøjeste Bjergenes Udseende, Skovenes Beliggenhed og Form, selv Skyernes Art og Omrids i det givne Øjeblik, ja ofte de enkelte Blomster og Buske, der stod paa Vejen eller ved Indgangen til en Hule. Det poetiske Blik paa Naturen, han havde tilfælles med Romantikerne i Tyskland og Danmark, udelukkede ikke den kraftigste og nøjagtigste Virkelighedstroskab i Skildringen. Medens Oehlenschläger længe kunde hjælpe sig med «Kærminder» og Roser, kendte Scott hver Høj, hver Dal, hver Bæk, hver Klippe, hver Sten, hver Sti, og den hele skotske Flora*).

Endnu var Scotts Digterkald dog ikke blevet ham klart, han uddannede sig til en flittig og stadig Jurist, der skrev sine Akter med den prydelige Juristhaand og de juridiske Snirkler, hvormed han senere skulde bringe saa mange poetiske Værker paa Papiret. Trods sin Vanførhed besad han et sundt, smidigt og kraftigt Legeme og var saa øvet i legemlige Idrætter, at han

*) Se *Marmion Canto* IV, Str. XXIII, hvor han selv bruger disse Udtryk.

engang en hel Time igennem paa en ensom Vej forsvarede sig med sin Stok imod tre Karle, der overfaldt ham. Men hvad der er højst betegnende for hans aandelige Bygning: Denne Sundhed var ikke forenet med nogen tilsvarende Finhed i Sanseorganerne. Han manglede næsten helt Lugtesansen, og hans homeriske Appetit var alt Andet end Lækkersultenhed; han kendte hele sit Liv igennem ikke god Vin fra slet, og kunde ingen Forskel smage paa daarligt og fint tilberedt Mad — et Punkt, hvori han danner den mest udprægede Modsætning til sin yngre Samtidige Keats. I Forholdet til det andet Køn var han saa kold, at han paa Grund af denne Kulde maatte udstaa Drillerier af sine Kammerater. Ikke desmindre nærede han i Ynglingeaarene romantiske Følelser for en ung Dame, der ægtede en Anden. Han beherskede sig saa fuldkomment, at Ingen anede noget derom. Han kom hurtigt ud over denne Sorg og efter en kysk og rolig Ungdom ægtede han 26 Aar gammel en fransk protestantisk Dame (Frøken Carpenter), hvis Fader var død under Revolutionen. Vinteren 1796—97 tilbragte han under den almindelige Frygt for en Landgang af Franskmændene med at oprette Frivilligregimenter, og da han var Fyr og Flamme for Sagen, udnævntes han til et af Regimenternes Kvartermester og Skriver. Hans første Oversættelser fra Tysk er allerede berørte. Han, som saa længe havde været et levende Magasin af Sange, Ballader og Fortællinger, udgav nu i 1803 en Samling af skotske Folkeviser *(Minstrelsy of the Scottish Border)*, som han helligede sit Fædreland, *Albions bedre Halvdel;* den tredje Del *Nyere Efterligninger* indeholder Digte af Udgiveren selv *). En Kritik af Bogen havde den profetiske Bemærkning, at den indeholdt Stof til hundrede Romaner.

Med al sin Troskab mod det engelske Kongehus følte han sig dog bestandig som Skotte, ja der er ingen Tvivl om at selve det skotske Racepræg er det afgørende Grundlag for hans Originalitet. Allerede den poetisk-historiske Interesse, der kommer til Gennembrud hos ham er skotsk. Intet Fællesmærke har været saa udpræget hos Skotterne gennem alle Tider som en heftig og lidenskabelig Nationalfølelse. Hint Ord *perfervidum ingenium Scotorum*, der fra Middelalderen af og i Aarhundreder

*) Netop samme Aar optraadte Oehlenschläger første Gang *(Digte, 1803)* ligeledes med en Samling Omdigtninger af gamle Folkeviser.

var den staaende Talemaade om Skotlands Beboere, har oprindeligt ingen anden Betydning. Ser vi et Øjeblik bort fra den indre Partispaltning i Landet, som ikke omstøder Følelsen af Fællesskab, saa finder vi ikke let i noget andet Land en saadan Fornemmelse af Sammenhøren som hos dette lille Folk, hvis Rige er landfast med et andet betydeligt større, der taler samme Sprog og har Herredømmet derover. Ogsaa Englænderen har en levende Nationalfølelse, men den er langt mindre fremtrædende og skarp; den er af rent bekræftende Natur og har til Indhold alt det Meget og Forskellige, der efter Englænderens Opfattelse udmærker hans Folk. Skotlænderens Nationalfølelse derimod er uafbrudt aarvaagen, bestandig paa sin Post, fordi den i det Væsenlige har et nægtende Indhold. Naar Englænderen siger: Jeg er en Engelskmand, saa mener han nøjagtigt dette, som han siger; men naar Skotten siger eller tænker: Jeg er Skotte, saa betyder disse Ord i hans Mund saa meget som: Jeg er ikke nogen Englænder*).

For ret at forstaa denne Følelse maa man betænke Skotternes Faatallighed i Sammenligning med deres mægtige Naboers Antal. Naar man véd, at endnu i Aaret 1707 Skotlands hele Befolkning ikke naaede op over én Million, saa begriber man, at kraftigt Sammenhold, dyb Haardnakkethed og værnende Stridbarhed var nødvendige for at den mindre talrige Race ikke skulde se sin Ejendommelighed overskyllet eller fortrængt søndenfra. Saaledes kom man til paa en særligt eftertrykkelig Maade at elske og beundre det ru og mørke Skotland i Modsætning til det grønne og frugtbare England, til at omfatte dets Højder, Enge, Sumpe og Taager med en næsten krigerisk Fædrelandskærlighed. Det kan da ikke undre, at da der i dette Land fødes en stor fortællende Digter og det tilmed paa en Tid, da Nationalfølelsen hele Europa over bryder ind i Poesien, saa bliver det Skotland, som frembringer de første og kraftigste Frembringelser af den historiske, Folkesjælen granskende Romantik. Hvad laa mere nær for en Digter i dette Land end at fordybe sig i Højlændernes ejendommelige Sæder og skildre dem med deres virkningsfulde Klædedragt! Hvad var naturligere for den Mand, hvis blotte Navn syntes at stemple ham som Fædrelandet i Person, end at ty tilbage til Fortiden, dens Minder og Mindesmærker for

*) Masson: *Scottish Influence in British Literature.*

ligesom at bøde paa hans Landsmænds ringe Tal og Betydning i Samtiden ved at skildre deres Fortidsliv og deres historiske Bedrifter!

Hvad der udmærkede den skotske Nationalfølelse var da først dens Præg af Fællesskabsfølelse: Provinsnationen var mere sammengroet, rummede ikke saa skarpe personlige Modsætninger som Hovednationen. Scott har mange Steder skildret denne kraftige Slægtskabsfølelse hos sine Landsmænd, ingensteds skønnere end i tredje Del af *Fængslet i Edinburgh*, hvor denne sunde og smukke Følelse giver den stakkels Bondepige Frejdighed til at henvende sig om Hjælp til Hertugen af Argyle ganske som til en Paarørende. Men den skotske Nationalfølelse havde endnu et andet Grundtræk, nemlig det, at den gjaldt en provinsagtig Særstat, og som saadan var en nedarvet Vedtægt og derfor i Slægt med alle gamle Overleveringer. Heraf hos Scott den overdrevne Ærefrygt for Kongemagten, dens Sindbilleder og dens Tilbehør. Da han var Medlem af Udvalget for Undersøgelsen angaaende de gamle skotske Kronregalier, satte Fundet af disse ham i en saa levende og andægtig Bevægelse, at han, da en af Embedsmændene vilde prøve Diademet paa en ung Dames Hoved, ikke kunde lade være at skrige: Nej, for Guds Skyld nej!

Den første store Følelse af at tilhøre en Særstat med Særaand drog fremdeles en Hærskare af nye Særfølelser med sig. Paa samme Tid som ikke ret mange Folk havde Skotternes Sammenhold, havde endnu færre deres Splittethed i Partier og Lejre. Den Enkeltes Følelse af den Pligt at gaa op i et Fællesvæsen begyndte ikke først ved Staten, men ved Stammen, Clanen, ja Familien.

Derfor træffer vi da ogsaa hos Scott som Balladedigter en særlig Forkærlighed for de Ballader, der behandler Bedrifter, som Digterens Stammefrænder eller Forfædre har udført. Og derfor har han i sin Egenskab af Skotte den mest fremtrædende Familiefølelse. Han var en mønsterværdig Søn og Ægtefælle, han var — som hans Breve til den ældste Søn udviser — den kærligste Fader; han var en god Opdrager af sine Børns Legeme og Sjæl, der nærmest kun stillede den gammelpersiske Fordring til dem, at de skulde sidde godt til Hest og tale Sandhed; men selv i disse Følelser var han ingen ret moderne Aand. I hans Privatliv som i hans Poesi gik Slægten for ham forud for Enkeltmennesket. Han havde en Broder, Daniel Scott, som forfaldt,

og som uden nogensinde at have begaaet noget ligefrem Uhæderligt dog gjorde Familien Skam. Han skaffede gennem Brevveksling denne sin forfaldne Broder en lille Ansættelse i Vestindien, men kaldte ham i Brevene til hans Foresatte bestandig kun sin «Slægtning», forlangte ogsaa af ham, at han aldrig maatte angive for Nogen, hvor nært dette Slægtskabsforhold var, vilde paa ingen Maade se ham, da han var vendt tilbage til Skotland, eller nævne hans Navn eller overvære hans Begravelse, da han døde, eller bære Sorg for ham. Det er den Art Fejl, som følger med de samfundsbevarende Dyder. Men det vil ikke undre Nogen, at den Mand, der ellers saa mild i sin Følelse ofrede saa meget paa Slægtens Alter, ikke kunde blive Personlighedens Digter, men med ét Slag blev kastet tilbage i Fortiden, da Byron opstod.

I Aaret 1802 stiftedes *Edinburgh Review*, og Scott gav fra Begyndelsen af Bidrag til dette Organ, hvis Redaktør hans Landsmand Jeffrey var, der som Kritiker indtager saa stor en Plads i Datidens Digteres Levned, skønt en vis djærv Forstand uden Smidighed og uden Skole var hans eneste kritiske Gave. Dette Medarbejderskab varede dog kun i 7 Aar, da Scott i 1809, misfornøjet med *Edinburgh Review*'s altfor frisindede Holdning i det katolske Spørgsmaal og opirret over Jeffrey's nedsættende Anmeldelse af *Marmion*, grundlagde *Quarterly Review*.

I 1805 udkom Scotts første episke Digtning *Den sidste Minstrels Sang*. Den gjorde overordenlig Lykke; man glædede sig over denne Tilbagevenden til Folkepoesien og til Naturen; især blev Naturskildringerne højligt beundrede. Pitt udtalte, at Scott efter hans Mening paa flere Steder havde naaet Malerkunstens Virkninger, og hans Modstander Fox var undtagelsesvis enig med ham i dette Punkt. Havde Scott allerede ved sin personlige Elskværdighed som Embedsmand været saa yndet, at, som Wordsworth i Aaret 1803 bemærker, hans Navn var nok til med et Trylleslag at aabne En alle Døre i hans Embedsomraade, saa blev han nu ligesaa yndet som Digter. I kort Tid afsattes 30,000 Eksemplarer. Det var det 16de Aarhundredes Tilstande, der her fremstillede med tilnærmelsesvis historisk Nøjagtighed traadte Læseren imøde. Skildringen af de højlandske Sæder modtoges med levende Deltagelse, og det Bifald, den vandt, bragte Scott paa det Indfald at forsøge noget Lignende i Prosa, en Tanke, der senere hen legemliggjort fik Navnet *Waverley*. Fore-

løbigt var Interessen vakt for Middelalderen, Riddervæsenet, Kongeherligheden, Lenstroskaben og den skotske Nationalejendommelighed. De fodrejsende Englændere begyndte at gøre romantiske Valfarter til Ruinerne af de gamle Borge og til Valpladsen ved Killiecrankie, hvor deres Landsmænd i det 17de Aarhundrede var blevne slagne af Uhyrerne med de tærnede Tartaner og de nøgne Lægge.

Hidtil havde Scott skrevet om Aftenen og langt ud paa Natten; nu da hans egenlige Virksomhedsperiode begyndte, henlagde han sin Arbejdstid til den tidlige Morgen. Han var oppe før 5, gik først ned i sine Stalde, hilste paa sine Heste og Yndlingshunde og saa til alle sine Husdyr; derefter satte han sig til at skrive, og arbejdede saa let og rask, at han, naar han mellem 9 og 10 mødte til Frokost, næsten altid allerede «havde knækket Halsen paa sit Dagværk». Kl. 12 forlod han sit Arbejdsværelse og tilbragte Resten af Dagen med sin Familie og sine Gæster. I de friske Morgentimer var det da, at han udarbejdede alle de Værker, som nu fulgte, medens Byron ejendommeligt nok skrev alle sine Poesier om Natten. Det er, selv hvor de to Digtere staar hinanden nærmest, som kunde man føle den lyse eller mørke Undfangelsestimes forskellige Stemning hvile over Værket.

Og nærmest kommer Scott netop Byron i det Digt, han nu i November 1806 begyndte, *Marmion eller Slaget ved Flodden Field*. Med Hensyn til sin Fabel staar denne Digtning Scotts øvrige ganske nær; det er atter det 16de Aarhundrede, atter Skotland, atter Livet paa Borgen og ved Hove, som skildres. Dog Digtets Helt er saaledes beskaffen, at han umiddelbart danner Overgangen til de Byronske Helte, ligesom det hele Værk er skrevet i de lette og flydende, men noget enstonige firfodede Jamber, som Byron i sine poetiske Fortællinger hyppigst har benyttet. Marmion er en stolt og uforfærdet Ridder, men en Forbryder-Natur. Han har bortført en ung, dejlig Nonne, Constance af Beverley, der følger ham overalt i Mandsdragt som hans Page; men da han hurtigt er bleven ked af hende, vil han med Magt tiltvinge sig en ung Adelsdames Haand, skønt han véd, at denne elsker en Anden. Dreven af skinsyg Fortvivlelse gør Constance et Attentat paa Marmions Liv; og med kold Grusomhed overgiver han hende som undvegen Nonne til Klosterets Straf. Abbedissen dømmer hende, og i et romantisk Rædsels-

og hans Hustru. Den første kunde neppe uden Sindsbevægelse læse Skildringen af Kong James' Optræden i den pragtfulde Hofdragt:

> I Kongedragt han kom, den Høje.
> Hans Fløjelskappe, rød og fin,
> var kantet rigt med Hermelin.
> Med skiftende Lød hans Atlasktrøje
> fortrylled, blænded hvert et Øje.
>
> (*Marmion* V, 8.)

Og den fra Hoffet forstødte Prinsesse af Wales, hvem Scott havde lært personligt at kende, da han i 1806 første Gang fejredes som Løve i London, og til hvis Parti han som Tory sluttede sig, kunde paa sig anvende Digtets Skildring af den forladte Dronning Margaretes ensomme Liv, medens den ridderlige og let færdige Monark tilbringer Tiden med sine Elskerinder.

Begyndt i 1806 udkom *Marmion* i 1808, og da Scott Aaret efter anden Gang kom til London, fik han der en Modtagelse, som vilde have fordrejet Hovedet paa enhver Anden. Han spillede sin Løverolle med en Godmodighed og et Humør, som ikke hyppigt findes hos den, der i en Verdensby er Øjeblikkets Helt. Det siges, at han engang, da han havde underholdt et helt Selskab med sine Fortællinger og Indfald, og sent paa Natten efter Gæsternes Bortgang var bleven alene med nogle fortrolige Venner, med spillende Lune brød ud i dette Citat af Shakespeare: «Jeg véd, jeg er kun Snedker Snug og ingen Løve vild», og saa beskeden var og blev han, at han, da Talen faldt paa Burns, heftigt sagde, han ikke fortjente at nævnes paa samme Dag som Burns.

Men var Scott tam og mild som en Løve, saa var han des mere gram som Tory. Hans Rejse til London havde særligt til Øjemed at skaffe Medarbejdere til *Quarterly Review*; den skulde ledes i strengt konservativ Aand, og det var især Spørgsmaalet om Katolikernes Frigørelse, der satte Scott i Bevægelse. Hans Tankegang var den, at naar en religiøs Sekt efter sit Væsen var nøje forbunden med en udenlandsk Magts politiske Bestræbelser og underkastet den aandelige Indflydelse af et Præsteskab, der i Kløgt og Virkekraft ikke havde sin Lige, saa kunde man ikke fortænke Staten i, at den ikke vilde kalde dens Tilhængere til sine Embeder. «Naar En vil gaa med et Par Pund Krudt i

ramte i aaben Kamp, ubøjelige i Døden, ugudelige indtil Livets sidste Øjeblik.

Men hermed er Ligheden ude; den er netop stor nok til at gøre Byrons Ejendommelighed klar. For Scott er Marmions Personlighed ikke Hovedsagen, han benytter den kun til om den at gruppere Skikkelser og Situationer af sit Fædrelands Fortid; han behøver Heltens Laster for at faa sin simple Handling i Gang; men de sysselsætter ham ikke i og for sig og han fremstiller dem fuldkomment *upersonligt.* Naar Byron derimod skitserer sine første forbryderiske Helte, da vil han fremfor Alt vække Interesse for dem. Allerede deres Aasyn fremkalder Opmærksomhed og Deltagelse hos Enhver, der ser dem, og bibringer Forestillingen om Stolthed, Skyld, Had og Trods; de slaar intet Øjeblik i deres Liv som Marmion Øjnene ned for en Anklager; de lever som hin Sagnets Skorpion: trindt om Flammer og forinden Selvtilintetgørelse. Uden at finde Trøst i Himlen eller paa Jorden trækker deres Hjerte sig sammen i Stolthed og i Kval, indtil det ophører at banke. Var Marmion end en haardhjertet og selvkærlig Ridder, saa er hans sidste Tanke og sidste Ord dog «England»; han er knyttet til et større Hele end sit egenkærlige Liv. Anderledes Byrons tidligste Helte: de lever fuldstændigt i deres eget Indre, der udgør ligesom en helt tillukket Verden for sig, og Digteren har sørget for glimtvis at lade Læseverdenen ane en lignende mørk og afsluttet Verden i hans egen Sjæl. Hans Jeg skimtes bag det digtede; man føler bag Værket et Hjerte, som har lidt, og som søger en Lindring i halve Tilstaaelser og dunkle Udbrud: Fremstillingen er med ét Ord i aller fuldeste Forstand personlig, og dermed er en Omvæltning i den engelske Digtemaade indtraadt.

I Scotts rent episk formede Digt var det ikke Hovedpersonen, men Begivenhederne, som især gjorde Lykke, fremfor Alt Slagmalerierne i sidste Sang, der af den begejstrede Kritik erklæredes for de bedste siden Homer. Og var Digtet nu vel skikket til at vække Beundring hos Scotts jævne Landsmænd, saa var det ikke mindre egnet til at behage ved Hove. Byron havde Ret, da han til Prinsregenten sagde, at Scott ret forekom ham at være en Digter for Fyrster; de var aldrig blevne skildrede mere glimrende end i *Marmion* og *Jomfruen fra Søen.* Rimeligvis findes der endog i *Marmion* ligefremme Hentydninger til Prinsregenten

og hans Hustru. Den første kunde neppe uden Sindsbevægelse læse Skildringen af Kong James' Optræeden i den pragtfulde Hofdragt:

> I Kongedragt han kom, den Høje.
> Hans Fløjelskappe, rød og fin,
> var kantet rigt med Hermelin.
> Med skiftende Lød hans Atlasktrøje
> fortrylled, blænded hvert et Øje.
>
> (*Marmion* V, 8.)

Og den fra Hoffet forstødte Prinsesse af Wales, hvem Scott havde lært personligt at kende, da han i 1806 første Gang fejredes som Løve i London, og til hvis Parti han som Tory sluttede sig, kunde paa sig anvende Digtets Skildring af den forladte Dronning Margaretes ensomme Liv, medens den ridderlige og let færdige Monark tilbringer Tiden med sine Elskerinder.

Begyndt i 1806 udkom *Marmion* i 1808, og da Scott Aaret efter anden Gang kom til London, fik han der en Modtagelse, som vilde have fordrejet Hovedet paa enhver Anden. Han spillede sin Løverolle med en Godmodighed og et Humør, som ikke hyppigt findes hos den, der i en Verdensby er Øjeblikkets Helt. Det siges, at han engang, da han havde underholdt et helt Selskab med sine Fortællinger og Indfald, og sent paa Natten efter Gæsternes Bortgang var bleven alene med nogle fortrolige Venner, med spillende Lune brød ud i dette Citat af Shakespeare: «Jeg véd, jeg er kun Snedker Snug og ingen Løve vild», og saa beskeden var og blev han, at han, da Talen faldt paa Burns, heftigt sagde, han ikke fortjente at nævnes paa samme Dag som Burns.

Men var Scott tam og mild som en Løve, saa var han des mere gram som Tory. Hans Rejse til London havde særligt til Øjemed at skaffe Medarbejdere til *Quarterly Review*; den skulde ledes i strengt konservativ Aand, og det var især Spørgsmaalet om Katolikernes Frigørelse, der satte Scott i Bevægelse. Hans Tankegang var den, at naar en religiøs Sekt efter sit Væsen var nøje forbunden med en udenlandsk Magts politiske Bestræbelser og underkastet den aandelige Indflydelse af et Præsteskab, der i Kløgt og Virkekraft ikke havde sin Lige, saa kunde man ikke fortænke Staten i, at den ikke vilde kalde dens Tilhængere til sine Embeder. «Naar En vil gaa med et Par Pund Krudt i

Lommen,» sagde Scott, «og jeg er godmodig nok til ikke derfor at fordrive ham fra mit Hus, saa behøver jeg dog vel ikke at give ham Plads ved Ilden.» Han vedligeholdt hele sit Liv disse Anskuelser; thi endnu faa Aar før sin Død sagde han en Dag til sin Svigersøn: «Jeg holder Papisteriet for saa lav og forfærdelig en Overtro, at jeg neppe vilde have givet mit Samtykke til Ophævelsen af de pinlige Straffe, der til 1780 var i Brug. Men nu, da man har taget den babyloniske Dame Plasteret fra Munden, véd jeg ikke, hvorfor man gør saa mange Ophævelser med Hensyn til at give hende Sæde i Parlamentet.» Man begriber, at den engelske Almenhed trængte til Digtere som Moore, som Byron og Shelley, naar man hører en Mand af Scotts Aandsadel og Dannelse udtale sig med en saa skammelig og grusom Indskrænkethed.

I 1810 udkom *Jomfruen fra Søen*. Digtet gjorde den største Lykke, som noget af Scott endnu havde opnaaet. Den herlige Skov- og Fjældfriskhed, der gennemstrømmer dette smukke Værk, dets milde Varme, dets sande Følelse, der ingensteds stiger til stormende Lidenskabelighed, det hele Naturbillede, der ikke som hos Wordsworth forstyrres af Fattighussympatier og Prækeri, virkede betagende paa Læseverdenen. Den Yndest, Digtet vandt, var saa udbredt, at Postbefordringsindtægterne paa de Stationer, der laa nærmest den Egn, hvor Handlingen foregik, fordoblede sig. Man maa tage sin Tilflugt til Hændelser af Scott's eget Liv for at finde et Sidestykke til saadan en Kendsgerning. Da hans Roman *Oldgranskeren* kom ud, hvoraf der i to Dage solgtes 6000 Eksemplarer, rygtede det sig, at Scott havde opkaldt Dandie Dinmonts to Hunde «Peber» og «Sennep» efter nogle Hunde som en Forpagter i Liddlesdale havde givet disse underlige Navne. Denne Mand, hvis Navn var Davidson og som iøvrigt aldeles ikke var portræteret i Romanen, blev derved saa bekendt, at Folk gjorde Rejser for at se ham, ja en fornem Dame, der ønskede et Par Hvalpe af de berømte Hunde, og ikke vidste hans Navn, adresserede Brevet til Dandie Dinmont — og det kom ham ihænde.

Jomfruen fra Søen blev neppe modtaget med ringere Varme. Et Brev fra den skotske Kaptejn Adam Fergusson meddeler f. Eks. Scott, at Kaptejnen i Portugal paa Forpost havde læst hans Digtning højt, udsat for Fjendens Kugler, selv knælende, medens Mandskabet laa plat udstrakt paa Jorden, og at der, da han

læste Beskrivelsen af Slaget i sjette Sang, havde hersket lydløs Tavshed, kun afbrudt af et tordnende Hurra, naar en fransk Kugle slog ned i Jorden ved Siden af.

Hvad en moderne og fremmed Læser nutildags finder i dette Digt er først Nationalpræget, Forherligelsen af de folkelige Minder og af Lenstidens Sæder, af Kongemagten og Clantroskaben i klare, levende, uskyldige Sange, saa Naturskildringer, dugfriske som Christian Winthers — ingen Fordybelse i Sjælelivet. Her er en gammel Barde ved Navn Allan, en romantisk Olding, halvt Druide, halvt Profet ved Navn Briand, romantiske Drømme, der gaar i Opfyldelse, og Spaadomme, der slaar ind. Men dette er taget med som folkekært, ikke som hemmelighedsfuldt. Der er ikke Spor af det Uhyggeliges Romantik, som Scott selv var den sidste til at ville tro paa. Hvor stor en Moro han end kunde have af sine Aande- og Spøgelsehistorier, han selv var lige modsat de tyske Romantikere meget langt fra at være underkastet Indtryk af det Gyselige og Uforklarlige. Han fortæller etsteds, at han en Aften, da han kom til et Landsby-Værtshus, fik den Besked, at ingen Seng var ledig. — Er der slet ingen Plads, hvor jeg kan sove? — Nej, den eneste Seng, som er fri, staar i et Værelse, hvor der ligger et Lig. — Er Personen død af en smitsom Sygdom? — Nej. — Godt, saa giv mig den anden Seng. — Saa lagde jeg mig ned, siger Scott, og har aldrig tilbragt en mere uforstyrret Nat. — Man tænke sig Novalis eller Hoffmann i en lignende Situation.

Det er da langtfra, at den romantiske Duft i *Jomfruen fra Søen* skulde have noget Ufrisk ved sig. Hvad der gør Digtet mindre fængslende for os nu, er ikke dette, men den teatralske Anordning i Skildringen af Sæder og Skikke. Heller ikke Scott har helt formaaet at omsejle den romantiske Epopés værste Skær: Balletten, hvorpaa Southey strandede. Der sker f. Eks. i Digtet Opbud til Krig og nu fortælles omstændeligt, hvorledes dette gaar for sig, idet en Yngling løbende bærer Budstikken omkring. Her er Alt for Teatervirkningens Skyld stillet paa Spidsen: Den unge Mand træffer først en Ligfærd og tager den vaabendygtige Søn bort fra Faderens Lig, saa møder han en Brudeskare og tager Brudgommen bort fra Bruden. Man ser ligesom Optoget gaa over Scenen og fornemmer den skærende Virkning, da Budbringeren kommer ilende ind fra Kulissen. Det gaar til som paa Teatret: Et Stød i en Pibe og tomme Dale og

Høje fyldes med Hundreder af bevæbnede Mænd; en Haandbevægelse — og de forsvinder atter; det er *Massevirkninger*, og man føler, at Masserne, ikke det enkelte Menneske, er Digteren Hovedsagen. Han vilde først og fremmest med afstikkende tydelige Træk fremstille sit Lands skønne Sæder: den Fremmede modtages i Hytten uudspurgt, den ene Fjende deler af Ridder-Høflighed sin Plaid med den anden, da denne bliver træt — dernæst vil Digteren overraske sin Læser ved uskyldige Effektmidler, Forvandlingsoptrin og deslige: den højlandske Fører, der ledsager Fitz-James afslører sig pludseligt som den frygtede Clanhøvding Rodrick Dhu, og Fitz-James sig selv tilsidst som ingen Ringere end Kongen. Men hvor sund, hvor let, hvor glad, hvor bredtstrømmende flyder ikke denne Lovsang over Skotland og Skotter! Kongen behersker, ærekær som en Konge hos Calderon, sin egen Lidenskab, og Højlændere og Sletteboere, Mænd og Kvinder har alle Hjertet paa rette Sted. Man nyder Indblikket i en harmonisk Verden og man savner ikke Wordsworth's straffende og formanende Sjælegranskning.

Vil man i Virkeligheden have et lærerigt Modstykke til *Jomfruen fra Søen*, da læse man Wordsworth's paa en Ballade i Percy's Samling grundede Epos *Den hvide Daa fra Rylstone*, der ligeledes begyndtes 1809, og som er det Digt, i hvilket Poeten fra Rydal Mount, der vel følte sig ansporet til Kappestrid, kommer Scott's Omraade nærmest. Det vil neppe falde Nogen ind at negte, at Følelsen er langt dybere hos Wordsworth. Med sit Had til alle blændende Dyder og glimrende Laster har han valgt sig en Helt, der, skønt lydig Søn og modig Riddersmand, af Pligthensyn nægter at følge sin Fader og sine Brødre, da de rejser Oprørsfanen mod Dronning Elisabeth af England, og som forstødt og miskendt uden at kunne dele sine Slægtninges Fare maa opleve deres Nederlag og forsmædelige Straf. Han har udrustet sin Helt med Forsagelse, Fasthed, Hjertensgodhed og en Nazarensk Religiøsitet, men her er kun altfor meget af det forlorent Dybsindige, det affekteret Halvovernaturlige, det Følsomme og Salvelsesfulde. Scott saa paa Naturen og de gamle Sæder med en Jægermands Øje, Wordsworth med en Moralists. Wordsworth's tungtlastede Fragtskib bevægede sig langsomt, dvælede og drævede paa Vejen; Scotts Digterbaad løb for fulde Sejl kun efterladende lette Bobler i Læserens Fantasi, og, som der i Digtets tredje Sang staar om Baaden — den løb saa hurtigt,

at da den nærmede sig den modsatte Bred, «var endnu ingen af de Bobler bristet, som den havde dannet i hele sit Kølvands Længde; de vuggede sig endnu alle paa Bølgefladen.»

Man vil let forstaa, at Scotts Poesier med deres Forkærlighed for de ridderlige Dyder, for Dristigheden og Modet selv hos oprørske Clanhøvdinge, Sørøvere, Zigøjnere, Smuglere o. s. v., kort sagt med alle de Sympatier, der danner Overgangen til Byrons Forkærlighed for det Dristige og Vilde, havde en Side, fra hvilken de var Søskolens sædelige og kristelige Digtere højligt imod. Coleridge beskylder saaledes meget betegnende etsteds Walter Scott for at arbejde «den fordærvede Attraa efter Pirringsmidler ihænde ved at fremstille den Lastefulde og Skændige med Velvilje, saa snart den Djævel blot er forvoven,» og han slutter med disse højst gnavne Ord: «Ikke tyve Linjer af Scott vil naa til Eftertiden, de staar ikke i Forhold til Nogenting.»*) Spaadommen er ikke gaaet i Opfyldelse.

Aaret 1812 bragte de to første Sange af *Childe Harold* og kort derefter et inderligt Brev til Scott fra Byron med ærlig ment Undskyldning for det taabelige Angreb i *Engelske Digtere og skotske Anmeldere.* Den unge hidsige Poet havde her overhobet sin ældre Kaldsbroder med Spottegloser ikke blot fordi hans Yndlingshelt var en Blanding af «Vildttyv, Røver og almindelig Kæltring» men fordi Scott modtog Honorar for sine Skrifter, skrev for Løn og «arbejdede for sine Brødherrer», Noget, som Byron i sin første Ungdom, hvor haardt han end trængte, af Fornemhed vægrede sig ved — indtil han efter sin anden Bortrejse fra England lærte at gøre sig sine Arbejder tilbørligt indbringende. Han fortrød sin Overilelse mod Scott ligesaa varmt som alle sine andre Overilelser at samme Art, og den kortvarige Spænding mellem de to store og elskværdige Mænd afløstes nu af det hjerteligste Forhold. — Men paa Scotts Frembringen havde *Childe Harold* en stærkt indgribende Indflydelse. Med klart Blik saa han, at han i den poetiske Fortælling ikke kunde kappes med Byron og besluttede at slaa ind paa en anden Kunstform, den, hvori han snart skulde staa uden nogen Medbejler i Europa.

De Udtalelser om hans Bevæggrunde hertil og overhovedet alle de Udtalelser om Byron, der findes spredte i hans Levned, er Vidnesbyrd om hans ædle Humanitet og indtagende Aaben-

*) *Letters, conversations and recollections* I, 193.

hjertighed. I Aaret 1821 sagde han til en Ven: «Jeg har længst opgivet at skrive Vers. Jeg havde været Sejerherre paa denne Løbebane og vilde ikke opleve den Tid, da jeg maatte staa tilbage for en Anden. Klogskab mindede mig om at stryge Sejl for Byrons mægtigere Geni. Havde jeg været begærlig efter Digterry og skinsyg derpaa, vilde jeg maaske med ligesaa meget Mod som det, Byron udfoldede ved sin Optræden, have indladt mig paa Tvekampen, eller jeg vilde have sat Publikum i Forundring og Skræk, idet jeg i egen Person opførte den døende Fægters Rolle; men jeg tilstaar heller med den Aabenhed, De i tyve Aar har kendt hos mig, at jeg ikke følte mig stærk nok.» Og da han Aaret før sin Død blev udspurgt, hvorfor han havde opgivet Verset, sagde han ligefrem: «Fordi Byron har slaaet mig» og til Spørgerens Indvending, at han for sin Del kunde ligesaa mange Steder udenad af Scott's Digte som af Byrons, svarte han: «Det kan være; men han har slaaet mig af Marken ved sin Beskrivelse af de lidenskabelige Følelser og sin dybe Kundskab til det menneskelige Hjerte.» Maatte dette end i første Øjeblik være en bitter Erkendelse for Scott, saa kunde han med Rette søge Oprejsning i den Tanke, han en anden Gang har udtalt: «Havde jeg Aarsag til at tage mig det nær, at hans Genis Udfoldelse syntes at stille mig i Skygge, saa maatte jeg trøste mig med, at Naturen til Gengæld havde udrustet mig med langt større Anlæg til sand Lykke.»

Med *Waverley*, der udkom navnløs i Februar 1814, begyndte da den lange Række af navnløse Romaner, der gjorde Scott og hans Fædreland berømte over hele den dannede Verden. Deres Fremtræden falder sammen med den nationale Stoltheds Opblussen ved Fredsslutningen med Frankrig og de haabefulde Udsigter for Fremtiden. Disse Værker er ikke som de ypperste Digteres, som Goethes og Shelleys, udsprungne af forskellige Udviklingstrin og Dannelsesstadier, ikke heller af dybt indgribende, personligt oplevede Hændelser, men fuldbaarne Frembringelser af en uudtømmelig Fortællergave og en ualmindelig Evne til Menneskeskildring. De betegner i to Retninger et overordenligt Fremskridt — med Hensyn til Opfattelsen af det Historiske og med Hensyn til Fremstillingen af det borgerlige Liv.

Medens det 18de Aarhundredes Historieskrivere, hvis Ideal laa i deres egen Tid, havde opfattet deres Kald som et, der snarere hørte under Talekunsten end under Digtekunsten, og

rent forstandigt havde syslet med Stats- og Dannelses-Tilstande uden Blik for Himmel-Egnenes og de geografiske Forholds Indflydelse og uden Syn paa de folkehistoriske Aarsager, da Folket som Folkeslag overhovedet ikke indtog nogen Plads i deres Bevidsthed — gik Walter Scott som historisk Romanforfatter fremfor Alt ud paa at give en farvet Fremstilling af den bestemte Tidsalders og det bestemte Lands Ejendommelighed og var saa meget mindre fristet til at lade sine Helte optræde i sin egen Tids Klædebon, som han inderst inde langt foretrak Fortidens brogede Liv for sit eget Aarhundredes farveløse Færd og glatte Forstandsslutninger.

Chateaubriand havde faa Aar forud i *Martyrerne* gjort det første Forsøg paa at maale enhver Tidsalder med dens eget Maal og gengive Oldtidens Aasyn i levende Malerier. Men Walter Scott er dog den egenlige Opdager og Gennemfører af hin *Lokalfarve* i Digtningen, der blev Grundlaget for Romantismens hele Poesi i Frankrig og som fra først af lokkede Hugo, Mérimée og Gautier. Ja ikke nok med, at han med sin historiske Sans blev en hel Digterskoles Vejviser, han udøvede ved sine fordringsløse Romaner den største Indflydelse paa det nye Aarhundredes Historieskrivning. Det skal ikke glemmes, at det var Walter Scotts *Ivanhoe* med dens Skildring af Spændingen mellem Normanner og Saksere, som bragte Augustin Thierry paa den Tanke, at der bag Clodevechs, Karl den Stores og Hugo Capets Bedrifter laa som de sande Aarsager til Begivenhederne Racekampen mellem Galler og Franker. Denne Digter, hvis Blik for det enkelte moderne Menneskes Sjæleliv ikke var dybt, og som overfor de fritstaaende Personligheders Tid var paa mange Maader bundet og hildet ved Fædrelandskærlighedens, Kongetroskabens og Gudelighedens Fordomme, besad i Kraft af sin mægtige Naturalisme, saasnart han stod overfor Menneskene som Clan, som Folk, som Stamme eller Race det skarpeste Opdagerblik for Naturgrundlaget i dem. Han, som var vant til i sin Tanke at tumle Modsætningen mellem Skotter og Engelskmænd, fandt let og som ved en pludselig Indskydelse Betydningen af Racemodsætningen mellem Angelsaksere og Normanner, og hans Skildringer har derved en ligesaa stor Betydning for Kundskaben til Folkesjælen som Byrons har for Kundskaben til den Enkeltes Sjæleliv.

Men hertil kommer disse Bøgers store Fortrin som Skildringer af alle de borgerlige Samfundslag i udprægede og typiske

Repræsentanter. Medens man i det forrige Aarhundredes Romaner (Fielding's f. Eks.) tumler fra ét Værtshusoptrin til et andet, aabenbarer det borgerlige Liv sig hos Scott i hele sin troskyldige Bredde. Og Værdien heraf forøges endnu ved den virkeligheds-tro Kraft, hvormed hver enkelt Person er malt. Englænderne har altid sat Pris paa den Evne hos Digteren at kunne skildre med haandgribelige og øjensynlige Enkeltheder, saa at Skikkelsen tegner sig for Læserens Øje. Deres drøje, sunde Forstand glæder sig ved det kraftigt anskuelige Udtryk. De ønsker helst det poetiske Billede udført med saa kraftige Farver, at man ser det for sig, som var det et Vaaben, malet paa et Skjold. Denne Forkærlighed kom Scott som Romanforfatter imøde. Man tilgav ham gerne hans Beskrivelsers og hans Samtalers græsselige Bredde, fordi den tydelige Anskuelse derigennem indvandtes, enten ved Sammenlægning af Træk efter Træk eller ved uendelig Gentagelse af de samme Karaktertræk. Er hans Fremgangsmaade trættende, saa er han dog ligefuldt en af de største Sjælemalere, som har levet. En Kvindeskikkelse som Diana Vernon i *Rob Roy* eller som Jeanie Deans i *Fængslet fra Edinburgh*, en historisk Personlighed som Ludvig den 11te i *Quentin Durward* staar paa Højden af hvad Romandigtningen har naaet.

Men der var fra først af en stor Mislighed ved disse Romaners Frembringelsesmaade, en Mislighed, som i den følgende Tid gik i Arv til en hel Klasse af talentfulde Romanforfattere: det ukunstneriske Hurtigskriveri, der med umaadelige Honorarer for Øje drev Digtningen fabrikmæssigt som en Industri. Allerede i Aaret 1809 var Scott traadt i Forbindelse med Forlæggerfirmaet Ballantyne, der trykte og udgav *Quarterly Review* for ham; som Romanforfatter gik han formeligt i Kompagni med dette Bogtrykker- og Forlægger-Firma, der desværre var langt mere foretagende end forsigtigt. Han skrev nu med en fabelagtig Hurtighed. *Guy Mannering* blev skrevet og samtidigt trykt i 25 Dage, og snart drev han det til gennemsnitligt at levere tolv Bind om Aaret; at have 40 Tryk-Sider færdige før Middag var ham kun et almindeligt Formiddagsarbejde. Afsætningen svarede til den uhyre Frembringen: af *Rob Roy* blev 10,000 Eksemplarer udsolgte i seks Uger, af de senere Romaner var Salget endnu mere rivende. I Aaret 1822 alene udgav Scotts Forlægger 145,000 Bind gamle og nye Romaner af ham. Honorarerne steg med Afsætningen: for de to første Udgaver af *Napoleons Levned* modtog

Scott 18,000 Pund, og hans aarlige Indtægt i Honorarer var til 1826 intet Aar ringere end 200,000 Kroner dansk. Han anvendte disse Penge til Udvidelse af sin Ejendom Abbotsford og til Opførelsen af en formelig Borg, hvor han med fyrstelig Gæstfrihed modtog den Hærskare af Besøgende, der oversvømmede hans Hus og for lange Tider ad Gangen slog sig til Ro der. Hans Navnkundighed og Yndest var i uafbrudt Stigen.

Under sit Triumfophold i London 1815, hvor man i ham ikke blot hyldede Digteren men Fædrelandsvennen, Edinburgh's Æresborger, der havde gjort sig bekendt ved sit glødende Had til Napoleon, blev han indført hos Prinsregenten, der overøste ham med Naade. Man har fra dette Besøg en Anekdote, der giver en Art Forestilling om ved hvilken Art Vid det var, at Tronfølgeren en kort Tid kunde vinde og bestikke. Der var Aftenselskab hos Prinsregenten, og Scott havde som Æresgæst uafbrudt maattet fortælle, medens Prinsen bestandig skemtende stræbte at lede ham paa Glatis for at faa ham til at tilstaa Forfatterskabet til Waverley-Romanerne. Scott bøjede behændigt af, og gav sig for at undvige Spørgsmaalene til at fortælle en sand Historie om sin gamle Bekendt Overdommer Braxfield, som paa sine Retsrundrejser plejede at overnatte hos en rig Godsejer, der ligesom Dommeren var lidenskabelig Skakspiller og ofte lod et Parti henstaa uafgjort fra det ene Aar til det andet. Godsejeren begik en grov Forbrydelse, og det tilfaldt Braxfield at udtale Dødsdommen over sin Ven og Medspiller. Han satte den sorte Hue paa sit Hoved og oplæste Dødsdommen, der endte med de Ord: «at du skal hænges ved din Hals, til du er død.» Han sagde disse sørgelige Ord med al mulig Højtidelighed, saa tog han den skæbnesvangre Hue af og med et fiffigt Smil og et Nik til sin Spillekammerat tilføjede han: «Og nu Donald, min Gut, tænker jeg at have gjort dig skakmat for evigt!» I det samme Øjeblik udraabte Prinsregenten: Højt leve og endnu engang højt og tredje Gang højt Forfatteren af *Waverley!* og endnu et Glas for *Marmions* Forfatter! og med et Blik paa Scotts forlegne Ansigt og afværgende Miner tilføjede han: Og nu Walter, min Gut, haaber jeg at have gjort dig skakmat for evigt! —

Fængslet i Edinburgh, en af Perlerne blandt Scotts Værker, udkom i 1818; Bogen løftede ham til Højdepuntet af hans Ry. Da fulgte i December 1819 *Ivanhoe* og ledsagedes af en uhyre Bifaldsstorm. Over hvor faa og ringe Virkelighedselementer Scott

formaaede at forme sin poetiske Verden, ses bedst ved denne mesterlige Roman. En Hr. Skene, der kom hjem fra en Rejse i Tyskland, fortalte Scott en hel Del om Jødernes Tilstand der, deres særegne Dragter og Sæder, og den Haardhed, hvormed de blev behandlede. Det var Scott nok til derpaa at bygge en saa farverig Skildring som den af Isaac og Rebecca. Var han i sit private Liv højst indskrænket med Hensyn til Spørgsmaalet om de fra Kirken afvigende Troesbekenderes politiske Rettigheder, saa gør det ham som Digter des større Ære, at han fordomsfrit kunde gøre en Jødinde til Heltinden i sin Roman og udruste hende med en saa uopnaaet ideal og dog natursand Skønhed.

Aaret 1823 bragte *Quentin Durward*, i hvilken Scott for første Gang betraadte fremmed Grund og som forøgede hans engelske og amerikanske Navnkundighed med en ligesaa stor i Frankrig, Tyskland og Italien. Hr. Skenes Dagbøger fra Frankrig var Scott nok til at give Digtet den beundringsværdige Farve, det har.

Hans Navn var nu i Alles Munde og kendt selv af de mest ulærde Folk blandt hans Landsmænd. Under den forfærdelige Trængsel, der i London opstod ved Kroningsfesten, var Walter Scotts Liv især paa Grund af hans Halten udsat for Fare. Midt paa en Plads, hvor der var draget et levende Hegn af skotske Gardedragoner, tiltalte Scott en af Underofficererne og bad om at maatte træde ind i det aabne Rum bagved. Manden svarede kort, at han havde streng Befaling, Sagen var umulig. I det Samme raabte en af Digterens Ledsagere, der saa en ny Menneskeskare komme: Sir Walter Scott, tag Dem i Agt! Neppe hørte Dragonen dette Navn, før han raabte: Hvad? Sir Walter Scott! Han gaar overalt frit igennem! og idet han vendte sig til sine Kammerater, sagde han: Gør Plads, Folk, for Sir Walter Scott, vor store Landsmand. Folkene svarte: Sir Walter Scott! Gud velsigne ham! — Saaledes modtog den franske Hær i Afrika Horace Vernet med Trommehvirvler, Fanfarer og de samme militære Æresbevisninger, der vistes en Overgeneral. Der kan neppe tænkes nogen større Triumf for en Kunstner end denne Hyldest af den menige Mand.

I 1826 indtraf et Omslag i Digterens Liv. Forlæggerfirmaet Ballantyne, hvori han var Parthaver, gik Fallit og det viste sig til den husholderiske og i Privatanliggender yderst nøjagtige Scotts Forbauselse, at Gælden beløb sig til den uhyre Sum af 117,000 Pund. Han bar sin Ødelæggelse som en Mand. Den kongelige

Bank sendte en Deputation til ham for at sige ham, at den i enhver Henseende stillede sig til hans Raadighed. Han modtog ikke dens Tilbud. Uden Navn blev en Gave af 30,000 Pund ham tilbudt, han afslog Alt. Han besluttede med Heltemod at gøre det fortvivlede Forsøg paa med sin Pen at betale den uhyre Gæld og ikke unde sig Rast eller Ro før han havde indløst de Forpligtelser, Andres Letsindighed og Uorden havde læsset paa hans Skuldre. Men det kan heller ikke undre Nogen, at fra nu af synker hans Frembringelsers Værd stedse mere. Den stakkels Skribent afsluttede Kontrakt om Bøger — saa og saa mange Romaner at levere i et Aar — hvis Indhold, ja hvis Titelblad han ikke kendte.

Netop i denne ulykkelige Tid, faa Maaneder efter Falliten, mistede han sin højt elskede Hustru; hans Forretninger tillod ham end ikke at sidde ved hendes Dødsseng. Han skrev og skrev, af Romanen *Woodstock* et halvt Bind i fire Dage, medens Fordringshaverne stormede ind. Han, som havde set sit Hus fuldt af Gæster fra Morgen til Aften, levede nu en Eneboers Liv. Kaptejn Basil Hall skildrer det nedslaaende Indtryk, det gjorde paa ham, da han kom ind til Scott, og saa den Mand, der plejede at sidde tilbords med sin Hustru overfor sig og omringet af Slægtninge og Fremmede, sætte sig ved Bordet, og Tjeneren bringe en Kuvert til En.

Han foretog endnu nogle Rejser, bl. a. en for at foretage Arkivstudier til Paris, hvor en Deputation fra Sælgekonerne *(les dames de la halle)* overbragte ham en Kæmpebuket. — Han udgav sine samlede Værker — Afsætningen af de ni første Bind var 35,000 Eksemplarer. Han betalte en Del af sin Gæld; han saa med Sorg England begive sig ind paa Reformernes Vej: i 1830 udraabte han: England er intet Opholdssted mere for hæderlige Mennesker, siden disse ny Reformer faar Raaderum. Han foretog, syg, svækket og lammet i en Del af Ansigtet, sin sidste Udenlandsrejse, under hvilken han endnu i Neapel samlede alle de gammelitalienske Ballader og Sange, han kunde opspore. Han ilede syg hjemad for at dø i sit Fædreland og udaandede i September 1832 netop et halvt Aar efter Goethe. Han havde hele sit Liv igennem været en oprigtig, mildt rationalistisk Troende, fuldstændig uberørt af sit Aarhundredes prøvende og dristige Lidenskab. I 1825 sagde han en Dag: «Jeg haaber, der gives faa Mennesker, der nægter Guds Tilværelse, ja jeg tror i Grunden,

at Ingen nogensinde har havt en saa afskyelig Anskuelse.» Samtidigt indrømmede han, at Helvedes Ild og Himmelkresenes Musik kunde være billedlige Udtryk, ligesom han jo uden Harme, ja med Glæde, modtog Tilegnelsen af Byrons *Kain*. Han var i religiøs Henseende som i politisk og poetisk endnu ikke naaet til Personlighedens Frigørelse fra de tilfældige Overleveringer, i hvilke den fra Fødselen af er holdt bunden. Ogsaa paa dette Punkt overlod han den nye Digterslægt en uløst, men af Historiens Gang tydeligt betegnet Opgave.

Ser vi fra vor Tids Højde tilbage paa det andet Tidsrum af hans Digtning, Prosa-Tiden, og den hele lange Rækkefølge af Romaner, saa er det os ikke muligt at se dem i samme Lys, hvori de stod for hans Samtid. Vi begriber, at de maatte tilfredsstille, da vi forstaar, at de aldrig vakte Anstød, altid kunde hilses med Glæde, ikke blot som poetiske, men som sædelige. Dog netop dette er Aarsag til, at de er mindre fængslende for os. Man kan i de moderne Literaturer uden Overdrivelse opstille den Lov, at en Skribent *maa* gælde for usædelig og vække Anstød i det mindste hos ét Slægtled af sin Samtid, hvis han ikke allerede skal forekomme det ham nærmest følgende Slægtled kedelig og indskrænket. Manglerne ved Scotts Romaner falder os nu i Øjnene. De fornøjer Læseren ved Karaktertegningens Dygtighed og Samtalernes Liv, men de tilfredsstiller ikke Forstanden, de sætter ikke i nogen høj Grad Følelsen i Bevægelse, de spænder ikke engang Nysgerrigheden. De er sjælfulde, men idéløse. Det gjaldt, føler man, for Scott som fædrelandskærlig Digter, efter at Macpherson og Burns havde henledet Opmærksomheden paa Skotland, om at holde denne Interesse vedlige. Derfor skriver han saaledes, at han aldrig kan jage nogen Læser, selv den mest indskrænkede, paa Flugt. Han, hvem en Kunstners Sanser var nægtede, berører Kønsforholdet paa saa skaansom en Maade, at erotiske Skildringer næsten er udelukkede. Og han, hvem Moralen var vigtigere end Kærligheden til Kunsten, genfremstillede ikke de gamle Tider anderledes end med saa stærk en Mildnen af deres raa Elementer, at den historiske Sandhed i høj Grad lider derunder. Den Kunstart, han indførte, og som betegnede et saa betydeligt Fremskridt fremfor den ældre Roman, er i vore Dage paa sin Side forældet; man er over hele Europa tilbøjelig til den Opfattelse, at den historiske Roman med alle sine Fortrin er en Bastardart, idet den snart er saa

belæsset med historisk Stof, at den poetiske Udvikling staar stille, snart er saa fri i sin Omdigten af Historien, at de virkelige og de tildigtede Elementer i Forening frembringer en højst uharmonisk Koncert. Ligefrem stødende er f. Eks. den Maade, hvorpaa i tiende Kapitel af *Fængslet i Edinburgh*'s tredje Del historiske og opdigtede Ytringer af Hertugen af Argyle er nittede sammen. Hertil kommer, at det er blevet os stedse mere klart, hvor afvigende det Helhedsbillede, der her gives, er fra den fjerne Tids virkelige Væsen, der hyppigt slet ikke vilde forstaas eller dog slet ikke vække Medfølelse, ifald det fremstilledes usminket som det var. Scotts *Talismanen* og *Korsfarerne* er Lejebiblioteksromaner om Korstogenes Æventyrlande og æventyrlige Bedrifter, næsten ligesaa uvirkelige som Tasso's *Det befriede Jerusalem*, men skrevne med langt ringere poetisk Talent og uden Tasso's samvittighedsfulde Kunstnerkærlighed til Udførelse og Stil.

Hvor kunde det være anderledes hos en Digter, der som Scott skrev uden nogensinde at gennemlæse endsige rette det nedskrevne Blad, uden Evne til at sammentrænge og uden at stille alvorlige Krav til sig selv med Hensyn til Korthed og Komposition. Han stiller endnu færre Krav til sin Læser med Hensyn til Agtpaagivenhed og Finhed i Opfattelsen. Han gentager sig og lader sine Personer gentage sig, snakker med midt i Fortællingen, peger med Fingeren og forklarer, og nøjes ikke med at lade Personligheden optræde med et bestemt Præg, men lader den selv i Nødstilfælde gøre Rede for sit Væsen med Udbrud som: «Jeg taler nu med Rolighed, skønt det strider imod min Karakter» eller med Repliker, i hvilke den Talende selv uddrager Moralen af sine slette Handlinger af Frygt for at Læseren skal overse den og forføres. (Læs f. Eks. George Staunton's hele Skriftemaal til Jeanie Deans, et Mønster paa slet Stil og falsk Sjælelære). Overfor saa store Mangler i Enkeltheder nytter det ikke, at Kompositionens Grundtræk i de bedste Romaner er fortræffelige og gerne samler sig til en eller flere store dramatiske Afgørelser. En Bog, der skal beholde sit Ry et Aarhundrede igennem, maa ikke blot være poetisk anlagt, men kunstnerisk gennemført paa hvert enkelt Punkt, Noget, hvortil Scott fra det Øjeblik af, da han begyndte at skrive i Prosa, aldrig gav sig Tid. Selv det mest dramatiske Optrin, Scott har forfattet: den herlige og gribende Retsscene i *Fængslet i Edinburgh*,

hvor Jeanie med blødende Hjerte, men ædel Sandhedskærlighed aflægger Vidnesbyrdet mod sin egen Søster, taber Halvdelen af sin Virkning ved den Bredde og Skødesløshed, hvormed den er fortalt. Af Thomas Moores *Erindringer* ser man, at Bogens Hovedindhold: den unge Pige, der nægter at aflægge Vidnesbyrd for sin Søster i Retten, og derefter foretager den lange Rejse for at bønfalde om hendes Benaadning, er en virkelig Begivenhed, som i et navnløst Brev blev Scott meddelt. Han har havt det skarpeste Blik for denne Begivenheds sædelige Skønhed, men et meget svagt for dens dramatiske Særpræg. Havde Scott besiddet kun halvt saa megen Evne, men dobbelt saa megen Dannelse og Selvkritik, da vilde han vel ikke have gjort den larmende Opsigt, han vakte, men have frembragt Værker af højere og varigere Værd*). Han følte det selv, at det var Manglerne ved hans Dannelse, der forhindrede ham i at naa det Højeste paa Digtekunstens Omraade. Der findes etsteds i hans Dagbog et lille mærkeligt Overblik over hans Levned: «Hvor forunderligt har mit Liv ikke formet sig! *Min Dannelse er halv, min videnskabelige Opdragelse blev forsømt* eller overladt til mig selv. Saaledes stoppede jeg mit Hoved fuldt af en Masse dumt Tøj og blev en lang Tid miskendt af mine jævnaldrende. Dog kom jeg frem og gjaldt for en klog og dygtig Fyr til deres Beskæmmelse, som havde holdt mig for en Drømmer . . . Og nu maa jeg styrte vingeskudt ned fra min Stoltheds Højde, blot fordi det falder Londonerbørsen ind at gøre sig gal, og jeg arme skikkelige Løve trænges nu haardt derfor af Bjørne og Okser.»

Det hævner sig paa en moderne Digter at være uberørt af Videnskabens Gang. Kan han ikke som Byron ved et umiddelbart Klarsyn ane hvad Videnskaben søger og fastslaar, saa falder hans Værker ud af de Dannedes Hænder for at gribes af dem, der kun søger Underholdsningslæsning, eller de bevares og indbindes af de Dannede — for af dem at bortskænkes som Fødselsdags- og Konfirmationsforæringer til deres Sønner eller Døtre eller Sødskendebørn. Det er denne Lod, som er bleven Scotts. Den Digter, der i det 19de Aarhundredes andet og tredje Tiaar

*) Om bildende Kunst synes han ikke at have havt noget Begreb. For at give en Forestilling om den gamle Puritaner i *Fængslet i Edinburgh* viser han os følgende kunstnerisk umulige Fabeldyr: «Det var et Maleri, i hvilket Rembrandt syntes at have udført de lyse Partier, men Michelangelos livfulde, kraftige Pensel det skarpe Omrids.»

beherskede Bogmarkedet, der paavirkede alle Europas Lande og der i Frankrig havde Efterlignere som Alfred de Vigny, Hugo, Mérimée, Balzac og den ældre Dumas *(De tre Musketerere)*, i Italien en Discipel som Manzoni, i Tyskland Aandsbeslægtede som Fouqué, i Danmark Beundrere og Lærlinge som Poul Møller, Ingemann og Hauch, er i vore Dage ved Tidens stumme, men lærerige Kritik bleven Yndlingsdigteren for Drenge og Piger omkring Fjortenaarsalderen, en Digter, som alle Voksne *har* læst og ingen Voksen nogensinde læser.

XI

I Keats's beundringsværdige Brudstykke *Hyperion* forekommer der et Optrin, hvor hele den styrtede Gudeæt ligger overvunden i en dyb Klippehule under Jorden. Man er ved at holde Raad, og Titanernes Gud, den gamle Saturn, slutter sin modløse Tale:

> Her er I altsaa, overvældede
> og sparkede og slagne. O Titaner!
> Skal jeg vel sige: Rejser Jer! I stønner.
> Skal jeg vel sige: Bøjer Jer! I stønner.
> Hvad kan jeg da? Du, Himmel, aldrig sete
> men kære Fader! hvad formaar jeg? Siger
> mig det, I Broderguder, hvordan
> vi kæmpe kan og faa vor Harme styret!

Da rejser først Oceanus sig, Havets grundende og tankefulde Gud, og ryster sine nu tørre Lokker og begynder med den mumlende Røst, som hans Tunge fra først af opfangede fra Bølgernes Skvulp mod Sandet, og byder de af Lidenskaber Stungne at søge Ro og Trøst i den Tanke, at de falder i Kraft af Naturens Lov, ikke af Tordenens eller Jupiters Vælde:

> Store Saturnus! Verdensaltet har du
> med sikkert Øje styret. Kongemagt
> har dog dig blændet, saa én Vej til Sandhed
> blev skjult for dig, ad hvilken jeg har vandret
> til evig Klarhed. Vid, at som du ikke
> af Magterne den første var, saadan
> er du den sidste ej, kan ej det være.
> Du er ej Verdens Ophav, ej dens Ende.

Fra Kaos og det ældste Mørke Lyset
sprang frem som første Frugt af indre Oprør
og dunkel Gæring, der til høje Formaal
blev modnet. Modenhedens Time kom
og Lys med den, og Lyset avlende virked
tilbage paa sit Ophav, og det kaldte
til Liv Stofmassen, den umaadelige.
Og netop da blev vort Forældrepar,
Himmel og Jord med ét Slag aabenbare.
Du Førstefødte, dernæst vi Giganter,
styred de nye Riger. Men nu følger
den smertelige Sandhed. Mærk det vel:
som Jord og Himmel har langt større Værd
end Kaos og end Mørket, skønt en Gang
de Alt behersked, og som vi bag dem
ser Jord og Himmel, faste, herlige
i Skikkelse og Form, i Drift og Daad
og tusind andre Tegn paa renere Liv,
saa skrider nu en ny Fuldkommenhed
frem lige i vort Spor, avlet af os;
den skal besejre os, som glorrigt vi
engang besejrede hint gamle Mørke.
Vi ligger ikke anderledes under,
end hint formløse Kaos veg for os.
Sig, gaar Muldjoren vel i Rette med
de stolte Skove, den bestandig næred
og som i Gavmildhed den overtræffer?
Under den ej den grønne Lund dens Vælde?
Eller skal Træet mon misunde Duen,
fordi den kurrer og har hvide Vinger,
hvormed den flyve kan, hvorhen den vil?
Vi ligner slige Skovens ranke Stammer,
dog vore stærke Grene fostred ikke
ensomme, blege Duer, nej, men Ørne
der gyldentfjædrede højt over os
i deres Skønhed svæver, og som derfor
maa herske, thi det er en evig Lov,
at den som ypperst er ved Skønhed, ogsaa
skal være først i Magt. I Kraft af Loven
vil muligvis det Kuld, som overvandt os,
paany besejres af en anden Slægt.
Har I vel set den unge Havets Gud,
som tog min Trone. Har I set hans Vogn
der flyver gennem Skummet, kørt af ædle
vingede Heste, dem han selv har skabt?
Jeg saa ham glide over stille Vande
med slig en Ild af Skønhed i sit Øje,
at slagen jeg mit hele Rige bød
et tungt Farvel.

Saaledes taler Oceanus. Og da de faldne Guder, enten overbeviste eller harmfulde, tier, bryder En, paa hvem ingen tænkte, en Gudinde: Clymene, den lange Taushed, og med feberrøde Læber og milde Blik taler hun saaledes frygtsomt blandt de Stolte:

O Fader! her min Stemme gælder mindst;
jeg ved kun Et, at Glæden er forsvunden,
at Kval har sneget ind sig i vor Hu,
for, frygter jeg, at blive der for evigt.
Jeg vilde nødig varsle ilde . . . dog
lad mig min Sorg fortælle, lad mig sige,
hvad jeg har hørt og hvordan det mig bragte
til Graad og til med Taarer at forstaa,
at hvert et Fremtidshaab for os er slukt.
Jeg stod fornylig paa en yndig Kyst,
hvorover fra et stille Blomsterland
en sød og duftfyldt Brise blev henaandet.
Kysten var rig paa Fryd, som jeg paa Sorg,
saa rig paa Glæde i sin lune Varme,
at jeg fornam en Trang til blidt at rette
Bebrejdelser mod Egnens Sorgløshed
i Tonespil og Sange om vor Kval.
Jeg satte mig da ned, tog en Konkylje
med aabne Læber, nynned ind i den,
danned paa denne Vis en Melodi.
Ak! ikke mer at kalde Melodi!
thi mens jeg sang og med en fattig Kunst
lod Lyden strømme fra den dumpe Skal,
kom fra en skovgroet Strand, en Ø i Havet,
med Vinden, der slog om, en Trolddomsklang,
der druknede min Sans og sødt den vakte.
Jeg kastede min Muslingskal paa Sandet,
en Bølge fyldte den, ret som min Sans
blev fyldt af nye, signede Melodier.
Levende Død var i hver Strøm af Vellyd,
i hvert et Bundt af henrykt hvirvlende Toner,
som klang en efter en og sank paa én Gang
lig Perler, der med ét fra Snoren falder.
Saa end en Sang, og saa paany en Sang,
hver lig en Due, der paa Tonevinger
istedenfor paa dem af tause Fjær
fra Oljetræet fløj. Da om mit Hoved
de svæved, gjorde deres Flagren syg mig
af Lyst og Sorg i Et, dog mest af Sorg.
Jeg holdt for mine Øren, som berustes,
da gennem mine skælvende Hænders Lukke
en Røst der trængte, sødere, langt sød're
end alle Melodier, Nogen hørte.

> Talløse Stemmer raabte saa: Apollo!
> Du morgenlyse, unge Gud, Apollo!
> Hil, ung Apollo, hil! — Jeg flyede.
> Det fulgte mig og raabte lydt: Apollo!

Keats har aldrig skrevet noget saa smukt som dette Sted, og det er ligesaa tankedybt som dejligt. Det afgiver ikke alene en Prøve paa hans Poesis Storhed og Fylde, men en Indledning ikke blot til hans, men til den hele yngre Digterslægts Optræden efter at Søskolen og Scott havde erobret det poetiske Herskerspir. I de regerende Guders Navn er den menneskelige Aand i Reglen fordømt til Ubevægelighed og Stillestaaen. Fremskridtet behøver saare tit et Tronskifte. Wordsworth og Scott var som mægtige Titanguder, hvis Glans blegnede for den unge Slægts, og Keats selv var den straalende Fugl, der hævede sig højt op i Luften fra Wordsworth's gamle storbladede Steneg. Var ikke Byron den nye Havets Gud, der befor Lidenskabens Vande med en Skønhed i sit Øje, som bragte Tidens største digteriske Genius til at forlade sit Rige, sikker paa ikke at kunne bestaa i Væddekampen? Og lød ikke Shelleys Melodier saa sødt berusende og uhørt dristigt gennem Luften, at de endnu den Dag idag trænger igennem overalt, skønt man med Clymene holder for sine Øren og saa længe som muligt vægrer sig ved at give de nye Toner Indpas? Det nytter ikke Noget, thi fra alle Sider hører vi nu Raabene: Apollo! morgenlyse Apollo! —

De gamle Guder indtog som i Digtet en forskellig Holdning. Scott, den ædleste af dem alle, strøg, som vi har set, Flag for Byron med en Adel og Mildhed, der har føjet en Krans til hans mange andre. Wordsworth trak sig knurrende tilbage til sine Søer med en Plagiatbeskyldning mellem sine Læber, Southey spyede Galde og Gift — og imens indtog de nye, unge Guder deres Troner og slyngede Solstraalerne som Glorier om deres Isse.

Keats var den aller yngste af de unge, og udrustet med ejendommelige Væsensmærker og et eget Rige, i hvilket Ingen af de andre gjorde noget Indgreb. Han er et af de mange Eksempler paa, hvorledes de fineste og sjældneste Organismer kan opdukke i grove ydre Forhold og udfolde sig næsten uden nogen Omstændighedernes Gunst. Denne Yngling, der død i sit 26de Aar har efterladt sig Mesterværker, som Ingen, der har læst dem, kan glemme, og hvis Navn Shelley i sin *Adonais* har skrevet ind blandt sine Stjerner, var Søn af en Londonerhyre-

kusk og opdraget som Apotekerlærling. For de fleste af den ældre Slægt var han ubekendt. Wordsworth — den eneste ældre, mod hvem hans Blik stadig var vendt, og med større Ærefrygt, end nogen Anden af de unge følte for ham — selv Wordsworth viste sig kold. Da Keats en Aften hos Maleren Haydon, hvor Veteranen fra Rydal Mount var tilstede, blev opfordret til at foredrage den skønne Hymne til Pan af hans *Endymion*'s første Bog, hørte den graahærdede Digter den til Ende uden Afbrydelse og bemærkede saa blot, at det var «et smukt Stykke Hedenskab». Det var det, og Ære være Keats derfor! Men Wordsworth vilde neppe sige noget Smigrende dermed. Saaledes lød da den vægtigste Stemme fra den gamle Digterskole. En anden lød fra Tidens kritiske Oldermænd. Den var skrattende og hæs. Baade *Quarterly* og *Blackwood Review* gennemhaanede *Endymion* paa den taabeligste Maade. Det blev sagt Forfatteren, at «han gjorde bedre i at vende tilbage til sine Apotekerkrukker», og man erindrede ham om, at «en forsulten Apoteker dog er bedre end en forsulten Poet». Braadden stak og smertede visselig dybt, hvor roligt den unge Digter end i Breve udtaler sig om den forsmædelige Adfærd, der var vist imod ham. Det er højst usandsynligt, at det Sagn, der straks dannede sig mellem Keats' Bekendte om den nedbrydende Virkning, som disse Artikler havde paa hans Helbredstilstand, skulde som det nu stadigt paastaas, savne al Grund. Dræbt af en Artikel, som det hedder i Byrons *Don Juan*, blev Keats visselig ikke, og hans Udtalelser godtgør i ethvert Fald tilfulde, hvor dyb en Foragt han nærede for de nævnte Udgydelser imod hans Kunst og Person: men hans Ærgerrighed var heftig, hans Sind modtageligt for Indtryk og hans Legeme havde Dødens Spire i sig; intet Under da, om hadske Anfald udefra rystede en Organisme, der indenfra blev bestormet af tærende Lidenskab og tærende Sygdom.

John Keats fødtes i Oktober 1795, mistede 9 Aar gammel sin Fader, sattes af sin Moder i en god Skole og mistede hende til sin ubeskrivelige Sorg allerede som Dreng. Hans Udseende svarede til det Indtryk, man faar af hans Poesi. Medens den æteriske og kvindelige Shelley havde en slank, fin og smalskuldret Skikkelse og en skinger Røst, havde den ægte jordiske og tungfodede Keats til en noget vel lille Underkrop et bredt kraftfuldt Bryst med stærke Skuldre og en dyb alvorlig Stemme.

Hans lille Hoved var omgivet af tykke brune Lokker, Øjnene store, glødende mørkeblaa og glimtende ved stærk Sindsbevægelse, Munden smukt formet, men Underlæben saaledes fremspringende, at det gav Ansigtet et udfordrende og krigerisk Præg. Grundtrækket hos ham som Dreng var da ogsaa en lille engelsk Grævlingehunds Haardnakkethed og Bestemthed, et Træk som lod slutte, at han snarere vilde udmærke sig ad den krigeriske Løbebane end ad den literære. Han viste tidligt et stort personligt Mod og var en Mester i Legemsøvelser; kort før han fik Tæring, afpryglede han en uhøflig Slagtersvend i regelmæssig Bokserkamp.

Han kom ud af Skolen 15 Aar gammel og fra sit 15de til sit 20de Aar fik han ved sine Slægtninges Hjælp en Plads paa et Apotek i Edmonton som Hjælper hos en ret dygtig Kirurg, der efter Tidens Skik forenede en Læges og en Apotekers Bestilling. I 1816 begyndte han som Student at besøge Hospitalerne i London, men opgav snart Medicinen for Literaturen. Efter nogle Aars Samliv med en Del af de unge Mænd i Datiden, hvis Interesser samlede sig om Kunst og Poesi, og som bar Landets literære Fremtid, ramtes han af den Sygdom, der alt havde dræbt hans Moder og yngre Broder. Den udvikledes under Bekymringen for, hvorledes han skulde skaffe sig sit Livsophold og under den bestandigt mere trykkende Følelse af Trang. Den fremskyndedes af en dyb og gengældt, men paa Grund af Keats's Fattigdom haabløs Lidenskab for en ung engelsk-ostindisk Dame. Den nødvendiggjorde hans Adskillelse fra hende paa en Rejse til Syden. Den dræbte ham i Rom.

Man finder, naar man kaster Blikket hen over den ikke literære Del af Keats's Levned kun tre biografiske Hovedkendsgerninger: Udsigtsløsheden med Hensyn til hans Udkomme — han tænkte paa Sydamerika, paa at ledsage en eller anden Indiafarer som Læge — den dybe og haabløse Lidenskab for hende, uden hvem Livet var ham intet, og endelig den tærende Sygdom.

Frøken Fanny (egenlig Frances) Brawne var fem Aar yngre end Keats, altsaa fyldt 18 Aar, da han i Aaret 1818 lærte hende at hende. Han levede da i Wentworth Place ved Hampstead, en Ejendom, der kun bestod af to Huse med Haver foran og bagved, af hvilke Familien Brawne, Moder og Datter, beboede det ene, medens Keats og hans Ven Brown havde taget Ophold i

det andet. Her tilbragte Keats det første halve Aar af sit Kærlighedsliv i virkelig Lykke. I December 1818 havde han begyndt *Hyperion*. I Januar skrev hans *Isabella*. I Februar 1819, den frugtbareste Maaned i hans Liv, digtede han sin *Ode til Psyche*, *St. Agnes' Aften* og meget af *Hyperion*. Tidligt i Foraaret skrev han, siddende under et Blommetræ i Familien Brawne's Have, sin *Ode til Nattergalen*. Med andre Ord: det Skønneste han har skrevet, stammer fra det første Halvaar, i hvilket han gik lange Spasereture med Fanny og endnu var rask. Da han daglig havde al mulig Adgang til at se sin Elskede, findes der desværre ikke et eneste Kærlighedsbrev fra denne hans Lykkes korte Tid. Men i Juli Maaned 1819 skrev han til hende for første Gang, og alle de Breve, han i dette og de følgende Aar indtil sin Død har sendt hende, blev offenliggjorte i 1878.

De første af dem er endnu ikke tungsindige. I et af de tidligste hedder det: «Jeg behøver et lysere Ord end lys, et skønnere Ord end skøn» og han svarer paa en Indvending fra hendes Side saaledes: «Hvorfor maa jeg ikke tale om din Skønhed, da jeg uden den aldrig kunde have elsket dig? Der gives maaske en anden Art Kærlighed, for hvilken jeg har største Agtelse og som jeg kan beundre hos Andre; men den har ikke den Rigdom, den Blomst, den fulde Form eller den Trolddom, som Elskov efter mit eget Hjerte har.»

Dog meget snart glimter i disse Breve den Skinsyge frem, der snart skulde virke saa fortærende paa Keats. Atter og atter afkræver han hende Løfte om evig Hengivenhed. Uden endnu at være syg har han en ubestemt Forudfølelse af at hans Dødsstund ikke er fjern. Der er, siger han, to uudtømmelige Æmner han paa ensomme Vandringer ruger over, hendes Elskelighed og hans egen Død: «Gid jeg kunde besidde dem begge i samme Minut!»

Hendes Breve virkede i Grunden kun forstemmende paa ham. Han læste dem saa tit, at hver Sætning fik en unaturlig Vægt og de syntes ham da enten kolde eller fulde af Bebrejdelser. Han pinte sig selv og derefter hende med sin mistænksomme Pirrelighed, rejste f. Eks. uden Grund hendes Dør forbi i Hampstead, skønt han selv længtes og skønt han ved sin Udebliven skuffede hende. Fra Oktober 1819 er der et Par lykkelige og ublandet ømme Breve. Men i Februar 1820 indtræder i hans Sjæleliv en Tilstand af højeste Ophidselse. Han begynder at

spytte Blod, og han «læser i dets Farve sin Dødsdom». De Breve, der nu følger, er korte, nogle endnu forhaabningsfulde og spøgefulde, andre mistænksomme og voldsomme i deres Skinsyge. Alle strømmer de over af Lidenskab.

Man læse dette Brudstykke: «Du kender vor Stilling - hvad Haab er der vel, selv om jeg skulde komme mig nok saa snart — min Helbredstilstand vil ikke tillade mig at gøre nogensomhelst Anstrengelse. Det er blevet mig foreskrevet, at jeg ikke engang maa læse Poesi, langt mindre skrive. Gid jeg havde blot en lille Smule Haab. Jeg kan ikke sige: Glem mig — men jeg vil dog bemærke, at der gives Umuligheder i denne Verden. Ikke mere om dette! Jeg er ikke stærk nok til at kunne vænnes fra — dog intet Hensyn til det i dit Godnat-Brev!»

Stadigt beder han hende under hans Kræfters tilsyneladende Tilbagevenden at komme blot et halvt Minut hen ved det Vindue, fra hvilket han kan se hende, eller gaa et Par Skridt i Haven. Noget derefter beder han hende, ikke at komme hen at se til ham hver Dag — han kan ikke altid taale Synet af hende. Men kommer hun saa ikke, bliver han skinsyg og urolig.

Brevene bliver stedse sørgmodigere og pinligere at læse, alt som den uundgaaelige Udgang nærmer sig. De sidste Breve er hjertesønderrivende. I sin Lidenskabelighed er han hjælpeløs og rasende fortvivlet som et Barn, der tror sig glemt. Det er den sjælelige Dødskamp før den legemlige.

Hans Elskede viste ham uforandret Ømhed til det sidste. Selvfølgelig havde, som det nu ses, dette pur unge, lidt kokette Pigebarn ingen Anelse om, hvilke Evner og Kræfter der boede i den stakkels brystsyge Yngling, som tilbad og pinte hende, men hun elskede ham for hans egen Skyld, og da det sidste Brev røbede hende, hvor galt det var fat med ham, vilde hun og hendes Moder ikke længer overlade ham til en Vens Omsorg, men bragte ham til deres eget Hus i Wentworth Place, hvor han boede den sidste Maaned før sin Afrejse til Italien. En Rejse derhen var nemlig det Middel, Lægerne endnu vilde forsøge.

Han som under andre Omstændigheder vilde have følt det som den højeste Lykke at skulle se det Land, hvis Natur han altid havde længtes efter og hvis Guddomme han havde opvakt fra de Døde, skriver nu: «Rejsen til Italien vækker mig hver

Morgen ved Daggry. Jeg skal forsøge paa at foretage den, skønt det er med samme Følelse som skulde jeg marchere mod et Batteri.» Ombord paa Skibet skriver han med Hensyn til sin Kærlighed: «Hvis mit Legem kunde komme sig af sig selv, vilde denne Sag forhindre det; selve den Ting, jeg mest ønskede at leve for, vil blive en Hovedgrund til min Død . . . Jeg ønsker mig Døden hver Dag og Nat for at blive befriet fra disse Lidelser og ønsker saa atter Døden bort, da Døden vilde tilintetgøre selve disse Lidelser, som er bedre end Intet. Land og Hav, Svaghed og Tæring er store Adskillere, men Døden er den store Adskiller for bestandig . . . Jeg tænker sjældent paa min Broder og Søster i Amerika; men Tanken om at skulle forlade Frk. Brawne er skrækkelig fremfor alt Andet; en Følelse af Mørke kommer over mig ved den; jeg ser uafladeligt hendes uafladeligt forsvindende Aasyn.» Og i et andet Brev skriver han: «Overbevisningen om at jeg ikke mere skal gense hende, vil dræbe mig. Min kære Brown, jeg skulde have havt hende, mens jeg var rask, saa var jeg ikke bleven syg. Jeg kan ikke udholde at dø — jeg kan ikke udholde at forlade hende. O Gud, Gud, Gud! Alt hvad jeg har i mine Kufferter, som erindrer mig om hende, gaar igennem mig som Spyd. Det Silkefoer, hun syede i min Rejsehue, brænder mit Hoved. Min Indbildningskraft er gyseligt levende med Hensyn til hende — jeg ser hende — jeg hører hende. Der er Intet i Verden, som fængsler mig tilstrækkeligt til at adsprede mig fra Tanken om hende endog blot et Øjeblik . . . Jeg kan ikke sige et Ord om Neapel; jeg føler mig ikke i ringeste Maade berørt af de tusind nye Ting rundt omkring mig. Jeg frygter for at skrive til hende. Men det vilde være mig kært, om hun vidste, jeg ikke har glemt hende. O Brown! jeg har glødende Kul i mit Bryst. Det overrasker mig, at det menneskelige Hjerte er i Stand til at udholde og bære saa megen Elendighed. Blev jeg født for at ende saaledes?»

Paa den sidste Dag i November 1820 skrev han sit sidste Brev. En kyndig Læge, en fortrolig Ungdomsven af Keats, Dr. Clark, bevarede hans Liv endnu Vinteren over. I Neapel havde han modtaget et hjerteligt Brev fra Shelley, der indbød ham til at komme til Pisa, hvor han skulde finde enhver Art Pleje og Hjælp. Han modtog ikke Tilbudet. Efter nogle Ugers kvalfulde Lidelser kom en Tilstand af Resignation og Ro med

Hvile og Søvn. Han ønskede at et Brev fra hans Elskede, som han ikke vovede at læse, sammen med en Pung og et Brev fra hans Søster skulde lægges i hans Kiste og bestemte, at paa hans Grav de Ord skulde skrives:

Her ligger En, hvis Navn blev skrevet i Vand.

Berøringen af Shelleys magiske Stav stivnede Vandet til Is og lod Navnet staa som indridset i Krystal for alle følgende Tider*).

Keats's Poesi er den engelske Naturalismes stærkest duftende Blomst. Den havde jo allerede, da han opstod, havt en lang og kraftig Vækst. Dens Løsen var, som vi saa, først blevet formet af Wordsworth og af ham saa planmæssigt udfoldet, at han inddelte sine Digte i Grupper, svarende til Livets forskellige Aldre og til Sjælens forskellige Evner. Den fik hos Coleridge Rygstød i en halvt Schellingsk Naturfilosofi; den optraadte sejrrig hos Scott som et af Fædrelandskærligheden baaret Menneske- og Landskabsstudium, som historisk Begejstring og som Geniets Opdagerblik for Racernes gennemgribende Betydning. Den opstaar endelig baade hos Moore og Keats som rig og pragtfuld Sensualisme, baaret af Organismer, hvis Sanser besidder en Modtagelighed for Yderverdenens Skønhedsindtryk, mod hvilken Menneskenes sædvanlige Paavirkelighed synes sløv og stum. Men hos Moore er Sanseligheden, medens den kunstnerisk aabenbarer sig i en varm og glimrende Kolorit, ensidigt rettet paa det Erotiske og af en let og legende Natur. Hos Keats er den omfattende, lødig og tung, paa ingen Maade særligt erotisk, men alsidig og i denne sin Alsidighed et beundringsværdigt Udslag af den fælles-engelske Naturalisme. Denne førte hos Wordsworth til én, allerede skildret, Yderlighed; hos Keats er den dreven til en ganske anden og poetisk langt mere værdifuld.

Blandt alle Englands Digteraander var Keats mest af en Kunstner. Han var den af dem alle, der havde mindst med Læresætninger at gøre. Hans Poesi har ingen Støtte i Fædrelandskærligheden som Scotts og Moores, forkynder intet Friheds-

*) Og Tidens Strøm, den maanedløse, blev
en Flade af Krystal, der prangede
med Navnet Adonais.

Shelley: *Brudstykke* 77. *Om Keats.*

budskab som Shelleys og Byrons, den er ren Kunst og bæres af Indbildningskraften alene. Det hørte til hans Yndlingsytringer at den sande Digter ingen Lære eller Mening kunde have, ingen Moral, ja *intet Selv*. Og hvorfor? Fordi Digteren i lige Grad glæder sig ved Lyset og Mørket og har lige saa megen Fornøjelse af at undfange en Jago som en Imogen. Om alle Digtere, der har glemt sig selv over Genstandene for deres Fantasi, gælder det, at de i Frembringelsens Timer har lagt deres private Ejendommelighed og Forkærlighed saa vidt muligt tilside; men om Keats gælder det i den højeste Grad. Ryddede de Andre deres Arbejdskammer for en Del af deres private Forhaabninger, Sværmerier og Grundsætninger, de gjorde det dog ikke saa fuldstændigt som han. Hans Arbejdsværelse var, som en af hans Beundrere har sagt, «en Malers Atelier med lidet andet Bohave end Staffeliet».

Imidlertid hin Keats's poetiske Ligegyldighed overfor Anskuelser og Grundregler var selv en Livsanskuelse og en Grundregel, den som stammer fra den digteriske Naturforgudelse. For den følgestrenge Panteist i Digtekunsten er alle Former, alle Skikkelser, alle Livsytringer paa Jorden, i hvilke Fantasien fordyber sig, kære og lige kære. Keats anerkender for Digteren ingen Sandhed af den Art, der vil forbedre eller udelukke; men han nærer en næsten religiøs Tro paa selve Indbildningskraften som Sandhedskilde. Det hedder i et af hans Breve: «Jeg er ikke vis paa Noget uden paa at Hjertets Følelser er hellige og at Indbildningskraften er sand. Hvad den griber som Skønhed maa være Sandhed, hvad enten det forhen har været saaledes til eller ej — thi jeg har samme Mening om alle vore Lidenskaber som om Kærlighed; de er alle paa deres Højdepunkt Skabere af væsenlig Skønhed. Indbildningskraften kan sammenlignes med Adams Drøm: han vaagnede og fandt, at det var Sandhed.» Han udfører videre Forskellen mellem denne Art Sandhed og den, hvortil man naaer ad Grubleriets Vej, og udraaber saa disse Ord, der indeholder Nøglen til hans hele Poesi: «Dog hvorom Alting er, hvor langt hellere et Liv i Sanseindtryk end et Liv i Tanker!» *(O for 'a life of sensations rather than of thoughts!)*

Han levede for en stor Del et Liv i Sanseindtryk, i Fornøjelse og Smerte gennem Sanserne. «Tag, siger Masson, en Fysiologi og gennemgaa de saakaldte Klasser af Sansninger en

efter en — de Sansninger, der er knyttede til de blotte Muskeltilstande, dem, der er forenede med saadanne Livsprocesser som Blodomløb, Ernæring, Aandedræt og elektrisk Forbindelse med omgivende Legemer, Smagssansningerne, Lugtfornemmelserne, Berørings-, Hørelses-, Synssansningerne — og man vil finde, at Keats var usædvanlig begavet med dem alle.»

Han var f. Eks. overordenlig modtagelig for Ganens Fornøjelser, og han søgte at forhøje dem ved besynderlige Pirringsmidler. En af hans Venner fortæller, at han har set Keats en Dag lægge Cayennepeber paa sin Tunge, for, som han sagde, bedre at nyde den behagelige Smag af en Slurk kold Rødvin derefter. «Siden vi taler om Fornøjelser, siger han selv i et Brev, saa skriver jeg i dette Øjeblik med den ene Haand og holder med den anden en Fersken til min Mund.» Det kan derfor ikke undre, at Billeder hentede fra dette Omraade er hyppige hos ham. I hans med Rette berømte Ode til Melankolien hedder det om denne Guddom, at den har sit Alter i selve Glædens Tempel, skønt uset af andre end den, der med *kraftig Tunge kan sprænge Glædens Drue mod sin fine Gane*, og i en af Keats's sidste Sonetter beskriver han Dødens Komme med de betegnende Ord, *at hans Sjæls Gane mister sin Smag.*

Det forstaar sig, at Høre- og Synssansen forsynede ham med endnu mangfoldigt flere Udtryk end de underordnede og mindre ædle Sanser. Han besad en Musikers Kærlighed til Musik og en Malers Blik for Lys- og Farve-Afskygninger. Saaledes forstaas det, at han for alle de forskellige Arter af Lyd og Vellugt og Smag og Berøringsfornemmelser var i Besiddelse af et Ordforraad, som man skal lede om hos de største Digtere, og saaledes ses det, at han i sin medfødte Organisation havde et Indbegreb af Anlæg, der — sigtede, formede og udviklede — i Forening udgjorde den højeste Evne til at opfange og gengive al Skønhed i Naturen.

At kunne gengive den var fra først af hans Drøm, og han, der om sig selv afgav det Vidnesbyrd, at han slet ingen «Meninger» havde — undtagen med Hensyn til Kunsten, sluttede sig lidenskabeligt til den Omvæltning, Wordsworth og Coleridge havde afstedkommet i Bedømmelsen af det forrige Aarhundredes Digtere. Spenser var hans Afgud, den klassiske Kunstdigtning hans Rædsel, og i Digtet *Søvn og Poesi* har han nedlagt en kunstnerisk Trosbekendelse, der ikke kunde afgives i voldsom-

mere Udtryk. Efter at have skildret Englands gamle poetiske Triumfer, udbryder han:

Har alt det kunnet glemmes? Et Forfald,
der fulgte Barbaris og Dumheds Kald,
har gjort Apollo skamrød for sit Land.
Mænd blev for vise anset, hvis Forstand
end ej begreb hans Herlighed. Naar bedst
de rokkede omkring paa Gyngehest,
for Pegasus de tog den. Hvilke Brave!
Stormen fra Himlen blæste. Verdenshave
steg, sank. — I følte Intet! — Himmelblaaet
afslørede sin Barm og, oversaaet
med Sommerduggens Perler, ud af Taagen
sig Morgnen vikled. Skønheden var vaagen,
I sov! . . . .
I bar en stakkels jammerlig Standart
med flove Valgsprog efter Eders Art,
hvorpaa med brede Bogstaver stod skrevet
ét Navn kun: *Boileau!*

Saa længe før Stormen i Frankrig rejser sig mod dette pæne, gamle Navn, støder Keats i Krigstrompeten imod det; Théophile Gautier har ikke nævnet det med større Harme end han.

Det maa vel være dette Afsnit, hvis energiske Stil minder En om Kaulbachs Maleri i München, hvor Paryktidens Kunstner slumrer med Lededukken i sin Arm, der har givet Anledning til Byrons stadige Udfald mod Keats som Angriber af Pope. Men Keats har aldrig offenliggjort en Linie mod Pope, og naar Grevinde Guiccioli i sit naive Værk om Byron kommer tilbage til disse Angreb, der skal have opbragt hendes Elskede, saa er dette kun elskværdigt kvindeligt Eftersnakkeri. Derimod har Keats rimeligt nok indbefattet Pope blandt de ovenfor Udpegede, hvis Øre var lukket for Havets og Vindenes Musik og som sov over sig, naar Morgenen udfoldede sin Skønhed.

Han var ikke af dem. Opløser vi Keats's Ejendommelighed, finder vi som alt berørt Grundlaget for den i den alsidige Sanselighed. Læs i Oden til Nattergalen denne Strofe:

O havde jeg en Druedrik, der længe
var kølnet i en Hules Kældergange,
hvis Smag var Blomsterduft og grønne Enge
og solbrændt Fryd og provençalske Sange!

O havde jeg et Bæger, fra hvis Bund
Sydens den ægte Hippokrene fløď,
med Perlebobler vinkende paa Randen,
med purpurplettet Mund,
saa drikkende jeg glemte Liv og Død
og svandt i Skovens Skyggenat selvanden!

Og sammenlign hermed disse Linjer af *Endymion:*

Smag disse saftige Pærer, som Vertumnus
har sendt, den alvorsfulde . . .
smag den søde,
den under Sneglimtfladen rige Fløde,
bedre end den som Amalthea øste
for Jupiter som Dreng. — Fra Træet løste
jeg disse Blommer, der imod dig smiler.
Af intet Tryk formørkede de hviler
duftspredende i Skaalen, som dem rummer,
og smelter mellem Barnets bløde Gummer.

Til den forfinede og rige Smagssans svarer Lugte- og Følesansens ideale Finhed. I *Isabella*, et Digt, der efter Boccaccio behandler samme Æmne som H. C. Andersens Æventyr *Rosen-Alfen*, staar der paa det Sted, hvor den unge Pige griber sin Elskedes afhuggede Hoved:

Hun vikled det i Skærfets Silke
med Duft af Blomsterindelukket
— de fine kostelige Stilke
fjernt i Arabiens Dugg var plukket —
hun over det en Vædske gød,
der himmelfrisk og vellugtsød
ned fra et Slangerør bestandig strømmed.

I *Lamia* staar der, hvor Gæsterne indfinder sig til det unge Pars Bryllup:

Med Nydelse sig Gæsten havde følt
straks af *de kolde, fulde Svampe* kølt,
som Slaver trykked mod hans Fod og Haand,
og da nu Olie, duftende af Vaar,
var bleven udgydt over Alles Haar,
skred de i hvidt og festligt Klædebon
og stilled sig om Hynderne af Silke.

I en af *Epistlerne* findes følgende i sin sanselige Billedrigdom utroligt sammentrængte Linje om en Svane: «Du til-

kyssede dig din daglige Føde fra Najadernes perlebeduggede Hænder» *).

Det er unødvendigt at gøre Læseren opmærksom paa de enkelte Finheder i disse Brudstykker. Men idet vi nu naaer til Synssansens Omraade, kommer vi først til Keats's egenlige Felt, skønt Synssansen i hans Poesi aldrig paavirkes alene. Medens Wordsworth's Naturmaleri fører os ud i den egenlige Flora, træder vi med Keats ind i et Drivhus: en mild, fugtig Hede slaar os imøde; brogede Blomster og saftdryppende Frugter møder vort Øje, og slanke Palmer, gennem hvis Grene ingen ublid Vind formaar at suse, bevæger svagt nikkende deres lange brede Vifter. Han har digtet en Sang til Efteraaret, som er typisk for hans Naturbeskrivelse. Han viser, hvorledes det sammensværger sig med den modnende Sol om at signe og betynge Vinrankerne, der løber hen over Straataget, om at bøje de mosgroede Æbletræers Grene under Æblernes Vægt, om at fylde alle Frugter med Saft helt ud til Skallen, om at faa Græskarret til at svulme og om at udfylde Hasselnødden med søde Kærner, og saa skildrer han med Mesterhaand Efteraaret som Person:

> Hvem har ej set dig blandt dit Forraads Fade!
> Tit den, der søgte dig hos Hjort og Hind,
> dig sidde saa paa Gulvet i en Lade
> med Haaret løftet blidt af skovlende Vind.
> Du sover sundt ved en halvt mejet Fure
> dysset af Valmuduft, imens din Segl
> end skaaner Kornets nære, gyldne Mure,
> Axrækkerne, der under Blomster venter.

Det er Keats umuligt at nævne Navnet paa noget Begreb eller nogen Tanke uden at han straks fremstiller dem i legemlig, plastisk Form. Hans talrige Allegorier har et Liv og en Ild, som var de udførte i Sten af det 16de Aarhundredes bedste italienske Kunstnerhænder. Han siger om Melankolien: Den dvæler hos Skønheden — hos Skønhed, som maa dø, og *hos Glæden, hvis Haand stadig er ved dens Læbe, bydende Farvel.* — Han siger om Digtekunsten: den er en uudtømmelig Strøm af Lys; den er den højeste Styrke, den er *Magt selv, halvt slumrende paa sin højre Arm.*

Saaledes ser vi Keats's digteriske Evne vinde stedse mere

*) *Kissing thy daily food from Najads pearly hands.*

og mere i Omfang. Hans Udgangspunkt og Udgangspunktet i de smukkeste blandt hans mindre Digte (som Oden til Nattergalen) er Skildringen af en rent legemlig Tilstand, som Mathed, Nervøsitet, Opiumsdøsighed, Tørst, Forsmægten; paa denne Baggrund af Ømfølsomhed hæver saa Sansebillederne sig frem, tydelige og runde, omtrent som Reliefer paa et Skjold. Ordet Sammensvejsning kommer En paa Læben ved Tanken paa Keats's Billeder. De har noget vist Fuldtlødigt og Færdigt ved sig, som om de paasvejsedes en Flade.

Man agte nøje paa, hvorledes Skikkelserne langsomt hæver sig frem i de følgende Brudstykker, første og tredje Strofe af den skønne *Ode to Indolence:*

Nys saa jeg tre Figurer i Profil
med sænket Hoved, Hænderne foldet frit,
en bag den anden, i den strenge Stil,
de gik paa bløde Saaler, klædt i Hvidt.
Lig Skikkelserne paa en Marmorurne,
man for at se dens anden Side drejed,
de svandt, og som var Vasen atter vendt
de kom igen, paany til Livet kaarne,
mig fremmede, som Vasen, Ingen ejed,
med Skikkelser, af ingen Forsker kendt.

De vandred mig forbi for tredje Gang
og under Gangen saa de flygtigt paa mig.
Saa svandt de; jeg fornam et heftigt Hang
at følge dem, hvor Ingen kunde naa mig.
Elskov den første var, en yndig Pige,
Ærgerrighed den anden, bleg om Kind
med trætte Øjne, Dag og Nat aarvaagen.
Den sidste, efter hvem jeg mer maa hige,
jo mer hun smædes. det var stolt af Sind,
skøn *Poesien,* elsket mer end nogen.

Dog først i de Par færdigblevne Sange af *Hyperion* lykkedes det Keats at beherske sine Kunstmidler fuldstændigt og virkeliggøre det Ideal af plastisk sanselig Bestemthed, der svævede for hans Øjne. Her er Reliefet svundet for Statuen og for Statuer af en Stil, som havde Michelangelos Mejsel været med i Spillet ved deres Fødsel. Lad være, man føler Studiet af Milton, dette er ligefuldt mere end Milton. Allerede Æmnets Natur drev Billederne ud i det Kolossale.

Man læse disse Ord om Gudinden Thea:

> Den høje Amazone vilde, stillet
> ved hendes Side, kun havt Dværgevækst.
> Havde Achilles hun ved Haaret grebet,
> hun havde bøjet let hans haarde Hals.
> Hun havde standset Ixions Hjul med Fingren.

Eller man læse denne Beskrivelse af Hulen, hvor Titanerne har samlet sig efter deres Fald:

> Det var en Hule, hvor sig intet Lys
> i deres Taarer spejled, hvor de følte,
> dog ikke hørte, deres Suk for Brølet
> af hæse Strømme og en Fos, der styrted
> uvist hvorfra med Torden ned i Mørket.
> Klippe ved Klippe, Fjælde, der saa ud
> som var de netop vaagnet op af Søvne,
> løftede Horn ved Horn de stejle Pander
> og danned med barokke Kæmpeformer
> et Tag, tilpas for denne Kvalers Rede.
> Istedenfor paa Troner sad paa Flint de,
> laa paa ru Sten og Skiferlag med Jern.
> De var ej alle her forsamlet. Nogle
> pintes i Lænker, Andre flakked vide.
> Cæus og Gyges og Briareus, Tyfon
> og Dolor og Porfyrion foruden
> langt flere af de Kækkeste til Angreb
> var indespærrede paa Steder, hvor
> de knap formaaede at drage Aande,
> laa lænkede med sammenbidte Tænder.
> Malmaarer lig i Bjerget, deres Lemmer
> var alle krummede og sammenspændte.
> De laa der uden en Bevægelse
> undtagen deres tunge Hjerters, naar
> de svulmende i Kval og atter vildt
> med Feber-Malstrøm gennem alle Pulse
> sig sammen trak.

Det var ikke for meget sagt af Byron, som tilforn havde været saa streng mod Keats, at Digtet *Hyperion* «virkelig syntes beaandet af Titanerne og var stort som Æschylos selv.» Man har ogsaa nu tilstrækkelige Prøver paa Digterynglingens Fantasikraft; hvor søde hans Melodier end er, saa er det dog ved den, han staar som engelsk Digter. Han danner med sin Poesis rent kunstneriske Præg Overgangen fra de samfundsbevarende

til de fremskridtselskende Poeter, men dog med et tydeligt Hang til Fremskridtet, et Hang, hvorpaa hans sværmeriske Venskab for *Eksaminer*'s radikale Redaktør Leigh Hunt er et talende Tegn*). Han følte hvad han skrev, naar han i Forbitrelsen over det Liverpool-Castlereaghske Styre i sit Digt *Til Haabet* udbrød:

O lad mig se vort Land sin Sjæl bevare,
sin Stolthed og sin Frihed, ikke Skyggen
af Frihed blot!

og Navnene Wilhelm Tell, William Wallace og fremfor alle Kosciuszko forekommer atter og atter nævnte med højeste Beundring i hans Vers. Hvad han havde udviklet sig til, ifald han havde naaet Mandsalder, lader sig ikke sige. Da han skrev sine sidste Sange, var han jo endnu et verdensfremmed Barn.

Det bør ikke glemmes, at han skrev dem under store Kvaler og uden nogensomhelst Sindsro til Arbejd. Maaske er det derfor, de er saa skønne. Lad Kunstneren længe nok holde sit Privatliv ude fra sin Frembringelse, lad ham som Keats neppe nævne sin dybeste Lidenskab i sine Værker, det vil ikke fejle, at intet Værk har det Liv, den Farve, den guddommelige Tunge af Ild paa sin Pande, som det, der er udført, medens den, som skrev det, ikke blot har skrevet, men levet og lidt. Hverken Bekymringen for Brødet, eller Brystsygen eller Lidenskaben for den ostindiske Pige har ligefrem sat noget Stempel paa Keats's Arbejd; men af al denne Gift for ham har han suget Næring for det.

Saa sank han i sin tidlige Grav, og neppe jordfæstet opstod han fra de Døde i det Klagedigt, som Shelley lod tone over hans Grav. Han ophørte at eksistere som Keats, han forvandledes til en Myte, til Adonais, til alle Musers og Elementers skønne Yndling, og mytevorden førte han fra da af i Slægtens Bevidsthed en dobbelt Eksistens:

---

*) Man agte paa Vellyden i hans Alfesang:
Shed no tear! o shed no tear!
The flower will bloom another year.
Weep no more! weep no more!
Young buds sleep in the roots white core. osv.
(Fæld ingen Taare! o fæld ingen Taare! Blomsten vil udfolde sig et andet Aar. Græd ikke mere! græd ikke mere! Unge Knopper slumrer i Roddernes hvide Hjerte).

Han lever, han er vaagen — det er Døden,
som døde, ikke ham. Sørger da ikke
for Adonais! . . . .

Et med Naturen er han nu. Hans Røst
høres i hver dens Lyd fra Tordendrønet
til sød Musik fra Nattergalens Bryst. . . .

Han er en Del af alt det Elskelige,
som han forøged. Han har med sin Iver
nu Del i Kraften, hvormed Aandens Rige
de nye Væsners Skare mægtigt driver
ind i den Form, som Liv og Sjæl dem giver. . . .

Alle, der ringere var i Ry end Aand,
fra Himmeltroner rejste sig bevæget,
saasnart han kom. Den blege Chatterton,
hvis Aasyn end var af hans Dødskamp præget;
Sidney stod der, som han om Æren hæged
i Striden, som han kæmped, elsked, leved,
ophøjet mild, en Aand, der andre læged,
selv uden Plet . . .

Og mange fler, som knap er kendt paa Jorden
. . . .
De raabte: Du er bleven en af vore.
Paa dig hin stumme, kongeløse Klode,
der længe kredset vildt, har ventet saare.
Kun den tav i en Himmel, fuld af Sang.
Din Stjernetrone da bestig og styr dens Gang!*)

Der gives neppe i Poesiens Historie et Sidestykke til denne Elegi. Den er Skikkelsens umiddelbare Forklarelse efter Døden, og en poetisk Forklarelse af rent naturalistisk og rent menneskelig Art. For Shelley laa Keats's sande *Apoteose* i Forestillingen: Han er bleven Et med Naturen.

XII.

I November 1825 skriver Walter Scott i sin Dagbog: «Thomas Moore her . . . I hans Væsen ligger mandig Aabenhed, parret med fuldkommen Anstand og god Opdragelse. — Intet Spor af Poet eller Pedant . . . Hans Ansigt er ikke usædvanligt, men

*) Shelley: *Adonais,* Strofe 41—43.

hans Træk er saa livlige, især naar han taler eller synger, at de er langt mere fængslende end regelret Skønhed kunde gøre dem. Jeg huskede, at Byron baade mundtlig og i sin Dagbog saa tit har nævnt Moore og mig i samme Aandedræt og med samme Art Agtelse, at jeg var nysgerrig efter at se, hvad vi kunde have tilfælles, da Moore stedse har levet i den elegante Verden, jeg paa Landet og med Forretningsmænd, ogsaa ofte med Statsmænd, da Moore er en Lærd, jeg ikke, han en udmærket Musiker, medens jeg ikke kender en Node, og da han er en Demokrat, jeg en Aristokrat, ikke at tale om, at han er en Irlænder, jeg en Skotte. En Ting har vi dog tilfælles, og det er et vigtigt Lighedspunkt: vi er begge to godmodige Fyre, der heller nyder Øjeblikket end anstrenger os for at holde vor Løveværdighed vedlige, og vi kender Verden nok til af vort Hjerte at foragte saadanne højnæsede Personer, der i deres literære Vigtigmageri minder om den Mand, Johnson mødte i et Værtshus og som forestillede sig selv som den store Twalmy, Opfinder af de sluseformige Strygejern . . . Det vilde være en glædelig Tilvækst til min Lykke, om Thomas Moore havde en Landejendom to Mile fra mig. — Vi tog sammen i Teatret, og da Huset heldigvis havde et godt Publikum, modtog det Thomas Moore med Henrykkelse. Jeg kunde have omfavnet dem, thi de betalte min Gæld for den smukke Modtagelse, jeg fik i Irland.»

Med disse hjertelige og muntre Ord har Skotlands store Mand jævnført sig og Irlands nationale Digter. Ligheden mellem deres Stilling som anerkendte og beundrede Organer for de to til England knyttede, afhængige Riger lader Forskellen imellem dem træde skarpere frem. Den beror allerførst paa Forskellen imellem Skotlands og Irlands Situation overfor den herskende Stamme. Skotlands Stilling var underordnet; men den var lovlig ordnet og Skotter havde Sæde i det engelske Parlament. Irlænderne derimod, som dels ved en langt dybere Raceforskel, dels for Flertallets Vedkommende ved en langt betydeligere religiøs Uensartethed adskilte sig fra deres engelske Herrer, var seks hundrede Aar igennem blevne beherskede af en Regering, med hvilken de ikke havde mere Kontrol end Hinduerne eller Singaleserne med deres. Landets protestantiske Parlament havde i sin Tid havt sit Sæde i det katolske Irland som en fjendtlig Besætning i et erobret Land. Det var en Bande Magthavere, der regerede i en fremmed Vældes Navn med fuld Frihed til at

undertrykke, men som selv øjeblikkeligt blev vundne ved Bestikkelse eller undertrykte ved Voldshandlinger, ifald de gjorde det fjerneste Forsøg paa Modstand. Den irske Protestant var i Virkeligheden ikke bedre stillet end sin katolske Landsmand, han kunde kun købe sine Herrers Gunst for Opofrelsen af sit Lands Fordel og nød kun den ene sørgelige Forret at være paa én Gang Træl og Herre.

Den engelske Stamme har havt den Lykke, at saavel dens Dyder som dens Fejl • har sikret den Overlegenhed i Kampen for politisk Selvstændighed og Magt; dens Egenkærlighed og dens Hovmod er næsten komne den ligesaa stærkt tilgode som dens ædruelige Kløgt og dens Handlekraft. Den irske Stamme derimod synes omtrent paa samme Maade som den polske baade ved sine Dyder og sine Laster at være fordømt til politisk Afhængighed. Uden at glemme, at den overvundne Stammes Karakter altid bagvaskes i Sejerherrens Skildringer tør man paastaa, at Irlændernes Lethed, Livlighed, Ynde og Ild, deres urolige Heltemod, deres ustadige Ridderlighed, det Hang til Frihed og i visse Tilfælde til Oprør, der hos dem forenes med Forkærlighed for Kongemagtens Pragt og Pomp, afgiver et daarligt Grundlag for et roligt og uafhængigt Statsliv. De mangler den nyere Tids borgerlige Dyder, og de, som de besidder, hører Fortiden til: deres Fromhed staar paa Randen af den blindeste Overtro, deres Trofasthed bestaar som deres Brødres i Bretagne i en Art Vasal-Troskab mod Landets gamle Adel, og deres glimrende Mod er af uavet og opbrusende Natur. Endelig har den langvarige Undertrykkelse sat sit Stempel paa deres Sjæle. De mangler Selvtillid, forfalder let til Forstillelse og ikke mindre let til Dorskhed; de er altfor uforsigtige før Faren og altfor let skræmmede i det Øjeblik, den kommer; de forstaar ikke at bruge Friheden, naar den i korte Tidsrum undes dem, fordi man kun ved langvarig Øvelse lærer at benytte den med Fasthed.

Der gives uerfarne Folkeslag som uerfarne Mennesker. Irlænderne har en Side, fra hvilken de er beslægtede med Franskmændene, for hvem de altid har næret en levende Sympati, en anden set fra hvilken de minder om Polakkerne, og en tredje, fra hvilken de synes orientalske. Blandt de sidste af Moores *Irske Melodier* findes et Digt *Jævnførelsen (The Parallel)*, der besvarer et Skrift mod Irlænderne, som vilde bevise, at de op-

rindeligt var Jøder, med at drage en Sammenligning mellem Irlændernes Skæbne og det jødiske Folks:

Som du er vort Folk nu erobret og knækket,
Kronen faldt fra dets Hoved, dets Vælde blev spag.
Til hver Gade, hver Hal Ødelæggelsen rækked,
dets Sol er gaa't ned, medens end det er Dag.

Og selve Stammen har et østerlandsk Præg. «Irlænderne,» siger Byron etsteds i Anledning af Moore, «roser sig af deres orientalske Oprindelse og virkeligt taler deres Indbildningskrafts Vildhed Ømhed og levende Farver, deres Mænds ildfulde og højtspændte Sindelag, deres unge Pigers Skønhed og asiatiske Ynde til Gunst for denne Mening.» En Folkestamme med disse Grundtræk maatte nødvendigvis afgive et let Bytte for et sejgt og grusomt engelsk Tvangsherredømme.

Et hurtigt Blik ud over Irlands Histore under *Thomas Moore*'s Opvækst er nyttigt til Forstaaelsen af, at denne mildtanlagte og bløde Digteraand bliver den første, som fører Englands i Naturbeskuelsen hvilende Digtning over i Friheds-Ideernes Lejr og giver den politiske Poesi Signalet. Han fødtes i Maj 1779 og det er i de første Ynglingeaar, han oplever de Rædsler, som følger. Fra det Tidspunkt af, da den engelske Regering ved Lord Camden's Udnævnelse til Vicekonge af Irland (1795) antydede sin Opgivelse af den menneskeligere Politik fra 1782, antog det over hele Landet udbredte patriotiske Selskab «De forenede Irlændere» (*United Irishmen*), som hidtil havde attraaet Irlands Frigørelse ved lovlige Midler, et nyt Præg; man satte sig Irlands Løsrivelse fra England som Maal og drømte om Oprettelsen af en irsk Republik. Selve den irske Befolkning var jo imidlertid splittet i hinanden fjendske Stammer, og et glødende Had stillede i de lavere Klasser Protestanter og Katoliker mod hinanden. For at gøre Ende paa de Uroligheder og Optøjer, som dette indre Fjendskab foraarsagede, dannede Regeringen et protestantisk Gendarmeri paa 37,000 Mand, hvem det under Paaskuddet af at søge om skjulte Vaaben var tilladt at fængsle, martre og dræbe Enhver, der af en eller anden Slyngel eller Fjende blev angivet som mistænkt. Hundreder af Uskyldige, hvis hele Brøde var den at bekende deres Fædres Tro, blev piskede, til de intet mere kunde føle, tvungne til at staa paa ét Ben paa en spids Pæl, eller halvt hængte (ↄ: tagne ned kort efter Hængning) eller berøvede

Hovedhuden ved Spring fra Beghætten. Hertil kom over hele Landet udbredte Dragonader med fuldkommen Frihed til Rov, Plyndring, Voldtægt og i Tilfælde af Modstand Mord. Officerer af Rang pralede af, at i vidtstrakte Egne var der intet Hus, hvor ikke Kvinderne var blevne skændede, og paa den Indvending, at Irlænderinderne da maatte have været meget lidet strenge, lød Svaret, at «Bajonetten fjernede al Knibskhed» *).

Det var da ikke forunderligt, at Fortvivlelsen drev mange af de roligste og sindigste Irlændere over i Armene paa et hemmeligt Selskab, som hvis Udsending Lord Edward Fitzgerald (hvis Levned Moore med saa varm Begejstring har skrevet) gik over til Frankrig for at forhandle med General Hoche om en Landgang af de Franske samtidigt med det almindelige irske Oprørs Udbrud. Folkets gamle koldblodige Fører Grattan, som Intet vilde have med de Fremmede at gøre, trak sig tilbage lige fortvivlet over de Herskendes og de Undertryktes sidste Planer. Der dannede sig nu i Irland hemmeligt et formeligt Direktorium efter det franskes Mønster, som stod i Forhandlinger med Frankrig om Laan af Penge og Troppe-Understøttelse, da alle Planer pludseligt strandede paa en enkelt katolsk Irlænders Forræderi. Hans Navn var Reynolds og fortjener at huskes; det er utvivlsomt ham, Thomas Moore har havt for Øje, hvor han skildrer det nedrige Forræderi, der i *Ildtilbederne* bringer Oprørshøvdingen i Muhamedanernes Vold. (Se *Lalla Rookh: The fireworshippers*).

Edvard Fitzgerald laa tilsengs, da Tropper trængte ind i det Hus, hvor han var skjult, for at fængsle ham. Der var sat en Pris af tusind Pund paa hans Hoved. Skønt liggende og alene væbnet med en Daggert forsvarede han sig mod tre fuldtbevæbnede engelske Officerer, gav den ene to, tre, den anden fjorten Saar, indtil den tredje med et Pistolskud afvæbnede ham, og han førtes i Fængsel. Han var bekendt med den franske Revolutions bedste Mænd, en Ven af Thomas Payne og gift med en dejlig Datter af Philippe Egalité. Han stod i stadig Brevveksling med Frankrig og kun ved sin Død i Fængslet undgik han Henrettelse. Moore har, skønt levende i Krese, hvor Fitzgerald betragtedes som en landsforrædersk Galning, havt Mod

*) Massey: *History of England* IV, 302. Den hele Fremstilling er grundet paa *engelske* Fædrelandsvenners Skildring,

og Selvstændighed nok til at lade hans Heroisme vederfares al Ære.

Ved det Slag, Regeringen havde ført mod Opstandens Hoved, var Udsigten til en Overrumpling tilintetgjort, men mod de spredte Oprørere rundt omkring i Landet fik Regeringen Lejlighed til at vise en Grusomhed, der steg til Raseri. Belejringstilstand med Krigsretter blev indført, og Nævningeretternes Medlemmer betegnes af engelske Historikere som «en Flok uvidende og blodtørstige Slyngler, der ved Pinsler og Løfter om Tilgivelse først tvang katolske Vidner til at aflægge falsk Vidnesbyrd mod de Anklagede, for saa at udøve enhver Skændsel imod dem.» Den første fornemme Mand, der faldt som Offer for denne Rettergang var en fredelig Tilhænger af Irlands lovlige Reformparti (Sir Edward Crosbie) der blev hængt og derefter lemlæstet. Det var ikke Religionsforskellen, der opflammede disse Bødlers Grusomhed; thi alle «de forenede Irlænderes» bedste Førere (Fitzgerald, O'Connor, Harvey, Thomas Emmet) var Protestanter, der uegennyttigt tog sig af deres katolske Landsmænds Sag; nej, det var Angelsakserens gamle Racehad til den keltiske Stamme.

Til sit Hovedredskab valgte Regeringen en Mand, der var bekendt som en saa uvidende og hidsig Partimand, at enhver Art Voldsgerninger lod sig vente af ham. Det var en lille Gaardejer, ved Navn Thomas Judkin Fitzgerald, som i 1799 blev udnævnt til Overdommer (*high sheriff*). Hans Plan var fra først af den at indynde sig hos sine Foresatte ved at gribe Enhver, hvem han faldt paa at mistænke for Deltagelse i Oprørsplaner, for ved Piskeslag og Trusler om øjeblikkelig Hængning at fravriste ham Tilstaaelser og Anklager mod Andre. Der stod saa stor en Rædsel af ham ved hans Ankomst til Irland, at de stakkels Bønder, der vidste sig overladte til hans Godtbefindende, faldt paa Knæ for ham paa hans Vej. Her et Par Eksempler paa hans Fremgangsmaade, valgte blandt de mange, der kom for Dagen under den Retssag mod ham for Misbrug af Embedsmyndighed, ved hvis Slutning han naturligvis med Glans blev frikendt. Han modtog en fattig Sproglærer, ved Navn Wright, der paa Efterretningen om, at han var «mistænkt», indfandt sig hos Dommeren, med de Ord, at han skulde «falde paa Knæ for at høre sin Dom.» «Du er en Oprører,» sagde han til ham, «og skal have 500 Piskeslag og saa skydes.» Da den stakkels Mand var uforsigtig nok til at bede om Henstand og fremstamme Ordet «For-

hør», blev han øjeblikkelig overgivet til sine Bødler. Dog endnu før disse kunde gribe ham, kastede hans Dommer sig over ham, greb ham i Haaret, slog ham og stak ham med sin Kaarde. Da Wright havde faaet 50 Piskeslag, kom en engelsk Major til og spurgte hvad han havde gjort. Man svarte med at række ham en fransk Billet, der var funden i Forbryderens Lomme og som man ikke kunde forstaa. Det viste sig at være en Undskyldning for ikke at kunne komme i rette Tid til en Undervisningstime. Majoren forsikrede Dommeren om, at dette var en fuldstændigt uskyldig Seddel; men ikke desmindre fortsattes Piskningen til Offerets Indvolde var synlige gennem det sønderflængede Kød. Saa fik Bøddelen Befaling til at anbringe sine Tænger paa de Dele af Legemet, Pisken ikke havde ramt.

Dette Tilfælde var et af dem, som vakte mest Opsigt i Retssagen mod den irske Overdommer, en Retssag, siger Massey, der ikke vilde have været fuldstændig, hvis ikke en protestantisk Præst som Vidne til Gunst for den Anklagede havde aflagt Ed paa, at denne vidt bekendte Blodhund, der hele Irland over hed Piske-Fitzgerald, var en mild og menneskekærlig Mand. Man havde fra Begyndelsen af til Bedste for ham forfatningsstridigt indført Torturen ved Lov. Han havde da let ved at slaa alle Anklager af Marken. Med uhørt Raahed pralede han som Anklaget af i en Mangfoldighed af Tilfælde at have anvendt langt voldsommere Piskning, end i dem, man nu gjorde Væsen af, og fortalte selv om en Mand, der havde skaaret Halsen over paa sig for at undgaa Torturens Rædsler og den Vanære, der knyttede sig til dem. Det fortjener at bemærkes, at han til Løn for sine Fortjenester fik en særlig Aarpenge, og efter at Castlereagh havde iværksat Unionen med Irland udnævntes til «Baron af det forenede Kongerige.»

Endnu et enkelt Eksempel paa Fremgangsmaaden under Oprørets Undertrykkelse — det levendegør de Indtryk, under hvilke den unge Thomas Moore, da 18 Aar gammel, modnedes til Mand. En Efteraarsaften i 1798 gik Gendamer, førte af en vis Whollaghan, ind i et Hus i Landsbyen Delbary, der tilhørte en Arbejdsmand Dogherty, som var mistænkt, og spurgte om der ikke var nogle blodige Oprørere der? De éneste Mennesker i Huset var Doghertys Kone og en syg Dreng, hendes Søn. Whollaghan spurgte om Drengen var Dogherty's Søn, og paa Svaret «Ja» raabte han: «Saa skal du dø, din Hund.»

Drengen bad for sig. Under en Strøm af Skældsord forsøgte Underofficeren to Gange at fyre, men Geværet slog Klik. En Kammerat rakte ham da et andet Gevær, Moderen kastede sig foran sit Barn, men Kuglen knuste Drengens Arm. Da han faldt, forlod Morderne Hytten. Men Whollaghan vendte tilbage, og da han saa Moderen bøjet over Sønnen, raabte han: «Hvad, er den Hund endnu ikke død?» — «Aa Gud, Herre,» sagde den stakkels Kone, «han er død nok.» — «Jeg er bange for, han ikke er det,» svarte Whollaghan, «lad ham faa dette endnu!» fyrede saa for fjerde Gang og Drengen faldt død tilbage i sin Moders Arme. — Da Whollaghan blev anklaget for Overskridelse af sin Myndighed og Sagen blev oplyst, støttede Forsvaret sig paa, at den Anklagede og hans Ledsagere «var blevne udsendte med almindelig Ordre til at skyde hvem de behagede.» Domstolen var ikke af den Mening, at en saadan Befaling havde noget Usædvanligt eller Ufornuftigt ved sig. Den fandt, «at den Anklagede havde ramt og dræbt Thomas Dogherty, en Oprører», men frikendte ham for «at have villet begaa nogetsomhelst hadefuldt eller forsætligt Mord.»

Ved saadanne Midler var det, at Roligheden blev genoprettet i Irland og Folket modnet til den Statshandling, hvori Castlereagh med koldt diplomatisk Skarpsyn saa den eneste Udvej af det irske Uføre, Dublinerparlamentets fuldstændige Ophævelse og Sammensmeltning med Londonerparlamentet. Den Modstand, det alene gjaldt at overvinde var selve det irske Parlaments; og da dette, hvor grundigt fordærvet det end var, endnu ikke viste sig tilstrækkeligt mygt, faldt Castlereagh, der var Statssekretær for Irland og som i sin Egenskab af Irlænder og Protestant ikke synes at have næret nogen høj Mening om Protestanterne blandt sine Landsmænd, paa den simple Udvej, at købe det tilstrækkelige Antal Medlemmer af Oppositionen en for en. I hver Statsskrivelse, han sendte hjem fra Begyndelsen af 1799 indtil Unionen blev vedtaget 1800, gentog han uden at trættes sit Forslag, og modtog som Svar derpaa af Regeringen halvanden Million Pund Sterling, der anbragtes paa den virksomste Maade. I deres Fortvivlelse fandt de faa irske Fædrelandsvenner i Parlamentet paa at forsøge det eneste Middel, der syntes at kunne være af nogen Vægt, nemlig at lade den af Folket endnu bestandig forgudede, men saa længe tause og nu farligt syge Grattan pludseligt dukke op i Parlamentet i det Øjeblik Unionsforslaget kom for. Med ægte irsk Hang til dramatisk Effekt blev Sagen sat i Scene. Da en

Plads i Parlamentet faa Dage forud var bleven ledig, blev Grattan i al Stilhed valgt, og den paagældende Flækkes Patron, en Hr. Tighe, red i fuldest Fart til Dublin for at forkynde Udfaldet. Han ankom Kl. 5 om Morgenen. Grattan, der var udtæret af Sygdom, blev taget ud af Sengen, viklet i et Sengetæppe og baaret til Parlamentsbygningen i en Bærestol. Forhandlingerne havde varet 15 Timer i Træk hele Natten igennem, da Huset Kl. 7 om Morgenen foer ivejret af sin Halvslummer ved Synet af Grattans spøgelseagtige Skikkelse paa dets Tærskel. Det var Manden fra 1782, den Mand, der havde gjort Irlænderne til et Folk, der som sit Folks døende Samvittighed steg op fra Graven for at nedlægge den sidste Indsigelse til Fordel for dets Uafhængighed. Han sluttede sin Tale med de Ord, at han, om han laa døende paa Jorden, vilde bruge sit sidste Aandedræt til Genmæle mod et Forslag som det forelagte, og da Skatkammerkansleren Corry vovede at besvare disse Ord med en Beskyldning for Landsforræderi, svarte Grattan med en Udfordring, som faa Dage efter fulgtes af en Pistol-Duel, i hvilken Corry til sin Lykke blev saaret i Armen; havde han sejret, var han sikkert bleven revet i Stykker af Befolkningen. Men selv Grattan kunde Intet udrette mod de Vaaben, Regeringen havde anvendt. Den Veltalenhed, hvis Glans og Fasthed Moore har sammenlignet med Ædelstenens og som Byron har tillagt ikke blot alle de Fortrin, Demosthenes besad, men ogsaa dem, der fattedes ham, fandt intet Ekko*). Den Dag Unionen blev vedtagen, var Gallerier og Tribuner fulde af en ængstelig og spændt Tilhørerskare. Men Castlereagh, som var sikker nok paa Afstemningens Udfald, oppebiede Resultatet ubevægelig og med et Smil paa sine Læber. Da Formanden med dvælende Stemme sagde: «Vil de, som er for Unionen, række Hænderne i Vejret!» og saa' Haand ved Haand hæve sig langsomt og skamfuldt, blev han først et Øje-

*) En Veltalenhed rig, hvorsomhelst end dens Væld
triumferende, fri, tankestraalende randt,
saa klar som i Bæk Glimmersten fra et Fjæld,
der med Ædelstensglans Demantfasthed forbandt.
Moore: *Shall the harp be silent.*
Evigt hædrede Grattan! Blandt Ypperste bedst!
Saa simpel af Hu og saa stor som en Stad,
med de Evner, Demosthenes savnede mest
og hans Overmand i alle dem, han besad.
Byron: *The irish avatur.*

blik staaende stiv som en Billedstøtte, saa raabte han: «Unionen er vedtagen» og kastede sig med et Udtryk af Væmmelse og Harme tilbage i sin Stol. Men under disse stormfulde Forhandlinger, i hvilke det af Irlands første Mænd forkyndtes, at Modstand og Opstand nu var Pligt, uden at Nogen dog tænkte paa at handle som han talte, sad der paa Tilhørerpladsen en Yngling med bleg Hudfarve og straalende Øjne, i hvem de Andres tomme Ord var levende Liv og som i sit Hjerte svor, at han vilde blive sit Fædrelands Befrier. Denne unge Mand var Irlands ædleste og ypperste Søn Robert Emmet, hvem man efter al Sandsynlighed skylder det Meste af, hvad der findes af Kraft og Ild i Thomas Moore's henrivende *Irske Melodier.*

Den sjældne irske Digter, der kom til Verden samme Aar som Oehlenschläger, var Søn af en lille Vinhandler i Dublin, havde en brav Fader, en kærlig og dygtig Moder (ivrig Katolikinde), og tilbragte en lykkelig Barndom i sin Families Skød. Han var fra den tidligste Barnealder af en ualmindelig begavet og især talentfuld Dreng. Han spillede Komedie, skrev og fremsagde Vers, og sang med en udmærket smuk Stemme, som han bevarede hele sit Liv igennem. Læser man hans egen Skildring af hans Drengeaar, føler man overalt, hvor tidligt hans ejendommelige Digteranlæg, som er Improvisatorens og den egenlige, den syngende Lyrikers, bryder igennem. Han besad den samme Gave, der udgør Bellmans Storhed, Gaven til i sine Frembringelser at sammensmelte Sang og Musik til et Hele, og i Forening dermed Skuespillerens og Sangerens Evne til at gribe ved Foredraget. Han var lille, betydeligt under Middelhøjde med brune Krøller om Hovedet, og da han var Barn, har han lignet en lille Cupido. Hans Pande var stor og straalende, saa interessant, at den maatte sætte en Frenolog i Henrykkelse. Hans Øjne var mørke og smukke, af den Art, siger Leigh Hunt, som man tænker sig vilde tage sig ud under en Krans af Vinløv, hans Mund var fin og munter med Smilehuller, hans Næse lidt opadgaaende, sanselig, og med et særegent Præg, som om den indaandede Duften fra en Fest eller en Frugthave. Men den hele lille Mand gjorde et Helhedsindtryk af Liv og Virksomhed, omtrent som passede han godt til paa de gamle Irers Vis at deltage i et rask lille Indhug tilhest — han var altid højst ærekær og i sin Ungdom et hidsigt Blod, der udfordrede Jeffrey for den første Kritik, han fik over sig, og senere Byron for hans Spot (i *English bards*) over

det ublodige Tilløb til en Tvekamp, hvortil hin første Udfordring gav Anledning.

Men trods dette krigerske Element i Blodet er det højst sandsynligt, at Moore under mindre alvorlige og rystende Omgivelser og uden at lære Undertrykkelse af Voldsmagt at kende paa aller nærmeste Hold aldrig havde hævet sig til nogen større Højde i Poesien end en elskværdig Anakreontikers. Hans Sindelag drog ham i denne Retning. Men det blev ham forundt at gøre mere for sit Land, end nogen anden Mand havde gjort for det, mere endnu en Burns havde gjort for Skotland, at knytte dets Navn, dets Minder, dets Lidelser, den blodige Uret, der var tilføjet det, og dets Sønners og Døtres skønneste Egenskaber til uforglemmelig Poesi og Musik.

Kun 15 Aar gammel kom han til Dublineruniversitetet, og det politiske Gæringsstof, som begyndte at gennemsyre hele Irland, aabenbarede sig paa den Tid ogsaa indenfor Universitetets Mure, idet en Yngling, hvem en stor og sørgelig Skæbne var forbeholdt, snart tiltrak sig baade sine Medstuderendes og Professorernes Opmærksomhed i højeste Grad, den nysnævnte Robert Emmet, hvem glimrende Studier i de matematiske og fysiske Fag i Forening med en politisk Veltalenhed af den højeste Rang og den sjældneste Renhed allerede ved Sekstenaarsalderen havde givet et Ry. Hans Taler i Diskussionsklubben *Det historiske Selskab* og det dybe Indtryk, de gjorde paa den jævnaldrende, men saa langt blødere og mindre udviklede Moore, er allerede berørte. Skønt advaret mod uforsigtigt at lade sig se paa Gader og Stræder sammen med Emmet, følte Moore sig snart draget til ham ved en hjertelig Beundring og et inderligt Venskab. Intet Under! Det var Irlands unge Nationalhelt, hvem Irlands unge Digter i de første Ungdomsaar mødte paa sin Vej. Ingen af dem anede da den andens tilkommende Storhed, men det Instinkt, som sammenknytter Aander, der svarer til hinanden, førte dem sammen længe nok til at Sangeren kunde modtage Indvielsen af Helten. «Hvis man spurgte mig, siger Moore, hvem der af alle de Mennesker, jeg har kendt, har syntes mig at forene de største Evner med den største sædelige Højhed, saa vilde jeg ikke betænke mig paa at nævne Robert Emmet» *).

Robert Emmet fødtes i 1780; hans ældre Broder Thomas var

---

*) Th. Moore: *Memoirs of Lord Edward Fitzgerald.*

en af Hovedmændene under Revolutionen 1798 og blev, da den strandede, først fængslet, saa forvist. Roberts tidligste Følelser var Had til det engelske Tvangsherredømme og Kærlighed til Irlands Martyrer. Han lagde allerede som Dreng en Karakterstyrke for Dagen, der var et Varsel om den Sjælsstorhed, han skulde udfolde som Yngling. Allerede i Tolvaarsalderen studerede han med Lidenskab Matematik og Kemi*). En Dag gav han sig, umiddelbart efter at han havde foretaget et kemisk Forsøg, til at løse en matematisk Opgave, der var yderst vanskelig, og da han i sin Adspredthed førte sin Haand til Munden forgiftede han sig med et Kviksølvsublimat, som han faa Øjeblikke i Forvejen havde benyttet. De heftige Smerter, han straks følte, lærte ham at kende den Fare, hvori han svævede. Imidlertid gjorde han af Frygt for at man for Fremtiden skulde forbyde ham saa farlige Forsøg intet Anskrig, men gik ned i sin Faders Bibliotek, opslog i en Sag-Ordbog Artiklen *Gift*, fandt, at opløst Kridt var anbefalet som Modgift i Tilfælde som hans, huskede, at han havde set et Stykke Kridt i Vognskuret, gik derned, fandt dette lukket, sprængte Døren, tog Kridtet, drak Kridtopløsningen og gav sig roligt til at fortsætte Arbejdet med sin matematiske Opgave. Da hans Lærer næste Morgen saa ham ved Frokosten med et saa forandret Ansigt at han neppe var til at genkende, tilstod Emmet ham, at han havde tilbragt Natten i gruelige Pinsler, men tilføjede, at han i det Mindste havde havt den Nytte af sin Søvnløshed, at han havde faaet sin Opgave løst.

En Dreng, som har Mod og Fatning af denne Art, er bestemt til som Mand at blive Forbillede for Mange.

Han blev det, først og fremmest for Thomas Moore. Den Simpelhed og Jævnhed, der var udbredt over hans Væsen og som var forenet med den mest fintfølende Hensyntagen, veg i det Øjeblik, den Streng, som satte hans Følelser i Bevægelse, berørtes, for Præget af en Aandsoverlegenhed, som maatte fængsle en vordende Digter. «To Mennesker», siger Moore, «kan ikke være mere forskellige fra hinanden end denne unge Mand var før og efter at han havde rejst sig for at tale. Det Blik, som faa Øjeblikke forinden syntes træt og næsten livløst, straalede pludseligt med hans Evners hele Kraft. Hans Ansigt, hans Haandbevægelser og hans hele Holdning tog sig ligefrem be-

*) Madden: *United Irishmen, their lives and times.*

aandede ud. Om hans Veltalenhed kan jeg kun dømme efter mine Ungdomserindringer, men jeg har aldrig siden hørt Noget, der syntes mig at have et mere ophøjet eller renere Præg.» Moore bemærker ogsaa, at Emmet lige saa fuldt beherskede sine Omgivelser ved sit Livs udadlelige Renhed og sit Væsens Blidhed og Ynde som ved sine Kundskaber og sin Veltalenhed.

Da i Aaret 1797 Bladet *The Press* blev grundet af de irske Førere O'Connor, Brødrene Emmet og flere, var Moore ikke lidet begærlig efter at se et eller andet Foster af sin Indbildningskraft i dette Blads fædrelandskærlige og meget læste Spalter. Men hans Moders stadige og i de Tider langtfra ugrundede Ængstelighed for ham indjog ham paa den anden Side Bekymring for at gøre noget Skridt, hun vilde tage sig nær, og han besluttede at optræde første Gang uden Navn. Han indsendte en Efterligning af Ossian, der gik glat igennem uden at vække nogen Opmærksomhed, saa betroede han med skælvende Haand til Postkassen et Brev, *Til Trinity College's Studenter*, rigt krydret med «Landsforræderi», som han selv bemærker, en vittig Satire over Castlereagh, der, saa længe han levede, var den aldrig opgivne Skive for Moores Vid. «Jeg ventede neppe,» siger Moore, at Brevet vilde blive trykt, men se, næste Aften, da jeg som sædvanlig sad i min Kakkelovnskrog og udfoldede Avisen for at læse den højt for mine Forældre, saa stod der aller forrest i Bladet mit eget Brev og stirrede mig lige ind i Ansigtet og var naturligvis noget af det første, mine Tilhørere ønskede at høre.» Efter at have nedkæmpet sin Sindsbevægelse læste han Brevet højt, havde den Tilfredsstillelse at høre det rost af sin Fader og Moder, skønt begge betragtede det som «meget forvovent», da næste Dag Edward Hudson, den eneste i Hemmeligheden indviede af Moores Venner, under et Morgenbesøg med et meget sigende Blik henkastede til Moore: «Naa saa' du —?» «Brevet var af dig, Tom,» raabte Moderen, og nye Bønner om Forsigtighed fulgte paa Tilstaaelsen.

«Et Par Dage efter hændte det,» siger Moore, «paa en af de lange Spadsereture ud i Landet, som Emmet og jeg plejede at foretage sammen, at vor Samtale kom til at dreje sig om Brevet, og jeg gav ham at forstaa, det var af mig. Da tilstod han mig med den næsten kvindelige Blidhed, han besad, og som saa ofte findes hos saadanne besluttede og handlekraftige Aander, at han under Læsningen af Brevet, hvor meget han end havde

billiget dets Indhold, ikke kunde andet end beklage, at den offenlige Opmærksomhed saaledes var bleven hendraget paa Universitetets Politik, hvad jo, hvis Myndighederne blev aarvaagne, blot kunde hindre Udbredelsen af hvad vi begge betragtede som «den gode Aand», der nu i al Stilhed brød sig Vej. Hvor drengeagtig jeg end dengang var, kunde jeg dog ikke lade være at blive slaaet af det mandige Syn, som jeg bemærkede, at han havde paa hvad Mænd burde gøre under saadanne Omstændigheder og til saadanne Tider, nemlig ikke tale eller skrive om deres Hensigter, men handle. Han havde aldrig tidligere, saavidt jeg husker, i Samtale med mig sigtet til Eksistensen af det hemmelige Selskab *United Irishmen*, heller ikke gjorde han mig nu eller nogensinde siden noget Forslag om at gaa ind deri, en Hensyntagen, som jeg for en stor Del tillægger hans Kendskab til den omhyggelige Ængstelighed, hvormed man vaagede over mig hjemme . . . Han var helt igennem en ædel Skabning og saa rig paa Indbildningskraft og Hjertets Ømhed som paa mandig Forvovenhed.»

Det er tydeligt nok, at Robert Emmet medtal sin hjertelige Velvilje mod Moore godt har følt, at han ikke var af det Malm, hvoraf en Mand maa være gjort, der skal sætte sin Fremtid og sit Liv paa Spil i en Revolution, Men han holdt af den unge Digter og søgte ham ofte; han har sikkert mærket, hvilken sjælden Klangbund hans Ideer og Drømmerier fandt i den Harpe, Thomas Moore bar i sin Sjæl. Han plejede at sidde ved Moores Klaver, medens denne spillede Melodierne i Buntings irske Samling, og Moore bevarede endnu som gammel Erindringen om, hvorledes Robert Emmet en Dag, da han spillede Melodien *Let Erin remember the day* med Lidenskab udraabte: «O, gid jeg stod i Spidsen for tyve tusind Mand, der marcherede efter den Melodi!»

Det var i Aaret 1797 kort før den store irske Sammensværgelses Opdagelse. Saa foregik den og med den alle dens Rædsler. En af dens første Følger var en fuldstændig Inkvisition, som afholdtes indenfor Universitetets Mure. Studenterne kaldtes enkeltvis op ved Navn og forhørtes. De fleste vidste Lidet eller Intet om Førernes Hensigt; der var kun nogle faa, deriblandt Robert Emmet, hvis pludselige Udeblivelse lærte deres Kammerater, hvor dybt de havde været indviede i de forraadte Planer. Den døde Taushed, der daglig fulgte deres Navne, hver Gang de raabtes op, gjorde et rystende Indtryk paa Moore.

Han selv viste sig under sit Forhør som den brave lille Student han var; han erklærede den frygtede Lord Fitzgibbon i Ansigtet, at han ikke vilde aflægge den Ed, der afkrævedes ham, uden under det Forbehold ikke at besvare noget Spørgsmaal, som kunde bringe en Kammerat i Ulykke, og udholdt med mandig Fatning de Vredesudbrud, som fulgte. Da han ikke havde været Medlem af *United Irishmen* og i Virkeligheden ingen Kundskab havde til Selskabets Planer, frigaves han hurtigt.

I de Aar, som nu følger, falder Moores første Optræden som Digter. De Rædsler, som ledsagede Oprørets Undertrykkelse, afgav ham intet Stof til Poesi; dertil stod han dem altfor nær. Emmet var bortrejst, Paavirkningen fra ham for en Tid lang ophørt, politisk Digtning overhovedet umulig i Irland. Den unge Digter, der af Naturen var anlagt paa Frembringelsen af en lys og let Poesi, fulgte da den Vej, som laa aaben for hans Anlæg og hans Aar, han bearbejdede først de anakreontiske Sange, udgav dem ikke 20 Aar gammel med en Tilegnelse til Prinsregenten, som da var de Liberales Haab, og optraadte i 1801 med et Bind *Poems of Little,* især erotiske Digte, ungdommeligt sanselige og lidt letfærdige i deres Art. Den irske Letfærdighed minder meget om den, som ikke sjældent findes i Svenskernes erotiske Digte og har samme Præg af at være en Nationalejendommelighed.

Efterat Moore i nogle Aar havde flagret om i Londons bedste Krese, yndet og søgt for sine selskabelige Talenter og sin hele irske Omgængelighed, tvang hans Formueløshed ham til i 1803 at rejse til Bermuda-Øerne i Amerika for der at tiltræde en Plads som Admiralitets-Registrator. Han passede, som man kan tænke, slet ikke til denne Plads, lod den ogsaa efter en kort Tids Forløb udfylde af en Stedfortræder, og blev, da denne udviste svigagtigt Forhold og bedrog Staten for en større Sum, uden egen Skyld kastet i en ganske lignende Ulykke som Scott. Han erholdt som denne hjælpsomme Tilbud fra mange Sider og betalte sin Gæld dels ved formuende Venners Bistand, dels ved nogle Aars Sparsommelighed og samvittighedsfulde Flid. Hans amerikanske Rejse varede fra Oktober 1803 til November 1804. Han hjembragte fra Amerika de i andet Bind af hans Værker samlede amerikanske Breve og Poesier, hvis Naturskildringer er lige fremragende ved Farvegløs og Portrætlighed. Som ægte engelsk Naturalist har Moore større Ærgerrighed med Hensyn

til Ligheden end til Koloriten, og han er ikke lidet stolt af de mange Vidnesbyrd, han fra Indfødte og Rejsende har modtaget om disse Beskrivelsers Naturtroskab med Hensyn til Land og Folk. Den bekendte engelske Rejsende Kaptejn Basil Hall (den samme der besøgte Scott paa Abbotsford og som syg modtog Byrons Pleje i Venedig) paastaar, at Moores Oder og Epistler giver den smukkeste og nøjagtigste Beskrivelse af Bermuda, som findes, og viser hvorledes den sikkert smukkeste Sang derimellem *Canadian Boat Song,* saavel hvad Melodien som hvad Teksten angaar, er grundet paa de Sange, der virkelig synges paa Skibene der, dog saaledes, at Moore har bortkastet Alt, hvad der ikke var smukt og ejendommeligt i disse Sange. Og Moore fortæller selv, hvor nøje hans Beskrivelser endog af Landskaber og Træer holdt sig til Virkeligheden. I Anledning af Linjerne:

> Dèr med Venner, der følte som jeg, fandt jeg Læ
> under skyggende Tag af et Kalabas-Træ

modtog han omtrent 25 Aar efter fra Bermuda et Bæger, dannet af en af Frugtskallerne paa det Kalabas-Træ, der var ment, og hvori man havde fundet hans Navn indridset. Den fremmede Natur i hine Egne virkede befrugtende paa en Digteraand, som netop var anlagt til at modtage yppige og festlige Naturindtryk; de demokratiske og republikanske Statsforhold, hvortil han blev Vidne, tiltalte langt mindre den forfinede Digter, paa hvem den begyndende Verdensreaktion mod det 18de Aarhundrede var ifærd med at gøre sin Virkning. Hans Epistler om de amerikanske Samfundstilstande har kun Øje for Republikens Skyggesider. Han fik Foretræde hos Præsidenten; men Jeffersons skødesløse Klædedragt — blaa Strømper og Slæber paa Fødderne — skæmmede, som man mærker, i hans Øjne Billedet af den Mand, der havde udkastet den amerikanske Uafhængighedserklæring. Fremfor Alt forfærdedes han ved at træffe den franske Filosofi, der for ham som ægte Barn af hans Tid var lutter Gift og Synd, saa udbredt i den unge Republik*). Det var, skriver Moore mange Aar senere,

---

*) Alt har et vanskabt Barn fra Galliens Skoler
Filosofi, der fult med Synden boler,
i vrange Tanker, ussel Kunst fortabt,
af fine Hoveder, slette Hjerter skabt —
alt har sin Gift den udøst ogsaa her
og plettet Alt, der gør os Jorden kær.
Epistelen: *To the Lord Viscount Forbes.*

«det eneste Tidsrum af mit Liv, i hvilket jeg har følt mig tvivlende med Hensyn til Sundheden af den frisindede politiske Tro, som hvis Bekender og Talsmand jeg næsten bogstavelig kan siges at have begyndt mit Liv og efter al Sandsynlighed vil ende det.» Det kunde et Øjeblik se ud, som om Barndoms- og Ungdomsindtrykkene fra den mishandlede Fødeø var begravne under anakreontiske Stemninger, Rejseerindringer og det muntre Modeliv i Londons højeste, lethenlevende Krese.

Da udkom i Aaret 1807 de første Bind af Moores *Irske Melodier* — hans Adkomstbrev til Udødelighed. Alt, hvad hans stakkels Land havde følt og lidt i de lange Forsmædelsens Aar, dets Kvaler og Sukke, dets begejstrede Opsving, dets krigerske Kækhed og dets Smil gennem Taarer, Alt skimtes her spredt imellem Sange, der er skrevne ned i sprudlende, halvtvemodigt Letsind og erotisk Sværmeri. Det var en Krans, flettet af Vemod. Begejstring og Ømhed, en duftende Sørgekrans, som bestemt til at hædre en Afdød, der her blev slynget om hans Fædrelands Pande. Ikke at Irlands Navn tit eller gerne er nævnet; der forekommer overhovedet i disse Digte saa faa Navne som muligt — det var utrygt at nævne irske Egennavne. Men snart forherligede den Syngende sin Elskede i saadanne Udtryk, at man anede Erins Træk under hendes; snart talte den elskende Kvinde med en Højhed, saa man følte, ingen jordisk Kvinde var ment, og Udtrykkets Mystik forøgede som i de gamle kristeligt allegoriske Lovsange den poetiske Virkning.

Hvad var der sket i Mellemtiden mellem Moore's letfærdige Digtes Fremkomst og disse beundringsværdige Poesiers Undfangelse? Det er en lang og sørgelig Historie. De besvarer selv hint Spørgsmaal ved at neddysse Svaret. Allerede det fjerde Digt i Samlingen begynder:

> O aand ej hans Navn, lad det sove i Fred,
> hvor koldt og uhædret hans Lig blev lagt ned!
> Tavs, tung falder Taaren, hvor Navnet har sovet,
> som Natdug paa Græsset hist over hans Hoved.

Der var altsaa En, hvis Navn ikke burde nævnes, hvis Levninger laa vanærede i Graven og hvem tunge, tavse Taarer kun i Nattens Mørke turde begræde.

I Digtet, som følger derefter, hedder det atter uden Nævnelse af noget Navn:

Naar af den, som dig tilbad, tilovers kun blev
et Minde om Sorg, du har delt,
vil den flyde, din Graad, for det Ry, de fordrev,
fra et Liv, der blev ofret dig helt?
Ja græd, og fordømmer mig Fjenden til Skam,
din Taare skal slette hans Dom,
Thi Himlen kan vidne, skønt skyldig mod ham
var min Troskab mod dig fuld og from.

At den af Helten Tilbedte er Irland, ses ved første Blik; men som et Sørgeslør er atter kastet over ham, hvis Ry blev formørket af hans Fjender, og som, skønt kaldet skyldig af dem, kun var altfor trofast mod sin Elskte.

Man blade endnu noget længere frem i Samlingen og man støder paa et Digt, der er nøje knyttet til de to anførte, og som med milde Farver maler den Unævntes efterladte Brud:

Hun er fjern fra den Jord, som har skjult hendes Helt,
og Bejlere om hende smægter.
Men hun Ryg har dem vendt og en Taare har fældt,
hendes Hjerte i Graven ham ægter.

Hun synger vild Sang fra den Ø saa grøn,
hver en Tone, han elsked, hun vækker.
Ak, lidet *de* véd, hvem den Sang tykkes skøn,
hvad om Sangerskens Hjerte sig lægger.

Han sin Brud gav sit Liv, tog sin Død for sit Land,
de to kun han elsked og kendte,
hans Land skal ej glemme dets ypperste Mand,
og sin Brud han ej længe skal vente.

Grav hende en Grav, hvor Solnedgangens Fest
bebuder en straalende Morgens.
Den vil skinne paa Graven, lig Smilet fra Vest,
fra den Ø, der er hendes og Sorgens.

Læseren har alt anet, at den unge Helt, over hvem saa rørende Klagetoner lød, ingen anden var end Moores fordums Universitetsven Robert Emmet. Det er utvivlsomt hans Skæbne, der beaandede Moore til de ypperste Frihedsdigte blandt de irske Melodier. Medens som Følge af Revolutionen 1798 den ældre Emmet blev holdt fængslet paa Fortet St. Georges og derpaa forvist, lykkedes det Robert at undgaa Fængsling, men han benyttede straks og udelukkende sin Frihed i den Sags Tjeneste,

der havde bragt hans Broder i Ulykke, og hvortil han havde indviet sit Liv. Han rejste i 1802 til Paris og havde en Sammenkomst med Førstekonsulen, der iøvrigt gjorde det Indtryk paa ham, «at han ikke bekymrede sig mere om Irland end om Republiken og Friheden», desuden flere Sammenkomster med Talleyrand, hvis Væsen behagede ham ligesaa lidet, for gennem Aftaler med dem at forberede Oprettelsen af en uafhængig irsk Republik, støttet paa Alliance med den franske. Det var i det Øjeblik, da det ved Freden i Amiens en kort Tid genoprettede gode Forhold mellem Frankrig og England stod paa Nippet til at brydes. Bonaparte synes en kort Tid at have tænkt alvorligt paa en Landgang i Irland — endnu paa St. Helena beklagede han jo, at han ikke var gaaet til Irland istedenfor til Ægypten — og Robert Emmet ankom i November 1802 til sin Fødeø med bestemt Løfte om, at den franske Hærs Landsættelse skulde finde Sted i August 1803. Med rastløs Dristighed bragte han paany en Sammensværgelse over hele Irland i Stand. Efter hans Overbevisning var Revolutionen i 1798 strandet, fordi den havde savnet et Grundlag for sin Virken i Hovedstaden. For ham gjaldt det fremfor Alt om at bemægtige sig Dublin, særlig Slottet, hvis Porte stod aabne lige til om Aftenen. Dag og Nat vaagede han over Forberedelserne til Oprøret; en Mængde Huse var lejede i Dublins forskellige Kvarterer, hvor der uafbrudt fabrikeredes Vaaben, Kugler og Krudt; han havde selv bestandig en lille Stab af femten Personer om sig, næsten alle Almuesmænd, der arbejdede under hans Opsigt, og han nød den Smule Hvile, han undte sig, i et af Krudtmagasinerne, udstrakt paa en Madras. Skønt mere end tusind Personer var indviede i Sammensværgelsen, fandtes der dog ingen Forræder imellem dem, og den blodtørstige Øvrighed havde ikke den fjerneste Anelse om hvad der forberedtes. Emmets Formue gik fuldstændigt med til Indkøbene, men de Arbejdere, der tjente ham, modtog ingen Betaling for deres Gerning; «de arbejdede, sagde en af dem, hvem Forfatteren af *United Irishmen* traf som Olding, ikke for Penge, men for Sagens Skyld; de havde stor Tillid til Robert Emmet, de kunde have givet deres Liv for ham.» Da indtraf i Juli Maaned et uforudseeligt Tilfælde: et af Krudtmagasinerne sprang i Luften og dræbte to Mænd, af hvilke den ene udaandede i Robert Emmets Arme. Den næste Dag underrettede et protestantisk Blad Regeringen om at den sov paa en Mine. Man maatte, ufærdig som man var og

uden at oppebie Franskmændenes Ankomst, bryde løs, hvis man ikke vilde udsætte sig for en Tilintetgørelse uden Kamp. Den 23de Juli stod en mandig Kundgørelse rettet til Irlands Befolkning, forfattet af Robert Emmet selv, opslaaet paa Gaderne i Dublin; men da Aftenen kom, og han i Spidsen for en Skare forsøgte Slottets Overrumpling, maatte han med Bitterhed sande, hvor upaalidelige hans Landsmænd var i et farefuldt og afgørende Øjeblik. Alt som man nærmede sig Slottet, tyndedes Skaren omkring ham stedse mere; da man stod for dets Port, var der neppe en Haandfuld Trofaste tilbage og alt Haab om et heldigt Udfald slukt overfor den nu aarvaagne og velbevæbnede Fjende. Det lykkedes i den første Forvirring Førerne at undkomme til Wicklows Bjergegne, og her samledes de allerede næste Dag i en afsides liggende Dal for at raadslaa. De fleste var overbeviste om, at Intet endnu var tabt: et Signal — og Irland vilde rejse sig som én Mand o. s. v., Robert Emmet alene havde mistet alle Illusioner og viste med Klarhed sine Venner, at en fortsat Stræben i dette Øjeblik og med Stridsmænd, som de udisciplinerede Oprørere afgav dem, kun vilde føre ny Blodsudgydelse over Landets allerede saa haardt prøvede Befolkning. I det Øjeblik, man skiltes, opfordrede man fra alle Sider Emmet til at fly; en enestaaende Lejlighed frembød sig dertil med Fiskerbaade, som tilhørte Oprørerne. Da erklærede Robert Emmet med nogen Forlegenhed, at han nødvendigvis endnu engang maatte til Dublin for at tage Afsked med en Person, der var ham saa kær, at han ikke kunde forlade Irland for mange Aar uden et Gensyn med hende. «Han maatte se hende, om han saa skulde dø tusinde Gange derfor.»

Soldaterne søgte ham overalt, hans trofaste Husholderske, en ung modig Pige, blev forgæves prikket med Bajonetter over hele Legemet og underkastet «Halvhængningen»; hun vilde Intet røbe om hans Opholdssted. Endelig fandt man ham, lammede ethvert Flugtforsøg ved et Pistolskud i Skulderen og arresterede ham. Da den Major, der bemægtigede sig ham, vilde undskylde Skuddet, svarede han kort, at Alt var tilladt i Krig *(all is fair in war)*.

Et Par Dage efter sin Fængsling skrev Robert Emmet et Brev til den unge Pige, for hvis Skyld han havde udsat sit Liv. Det var Frøken Sarah Curran, Datter af den berømte Advokat, hvis Navn saa hyppigt forekommer i Byrons Poesier, de irske

Anklagedes ufortrødne og begejstret veltalende Forsvarer i 1798, en af Landets mest ansete og anerkendte Mænd. I hans Hus havde Robert Emmet som ganske ung færdedes meget; men da Curran opdagede hans og Datterens varme Interesse for hinanden og frygtede, at Emmets politiske Retning skulde tilintetgøre hans Fremtid, havde han skilt de to unge ad, og det var mod hans Vidende, de bestandig havde vedligeholdt Brevveksling med hinanden. Fangevogteren, der lod sig give en stor Sum for at bringe Emmets Brev til dets Adresse, bragte det straks til Statsadvokaten. I sin Angst for at have blotstillet den, han elskede, skrev Emmet øjeblikkeligt til sine Dommere, og da han vidste, hvor stor Frygt man nærede for hans Veltalenhed, tilbød han, selv at erklære sig skyldig for Retten og tilmed ikke sige et Ord til sit Forsvar, hvis man til Gengæld vilde lade være at inddrage hans Breve til Frøken Curran i Processen. Forgæves, næste Dag allerede lærte en Husundersøgelse den fortørnede Curran det inderlige Forhold, der bestod mellem Emmet og hans Datter. Om selve Sagens Udfald var der ingen Tvivl; den Anklagede kendte sin Skæbne. Da Fængselsdirektøren en Dag overraskede ham, flettende en Haarlok, som Frøken Curran havde skænket ham, saa han op og sagde: »Jeg fletter den for at kunne have den hos mig paa Skafottet.» Paa hans Bord fandt man en yderst omhyggeligt udført Pennetegning: hans eget Portræt, slaaende ligt, Hovedet skilt fra Kroppen, Legemet udstrakt ved Siden af.

Processen begyndte Kl. 10 om Morgenen. Efterat Statsadvokaten i sin Tale havde forsikret, at denne Sammensværgelse ingen anden Virkning havde havt end yderligere at lade Irlands Kærlighed til dets Konge komme til Udbrud, bad Robert Emmet til Svar kun om at følgende Paragraf af den foreløbige Regerings Kundgørelse, som han havde forfattet, maatte blive læst højt: »Fra nu af er al Brug af Piskning og Tortur forbudt paa Irlands Grund og kan ikke under noget Paaskud genindføres.» Derefter fulgte en Tale af en modbydelig irsk Renegat, det forhenværende Medlem af Oprørspartiet Lord Plunket, der som offenlig Anklager overvældede Emmet med Haansord. Saa rejste denne sig og holdt med den visse og nære Død for Øje en Forsvarstale, som endnu den Dag idag enhver Irlænder kender. Han sagde, at hvis han, naar han var bleven erklæret for skyldig, kun skulde lide Døden, vilde han ikke have trættet de Tilstedeværendes Op-

mærksomhed; men den Dom, som overgav hans Legeme til Bøddeløksen, vilde tillige overgive hans Navn til den offenlige Menings Dadel, og derfor vilde han tale. Til Dommerens støjende Afbrydelse svarede han med fuldkommen Ro: «Jeg har hørt sige, Mylord, at Dommerne undertiden betragter det som en Pligt at høre med Taalmodighed og tale med Humanitet», og fortsatte sin Tale med saa høj Røst, at man tydeligt hørte den ved Retssalens ydre Døre, og dog uden at der var det ringeste overdrevent eller deklamatorisk i hans Foredrag; hans Stemme var tvertimod, siger Madden, som hørte ham, behersket med den største Finhed, han gik frem og tilbage mod Skranken med visse Bevægelser, der var ham ejendommelige og som havde deres Ynde. Tredive Aar efter taler Vidnerne til denne gennemtrængende Veltalenhed endnu ikke uden Sindsbevægelse om den Gratie og den Højhed, hvormed han trodsede sine Dommere. En Korrespondent til *Times,* der ubetinget fordømte selve Oprøret, skrev i sit Brev om Emmet: «Men det maa jeg tilstaa: han var stor midt i sine Vildfarelser. Da han paa Processens Dag, i det Øjeblik Graven aabnede sig for at modtage ham, rystede selv Rettens Mure ved sin Veltalenheds Energi og Glans, saa jeg den Snog, som hans Fader havde næret ved sin Barm (Lord Plunket), skælve under hans Blik, og det Udskud af Menneskeheden, der dømte ham (Lord Norbury), blegne og skælve paa sin Stol.»

Emmet endte med disse Ord: «Mylords, I venter utaalmodigt Eders Offer. Alle de Rædsler, hvormed I har omgivet mig, har ikke formaaet at isne det Blod i mine Aarer, hvorefter I er saa begærlige, og om faa Timer vil det skrige om Hævn til Himlen; men Taalmodighed endnu. Jeg har kun faa Ord at sige; jeg gaar til min kolde og stumme Grav; mit Livs Lampe er næsten slukt. Jeg har for mit Lands Skyld skilt mig fra Alt, hvad der var mig dyrebart i dette Liv, fra min Sjæls Afgudsbilled, mine Følelsers Genstand. Min Bane er tilende; Graven aabner sig for at modtage mig, og jeg synker i dens Favn. Jeg har kun én Begæring at stille ved min Afsked fra denne Verden, det er, at den vil skænke mig sin Tavsheds milde Gave. Lad ingen Mand skrive min Gravskrift, thi da ingen Mand, som kender mine Bevæggrunde, nu vover at forsvare dem, saa lad ikke Fordom eller Uvidenhed sværte dem. Lad dem hvile i Mørke og Fred. Lad mit Minde synke i Glemsel og min Grav forblive uden Ind-

skrift, indtil andre Tider og andre Mænd kan vise min Karakter Retfærdighed. Naar mit Land indtager sin Plads mellem Jordens Nationer, lad da og ikke før da min Gravskrift blive skreven. Jeg har talt ud.»

Dommen faldt og lød paa, at Robert Emmet skulde først hænges, saa halshugges endnu samme Nat Kl. 1. Klokken var 11, da han blev ført tilbage til sit Fængsel. Han standsede paa Vejen foran et Cellegitter, bag hvilket en af hans Venner sad, og sagde til ham: Jeg skal hænges imorgen. — Man undte ham ikke Ro de sidste Timer. Man kørte ham ti engelske Mil ud i Landet af Frygt for at han skulde blive udrevet af Fængslet med Vold. Først da befriede en menneskekærlig Fangevogter ham fra Jernene, som man havde lagt om ham med en saadan Raahed, at Blodet sprang ud af hans lemlæstede Lemmer, og den samme Mand gav ham Noget at spise; thi fra Kl. 10 om Morgenen af, da Processen begyndte, havde han ingen Næring faaet. Saa faldt han i en kort dyb Søvn, vaagnede og benyttede de faa Øjeblikke, han havde tilbage, til at skrive Breve, et til sin Broder i Amerika, et til Frøken Curran's Broder og et til hende selv, da han blev afbrudt af en Ven, som ønskede at se ham sidste Gang. Roberts første Ord til ham var, hvorledes det gik hans Moder, og Vennen maatte da dybtnedbøjet meddele ham, at hun var død to Dage forud af Græmmelse. Med Ro havde hun set den ene af sine Sønner forvist for Irlands Skyld, med Fasthed havde hun bestandig opmuntret Robert paa hans Vej; men da hun saa den Søn, der var hendes Livs Stolthed, ikke tre og tyve Aar gammel indviet til en saa frygtelig Død, brast hendes Hjerte. Robert modtog Efterretningen med Fatning og svarte: «Det er bedre saaledes.» I Brevet til den unge Curran skriver han: «Jeg har aldrig for min egen Skyld ønsket Embeder eller Æresbevisninger; jeg vilde ikke have bekymret mig om Ros af Nogen, men jeg havde ønsket i Sarahs straalende Ansigt at kunne læse, at hendes Mand var agtet.» Hans Haandskrift i dette Brev er saa fast og regelmæssig som nogensinde. Kl. 1 blev han hentet til Skafottet. Saa stort var det Herredømme, hans Væsens Blidhed og Ynde udøvede over alle raa Naturer, at en af Fangevogterne, da Emmet ført af Sherifferne og fulgt af Bøddelen gik ud af Fængslet, sagde ham Farvel med strømmende Taarer; den Fangne, hvis Arme var bundne, bøjede sig og kyssede Manden paa Kinden, og denne Mand, som tyve Aar

igennem var bleven hærdet og vænnet til Fængselsoptrin, faldt uden Bevidsthed om for hans Fødder. Ved Skafottets Fod gav Robert Emmet en af sine Venner det Brev, han havde skrevet til Frøken Curran, men Vennen blev fængslet og Brevet kom hende aldrig i Hænde. Han tog selv sit Halstørklæde af og hjalp til med at lægge Strikken om sin Hals. Bødlen viste det afskaarne Hoved til Folket og raabte med høj Røst: Dette er Hovedet af Robert Emmet, en Forræder. — Ikke en Lyd hørtes til Svar.

Næste Dag stod i Regeringsbladet *London Chronicle*: «Han forblev til det sidste Øjeblik den Samme, som han viste sig at være under Retssagen igaar, lagde samme Blanding af fornem Skødesløshed og Frækhed for Dagen, og syntes at spotte de frygtelige Omstændigheder, hvorunder han befandt sig. Intet kunde mindre ligne den sande Kristens Ro. Gud bevare os for Folk med slige Grundsætninger! Ikke desmindre har vi aldrig set et Menneske dø som han . . . han var en afgjort Vantro, og til Præsten, som ledsagede ham, sagde han: Jeg takker Dem for den Ulejlighed, De gør Dem; men den er unyttig; mine Ideer om dette Punkt har allerede længe været meget bestemte, og dette er ikke et Øjeblik, i hvilket jeg kan forandre dem.» Saaledes talte den officielle Presse; det undertrykte Irland tav om sin treogtyveaarige Yndlings Skafot og tro mod hans Bud satte det ingen Indskrift paa hans Grav.

Men da Moores *Irske Melodier* kom ud, da hørte man med Et i disse Sange et helt Folks Smerte og Harme stige og synke, hviske og raabe, klage og mumle som Havets Bølger og med et Naturelements uimodstaaelige Magt. Der var snart ikke og er den Dag idag ikke en Bonde paa Irland, som ikke kender Sangen: *Naar han, som dig tilbad.* I Amerika læses Robert Emmets sidste Tale endnu den Dag idag i Skolerne. Den er Evangeliet for Irlands Frihedsstræben. Men underligt nok: ikke Robert Emmets heltemodige Død gjorde ham saa berømt blandt hans Landsmænd som hans rørende Kærlighedshistorie. Hans Brud stod for det irske Folk som Heltens Enke og var Genstand for en stille Ærefrygt. Hendes Ulykke forøgedes end mere ved at hun levede i en engelsksindet Kres, der vel beklagede Robert Emmet, men mente, at han havde fortjent sin Skæbne. Nogle Aar efter Emmets Død lærte hun en engelsk Officer, Kaptejn Sturgeon, at kende, der rørt af hendes forladte Stilling mellem Fremmede og

indtaget i hendes Ynde tilbød hende sin Haand. Efter længere Tids Vægring modtog hun hans Tilbud. Han vilde bosætte sig med hende i Italien, da hendes Helbred var nedbrudt. Hendes Udseende var, siger Admiral Napier, der saa hende i Neapel, «en vandrende Billedstøttes». Hun døde faa Aar efter paa Sicilien langt fra det Land, hvor hendes unge Helt sover. Washington Irving har skildret hende i sin smukke Skitse *Det knuste Hjerte* i *The sketch book*. Men hendes skønneste Mindesmærke er Sangen *Hun er fjern fra den Jord, som har skjult hendes Helt**).

Dog den Enkeltes Ulykke er jo i *Melodierne* kun et Sindbillede paa det hele Folks og en Personliggørelse af den almindelige Smerte. Vi kommer til Sange, i hvilke det er som om alle Irlands Sønner og Døtre jamrede over den sørgelige Udgang af den store franske Revolution og af de Forhaabninger, alle Folk, men dette mere end noget andet, havde sat til Republikens Varighed og Sejr. En saadan Sang er den rørende:

Det svandt for bestandig, det Lys, vi saa dæmre

med dens vilde Klage over at hin første Frihedsstraale, som Menneskeheden har velsignet, atter er forsvunden og i sin Forsvinden ligesom har gjort Trældommens og Sorgens Nat dybere og mørkere end den var, men dybest og mørkest for Erin. Moore hæver sig til den højeste og ædleste Flugt i en Strofe som denne:

Højt svang sig dit Haab, da hin Glans du saa straale
omkring dig igennem de tykkeste Sky'r,
da Sandhed ej længere Baand vilde taale,
men sit Banner slog ud som en Morgen, der gryr
O, aldrig skal Jorden se noget saa Prægtigt!
Havde da en Befrielsens Hymne samdrægtigt
forenet Nationernes Stemmer, hvor mægtigt
var Erin den først blevet istemt af dig!

Og Digtet slutter med Forbandelser over den letsindige Slægt, der var uværdig til Sandhedens Velsignelse, men «lig Furier kærtegnede Frihedens unge Haab og døbte det i Blod.» Andre Digte

*) Madden: *United Irishmen.* — *Robert Emmet* (Anonym, men forfattet af Fru d'Haussonville).

er mere truende, skønt Truslen overalt er poetisk og dulgt. Læs f. Eks. Sangen: *Lay his sword by his side*:

Nu læg ved hans Side hans tapre Sværd!
nær hans Hovedgærd hvile det nu!
Det har tjent ham saa godt, det bør være ham nær,
som det Sværd brast aldrig hans Hu.

. . . .

Dog det er, som jeg hørte en Røst fra hans Grav,
en Genlyd af den, som engang
Krigsløsenet: Spræng Eders Lænker! gav,
og det hvisker fra Graven trang:
Skønt jer Høvdings Sol for bestandig sank,
sænk hans Sværd ej i Søvn uden Blu
paa uhæderlig Vis! Dets Klinge er blank,
det har Sejrens Liv i sig endnu.

Hvis en Fremmed, uværdig at svinge slig Skat,
sig forgreb paa dit stolte Jern,
da forbliv som fasttryllet i Skedens Nat
eller gengiv den Døde hans Værn!
Dog griber en Haand dig, der fri har lært
dig at føre med truende Bryn,
da spring, naar du kaldes af Alt, vi har kært,
fra din mørke Skede som Lyn!

Det Digt, som ligefrem er rettet mod Prinsregenten, er det strengeste og mest højsindede af dem alle. Han er vel ikke nævnt deri, men man forstaar først Digtet, naar man véd, at det er ham, som er ment. Det er Sangen *When first I met thee, warm and young*. Erin taler her som Kvinde, hun skildrer sin gode Tro til den unge Kongesøn, sin Tillid til de Løfter han gav som ung og varm, sin Fastholden ved sin Tro, endog da hun saa ham forandres; hun vilde, selv da hun hørte om hans Fejl, se Glimt af fremtidig Hæder i dem — men nu da Ungdommens Tiltrækning er flygtet fra ham og ingen af den modne Alders Fortrin traadt i Stedet, nu da de, som engang elskede ham, skyr ham, og selv hans Smigrere foragter ham, nu vilde Erin ikke give en af sine rene Taarer for al hans skyldbetyngede Pragt. Men der vil komme den Tid, da endog hans sidste Venner forlader ham, og da han forgæves vil strække sine Hænder ud efter hende, som han har mistet for bestandig, da vil hun sige:

Skønt aldrig tabt jeg gav,
hvad nytted Smæden stort mig!
Had kan ej ønske dig mer lav
end Skam og Skyld har gjort dig!

Wordsworth skrev Kærlighedserklæringer til England, da det var sejrrigt og stort, Scott besang Skotland paa en Tid, da dette Land var begyndt i lykkelig Blomstring at hævde sin Plads ved Siden af Søsterriget, men Moore sendte sine brændende Sange til et Land, der laa ydmyget og blødende for sine Bødlers Fødder. Han siger i Digtet *Remember thee*:

Dig huske! Ja, er du end nok saa fortabt,
saa længe der Liv i mit Hjerte er skabt.
Din Taage, din Regn og den Kval om din Mund
er mig mer end Alverden i sollysest Stund.

Var du Alt, hvad jeg ønsked dig, hædret og stor,
Jordens Blomst, Havets Perle og Fjendernes Gru,
jeg vilde dig prise med stoltere Ord,
men hvor kunde jeg elske dig dyb're end nu!

I alt, hvad han har frembragt, mindes da Moore ogsaa Irland. Hans store østerlandske Digt *Lalla Rookh,* der udkom i 1817, er udført efter de samvittighedsfuldeste Studier; der er her ikke en Lignelse, ikke en Beskrivelse, et Navn, et historisk Træk eller en Hentydning, der berører Noget, som ligger indenfor Europas Synskres. Alt uden Undtagelse viser Digterens Fortrolighed med Østens Liv og Natur. Men ikke desmindre begyndte Æmnet først at faa Interesse for Moore, da han saa en Mulighed til at benytte Kampen mellem Ildtilbedere og Muhamedanere som et Paaskud til at præke Fordragelighed i Overensstemmelse med den Lære, han havde givet sine Landsmænd i Digtet *Come, send round the wine* i de *Irske Melodier.* Ogsaa Læserens Interesse vaagner først i det Øjeblik, han aner Irland og Irer bag disse Gheber med deres fremmede Skrud. *The fireworshippers* er derfor Digtningens eneste helt vellykkede Parti. Selve Navnene Iran og Erin flyder efterhaanden sammen for Læserens Øre. Moore siger selv, at den Aand, som havde udtalt sig i de irske Melodier, først følte sig hjemme i Østen, da han kom til *Ildtilbederne,* og virkelig synes dette skønne Digt, hvis Helt er en ædel og ulykkelig Oprører, og hvis Heltinde

lever i en Kres, hvor hun altid hører ham omtale med Afsky, ligefrem beaandet af Mindet om Robert Emmet og Sarah Curran, Der er Lighed i mange Enkeltheder: Hafed har, kort før han kalder Gheberne til Oprør, flakket landflygtig om i Udlandet; Hinda maa under sin Hjerteangst for Hafed daglig høre om det Blodbad, som anrettes blandt Oprørerne. Og da Hinda dræber sig selv af Sorg over Hafeds Død paa Baalet, istemmer Digteren en Sang over hendes Lig, af hvilken hele Strofer, hvis Navnet *Iran* blot erstattedes med *Erin*, vilde kunne føjes til Sangen *She is far from the land* uden at man vilde føle et fremmed Element. Det hedder f. Eks.

Ej skal Landet, din Elskede dyrked, dig glemme,
skønt hyllet i Sorgens sorteste Lin,
Tæt, tæt op til hans skal dit Minde det gemme,
holdt frisk i dets Hjertes inderste Skrin.

Ja saa vidt gaar Ligheden mellem Stemningen i de irske Melodier og den, som hersker i denne asiatiske Epopé, at nogle Linjer af denne Digtning uden Tillempning kunde bruges til Motto for den Samling af alle Skriftstykker vedrørende det irske Oprør, der i Halvtredserne udkom med Titlen: *Rebellion book and black history.*

De lyder:

Oprør! du Ord, der skænder Mandens Værd
og uretfærdigt pletted tit og rapt
saa hellig Sag, som Tunge eller Sværd
har nogensinde vundet eller tabt,
hvor Mangen, skabt til Alles Vel,
sank ikke ramt af dette Ord,
hvem blot en Dags, en Times Held
let havde givet Navn af evigt stor.

Det var Moores polemiske Stilling som Irlænder, der gjorde ham det umuligt at se den store Politik i samme Lys, hvori den stod for Søskolen og Scott. Han sendte en Hagl af Vittighedspile imod den hellige Alliance. I de Lord Byron tilegnede Fabler, han har helliget det fromme Fyrsteforbund, driver han med elskværdig Dristighed Gæk med den europæiske Reaktion. Han drømmer f. Eks. at Czar Alexander giver et pragtfuldt Bal i et Ispalads, han har ladet opføre paa Nevaen (saaledes som

Kejserinde Anna engang gjorde det), og at alle «de hellige Gentlemen», der viser saa øm Bekymring for Europas Vel paa de store Kongresser, er budne sammen der for at undersøge, hvorledes den menneskelige Bevidstheds Strøm paa samme Maade som Floden kan holdes fast og gennemisnes, indtil den bliver i Stand til at bære «selv de tungeste Konger, nogen Sonet eller Ode har prist.» Fru de Krüdener har givet sit profetiske Ord paa, at der ingen Fare er derved. og at Frosten vil vare bestandig. Da begynder pludseligt fra alle Lofter og Vægge en ildevarslende Dryppen. Czaren danser vel endnu sin Polonæse, men han har al Møje med at holde sig paa Benene; Prøjsen, skønt vant til slibrige Veje, er meget nær ved at tumle; men neppe er den spanske Fandango begyndt, før en glødende Solnedgang sender sine Flammestraaler gennem Paladset. Man iler ud under et almindeligt: Frelse sig, hvem der kan! Men alle Udsmykningerne i Isen, de flakte Ørne, de kongelige Vaaben, tyske Rovfugle og franske Liljer, Alt smelter og opløser sig i Vand. — Hvorfor, spørger Moore, vil Fyrsterne ogsaa gøre deres Krumspring i Paladser uden Grundvold? — Han har, som man ser, stillet sangvinske Forhaabninger til den da lige udbrudte spanske Revolution.

I en anden Fabel fortæller han om et Land, hvor der fandtes et løjerligt Forbud mod Indførelsen af Spejlglas. Af hvad Aarsag? Fordi Kongefamilien dèr regerede i Kraft af sin overordenlige Skønhed, ligesom Folket adlød, fordi det var en Troessætning, at det var grimt. Ikke at finde Majestætens Næse smuk var Højforræderi; at finde sin Nabo kønnere end Folk i visse høje Stillinger var saare brødefuldt, og da man ingen Spejle havde, «kendte man ikke sig selv». Da sørger nogle skændige Radikale for at der paa Kysten strander et med Spejle ladet Skib — og Læseren begriber Følgen. I en tredje Fabel vender han tilbage til sit gamle Sindbilled *Ildtilbederne*; men mindre taalsom end i *Lalla Rookh* lader han disse, da man har ansat et Korps Lyseslukkere til at forhindre dem i den fredelige Udøvelse af deres Gudsdyrkelse, til en Afveksling gøre kort Proces med Slukkerne og kaste dem paa Hovedet ind i den Ild, de ikke vilde lade brænde i Fred.

Det ypperste Værk af Moores Lune og Spot *Familien Fudge i Paris*, der sprudler af Vittigheder over Bourbonernes nysoprettede, bovlamme Styre, vender sig tillige med modig Alvor mod Eng-

land. Det hedder her: «Medens tapre Hjerter og sanddru Aander nu allevegne tjener til Ofre for de Foragtelige og Faa, er England overalt den almindelige Fjende af Sandhed og Frihed, hvor de end gløder, og overalt den første Hjælper, hvor Voldsherskerne slaar løs; og England mindes om, at Forbandelsen stiger fra alle Sider over den Magtsyge og det selviske Hovmod hos det, som overalt kun søger sit Eget og træder al fremmed Ret under Fødder. Man gennemlæse særligt det fjerde og syvende Brev med deres Spotterier over Prinsregentens Ladhed og Fedme, og med deres frygtelige Udfald mod Castlereagh, der kaldes «hin Legemliggørelse af al Forraadnelsens Smitte og Stank, som Irland gav England til Skænk, ligesom det slagne Lig opsender Pest imod sin Morder.» Her findes ogsaa de mest hensynsløse Udfald mod de allierede Konger, «denne Bande af Vampyrer, der suger Blodet ud af det slumrende Europa.»

Det lyder meget slemt og meget farligt; Afstanden fra den ældre Digterslægt er tydelig nok; Springet herfra til Shelley og Byron synes ringe. Men i Virkeligheden er det meget stort og alle disse Udfald ikke *saa* alvorligt mente, som de forekommer. Det var ingen Forfægter af Irlands Selvstyre, som her talte Irlands Sag; thi Moore vilde ingenlunde have sin Fødeø løsrevet fra England, kun have den bedre og retfærdigere regeret. Det var ingen Republikaner, der her udtalte sig saa djærvt mod Kongerne, men en oprigtig Tilhænger af Kongemagten, der ønskede slette Konger afløste af gode. Det var endelig ingen Fritænker, der gjorde alle de voldsomme Udfald mod den hellige Alliances Hykleri, men en, om end oplyst, dog oprigtigt troende Katolik, der paa én Gang lod sine Børn opdrage til Protestanter og selv skrev en tyk Bog *En irsk Gentlemans Forskningsrejse efter en Religion* til Forsvar for den katolske Læres vigtigste Troessætninger. Med al sin tilsyneladende Ubundethed holdt Moore sig indenfor de Grænser og iagttog de Hensyn, som den Kres, hvori han levede, paalagde ham. Whiggernes Førere havde, straks da han kom til London, modtaget ham med aabne Arme, og Moore var og blev den erklærede Whigdigter, der i en lang Række af spydige og skemtefulde Breve, rimede Feuilletoner kunde man kalde dem, behandlede Dagens Spørgsmaal og de parlamentariske Begivenheder med glimrende Vid og prægtigt Salonlune i Whigpartiets Aand.

XIII

Moore var af Naturen anlagt til Munterhed og Lykke, ikke til ensom Kamp. Han var skabt til som de gamle irske Barder at sidde højthædret ved høje Herrers Bord og korte dem Tiden med Sang. Han bærer i den Grad Præget af en Lykkens Yndling, at han tit, naar han er mest alvorlig, dog synes halvt at spøge, lige modsat Byron, der, selv naar han spøger, er alvorlig, ja mørk. Moore leger med sit Æmne og kærtegner det, Byron sønderdeler det og vender sig fra det med Lede. Begge de to Venner lever i Skuet og Genfremstillingen af den ydre Natur, men naar Byron ser paa den, synes selv Solen at formørkes derved, medens Moore med sin Forkærlighed for Rosenrødt og Lys i Lys og Glimmer ligesom selv skaber «en Morgensol, der staar op om Middagen».

Heri ligger ogsaa, at man faar et ensidigt Billede af Moore, naar man, som vor Plan førte det med sig, fortrinsvis studerer ham som politisk Digter. Han er tillige en Erotiker og en af de ypperste og mest musikalske, som nogensinde har levet. Musiken i hans Vers er mere fuld end fin, men der er Trolddom i hans Sprogbehandling. En lokkende, blussende Sanselighed og en brændende Ømhed har i hans erotiske Poesier fundet Udtryk, hvis ørefaldende Velklang drager som Toner af Rossini. Lad Shelleys engelske Beundrere, vante til finere og for den Uindviede mindre let fattelige Harmonier, kun kalde disse Sange altfor søde *(oversweet)*; erotisk Lyrik kan ikke være for erotisk; Franskmændene siger: I Elskov er altfor meget ikke nok. Moore er ingen Mozart, men lyder det ikke næsten som en mozartsk Melodi, som en af Heltens eller Zerlinas Arier i *Don Juan,* naar det hedder:

> Den unge Majmaane svømmer, Glut!
> fra Ildorme Lyset strømmer, Glut!
> o Vandring sød
> i Lundens Skød,
> naar den søvnige Verden drømmer, Glut!
>
> (Aarestrups Oversættelse, lempet.)

Sange af Rossini og Moore beholder deres Værd, selv om Verden samtidigt har haft en Schubert og en Shelley. Ingensteds afspejler de engelske Digteres Ejendommelighed i dette Tidsrum

sig skarpere end i deres Erotik, paa samme Tid som den hele Tidsalders Naturalisme paa dette Omraade ses i sin skarpeste Modsætning til Overnaturlighederne i den tyske og franske Reaktionstids Skildringer af Elskov. Hvad Byron siger om sin skønneste Kvindeskikkelse, at hun var «*Naturens Brud* og Lidenskabens Barn» (*Don Juan* II, 202), og hvad han udtaler om Don Juan's og Haidi's Elskov: «Hos Andre er det en kunstig Tilstand, en Opiumsdrøm, fremkaldt ved altfor megen Ungdom og Læsning, i dem var det deres *Natur* eller deres Skæbne» (*D. J.* IV, 19), det gælder om de erotiske Skildringer i hele dette Tidsrum. Men kun i *Don Juan* har Byron malt en lykkelig Elskov. Hans erotiske Digte er lutter Kval og Klage. Det vidunderligste af dem alle *When we two parted* har Hulken i selve sin Rytme og udtaler Adskillelsens hele Smerte allerede i den Maade, hvorpaa Rytmen i den sidste Strofe ændres. Der er endnu en vis Lidenskabens Ro i de første Linjer:

Da vi to skiltes
i Tavshed og Kval
med bristende Hjerter
for Aaretal.
Bleg var din Kind og kold,
Kysset mer koldt.
Alt mig da varsled hvad
nu du har voldt.

Men al Kærlighedens Jammer er udtalt i disse Slutningslinjernes korte og stødende Tonefald:

Som vi hemmeligt saas,
er min Sorg nu tavs.
Ak, din Sjæl var Skum
saa falsk som et Havs.
Skulde paany jeg dig
træffe ad Aare,
hvordan vel hilse dig?
Tavs med en Taare.

Den Byronske Erotiks ejendommeligste Omraade er Elskovens Kval.

Thomas Campbell har ikke skrevet mange rent erotiske Digte — han foretrækker den kortere eller længere Kærligheds-fortælling paa Vers for det personlige Udbrud — men nogle af

dem er saa ømme i Tonen som Moore's eller Keats's. Og underligt nok, han bliver varmere, ømmere, friere i sin Udtryksmaade alt som Aarene gaar. Det er som gammel at han digter sin mest forelskede Lyrik. Han imødegaar den Indvending, at Aarene nu er komne for ham til den usanselige Elskov; han svarer med en Udæskning til Plato selv i hans Himmel, beder ham se ind i hans Elskedes Øjne og forsøge paa at føle platonisk.

Han synger om Elskovs flygtige Væsen, om de Lidelser, den Elskedes Fraværelse foraarsager; han tolker den unge Piges Kval, som haaber og venter paa, at den Elskede skal bestemme sig til at bejle. Men ejendommeligst er han som erotisk Digter, hvor han med et halvt vemodigt Smil tilstaar, at hans Hjerte er yngre end hans Aar, som i disse Strofer:

Den Gud, der engang i min Alder fandt Hindringer,
kom igen under Paaskud af søde Erindringer
og mig fik til at glemme, hvad gerne jeg lemper,
at Majmaaneds Knop blomster ej i November.
    Ak Tom! Væk er Fløjterne og Gigerne.
Skriv Salmer, ikke Sange for Pigerne!

Dog Aldren saa lidet med Visdom mig fylder,
at med Aarene Skønhed kun mer mig fortryller,
og den eneste Gave, Erfaring mig skænker,
er den friskeste Glæde ved Piger og Enker.
    Hvor ussel Visdom er, hvor fortrædelig!
naar man sidder hos en Glut, sød og glædelig.

Hos Keats er Erotiken, som det var at vente, tungtaandende, hed, sensuel og svælgende i Duft og Toner. Man læse denne mesterlige Strofe:

Løft Klinken! aa sagte, lemfældigt, mit Godt!
    Alt er tabt, hvis den Klinke blot klirrer en Smule.
Godt gjort! — nu din Mund og en Blomsterbænk blot!
    Lad den gamle Mand sove og Maanen sig skjule.
Den Knop drømmer om dig. Udsprungen ved Barmen,
den tager vor Varme for Morgenvarmen.
    Skovduen skal kurre saa ømt som den lyster,
    mens til Melodien jeg kysser og kryster.

Shelleys Erotik er overaandig og smeltende sanselig paa én Gang. Den minder om Correggios. Hos Shelley som hos Correggio smelter Udtrykket for den højeste Hengivelse sammen med

Udtrykket for den heftigste sanselige Rus; hvad han skildrer er den erotiske Dødskamp. Man læse f. Eks. den indiske Serenade:

O løft fra Græsset mig.
Jeg mattes, daaner, forgaar.
O lad din Elskov regne i Kys
paa min Mund, mine Øjne, mit Haar.

Min Kind er kold og farveløs.
Vildt Hjertet slaar i mit Bryst.
O pres mit Hjerte tæt op imod dit,
hvor det vil briste af Lyst.

og man sammenligne hermed den fuldstændigt henrevne Slutning af *Epipsychidion*:

Min Aande blandes skal med din. Vi favnes
og vore Pulse slaar i samme Takt,
mens, stumt veltalende med større Magt
end Ords Veltalenhed, i henrykt Dvælen
nu vore Læber glemmer, mørkner Sjælen,
der brænder mellem dem. Hvor Livet vælder,
som koger i vort Væsens skjulte Celler,
skal Kilderne, der springer inderst inde,
i Elskovs gyldne Renhed sammen rinde
som Fjældets Kilder under Morgensolen.

. . . .

Eet Haab i tvende Viljer og én Hu
i dobbelt Sjæl, ét Liv, én Dødens Gru,
én Himmelfryd, én Helvedkval, én fælles
Udødelighed, fælles Undergang!
Ve mig, jeg kan ej mer, jeg overvældes.
De Ord, der som en vinget Sang
til Elskovsverdnen skulde stige smukt,
som Lænker binder de min Ildsjæls Flugt,
den aldrig hine Højder naaer.
Jeg stønner, synker, skælver og forgaar.

Er Byrons Kronland den ulykkeligt eller ensomt Elskendes Kval, saa er Shelleys, som man ser, den lykkelige Elskovs Smerte, Selvtilintetgørelsen i den lykkelige Kærligheds Henrykkelse. Men netop fordi begge de store Digteres erotiske Omraade er saa snevert afgrænset, har ingen af dem skrevet mange erotiske Digte eller havt et Midtpunkt for sin Frembringen paa dette Felt.

Moore derimod er født Erotiker som Christian Winther er det. Han har den erotiske Fantasi, som andre Digtere den erotiske Lidenskab. Han elsker Alt, hvad der er smukt, fint, udsøgt, blødt og lyst, for dets egen Skyld uden at behøve nogen fremhævende Baggrund dertil. Han meddeler aldrig nogen begivenhedsrig Fortælling, opstiller aldrig nogen mægtig Kontrast, undergraver aldrig med dyb Grublen. Han elsker Træets Blomster, ikke dets Rødder. De Genstande, der fængsler ham, fængsler ved første Indtryk, de er skønne og blændende, de glimrer for Sansen, de henriver Øjet og Øret mere end Hjertet, de ombyttes med andre med samme Egenskaber; det er en evig Glimten og Flagren. Men alle stærkt erotiske Digtere har Sommerfuglenatur. Der gives i dette Punkt ingen mere slaaende Modsætning end den mellem Wordsworth og Moore. Den første vælger med Vilje Æmner, der er ringe og frastødende, ja stygge i sig selv, for at udruste dem med en sædelig eller aandig Skønhed; den anden afskyr Menneskelivets smudsige Enkeltheder, viger tilbage for alle dets skarpe Genvordigheder og omgaar Moralen med et Wielandsk Smil og Buk. Nødes han til at tage det Uskønne med, da kaster han gerne først et blødt og glimrende Slør derover. Man har bebrejdet hans Stil dens Overlæsselse med prægtige Tillægsord, dens Tilbøjelighed til at lade enhver Lidenskab tabe sig i en Lignelse, dens hele urolige Glimren og Glitren — man har kaldt den kunstig i Sammenligning med Wordsworth's. «Kunstig! udraaber en af hans irske Beundrere, og det naar ethvert Menneske kan nyde Moore's Digte, medens man maa skabe sig en ny Smag for at nyde Wordsworth's!» Behøves der, maa man vel spørge, Studium og udviklet Smag til at nyde det Naturlige og kun almindelig Følelse til at glæde sig over den kunstige Skønhed? Wordsworth og Coleridge var Digtere for en bogligt dannet Læseverden, Moore var Digter for et Folk. Hvad man kan indvende mod ham, følger af hans naturlige Begrænsning, den, at han er Musiker og Kolorist, ikke Tegner; han er ude af Stand til at tegne eller beskrive en *hel* Genstand, han maler kun særskilte Egenskaber ved skønne Genstande. Han forherliger en Blussen, et Smil, en Stemmes Velklang hele Strofer igennem, han giver snarere en Fortegnelse over Skønheder end skønne Omrids, og tager man Voltaires gamle fine Begrebsbestemmelse af Kærlighed: «Naturens Stof, som Indbildningskraften har broderet», saa finder man i Moores erotiske Digte ofte Broderiet

saa pragtfuldt og overdaadigt, at det neppe lader Stoffet skinne igennem. Men derfor er og bliver det dog Naturens.

Og det er ikke mere end billigt at tilføje, at i Moore's bedste og beundringsværdigste Digte er hin Billed-Overdaadighed fuldstændigt forsvunden. Hvor den ægte irske Vemod har behersket hans Sjæl, har den pustet al Flitteren bort og naaet et evigt Udtryk. *Take back the virgin page* og især *The last rose of summer* er ligesaa simple i Stil som fuldendte i Versemaal. Disse Digte har slet ingen Lignelser. Og ikke en eneste Lignelse findes heller i den lille yndige Sang, der, trods sin Korthed, for Irland har faaet en Nationalepopés Betydning, det simple Digt om den unge dejlige Pige, der smykket med sjældne Ædelstene og end mere udsat ved sin fuldendte Skønhed trygt gik gennem Irland fra den ene Ende til den anden, sikkert stolende paa, at dets Sønner elskede Æren højere end Kvinder og gyldne Skatte. (*Rich and rare* o. s. v.) Om den, der har skrevet en saadan Sang, kunde Byron med Sandhed sige de hædrende Ord: Moores *Irske Melodier* vil gaa til Efterverdenen med deres Musik; og begge vil vare saalænge som Irland eller som Musik og Poesi.

Moores Levned var lykkeligt. Han giftede sig, 31 Aar gammel, med en smuk og elskelig Pige (en Frøken Dyke), og levede i et fuldstændigt harmonisk Ægteskab med sin trofaste «Bessy». Hans Kaar var vel ikke altid gode, men fra det Øjeblik af, da hans Ry var almindeligt anerkendt, havde han en rigelig Indtægt af sine Skrifter. Han, som i sin Humoreske *Grand dinner of Type & Co.* har ladet de rige Boghandlere — lig Sagntidens Krigere, der efter Døden drak Mjød af deres Fjenders Kranier — drikke deres Vin af fattige Skribenters Hjerneskaller, havde personligt ingen Grund til at klage over sin Forlægger. Denne tilbød ham f. Eks. 3000 Pund for *Lalla Rookh,* før han saa en Linje af Digtet, og gav ham 4200 Pund for hans fortræffelige Levnedsbeskrivelse af Byron. Moore blev ligeligt fejret af Irlændere og af Engelskmænd. Man gjorde 1818 Festmaaltid for ham i Dublin, hvor han hyldedes af Alt, hvad der udmærkede sig i Literatur og Politik, og da han i 1822 kom til Paris, gjorde den britiske Adel der et Festmaaltid for ham. Først Alderen bragte ham Genvordigheder, et svækket Helbred og Sorg af hans Børn. Han døde i 1852.

XVI

En Digter, der født i Skotland og ivrig skotsk Patriot som Walter Scott følte levende Deltagelse for Irland og har besunget irske Minder og irsk Folkesorg som Thomas Moore, der fremdeles sammensmeltede Kærligheden til de to underordnede Kongeriger med en ildfuld og krigersk britisk Nationalfølelse, er den fra en gammel Højlænder-Familie nedstammende *Thomas Campbell.*

Han var ikke blot en Nationaldigter i den Mening, hvori Wordsworth var det, men fra sin Ungdom af til sin Død en glødende Frihedselsker. Hans episke Digtninge og hans Ballader hæver sig ikke synderligt over tilsvarende Frembringelser af Wordsworth, men han havde en sand lyrisk Genius; han er den naturalistiske Gruppes Tyrtaios eller Petøfi. For ham var Fædrelandets Sag og Frihedens Sag én og den samme, og der er i hans bedste Rytmer en Friskhed, en Marchetakt, et Sving og en Ild, som for en Haandfuld udsøgte Sanges Vedkommende gør ham til de store Digteres Lige.

Hans Digt om Slaget paa Rheden gør nødvendigvis paa Danske et ringe Indtryk. Stoltheden over den Sejr, Nelson havde vundet over en saa meget svagere Fjende, hvis Magt her er pustet op til jævnbyrdig med Englands, er et Udslag af det rene Fædrelanderi. Men Side om Side med det staar det samtidigt skrevne Digt *Ye Mariners of England,* som er et Mesterværk og gennem hvis Vers man tror at høre den friske Havbrise slaa i britiske Sejl. Her er det den ægte Søn af Havets Dronning, der synger sin Moders Pris, idet han synger de britiske Sømænds.

Man agte paa den fejende, brusende Magt og Jubel, der er sammentrængt i syvende og ottende Linje af denne Strofe:

> I Englands raske Gutter,
> vor Kystvagt under det Flag,
> hvis Trods blev set i tusind Aar
> i Storm som i Vaabenbrag!
> Hejs kun paany den kry Standart
> til Kamp mod Englands Kontrapart
> og skyd snart
> kraftig Fart .
> mens de friske Vinde blæser,
> mens Slaget raser langt og lydt
> og Uvejrsstormene hvæser.

og man høre Stoltheden over England som Verdensmagten til Søs gennem disse Linjer:

Bretland savner ej Bolværk
og Taarne paa sin Skrænt.
Paa Bjergtops-Bølger gaar hun let,
har Hjem, hvor Sejl er spændt.
Med Torden fra sit Egedæk
hun skræmmer de truende Søer væk,
dæmper Brøl
om sin Køl
mens de friske Vinde blæser,
mens Slaget raser langt og lydt
og Uvejrsstormene hvæser.

Campbell's Liv var regelret og roligt. Han fik i Glasgow en fortræffelig Opdragelse, studerede i Edinburgh, offenliggjorde, 21 Aar gammel, sin Digtning *Haabets Glæder,* der, nu forældet, dengang gjorde Opsigt, og foretog for Honoraret en Rejse til Tyskland, under hvilken han opildnet ved Udsigten til en Krig med Danmark skrev nogle Digte, hvoriblandt det ovenanførte. Han giftede sig i London 1803 med sin Kusine, og levede som Forfatter, Foredragsholder og fra Aaret 1820 af som Tidsskriftsudgiver. Fra 1830 var hans Helbred og Livskraft knækket. Han levede til 1844 som en Skygge af sig selv.

Grundlaget for hans poetiske Evne var som hos alle de andre Digtere af denne Gruppe Friskheden af hans Naturopfattelse. Han har skrevet et Digt til Regnbuen, der trods en lidt prosaisk og ræsonnerende Indledning er et lille Mesterværk af Simpelhed og Fantasi. Han sætter sig tilbage i Forestillingen om hvad den ældste Menneskehed har følt ved Skuet af Regnbuen. Naar den viste sig, holdt hver Moder sit Barn i Vejret for at signe Guds Bue. Den har de første Hymner hilset, den har de ældste Digtere besunget. Og den Dag idag vækker den samme Følelser: «Hvor straalende dit Belte er, kastet over Bjerg, Taarn og By, eller afspejlet i det vide Hav, et tusind Favne nede! Mod hin mørke Baggrund synes din Skønhed saa ung, som da Ørnen første Gang fra Arken steg op i din Straalekrans.»

Om en ligesaa usvækket Natursans som dette Digt fra Campbell's unge Dage vidner et af de sidste, han har udført, Digtet *Den døde Ørn,* skrevet i Oran i Afrika. Der er her en Glæde

over Styrke og Vælde hos et Naturvæsen, som er særligt engelsk. Vistnok, siger han, kan Luftskipperen stige saa højt som Ørnen, men hans Baad har intet Ror, er et Bytte for Vejr og Vind; der er ingen Vilje i hans Fart. Anderledes var denne stolte Fugl; den kløvede Stormen; den stansede i sin Fart saa let som Araberen stanser sin Hest og holdt sig, naar den lystede, ubevægelig under Himlens Issepunkt, lig en Lampe, der hænger ned fra en mørkeblaa Hvælving. Under den var Bjergene Muldvarpeskud og Floderne lysende Traade. Saa skød den ned, hurtigere end en faldende Stjerne, indtil dens Skikkelse kastede sin Skygge over Jorden og Rædsel udbredte sig i Vildnisset ved Lyden af dens Vingeslag, Da steg den op paany. Der var et Udtryk af Ringeagt i alle dens Bevægelser, hvad enten den drejede sit kamsmykte Hoved for at se bag sig eller den laa vandret og udfoldede sin bøjede Vinges indre Hvidhed i yndefulde Kresbevægelser. — Og Campbell ser den for sig som den har svævet i Luften over rasende Søslag mellem Maurer og Kristne, ligegyldig for, hvem der vandt Sejr, fuld af Ringeagt for Menneskene, der nødtes til at pløje Dybet, medens dens Vinger med Lethed bar den til Algier eller til Korallundene, der blusser under Bona's grønne Bølger, og i én Time videre frem end det stolteste Skib kunde naa paa en Dag. Den har levet urørt af alt Menneskeligt og Jordisk; selv Jordskælvet, der (i 1790) rystede og tilintetgjorde Oran, og der under Tusinders Jammerskrig styrtede Kirker, Forter og Paladser i Grus, forstyrrede den ikke.

Der er her ikke blot Rigdom i Iagttagelsen, men Fantasi i Synet.

Dog størst er Campbell i sin Frihedsdigtning, i Poesier som *Men of England, Stanzas on the Battle of Navarino, Lines on Poland, The Power of Russia,* og i saa ædle og dybe Ytringer af aandeligt Frisind som *Hallowed Ground.* I slige Digte viser sig ret Campbell's aandelige Overlegenhed over Søskolens Digtere, der jo ogsaa godt forstod at forherlige Folkenes Uafhængighedskampe. Disse lovsang dem vel at mærke kun, naar de fandt Sted mod Napoleon, Englands Fjende; Campbell tager intet Hensyn af den Art, og han opmander titnok (ja udskammer undertiden) England i Frihedens Navn, medens England for hine Digtere simpelthen var Frihedens Arne.

Man agte i *Men of England* paa den Varme hvormed han hævder, at Mindesmærker om Tapperhed i Krig er intet mod

levende Frisind i Mænds Bryst. Frihedsmartyrernes Hæder er værd et hundrede vundne Slag.

Campbells Glæde over Grækenlands Befrielse er saa ægte som hans Sorg over Polens Fald. Men Digtet om Polen er mere brændende i sin Harme og sit Haab, i sin Sorg over at England ikke vover at kaste Handsken, og Digtet om Ruslands Magt er saa fuldt af Indsigt i den Fare, der truer Civilisationen fra Rusland, saa dybt i sin Opfattelse af hvad Polens Nederlag betyder, som var en Statsmand her bleven Digter. Der er Vægt i Ordene: «Var dette en almindelig Strid mellem Stater, kunde Britannia se paa Sejerherren og den Overvundne med roligt Blik og bære sin Oliebladskrans med Hæder; men dette er Mørket, der kæmper mod Lyset, Jordens modsatte Grundregler, der fægter om Herredømmet.» . Og der er Vægt i Linjen:

O polske Kongeørn! dit Fald blir skæbnerigt.

Digtet *Indviet Jord* er en i sin djærve Simpelhed ren og rund Protest mod al Overtro, hvad Navn den bærer, og en mandig Bekendelse af Friheds-Budskabet, som det 19de Aarhundrede har formet det. Hvad er indviet Jord? spørger Campbell. Har Jorden en Plet, hvor efter Guds Mening Mennesket ikke skulde staa rankt og frit, men bøje Knæ under Overtroens Svøbe? Nej, indviet Jord er der, hvor Læber stedtes til Hvile, som vor Kærlighed har kysset — dog den er ikke paa Kirkegaarden, men hvor Billedet af den Døde hviler urørt, i os selv. Et Kys helliger Stedet, hvor to Hjerter i Elskov fandt hinanden. Og Heltenes Kamp for Frihed og Død for Frihed lever i Hjerterne, selv om deres Aske spredes for Vinden, lever i Hjerterne som i indviet Jord, indtil Jordens hele Rige tilsidst bliver — indviet Jord.

Til den naturalistiske Gruppes største Digtere hører Campbell ikke; men der klinger i hans simple, stærke Patos en Streng af saa fuldttonende Lyrik, at den minder om de gamle græske Elegikeres. Skønt Skotte af Fødsel var han i sit Hjerte med Irland og var han britisk af Aand. Skønt lidenskabeligt national som Søskolens Digtere var han ubetinget kun Elsker og Forfægter af Frihed, og af Friheden som Guddom, ikke som Afgud. Han danner Overgangen fra Skotlands og Irlands Nationaldigtere til de tre store Emigranter i Datidens engelske Poesi.

XV

Paa den Tid, da England udadtil gik den hellige Alliances Ærind, indadtil undertrykkede Katolikerne og styrtede de lavere Klasser i Nød ved sin Begunstigelse af Landadelen, rejste stedse flere og flere Englændere bort fra deres Fædreland for som Frihedens vandrende Riddere ligesom at minde Europa om, at England til alle Tider havde gjaldt for Folkefrihedens fødte Beskytter. Saadanne Englændere var General Wilson, der under Bolivar befriede Sydamerika, og Admiral Cochrane, der først i den brasilianske og senere i den græske Frihedskrig gjorde sit Navn berømt. Til denne Klasse af Mænd hører *Walter Savage Landor*, den særeste og stolteste Aand i Tidsalderens poetiske Literatur.

Landor fødtes 30te Januar 1774 i Warwick, som Barn af en højadelig Familie og som Arving til fyrstelige Rigdomme. Han studerede i Oxford, opholdt sig 1802 i Paris, vendte tilbage, solgte Størstedelen af sit Familiegods for at købe Jord i et andet Grevskab, hvor han efter Tykke indførte alle mulige Arter af Forbedringer og Forskønnelser og stræbte at sikre sine talrige Forpagtere en langt bedre Tilværelse end den lavere Klasse i England ellers nogensteds førte. Han gav 70,000 Pund ud til disse Reformforsøg, som han satte i Værk med mindre Menneskekundskab end Begejstring for Menneskevel. Hans kærlige Iver blev af hans Undergivne misbrugt paa en skammelig Maade; man benyttede sig af hans Højmod og Uegennyttighed til at bedrage ham i den størst mulige Stil. Oprørt over sine Forpagteres Utaknemmelighed og slette Opførsel besluttede han at sælge alt sit Jordegods, selv de Godser, der havde været i hans Familiес Besiddelse i 700 Aar, for at leve som fri Verdensborger. Han udførte dette Forsæt i 1806.

Den spanske Opstand mod Napoleons Voldsmagt brød ud. Landor rejste til Spanien, udrustede for egne Midler et helt lille Troppekorps og kæmpede i Oprørernes Rækker. Han modtog i den Anledning en offenlig Takskrivelse fra den øverste Junta og Titel som Oberst i den spanske Hær. Ved Kong Ferdinands Genindsættelse paa Tronen sendte han Kongen sit Udnævnelsesbrev tilbage med en Skrivelse, i hvilken han erklærede, at han, skønt Spaniens Sag hengiven for stedse, ikke kunde have noget Berøringspunkt med «en Meneder og Forræder» som dets Konge. Man har i dette ene Træk Mandens Sindelag — fremfusende

og hensynsløst som det var, men stolt og stort. Der slog en uafhængig Høvdings Hjerte i denne Digters Bryst.

1815 bosatte Landor sig i Italien og blev der mere end 30 Aar i Træk. Først 1857 tog han stadigt Ophold i England (i Byen Bath). Han forblev hele sit Liv igennem en Dødsfjende af Voldsherredømmet i alle dets Skikkelser og Former, og en lidenskabelig Kæmper og Talsmand for Frihed paa alle Omraader. Til sin Død var han politiske Flygtninges og Forfulgtes trofaste Understøtter. Den indtraf først i hans 90de Aar 1864.

Hans lange ærefulde Liv omfatter en stor literær Virksomhed; han har skrevet dobbelt saa meget som Byron og mangt et Værk, som man ikke nærmer sig uden Ærbødighed. Men hans Poesi blev i det hele Tidsrum, vi gennemgaar, uforstaaet og upaaskønnet. Landor skrev uden noget Forhold til en Læseverden, uden af Kritiken at modtage anden Opmuntring end den at blive kaldt stiv og kold og mindes om at hans Engelsk lignede Oversættelser fra et fremmed Sprog; han opnaaede aldrig Skygge af Almenyndest og nød ikke en eneste literær Triumf. En halv Snes Aar før sin Død begyndte han at beundres og ved 1870 omtrent begyndte han at virke.

Kommer man fra Moore til Landor, da er det som kom man fra vuggende Bølger i Land paa fast Grund. Landors Hovedegenskab er en mandig Fasthed; han rager højt op i sin Samtid som Digter, men han er endnu større som Mand. Han er saa lidt læst, at man desværre næsten ikke kan forudsætte Noget af ham bekendt og ikke finder noget Støttepunkt for Udtalelser om ham i Læserens Erindring eller Fantasi, og han er ikke let at beskrive. Hans Fasthed fandt sit mest paafaldende Udtryk i en for mange skræmmende Selvfølelse. Der forekommer hos ham Sætninger som denne: «Hvad jeg skriver er ikke skrevet paa Skifer; og ingen Finger, end ikke Tidens egen, som den dypper i Aarenes Skyer, kan udslette det igen»*), eller Svar som dette paa Kritiken over hans *Opdigtede Samtaler (Imaginary Conversations)*: «Jeg har nu skrevet mere end hundrede af disse Samtaler; lad den dygtigste i Banden af mine Kritikere tage de ti daarligste af dem, og hvis han i ti Aar kan gøre noget saa Godt, saa vil jeg give ham et varmt Franskbrød og en halv Pot stærkt

*) Landor: *Imaginary Conversations: Landor, English Visiter and Florentine Visiter.*

Øl til Frokost». En ringere Mand vilde et saadant Hovmod have gjort komisk, Landor skæmmer det ikke; engang imellem klæder det ham endog. Det minder En undertiden om Schopenhauer's i sig selv ikke uberettigede, men ustyrlige og fordringsfulde Følelse af sit Værd; kun at Landor i sit Væsen var og blev den fornemme, fint dannede Gentleman af adelig Fødsel, medens Schopenhauer med sin fuldkomne Tilsidesættelse af Høflighedens Bud var og blev en stor Plebejer. Dog en enkelt Gang minder hans sære Sindelag med dets Heftighed i stor Stil og dets Frembringelser i endnu større om en Mand, hvis Navn er for stort, til at det skulde nævnes letsindigt, men som, skønt Landor uendeligt overlegen i Aand, maaske vilde have erkendt en Aandsbeslægtet i ham — den ensomme og barske Michelangelo.

Der var noget Strengt i Landors Natur, den Strenghed, som urokkelig Fasthed og fuldstændig Sanddruhed mod sig selv og Andre medfører. Der er i hans Værk en vis velgørende Haardhed. Digtet *Hyperbion* i *Hellenics* er et godt, ægte Landorsk Eksempel paa den:

Hyperbion var blandt Apollos Kaarne,
og Menneskene hædred ham en Tid lang
og Guden i ham. Andre sang dog fuldt
saa højt, og Drengebørn saa fuldt dem hylded.
Hyperbion, som da blev mere vred
end Skjald bør blive, talte til Apollo
og sagde: Føbus! Hører du det Skraal
fra Marken af den Pøbel, som tør sværge,
at den har kendt dig, fra du vogtede
de hvide Okser for Admet? — Jeg hører,
kvad Guden, grib du kun den første af dem
og løft ham over Menneskenes Hoved.
Da skal af Fryd de raabe til din Ære.

Haardnakket var Hyperbion og stolt,
Lauren om Panden havde daarligt kølt den.
Derfor, da han dem hørte ved sin Port
og nogle skrev Rivalens Navn paa Muren,
saa foer han ud og greb den usle Sanger.
hin Pøbels Høvding. Denne slog og sparked,
men frugtesløst. Hyperbion ham favned
med kraftig Arm og rulled med den venstre
Hamprebet op, hvorpaa der var en Løkke.
Det brugtes daglig til at holde Kalven,
imens dens Moders Yver malkedes,
Men baade Ko og Kalv var nu paa Marken.

Med al sin Kraft afsted han Fyren slæbte
og haled op ham i et Pinietræ,
hvor kvalt han taug. Dog ikke længe efter
en Nat i Drøm han saa den usle Sanger. —
Da bad han Guden at oplyse sig
om der mon i hans Daad var skjult en Brøde.

Du handled ret, Hyperbion, lød Svaret,
som jeg med Marsyas, før du blev født.
Dog bedre var det gaaet, om du havde
ret fattet mine Ord; thi nu vil Andre
under det Paaskud falde over dig,
at du har Loven overtraadt. Min Mening
var, at du skulde løftet ham i Vejret
til høje Steder i din Sjæl og vist
des større dig ved at du taalte ham.

Nedslaaet Sangren stod. Men Føbus sagde:
Vær ved godt Mod, Hyperbion! Hvis Rebet
ej blev for slidt til mer at holde Kalven,
saa er den største Skade den, at da du
ham hissede i Vejret, har du gnedet
det Reb for voldsomt mod den gamle Pinie,
og Bark af Pinietræer heles aldrig.

Sjældent har en Apollo udtalt sig mindre blødsødent om Middelmaadigheden i Kunsten. Landors Foragt for den havde sin Grund i hans alvorsfulde kunstneriske Fordringer til sig selv. Han er den engelske Prosas strengeste Stilist: ikke Stilist i den Mening, at han besad sjælden Sprogvirtuositet — ingen engelsk Digter er mindre smidig end han — men saaledes forstaaet, at han udførte alle sine Skikkelser, de mest dagligdags og de mest ærværdige, Fortidens saa vel som Samtidens, i den samme simple attiske Stil. Med overvejende Forkærlighed for det Heltemodige og Store gav han sine *Samtaler* — den Kunstform, han særligt dyrkede — en gennemgaaende Højhed og Ro og meddelte uvilkaarligt deres Foredrag et Præg, der er Græsk ved sin ædru Skønhed og romersk-engelsk ved sin Stolthed og Bestemthed. Hans Stil er ren, rigtig, sammentrængt, og med sit antike Stempel egner den sig særligt til Fremstillinger af Skikkelser fra det gamle Hellas og det gamle Rom. Athens Folkeforsamlinger paa Torvet, Roms Senat og Forum lever i hans *Samtaler* med deres egen Tids Liv. Den moderne Konversation derimod laa langt mindre godt for hans Pen; Samtalerne fra den nye Historie

lykkes ham kun, hvor Situationen er af den Art, at Landors skjulte Harme giver Samtalen Liv og Ild. Vil man se Landor i hans Friskhed og Glans, da læse man hans Roman i Brevform *Perikles og Aspasia*, et Værk af samme Art som Wielands *Aristippus*, men forfattet i en ganske anden Aand og Stil. Hvor Wieland er yppig og koket, der har Landor en mandig Ynde; hvor Wieland er blødagtig, der er Landor adelig og stolt. Denne Brevveksling er snarere mejslet end skrevet; den forherliger Perikles som den republikanske Type paa ædel Menneskelighed og politisk Visdom, den fremstiller i Aspasia ikke Hetæren, men en Personliggørelse af hellensk Skønhed og Finfølelse, af hedensk Kvindelighed og af aandsfri antik Forstand og Dannelse. Det er en Selvfølge, at den ikke rummer et Stænk af Lefleri; alt hvad der er Smaat og Uværdigt synes at ligge udenfor Bogens og dens Forfatters Synskres. Men Bogen trætter ved sin gammeldags og altfor vidtløftige Brevform, og den utaalmodigere Læser bør fra den henvises til Landors Mesterværk, Samtalen mellem Epikuros, Leontion og Ternissa.*)

Denne Samtale staar sikkert kun ved sit mindre vægtige Tankeindhold, men visselig hverken i Henseende til Ynde eller Karakterfremstilling eller Samtalens Naturlighed tilbage for en Dialog af Platon. Den middelaldrende elskværdige Filosof spaserer frem og tilbage i sin yndefulde Have med to ganske unge græske Piger i Samtale om Dagens lette og Livets alvorsfulde Begivenheder, og der er en Duft af Atticisme, en ædel og behersket Sanselighed, en kysk og henrivende Gratie udbredt over det hele Optrin, først og fremmest over alle de Smaatræk, der skildrer de to unge Piger, særligt den Sekstenaarige med hendes Blanding af Undselighed og elskelig Ligefremhed. Landor har her skabt det kvindelige Sidestykke til Platons unge Mænd; han har opdaget den unge græske Pige, som Platon forsømte, som Tragedien alene fremstilte i højtidelige og storladent sorgfulde Forhold og af hvem kun de ydre Omrids er opbevarede os i skønne Relieffer. Det lønner Umagen at følge denne Samtales Slyngninger. Den begynder med et fint Naturmaleri, og med en Forherligelse af den Ensomhed, der er Den nødvendig, som vil leve og frembringe aandigt, og allerede her skimter man i Epikur's Skikkelse Konturerne af Landors, der havde den samme Forkærlighed for et

*) Landor: *Works vol.* I. S. 497.

tilbagetrukket og mod al Yderverdenens Støj og Larm velbefæstet Liv. (Se Indledningen til Dialogen *Southey og Landor*, *Works* I, 57).

Saa drøfter Epikur skemtefuldt og fint med Ternissa, den yngste af Pigerne, hvorvidt Myten om Boreas, Zethes og Kalais bør opfattes bogstaveligt eller ej, medens den ældre unge Pige Leontion skelmsk har Ternissa tilbedste for hendes Lettroenhed. Derefter glider Samtalen, alt imedens den legende bevæger sig om det friske Vinløv og de nys hidbragte Oliventræer, over i den rørende og dybe Underholdning om Frygten for Døden, under hvilken Epikurs mandige Værdighed og Ro begejstrer de unge Piger til de heftigste Udbrud mod dem, der forfølger og nedsætter ham som Ateist. Det viser sig endog, at Leontion har skrevet et helt Hefte fuldt til hans Forsvar som Gendrivelse af Theofrastos's Angreb. Epikur viser hende med mild Højhed, hvor unyttige Forsvar mod slige Angreb er og forklarer hende, hvorfor han aldrig vil kæmpe eller rivalisere med Nogen. «Jeg vilde ikke kappes selv med Mænd, der var i Stand til at kappes med mig . . . med hvem skulde jeg kappes? med de ringere? Det var uhæderligt. Med de større? Det var frugtesløst»*). Atter her skimtes Landors eget Aasyn. Thi dette var nøje den Mands Tankegang, der faa Aar før sin Død forsynede sin sidste Bog med disse fire Linjer som Motto:

> Med Ingen stred jeg. Ingen var det værd.
> Natur, saa Kunst, jeg elsked stærkt, skønt kort.
> Jeg begge Hænder holdt Livsilden nær.
> Den synker; jeg er rede at gaa bort.

Den første Linje indeholder paa én Gang Bekendelsen og Retfærdiggørelsen af det tilsyneladende anmassende Væsen hos ham, som smaa Sjæle fandt det saa vanskeligt at føle Overbærenhed med eller holde af. Den anden Linje erklærer hvad der var den oprindelige Genstand for hans dybe Granskning og hvad der var dets anden Genstand, som fuldstændiggjorde den første. Den tredje Linje udtaler den ædle Filosofi, som opretholdt og nærede hans Aand under saa megen Miskendelse og Modgang, og den sidste viser ham med den rolige Værdighed, der stemte med

*) I would not contend even with men, able to contend with me . . , Whom should I contend with? the less? it were inglorious, The greater? it were vain.

Mandens Karakter, rede til, naar Timen kommer, at samle sit Klædebon om sig og gaa bort*). Ligheden mellem disse Linjer og Epikurs Udtalelser er paafaldende.

Leontion fortsætter Samtalen. «De Gamle, siger hun, er alle imod Jer, thi selve Navnet Lykkefilosofi er en Udfordring til dem. De kender ingen anden Art af Fornøjelse, end den, som baade har sat Blomst og Frø, og hvis visnede Stamme ganske sikkert har et bedrøveligt Udseende. Hvad vi kalder tørt, det kalder de sundt; Intet maa beholde nogen Saft i sig; deres Fornøjelse bestaar i at tygge hvad der er haardt, ikke i at smage hvad der er saftigt og velsmagende.» Landor, der endog af Byron (se Fortalen til *Domsvisionen*) maatte høre ilde for sine Digtes Letfærdighed, udleder tydeligt nok, som Stuart Mill noget senere gjorde det med sin Moral, den Lykkefilosofi, hvortil han bekender sig, fra Hedningen Epikur.

Imedens springer Samtalen tilhøjre og venstre, dvæler snart ved Ternissas Rødmen ved Erindringen om Statuerne af Satyrer og Fauner i Badeværelset, snart ved Leontions kvindelige Indvendinger mod Aristoteles og Theofrast, indtil den ægte græsk, erotisk og epikuræisk ender med Epikurs og Ternissas Opførelse af Scenen mellem Peleus og Thetis og med det Kys, der veksles imellem dem.

I denne Dialog staar Landor paa sin Kunsts og sin rolige Humanismes Højde. Men gaar vi nu til de moderne Samtaler, da lærer vi Soldaten i ham at kende, den altid væbnede, altid kampberedte Skribent, der under tusind forskellige Forklædninger blotter og rammer enhver Form af Løgn og Undertrykkelse, som ægger ham til Angreb i hans Egenskab af Hedning, Republikaner og Menneskeven. Hans 125 *Opdigtede Samtaler* bevæger sig, udførte med forbausende Lærdom, over hele Jordens Kres, fra London til Kina, fra Paris til Sydhavsøerne og gennem hele Historiens Længde fra Cicero til Bossuet, fra Cromwell til Petrarcha, fra Tasso til Talleyrand for i ethvert Land og i enhver Tidsalder at nedlægge en kraftig Indsigelse mod Voldsmagt og tale et sværdskarpt Ord for Frihed. Vi belurer Kejserinde Catharina

---

*) Se Artiklen *The centenary of Landors birth* i *The Examiner* for 30. Jan. 1875, forfattet af den højtbegavede Digter og Kritiker Edmund Gosse, der i Danmark især fortjener at nævnes som en af de fineste fremmede Kendere af den dansk-norske Literatur.

med hendes kæreste Hofdame i det Øjeblik Mordet paa hendes Ægtefælle foregaar — Samtalen staar ikke meget tilbage for Vitet's i hans uforlignelige historiske Optrin, Idealerne for den Art Fremstilling. Vi hører Ludvig den 18de passiare om Politik med den fine, overlegne Talleyrand og bemærker, hvorledes den ubetvingelige Lyst til ret mange Fasaner og Fasanæg som den røde Traad slynger sig gennem hans bourbonske Majestæts politiske Planer. Vi ser General Kleber i hans Stab med hans Officerer i Ægypten og hører Forbitrelsen over Bonapartes Frihedshad som dæmpet Mumlen klinge gennem deres Tale. Vi overværer Kotzebue's Mord og hører fra Sand's Læber hans Selvfrikendelse under Forsøgene paa at bevæge Kotzebue til at forlade den Bane, han har slaaet ind paa*).

Det hørte til Landors politiske Katekismus, at Undertrykkeren burde falde for Sværdet. Han har hele sil Liv præket Mord paa Tyranner og skyede end ikke med Voldsomhed ligefrem og offenligt at udtale Ønsket om Napoleon den Tredjes Drab. Har var en Ven og Aandsbeslægtet af de store europæiske Revolutionsmænd, der med Mazzini i Spidsen havde svoret Folkenes Undertrykkere et hensynsløst Had. Men det er ikke blot som Politiker, at han skyder ud over Maalet; Hovedmassen af hans historiske Samtaler lider kunstnerisk under det for tydeligt udtalte Sigte; man ser hvert Øjeblik Digteren selv stikke Hovedet frem. Skildrer han f. Eks. Catharina af Rusland i hint frygtelige Øjeblik, kan han ikke lade være at benytte Lejligheden til gennem Prinsesse Daschkof's Mund at vise os Ugudeligheden af Voltaires Karakter og Usædeligheden af hans *Pucelle* for saaledes at lade Læseren skimte den franske Aands slette Indflydelse i Rusland. Thi med al sin Aandsfrihed er han Datids-Englænder nok til at udlede alt Slet mellem Himmel og Jord fra Frankrig og til aldrig at fremstille en Franskmand uden i et latterligt eller foragteligt Lys. Nedskriver han Ludvig den 18des Samtaler med Talleyrand, kan han ikke dy sig for at gøre Satiren saa blodig, Ludvigs Dumheder saa plumpe, Talleyrands Holdning overfor sin Herre saa ironisk, at Ingen tror paa den historiske Sandhed. Landor trænger til at høre Englænderne og Wellington rose, han trænger til at faa Ludvigs Usselhed tydeligt paavist, og hans Pen er ustyrlig nok til at lægge baade Lovprisningen

*) Se Landor: *Works* I, 515, II, 189 I, 43, II, 4.

af England og Spotten over Ludvig i Munden paa den kloge franske Hofmand.

Han kunde have lært en god Del med Hensyn til den satiriske Kaardes Brug af sine forhadte Franskmænd. Men han foragtede i lige saa høj Grad deres Poesi som deres Politik og havde ikke mindre Ringeagt for Voltaire som Forfatter end som Karakter. Hans egen Samtale med Abbé Délille (*Works* I, 90) viser os ham som Kritiker af den franske Tragedie, talende et endnu haardere Sprog end Lessing og som Lessing uden Blik for den franske Aands store stilistiske Evne. Det gør et underligt Indtryk at høre en Mand med den størst mulige Grovhed bebrejde en anden, at han er altfor sleben.

Man vil forstaa, at han med dette Omdømme om den klassisk-franske Poesi var en stor Ringeagter af Pope, en lidenskabelig Beundrer af Milton og en erklæret Tilhænger af den Wordsworth'ske Reform i engelsk Poesi. Næsten alle de mange literærhistoriske og kritiske Samtaler, der forekommer blandt Dialogerne, gaar ud paa at forherlige Wordsworth og Southey som Digtere og bebrejde Læseverdenen dens Mangel paa Skønsomhed overfor en saa sjælden Poesi*). Ogsaa Keats og Shelley priser han i varme Udtryk og beklager, at han ikke lærte Nogen af dem at kende personligt, især at en usandfærdig Historie om Shelleys Forhold til hans første Hustru holdt ham tilbage fra at besøge Shelley i Pisa. Han siger om Shelley, at han forenede Digterens Ild med Filosofens Taalmodighed og Fordragelighed og mener at han i Ædelmodighed og Godgørenhed overgik enhver levende Mand (I, 341). Men saasnart Talen falder paa Byron, udtaler han sig ganske som en Søskole-Poet. Den Mand, som mente, at han «med Pennen i sin Haand havde mere Magt i sine to Fingre end Parlamentets to Huse besad» **) kunde aldrig glemme Byrons Spottegloser over *Gebir*. Heller ikke kunde han, der trods al Uenighed om det Politiske og Religiøse nærede et saa besynderligt Venskab for Southey, glemme de Stød, som Byron havde tilføjet hans beundrede Beundrer. Vistnok var den selviske og rastløse Side af Byrons Væsen ham imod, men det var dog mest Forholdet til Southey, som paavirkede ham og

*) Se f. Eks. Dialogen *Southey and Porson*, I, 16, I, 68 smlgn. I, 340 og Udsigten over de engelske Digtere i *Miscellaneous* CXVI.

**) Se Slutningen af Dialogen mellem Landor og Marchese Pallavicini.

gjorde ham blind for mange af Byrons bedste Egenskaber. Overhovedet skæmmer Southey Landors Liv, og Forsters lange ulæselige Fremstilling af hans Levned er dobbelt ulæselig, fordi Brevene fra og til en saa uinteressant Personage som Southey indtager en uforholdsmæssig Plads deri*). Men Southey havde i Landor's Øjne den store og i ethvert Fald sjældne Dyd at han var den ene af de to Personer, der havde læst og købt Digtet *Gebir*, da det kom ud. De Quincey, som var den anden, fortæller, at han i sin Ungdom blev udpebet paa Oxfords Gader som eneste Læser af dette Digt i Oxford. Han begriber altsaa, at Southey, som ikke blot købte og læste, men roste det og som senere i *Quarterly Review* anmeldte Landors ikke morsomme *Count Julian* med Hæder, maatte synes den til Beskedenhed lidet tilbøjelige Digter en Mand med højst ualmindelige Evner.

Ikke desmindre er *Gebir* med al sin heftige Republikanisme et stivt og daarligt Digt, der bærer tydelige Spor af at det ved en højst betegnende Grille af dets sære og urimelige Forfatter først var skrevet paa latinske Vers. Landors Vers vedblev hele hans Liv igennem at være en Smule latinske. Selv Gosse, der beundrer dem, er saa god at indrømme, at Karakteren af Landors Vers ligesom Smagen af Oliven er tilstrækkeligt ualmindelig til at det ikke behøver at være noget Tegn paa Affektation, at man ikke synes om dem. Det er i hans Prosa alene, at hans Styrke maa søges.

Men en Digter, hvis Vers mangler Udtrykkets Ynde og lyriske Flugt, hvis Dramer hverken blev spilte eller læste, og som først fandt sit rette Felt i den brede, men aldrig til noget Skuespil forbundne eller i noget Skuespil indlemmede Prosa-Dialog fra alle Verdens og Historiens Egne, kunde, hvor ædle hans Synsmaader og hvor skarp hans Radikalisme end var, ikke blive Manden, som formaaede at tilvejebringe et frisindet Omslag i Europas offenlige Mening. Han frastødte ved Særheder og Griller, som f. Eks. den, at tage Neros Brand af Rom i Forsvar som hygiejnisk Foranstaltning (*Works* I, 41) eller den at betegne Pitt som en Middelmaadighed og Fox som en Markskriger, eller den allerværste at raade Grækerne til i deres Kamp med Tyrkerne at opgive Brugen af Ildvaaben og vende tilbage til deres gamle Vaaben, Buen. Han var for sær og ensom til at faa Beundrere

*) John Forster: *Life of W. S. Landor*. 2 vol.

og Efterlignere; han var altfor lidet almenfatteligt anlagt til at trænge igennem hos den store Mængde og forblev utilgængelig ved sine Dyder som ved sine Fejl, ved sin vilde Mandhaftighed som ved sin utæmmede Selvfølelse. Og kunde han end aldrig som Moore indlade sig paa en Tillempning, aldrig blive Whig-digter, saa formaaede han til Gengæld ikke at forme sin Radikalisme saaledes poetisk, at den kunde rive en Læseverden med sig. Ved sin delvise Forstaaelse af den moderne Tids store Bevægelser i Religion, Stat og Samfund hører han hen i Gruppe med de to yngre og større Mænd: Shelley og Byron, og han tjente Ideen som en brav og stolt republikansk Soldat. Men han var ikke kaldet til General, og han formaaede aldrig at underkaste sig og elektrisere en Hærskare af Aander*).

Han, som var den ældste af de tre frisindede Landflygtige, overlevede begge de andre og levede saa længe, at han blev samtidig med den yngste Slægt af engelske Digtere: Browning blev hans Ven, Swinburne's inderlige Beundring forsødede de sidste Aar af Oldingens Liv, og ham blev Swinburne's *Atalanta* tilegnet med hjertelige Ord. Saaledes synes hans store Skygge med sin ene Haand i Wordsworth's, sin anden i Swinburne's Haand at omspænde Englands hele poetiske Udvikling i ikke mindre end firsindstyve Aar.

XVI

Ifald man i Aaret 1820 havde spurgt en retskaffen og velbelæst Engelskmand: Hvem er Shelley? da vilde han, hvis han var i Stand til at give et Svar, uden Tvivl have svaret:

Det skal være en daarlig Poet med afskyelige Meninger og af en værre end tvivlsom Karakter. *Quarterly Review*, der ikke løber med Sladder, siger om ham, at hans Liv er sammensat af lavt Hovmod, kold Egoisme og umandig Grusomhed» samt at det fremherskende Særpræg i hans Poesi er dens fuldstændige Mangel paa Mening. Han har nylig udgivet et Drama, *Prometheus*, hvis Vers i Tidsskriftet betegnes som en melankolsk for-

*) Et satirisk Flyveskrift, han udgav 1836, *Letters of a Conservative, in which are shown the only means of saving what is left of the English church* gjorde intet Indtryk.

fjamsket Prosa, der er bleven tummelumsk, og Pressen er enstemmig, thi i *Literary Gazette* staar der om Bogen, at var man ikke underrettet om det Modsatte, vilde man antage det for afgjort, at Forfatteren var ligesaa gal som hans Grundsætninger er latterligt slette, da hans Poesi er et Blandingsgods af Vaas, Lapseri, Aandsarmod og Pedanteri. Her staar det: «Dette taabelige Vaas af en Deliriumsdrømmer» — og med hviskende Røst vilde Manden maaske have tilføjet: Der er gaaet meget slemme Rygter om ham; *Literary Gazette*, der altid har været streng imod Religionens Fjender, ymter noget om Blodskam: «For saadan en Mand vilde det være en fuldkomment simpel Ting at berøve en tillidsfuld Fader hans Døtre og leve i Blodskam med alle Medlemmerne af en Familie, hvis Sædelighed var ødelagt ved Forførerens nedrige Spidsfindighed.» Selv om disse Udtryk nu er noget stærke, er det neppe troligt, at de er ufortjente; thi *Blackwood Magazine*, det eneste Tidsskrift, der har behandlet denne Digter nogenlunde naadigt, siger om hans *Prometheus*, at der «umuligt kan eksistere en mere pestførende Blanding af Gudsbespottelse, Oprørsaand og Sanselighed» — og De har vel hørt Theodor Hooks udmærkede Vittighed om Bogen: «Den løsbundne Prometheus, det tror jeg, hvem vilde vel la'e den binde!»*).

Og havde man to Aar senere, da denne saa ufordelagtigt bedømte Digter var død, henvendt sig til hans Forlægger for at høre om hans saa stærkt angrebne Poesier ikke i det mindste havde fundet Købere, da vilde Forlæggeren ganske sikkert have beklaget den daarlige Forretning og oplyst Spørgeren om, at der i Shelleys hele Levetid ikke var blevet solgt hundrede Eksemplarer af noget af hans Digte (*Dronning Mab* og *Cencierne* undtagne) ja at selv ti Eksemplarer vilde være for meget sagt for *Adonais's* og *Epipsychidion's* Vedkommende.

Hvor ganske anderledes vilde Svaret lyde nu, hvis Nogen nutildags spurgte, hvem Shelley var — dog nutildags er der i England ikke mere Nogen, der spørger.

Den 4de August 1792 blev Englands største Lyriker født. Paa samme Dag, som i Paris Revolutionens Høvdinge Santerre, Camille Desmoulins og Andre holdt Møde i et Hus paa Boulevarden for at træffe Aftaler, der faa Dage efter skulde styrte Kongedømmet i Frankrig, fødtes i Field Place i Sussex i England

*) «*Prometheus Unbound* — it is well named: who would *bind* it!»

en smuk lille Dreng med mørkeblaa Øjne, hvis Liv skulde blive af større og varigere Betydning for Menneskeaandens Frigørelse end Alt, hvad der i Frankrig skete i August Maaned 1792. Hans Navn blev — ikke fuldt 30 Aar derefter — indristet paa den Gravsten paa den protestantiske Kirkegaard i Rom, under hvilken hans Aske hviler: *Percy Bysshe Shelley*, og derefter er tilføjet disse Ord: *Cor cordium*.

Cor cordium, Hjerternes Hjerte, det var de simple og dybe Ord, i hvilke Shelleys unge Hustru sammenfattede hans Væsen, de sandeste og dybeste, der kunde siges om ham.

Han fødtes i en gammel adelig og anset Familie. Hans Fader var Baron og Besidder af en betydelig Formue, en indskrænket Mand, Tilhænger af alt Bestaaende, blot fordi det bestod. Men Uregelmæssighed var ligefuldt nedarvet i Shelleys Slægt som Vildskab og Voldsomhed i Byrons. Bedstefaderen, en urolig og overspændt Mand, havde hortført tre Kvinder, og to af hans Døtre blev atter bortførte — Træk, hvorom man mindes ved Begivenhederne i Sønnesønnens Liv paa samme Maade som man ved saa mangen en Handling af Byron mindes om at en Grundsum af utæmmet og hensynsløs Lidenskabelighed var hans uomtvistelige Fædrene- og Mødrene-Arv. Dog, Uregelmæssigheden var kun den ydre og lidet betydende Side af Shelleys Natur og Eksistens. Den var kun et Kendetegn paa den dybe Modtagelighed og Ømfølsomhed, der tidligt møder Betragteren af hans Liv. I Skolen oprøres han selv mishandlet over de Mishandlinger, hvorfor de svagere og yngre Drenge efter engelsk Vis var udsatte af de større og af Lærerne. Ingen synes som han at have været udset til Offer for den Art Raahed som for al den Raahed, der mødte ham siden; thi alt hvad der var lavt og dumt og smudsigt havde en natulig Uvilje imod ham, og han indlod sig aldrig paa Dagtingen med Noget eller Nogen af den Art.

Man har en tydelig Forestilling om det Indtryk, han ved sin første Udtræden i Livet modtog, naar man læser et Brudstykke, der efter hans Død fandtes paa en Lap Papir:

> Ak, dette er ej hvad mig Livet syntes!
> Vel troede jeg paa Brøde, Ondskab, Had,
> jeg haabed heller ej for Kval at slippe.
> men i mit eget Hjerte som i Spejl
> saa jeg de Andres.

Han væbnede, siger han, sit Hjerte med et trefold Panser af rolig Standhaftighed. Men forud for den afværgende Modstandskraft hos ham gik den lidenskabelige Harme. Dette Hjerte, som han væbnede med Udholdenhed, var for sværmerisk og brændende til ikke at nære Angrebsplaner bag sin Ringmur.

I Indledningen til *Revolt of Islam* mindes han den Time, da hans Aand først vaktes af sin Søvn:

> En frisk Majmorgen over dugget Græs
> jeg gik og græd og vidste ej hvorfor,
> til der fra Skolen Stemmer lød som steds.
> De Genlyd var af Kval, mer stor end vor,
> af Undertrykkelsen i hele Verden,
> der raa og fæl var Livets Nød og er den.
>
> Da vred jeg mine Hænder, saa mig om.
> Ingen var nær nok til min Graad at spotte.
> Hed Taaren faldt for al den Usseldom.
> Da talte uden Skam jeg, som jeg maatte:
> Retfærdig vil jeg være, fri og mild
> og vis, hvis Evne gives mig dertil;
> thi jeg er dødtræt af at se bestandig
> de Selviskes og Stærkes Voldsmagt fræk,
> uhindret, straffri. Og en Ro, en mandig
> kom over mig, og jeg var blød og kæk.

Den Slægt, der fødtes samtidigt med den første franske Republik og under samme Stjerner, var tidligt modnet til Kritik af den hele bestaaende Overlevering. Shelley, der allerede i Skolen saa Undertrykkelseslyst og paatagen Religiøsitet følges ad, og i hvis Hænder meget tidligt de franske Encyklopædisters og Humes, Godwins og andre engelske Fritænkeres Skrifter faldt, grublede allerede som halv Dreng over Menneskeslægtens Historie, Formaal og Vildfarelser, ungdommeligt, men frit, i det 18de Aarhundredes Aand.

Hvad hans Kammerater senere huskede om ham var det Brud paa skyldig Ærbødighed og Undersaatsaand, at han «talte Ondt om sin Fader og Kongen». Han gik mellem Drengene under Navnet «gale Shelley» eller «Ateisten Shelley», og saaledes blev for første Gang det hadefulde Ord knyttet til hans Navn, der hele hans Liv igennem skulde forblive koblet til det, for at da atter dertil enhver Forhaanelse og Forsmædelse kunne hægtes.

Det er unødigt at dvæle ved de Begivenheder i Shelleys Liv,

som Enhver, der har hørt hans Navn, er idetmindste overfladisk bekendt med: hvorledes han som 18aarig Student havde den snurrige Vane at skrive sine Tvivlsmaal om Gud, Stat og Samfund ned i Brevform og sende disse Breve til forskellig mere eller mindre bekendte men ham ubekendte Personer, hvem han bad gendrive de og de Bevisgrunde, som han for sin Part ikke var i Stand til at finde Modgrunde imod; hvorledes af disse Breve, der for største Delen var Uddrag af Humes og de franske Materialisters Værker et lille nu forsvundet anonymt Hefte *Ateismens Nødvendighed* fremgik, der endte med et Q. E. D. og som Shelley i det barnlige Haab at indvirke reformerende paa sin Samtids Bevidsthed indsendte til Biskoppernes Overret. Hvad der fulgte er ligeledes bekendt. Han blev angivet som Forfatter, bortjaget fra Universitetet, udvist af sit Fædrenehjem. Vi tror ikke mere nutildags, at nogen alvorlig videnskabelig Overbevisning, hvorledes den saa lyder, bør hidføre beskæmmende Straf for den, der bekender sig til den; men dobbelt urimelig bliver den Straf, der ramte Shelley, derved, at han i Virkeligheden i sit Flyveskrift, hvis Hovedindhold udgør Anmærkningerne til *Dronning Mab*, ikke er mere Ateist end f. Eks. Ørsted er det i sin bekendte Bog *Aanden i Naturen*. Han har paa hin Tid endnu ikke nogen følgestreng og sammenhængende Livsbetragtning, han er kun klar over det ene Hovedpunkt, at han hverken er Tilhænger eller nogensinde vil kunne blive Tilhænger af nogen saakaldt aabenbaret Religion. Men iøvrigt forenes materialistiske Indtryk fra hans Læsning hos ham med en sværmerisk Panteisme, som han aldrig opgav. Da Trelawny i Shelleys Dødsaar spurgte ham: Hvorfor har De kaldt Dem selv Ateist? svarede derfor Shelley: Jeg brugte Ordet for at udtrykke min Afsky for Overtro; jeg tog det op som en Ridder i gamle Dage tog en Handske op for at trodse Uretfærdighed.

Shelley var vokset op, høj og spinkel, smal over Skuldrene, Trækkene uregelrette, men Munden ualmindeligt skøn, attraaende og klog, Øjet kvindeligt og næsten serafisk i sit Blik, Udtrykket uendelig omskifteligt og vekslende, snart som var han kun sine 19, snart som var han 40 Aar gammel. I de ti Aar, han endnu havde tilbage at leve i, blev hans Udseende mandigere, dog gjorde det imellemstunder et halvt drengeagtigt, halvt kvindeligt Indtryk. Deraf Trelawnys Forbauselse under hans tit anførte første Møde med Shelley. Var det muligt, at denne mildt-

udseende skægløse Yngling kunde være det Uhyre, der laa i Krig med Verden og af sine Medbejlere blev angivet som Grundlægger af en djævelsk Skole i Literaturen? Paa hin Tid vekslede hans Udtryk, hvis herskende Præg var Raskhed og Bestemthed, mellem Alvor, Glæde, rørende Sorg og ligegyldig Træthed. Det har hyppigt stemt med Ordene i hans Digt til Edward Williams:

> Af Had er stolt jeg, finder Haan uskyldig,
> og Ligegyldighed, der én Gang saared
> min Sjæl, er selv mig bleven ligegyldig.

Iøvrigt saa han, for at bruge et Udtryk af en af hans Ungdomsvenner, overnaturligt begavet ud, og Mulready, en dengang berømt Portrætmaler, erklærede det for umuligt at male Shelley, han var «altfor dejlig».

Det er da som en Yngling af den beskrevne Natur, overspændt som en Poet, modig som en Helt, blød som en Kvinde, sky og rødmende som en ung Pige, let og rask som Ariel hos Shakespeare, at man maa tænke sig Shelley gaa ind og ud hos sine Venner. Fru Williams sagde om ham: Han kommer og gaar som en Aand. Ingen véd naar og hvorhen.

Hans Helbred var hele hans Liv igennem utaaleligt svagt og vilde rimeligvis slet ikke have slaaet til, hvis han ikke havde iagttaget en streng Diæt; fra sit 20de Aar af fulgte han, dog med tvivlsom Nytte, Vegetarianismen. Han havde Hang til Tæring, han led bestandig af nervøse og Krampe-Anfald, saa heftige, at han kunde rulle sig paa Jorden af Smerte og jævnlig brugte Opium fòr at dulme Smerterne; til Tider, hvor han led mere end ellers, kom Opiumsflasken ikke ud af hans Haand. Medens han i 1816 besøgte Hospitalerne i London og studerede Medicin for at kunne pleje de Fattige, blev han selv alvorligt syg, og en fremragende Læge spaaede ham Døden af Svindsot. Ligefuldt rettede hans Bryst sig nogle Aar derefter. Under hans Besøg hos de Fattige i deres smittebefængte Landsbyer paadrog han sig en farlig Øjenbetændelse; den kom igen 1817 og atter igen i 1821, saa han, saalænge den stod paa, ikke kunde læse.

Saa dyrt bødede han for den højtspændte Menneskekærlighed, der var ham en Religion. Den ledsagede ham overalt. Da han boede i Marlow i England, forvandlede han med sine sparsomme Indtægter alle Omegnens Fattige til sine Pensionister; de kom ugenlig til ham og fik deres Lønning; han sad ved deres Senge,

naar de paa Grund af Sygdom ikke kunde komme. Engang kom han barfodet ind til en af sine Naboer paa Landet. Han havde foræret en fattig Kone sine Sko. Af egen Drift gav han Afkald paa næsten hele sin Arv til Fordel for sine Søstre og det straks efter sin Fordrivelse fra Oxford, og da hans Formue senere beløb sig til omtrent 1000 Pund aarlig, gik næsten al hans Indtægt bestandig lige i andre Menneskers, især fattige Skribenters, Lommer, hvis Gæld han betalte og hvis Udkomme han sikrede dem med en Velgørenhed og Ædelmodighed, der langt overgik hans Evne.

Hans første Ægteskabs Historie er denne: Af misforstaaet og overdreven Ridderlighedsfølelse bortførte han, 19 Aar gammel, en lille Skolepige paa 16 Aar, der elskede ham lidenskabeligt, og som beklagede sig over sin Faders Mishandlinger. Denne vilde tvinge hende til at gaa i Skole (!) og ikke tillade hende at elske Shelley. Efter nogle Stævnemøder løb Shelley bort med Harriet Westbrook til Skotland og giftede sig i Edinburgh med hende. Overfor de mange og haarde Angreb, Digteren i den Anledning var Genstand for, turde den Ytring af Rossetti være paa sin Plads, at just ikke mange *kristne* unge rige Baroner vilde have giftet sig med en forhenværende Hotelværts Datter, der selv tilbød at følge med dem som Elskerinde. Dette overilede og af umodne Bevæggrunde sluttede Ægteskab udviklede sig ulykkeligt. Det opløstes, da Shelley i 1814 lærte den 17aarige Mary Wollstonecraft Godwin at kende og fattede en uimodstaaelig Lidenskab for hende. Hun, der var en Datter af Kvinde-Frigørelsens første berømte Forfægterinde og af den radikale Forfatter til de Skrifter, der i Shelleys tidligste Ungdom havde havt saa dyb en Indflydelse paa ham, gav ham sin Kærlighed frit og varmt, og var idet hun gav ham sit Ja i Overensstemmelse med sin egen Morallov. Begges Anskuelse af Ægteskabet, der var altfor ideal til at den ikke skulde være bleven anset for pøbelagtig af Pøbelen, var i Datidens Virkelighed uigennemførlig og upraktisk. Skønt gensidig Kærlighed og ingen kirkelig eller borgerlig Formalitet var dem begge det alene hellige ægteskabelige Baand, besluttede de Aaret efter af praktiske Grunde og for deres Børns Skyld at lade sig vie. De forlod England sammen, først paa en kortere Rejse gennem Frankrig, der næsten helt blev tilbagelagt tilfods, senere paa de større Rejser, under hvilke Shelleys Navn blev knyttet til Byrons, medens den engelske

Presses Raseri ligeligt faldt over dem begge, ja gik saa vidt, at Rygtet gav deres skønne og mandige Venskab en skændig Fortolkning.

Anledning til en sand Eksplosion tog Southey af den ubetydelige og uskyldige Omstændighed, at Shelley i et lille Bjerghus paa Montanvert ved Chamounidalen under en lang Række af vammeltfromme Udgydelser om Naturen og Naturens Gud, havde sat denne lille urigtigt stavede Heksameterlinie:

εἶμι φιλάνθρωπος δημωκράτικός τ' ἄθεός τε.
Percy B. Shelley.

Paa Dansk: Jeg er Menneskeven, Folkeven og Gudsfornægter. Southeys ovennævnte Kundgørelse mod Byron tog sit Udgangspunkt heri.

Dette er med faa Ord Ouverturen til Shelleys Levned og Poesi.

Cor cordium blev han med Rette kaldt. Det vil sige, at hvad han forstod og følte, det var Tingenes Midte og Kærne, deres Aand og Sjæl, og at de Følelser, han gav Udtryk, var hine allerinderligste, for hvilke Ordet synes for grovt og som giver sig Luft i Musik eller som hos ham i Vers, der er ligesaa musikalske som rigt harmoniserede Melodier.

Den tilbagetrængte Vemod i Shelleys Lyrik minder undertiden om Shakespeares; Spinderskens lille Sang i *Beatrice Cenci* f. Eks. om Narrens Sange i *Hvad I vil* eller om Desdemonas og Ofelias Viser.

Dog hvor han er mest sig selv, lader han Shakespeare bag sig i Finhed og lader sig overhovedet ikke sammenligne med nogen anden Digter; thi højere er Ingen naaet. Smaadigtene fra 1821 og 1822 turde være de ypperste, der er frembragte i det engelske Sprog.

Her som Prøve det lille Digt, der har Titlen *En Sørgesang (A Dirge)*

Raa Vind, som jamrer om
Sorg, for tung for Sang;
vild Vind i Dødsmulm, som
regner Natten lang;
tung Storm, hvis Stænk er Graad,
nøgen Skov, som Regnskyl væder,
fugtig Kløft og vildsomt Hav
over Jordens Uret græder.

Lige underfuld ved sin Melodi og ved Udtrykkets Tilbageholdenhed er en Strofe som denne:

> Et Ord blier for daarligt forstaat
> til af mig nu at magtes,
> en Attraa for daarligt forsmaat
> til af dig at misagtes.
> Et Haab er Fortvivlen for nært
> til at flaas af Forstanden,
> og Medynk fra dig mer kært
> end det fra en Anden.

Ordene er ikke mange og Versbehandlingen ikke meget særegen men ingen Linje her kunde stamme fra nogen anden Haand end Shelley's.

I disse Smaadigte fremtræder det Tungsind hos ham, der i de større Digtninge tilsløres eller overvældes af den lyse Fremtidstro og de straalende Forhaabninger paa Menneskehedens Vegne. Inderst inde i sit personlige Væsen var han gennemtrængt af Vemod ved Bevidstheden om Alts Foranderlighed og ved de tidligt gjorte Erfaringer om hvorledes Følelsen vildleder, Elskoven skuffer og Livet bedrager. Et evigt Udtryk har han givet denne Bevidsthed i et Digt som *Mutability*:

> Blomsten, der smiler glad,
> dør, naar det gryr.
> Alt hvad vi blive bad,
> frister og flyr.
> Hvad er vel Verdens Lyst?
> Ikkun en flygtig Trøst,
> Kornmod i Høst.
>
> Dyd ak, hvor er du svag!
> Venskab, hvad Pral!
> Elskov, din Fryd er vag,
> dyb er din Kval.
> Dog vi, skønt snart de falde,
> overlever dem og alle,
> vi vore kalde.
>
> Mens Livet end er Fart,
> Skoven lysgrøn,
> mens Blik, der skifter snart,
> gør Dagen skøn,
> frejdigt paa Jorden træd,
> fro dine Viser kvæd!
> Vaagn saa — og græd!

Den første Strofe viser Flygtigheden af al Jorderigs Skønhed og Glæde. Den anden nævner den Smerte, som skjuler sig i selve Glæden. Den sidste Strofe endelig opfordrer til at nyde Livsglædens Drøm saa længe det er muligt.

En beslægtet Stemning er udtrykt i det uforligneligt herlige Digt, som har den simple Titel *Lines*. Shelley havde ikke kunnet skrive det, om ikke ét Sværmeri efter det andet i hans Liv havde opløst sig i Dunst, om ikke efter hinanden Lidenskaberne for Harriet, for Mary, for Emilia Viviani var blevne fulgte af smertelig Opvaagnen. Men dog bærer Digtet ikke Præg af nogensomhelst personlig Bekendelse. Det er helt en bevæget Forkyndelse af Livets almene Lov, først sagte nynnet, saa sunget med en Stemme, hvortil der aldrig fandtes Magen. Den første Strofe lyder:

> Naar Lampen er knækket,
> ligger Lyset i Støvet dødt,
> naar Skyen er flækket,
> saa er Regnbuens Glans forødt.
> Er Luthen først sprungen,
> forgættes dens Toner nemt.
> Forstummede Tungen,
> er Elskovens Tale glemt.

I den tredje Strofe forekommer disse Linjer om Menneskehjertet, der er sammentrængte som en Sætning af Pope og i Grundskriften melodiske som Takter af Beethoven:

> Hvor kunde du kaare,
> Elskov! som Svaghed beler,
> til Vugge, Hjem og Baare
> Hjertet, svagest af Alt, som er!

Og Digtet slutter med denne Profeti, i hvilken man hører Lidenskaberne, der har erobret Hjertet, tumle med Mennesket:

> Dets Vildhed vil vugge dig,
> som Stormene vugger en Ravneflok;
> Forstandsspot vil hugge dig
> og mene, aldrig at hugge dig nok.
> Fra din Rede hver en Sparre
> vil raadne, og dette dit Ørnehjem
> stille dig blot for Narre,
> Naar Bladene falder og Sneen med dem.

I stærkeste Strid med denne uhørte Inderlighed synes den Ejendommelighed hos Shelley at staa, som rimeligvis Enhver, der kun kender ham fra Antologier, vil have paa Læben, den nemlig, at de berømteste af hans lyriske Poesier har et Æmne, der ligger udenfor Følelseslivet, ja udenfor Menneskeverdenen, handler om Vind og Skyer, om de ydre Elementers bevægede Liv, om Vandenes og Vindenes umaadelige Frihed og stormende Styrke. Det er meteorologiske og kosmiske Poesier. Men der ligger ingen Modsigelse i, at den mest inderlige Lyriker tilsyneladende er den mest udvortes. Vi finder Aarsagen udtalt i en lille Afhandling af Shelley, der fører Titlen *Om Kærlighed.* Han skildrer Kærlighedens Væsen som en uimodstaaelig Trang til Medfølelse:

«Hvis vi tænker, vil vi forstaas, hvis vor Indbildningskraft former, vil vi, at vor Hjernes luftige Børn skal genfødes i Andres Hjerner, hvis vi føler, vil vi ikke, at Læber af ubevægelig Is skal svare Læber, der bæver og brænder med Hjertets bedste Blod. Dette er Kærlighed. At opdage en Aand, der formaar at værdsætte vor, en Indbildningskraft, der kan gaa ind paa de fine og skarpe Ejendommeligheder, som vi har havt Glæde af at opelske og udfolde i Løndom, det er det usynlige og uopnaaelige Punkt, hvortil al Elskov stræber. Derfor er det, at i den forladte Tilstand, hvori vi befinder os, naar vi er omgivne af Mennesker, der ikke føler med os, elsker vi Blomster, Græs, Vandene, Himlen, Vindens Veltalenhed og Bølgernes Melodi med en Henrykkelse lig den, hvormed vi følger Stemmen af En, vi elsker, naar hun synger for os alene.»

I en Anmærkning til *Feen fra Atlas* siger Fru Shelley ligeledes, at det var Forvisningen om, hverken at finde Sympati eller Bifald hos sine Landsmænd — i Forening med en Sky for ved Fordybelse i Lidenskaberne at aabne sit eget Hjertes Saar — der bragte ham til at søge Glemsel i Fantasiens luftige Flugt.

Men hin dybe Trang til en Sympati, som den omgivende Menneskeverden negtede ham, var det da ogsaa, som gjorde hans Opfattelse af Naturen til en aldrig før set ildfuld Attraa efter Naturen, og som gav den dyb Originalitet. Uhørt var Sligt i engelsk Poesi. Popes stive Kunstskole var bleven afløst af Søskolen. Pope havde parfymeret Luften med Affektation, Søskolen havde slaaet Vinduerne op for Bjergenes og Søernes

friske Atmosfære. Men Wordsworth's Naturkærlighed var lidenskabsløs, hvad andet han saa i *Tintern Abbey* har sagt. Naturen var ham en Forfriskning og et Stof til protestantiske Overvejelser. Hin ringeste Blomst, der gav ham Tanker, som ofte laa altfor dybt for Taarer, den tog han i sit Knaphul og pyntede sig med og betragtede den nu og da med stille Værdighed, pønsende paa en Sammenligning.*) Shelley kaster sig ud i Naturen, da Menneskeverdenen lukker sig bag ham. Derfor føler ikke han som Andre den udenfor sig som kold eller ligegyldig eller grusom. Dens stenhaarde Ro overfor Menneskets Ve og Vel, dens guddommelige Følelsesløshed overfor vort Liv og vor Død, vore korte Triumfer og lange Kvaler, er Mildhed for ham i Sammenligning med Menneskeverdenens Dumhed og Raahed. Han haaner i *Peter Bell den Tredje* Wordsworth, fordi han elsker Naturen som en Art aandelig Gilding, der aldrig har vovet at løse dens Belte; han selv elsker den, som man elsker en Elskerinde, han forfølger dens skjulteste Skridt som dens Skygge, hans Puls banker i hemmelighedsfuld Deltagelse med Naturens. Han ligner selv som sin Alastor Vindenes og Luftens Aand med lysende Øjne, frisk Aandepust og lette Fødder.

Han kalder Dyr og Planter sine elskede Brødre og Søstre, og med sin dybe Modtagelighed og sin bævende Ømfølsomhed sammenligner han sig blandt Dyrene med Kamæleonen, blandt Planterne med Mimosen. I et af sine Digte taler han om Kamæleonerne, der lever af Lys og Luft som Digterne af Elskov og Ry, og der skifter Farve efter hver Solstraale tyve Gange om Dagen, og sammenligner Digternes Eksistens paa denne kolde Jord med det Liv, som Kamæleonerne vilde føre, hvis de fra deres Fødsel af var indespærrede i en Hule under Havet. I et andet verdensberømt Digt fortæller han, hvorledes Mimosen vokser i Haven, og Vinden nærer den med Sølvdug, og den lukker sig under Nattens Kys.

> Men om enhver af Blomsterne flød
> det Lys, den Duft, som dens Nabo udgød,
> som unge Forelskte i Frydens Vaande
> begærligt drikker hinandens Aande.

---

*) To me the meanest flower that blows can give
Thoughts that do often lie too deep for tears,
Poet. W. III, 322.

Men Mimosen, der ikke at røbe forstod
hvad saa dybt den følte fra Top til Rod,
den modtog mere end nogen Anden
og dirred af Elskov til Bladeranden.

Thi Mimosen har ingen Blomsterkalk sød;
i dens Lod faldt hverken Duft eller Lød.
Den elsker som Elskov, og fuldt kan den lønne,
den attraar hvad ikke den har: det Skønne.

Endnu ejendommeligere, endnu personligere fremtræder Shelleys inderste Væsen, hans Hjertes Hjerte, saaledes som de tungeste Skæbner formede og prægede det, i den dejlige Elegi over Keats, forfattet under den brændende Harme, der greb Shelley over det lave og hadske Angreb i *Quarterly Review*. Idet man forsøger en Gengivelse af disse fine og melodiøse Strofer i et andet Sprogs Vers, mindes man nødvendigvis, at Shelley etsteds i sine Essays har sammenlignet Sligt med den Idræt at kaste en Viol i en Smeltedigel for at faa fat paa dens Farve og dens Duft.

Shelley skildrer, hvorledes alle Tidens Digtere indfinder sig til Klagesangen over den Døde:

Iblandt de Andre kom en skrøbelig Form,
et Luftsyn mellem Mennesker, alene,
som sidste Sky af en udaandende Storm,
hvis Torden ringer Lig. Jeg skulde mene,
at han, Aktæon lig, Naturens rene
og nøgne Skønhed saa, og nu han flyr
med svage Skridt bort over Verdens Stene.
Hans egne Tanker ret som rasende Dyr,
som Hunde, jager ham, hvorhen han ogsaa tyr.

En Aand, en Parder lig, saa skøn som snel,
Elskov i Sorg formummet, Kraft og Magt,
med Svaghed gjordet. Tung ham som et Fjæld
er Timens Vægt; han synker ned forsagt.
Faldende Regn, en Lysstrøms døende Pragt,
en bristende Bølge er han. Brast den ikke,
mens vi den nævned? Tidt har Solen lagt
sit Smil paa visnet Blomst. Rødmen kan ligge
paa Kind, mens Sjælen maa den bitre Dødskalk drikke.

Hans Hovedhaar var med Violer kranset,
med visne Stedmorsblomster sammenbundet.
Et Spær, hvorpaa Cypressens Kogle dansed,
omkring hvis Skaft mørk Vedbend løst var vundet,

(som drivende af Dugg han havde fundet),
skjalv i hans Haand, som Hjerteslagets Il
fik til at ryste. Alle var forsvundet.
Da kom han sidst, som glemt, med Vemods Smil,
en Raa, dens Hjord forlod, truffet af Jægrens Pil.

Alle sig rejste og, med Taarer lyttende,
mildt til ham saa. Helt vel den ædle Skare
forstod, hvem til en Andens Skæbne knyttende
sin egen, den begræd. Han sang sin Fare,
sin Sorg. Urania granskede hans Træk
og mumlede bekymret: Hvem er du?
Han svarte ej, men blotted taus og kæk
sin brændemærkede, blodige Pande nu.
Ak! at den var som Kains og Kristi. — Hvilken Gru!

Med Aktæon sammenligner han sig her, hvem Skuet af Naturens nøgne Skønhed har sønderrevet. Tydeligt nok udfordredes der hans kraftige Vilje til med saa fint og skrøbeligt et Legeme ikke at gaa til Grunde under de Drømmebilleder og Sansevildelser, der hjemsøgte ham. Mangen en Gang har det været ham, som om de Syner, der paatrængte sig hans Indbildningskraft, kunde sprænge hans Hjerne, og naar han da paa fremmed Grund, landflygtig, søgte Lindring i Ensomheden, var det at han oplevede Natur-Indtryk, som det, der er fastholdt i de henrivende *Linjer, skrevne i en nedslaaet Stemning nær ved Neapel*, Linjer, der kan betragtes som et Kraftuddrag af Shelleys Poesi. Han skildrer ikke Landskabet, han skildrer overhovedet aldrig. Han beskriver ikke Tingenes ydre Former og Farver, men han fornemmer med den yderste Modtagelighed det, vi kaldte Tingenes Aand og Sjæl.

Med faa Strøg giver han Billedet af Golfen: Solen er varm, Himlen er blaa, Bølgerne danser hurtigt og let; blaa Øer og snebedækkede Bjerge farves af Dagens gennemsigtige Purpur. Bølgerne kastes mod Kysten som opløst Lys i Stjerneskudsregn, og en Tone stiger fra Oceanets afmaalte Svulmen. Hvor sødt — — udbryder han — hvis blot et eneste Hjerte delte min Bevægelse!

Ak, Haab og Helbred har jeg ej,
ej ydre Ro, ej Fred dybt inde,
ej heller har den Rigdom jeg,
den Vise kan i Grublen finde,
jeg har ej Trøst i noget Minde,

ej Ry, ej Magt, som Andre nyder
i bredfuldt Maal; mig elsker ingen Kvinde.
Jeg Lykkelige ser, hvem Alting fryder.
En helt forskellig Lod mit strenge Liv mig byder.

Dog selv Fortvivlelsen er let
og dæmpet nu som Vind og Vove,
jeg kunde som et Barn, et træt,
den Kval bortgræde og bortsove,
som jeg maa bære efter Skæbnens Love,
til Døden mig den sande Fred forkynder,
og i det varme Pust fra Sydens Skove
min Kind blir kold, og Havet, som mig ynder,
enstonigt over mig sin sidste Vise nynner

Man sørge vil, naar jeg er død,
som jeg, naar denne søde Dag er omme,
hvem, ældet og forstemt ved Livets Nød,
jeg krænket har ved mine Klager tomme.
Ja, der vil sørges over mig af Somme.
Thi jeg, skønt ikke elsket, vil dog savnes,
ulig den skønne Dag, der Alle glæder
og som, naar Solhverv visker ud dens Hæder,
vil, skønt den elsket var, af Mindet længe favnes.

Han, over hvis døende Hjerne grusomme Bølger saa snart skulde slaa sammen, føler med det mildeste Vemod sit Væsen opløse sig i Naturens velgørende Elementer, og sammenligner sin Udaanden med den dejlige sydlandske Sommerdags. Han elskede Naturen ikke alene i dens ophidsede Tilstande som Byron, men simpel af Hjerte, som han var, elskede han dens skønne Simpelhed, dens hellige Enfold.

Dog, dette Træk er ikke det mest betegnende. Hertil kommer et andet: Selv titanisk og gigantisk anlagt elsker han Naturens titaniske og gigantiske Skønhed, og atter her paa en ganske anden Maade end Byron gør dette. Det er ikke Naturens haandgribelige og let tilgængelige Poesi, som Blomsternes eller Skovens, han besynger. Nej, hans storladne Sjæl beruses især af det Store og Fjerne, af Elementernes brede Bevægelser og Klodernes Dans gennem Himmelrummet. I denne Fortrolighed med Naturens store Skikkelser og store Omvekslinger ligner Shelley Byron, men han ligner ham som en blond Genius ligner en tilsvarende brunet, som Ariel ligner Morgenstjernens flammebringende Engel.

For Byron samlede Søens Poesi sig i Skibbruddets Poesi, i

Uvejrets og Hvirvelvindenes Kamp og Rasen, i Havets Raab efter mere og mere Bytte. For Byron samlede Himlens Poesi sig i Forestillingen om Stormens Tuden og Tordenens Tonefald og Lynildens Knitren. Han lever med og i den tilintetgørende Natur. Det berømte Afsnit i fjerde Sang af *Childe Harold:* «Rul, du dybe, mørkeblaa Ocean, rul frem!» jubler over, hvorledes Havet fejer Flaaderne bort fra sit Bryst og skyller Kejserriger ned i sit Dyb, og lader en Boble stige op paa sin Flade som eneste Vidnesbyrd om, at et Menneske sank. Dette Afsnit er som et Forspil til det storstilede og pragtfulde Syndflodssyn, der kaldes *Himmel og Jord*, og som er en Tilintetgørelseslystens Dityrambe*).

Læs saa derefter Shelleys berømte Digt *Skyen*. Man hører deri alle Naturens elementære Kræfter lege og spøge i løsladt Munterhed, med jættestærk Fryd, med kæmpemæssig Velgørenhed og Gavmildhed mod Jorden. Hvilken stormende Friskhed i Skyens Sang om, hvordan den bringer de tørstige Blomster friske Byger fra Søerne og Strømmene, og hvorledes den kaster lette Skygger over Bladene, der ligger i deres Middagsdrømme. Kaad er den, naar den svinger sin Plejl af piskende Hagl eller naar den spreder Sne paa Bjergene nedenunder, for hele Natten trygt at kunne sove paa den hvide Snepude i Blæstens Favn, eller naar den lader Hvirvelvinden slaa dens Banner ud, saa Vulkanerne mørknes og Stjernerne skælver; overmodig, naar den med Tordenlatter flyver forbi; stolt, naar den blodige Solopgang med Meteorer til Øjne springer op paa Ryggen af dens sejlende Damp — og stille bliver den, sammenrullet i sin luftige Rede, naar Aftenens højrøde Kaabe falder ned fra Himmelhvalvet, og den klare Sø nedenunder udaander sin brændende Higen efter Kærlighed og Hvile. Den føler sin Vælde, naar den som en uhyre Bro soltæt og mørk hænger fra Forbjerg til Forbjerg; den nyder sin Sejr, naar den Triumfbue, hvorigennem den flyver med Orkan, Ild og Sne, er den af Millioner Farver sammenvævede himmelske Bue. Men bestandig leger den som et Barn: fejer Solstraalerne den bort fra Himmelhvælvingen, saa ler den,

---

*) Swinburne, der i sit lille mesterlige Essay om Byron paapeger det Naturomraade, han har tilfælles med Shelley, har ladet den Modsætning, som trods Ligheden findes, uomtalt.

kun deraf, og med Latter stiger den paany fra sit Intet og river Luftens blaa Kuppel ned igen.

Det er ikke blot Modsætningen til Byrons mørke Lidenskab, der slaar i denne Skyens storartede Barnlighed og Gavmildhed og Alkærlighed; det er desuden et Træk, vi her kun betoner for senere at vende tilbage dertil, denne Poesis oprindelige, ja urtidsagtige Præg, der genkalder de ældste ariske Hymner, Vedaernes og de homeriske. Byron er i Sammenligning hermed rent moderne. Naar Skyen taler om hin Mø klædt i hvide Luer, som de Dødelige kalder Maanen, der skinnende glider hen over dens Bomuldsflade, og hvis usynlige Fod med lette Trin, som kun Englene hører, bryder Væven i dens Telts tynde Tag, eller naar den synger om den blodige Solopgang med Meteorøjnene, da har Digteren i Kraft af sin Fantasis Urfriskhed rykket Læseren tilbage til den Tid, da Natursynene i fuld Nyhed formede sig til Myter.

Men for Shelley var disse Natursyn ogsaa evigt ny. Han levede imellem dem paa en anden Maade end nogen Digter før eller siden har gjort. Dette hans korte Liv af 29 Aar er næsten helt blevet tilbragt under aaben Himmel. Søen var hans Lidenskab, han sejlede bestandig, og liggende i sin Baad er det, at han har skrevet sine skønneste Digte, medens Solen brændte og brunede det sjælfulde Ansigt og de fine Hænder. Lidenskaben for Søen var hans Liv og blev hans Død. Alt hvad der havde med Baade og Sejlads at gøre, havde en Tiltrækning for ham. Han blev helt Barn derved. Det kunde more ham i det Uendelige at lave Smaabaade af Papir og se dem sejle; en Dag, da han intet Papir mere havde hos sig, tog han en 50-Punds-Seddel og satte den ud paa Kanalen i en Have som Baad.

Svømme kunde han ikke. Da han under sine uophørlige, Dag og Nat fortsatte, Sejladser med Byron paa Genfersøen engang var paa Nippet til at kuldsejle, afslog han al Hjælp, sad fuldkomment rolig og ventede Døden. «Mine Følelser,» skriver han, «vilde have været mindre pinlige, hvis jeg havde været alene, men jeg vidste, at min Ledsager vilde have forsøgt at frelse mig, og jeg følte mig dybt ydmyget ved Tanken om at hans Liv kunde blive udsat for at bevare mit.» Men faa Aar efter var det end ikke med pinlige Følelser, han tænkte paa en saadan Død. Da han, nogle Maaneder før han døde, en Dag var lige ved at drukne, men blev frelst af Trelawney, sagde han

blot. «Det er en stor Fristelse; hvis gamle Kærlinger har Ret, kunde jeg i dette Minut have været paa en anden Planet.»

I Italien levede han bestandig i fri Luft, snart paa de lange Rideture med Byron i Venedig, Ravenna og Pisa, snart i Robaad paa Arno og Serchio, eller i Sejlbaad paa det tokanske Hav. Det er ogsaa værd at mærke, hvorledes Baaden er en Yndlingslignelse hos ham. Og digtede han ikke tilsøs, da i hvert Fald i fri Luft. *Prometheus* skrev han i Rom, liggende oppe paa Caracallas Bades bjerglignende Ruiner, og det var paa disse svimlende høje med Blomstertykninger begroede Buer, at han fandt Inspirationen til Digtet i Roms klare Himmel og Foraarets kraftige, næsten bedøvende Opvaagen i det herlige Klima. *Livets Triumf* skrev han dels siddende paa Husets Tag i Lerici, dels i Baad under den mest overvældende Hede og Tørke. Men Shelley havde Salamandernaturen og levede først ret under stegende Sol.

Det var liggende i en Lund ved Arnoen nær ved Florents, at han skrev sit mægtigste Digt, Oden til Vestenvinden.

De første Stanzer genkalder Vindens Efteraarspust, der driver de døde Blade afsted, gule, sorte, blege, hektisk røde, pestslagne og dens Foraarspust, der fylder Dal og Høj med levende Farver og Vellugt — en Susen, der har sit Ekko i Sonetternes dybe Omkvæd: Hør, o hør!

Og minder det ikke atter om de gamle Mytologier, naar han synger om de løse Regnskyer, der nedrystes paa Vindens Flade fra Himlens og Havets sammenslyngede Grene, om Stormens Lokker, der spredes over den luftige Flade som det lyse Haar, der løfter sig fra en ildfuld Mænades Hoved!

Men Vestenvindens Pust og Shelleys hele Sjæl er i dette Slutningsudbrud (Adolf Hansens Oversættelse):

O løft mig da som Bølge, Sky og Blad!
  Mod Livets Torne synker jeg. Jeg bløder.
Tungt Tidens Vægt min Kraft har splittet ad.
  Jeg var dig altfor lig — stolt, ildfuld, glad.

Lad mig, lig Skoven, som din Lyre bruse!
  Hvad om mit Liv som dens maa visnet vige!
Naar dine Harmoniers Hvirvler suse,
  en høstlig Klang tungsindig mild skal stige
fra begges Sangbund. Du, som trodser Skranker,
  vær du min Aand! Vær mig, utæmmelige!

Driv over Jorden mine døde Tanker,
lig vissent Løv, der nye Vækster føder!
Ved Kraften, som i dette Vers der banker,
spred mine Ord som Arnestedets Gløder
og hede Aske ud blandt Slægtens Hær!
Vær for den dorske Jord den Magt, der støder
i Spaadomsluren ved min Røst! Thi er
det Vinter først, maa Vaaren være nær.

Man sammenligne denne Ode med det dejlige Sted i tredje Sang af *Childe Harold*, hvor Byron raaber:

Hvis frem i Form jeg kunde lade bryde
hvad allerinderst holder sig tilbage
i Sindets dybe Grund, og saadan gyde
Sjæl, Lidenskaber, stærke eller svage,
alt hvad jeg higer mod, hvad Nætter, Dage
jeg føler dybt, i ét Ord, og det Ord
var *Lynild* — skulde mægtigt frem det brage.
Nu skal jeg uhørt færdes her paa Jord
med Tanken stum som Sværd, der end i Skeden bor.

eller man sammenligne det med det Sted, hvor han ved Genfersøen under det rasende Uvejr tilraaber Natten:

Stolte Nat!
Du blev ej sendt til Slummer! Henrykt nyder
jeg al din store, vilde Glædes Skat
som Led af dig og Stormen.

og man har i et lærerigt Eksempel Modsætningen mellem en alt omfattende og en alt udfordrende Digteraands Sværmen med Naturen. Shelley vil ikke som Byron fravriste den dens Tordenkile. Han elsker den ikke som sit Vaaben, men som sit Instrument, elsker den uskræmmet af dens uhyre Forhold, fortrolig med dens kæmpemæssige Storhed, følende sig i Verdensaltet som i sit Hjem. Allerhelst tumler hans Fantasi med Verdenskloderne, han tiltrækkes af deres Skønhed og Liv som Andre af Forglemmigejens og Rosens.

Hvilken mægtig, verdensbeherskende Fantasi i det Digt, han nedskriver ved Efterretningen om Napoleons Død:

I Live? og saa kry, o Jord?
Er du ej altfor kry?
Du svinger dig rundt, som var du helt ny,
som i Tidernes Morgen du foer.

Du sidste af Flokken i Stjernernes Gry!
  Du svinger dig, som du var ny.
Er ej Lemmerne stille foruden Aand?
Kan du røre dig? Død er Napoleon.

Er dit Hjerte ej blevet koldt?
  Er endnu paa din Arne en Gnist?
Ringed ej Ligklokker hist?
  Har hans Død ikke din forvoldt?
Du varmed dog Fingrene lige til sidst
  over Ilden, hans Sjæl underholdt.
Hans varmende Flamme du blussende nød,
Kan du le da, vor Moder, nu han er død?

Jorden jubler: I Live og slet ikke kold!
  stedse mere og mere kry!
De Døde gør mig titusindefold
  mere hastig og ildfuld og ny.
Jeg var skyet og vranten og kold
  som et frossent Kaos fra Tidens Old,
til ved Aandens Ild fra den mægtige Døde
jeg fik Ildhu paany. Hans Ild er min Føde.

Med sin Sjæls Øje saa Shelley Kloderne i Verdensrummet dreje sig besjælede, glødende indadtil, lysende udadtil i Natten; hans Blik loddede de dybe Afgrunde, hvor grønne Verdener gled hverandre forbi, Vandrestjerner med glimrende Lokker, kolde og klare Ismaaner. Han ligner dem ved de Kugler af Dug, der om Morgenen fylder Blomsternes Kalke, han ser dem rulle Verden efter Verden fra Tilblivelse til Undergang som Bobler paa en Flod, gnistrende, bristende og dog udødelige, bestandig vævende nye Væsener, nye Love, nye Guder, lyse eller mørke, som Kjortler, de kaster over Dødens nøgne Ribben. Han ser dem som Raffaël malte dem i Rom i *Santa Maria del Popolo*, hver behersket og ført af sin Engel, og i Kraft af sin Indbildningskrafts poetiske Magtfuldkommenhed anviser han den stakkels afdøde Keats en saadan ledig Trone, en kongeløs Sol.

Hans Atlasbjergets Fe har sit Hjem i Æteren. Som Arion paa Delfinens Ryg rider hun paa Skyen syngende gennem Luften og ler, naar hun hører Ildkuglernes brølende Susen bag sig. Her spiller Shelley med Himmellegemerne som en Jonglør med sine Kugler; i *Prometheus* aabner han dem som Botanikeren aabner en Blomst. I fjerde Akt skildres Jorden gennemsigtig som Krystal og alle dens Lag over hverandre, dens Bølger af Ild, dens uhyre Kilder, hvoraf Havet dies, dens Forsteninger,

begravne Trofæer og Ruiner og Byer — og Shelleys Genius svæver uden om den, indaander Skovenes stærke Duft og ser det smaragdgrønne Lys, Bladene kaster tilbage, og hører Himmellegemernes vilde Musik. Men Jorden er ham ikke en opdynget og sammensat Klode; den er en levende Aand, i hvis ubekendte Indre en evigt uhørt Røst slumrer, hvis Stumhed bliver brudt, naar Prometheus løses.

Da Jupiter er styrtet i Afgrunden, istemmer Jord og Maane en jublende Vekselsang, en Hymne uden Mage. Jorden jubler over sin Befrielse fra Gudetyranniet, Maanen udsynger sin brændende, henrevne Kærlighedserklæring til Jorden, skildrer, hvor stum og stille den bliver, naar Jordens Skygge falder hen over den og dækker den, og hvor fuld af Kærlighed den da er til den dejlige Jord. Dens Goldhed ophører, levende Blomster gror frem paa dens Flade, den hører Musik i Sø og Luft, medens vingede Skyer svæver rundt om den, tunge af den Regn, hvorom dens unge Knopper drømmer, og den jubler: dette er Kærlighed, Alt er Kærlighed.

Hans Fantasi opløser hele Naturlivet og glæder sig med et Barns Naivetet over hvert enkelt Element. Atlasfeen glæder sig f. Eks. over Ilden:

> Mænd sjældent véd, hvor dejlig Ilden er,
> Hver Flamme er en kostbar Ædelsten,
> opløst i bølgende Lys, der skøn og ren,
> tilhører hvem der ser den, en og hver.

Og Feen elsker Søvnens Skønhed:

> Det mored Feen ret at agte paa,
> hvorledes Søvnen Mennesker betvang.
> Her spæde Tvillingsøstre sammen laa,
> her græd en ensom Yngling Natten lang.
> To, hvem uskyldig Elskov Lejet redte,
> laa Favn i Favn i deres Lokker, spredte
> som Vedbendløv, der snor sig om en Stamme.
> Her laa en Olding hvid med Hænder stramme.

Shelley føler med Floderne, der elskes af Søerne og forsvinder i deres Leje, synger om Naturens Død og Ligbegængelse i Efteraar og Vinter, mindes Blomsterne, der kastedes over Adonis, skildrer Sommerens og Skønhedens Gudinde, der som en kvindelig Balder holder Havernes Blomster vedlige, og maler

Horaernes Kørsel over Himlen. *(Arethusa, Apollo, Pan, Autumn, Sensitive Plant,* Horaerne i *Prometheus unbound).*

Ethvert Livselement har han stemplet med et poetisk Ord — de udstrakte og ensomme Egne, hvor vi nyder den Glæde at tro, det vi ser er grænseløst, som vi ønsker vor Sjæl skulde være det *(Julian og Maddalo)* — Tiden, den umaalelige Sø, hvis Bølger er Aar og har Braksmag af Mennesketaarers Salt — Sneen og alle Former af den straalende Frost.

Man læse det Digt, hvori de sidste Ord forekommer. Det sammenfatter vemodigt hans Elskov til Naturen. Det hedder *Song* og er rettet til Glædens Aand. Han klager over, at den har forladt ham, at den kun elsker dem, der ikke trænger til den, at En som han aldrig kan vinde den tilbage igen, at den skræmmes af Sorg og flyr for Kummer. «Kummerens Suk synes at bebrejde dig, du ikke er nær, og Bebrejdelser vil du ikke høre». Og han slutter:

Alt jeg elsker, hvad du elsker,
o du Glædens Aand!
Stjernenatten, Jorden i dens
grønne Klædebon,
Kvældstid og frisk Morgenrødes,
naar de gyldne Taager fødes.

Sne jeg elsker, alle Former
af den straalende Frost,
Bølgegangen, naar det stormer,
al Naturens Kost,
som den byder, rent anrettet.
ej af Menneskejammer plettet.

Rolig Ensomhed jeg elsker
og et Selskab blot,
der har Lighed med os begge,
stille, vist og godt.
Vi er ens; men hos dig trænges
Alt, hvorefter jeg maa længes.

Dog ud af disse vemodige Stemninger stiger Shelleys Aand i Kraft af sin herlige Frihedsbegejstring med Lærkeflugt snorlige ivejret. Hans Ode til Lærken, der betegner Overgangen til hans Frihedsdigte, er skrevet under en Rus af sorgløs og jublende Stemning. Neppe overtraf i ældre engelsk Literatur nogen lig-

nende Sang den bedste af Wordsworth's Sange til Lærken, der er saa typisk for Søskolens Aand og Poesi:

> Und Nattergalen kun dens skyggende Skov!
> Et Rige, klart af straalende Lys er dit.

Her tilraaber ogsaa hin konservative Digter Lærken disse saa betegnende Ord:

> Den Vises Billed, der sig opad svinger
> men ej som Trækfugl flyver bort; de to
> beslægtede Magter, Himlen og Hjemmet, tro.

Gaa nu til Shelleys Lærke, som syngende stedse stiger og stigende stedse synger. Her er det som om alle Vinde ringede med Melodier, som gled vi ind og hvirvledes ned i et Hav af evigt morgenfriske Toner. Det er den rene Frihedsfølelses yngste klareste Triumfsang af Glæde og Lykke. Den danner Overgangen til den lange Række af Frihedssange, den store Gruppe, i hvilken Shelleys Genius er de kommende Revolutioners stormende Herold. Hans Frihedssang er et eneste langt Krigsskrig, klædt i vekslende Melodier. Som Oder til Friheden og dens Forsvarere — Digte saa skønne og store som Marseillaisen — som politiske Satirer mod Tilstande og mod Personer, som aristofanisk Komedie over Uvæsenet og Latterligheden hjemme, som mytisk eller historisk Sørgespil er hans Poesi kun det samme mægtige Klageraab over Uretfærdigheden og Hykleriet, det samme mægtige Opraab til alle dem i hans Samtid, der endnu kunde finde Noget uværdigt.

Allerede straks efter sit første Ægteskab var han optraadt som politisk Urostifter. Han rejste til Dublin for at fremme Katolikernes Frigørelse, forfattede en ungdommelig Henvendelse til det irske Folk, hvori han bønfaldt det om at undgaa de Voldsomheder, der havde plettet den franske Revolution, og var saa naiv, at han fra sin Balkon paa Hotellet kastede det ned for Fødderne af de Forbigaaende, der syntes ham at se ud som om de var stemte til at modtage Opraab. Hvor barnligt baade han og hans unge Hustru tog Sagen, kan ses deraf, at han en Dag, da han spaserede med Harriet, ikke kunde negte sig den Fornøjelse at putte Adressen ned i Hætten paa en Dames Kaabe, hvorover hans unge Frue var — efter eget Sigende — nær ved

at dø af Latter. Han var tilstede ved flere Møder og talte en Gang en hel Time i O'Connels og andre Berømtheders Nærværelse. De Samtidiges Vidnesbyrd er saa begejstrede, at han, hvis man kan slutte derfra, var endnu større som Taler end som Digter.

Den næste Gang Shelley stødte sammen med det regerende Parti, havde Sammenstødet en helt anden tragisk Karakter. Harriet var død, og paa Forlangende af hendes Fader blev der for Kanslerretten indledet en Undersøgelse om, hvem der besad flest aandelige og sædelige Betingelser for Opdragelsen af Shelleys Børn, den forhenværende Værtshusholder Westbrook eller Forfatteren til *Queen Mab* og *Alastor*, der angivet som Ateist var mistænkt for at ville opdrage sine Børn til Ateister.

Lord Eldons Dom faldt ud til, at Shelleys hele hidtidige Opførsel havde været i højeste Grad usædelig, at han, langt fra at skamme sig herover, omvendt gjorde sig til af de fordærveligste Grundsætninger og anbefalede disse til Andre, at Børnene følgelig burde berøves ham for bestandig, dog saaledes, at han havde at sørge for dem med en Femtedel af sin Indtægt. Børnene blev overgivne til en Præst af Højkirken. Shelleys Smerte var saa frygtelig, at end ikke nogen af hans nærmeste Venner nogensinde senere vovede at omtale Børnene for ham.

I Digtet til Lord Eldon udraaber han: «Jeg forbander dig i Kraft af en Faders krænkede Kærlighed, i Kraft af Forhaabninger, der længe var opelskede og altfor nyligt er gaaede tabt, i Kraft af ædle Følelser, du aldrig har forstaaet — i Kraft af det falske Hykleri, der nu skal hænge ved deres uskyldige Læber som Gift ved en aaben Blomst, i Kraft af den mørke Tro, der solformørkende skal dække deres Vej fra Vuggen og til Graven — og i Kraft af min Fortvivlelse, der bringer en Fader til at jamre og raabe: Mine Børn er ikke længere mine; Blodet i deres Aarer er mit, men Tyran! deres besmittede Sjæle er dine.»

I Digtet til William Shelley, hans lille Søn med Mary, hedder det:

> De har taget din Broder og Søsterlil
> og gjort dem uskikket til Omgang for dig.
> De har tørt deres Taarer og slukt deres Smil,
> der hellige vare for mig.
> Til en morderisk Tro, en Forbrydelsens Sag
> de dem knægted fra Barnsben som Slaver i Mag,
> og de Smaa vil forbande dit Navn og mit
> fordi vi tænker frygtløst og frit.

Dog engang svinder Herskerens Voldsmagt som Drøm
og med den Løgnpræsternes Mod.
De staar paa Bredden af Tidens Strøm,
hvis Bølger de skænder med Blod.
Men om dem den svulmer og raser og skummer;
den næres fra Dybet af tusinde Kummer.
Deres Sværd, deres Spir ser som Vrag jeg flyde
paa Evighedens Vande, der syde.

Slagen af Rædsel for at blive ogsaa dette sidste Barn berøvet var det, at Shelley forlod sit Fædreland for aldrig mere at vende tilbage. Men paa samme Tid som Lordkansleren brændemærkede Shelley som en Mand, der var mindre skikket til de mest elementære Samfunds-Pligter og -Rettigheder end nogen anden Mand i England, forberedte denne sig selv til at vise, at han var en af de faa dalevende Mænd, der var bestemte til Udødelighed.

Stemplet som en Forbryder forlod han England, og hvor han i Udlandet mødte Engelskmænd, var han i Regelen frygtet og hadet af dem som i Stand til enhver Forbrydelse. Han synes endog nu og da at have lidt personlig Overlast.

Shelley havde som ovenfor berørt, tidligt udarbejdet et Flyveskrift om Parlamentets Reform, der udkom 1817, saa godt og sundt, at den Reform, Toryerne tiltraadte og udførte i 1867, i alt Væsenligt stemmede med «Ateisten og Republikanerens» halvtresindstyve Aar gamle Plan. Han vilde hverken have almindelig Stemmeret indført paa én Gang eller Kongemagt og Aristokrati afskaffet. Han udtaler sig ogsaa ellers ofte nok mod altfor forhastede Forandringer. Hans Radikalisme var kun den at være 50 Aar forud for sin Samtid.

Udsat for Indskrænkethedens Forfølgelse slyngede han nu sine Frihedsdigte mod England. Hans politiske Poesier er skrevne med hans Blod. Han havde Lov til at kalde Castlereagh og Sidmouth «to Ulve, hvis tørre Struber hyler, to Snoge, sammenviklede til én». Man maa ikke glemme, at Castlereagh, at Sidmouth, at Eldon ikke var ham Mænd, men Personliggjørelser af et Princip, Reaktionens store skæbnesvangre Princip, som hans Liv og hans Lykke var bleven ofret. Han siger (*Anarkiets Maske*):

Jeg Mordet saa paa Vejen staa,
Castlereaghs Maske havde det paa,
Glat saa han ud, dog var Minen gram.
Syv stærke Blodhunde fulgte ham.

Klædt i en Bibel som klædt i Lys
kom Hykleriet bagefter nys,
Lord Sidmouth ligt, den gode, milde,
ridende paa en Krokodille.

Tilbage blev en afsindig Pige.
Hendes Navn var Haab, det vilde hun sige.
Dog var hun Fortvivlelsen mere lig,
og hun raabte ud i Vejret med Skrig:

Min Fader Tid er svag og graa
af bedre Dage at vente paa.
Se blot hvor idiotisk han staar
og famler med værkbrudden Haand i sit Haar.

Han har havt et Barn efter det andet.
Deres Ben er med Støv og Aske blandet.
Thi alle gik op i Dødens Flammer.
Jeg er ene tilovers. O Jammer, Jammer!

Dog var det ikke blot i lyriske Stridsdigte, at Shelley i disse Aar nedlagde sine politiske og sociale Ideer og Lidenskaber. Han forfattede i Aaret 1818 to meget ejendommelige fortællende Digtninge *Julian and Maddolo* og *Rosalind and Helen.* Det første giver en levende Skildring af hans Samliv med Byron i Venedig og er et af de mange Vidnesbyrd om hans ædle og brændende Begejstring for Byrons Poesi. Digtet indeholder en Fremstilling af de to Venners Besøg paa en Sindssygeanstalt udenfor Venedig og af de Stemninger, dette affødte hos Shelley. Han «hvem en Vildfremmeds Taarer kunde hærje som Draaberne en Sandsten og som kunde sørge over Kvaler, Andre ikke ser», maatte nødvendigvis føle en dyb Medlidenhed med de Ulykkelige, man paa hin Tid endnu lagde i Lænker og straffede med Svøbeslag. Hvor lidet Begreb man havde om Sindets Sygdomme og med hvilket Barbari Patienten blev behandlet, ses bedst, naar man læser, for hvilken Behandling en Sindssyg i Georg den Tredjes Samfundsstilling endnu 1788 var udsat. Kongens Sygdom viste sig især i en uafbrudt Snakkelyst, men var ikke ledsaget af nogensomhelst Tilbøjelighed til Voldsomheder. Ligefuldt blev han straks fra først af (og forblev hele Tiden uafbrudt) snørt i Spændetrøje, indespærret, berøvet Brug af Kniv og Gaffel og overladt til sine Pagers Lune, der behandlede ham som en Ting, puffede og stødte ham og gav ham grove Ord. Efter sin Helbredelse huskede Kongen tydelig Alt, hvad der var hændet ham

under hans Sindsforvirring og saaledes vides det nu. Det maler Shelleys blide og menneskekærlige Karakter, at han, som ikke anede, at man i Frankrig under Revolutionen havde begyndt at behandle de Sindssyge humant, taler for en kærlig Behandling af de Ulykkelige:

> Mig tykkes, der maa findes
> en Kur med Taalmod og med kærlig Pleje,
> da af Musik saa stærkt og blidt de bindes.

Det andet Digt *Rosalinde og Helene,* der giver et stort Helhedsbillede af den Elendighed, som Fordom og Utaalsomhed har ført over Menneskeslægten, er hidtil langtfra forstaaet og vurderet efter Fortjeneste. Det forsøger sammenfattende at fremstille i en Sum de Godes og Frisindedes Lidelser paa Jorden, som de fremkaldes af forældede Indretninger og menneskelig Ondskab i Forening. Her skildres en Familiefader, Kryster overfor de Stærke, Voldsherre overfor de Svage, haard, selvisk, falsk, løgnagtig og havesyg, sin Hustrus Bøddel, sine Børns Plageaand — naar Børnene hører hans Fodtrin nærme sig, forstummer al Tale og de bliver blege. Han dør, og Rosalinde, Moderen, vaander sig under at maatte se Børnene ubevidst glæde sig over Faderens Død og selv at maatte føle den som Lindring. Den Døde var højst rettroende. Han har, som det viser sig, i sit Testamente fastsat, at Børnene, hvis de vedbliver at leve sammen med deres Moder, intet skal arve, da hun hemmelig anser den kristne Lære for falsk og han maa frelse sine Børn fra den evige Ild. Saa maa Moderen da forlade sine Børn; «thi,» siger hun:

> Du véd, hvad Fattigdom betyder
> i en fordærvet Tid som denne:
> Forbrydelse og Frygt og Skam
> og Vandring under Hundeglam
> ad frossen Vej, i usle Gyder,
> en Hjemløshed foruden Ende,
> og værst af Alt: den Selvforagt
> der dræber Ungdoms Smil med Magt
> og gør dens Taarer galdehede
> for snart at tørre dem med Vrede,
> En Moder tager vel i Agt,
> ej selv at dømme sine Smaa
> til slig en Lod, saa fæl, saa raa.

Rosalindes Skæbne tjener nærmest til at fremstille det ulykkelige Ægteskabs Jammer, særligt Kvindens Afhængighed af en slet og tyrannisk Mand, og man føler Shelley's Sorg over Tabet af hans Børn derigennem. Helenes Skæbne spiller ligefrem paa de Forfølgelser, Digteren var udsat for som Filosof. Hele Fremstillingen af Lionels Liv og Ideer er ren Selvskildring. Kunde noget Ord bedre male Shelleys Menneskekærlighed end dette:

> I ham var Liv og Kærlighed,
> Tvillinger født i samme Stund.
> Til alle Andre Livet kun
> fra først blir skænket. Deri poder
> Naturen siden Kærlighed,
> skønt de er Børn af samme Moder.

Ung, rig og fornemt født som han er, træder han med Begejstring ind i deres Rækker, som under Revolutionen vil befri Menneskeslægten fra Troessætningernes Herredømme. Hans Omgivelser grubler forgæves over, hvad Hensigt han kan have dermed:

> Søger han Ry, Ry aldrig kroned
> en Kæmper for en nedtraadt Ret.
> Søger han Magt, Magt altid troned
> hos Uret og forældet Ret,
> de sultne Ulve, som blir altid foret
> af hver og en, der er ved Roret.

Reaktionen indfinder sig:

> Der var ej længer Haab. Graa Magt
> forfædrestolt, der roligt knejste,
> sad atter højt i Herskersædet,
> hvis Trin af udgydt Blod var vædet,
> hvor Dragen Tro sig havde lagt
> og nu paany sit stygge Hoved rejste,
> mens Kvinder, Børn og Mænd
> bedroges og nedtrampedes igen.

Snart fængsler hans Fjender ham, fordi han har spottet deres Guder, og han tilbringer lange Tider ene, skilt fra sine Kære. Saa mødes han atter med sin Elskede og under Stjernehimlen fejrer de deres Bryllup.

Rosalinde og Helene er et Digt, som synes skrevet i dyb Fortvivlelse; ingensteds er Shelley heller gaaet saa vidt i sin

Krig mod alt Overleveret. Vi har tidligere set, at et af Digtekunstens Yndlingsæmner i Aarhundredets Begyndelse var det, at Afskyen for Blodskam beroede paa Fordom (S. S. IV, 50). Saavel i *Rosalinde og Helene* som i *Islams Oprør*, hvis Helt og Heltinde kun paa Forlæggerens indtrængende Anmodning ophørte at være Broder og Søster, spildte Shelley megen Veltalenhed paa dette uhyggelige, ogsaa Byron saa stærkt sysselsættende Paradoks, der skulde give Anledning til et saa enfoldigt og oprørende Angreb paa den Sidstnævntes Minde.

I Aaret 1820 brød den store, alt berørte Skilsmisse-Skandale løs. Den 8de April 1798 havde Prinsregenten, fordi han jo som Prins maatte giftes, ægtet den 28-aarige Caroline af Brunsvig. Han tog imidlertid Sagen saa lidt højtideligt, at han allerede ved det første Møde i St. James, da Prinsessen knælede for ham, til Gesandten Lord Malmesbury raabte: «Harris! Skaf mig et Glas Brændevin! jeg føler mig ikke rigtig rask!» Da denne spurgte om ikke et Glas Vand i saa Tilfælde var at foretrække, løb han bandende ud af Stuen uden at sige sin Brud et Ord. Han var fuld ved Brylluppet og hikkede under Vielsen uafbrudt. Han viste meget hurtigt Prinsessen ikke blot Ligegyldighed og Tilsidesættelse ved at staa i Forhold til et Utal af Kvinder, men ogsaa den mest hensynsløse Raahed; han lod hende indespærre, omgav hende med Spioner og berøvede hende paa en falsk Anklage hendes Datter, hvad der gav Anledning til stadige Scener ved Hoffet. Ulastelig synes Prinsessens Adfærd ikke længe at have været. Hun var først kun uforsigtig, men i mere fremrykkede Aar søgte hun Trøst og ikke altid paa nogen værdig Maade, saa vi finder hende 50 Aar gammel berejsende Europa med sin Kurér og Kammerherre, tidligere Kammertjener, Bergami, en italiensk Ruy Blas, hvem hun udnævner til alt Muligt, bedækker med Ordener og elsker ømt.

Da hun ved Prinsregentens Tronbestigelse vendte tilbage til England for uden Videre at indtage Dronningesædet, besluttede den ynkelige og foragtelige Fyrste at benytte sig af, hvad han gennem betalte Spejdere vidste om sin Gemalinde, for at skille sig af med hende. Hun blev for Overhuset anklaget for Utroskab. Og nu var det, at hele Skibsladninger af fremmede Hotelopvartere og Kammerpiger blev landsatte i England under Befolkningens forbitrede Hujen for at afgive Vidnesbyrd mod Dronningen. Man skal søge om noget saa Uanstændigt som denne

Retssag*). Det er Undersøgelser om Sovekamres Beliggenhed og Senges Stilling, om en Dronning og hendes Kammerherre iagttagne i den allerletteste Paaklædning, som Dag efter Dag fyldte alle Englands Aviser, indtil — Anklagen toges tilbage, dels paa Grund af Bevisernes formentlige Utilstrækkelighed, dels paa Grund af den Højde, hvortil Foragten for Kongen som Skandalens Ophav var stegen.

I Anledning af denne Retssag skriver Shelley sin kostelige Satire *Oedipus Tyrannus* eller *Tyrannen med den svulne Fod* ɔ: den podagristiske Tyran, et Forsøg i den politiske Komedie, mindst saa vellykket som Prutz's *Den politiske Barselstue.* Handlingen foregaar i Bøotien. Et Folk, der kalder sig selv *Bulls* (ɔ: John Bull'er) altsaa *Tyre,* optræder der som Svin. Engelsk Aand, Væsen og Magt betegnes derfor som Svineri og Tonen falder saaledes:

> Og Skatterne,
> de sande Kilder til alt Svineri
> (thi hvilket bedre Udtryk findes vel for
> den Religion, Moral og Fred og Velstand,

*) The trial at large of her Majesty Caroline Amelia Elisabeth, Queen of Great Britain in the house of lords on charges of adulterous intercourse. London 1821. 2 vol. «At Carlsruhe her Majesty was one day found in Bergamis room; she was sitting upon his bed, and he was in bed with his arms around the neck of her Majesty, She was surprised in this extraordinary situation by one of the *femmes de chambre*, who was going into the room by chance . . . In that bed was found a cloak, which her Majesty was afterwards seen wearing; and in that bed, also, certain marks were observed by one of the servants. These marks, without his saying any thing farther at present, would lead their lordships perhaps to infer that which he wished them to understand (vol. I 145, smlgn. II 487.)

What was the state of Bergami's dress at the time you saw him in the passage going towards the bed-room of her royal highness?

He was not dressed.

When you say he was not dressed, what do you mean? what had he on?

He was not dressed at all.» (vol. I 484 smlgn. vol. II 435).

On the 12th of that month she arrived at Salona . . . A large bed was provided in the inner room for her Majesty; the outer room assigned for Bergami had no bed. There was no access to the bed in the inner room except through Bergami's. It would be proved in evidence, that, in the morning after her Majesty had slept here, her bed had the appearance of having been slept in by two persons. There was only one passage to her Majesty's bed-room; that passage led from Bergami's room, and in his room there was no bed. (vol. I 136).

der gør Bøoterfolket som Nation
til Mønsterbillede for alle andre?)
vokser omkap med Svineriet selv.

Den kronede Ægtemands Hykleri, Dronningens frække Pukken paa sin Renhed, Castlereaghs og Sidmouths forløjede Holdning, Alt er ramt med sikker Satire.

Men Shelleys Geni var ikke skabt til at længe at dvæle ved Spotten over Tidens Karikaturer. Hans frie og himmelske Aand var som ingen anden skikket til at stille Aarhundredets Frihedsideal i Straaleglans frem for Tidens Bevidsthed.

Fra hans Drengeaar af var alle hans Bestræbelser i Grunden gaaede ud herpaa. Han havde først skrevet store, musikalske, men desværre formløse Digte, der er lange Indlæg mod Konger og Præster, mod Religionen, «der befolker Jorden med Djævle, Helvede med Mænd og Himlen med Slaver», mod Regeringernes Uretfærdighed og Domstolenes Trællesind, mod det Oprørende i Tvangsægteskaber og i Kvindens Udelukkelse fra Retten til frit Erhverv, mod Grusomheden i Slagtning af Dyr, Indlæg mod alle Former af Undertrykkelse og Utaalsomhed, og hvis Formaal intet ringere var end at omforme Menneskeheden og lære den de Midler at kende, hvorved den kunde fjerne Aarsagerne til sine Ulykker og naa en Tilstand, der i Sammenligning med den nuværende var at betegne som en fuldstændig Guldalder.

Han havde, som han selv barnligt udtrykker det, «en Lidenskab for at reformere Verden». Trods hans Afsky for Læredigtning, var det, som han skriver i Fortalen til *Revolt of Islam*, hans Hensigt at give Læseren en ædel Tilskyndelse, vække en brændende Tørst hos ham efter Fuldkommenhed.

«Den Flyveskræk, siger Shelley, der som en Smitsot greb alle Klasser under den franske Revolutions Udskejelser, begynder lidt efter lidt at vige for Sundhed. Man har ophørt at tro, at hele Slægtled af Menneskeheden behøver at indskrænke sig til en Arv af haabløs Uvidenhed og Elendighed, fordi et Folk, der havde levet som Bedragne og Slaver i Aarhundreder, var ude af Stand til at styre sig selv med Visdom og Ro som frie Mænd, saasnart blot nogle af deres Lænker tildels blev løsnede. Hvis Revolutionen havde været i alle Henseender lykkelig, da vilde Misregering og Overtro tabe en stor Del af deres Krav paa vor Afsky. De var da Lænker, den Fangne kunde afryste ved den

ringeste Bevægelse af sine Fingre, i Stedet for at de i Virkeligheden med giftig Rust æder sig ind i Sjælen.»

Saaledes besluttede da Shelley at føre Revolutionens Forsætter videre i forklaret Skikkelse. Hans Sang blev en Prædiken, hans Indbildningskraft aabenbarede ikke hans Iagttagelser, men hans Ønsker.

Indbildningskraften var nu imidlertid ogsaa efter hans Grundanskuelse den i Sandhed reformatoriske Evne. Han, hvem grov Uvidenhed har udskældt for Materialist, havde ikke forgæves gaaet i Hume's og Berkeley's Skole og inddrukket den mest yderliggaaende Ulegemligheds-Lære. For ham var Alt kun Tanke, Tingene Lag af Tanker, Verdensaltet en uhyre sammenløben Masse af gamle, størknede Tanker, Billeder, Forestillinger. Heri ligger, at Digteren, hvis Fag og Hverv det er at skabe nye Billeder af den Art, der gør det stærkeste Indtryk paa Andre, bestandig former om paa Verden. Fantasien, siger Shelley, er den Evne, af hvilken ethvertsomhelst Fremskridt, selv det ringeste, afhænger. Enten ved med Blidhed at bringe de størknede Tanker i Strømning paany eller ved med krampagtig Kraft at sprænge de overleverede Forestillingers Vane-Skorpe, optræder Digteren som den sande Reformator.

Filosofisk og uhistorisk anlagt, som Shelley i sine Ynglingeaar var, søgte han sig i det eneste Afsnit af sit Liv, han kom til at leve til Ende — det før *Cencierne* — intet Grundlag i Tid og Rum for sine reformatoriske Syner, thi som Ønsker havde de ingen historisk Virkelighed. Men idet hans Figurer saaledes mangler denne Virkelighed, savner de visse væsenlige Egenskaber, som kun de historiske og stedlige Forhold kan give, og de Egenskaber, de besidder, er fortrinsvis Menneskenaturens dybestliggende, oprindelige Træk. Ogsaa i Karakterdannelsen gaar Shelley tilbage til Slægtens Urhistorie. Personerne bliver halvt mytiske Personligheder, jættestore og ubestemte af Omfang, aandige af Skikkelse, og ingen almindelig menneskelig Deltagelse kan knytte sig til dem, fordi «Historien», det i lavere Forstand Interessante ved Digtningen, rent foragtes og overspringes af Shelley. Heraf hans fuldstændige Utilgængelighed for Mængden. Medens en Walter Scott til alle Tider vil kunne vinde sig Læsere blandt alle dem, der kan læse, vil Shelley til alle Tider være indskrænket til at skrive for de faa Udkaarne.

Det gjaldt for Shelley imidlertid kun om at møde Stoffer,

hvortil disse Evner netop svarede, for at yde det Højeste i Poesien. Denne Side af hans Begavelse var fuldstændig græsk, ligesom Shelley overhovedet ved Arten af sin Fromhed ved sin Indbildningskrafts og sin Tænknings hele Dannelse var gennemgræsk. «Vi er alle Grækere», siger han et Sted. Det gjaldt om ham.

Dog om Naturvæsener, Guder og Helte som hans Poesi handlede den græske kun i sit Udspring. Det er derfor ogsaa kun med denne ældste græske Poesi, at Shelley kan og maa sammenlignes. Som hans Lyrik genkalder de homeriske Hymner, og ligesom hans politiske Komedie saavel ved sin hensynsløse Spot som ved Sangenes lyriske Flugt er Aristofanes lig og Aristofanes værdig, saaledes blev han nu i det alvorlige Drama Æschylos' sideordnede Medbejler. Hans *Den løste Prometheus* er det moderne Modstykke til Æschylos' *Den bundne Prometheus*, hans *Hellas*, en Spaadom om Grækenlands Sejr, det moderne Sidestykke til Æschylos' *Perserne*.

Vi kan kun dvæle ved «Prometheus». Dette storladne Digterværk kroner al Shelleys Frihedsdigtning. Her forsøgte Shelley første Gang med Held at skabe sin Poesis og sin Tidsalders herskende Type. Mange Typer jog igennem hans Hjerne, Hjob, dernæst Tasso, der samtidigt greb Byron og Goethe. Det blev ved Prometheus. Over den samtidige engelske Poesis Søer og Sletter hæver sig Byrons Alper med hans Manfred og Shelleys Kaukasus med hans Prometheus. Siden Menneskeaandens Frigørelse for Alvor var begyndt, sysselsatte denne Type alle de store Digtere. Den opstaar omkring vort Aarhundredes Begyndelse i Goethes, Byron's og Shelley's Hjerner. Goethe's dejlige Digt fremstiller den fra Gudetroen løsrevne Menneskeaand i dens Arbejden og kunstneriske Frembringen, stolt af sin Hytte, som Guden ej har bygget, og dannende Skikkelser i sit Billede. Goethe's Prometheus er den formende og frie. Byrons haarde, korte, ildfulde Vers skildrer Martyren, der lider med sammenbidte Tænder i Tavshed, hvem ingen Pinsel kan fravriste Tilstaaelsen, og som sætter sin højeste Ære i ikke at lade sine Kvaler ane; denne Titan vilde aldrig som den antike have ladet sig trøste af Oceanets Døtre eller have klaget for dem — Byrons Prometheus er den trodsende og bundne.

Men Shelley's ligner ingen af dem. Han er den velgørende Menneskeaand, som kriger mod det onde Princip, som en uoverskuelig lang Tid igennem undertrykkes af det og ikke af det

alene, men af alle andre Væsener, de Gode med, der er narrede til at antage det Onde for nødvendigt og godt; han er den Aand, der kun en Tid — om nok saa lang — kan fængsles og lænkebindes, men som en Dag til Altets Henrykkelse befries — den sejerrige, den løste, den af alle Himmellegemers forenede Jubelsang hilste Prometheus.

Han er endog under sine Lidelser fuldstændigt rolig; thi han véd, at Jupiters Regering ikke er Andet eller Mere end et Tidsrum i Verdenslivet. Derfor vilde han ikke bytte den sorte Afgrund, hvori han forsmægter, for vellystig Glæde ved Jupiters Hof. Da Furierne ler ham ind i hans evigt søvnløse Øjne, svarer han:

> Jeg tænker ikke paa, hvad ondt I gør mig,
> men paa, hvad I maa lide selv som onde.

Hvor ganske anderledes vilde en Byronsk Prometheus have svaret! Denne er helt igennem Kærlighed — til sine Fjender, til Menneskene. Og Trodsen har ikke lukket Titanens Hjerte for Elskov. Han mindes i Kvalerne sin Brud, hende, der

> opfanged, naar hans Hjerte strømmed over,
> ret som en gylden Kalk den ædle Vin.

Asia er den Titanen elskende Natur. Hun er Lysets Barn, en levende Elskovsflammeskikkelse, hvis Læber, som Panthea synger, med deres Kærlighed tænder Aanden imellem dem, og hvis Smil gør den kolde Luft til Ild.

Da saa Kvalernes og Uretfærdighedens Tid er omme, synker Jupiter fejg og foragtet, ynkeligt anraabende Prometheus om Naade, ned i Afgrunden. Den prometheiske Tidsalder begynder, og Luften forvandles til et Hav af evige og dejlige Kærligheds-melodier: Jordens tunge, dumpe Jubel veksler med Maanens henrivende Salighedssang, til Altet smelter sammen i en Glædes-hymne, som ikke Beethovens overgaar i den niende Symfonis Finale.

Vi kan blot berøre, hvorledes Shelley nu efter at have kappedes med Æschylos slog ind paa Shakespeares Baner og med et pludseligt Spring ind i den historiske Virkelighed gav England, selv efter Byrons Vidnesbyrd, den bedste Tragedie, det siden Shakespeares Dage havde besiddet. *Cencierne* minder en

Smule om saadanne af Shakespeares Stykker som *Lige for Lige*, skønt Shakespeare ikke nærede det glødende Had til Tyranni, som har indblæst dette Drama sin Aand.

Beatrice Cencis Navn er endnu den Dag i Dag for Romerne det store Frihedssymbol. Den unge Pige, som værnede sin Ære overfor sin skrækkelige Fader, hvis Voldsgerning indirekte understøttedes af Pavens og alle Myndigheders Fordærvethed, staar for Romeren endnu som Heltinde og Martyr. Saa tit der under Pavedømmets Tryk i Tidernes Løb er kommet blot en Smule Lysning i Luften, er hendes Navn og hendes Billede dukket op overalt i Rom. Shelley fortabte sig her helt i Historien og glemte alle Teorier. Men hvad der egenlig greb ham i dette tragiske Pligtsammenstød, var øjensynligt ligefuldt det dybe Brud med al overleveret Sædelære, som Faderens Forbrydelse her havde gjort til Nødvendighed, samt den Anledning, det gav til at stille de gængse teologiske Begreber om Verdensstyrelsens Fadergodhed i en grel Belysning. Beatrice siger (Johannes Magnussens Oversættelse):

> Du store Gud, hvis Billede paa Jorden
> en Fader er. Forlader du mig da?

og da hun spørges:

> Er du ej skyldig i din Faders Død?

lyder Svaret:

> Med Rette
> du kunde kalde skyldig Gud i Himlen,
> fordi han tillod slig en Daad som den,
> jeg maatte taale; som han saa og gjorde
> unævnelig, og hvilken han berøved
> al Tilflugt, Hævn og Følge uden dette,
> som du har kaldt min Faders Død.

Foran Pinebænken siger hun:

> Mine Pinsler
> er Sindets Pinsler, Hjertets, Sjælens, ja
> Sjælens, den inderste, som græder i mig
> brændende Galdetaarer ved at se
> i denne slette Verden, hvori Ingen
> er sand, min Slægt utro imod sit eget

forladte Selv; og naar jeg overvejer
det hele usle Liv, som jeg har levet,
dets usle Endeligt, som kommer nu;
hvor lidt Retfærdighed af Himmelen
og Jorden vises mig og mine, hvilken
Tyran du er, og hvilke Slaver disse,
og hvilken Verden vi udgøre, vi
de Undertrykte og Tyrannerne.

Tydeligt nok har Foreningen af Energi og Godhed især tiltrukket Shelley i Beatrices Skikkelse. I Dødsøjeblikket, da Rædsel griber hende for at genfinde Faderen efter Døden, under Jorden, i Himlen, udbryder hun endelig:

Og hvis der ej var nogen Gud!
Hvis alle Ting da var min Faders Aand,
hans Øje, Stemme, hans Berørelse,
som omgav mig, den Luft mit døde Liv
indaandede! Hvis undertiden da
han kom iklædt en Form, der ganske ligned
ham selv, endogsaa i den Skikkelse,
som engang pinte mig paa denne Jord —
hvis med sin Maske af graa Haar og Rynker
han favned mig med sine Helvedsarme
og fæstede paa mine Øjne sine
og drog mig ned, ned, ned; thi var han ikke
alene *den Almægtige* paa Jorden,
altid nærværende? Bor ej hans Aand,
skønt han er død, i Alt, hvad Aande drager?
Og skaber den for mig og mine ej
endnu den samme Ødelæggelse,
Spot, Smerte og Fortvivlelse? Hvem kom
tilbage nogensinde vel med Bud
om Lovene i Dødens ubetraadte
og mørke Rige? uretfærdige
maaske som de, der nu os jage, o
hvorhen? hvorhen?

Det var om dette Shelleys modneste og bedst komponerede Værk, at *Literary Gazette* erklærede: «*Cencierne* er Tidens mest afskyelige Frembringelse og synes at være frembragt af en eller anden Djævel.» Kritikeren haaber aldrig igen at faa en Bog at se, der er saaledes «stemplet med Besmittelse, Ugudelighed og Skændsel».

Denne Modstand nedslog Shelley. Han mente denne Gang at have gjort sit bedste. Ikke at han forknyttedes, men han

tabte Lysten til at frembringe. Hans to sidste Leveaar er blottede for større Arbejder. Han skriver i November 1820: «Sikkert nok kan den Modtagelse, Læseverdenen giver mig, dæmpe enhver Mands Begejstring.» Hans sidste Breve vrimler af Udtalelser om Kritiken:

April 1819: Hvad Anmeldelserne angaar, saa antager jeg at de ikke indeholder andet end Skældsord, og de er ikke følte eller ærlige nok til at more mig.

Marts 1820: Hvis nogen af Kritikerne skælder mig ud, saa klip det ud og send mig det. Hvis de roser, behøver du ikke at gøre dig Ulejlighed. Jeg skammer mig ved den Tanke, at jeg kunde fortjene det Sidste af dem. Jeg smigrer mig med, at det Første kun er en Afgift, de skylder mig.

I 1821 er det, at han skriver Digtet over Keats med det frygtelige Udfald mod den Kritiker, som mentes at have dræbt ham: «Hed Skam skal hemmeligt brænde dit Bryn, og Du skal skælve som en banket Hund!»

Juni 1821: Jeg hører at Skældsordene mod mig overgaar alle Grænser. Jeg beder dig, hvis du finder en eller anden særligt krænkende Artikel, at sende mig den. Hidtil har jeg let deraf. Men ve de Slyngler, hvis de engang skulde bringe mig ud af Ligevægt. Jeg har opdaget, at min Bagvasker i *Quarterly Review* er den velærværdige Hr. Milman. Præster har deres Forrettigheder.

August 1821: Jeg skriver Intet og vil sandsynligvis ikke skrive mere.

Naar Byron paa denne Maade blev tirret af sine Fjender, da standsede han et Øjeblik i sit Arbejde og viste dem Løvens Klo. Med Shelley var det anderledes. Hvad der i hans *Peter Bell den Tredje* findes mod Kritikerne er en overgiven Spøg i Sammenligning med Byrons blodige Haan mod Southey og de Andre. Saa tidt han optraadte, vrimlede det literære Krapyl og Kryb under hans Fod. De saarede hans Hæl. Han kunde ikke knuse deres Hoved. Thi saadanne Kreaturer har, som Swinburne har sagt, altfor lidt Hoved til at man kan skelne og knuse det. Byron havde desuden i Europa erhvervet sig Venner og Beundrere i Tusindtal ved sin Poesi; han delte Parnasset med Goethe, han havde begyndt at stemple Fastlandet med sin Aands Præg. Shelley var altfor langt forud for sin Samtid. En Fører, der gaar tyve Skridt forud, drager endnu Flokken efter sig; men

er han tusind Skridt forud for de Andre, da ser og følger de ham ikke, og den første den bedste literære Krybskytte kan ustraffet skyde ham ned fra et Baghold.

Moore var et Talent og virkede som saadant. Shelley var intet Talent, hverken lidet eller stort, men en Genius, Sangens egen Genius, med al Geniets Kraft, men med ringe Virkeligheds-sans; han var udset til Aarhundredet ud at beherske Englands yngre Digterslægt, men han opnaaede ikke Tyvendelen af den kun talentfulde Moores Indflydelse paa sin Samtid. Byron var Personlighedens Digter som Ingen før ham og som saadan i høj Grad selvisk; Fordom og Forfængelighed kunde ikke helt ud-brændes af ham uden at ædle Dele vilde lide. Uforfængelig og uselvisk som Shelley var, gik han ubetinget op i sine Idealer; han udfoldede sit Selv til det omspændte Verdensaltet; men hvad der var en rent ideal Dyd hos ham som Menneske, betingede og medførte en skæbnesvanger Mangel i hans Poesi, i ethvert Tilfælde i den Gruppe af Poesier, han frembragte i sit altfor korte Livs første Afsnit. Den saa fuldkomment uselviske Digter manglede længe al Selvbegrænsning. En skærpet Formsans for den store Komposition i dens Helhed var ham i mange Aar negtet. Da han begyndte som Digter, snublede han derfor over Tærskelen, og der skal mere end Geni til at bringe en saadan Indtræden i Glemme hos Læseverdenen. Hans *Islams Oprør* var med alle sine skønne Enkeltheder ubestemt og formløs, svævede oversanselig i Luften. Den var med sine skyggelignende blod-løse Skikkelser fremfor Alt saa bred og lang, at det blev en Opgave at læse Digtet til Ende, og en Opgave som kun løstes af Faa. Lige til Shelley skrev *The Cenci*, synes han at have manglet enhver Sans for den uendelige Tiltrækning og den uendelige Værdi, som Enkeltmenneskets Ejendommelighed har. Selv Pro-metheus og Asia mangler i deres Egenskab af Typer ethvert særegent Træk, deres Navne er kun Overskrifter over den skøn-neste Lyrik, England nogensinde har frembragt. Hvor tydeligt *The Cenci* end viser, at Shelley vilde have kunnet indvinde Alt, hvad der i denne Henseende fattedes ham, saa reves han dog bort, før han naaede til at indløse de rige Løfter, han havde givet, og før Samtiden havde faaet Øjnene op for hvad den i ham besad. Og skønt hans mindre lyriske Stykker ved Dybde og Friskhed, Naturlighed og Ynde, overgaar Alt, hvad dette Aar-hundrede har skabt i lyrisk Form, saa kunde dog heller ikke

disse Digte paavirke Tidsalderen, da de bedste af dem end ikke blev trykte i Shelley's Levetid.

Saaledes kunde han da saalidt som Moore og Landor udføre den Bevidsthedsrevolution, som Europa trængte til og ventede paa. Der udfordredes en Digter, der var lige saa personlig som Shelley verdensomspændende, ligesaa lidenskabelig som Shelley ideal, ligesaa skærende satirisk som Shelley harmonisk og yndefuld til at udrette det grove og herkuliske Arbejde at rydde op i Europas politiske og religiøse Bevidsthed, vække de Sovende og støde de Triumferende ned i Latterdybet. Der udfordredes en Aand, som i lige Grad kunde vinde Tidsalderens Interesse ved sine Laster og Dyder, sine Fortrin og Fejl. Shelleys Instrument var en ædel Violin; det var en Lur, som behøvedes til at rense Luften og give Kampsignalet.

Hvad der endnu staar tilbage at fortælle om Shelley's Liv er kun lidet: Hans sidste Rejse fra Livorno til Lerici, da han overfaldtes af den uforudsete Storm, og hvorfra han aldrig kom levende i Land — de lange Dage, hans Hustru tilbragte i frygtelig Angst søgende ham langs ad den italienske Kyst — saa Fundet af det ukendelige Lig. En Forordning bestemte, at Alt, hvad der kastedes i Land paa Kysten, skulde brændes. Byron benyttede sig heraf til at give Shelley en græsk og hedensk Ligfærd overensstemmende med hans Karakter. Paa Baalet strøedes Røgelse, Vin, Salt, Olie som i det gamle Hellas. Det var en skøn Dag og et pragtfuld Skue — det rolige Hav og Appenninerne i Baggrunden. En lille Fugl kresede om Baalet og var ikke til at jage bort. Flammen steg høj og gylden. Legemet fortæredes, men til Alles Forundring forblev Hjertet helt, og Trelawney snappede denne Relikvie bort fra den glødende Ovn og forbrændte sin Haand derved. Asken nedlagdes nær Cestius' Pyramide i Rom, hvor Shelley havde fundet det saa skønt at hvile.

Den Mand, der havde overgivet hans Legeme til Ilden overtog hans aandelige Arv. Vi har mødt hans Navn paa hver Side af Tidens Historie. Vi ser ham forberedt af Wordsworth, Coleridge og Scott, hadet af Southey, misforstaaet af Landor, elsket af Moore, beundret, paavirket og besunget af Shelley: Han indtager en Plads i Alles Liv. I Virkeligheden er det ham som giver Tidsalderens poetiske Literatur dens endelige og afgørende Præg.

XVII

Naar man træder ind i Thorvaldsens Museum, er det første Billedværk, man har paa sin højre Haand, en Marmorbyste, som forestiller en smuk ung Mand med fine og ædle Træk og med krøllet Haar, Bysten af Lord Byron. Man forefinder den samme Byste i Gibs i Salen Nr. XII og den Portrætstatue, hvortil den efter Byrons Død blev benyttet, i Salen Nr. XIII. Stiller man sig foran Gibsbysten, der uden Sammenligning siger mest, vil det første Indtryk være det af elegant og fornem Skønhed; i næste Øjeblik vil man sikkert gribes af det Udtryk af Liv, der er udbredt over den og som nærmest bestaar i en urolig Dirren over Panden, som kunde der lægge sig Skyer over den og Lyn udgaa fra disse Skyer, og i noget Voldsomt ved Bryn og Blik. Denne Pande har Uimodstaaelighedens Præg.

Naar man betænker Afstanden mellem Thorvaldsens og Byrons Naturer, naar man erindrer, at Thorvaldsen sikkert aldrig har læst en Linje af den engelske Digter, og naar man tilmed véd, at Byron ikke viste sig fra sin fordelagtigste Side for Thorvaldsen, maa man højligt beundre Resultatet af hint Møde mellem de to store Mænd. Bysten giver om end nødvendigvis en svag og meget ufuldstændig, dog en sand og skøn Forestilling om en Hovedside af Byrons Karakter, der laa Thorvaldsen uendelig fjernt. Det Omraade paa hvilket han er størst, er Idyllens; vil han fremstille Alexanders Indtog i Babylon, lykkes Hyrderne, Faarene, Fiskeren, Børnene, Kvinderne, det hele festlige Optog ham bedre end Helten selv; thi det Heroiske er ikke i samme Grad hans Sag; hvor meget mindre da det krigerske Naturel i den sammensatte og moderne Form deraf, man har betegnet som dæmonisk! Og dog har han anet Byron. Han har i Bysten (ikke i Statuen) sat ham et Mindesmærke, der, skønt det hverken tilfredsstillede Grevinde Guiccioli eller Thomas Moore, er saavel Digteren som Kunstneren værdigt. Ifald han havde kendt Byron personligt, vilde Værket formodenlig være blevet endnu fortrinligere, have havt et Træk af det Aabne og Indtagende, der har slaaet Enhver, som kendte Byron nøje. Dette kom nu ikke frem. Men det lykkedes den danske Kunstner bag det mørke Udtryk, som han antog for paataget, at trænge ind til det virkelige, dybt originale Stempel af Smerte, Uro, Geni, ædel og frygtelig Kraft.

Det er sikkert nok den Byron, Byron, som man kendte ham fra Museet, med hvilken den yngre Slægt i Danmark er vokset op. Men med Billedet fulgte tillige haardnakket Anekdoten om Besøget i Thorvaldsens Værksted og dennes Udbrud: «Han vilde nu engang være saa ulykkelig» *), og man undrede sig uvilkaarligt over at en saa stor Mand ikke skulde være fuldstændigt naturlig. Saaledes kom de Danske fra først af i et skævt eller usikkert Forhold til Byron. Og i de Aar, der er hengaaede siden den store Digters Død, er Slægten kommen i et lignende fremmed Forhold til ham. Han er saa langt fra at være vore Dages Helt. Hvad der endnu langt mere end hans poetiske Storhed bragte vore Bedstefædre og Bedstemødre til at sværme for ham, det har netop stødt det nulevende Slægtled tilbage fra ham, Sagnet om ham, den hele Overlevering, hvormed hans Historie er overgroet og som forhindrer os fra at se den, Teaterhelten i ham, hvis Halstørklædes Knude var Mønster, Romanhelten, der ikke kunde skille sig fra sine Pistoler, og hvis Elskovsæventyr blev ligesaa navnkundige som hans Vers, endelig Aristokraten, hvis høje Rang var ham selv saa værdifuld, men hvis Titel ikke længer virker imponerende paa en Efterslægt, der ikke anerkender anden Adel end Aandens. Vor praktiske Tidsalder ringeagter desuden den Figur som Byron snart satte sin Ære i at være, snart i Virkeligheden var: Dilettanten.

Det var ham en Æressag at drive sin Kunst som Ikke-Fagmand. Hans Stilling og hans Bestræbelser — hedder det i Fortalen til hans første Poesier — gør det højst usandsynligt, at han nogensinde paany vil gribe Pennen. I April 1814 beslutter han paa Højden af den Hæder, hans første poetiske Fortællinger har skaffet ham, aldrig mere at skrive Poesi og at undertrykke Alt, hvad han allerede har forfattet. En Maaned efter digter han *Lara*, og da Jeffrey har kaldt Heltens Karakter altfor udarbejdet, skriver han (i et Brev fra 1822): «Hvad mener Kritikerne med udarbejdet? *Lara* skrev jeg medens jeg klædte mig af, naar jeg kom hjem fra Baller og Maskerader i det Svirens Aar 1814.» Man føler, at han udtrykkeligt betoner den skødesløse Frembringelsesmaade og den Planløshed, den har til Følge, fordi han fremfor Alt vil være Verdensmand og ikke Digter af Fag, men hvad hans Evner forbød ham at være: Dilettant i Poesien.

*) Thiele: *Thorvaldsen i Rom* I, 342.

Og som han nu med Vold og Magt vilde være Dilettant paa et Omraade, hvor han aldrig kunde blive det, men hvor det nutildags undertiden støder os tilbage, at han ikke nærede større Ærbødighed for sit Kald, saaledes var han omvendt uomtvistelig Dilettant paa et Felt, hvor han selv paa ingen Maade vilde være det, som Politiker nemlig. Hvor megen praktisk Sans han end, saa snart det kom til politisk Handling, altid lagde for Dagen, var hans Politik dog i sin Grund Følelses- og Æventyrerpolitik, hvad enten han deltog i Sammensværgelser som Carbonari i Ravenna, eller som Feltherre stod i Spidsen for Missolunghi's Sulioter. Byrons første Handling, da han besluttede at gaa til Grækenland, var at lade gøre forgyldte Hjelme til sig og sine Venner med hans adelige Valgsprog som Indskrift. Vore Dages Politiker er den, som lægger bestemte Planer, fastholder og udvikler dem Aar efter Aar og som endelig udfører dem haardnakket og hensynsløst uden Heltens Apparat, men med Heltens Fasthed.

Endelig har den hele Række af Byrons Beundrere og Efterlignere trængt sig frem imellem ham og os, fordunklet Billedet og blandet Indtrykket af den store Afdøde. Man har paaduttet ham deres Egenskaber og tillagt ham Skylden for deres Fejl. Da Reaktionen i Literaturen indtraadte mod dem, der havde forstaaet ham halvt og slet, mod de Sønderrevne, de Udlevede og Gaadefulde, saa førte den efterhaanden til, at det store Navn blev skudt tilside med alle de mindre, som fortrængtes. Det havde fortjent en bedre Lod.

George Gordon Byron fødtes den 22de Januar 1788 af en lidenskabelig og ulykkelig Moder, der kort iforvejen havde forladt en raa og ustyrlig Mand. Denne Mand, Kaptejn Byron ved Navn, der som Gardeofficer nogen Tid havde gjort Tjeneste i Amerika, havde allerede i sin Ungdom ved sit vilde Liv gjort sig almindelig kendt under Navnet den gale Jack Byron; han blev retslig anklaget, da han bortførte Marquis'en af Carmarthens Hustru; Processen endte med Skilsmisse; han ægtede Marquisen, satte hendes Formue overstyr og behandlede hende saa slet, at hun faa Aar efter døde af Græmmelse. Med sin lille Datter Augusta rejste han saa tilbage til England og giftede sig, udelukkende for at forbedre sine Kaar, med en rig skotsk Arving Frøken Catharina Gordon, der blev Moder til det Barn, hvis Ry endnu sysselsætter Verden. Straks efter Brylluppet begyndte Kap-

tejn Byron at skalte og valte med sin anden Hustrus Formue som med sin førstes, og i Løbet af et Aar havde han bragt den ned fra 24000 Pund til 3000. Hun forlod ham i Frankrig og fødte i London sit eneste Barn. Ved Fødselen blev Barnets Fod forvredet eller beskadiget.

To Aar efter drog Moderen med sit Barn til Aberdeen i Skotland, hvorhen Kaptejn Byron i det Haab at pumpe Penge af sin Hustru under et Ophold i sine Udsvævelser fulgte dem. Fru Byron optog ham nogen Tid godmodigt i sit Hus, senere vedblev han endnu længe at besøge hende, indtil han for at undgaa sine Fordringshavere vendte tilbage til Frankrig, hvor han kort efter døde. Da Efterretningen om hans Død naaede til hans Hustru, der aldrig havde ophørt at elske ham, udbrød hun i saa lidenskabelige Klageskrig, at de hørtes over hele Gaden.

Kun i forskellig Form og Grad findes da hos Byrons Forældre som fælles Karaktertræk en stærk Lidenskabelighed, forenet med en stor Mangel paa Selvbeherskelse. Og gaar man tilbage opefter i begge Slægter finder man samme Træk, i Moderens Familie som Selvmords- og Forgiftningsforsøg, i Faderens snart under Form af heltemodig Forvovenhed, snart i Skikkelse af vild Raahed. Byrons Bedstefader paa fædrene Side, Admiral John Byron, almindelig kaldt *hardy Byron*, den kække, deltog i Søkrig mod Spanierne og Franskmændene, gjorde Opdagelsesrejser i Sydhavet, sejlede Jorden rundt og oplevede Farer, Æventyr og Skibbrud uden Tal; den Ejendommelighed, at han aldrig kunde gøre nogen Rejse uden at overfaldes af heftige Storme, skaffede ham hos Matroserne Tilnavnet *Foulweather-Jack*. Byron sammenligner sin Skæbne med hans. Hos Digterens Grandonkel William træder Slægtmærket uhyggeligst frem. Han var en udsvævende Slagsbroder, hvis Livs afgørende Begivenhed var den, at han efter en Trætte dræbte sin Nabo Mr. Chaworth i en Duel uden Sekundanter. Kun som Peer af England undgik han at blive dømt for Mord, og levede skyet som en Spedalsk paa sin Ejendom Newstead. Hans Omgivelser hadede ham; hans Hustru skilte sig fra ham; Egnens Overtro fortalte de urimeligste Mordhistorier om ham.

Uroligt Blod havde Digteren da i sine Aarer. Men dette Blod var tillige højadeligt Blod. Paa mødrene Side var han beslægtet med Stuarterne og kunde føre sin Familie tilbage til

Kong James den Anden; paa fædrene Side nedstammede han — dog med et enkelt uægte Led i Stamtræet, en Omstændighed, Byron selv aldrig nævner — fra en gammel normannisk Adelsslægt, hvis ældste bekendte Stamfader Radulphus de Burun deltog i Englands normanniske Erobring. Og da den nysnævnte Grandonkel mistede sin eneste Søn og i 1794 sin eneste Sønnesøn, var der al Udsigt til at hans Ejendom Newstead og med den hans Peerstitel og Peersrettigheder vilde tilfalde det lille Barn, som han aldrig havde set, men som han plejede at kalde «den halte Dreng, der bor i Aberdeen.»

Den lille halte Dreng voksede da ogsaa op med denne Udsigt for Øje. Stolt og umedgørlig var han af Natur. Da han en Dag som ganske lille fik Skænd, fordi han havde plettet sin nye Bluse, svarede han ikke et Ord, men bleg som et Lig greb han sig med begge Hænder foran i Brystet og rev i et af sine (senere ikke sjældne) Anfald af stumt Raseri Blusen i Stykker fra øverst til nederst. Moderens Opdragelse var af den Art, at hun snart overøste Barnet med Skældsord, snart med de heftigste Kærtegn, snart lod det høre ilde for den Uret, dets Fader havde gjort mod hende, snart endog for dets Legemsfejl. Hun har saaledes sin Del af Skylden for, at denne Legemsfejl straks kastede en mørk Skygge over den lille Geordie's Sind; han hørte sig kaldt Krøbling af sin Moders Læber. Ved ortopædiske Maskiner og Bandager havde man forværret Ondet; Foden smertede og den stolte lille Dreng anvendte al sin Viljekraft paa at skjule denne Smerte og Besværligheden ved Gangen. Undertiden taalte han ingen Hentydning til sin Vanførhed, undertiden kaldte han sig selv med bittert Lune for Klumpfod.

Uden at vise nogen Skoleflid kastede Drengen sig, saasnart han kunde læse, over historiske Bøger, dog især over Rejsebeskrivelser; Grunden til hans Længsel mod Østerland blev paa denne Maade lagt i hans allerførste Aar. Han siger selv, at han ikke ti Aar gammel havde læst mere end seks store Værker over Tyrkiet, desuden Rejser og arabiske Æventyr. Som lille Dreng havde han til Yndlingsroman *Zeluco* af John Moore, hvis Helt ved Moderens slette Opdragelse efter Faderens Død bringes til at hengive sig til ethvert Lune, og hvis Sindelag tilsidst bliver «saa fængeligt som Krudt». Barnet saa sig i Spejl i denne om William Lovell mindende Romanhelt. Blandt de Egenskaber, der skulde spille en afgørende Rolle i Digterens Liv, viste den

lidenskabelige Tiltrækning til det andet Køn sig allerede hos Barnet. Kun fem Aar gammel blev han saa heftig forelsket i en lille Pige, Mary Duff, at han, da han 11 Aar efter erfarede hendes Giftermaal, blev som lynslagen ved Efterretningen.

Til Stoltheden, Lidenskabeligheden, Tungsindet og den fantastiske Rejselængsel kom som det afgørende Karaktertræk en brændende Sandhedskærlighed, en naiv Oprigtighed, der alt som Barn gjorde sig gældende hos den, hvem den Lod var forbeholdt som Mand at optage Kampen mod Samfundshykleriet i Europa. Hans Trods var kun en af Formerne for hans Sandhedskærlighed. Tjenestepigen havde en Dag taget Barnet med i Teatret for at se Shakespeare's *Trold kan tæmmes*, og man var kommen til det Sted, hvor Petruchio paastaar, at det er Maaneskin, og Catharina, som har sagt, at det er Solskin, tvinges til at frafalde denne Mening. Da saa Petruchio for yderligere at tæmme hende slaar om, sprang den lille Geordie efter Repliken: «Hvor du lyver! det er jo Vorherres Sol», harmfuld over den formentlige Usandhed op og raabte til Skuespilleren: «Og jeg siger Dem, Sir, at det er dog Maanen.»

Da George var ti Aar gammel, døde hans Grandonkel. Barnets første Bevægelse var at løbe ind til sin Moder og spørge om hun ingen Forandring kunde bemærke paa ham, siden han var bleven Lord. Da næste Morgen Eleverne i Skolen blev raabte op, og hans Navn under hans Kammeraters Jubel blev ledsaget af Titelen *Dominus,* var Indtrykket saa dybt, at han brast ud i Taarer og ikke kunde faa det sædvanlige Svar *Adsum* (Her) over sine Læber. Hans heftigste Glæde var tidligst og længe Forfængelighedens Triumfer. Men for at forstaa denne Sindsbevægelse maa man erindre, hvad Lordværdigheden i England betydede og betyder. Adelige i streng Forstand er i dette Land ikke mere end omtrent 400 Personer, altsaa omtrent saamange som der er Fyrster i Tyskland, og Lorden, der i sit Baroni er udrustet med en næsten uindskrænket politisk og social Indflydelse, anses neppe ringere end en regerende Fyrste, og i Almindelighed svarer hans Rigdom til hans Rang; dette var dog her ikke Tilfældet; thi Byron var formueløs og Newstead Abbedi forfaldent og dybt forgældet.

I Efteraaret 1798 begav Fru Byron sig paa Rejsen til Newstead med sin lille Søn. Da de kom til Bomhuset foran Newstead, lod Moderen som om hun ikke kendte Stedet og spurgte

Konen ved Bommen, hvem Parken og Slottet tilhørte. Konen svarte, at den sidste Ejer af Abbediet var død for nogle Maaneder siden. — Og hvem er hans Arving? spurgte hun i sin Lykke. — Det skal være en lille Dreng, som bor i Aberdeen. — Da kunde Tjenestepigen ikke længer holde sin Glæde tilbage. Hun kyssede den lille George, som hun havde paa Skødet, og raabte triumferende: «Og ham er det, og Gud velsigne ham!»

1801 blev Drengen sat i Skole i Harrow, en af de store engelske Nationalskoler, meget yndet af Aristokratiet. Undervisningen (i Græsk og Latin) var tør og pedantisk og virkede ikke synderligt paa Byron, der gerne stod paa en spændt Fod med sine Lærere, medens han knyttede sværmeriske Venskabsforbindelser med sine Kammerater. «Mine Skolevenskaber, siger han i en Dagbog fra 1821, var Lidenskaber; thi jeg var altid voldsom.» Han var som Ven ædelmodig og helst Beskytter. Da Peel, den senere Minister, en Dag blev ubarmhjertigt pryglet af en større Dreng, hvis *Fag* (Oppasser) han var, blev hans Plageaand af Byron afbrudt med en Bøn om at turde faa Halvdelen af de Kammeraten tiltænkte Slag. Da den lille Lord Gort af en yngre Lærer var bleven brændt med et glødende Jern i Haanden til Straf for at han havde ristet hans Franskbrød daarligt, og Drengen, da Sagen blev undersøgt, haardnakket vægrede sig ved at nævne Gerningsmanden, tilbød Byron Barnet at blive *Fag* hos ham istedenfor hos Læreren med det Løfte, at det saa ikke behøvede at frygte for Mishandling. «Jeg blev hans Oppasser, siger Lord Gort (se Grevinde Guiccioli's *Erindringer*), og var yderst lykkelig over at have faaet saa god og højsindet en Herre, der bestandig forærede mig Kager og Slikkerier og altid bar over med mine Fejl.» Til sin Yndlingsoppasser, Hertugen af Dorset, har Byron i sine *Hours of idleness (Ledige Timer)* henvendt smukke Vers til Erindring om Skolelivet.

Naar Byron i Ferietiden var hjemme, vedblev Moderen sin ustyrlige Færd overfor ham, men istedenfor at være bange for hende, kunde han ikke lade være at le af den lille tykke Kones Lidenskabelighed. Ikke nok med at hun slog Tallerkener og Kopper i Stykker; stundom drev hun ogsaa Sønnen paa Flugt med Ildrager og Kniv*).

---

*) Forholdet mellem Moder og Søn er af Disraeli skildret i Romanen *Venetia* paa en saa sand og levende Maade, at der her, med Forandring

Tænker man sig, at efter et Optrin af denne Art en ung guldhaaret Pige traadte ind ad Døren og med et Blik formildede den trodsige Dreng, saa har man en Situation, som sikkert ofte er indtraadt paa Annesley hos Familien Chaworth (Slægtninge af den Mand, hvem Byrons Grandonkel havde dræbt i Duel), naar Moder og Søn var der i Besøg og Husets unge Datter Mary Ann Chaworth et Øjeblik lod sit Blik hvile paa George. Hun var 17 Aar gammel, da Byron var 15. Han elskede hende liden-

af de opdigtede Navne (Cadurcis, Plantagenet, Morpeth o. s. v.) til de rette, anføres en sammentrængt Scene af denne Bog. Vi tænker os en Formiddag paa Herresædet Annesley i Nærheden af Newstead, da en Postvogn kommer kørende ind i Gaarden, ud af hvilken stiger en lille og meget før Dame med et rødligt Ansigt og iført en Dragt, der paa en ejendommelig Maade forener det Lurvede med det Spraglede. Hun er ledsaget af en Dreng paa mellem 11 og 12 Aar, hvis Udseende i høj Grad staar i Modsætning til Moderens; han er bleg og slank med langt lokket Haar og store lyse Øjne, hvis Glimt nu og da paa en behagelig Maade opliver et Ansigt, der i Almindelighed har et sky og utilfreds Udtryk. Det er et første Besøg. Man kommer ind træt og varm efter Kørslen.

En skrækkelig Rejse! udbrød Fru Byron, viftende sig, idet hun tog Plads, og i den Grad hed! George, min Skat, buk for Fruen; har jeg ikke altid sagt dig, at du skulde bukke, naar du kom ind i en Stue? Buk for Fru Chaworth! — Drengen gav et Slags fortrædeligt Nik; men Fru Chaworth tog saa hjerteligt imod ham, at hans Træk opklaredes en Smule, skønt han forholdt sig ganske tavs og sad paa Randen af sin Stol som et Billede paa haardnakket Ligegyldighed. — En yndig Egn, Fru Chaworth, sagde Fru Byron . . . Annesley er et dejligt Sted, meget forskelligt fra Abbediet; men skrækkeligt ensomt er her. Det er en stor Forandring for os, der kommer fra en lille By og alle vore venlige Naboer. Meget forskelligt fra Dulwich — er det ikke, George? — Jeg hader Dulwich, sagde Drengen. — Hade Dulwich! raabte Fru Byron, naa det maa jeg kalde Utaknemmelighed mod alle de kære Venner. Desuden, George, har jeg ikke sagt dig, at du ikke maa hade Nogen? Aa De tror ikke, Fru Chaworth, hvad Møje det koster at opdrage det Barn, men naar han vil, kan han være saa artig som Nogen. Kan du ikke, George? — Lord Byron smilte haanligt, satte sig helt tilbage i den dybe Stol og svingede frem og tilbage med sine Fødder, der ikke mere naaede Gulvet. — Jeg er sikker paa, at Lord Byron altid er artig, sagde Fru Chaworth. — Naa. George, sagde Fru Byron, hør blot hvad der blev sagt. Hør hvad Fru Chaworth siger. Pas nu paa aldrig at give Fruen Anledning til at skifte Mening. — George krummede sin Læbe og vendte halvvejs Ryggen til de Andre. — George, min Skat, sig Noget! Har jeg ikke altid sagt dig, at naar du var ude i Besøg, skulde du nu og da lukke Munden op. Jeg holder ikke af snakkesalige Børn, men jeg holder af Børn, der svarer, naar der bliver talt til dem. — Ingen har talt til mig, sagde Lord Byron i en tvær Tone. — George, min Skat, du véd, du lovede mig at være artig! —

skabeligt og skinsygt. Paa Ballerne, hvor hun glimrede, maatte han, der ved sin haltende Fod var forhindret fra at danse, med kvalfulde Blikke se hende i de Andres Arme. En Aften hørte han endelig, hvorledes hun til Kammerpigen, som bragte Talen paa Byron og hans Udsigter, sagde: «Tror du, jeg bryder mig noget om den halte Dreng?» — han slugte Smerten og trak sig tilbage. Tretten Aar senere skrev han under strømmende Taarer i Villa Diodati ved Genfersøen Digtet *Drømmen*, som behandler

---

Hvad har jeg da gjort? — Lord Byron, sagde Fru Chaworth afbrydende, holder De ikke af at se Billeder? — Nej mange Tak, sagde den lille Lord i en mere høflig Tone, jeg holder af, at man lader mig i Fred. — De maa ikke, bedste Fru Chaworth, bedømme ham efter, hvordan De ser ham nu. Han kan være saa rar, naar han vil. — Rar! mumlede den lille Lord mellem Tænderne. — Hvis De blot havde set ham i Dulwich af og til i et lille Teselskab, han var ligefrem Selskabets Perle. — Nej, jeg var ikke, sagde Lord Byron. — George, sagde hans Moder igen i en højtidelig Tone, har jeg ikke altid sagt dig, at du ikke maa sige imod? — Den lille Lord hengav sig til en undertrykt Brummen. — Man spilte en lille Komedie sidste Jul, og han spilte ganske dejligt. Nu skulde De ikke tro det efter den Maade, hvorpaa han sidder paa sin Stol George, min Skat, jeg fordrer, at du er artig. Sid som en Mand! — Jeg er ingen Mand, sagde Lord Byron, jeg vilde ønske, jeg var. — George, sagde Moderen, har jeg ikke altid sagt dig, at du ikke maa svare mig? det passer sig ikke for Børn at svare . . . George, kan du høre hvad jeg siger, raabte Fru Byron med et Ansigt saa rødt som Skarlagen. — Alle Mennesker kan høre, hvad De siger, Fru Byron, sagde den lille Lord. — Kald mig ikke Fru Byron, det er ikke Maaden at tale til sin Moder paa, jeg vil ikke kaldes Fru Byron af dig. Jeg har næsten Lyst til at rejse mig og give dig et godt Dunk. O Fru Chaworth, sukkede hun, og en Taare trillede ned ad hendes Kind. Vidste De, hvad det vil sige at opdrage det Barn! — Kære Frue, sagde Fru Chaworth, jeg er vis paa, at Lord Byron ikke har andet Ønske end at gøre, hvad De helst vil have. De har vist misforstaaet ham. — Ja hun misforstaar mig altid, sagde den lille Lord i en blødere Tone og med vaade Øjne. — Saa, nu begynder han, sagde hans Moder og begyndte selv at græde paa det Forskrækkeligste, da i det Samme Erindringen om al hans Uartighed paany dukkede op i hendes Bevidsthed og hun foer op for at gribe til sin sædvanlige sidste Tilflugt: at give ham et godt Dunk. Hendes hehændige Søn, der var vant til disse Storme, undløb, stillede en Stol foran sin Moder, hvorover hun nær var falden, og nu løb de omkring i Stuen. I sin Fortvivlelse snappede hun en Bog og vilde kaste den i Hovedet paa ham, men med et satanisk Smil bøjede han Hovedet, saa Bogen fløj ud gennem en Rude. Hun gjorde endnu et desperat Angreb, og i sin Forskrækkelse frelste den lille Lord sig kun ved at hvirvle Fru Chaworth's Sybord hen foran hende. Saa faldt hun over Bordbenet og fik et hysterisk Anfald, medens Lord Byron stod bleg og trodsig i en Krog.

dette Forhold — oversat paa Dansk af Poul Møller — og som leverer Beviset for, hvor dybt denne Ungdomsskuffelse gik ham til Hjerte*).

Forholdet mellem Moder og Søn blev stedse unaturligere, altsom Byron med mere og mere rolig Ironi mødte Moderens Anfald af Raseri. Det kom til saadanne Optrin, at Moder og Søn en Gang hver for sig samme Aften sendte Bud til Apoteket med den Anmodning, at hvis den anden Part skulde forlange Gift, der da maatte blive udleveret en uskadelig Mikstur istedenfor. Har de truet hinanden med Selvmord? Det er med en sørgmodig Humor, at den unge Byron i sine Breve taler om de Udflugter, ved hvilke han nu og da frigør sig for Scenerne i Hjemmet, Udflugter, om hvilke han ikke lader Nogen forudane det Ringeste, af Frygt, som han siger, «for det sædvanlige moderlige Krigshyl».

I 1805 kom Byron til Universitetet i Cambridge og tilbragte der sin Tid mindre med Studiet af Universitetets Fag end med alle mulige Arter af Legemsøvelser, hvortil han allerede fra Barndommen af for at raade Bod paa sin Legemsfejl havde hengivet sig med Iver. At ride, svømme, dykke, skyde, bokse, spille Cricket og drikke, det var Færdigheder, som han satte sin Ære i at tilegne sig til Fuldkommenhed. Modeherren begyndte at spire i ham, og i ungdommeligt Overmod morede han sig nu med at gøre sine Udflugter sammen med en køn ung Pige, der fulgte ham i Mandsklæder snart som hans Page, snart som hans yngre Broder, under hvilken sidste Benævnelse han var kaad nok til at forestille hende for en fremmed Dame i Badestedet Brighton. Newstead Abbedi havde været lejet ud. Saasnart det

---

*) Højst betegnende for Moderen er den Maade, hvorpaa hun to Aar efter at Byron havde maattet opgive sine Forhaabninger, meddelte ham, at Mary Chaworth var bleven gift. Hun fik Efterretningen, da hun netop havde Besøg. Byron! raabte hun, jeg har en Nyhed til dig. — Godt, hvad er det? — Tag først dit Lommetørklæde frem, du vil faa Brug for det. — Byron gjorde det. Da Moderen saa fortalte ham, at Frøken Chaworth var bleven gift, stak han hurtigt Lommetørklædet i Lommen og sagde med tvungen Ligegyldighed og Kulde: Er det det Hele? medens en stærk Bleghed udbredte sig over hans Ansigt. Til Moderens Bemærkning, at hun troede, han vilde være sunket sammen af Sorg, tav han og ledede Samtalen over paa andre Genstande. Jo mindre han kunde have en Fortrolig i Moderen, des mere maatte han føle Drift til at betro Papiret sine Følelser og Sorger.

blev ledigt, flyttede Byron derind. Det var et virkeligt gammelt gotisk Abbedi med Refektorium og Celler, grundet allerede 1170 med Park og Sø og Ringmur og en gotisk Brønd i Gaarden. Her levede han med sine Kammerater et af ungdommelig Trods mod alle Regler fremgaaet Svirebroderliv, holdt i en Stil og stemplet af en Originalitetssyge, hvortil genial Ungdom, der endnu ikke er bleven sig Opgaver og Formaal bevidst, saa ofte i Historien er set at forfalde. Man stod op Kl. 2 om Middagen, fægtede, spillede Fjerboldt, skød med Pistoler, og efter Bordet gik til den gudfrygtige Omegns Forfærdelse en Hjerneskal fyldt med Bourgogne rundt. Byron havde, da hans Gartner tilfældigvis var kommen til at opgrave et gammelt Munkekranie, i et Anfald af Lune ladet det fatte i Sølv. og han og hans Venner fandt nu en drengeagtig Morskab i, forklædte som Munke med Tonsurer, Kors, Rosenkranse o. s. v., at benytte det som Bæger*). Man maa dog ikke i dette Træk kun ville se en ungdommelig Følelsesløshed af den Art, som saa tit, f. Eks. hos unge Medicinere, kan forenes med megen Livslyst; en Karakter som Byrons har sikkert følt en Art bitter Pirring ved under Drikkelaget at have et saadant Mindetegn om Døden for Øje. I de Linjer, Byron har skrevet til denne Drikkeskaal, hedder det, at Berøringen af Menneskelæber altid maa være den Afdøde kærere end Ormenes Bid.

Af altfor stor Frejdighed udsprang hans Udskejelser dog ikke. Han havde ikke blot den Tungsindighed, der hos fremragende Naturer i den første Ungdom saa gennemgaaende er en Følge af med endnu uprøvede Evner og Kræfter at befinde sig Ansigt til Ansigt med lutter Spørgsmaal; han havde den Melankoli, som hans særegne Naturanlæg, hans Opdragelse, hans heftige Lidenskabelighed maatte medføre. Der fortælles fra dette Tidsrum af hans Liv et Par Anekdoter, hvorover hans Biografer plejer at blive rørte. Den første angaar hans Hund. Han satte i 1808 paa sin Yndlingshunds Grav en højst menneskefjendsk Indskrift, hvori han hævede den paa den samtlige Menneskeheds Bekostning, og gjorde samtidigt et (senere tilbagetaget) Testamente, hvori han fordrede at begraves ved Siden af denne Hund, hans eneste Ven. Det andet Vidnesbyrd om hans Følelse af Forladthed er Maaden, hvorpaa hans Fødselsdag 1809 blev fejret. Paa

*) Den nuværende Ejer af Newstead har af religiøse Grunde ladet det begrave.

den Dag fyldte han sit 21de Aar og blev efter de engelske Love myndig. Denne Dag betragtes ellers efter engelsk Skik som den højeste Festdag; den fejres i Adelsstanden med Dans, Illumination, Fyrværkeri og Beværtning af alle Godsets Beboere. Byron var saa fattig at han kun for Aagerrenter formaaede at skaffe sig Penge til at give et Bal for sine Folk og efter Skik og Brug lade en Okse stege. Ingen Vognrække med høje Fremmede holdt den 22de Januar 1809 for Slottets Port; hverken Moder, Søster, Formynder eller Slægtninge indfandt sig; han tilbragte Dagen paa et Hotel i London. I et af hans Breve fra 1822 hedder det: «Har jeg nogensinde fortalt Dem, at den Dag, jeg blev myndig, spiste jeg til Middag Skinke og Æg og drak en Flaske Ale dertil. Det er min Livret og Livdrik; men da jeg ikke kan taale nogen af Delene, bevilliger jeg mig dem kun engang hvert fjerde, femte Aar paa høje Festdage.» Det er selvfølgelig morsommere at være rig end fattig, og mere smigrende for Selvfølelsen at blive lykønsket af Frænder og Venner end at føle sig hjemløs og ene, men i Sammenligning med de Vanskeligheder og Afsavn og Ydmygelser, som enhver ung moderne Plebejer har at kæmpe med ved Begyndelsen af sin Bane, er denne unge Patriciers Genvordigheder dog virkelig for Intet at regne. De fik deres Betydning derved, at de tidligt henviste Byron, der som Adelsmand saa let kunde være gaaet op i Stands- og Slægtsfølelser, til de Hjælpekilder alene, som den enkelte isolerede Personlighed besad.

Det var ingen af Datidens store politiske Begivenheder, intet Indtryk af Begejstring eller Harme over de historiske Omvæltninger, hvorpaa Tiden var saa rig, der udrev Byron af det regelløse og planløse Liv paa Newstead. Saadanne Begivenheder som Fox'es Død, som det for England lidet ærefulde Bombardement af Kjøbenhavn, lod den Personlighed urørt som Yngling, hvem enhver politisk Hændelse, Daad eller Udaad, skulde gennembæve som Mand. Det var en privat literær Genvordighed, der frembragte det første Vendepunkt i hans Liv. Medens Byron fra Sommeren 1806 til Sommeren 1807 boede i den lille By Southwell, havde han udført sine første poetiske Forsøg og hos de yngre Medlemmer af en borgerlig Genbofamilie, Pigot ved Navn, fundet levende Deltagelse for disse. I Marts 1807 kom Samlingen ud under Titlen *Ledige Timer*. Blandt disse Digte er der intet meget betydeligt; de iblandt dem, som varsler om et kraftigt Følelsesliv, taber sig i en lang Række Skoledrengepoesier, dels

Oversættelser og Efterligninger af de i Skolen læste Oldtidsdigtere og af Ossian, dels følsomme og stilistisk umodne Venskabs- og Kærlighedsdigte. Nogle faa angiver os Nulevende, der jo har let ved at være bagkloge, i tydelige Omrids Byrons senere Personlighed og Stil; i Digtet *Til en Dame,* der er rettet til Mary Chaworth, findes et Par ægte Byronske Strofer:

> Var min du blevet, da var Alting trygt.
> Min Kind, hvis Bleghed nu fra Sviren stammer,
> da havde aldrig blusset stygt
> af Lidenskabens syge Flammer.
>
> . . . .
>
> Men nu jeg søger Lindring for min Harm,
> gal blev jeg, vilde jeg at tænke prøve.
> Med vidløs Tummel, tom og daarlig Larm
> forsøger jeg mit Tungsind at bedøve.

Men i Virkeligheden fortjente Digtene kun liden Opmærksomhed; og da de nu var forsynede med drengeagtige og smagløse Anmærkninger, udstyrede med en fordringsfuld Fortale og paa Titelbladet bar Ordene «en Mindreaarig» føjede til Forfatternavnet, var der i denne Digtsamling Stof nok, som kunde ægge til Spot.

I Januar 1808 bragte da *Edinburgh Review,* Datidens kritiske Højesteret, en (rimeligvis af Lord Brougham forfattet) yderst haanlig Kritik af disse Digte. «Mindreaarigheden, hedder det heri, pranger paa Titelbladet, endog paa Bindet . . . Var Lord Byron bleven dømt til at yde et Kvantum Poesi og isteden derfor havde indleveret dette Bind, er det sandsynligt, at Retten vilde have ladet Mindreaarigheden gælde som Undskyldning. Men nu o. s. v.» Og Kritikeren fortsætter: «Maaske er Meningen den at tilraabe os: Se saaledes kan en Mindreaarig skrive! dette Digt har sandt for Dyden et ungt Menneske paa 18 Aar forfattet, og dette andet er af en ung Fyr paa 16! Men langt fra at undre os over, at et ungt Menneske gør meget middelmaadige Vers, tror vi snarere, at af ti velopdragne Drenge i England gør de ni Vers og den tiende bedre Vers end Lord Byron . . . Vi maa give ham at betænke, at det at de sidste Stavelser rimer sig og at Versefødderne er rigtigt talte paa Fingrene — Noget, de endda ikke altid er hos ham — ikke er Indbegrebet af Alt, hvad der fordres af en Digter. En Smule Fantasi hører ogsaa til . . o. s. v. o. s. v.»

Artiklens Raad til Byron er da det at opgive Poesien og anvende sine Evner og sin Fritid bedre. Som Henvendelse til Tidsalderens epokegørende engelske Digter fra En, hvis Fag det var kritisk at prøve og vurdere Aanderne, var Artiklen trods dens delvise Berettigelse unægtelig en grov Dumhed. Men for Byron var den det Bedste, der kunde hænde ham. Den slog ned i hans Sjæl som en Udfordring, den saarede hans Forfængelighed dødeligt og vakte hvad der skulde overleve den: hans Stolthed. En Ven der kom til ham, lige efter at Tidsskriftet var kommet ham i Hænde, forsikrer, at han havde et saa vidunderlig skønt Udtryk af Trods og Stolthed i sine Øjne, at ingen Kunstner der skulde fremstille en krænket Guddom, havde kunnet finde en Model af mere frygtelig Skønhed.

Overfor Omverdenen skjulte han, hvor bevæget han var; i et Brev fra de Dage beklager han, at hans Moder har taget sig Artiklen saa overordenlig nær, erklærer, at den hverken har forstyrret hans Ro eller hans Appetit, og bemærker kun, at disse Papirkugler har lært ham at staa for Skud; men mere end ti Aar efter skriver han: «Jeg husker endnu meget levende det Indtryk Edinburgher Kritiken gjorde paa mig; det var Raseri og det Forsæt at trodse og hævne mig, men ingenlunde Nedslaaethed eller Fortvivlelse. En ubarmhjertig Kritik er Gift for en begyndende Forfatter og den slog mig til Jorden — men jeg sprang op igen . . . fast bestemt paa at gøre deres Ravneprofetier til Skamme og paa at det ikke skulde være sidste Gang, de hørte fra mig.» Saaledes kom da ude fra Omverdenen den Tilskyndelse, der for første Gang samlede den unge Mands lidenskabelige og spredte Sjæleliv til en eneste Følelse og et enkelt Forsæt. Med fast Beslutning og sejg Udholdenhed satte han sig til at arbejde, sov om Dagen, stod op efter Solnedgang for at have mere Ro og skrev flere Maaneder i Træk Nætterne igennem indtil Morgenens Frembrud sin første navnkundige Satire.

XVIII

Navnkundig er den og blev den med Rette; dog ikke paa Grund af dens Vid og Lune, thi den har hverken Lune eller Vid, ikke heller paa Grund af det Træffende i dens Udfald; thi den har næsten kun blinde Hug tilhøjre og tilvenstre, men paa

Grund af den Kraft, den Selvfølelse, den uhørte Dristighed, som ligger bag den, og her fik Luft. Angrebene havde for første Gang givet Byron et Sanseindtryk, der snart skulde blive det stadige og herskende hos ham, den Følelse i hvilken han først helt fornam sig selv, og det var denne: Ene mod Jer Alle! Denne Sansefornemmelse var Livseliksiren for ham som for Historiens andre store stridbare Naturer. «Mig skulde man kunne haane ustraffet! Mig tror man at kunne knuse! Mig som ene er stærkere end de Alle», det er det Tema, som har sunget for hans Øren, mens hans skrev. Edinburgherne var vante til, naar de i en saadan Anmeldelse slog en lille Dusindigter til Jorden som en Flue, eller af Vaade skød en stakkels lille Sangfugl ned, at den Paagældende da græmmede sig i Stilhed, eller ydmyget gav sin egen mangelfulde Begavelse Skylden, saa at Kritiken i ethvert Fald fulgtes af en dyb Tavshed. Men nu var de stødt paa den, hvis uhyre Styrke og Svaghed det netop var, aldrig at give sig selv Skylden for en Vanskæbne, men med Lidenskab at kaste den over paa Andre. Ogsaa denne Gang fulgtes Kritiken af en halvandetaarig Tavshed. Men da gik det som der staar i Victor Hugos Digt *(Les châtiments. La caravane)*:

> Pludselig, midt under den uhyggelige Stilhed,
> der stiger og vokser, stum og hørlig paa én Gang,
> løfter sig en Brølen, en frygtelig og lang.
> Det er Løven.

Og Billedet er det rette. Thi denne ikke smukke, ikke gratiøse, ikke vittige Satire er mere Brøl end Sang. Den Digter, der har Nattergalens Strube, fryder sig, naar han første Gang hører, at hans Stemme har Vellyd*); den grimme Ælling sporer sin Svanenatur, da den kastes ud i sit Element; men Løveungens Brøl overrasker den selv og lærer den, at den nu er vokset op til Løve. Man søge da ikke i *English bards and scotch reviewers* efter Kaardestød, givne med en fast og sikker Haand; disse Saar er ikke slagne af en Haand, men huggede af en Klo —

---

*) Ret aldrig kan jeg glemme
Den allerførste Gang,
Da jeg min egen Stemme
Fik høre, at den sang.
Chr. Winther: *Til Een*, Nr. 139.

dog Kloen er en Løves! Man søge ikke her om Kritik, Maadehold og Fornuft; har det saarede Rovdyr Skønsomhed og Takt, naar en Kugle, der skulde dræbe det, kun har saaret det flygtigt? Nej Rovdyret ser sit eget Blod flyde, der staar Blod for dets Øjne og det vil udgyde Blod til Hævn. Det søger ikke heller den, som fyrede, alene; naar *En* af Skaren har saaret den unge Løve, da ve *Skaren*! Alle Englands Digterstorheder, de berømteste, de mest fejrede — Enhver, der var vel anskreven i *Edinburgh Review,* og Enhver, som skrev deri — bliver i denne Satire behandlede som Skoledrenge af en tyveaarig Yngling, der nylig selv ikke havde været andet end Skoledreng. De løber Spidsrod, den ene efter den anden, engelske Poeter og skotske Anmeldere iflæng. Der forekommer her mangt et bidende Ord, som ikke er sagt hen i Luften. Det tomme Fantasteri i Southey's *Thalaba* og denne Forfatters unaturlige Frembringelsesdrift, de Beviser, Wordsworth's Digte leverer for Sandheden af hans Lære, at Vers kun er Prosa, Coleridge's Ammestuebarnagtighed, og Lystenheden hos Moore snærtes med Hidsighed og Haan. Paa Scott's *Marmion* gøres et Angreb, som minder om Aristofanes's Spottegloser mod Euripides's Helte. Men den store Masse af disse Udfald er dog saa uskønsomme og ubesindige, at de i den følgende Tid bragte deres Forfatter langt flere Ærgrelser end dem, hvem de gjaldt. Byrons Formynder, Lord Carlisle, hvem *Ledige Timer* nylig havde været tilegnet, men som havde undslaaet sig for at indføre sin Myndling i Parlamentet, Mænd som Scott, Moore, Lord Holland, der senere hørte til Byrons bedste Venner, var her overfusede uden Grund, ud fra rent urigtige Forudsætninger og med en storartet Kritikløshed, der kun har sit Modstykke i den forbavsende Redebonhed, hvormed Byron, saasnart han kom til bedre Indsigt, gjorde Afbøn og søgte at udslette Virkningerne af sine gamle Vildfarelser. Han stræbte nogle Aar senere forgæves at bringe den engang trykte Satire ud af Verden ved at tilintetgøre dens femte Oplag helt.

Foreløbig gjorde den imidlertid stor Opsigt og skaffede sin Forfatter den ønskede Oprejsning.

Byron havde i Begyndelsen af 1809 taget Ophold i London dels for at give sin Satire i Trykken, dels for at indtage sit Sæde i Overhuset. Da han Ingen havde, til hvem han kunde henvende sig om Ledsagelse derind, maatte han mod Skik og Brug indføre sig selv. Hans Ven Dallas har beskrevet Scenen.

Da Byron traadte ind, syntes han at blive endnu blegere end sædvanligt, og hans Træk havde Udtrykket af Krænkelse og Uvilje. Kansleren, Lord Eldon, gik ham smilende imøde og sagde ham nogle forbindtlige Ord. Med et stivt Buk berørte Byron til Svar Lord Eldons Haand med sine Fingerspidser. Da Kansleren saa sin Imødekommen saaledes forsmaaet, gik han tilbage til sit Sæde; Byron kastede sig skødesløst paa en af Oppositionens tomme Bænke, blev der nogle Minutter, rejste sig og gik. Han vilde blot betegne sin Plads og vise, til hvilket Parti han sluttede sig. «Nu da jeg har indtaget mit Sæde, sagde han til Dallas, vil jeg rejse udenlands.» I Juni 1809 forlod han England.

Længe havde han — som han i et Brev til Moderen fra 1808 siger — følt «at hvem der kun har set sit eget Fædreland, aldrig kan bedømme Menneskene fra et friere eller alment Standpunkt; thi, siger han, man lærer af Erfaring, ikke af Bøger; Intet er saa belærende som den sanselige Betragtning af Genstanden selv.» Han rejste først til Lissabon (Digtet *Huzza, Hodgson!*) og Beskrivelsen af Cintra i første Sang af *Childe Harold* stammer fra dette korte Ophold; saa galopperede han med sin Ledsager Hobhouse til Sevilla og besøgte derefter Cadiz og Gibraltar.

Intet af Sevillas pragtfulde og historiske Mindesmærker gør noget Indtryk paa ham; men her som i Cadiz optager Kvinderne ham ganske. Han er ungdommeligt smigret ved de Tilnærmelser, som spanske unge Damer har foretaget overfor ham, og medtager fra Sevilla som Relikvie en tre Fod lang Haarlok. Gibraltar er ham som engelsk By selvfølgelig «et fordømt Sted».

Men saa uberørt som han er af de historiske Minder, saa stærkt begynder nu Landenes politiske Forhold at beskæftige ham, og Spaniens til England sysselsætter ham først. De to første Sange af *Childe Harold* viser, at han kun havde bitter Haan for Englands Udenrigspolitik; han spottede dets saakaldte Sejr ved Madrid, hvor Englænderne havde 5000 Faldne uden at tilføje de Franske nogen væsenlig Skade, og han er dristig nok til at kalde Napoleon sin Helt. Fra Spanien gik Rejsen til Malta, hvis Fortidsminder, der senere henrykte den gamle Scott, saa lidt som Sevillas gjorde ringeste Indtryk paa ham. Den historisk-romantiske Sans fattedes ham ligesaa fuldt som den romantiske Nationalfølelse. Hans Tanker og Længsler drejede sig hverken om Englands grønne Enge eller om Skot-

lands taagede Højlande, men om Genfersøen i dens evige Farvepragt og om det græske Øhav. Ham sysselsatte ikke hans Folks historiske Bedrifter, ikke Kampene mellem den røde og hvide Rose, men Nutidens Politik og blandt Fortidsminderne kun Erindringerne om de store Frihedskampe. De gamle Statuer var ham Sten; han fandt de levende Kvinder skønnere end alle de antike Gudinder (dumt Tøjeri kalder han de ideale Stenbilleder i *Don Juan*), men han faldt i Tanker paa Marathonmarken og har i begge sine fortællende Digtninge forherliget den. Og da han i sit sidste Leveaar kom til Ithaka, viste han Førernes Tilbud om at se Øens Monumenter tilbage med de Ord til Trelawney: «Jeg hader Vrøvlet om Oldtidsminder. Tror de Mennesker da, at jeg ingen lyse Øjeblikke har og er kommen til Grækenland for at sammensmøre endnu flere Taabeligheder!» Den praktiske Frihedspatos slugte tilsidst endog den poetiske hos ham. Med Byron er den romantiske Følsomhed forbi; med ham oprinder den moderne Aand i Poesien; derfor virkede han ikke blot for sit Land, men for Europa.

Paa Malta var Byron stærkt fængslet af en ung dejlig Dame. hvis Bekendtskab han gjorde der, en Fru Spencer Smith, som af politiske Grunde forfulgtes af Napoleon. Der udviklede sig mellem ham og hende et sværmerisk Venskab, som har efterladt sig Minder i en hel Række af Byrons Poesier. *(Childe Harold* II, 30. *To Florence. Lines written in an Album. Stanzas composed during a thunderstorm. Stanzas written in passing the Ambrasian Gulf.)* Fra Malta gik Rejsen gennem Vestgrækenland til Albanien, «vilde Mænds trodsige Amme», som han i *Childe Harold* kalder Landet, hvor «Ulven strejfer om, og Ørnen hvæsser sin Klo, og Mænd huser, der er vildere end Ulv og Ørn.» Det er betegnende for Byron, at hans første Rejse gjaldt Egne, der laa udenfor al Civilisation, og hvor Personligheden var næsten ubunden af Vedtægt. Det var et Valgslægtskab som drog ham til disse Naturoptrin og disse Mennesker. Det gik ham som den unge Mand i Wordsworth's *Ruth*:

> Hvad han i disse Egne fandt
> uregelret, hans Hjerte vandt
> som Syn, som Lyd, som Sag.
> Det vakte en beslægtet Klang,
> retfærdiggjorde ved sit Hang
> hans eget Hjertes Slag.

Han, der i lige Linje stammer ned fra Rousseau, følte sig heftigt dragen til alle de i «Naturtilstanden» levende Folk*). Albaneserne var dengang endnu næsten saa vilde som deres pelasgiske Forfædre, og Næveret og Blodhævn gjaldt imellem dem som eneste Retsorden. Det første Skue af Mænd og Kvinder paa Kysten i de prægtige Dragter, med høje Filthuer eller Turbaner, med pragtfuldt sadlede Heste, med Trommehvirvler og Muezzin-Raab fra Minareterne var, da Solen lige gik ned og lagde sine Straaler over det Hele, som et Syn af Tusind og én Nat.

Janina viste sig at være en betydeligere By end Athen. Det var i Nærheden af denne By, at de Rejsende i en Nat, som Byron har besunget, mistede deres Fører, og at han ene mellem Bjergene med Udsigten til at dø af Sult for Øje gav sine Rejsefæller Indtrykket af Overlegenhed ved det urokkelige Mod, som var hans mandige Særkende i alle store Farer.

Dagen efter Ankomsten blev Byron indført hos Ali Pasja, «den tyrkiske Bonaparte», hvem han trods hans Grusomhed og Vildhed altid havde beundret. Ali modtog ham staaende, var yderst venlig, bad ham hilse sin Moder og sagde, hvad særligt smigrede Byron, at han paa hans smaa Øren, hvide Hænder og lokkede Haar kunde kende hans fornemme Fødsel. Besøget hos Ali har afgivet Motivet til vigtige Optrin i 4de Sang af *Don Juan*; Lambro og endnu flere Byronske Figurer er tegnede efter ham, som jo iøvrigt senere blev skildret af Hugo i *Les orientales.* Ali behandlede Byron ganske som et forkælet Barn og sendte ham vel tyve Gange om Dagen Mandler, Frugt, Sorbet og Sukkergodt.

---

*) Han har skildret Rousseau i en Stanze, der synes skrevet om ham selv:

> Rousseau, som Sorgens dybe Rune risted
> i eget Bryst, som gød et Trylleskær
> om Lidenskaben og fra Smerten vristed
> Veltalenhed, til Livet vaagned her,
> det Liv, der gav ham Kvaler og Besvær.
> Afsind endog han gjorde skønt, og tændte
> en himmelsk Glans om syndig Daad og Færd
> med Ord, hvis Solskinsglimt de Øjne blændte,
> der, mens de skued dem, i hede Taarer brændte.

Childe Harold III, 77.
(Adolf Hansens Oversættelse, en Smule lempet.)

Sikret mod Landets talrige Røverbander ved det bevæbnede Følge, Ali medgav ham, rejste Byron nu gennem Albanien, og hans vilde Følgesvende fik ham saa kær, at, da han nogle Dage laa syg af Feber, truede de med at slaa Lægen ihjel, hvis denne ikke helbredte ham; som Følge heraf flygtede Lægen — hvorpaa den Syge kom sig. Det var paa denne Tur, medens man overnattede i en Hule ved Artagolfen, at Byron blev Vidne til det natlige Optrin — Udførelsen af den pyrrhiske Vaabendans under Sang — der har givet Anledning til Skildringen i *Childe Harold* II 67 og til den skønne Sang *Tamburgi, Tamburgi!* I Athen gav Byrons Harme over den engelske Plyndring af Parthenons-Skulpturerne ham Anledning til Digtet *Minervas Forbandelse*, og en flygtig Forelskelse i en af den engelske Konsuls Døtre ham Tilskyndelsen til det lille Digt *Pigen fra Athen*, hvis Heltinde i hele sit følgende Liv, endnu da hun var en lille bleg gammel Dame, blev overrendt af engelske Turister. 3dje Maj foretog Byron sin bekendte Svømmetur over Strædet ved Dardanellerne fra Sestos til Abydos i en Time og ti Minuter, af hvilken han hele sit Liv igennem var saa stolt, og som han omtaler i *Don Juan*.

Alt hvad han saa og oplevede i disse fremmede Egne skulde iøvrigt faa Aar efter afgive ham poetisk Stof. I Konstantinopel saa han en Dag Hundene æde Kødet af et Lig, og dette af ham selv oplevede Optrin har givet Grundlaget for Skildringen af Rædslerne i *Belejringen af Korinth* og senere i *Don Juan* for Skildringen af de Rædsler, som Ismails Belejring fører med sig. Da han efter en Rejse i Morea vendte tilbage til Athen, synes han selv at have oplevet det Kærlighedsæventyr, der ligger til Grund for *Giauren*. (Marquis'en af Sligo's Brev til Byron taler herfor). Udenfor al Tvivl er det i ethvert Tilfælde, at han en Dag, da han vendte hjem fra sit Bad i Piræus, mødte en Trop tyrkiske Soldater, der bar en i en Sæk indsyet ung Pige, som skulde kastes i Havet, fordi hun havde staaet i Kærlighedsforhold til en Kristen. Med Pistolen i Haanden tvang Byron den vilde Skare til at vende om og udvirkede dels ved Bestikkelse dels ved Trusler Pigens Frigivelse.

Det brogede Rejseliv formaaede ikke at give hans Sind den Ligevægt, som fattedes det. Hans sidste Breve fra Rejsen udviser stærkt Tungsind. Formaalsløshed og deraf følgende Livslede synes at knuge ham til Jorden. Sorgen over at være dybt i Gæld, over med en rystet Sundhed og et febersvækket Legeme

at staa ene uden Venner gaar gennem alle hans Udtalelser. Han venter hjemme kun at modtages af Fordringshavere. I Virkeligheden modtoges han af Efterretningen om sin Moders Sygdom. Han ilede til Newstead for at se hende endnu en Gang og ankom Dagen efter hendes Død. Kammerjomfruen fandt ham om Aftenen siddende ved Liget og hørte gennem Døren hans Hulken. Paa hendes Opfordring til ham om at beherske sin Smerte svarte han med Taarer: «Ak, jeg havde kun en eneste Ven og hun er død.» Ligefuldt kunde han i sin overdrevne Sky for at Andre skulde se ham lide ikke overtale sig til at følge sin Moder til Jorden. Han stod ved Herregaardsporten, til Liget var forsvundet. Saa kaldte han paa sin Page, lod sine Fægtehandsker bringe og tog med krampagtig Heftighed sin sædvanlige Boksetime. Dog det overgik hans Kræfter, han kastede Handskerne og ilede ind paa sit Værelse. — Umiddelbart herefter hensank han i en uafrystelig Tungsindighedstilstand, under hvilken han paany testamentarisk bestemte, at Lord Byrons Krop skulde begraves ved Siden af hans Hunds.

Neppe var Byron landet, før hans Ven Dallas spurgte ham, om han ikke bragte nogle Vers hjem med fra sin Rejse. Den kritikløse Byron viste ham da ikke uden Stolthed *Hints from Horace* (Vink fra Horats), en ny Satire i Popes Stil, og da Vennen, med Rette ikke synderligt opbygget ved Gennemlæsningen, spurgte, om han ikke havde Andet, kom Byron frem med hvad han kaldte «en Del mindre Digte og en stor Mængde Spenser-Stanzer», det var de to første Sange af *Childe Harold.* Paa Vennens indstændige Bøn blev disse først givne i Trykken.

For os Nulevende smelter Indtrykket af disse to Sange let sammen med Erindringen om de to (seks til syv Aar senere) sidste, men man maa strengt holde de to Indtryk ude fra hinanden, hvis man vil stille sig Byrons Udviklingsgang klart for Øje. Der er et lige saa stort Spring fra *Childe Harold*'s første Halvdel til den anden, som fra den til *Don Juan.*

De Stanzer, Byron viste Dallas, er velklingende, følte og nu og da pompøse; her klinger for første Gang Sang og Musik fra de Læber, over hvilke rig Vellyd skulde strømme uafbrudt, saa længe de drog Aande. Men vi har her dog kun det svage Udkast til det Digter-Aasyn, der ti Aar senere var kendt af hele Europa. Digtets talrige og kraftige Naturbeskrivelser er her endnu Hovedsagen, de lyriske Partier i Sammenligning hermed forsvindende

i Omfang, og for et overfladisk Blik kunde disse Stanzer tage sig ud blot som en ung fornem og livstræt Englænders Rejseindtryk, kun at disse havde modtaget et forædlende Præg ved den høje Stil, hvori Digtet er holdt; thi *Childe Harold* er ligesaa højtideligt og sværmerisk i Tonen som *Don Juan* virkelighedskært og lunefuldt.

Her findes i Stemningen et vist sørgmodigt Graat i Graat; Byron er her endnu ikke den, som springer fra én Følelse til en anden, helst dens yderligste Modsætning, for at paaføre dem alle Vold og sønderrive dem des voldsommere, jo stærkere han spænder dem. Men skimter vi end kun Digterens Aasyn i halv Profil, ser vi end ikke Glimt af Satirikerens braaddede Lune eller af hans snart skamløse snart spøgende Smil, saa har vi dog her i Ynglingens varme og højtidelige Patos den mest udprægede Personlighed i Datidens Poesi. Der er et Jeg i dette Digt, som behersker hver Enkelthed, et Jeg, som ikke smelter hen i nogen Følelse, ikke gaar op i nogen Sag.

Medens de andre Digterpersonligheder kunde antage luftige, flydende, krystalliserede Former, snart blev usynlige bag en fremmed Personlighed, snart forvandlede sig til kosmiske Væsner, snart gik helt op i de Sansninger, de modtog udefra, staar der her et Jeg, som gennem Alt forholder sig til sig selv og vender tilbage til sig selv, og det et bevæget, lidenskabeligt Jeg, om hvis Sindsbevægelse hver enkelt nok saa ringe Strofes Bevægelse vidner som den enkelte Konkyljes Susen erindrer om Havets.

Childe Harold (i det første Udkast Childe Burun) forlader efter en daarligt tilbragt Ungdom med Hjertet fuldt af *Spleen* et Land, hvor han ingen Venner og ingen Elskede efterlader sig. Han har den ungdommelige Lede ved Livet, som en til Tungsind førende Legemsbygning og Legemstilstand og tidlig Overmættelse af Nydelser har i Følge. Der er i ham intet Spor af Ungdommens frejdige Munterhed eller af dens Lyst til Fornøjelser og Ry, han tror at være færdig med Alt efter at have prøvet Lidet, og Digteren smelter saa fuldstændigt sammen med sin Helt, at han aldrig endog blot et Minut hæver sig op over ham paa Ironiens Vinger.

Alt dette, som overvældede Samtiden saa stærkt, er temmelig lidet tiltalende for en moderne kritisk Læser; det Opstillede er tydeligt fremtrædende, og den Tid, da den sløve Livstræthed var fængslende, er forbi. Men Ingen, hvis Øje er øvet, kan

heller overse, at Masken her — thi her er en Maske — naar den kritisk fjernes, aabenbarer et alvorligt og lidende Aasyn. Masken var en Eneboers; kast den bort, og der staar en ensom Natur tilbage! Masken var storstilet Sørgmodighed; riv den af, og der ligger ægte Tungsind bag den! Harolds muslingbesaaede Pilgrimsdragt er vel kun en Domino paa Maskeballet, men den dækker en Yngling med ildfuld Følelse, med skarp Forstand, med mørke Livsindtryk og med sjælden Frihedskærlighed. I Childe Harolds bedre Jeg er der Intet Uoprigtigt; for Alt hvad han tænker og føler vil Byron selv staa inde. Og dersom den, som kender Byrons egen Livsførelse i det nærmest følgende Tidsrum skulde finde Modsigelse imellem den digtede Personligheds gammelagtige Tungsind og den virkelige Personligheds ungdommelige og nydelsessyge Letsind, da kommer denne Uoverensstemmelse alene deraf, at Byron, som i Digtekunsten endnu fulgte en Retning, der tog Afstand fra Virkeligheden, ikke formaaede at lægge *hele* sit Væsen for Dagen i *Childe Harolds* første Sange; det er vel Altsammen ham; men der er i ham endnu en ganske anden Verden, som han først i *Don Juan* formaaede helt at faa med og fuldstændigt give Kød og Blod i sin Digtning. Selvskildringens Ufuldstændighed maa ikke forveksles med Forstillelse eller Paatagethed.

I Februar 1812 optraadte Byron i Parlamentet med sin Jomfrutale til Fordel for den fattige Arbejderbefolkning i Nottingham, der havde slaaet de Vævemaskiner, der gjorde den brødløs, i Stykker, og mod hvilken nu de strengeste Forholdsregler var foreslaaede. Talen er ungdommelig og lidt kunstlet men levende og varm; det laa ret for Byron at tale for den forsultne og fortvivlende Masse, og meget sundt viste han sine Landsmænd, at en Tiendedel af den Sum, hvormed de beredvilligt havde sat Portugiserne i Stand til at føre Krig, vilde være tilstrækkelig til at afhjælpe den Nød, som man nu vilde bringe til at forstumme ved Fængsel og Galge. Byrons levende og haardnakkede Had til Krig er et af hine Gran af sund Menneskeforstand, der altid forekommer opløste i hans Poesi, og det besjæler ogsaa de første Sange af *Childe Harold.*

Byrons anden Parlamentstale gjaldt Katolikernes Frigørelse; den behagede lidet, men er særdeles god; Byron godkender og gendriver med megen Logik den Bevisgrund imod Religionsfrihed for Katolikerne, at man ligesaa gerne kunde give Jøderne den.

I hans Papirer findes med Hensyn til denne Tale følgende ungdommelige og skemtefulde Udtalelse: «Da begge Partier i Frigørelses-Spørgsmaalet omtrent stod lige, sendte man i al Hast Bud efter mig og kaldte mig bort fra et Bal, som jeg, det tilstaar jeg, temmelig ugerne forlod for at skænke fem Millioner Mennesker Frihed.» Det er spøgende Ytringer af denne Art — i Stil med hans Notits om Ægteskabet: «Hvor det maa være behageligt at være gift og bo paa Landet; man har en smuk Kone og kysser hendes Kammerjomfru» — som, fordi de saa lidet svarer til det Childe-Haroldske Tungsind, har været dumme Mennesker Bevis nok paa, at han ikke mente det alvorligt med Noget. Han var simpelthen meget ung, noget lapset, ansaa det for en Skam at udtrykke sig følsomt og havde altid ubevidst til Valgsprog den hellige Bernhards Ord: Arbejd mere paa at dølge dine Dyder end dine Laster! *(Plus labora celare virtutes quam vitia!)*.

Jomfrutalen gjorde ganske overordenlig Lykke og kom lige tilpas til at henlede Opmærksomheden paa de to første Sange af *Childe Harold*, der udkom to Dage efter at den var holdt. Digtets Virkning var overvældende; med ét Slag var Byron bleven en Berømthed, Londons nye Løve, Stadens lovlige Hersker for Aaret 1812. Verdensbyen, det vil sige: Alt det i den, der var skønnest, finest, mest dannet og mest glimrende, laa for den 23aarige Ynglings Fødder. Havde *Childe Harolds* første Sange havt de sidstes Egenskaber, dyb Oprindelighed og ærlig Kraft. da havde de sikkert ikke opnaaet denne larmende Almenyndest. Stor Ærlighed og stor Oprindelighed vinder aldrig med ét Slag Massernes Gunst. Men netop det Tilslørede, Uklart-nydelsestrætte i disse første Forsøg gjorde Indtryk paa Hoben: den Kraft, som skimtedes, virkede des stærkere, fordi den udtrykte sig en Smule teatralsk.

Det var Dandyvæsenets Blomstringstid, hvor efter Brummels Mønster det særegne Liv i Londons fornemme Verden udfoldede sig med en Overdaadighed og Letfærdighed som ikke siden Karl den Andens Dage. Selskaber og Baller, Teaterbesøg, Spil og Gæld, Kærlighedshistorier, Forførelser og deraf følgende Dueller, der var Aristokratiets Livsindhold. Og Byron var Dagens, ja Aarets Helt. Hvilken Genstand for Beundring og Tilbedelse var han ikke for et Samfund, som kedede sig og led under sin egen Tomhed! Saa ung, saa smuk og saa brødefuld! thi Ingen kunde

tvivle paa at han jo var en lige saa farlig og nydelsestræt Person som sin Helt. Byron besad ikke Scotts Koldblodighed og Ligevægt overfor Fristelser og Smiger. Han lod sig glide med den Strøm, som bar ham oppe. Kunstneren i ham trængte til at gennemleve alle Stemninger og viste ingen fra sig. Med Lethed vedligeholdt han sit Digterry; thi med korte Mellemrum fulgte de poetiske Fortællinger, *Giauren* (Maj 1813), *Bruden fra Abydos* (December s. A.), *Korsaren* (færdig Nytaarsdag 1814), af hvilken der paa én Dag solgtes 13,000 Eksemplarer. Den bitre Ode til Napoleon i Anledning af hans Tronfrasigelse viste, at Byron ikke helt tabte den samtidige Politik af Syne for Poesi. Saa skreves i 1815 *Parisina* og *Belejringen af Korinth*. Det Nye, det Fremmedartede og Lidenskabelige i disse Frembringelser rev det afspændte Londonerselskab hen. *Han* var det Særsyn, hvorpaa Alles Øjne hvilte. Unge Damer bævede i Selskaberne af Glæde ved Tanken om, at han mulig vilde tage dem tilbords, og skælvide samtidigt for at spise en Bid, da det vidstes, at han ikke holdt af at se Kvinder spise. Man hengav sig ængstelig til den Forhaabning, at han vilde skrive et Par Linjer i Ens Stambog. Hans Haandskrift alene var en Skat. Man spurgte hinanden om hvor mange græske og tyrkiske Kvinder Kærligheden til ham havde bragt Døden og hvor mange Ægtemænd han havde dræbt. Hans Pande og Blik saa ud som lutter Forbrydelse. Han bar ikke Pudder; hans Haar var vildt som hans Sindelag. Grundforskellig som han var fra almindelige Dødelige, var han tarvelig som sin Korsar; forleden hos Lord den og den havde han ved en Middag ladet elleve Retter gaa forbi og forlangt Biscuit og Sodavand. Hvilken pinlig Stilling for Husets Frue, der var saa stolt af sin Anretning! og hvilken unaturlig Særhed i et Samfund, hvor kraftig Appetit er Nationaldyd!

Saaledes ser vi Childe Harold i Person forvandle sig til Don Juan. Den ensomme Pilgrim blev Salonløve. Fuldt saa meget som Byrons Poesi gjorde naturligvis hans Rang, hans Ungdom og sjældne Skønhed Indtryk i Damekresene. I Walter Scotts Levned findes om Byrons Ydre denne Ytring: «Jeg tror at have set de bedste Digtere i min Tid og mit Land, men skønt Burns havde de skønneste Øjne, saa' dog Ingen i den Grad ud som det, man tænker sig ved en Digter, som Byron. Hans Billeder giver ingen Forestilling om ham; Lyset er der vel, men det er ikke tændt. Byrons Ansigt var Noget, hvorom man kunde

drømme.» — En af Englands Skønheder udbrød, da hun første Gang saa ham: Dette blege Ansigt er min Skæbne.

Kvinderne havde vel altid optaget meget af Byrons Sjæleliv, men Hentydningerne i *Childe Harold* gav Anledning til det Rygte, at han paa Newstead havde havt et formeligt Harem, skønt dette Harem i Virkeligheden synes at have bestaaet af en eneste Odalisk. Om hans Rejseæventyr i Forhold til Kvinder dannede der sig latterligt overdrevne Historier. Som Følge af alt dette blev han nu formelig bestormet af Kvinderne; hans Bord laa dagligt fuldt af Breve fra ham bekendte og ubekendte Damer. En kom til ham forklædt som Page, formodenlig for at ligne Kaled i *Lara*, og mange flere kom uforklædte. Om den Hvirvel, hvori han levede, faar man et Begreb, naar man hører ham fortælle Medwin, at han efter sit Bryllup i sin Kones Dagligstue en Dag traf tre gifte Damer paa én Gang, hvilke han — for at bruge hans egen Udtryksmaade — «alle kendte som Duer fra samme Slag.»

Det var et Liv i Forfængelighedens Triumfer, fuldt af tomme Nydelser; for Byron var det idetmindste bedre end Ro; thi Ro er, som han i *Childe Harold* siger, Helvede for stærke Hjerter. Var hans Hjerte iøvrigt her nogensinde med i Spillet? Neppe. Det Kærlighedsforhold, som i disse Aar optog Byron og som fik en Betydning for hans senere Skæbne, har som opbevarede Breve viser, kun været ham en Malstrøm i Malstrømmen og fristende som saadan, men har ladet hans Hjerte ganske koldt. Lady Caroline Lamb, en ung Dame af den højeste Adel, gift med den senere som Lord Melbourne bekendte Statsmand, havde længe næret et brændende Ønske om at lære *Childe Harolds* Digter at kende. Hun var en vild, fantastisk, urolig Natur, der ingen Art Tvang taalte og hurtigt fulgte enhver Indskydelse, for saa vidt aandsbeslægtet med den tre Aar yngre Digter; hun var slank og smukt bygget med blond Haar og en blid Stemme; hendes Manerer udøvede skønt de syntes affekterte og overspændte, en heftig Tiltrækning; kort sagt hun hørte til den Art «Bakkantinder, entusiastiske Kvinder», som i *Adam Homo* synger:

> Ved at splitte hans Hjerte
> faa vi Del i hans Smerte;
> ved at rase derinde
> maa vi Gejsten dog finde.
>
> Mens vi vildt ham omdanse,
> af hans Laurbær og Kranse

sno vi selv os et Smykke,
som maa Alle henrykke.

Hun har spillet en lignende Rolle i Byrons Liv som Fru von Kalb i Schillers.*) Forholdet vakte saa megen Opsigt, at den unge Dames Moder ikke rastede før det blev afbrudt ved Datterens Rejse til Irland paa et Besøg. Byron tilskrev da Lady Lamb et Afskedsbrev, hvoraf denne senere tillod Lady Morgan at tage Afskrift, et Brev, som er typisk for Byrons Stil i hans umodne Aar og i hvilket neppe nogen Sjælekender vil finde Kærlighedens Sprog. Det minder nærmest om Hamlets skruede Billet til Ofelia:

«Dersom Taarer, som du saa og som du véd, jeg ikke lettelig udgyder; dersom den Sindsbevægelse, hvormed jeg skiltes fra dig — en Sindsbevægelse, som du maa have lagt Mærke til under hele denne nerverystende Sag, skønt den først blev synlig, da Afskedsøjeblikket nærmede sig; dersom Alt, hvad jeg har sagt

---

*) I Lady Morgan's *Erindringer* findes nogle livfulde Optegnelser af Lady Lamb om hvorledes hendes Bekendtskab med Byron blev stiftet: «Lady Westmoreland lærte ham at kende udenlands. Hun foretog sig at præsentere ham. Kvinderne kvalte ham formelig. Jeg hørte Ingenting om ham, til en Dag Rogers (for han og Spencer og Moore var allesammen mine Tibedere) sagde: De skulde kende den unge Digter og han tilbød mig Haandskriftet til *Childe Harold*. Jeg læste det og det var nok. Rogers sagde: Han har en Klumpfod og bider sine Negle. Jeg sagde: Om han var grim som Æsop, saa maa jeg kende ham. — Jeg var en Aften hos Lady Westmoreland, og Damerne var alle forrykte i Hovedet over ham. Lady W. førte mig hen til ham. Jeg saa alvorligt paa ham og drejede mig om. Min Mening om ham var, som jeg skrev i min Dagbog: gal — slet — og farlig at kende. En Dag eller to gik hen; jeg sad hos Lord og Lady Holland, da han blev meldt. Lady Holland sagde: Jeg maa forestille Lord Byron for Dem. Lord Byron sagde: Det Tilbud er blevet gjort Dem tidligere; maa jeg spørge, hvorfor De vragede det da? Han bad om Tilladelse til at komme og besøge mig. Han gjorde det næste Dag. Rogers og Moore stod i Nærheden af mig, jeg sad paa Sofaen. Jeg kom just hjem fra en Ridetur. Jeg var uordenlig og hed. Da Lord Byron blev meldt, fløj jeg op, ud af Værelset for at vaske mig. Da jeg kom tilbage, sagde Rogers: Lord Byron, De er en lykkelig Mand; Lady Caroline har siddet i alt sit Smuds med os to, men da De blev meldt, fløj hun ud for at gøre sig smuk . . . Fra det Øjeblik af og i mere end ni Maaneder levede han næsten i Melbourne-House. Han var Midtpunktet for al Lystighed idetmindste tilsyneladende . . . Hele *bon ton* i London samledes her hver Dag. Der var intet saa fashionabelt. Byron bestræbte sig for at drive dem alle paa Flugt.» — Disse med stenografisk Nøjagtighed opbevarede Ytringer giver et fortræffeligt Billede af fornemt London-Liv dengang.

og gjort og endnu er rede til at sige og gøre, ikke tilstrækkeligt har bevist, hvad mine virkelige Følelser er og altid maa vedblive at være imod dig, min Elskede, saa har jeg intet andet Bevis at tilbyde . . . Er der Noget paa Jorden eller i Himlen, der vilde have gjort mig saa lykkelig som at gøre dig til min Hustru alt for længe siden? Du véd, jeg vilde med Glæde opgive Alt paa denne og hin Side Graven derfor, og naar jeg gentager dette som et Omkvæd, kan jeg da misforstaas? Jeg bryder mig ikke om, hvem der faar dette at vide eller hvad Brug der bliver gjort af det — det er til dig og dig alene, at disse Ord er rettede, til dig selv. Jeg var og er din, frit og helt, til at adlyde dig, hædre dig, elske dig og flygte med dig, naar, hvorhen og hvorledes du selv vil eller lyster at bestemme.»

Det kan ikke undre Nogen, at Byron faa Maaneder senere iværksatte et Brud; hans Kærlighed kan aldrig have været andet end den Art Genskinskærlighed, der som i et Spejl gør alle Flammens Bevægelser efter uden egen Ild. Paa et Bal, hvor Lady Lamb kort derefter traf sammen med Byron, greb hun i sin Fortvivlelse over hans Ligegyldighed det første skarpe Redskab hun kunde finde, Nogle siger en stor Saks, Andre (Galt) et itubrukket Geléglas, og skar sig dermed i Struben. Efter dette mislykkede Selvmordsforsøg gav hun (efter Grevinde Guiccioli's Paastand) først en ung Lord «de utroligste Løfter», hvis han vilde udfordre og dræbe den Troløse, og indfandt sig saa dog selv kort derefter hos Byron, «ingenlunde i den Hensigt at skære Halsen over paa sig eller ham». De Ord, som hun, da hun ikke traf ham, efterlod paa hans Bord, foranledigede Epigrammet «*Remember thee!*» der findes blandt Byrons Digte.

Syg efter Hævn greb Lady Lamb nu til Pennen og forfattede Romanen *Glenarvon*, der udkom paa det for Byron alleruheldigste Tidspunkt, nemlig lige efter at hans Hustru havde forladt ham, og som blev et af de værste Gæringselementer i Stemningen imod ham. Bogen har dette Motto af Korsaren: «Han efterlod et Navn, knyttet til én Dyd og tusinde Laster» og skildrer Byron som en Dæmon af Forstillelse og Ondskab, udrustet med alle hans Heltes værste Karaktermærker. Alligevel har hun — maaske for at undskylde sig selv — ikke kunnet lade være at meddele Billedet elskværdige Træk. Et Sted staar der: «Hvis hans Væsen havde været af den Art, at han havde tilladt sig Nogetsomhelst, der lignede de Friheder eller den Paatrængenhed, der er saa

hyppig hos Mændene, da var hun maaske bleven forskrækket og advaret. Men hvad skulde hun have flyet? Visselig ikke det grove Smigreri eller de letfærdige og letsindige Forsikringer, som alle Kvinder snart vænner sig til, men en Opmærksomhed, der strakte sig til hendes mindste Ønsker, en paa én Gang fin og smigrende Ærbødighed, en Ynde, en Blidhed, der er ligesaa bedaarende som sjælden. Og alt dette forenet med alle Fantasiens Kræfter, med en Forstand og et Vid, som ingen Anden har besiddet i lige Grad.»

Under Byrons senere Ophold i Venedig blev *Glenarvon* oversat paa Italiensk, og Censor lod forespørge hos ham, om han havde noget imod, at Bogen udkom, da den i saa Fald vilde blive undertrykt; Byron svarede med at udgive den paa sin Bekostning. Lady Lamb forekommer i Byrons Historie kun endnu én Gang og paa en forunderlig Maade. Da Byrons Lig var blevet ført til England fra Grækenland og Ligtoget langsomt begav sig tilfods fra London til Newstead, kom midtvejs en Herre og en Dame ridende imod det, og Damen spurgte, hvem der blev begravet. Da hun hørte Svaret, sank hun besvimet af Hesten. Det var *Glenarvon*'s Forfatterinde.

Byrons letsindige og vilde Londonliv fik en foreløbig Afslutning ved hans Levneds mest skæbnesvangre Begivenhed, hans Giftermaal. Stor Agtelse for Kvinden havde hans Livsførelse ikke givet ham; men Kvinden, som han elskede hende, var den hengivne, selvopgivende Skabning, som han i alle sine Digtninge med Forkærlighed har malt. Og nu vilde Tilfældet, at han til Brud skulde faa en sejg og kraftig engelsk Karakter. Frøken Anna Isabella Milbanke, eneste Barn af en rig Baronet, havde fængslet Byron ved sit simple og beskedne Væsen, lokket ham ved Udsigten til for hendes Medgift at kunne sætte Newstead i Stand, ærgret ham ved et Afslag, da han bejlede til hendes Haand, fængslet ham ved kort derefter af egen Drift at begynde en Venskabsbrevveksling med ham, og hun gav ham nu endelig sit Ja som Svar paa et Bejlerbrev, der blev skrevet i det uforsvarligste Letsind og afsendt, fordi en Ven, hvem han forelæste det, fandt, at det var «smukt skrevet».

Af lutter slette, dels forfængelige, dels spidsborgerlige Hensyn styrtede Byron sig ind i et Ægteskab, der ikke endte værre end det var til at forudse. Under Forlovelsestiden var han forholdsvis i en munter Stemning. «Jeg er meget forelsket, skriver han

til en Veninde, og saa taabelig som alle ugifte Herrer i denne Stilling,» og et andet Sted: «Jeg er nu den Lykkeligste af alle Dødelige, da jeg for otte Dage siden er bleven forlovet. Igaar traf jeg den unge F., ogsaa den Lykkeligste af alle Dødelige; thi han er ogsaa bleven forlovet.» Saa barnagtige er alle Brevene fra den Tid, at Byrons eneste alvorlige Bekymring synes den, at han ikke kan udstaa blaa Kjole og det er Skik at lade sig vi i blaa Kjole. Dog alt som Brylluppet nærmede sig, blev han mere og mere ilde tilmode, hans Forældres Forhold havde tidligt indgydt ham Angst for Ægteskabet. Sine Følelser under Vielsen har han skildret i *Drømmen*, og i Samtalerne med Medwin siger han, at han skælvede og gav forkerte Svar.

«Sirupsmaaneden», som Byron kalder den, gik ikke hen uden Skyer. Jeg tilbringer min Tid [paa Landet hos Svigerforældrene], skriver han til Moore, i en skrækkelig Tilstand af Ensformighed og Forsumpning og er udelukkende sysselsat med at spise Kompot, med at slentre omkring, med kedeligt Kortspil, med Læsning i gamle Almanakker og Aviser, med at søge efter Muslingeskaller ved Stranden og med at iagttage Væksten af nogle forkrøblede Stikkelsbærbuske i Haven. — Og nogle Dage senere: Jeg lever her meget bekvemt og hører hver Aften paa den fordømte Enetale, som gamle Herrer kalder Underholdning, til hvilken min Svigerfader hver Aften har hengivet sig med Undtagelse af en, da han spillede Violin. De er imidlertid meget elskværdige og gæstfri. Bell er rask og ved uforandret Elskværdighed og godt Lune.

Pegasus følte sig ikke helt vel i Aaget. Imidlertid, det unge Par rejste snart til London, indrettede sig glimrende, holdt Vogne og Heste, gav Selskaber o. s. v. saalænge, indtil Byrons Fordringshavere indfandt sig. De 10,000 Pund Medgift svandt som Dugg for Solen; 8000 Pund, der netop tilfaldt Byron i Arv, gik samme Vej. Han maatte endog sælge sine Bøger. Murray tilbød ham 1500 Pund i Honorar for at han kunde beholde dem, men af falsk Stolthed sendte han Anvisningen sønderrevet tilbage. Herefter fulgte otte Udpantninger; endog Ægtesengene blev beslaglagte, da Møbler og Vogne var bortførte. Under disse Forhold var det, at Lady Byron i December 1815 fødte sin Datter Ada.

Det var selvfølgelig ikke faldet den unge forvænte Arving

ind, at slige Forhold forestod hende. Ikke desmindre var Parrets Samliv i Begyndelsen godt. De kørte ud sammen og den unge Hustru ventede med stor Taalmodighed i Vognen, mens hendes Mand gjorde Besøg. Hun skrev Breve for ham, og afskrev Digte f. Eks. *Belejringen af Korinth.* Imidlertid manglede det ikke paa smaa Uenigheder. Den unge Kone synes at have havt den Vane ved Spørgsmaal og Tiltale uafbrudt at forstyrre Byron, naar han skrev, hvilket foranledigede ham til Udbrud af ondt Lune, som hun fandt højst upassende. Dernæst havde hun aldrig set en Heftighed og Uregelmæssighed som hans. Engang saa hun ham i Raseri kaste sit Uhr ind i Kaminen og støde det i Stykker med Ildtangen; en anden Gang affyrede han for Spøg eller af Vanvare en Pistol i hendes Værelse. Hertil kom Skinsyge. Hun vidste, i hvilket Ry for Kærlighedsforbindelser han stod og særlig om Forholdet til Lady Lamb, hvis nære Slægtning hun var. Endelig havde Byron havt den ulykkelige Idé at lade sig vælge ind i Bestyrelsen for Drurylaneteatret, og hans korrekte Hustru saa med Uro det bestandige Forretningsforhold til Skuespillerinder, Sangerinder og Danserinder. En Personlighed, der stod i Tjenesteforhold til Lady Byron, det Fruentimmer, han har skildret i *A sketch* gav sig saa til at spionere og opbrød Byrons Gemmer og Breve. Til Syvende og Sidst er her endnu et mørkt Punkt, hvortil vi kommer tilbage.

En Maaned efter Barnets Fødsel forlod den unge Frue efter fælles Bestemmelse det urolige og uhyggelige Hjem for at tilbringe nogen Tid hos sine Forældre; men neppe var hun ankommen dertil, før hendes Fader lod Byron vide, at hun ikke vilde komme tilbage. Endnu, medens hun var undervejs, havde hun tilskrevet ham et Brev (som nu er trykt), hvis Overskrift lyder «Dear Duck» (Søde Putte!) og hvis Underskrift er lige saa kælen. Man begriber da Byrons Overraskelse. Han svarede Faderen, at han i denne Sag selvfølgelig ikke kunde anerkende hans faderlige Myndighed, men maatte have sin Hustrus Erklæring; den faldt lige lydende ud. 1830 erklærede Lady Byron offenlig, at hun kun havde skrevet sin Mand saa kærligt til i den Tro, at han var sindssvag, og at hun, hvis denne Antagelse havde stadfæstet sig, vilde have holdt trofast ud med ham, i modsat Tilfælde paa ingen Maade vilde leve sammen med ham.

I et Novellebrudstykke, forfattet af Byron i 1817, hedder

det i Overensstemmelse hermed: «Faa Dage efter rejste hun til Aragonien med sin Søn for at besøge sine Forældre. Jeg fulgte hende ikke straks, da jeg havde været i Aragonien før . . . . Medens Rejsen stod paa, modtog jeg et meget kærligt Brev fra Donna Josepha, der underrettede mig om hendes og min Søns Velbefindende. Efter hendes Ankomst til Slottet tilskrev hun mig et endnu kærligere Brev, der i meget ømme og endog temmelig overgivne Udtryk anraabte mig om straks at rejse til hende. Jeg forberedte mig netop til at forlade Sevilla, da jeg modtog et tredje Brev, dette fra hendes Fader, der i de høfligste Udtryk opfordrede mig til at ophæve mit Ægteskab. Jeg svarede lige saa høfligt, at jeg ikke vilde gøre noget saadant. Et fjerde Brev ankom fra Donna Josepha, i hvilket hun meddelte mig, at hendes Faders Brev var skrevet efter hendes udtrykkelige Ønske. Jeg spurgte med omgaaende Post om Grunden. Hun svarte med Ekspres, at da Grunde ikke havde Noget med den Sag at gøre, var det unødvendigt at give nogen — men at hun var en forurettet og fortræffelig Kvinde. Jeg spurgte da, hvorfor hun havde tilskrevet mig de to foregaaende, kærlige Breve, der opfordrede mig til at komme til Aragonien. Hun svarede, at det var fordi hun troede, jeg var gal, og at jeg blot havde behøvet at begive mig paa Rejsen alene, saa vilde jeg uden Vanskelighed være kommen til min Svigerfaders Slot og der have fundet den ømmeste af alle Hustruer og —, en stram Spændetrøje.»

Saasnart Byrons Hustru havde forladt ham, var han i Verdens Dom med ét Slag bleven en anden. Som han en Morgen efter *Childe Harolds* Udgivelse var vaagnet og havde fundet sig berømt, saaledes vaagnede han en anden Morgen berygtet og behandlet som fredløs.

Aarsag var først og fremmest Misundelsen, ikke hin Gudernes Misundelse, som de Gamle ansaa for Kilden til de Stores Undergang, men Menneskenes smudsige og lave. Han stod saa højt; han var saa stor; med alle sine Fejl var han intet Øjeblik sunket til den spidsborgerlige Agtværdigheds Jævnhøjde; i Tillid til sine Evner og sin Lykke havde han altid forsmaaet at vinde sig beskyttende Venner og været ligegyldig for, hvor mange Fjender han skabte sig paa sin Vej. Til at tælle var de allerede længe ikke mere. Misundelsen var først og fremmest hans skrivende Fællers, og blandt Misundelsens forskellige Afarter er Forfatter-Misundelsen en

af de giftigste. Han havde haanet dem og kaldt dem Forfaldstidsskribenter, berøvet nogle af dem deres Navn og gjort Andre det umuligt at vinde et Navn — hvorfor skulde han forgudes og beundres og de altid forgæves ordne deres Lokker til at modtage en Krans, som udeblev? Hvilken Lyst at rive ham ned fra Berømmelsens gyldne Trone og tilsøle ham i det Skarn, hvori de stod!

Han var længe mistænkt og hemmeligt hadet i det religiøst og politisk rettænkende Selskab. De Par Stanzer i *Childe Harold,* der i de forsigtigste Udtryk vover en Tvivl om et Gensyn efter Døden, var blevne mødte med forkætrende Raab, og en hel Bog *Anti-Byron* skrevet imod dem. Hans fire Linjer til Prinsesse Charlotte, der med Overskriften *Til en grædende Prinsesse* blev trykte sammen med *Korsaren* og som trøster Prinsessen i Anledning af Prinsregentens politiske Omslag, bragte det mægtige Toryparti i Fyr og Flamme imod ham. Men hidtil havde han som ved et usynligt Panser været beskyttet af sin Tryllemagt; hvad Under, at man rettede den offenlige Mening imod ham nu, da der aabnede sig en Breche i hans Privatliv!

Lady Byron og hendes Familie levede selvfølgelig ganske efter Selskabets Hjerte, og det var ikke vanskeligt at gøre Den til et Uhyre, hvem en saadan Hustru saa sig tvungen til at forlade. Rygterne begyndte; Bagvaskelsen fødtes, formedes, fik Fødder at gaa paa, Vinger at flyve med og svulmede mens den fløj. Dens Stemme steg som det skildres i Basile's berømte Arie fra en Hvisken til en Susen, fra en Susen til en øredøvende Larm som Torden mellem Bjerge. Hvem kender ikke denne Koncert, til hvis Iscenesættelse Lavheden slaar sig sammen med Enfoldigheden, og under hvis Opførelse Uvidenheden synger i Kor med den bevidste Nederdrægtighed, medens Skadefryden jublende slynger sine skarpeste Triller ind i Harmonien!

Misundelsen mod Byron gik i Hykleriets Tjeneste og virkede i dets Sold. Det civiliserede Hykleri har langt ind i det 19de Aarhundrede, i den religiøse Reaktions Tidsalder, været den sociale Magt, hvis Autoritet kun ved sine Midlers Art, men ingenlunde ved deres Udstrækning og Virkekraft staar tilbage for den, det 16de Aarhundredes Inkvisitionsdomstole besad. Saaledes bliver da, som Byron i *Childe Harold* siger, den offenlige Mening en Almagt,

der har lagt
sit Mulm om Jorden, saa hver Forskel døde
paa Godt og Ondt, saa Slægten staar forsagt
og ræd, at Aandens Lys for stærkt skal gløde
og at dens Tænken-frit skal kunne kaldes Brøde.

Og saaledes blev, som han i *Don Juan* udtrykker det, Hykleriet en Vælde, som han maatte have 40 Præsters Kraft til værdigt at besynge.

Et Brøl paa fyrretyve Præsters Kraft!
o giv mig det — saa skal jeg brøle ud
din Pris, o Hykleri! og højt og lavt
din Lov skal tone — eller lad gaa Bud
og stød i Cherubim-Basuner bravt!

Det kunde ikke være anderledes i en Tid, der frembyder saa megen Overensstemmelse med det Tidsrum, der betegner den antike Livsanskuelses Opløsning, en Tid, i hvilken en gammel teologisk Verdens- og Livs-Anskuelse, paa alle Punkter undergravet og gennemhullet af Videnskaben, ude af Stand til at hævde sig ved sin egen indre Sandhed, nødes til at klamre sig til det højere Selskabs Vedtægts-Moral og stive denne op til det Yderste for dog at have et Holdepunkt, og i hvilken den kirkelige Myndighed og den spidsborgerlige Samfundsbevaren staar som to Vaklende, der støtter hinanden. Kaster man Blikket ud over Europas Sjælehistorie i Aarhundredets Begyndelse, da tager det sig formelig ud, som om alt det Hykleri, der havde spiret hos de franske Emigranter, der var steget og steget i den tyske Romantik, og som havde taarnet sig op under Reaktionen i Frankrig, nu styrtede ned over den ene Mands Hoved.

Macaulay siger i sit Essay om Byron i Anledning heraf: «Jeg kender intet saa latterligt Skuespil som det britiske Publikum under et af dets regelmæssigt tilbagevendende Anfald af Moralitet. I Almindelighed gaar Bortførelser, Skilsmisser og Familietrætter hen uden at vække Opmærksomhed. Vi læser Skandalen, taler om den en Dags Tid og glemmer den. Men en Gang hvert sjette eller syvende Aar bliver vor Dyd krigerisk. Vi kan ikke taale, at Religionens og Sædelighedens Love bliver saaledes krænkede. Vi maa danne et Bolværk mod Lasten. Vi maa vise de Letfærdige, at det engelske Folk kender Vigtigheden af de huslige Baand. Følgelig bliver en eller anden ulykkelig Mand,

der i ingen Henseende er mere fordærvet end hundrede andre, hvis Overtrædelser er blevne behandlede med megen Mildhed, udpeget som Syndebuk. Dersom han har Børn, bliver de tagne fra ham; har han en Livsstilling, bliver han fordrevet fra den; de højere Klasser hilser ham ikke, de lavere hysser og piber af ham. Han bliver en Art Piskedreng, ved hvis Straf og Smerter man paa samme Tid straffer alle Ugerningsmænd af hans Art. Vi tænker saa med indre Velbehag paa vor egen Strenghed og sammenligner med megen Stolthed det høje Trin, hvorpaa Englands Sædelighed staar, med Pariserletfærdigheden. Tilsidst er da vor Forbitrelse tilfredsstillet. Vort Offer er ødelagt eller har græmmet sig ihjel, og vor Dyd lægger sig til at sove igen for de næste syv Aar.»

Var Aarsagerne til Byrons Fald af sammensat Natur, saa var Midlet des mere enkelt, det eneste virksomme, der i saadanne Tilfælde gives: Pressen. Allerede i Anledning af hans Vers til Prinsesse Charlotte havde Bladene grebet til lave Bagvaskelser imod ham, og der var i flere af dem en staaende Rubrik for smudsige Udfald mod Byron. Nu kunde Angrebene paa hans Privatliv tumle sig frit i Kraft af den Navnløshed, som trods al den Unatur og Fordærvelse, den medfører, er herskende i den engelske Presse. Anonymitetens Betydning er i Virkeligheden kun den, at den usleste Stymper, som neppe formaar at holde den Pen, hvormed han lyver, kan sætte den offenlige Menings moralske Trompet for sin Mund og i Tusinder af Eksemplarer lade den krænkede Dyds Stemme komme tilorde. Og ikke nok med at den enkelte Navnløse bliver til Almenhed i de mange Eksemplarer, han kan tilmed som navnløs antage Hundreder af Skikkelser, skrive under alle mulige Mærker og i et Dusin forskellige Aviser, og vilde én eneste Smører være nok til at forsyne en hel Presse med lave Udfald mod en enkelt i den offenlige Menings Øjne fredløs Mand, hvorledes maatte da ikke Angrebene hagle ned over Byron, hvis Fjenders Navn var legio! Af de Skjældsord, hvormed Pressen overfaldt ham, mindedes han senere Navnene Nero, Apicius, Caligula, Heliogabal og Henrik den 8de. Det vil sige, han blev beskyldt for alle Former af lav Grusomhed, af vanvittig Raahed, af dyrisk og unaturlig Vellyst; han blev afmalet med alle de Farver, Lumpenheden har paa sin Palet. Af hine Beskyldninger var den frygteligste den, der allerede da gik Pressen rundt og som satte

Brændemærket paa det ham dyrebareste Væsens Pande, Beskyldningen for at leve i Blodskam med sin Søster. Og til alt dette ingen Mulighed for Svar. Han kunde ikke slaas med Gadesnavset, som besudlede ham.

Rygterne foer fra Mund til Mund. Da Skuespillerinden Fru Mardyn optraadte paa Drurylane-Theatret umiddelbart efter Skilsmissen, blev hun hysset og pebet ud af Scenen, fordi den rent ud af Luften grebne Sladder havde udbredt sig blandt Tilskuerne at denne Dame, med hvem Byron i Alt havde talt et Par Gange, stod i Kærlighedsforhold til ham. Han selv kunde aldrig gaa ud uden Fare. Han blev paa Gaden og paa Vejen til Parlamentet, hvor Medlemmerne lod som om de ikke kendte ham, forhaanet af den dannede Pøbel.

Da intet Forsvar var muligt, maatte han, saa stolt han end var, bøje Hovedet og vige Pladsen. Han følte, som han siger, «at naar de Bagvaskelser, man hviskede og udtalte, havde Grund, saa passede han ikke mere for England; havde de ingen Grund, saa passede England ikke mere for ham.» Den 25de April 1816 indskibede han sig for aldrig mere at vende levende tilbage.

Fra dette Øjeblik daterer Byrons sande Storhed sig. Edinburgherkritiken havde første Gang vakt ham til aandelig Bedrift. Dette nye Slag slog ham til Ridder. Der er ganske og aldeles ingen Sammenligning mulig mellem hvad Byron har skrevet før og efter hvad han opfattede som sin store Ulykke. Denne Ulykke sendtes ham af Historiens Genius for at rive ham ud af en bedøvende Forgudelse, og for at fjerne ham fuldstændigt fra hele den slappende Sammenhæng med det Samfund og den Samfundsaand, hvorimod det var hans historiske Kald med mere Held og mere Kraft end nogen Anden at fremmane den afgørende Modstand.

XIX

Da han anden Gang var bleven en hjemløs og ensom Pilgrim, optog han sin Ungdoms Rejsedigt paany. Han føjede tredje og fjerde Sang til *Childe Harold*. Han satte sig tilbage i sin Ungdoms Stemninger. Men hvilken Fylde havde de ikke i Mellemtiden vundet! Den Akkord, der fra først af ansloges i *Childe Harold*, det var Ensomhedens, Tungsindets og Friheds-

trangens Treklang. Hver enkelt af dens Toner var nu bleven mange Gange saa klar og saa fuldtklingende.

Gennem Værkets første Halvdel gik *Ensomhedens* Stemning som Betingelse for Kærligheden til Naturen; allerede her hed det, at det at sidde paa Klipperne, at drømme ved Floderne, langsomt at vandre gennem ubetraadte Skove eller stirre ned i Afgrunde og Vandfald, det var ikke Ensomhed, men Samliv med Naturen; derimod at flakke om i Menneskesværmen og høre dens utaalelige Støjen uden at elske Nogen eller elskes af Nogen i den, det var at være tilgavns alene *(Ch. H.* II. 25, 26). Men disse Udbrud var Erindringer om skønne Barndomsindtryk fra Skotlands Bjergegne, eller det var Drømmerier, som fremkaldtes ved Synet af Eremitens Bolig paa Athosbjerget. Det var endnu, som Ensomhedsstemningen hos Wordsworth, en Kærlighed til Naturen, der beroede paa Sky for en ukendt og fremmed Menneskeverden. Forskellen mellem Følelsen hos Wordsworth og Byron var kun den, at Wordsworth havde Landbarnets og Landskabsmalerens stumt rugende Dvælen ved Naturindtrykket, Byron Stadbeboerens higende og nervøse Kærlighed til det, og at Wordsworth søgte til Naturen i dens Ro, medens Byron elskede den mest i dens Vrede *(Ch. H.* II, 37).

I Værkets anden Halvdel er Ensomhedsfølelsen en anden. Der er en dyb Forskel paa denne Trang til ensomt Samliv med Naturen, Harold følte som uerfaren Yngling, og den, han fornam som Mand, efter at hans første Jordomsejling om Menneskene og Tingene var tilende. Ikke Sky for Menneskene, men Lede ved dem drev nu Byron til at elske den stumme Natur. Et stort Samfund, det herskende Samfund i en hel stor By, der for det fremmede Øje syntes saa humant, saa fintfølende, saa rettænkende og ridderligtsindet, havde vendt sin Vrangside ud imod ham, og Vrangen er lærerig, men ikke smuk. Han havde lært, hvad Venskab man viser den Faldne, og at den eneste virksomme Kraft, paa hvilken den, der vil lægge Planer for sin Fremtid, med Sikkerhed kan regne, er de Andres Selvkærlighed og Følgerne af den. Saaledes blev han anden Gang ene med sig selv; og den Poesi, han nu skrev, er ikke for selskabelige Naturer. Men hvem der, om saa blot for en kort Tid, har lært at vende Menneskene Ryggen, kendt Ønsket at leve i Fred for dem, følt Trangen til at forlade sit Hjem eller rejse bort fra sit Land for at undgaa Skuet af Ansigterne og

opsøge Skuet af fremmed Himmel og Jord — hvem der paa ensomme Veje har følt Synet af et sig nærmende Menneske som Indtrædelsen af en smudsig Plet i hans fri og rene Synskres — i ethvert saadant Menneskes Sjæl vil disse lyriske Udbrud finde Genklang.

Childe Harold er ene. Han har lært, at han mindst af Alt er skikket til at gaa i Trop med andre Mennesker, ude af Stand til at give sine Tanker ind under fremmede Tankers Herredømme eller til at give Magten over sin Sjæl til Aander, mod hvilke hans gør Oprør. Hvor Bjergene stiger, der føler han sig blandt Venner; hvor Havet ruller, der er hans Hjem. Det Digt, Naturen skriver med Solstraaler paa Søen, er ham kærere end en Bog i hans Fødelands Sprog. Blandt Mennesker føler han sig som den vilde Falk, naar man har stækket dens Vinger. Men skønt han flyr fra Verden, hader han den ikke derfor; det er hverken af Misfornøjelse eller af Trods, at hans Sjæl samler sig dybt nede i sin Kilde; den frygter for at skumme over i Mennesketrængselen, hvor i et Øjeblik et Menneskes hele Lykke kan sættes til «saa at alt dets Blod forvandler sig til Taarer».

Han føler det som bedre at være alene og saaledes blive en Del af Alt omkring ham, da dog Synet af høje Bjerge er ham en velgørende Følelse, medens Byernes Summen er ham en Kval, og da Fjældet, Himlen og Havet er en Del af hans Sjæl, som han af dem, og det at elske dem hans reneste Lykke. Mindst ensom i Ensomheden aner hans Sjæl i den et uendeligt Liv, en Sandhed, som gløder den ren for Jeget. Harold har ikke elsket Verden, heller ikke elskede den ham. Han er stolt af aldrig at have smigret dens urene Aande, aldrig at have bøjet Knæ for dens Guder; aldrig at have lagt sin Kind i Folder til et Smil, han ikke mente, og aldrig at have været noget Ekko, naar Mængden raabte. Han var en *iblandt* dem, ikke en *af* dem. Men han vil som aaben Fjende skilles fra den Verden, han ikke elskede, og som gengældte ham det med Renter. Han tror, siger han, hvad hans egen Erfaring end har lært ham, at der gives Ord, der har samme Vægt som Gerning, Haab, der ikke skuffer, sand Barmhjertighed, og to eller en, som er hvad de synes. (*Childe Harold*, tredje Sang, rundt om.)

Saaledes strømmer Ensomhedens Stemning over i *Tungsindighedens*. Ogsaa denne Streng var anslaaet i de første to Sange;

men deres Tungsind var den rent ungdommelige Utilfredshed. En forspildt Ungdom laa bag Childe Harold og som en flegmatisk sørgmodig Hamlet stod han ved Achilles's Grav og overvejede med et Dødningehoved i sin Haand, hvad Livet og dets bedste Ry vel var værd, medens han, som da endnu ikke havde smagt Hæderens Sødme, i Virkeligheden ikke attraaede noget saa lidenskabeligt som Ry, det paa Skrømt og med tilræsonneret Filosofi forsmaaede og ringeagtede Ry. Nu har han nydt det og lært, hvor lidet nærende en Føde det er.

Hans Hjerte er som et sønderbrudt Spejl, der istedenfor ét Billede optager det samme tusindfold, og som umuligere kan glemme, jo stærkere det er brudt. Selv knækket søger han da i Naturen til det, som ved Modsætningen kan lindre hans Kval, det frie, aabne Hav, hvis Skummanke han allerede strøg som Barn og der kender ham som Hesten sin Rytter og Herre; han elsker Havet, fordi dets Flade er den eneste, der ikke kan knækkes, ja end ikke rynkes eller fures, den eneste, der endnu den Dag idag ser ud som den saa ud i Tidernes Morgen. Men Alt i Naturen minder ham om Kval og Kamp. Den fjerne Torden er ham som en Stormklokkelyd, der vækker Alt, hvad der havde lagt sig til Hvile i ham. Selv den yndige stille Nemisø forekommer ham ikke at ligne noget Fredeligt og Mildt; den synes ham *rolig som et kært Had* (IV, 173).

Hans Tungsind er nu helt *kolerisk*. Kunde han samle al sin Lidenskab i ét Ord og vilde dette Ord udtalt forfærde og splintre som Lynet, han vilde, siger han, ikke betænke sig paa at udtale det. Alt hellere end Ro! er hans Løsen: Ro er Helvede for livfulde Hjerter; der gives en Ild i Sjælen som én Gang tændt, uudslukkelig søger at stige i stedse vildere Flammer. Det er en Feber, som er skæbnesvanger for Enhver, der nogensinde kendte den:

> Den skaber dem, der gale selv snart alle
> de Andre i den samme Galskab hilder;
> Erobrere og Konger, Statsmænd, Skjalde,
> Sektstiftere, hvis Higen intet stiller,
> som rører op i Sjælens skjulte Kilder,
> som, mens de skuffer Andre, selv bedrages —
> ak, Verden! du din Avind paa dem spilder!
> Saa du, hvor bittert sligt et Bryst kan nages,
> af Attraa efter Ry du vilde aldrig plages.

Uro er deres Aande, Levetiden
en mægtig Uvejrsstorm, hvorpaa de ride,
til brat de synke — dog saa vant til Striden,
at dersom deres Dage skulde glide
trods Kampen hen i Skumringstimer blide,
de slappes og kun stakket Livet bærer —
ret som en Flamme, der ved Nattetide
snart flimrer ud, naar Oljen ej den nærer,
eller et ubrugt Sværd, der sløvt sig selv fortærer.

Ak, udbryder Harold, vi visner fra vor Ungdom af og stønner saa afsted gennem Livet, syge — syge — ingen Løn vundet, ingen Tørst slukket; endnu paa Gravens Rand viser det Blændværk sig, efter hvilket vi fra først af forgæves har jaget, for silde, altfor silde. Elskov, Ry, Ærgerrighed, Havesyge — Alt er Et, Alt lige forfængeligt og lige forrykt, Intet værre end det andet; thi det er Alt Luftsyn med forskellige Navne, og med Dødens sorte kvalmende Røg gaar Lyset ud. Ak vort Liv er kun Unatur, et Væsen, som ingen Plads har i Tingenes Harmoni, et uhyre kæmpemæssigt Gifttræ, hvis Rod er Jorden, hvis Løv og Grene er en Himmel, hvorfra i forpestede Dugdraaber Sygdom, Ulykker, Trældom og Død, al den Jammer vi ser og al den, vi ikke øjner, uophørligt dryssende falder ned!

Udaf dette rugende Mismod, som Tanken om den almindelige Elendighed (Verdenssmerte kalder Tyskerne det med et besynderligt Udtryk) uundgaaeligt lægger over Sjælen, var allerede i *Childe Harolds* første Sange *Frihedskærligheden* som Digtets tredje Grundstemning den eneste forløsende Magt, den eneste, som angav en praktisk Opgave for Livet. Allerede i Portugal havde Harold udraabt: O kunde disse Volde omgive et *frit* Folk, og til Spanierne sunget: Op I Spaniens Sønner! Eders Gudinde, Ridderæren kalder. Allerede dengang tilraabte han det undertvungne Grækenland, der bestandig saa sig om efter Hjælp udefra:

I arme, fødte Trælle! Véd I ej,
hvo fri vil være, selv maa Sværdet svinge
og bryde sig ved egne Kræfter Vej;
Galler og Russer kan ej Frelsen bringe.
Jer Voldsmand kan maaske de undertvinge,
men aldrig tænde Friheds hellige Ild
paa Eders Alter . . . .

Nej, før Lacedæmons Helte staar op af Graven, før Thebens Epaminondas atter rejser sig, før Athens Sønner har modige

Hjerter paany og græske Mødre atter føder Mænd, før er Trældommens Tid ikke omme! Men hans Frihedskærlighed dengang var af rent politisk Natur, det var den frifødte Englænders Harme over at se de fremmede Folkeslag ude af Stand til at afryste et Fremmedaag, som hans eget Folk umuligt kunde tænkes at ville bære.

Nu opfatter han Frihed i Ordets vide og fulde, almenmenneskelige Forstand. Nu føler han, at den frie *Tanke* er Udgangspunktet for alt aandigt Liv:

> Dog lad os gruble kækt! Det er en ræd
> Forsagen, Tankens Ret at lade fare,
> vort eneste og sidste Tilflugtssted —
> jeg vil i hvert Fald dette Ly bevare,
> skønt fra vòr Fødsel alt med Baand og Snare
> bag Mur og Mulm man lukker Evnen inde,
> at Sandhedslyset ej med altfor klare
> Straaler skal i de unge Sjæle skinne.
> Det nytter ej; thi Tid og Kunst kan læge Blinde.

Og han vil ikke blot gruble, han vil handle. Han anraaber Tiden, den store Hævner; han minder den om, at han med Ro og Stolthed har udholdt Verdens Had — og han har kendt alle Hadets Arter:

> fra Uret og til smaalig Troløshed . . . .
> fra den Bagvaskelse, der skummer hed,
> til sagte Hvisken af de usle Smaa
> og Gift af Kryb, der om paa Bugen gaa.

— og han slutter med Bønnen: O lad mig da ikke have baaret dette Jern forgæves i min Sjæl!

Naar han da nu atter rejser fra Land til Land, da svinder hans personlige Sorg sammen ved Skuet af Roms uhyre Ruiner, og som hin Sulpicius, hvis Følelser Chateaubriand tilranede Helten i sine *Martyrer*, føler han sin Skæbnes Lidenhed i Sammenligning med den, som har bortmejet Grækenlands Byer. Han siger:

> O Rom! mit Fædreland, du Sjælens By!
> Til dig maa Hjertets Moderløse drage,
> du, døde Rigers Moder! — til dig ty
> og glemme deres usle Nød og Plage
> . . . .

> Jeg i min Ungdom samme Vej drog hen
> som Romer Vennen af den største Mand,
> Rom den Gang ejed — Marcus Tullius' Ven.

Og naar han, ikke tilfreds med den blotte Tankens Frihed, vender Blikket udad og sysselsættes af de store politiske Kampe, da nøjes han ikke med at gentage de gamle Opraab til de Faldne, som naar han tilraaber Venedig, at Staden har druknet Aarhundreders Hæder i Slaveriets Dynd og at det var bedre, den selv var sunken i Havet end at opleve slig Skændsel; nej han vender sig kækt mod de Mægtige, mod Sejerherrerne ved Waterloo, dem han spotsk betegner som Napoleons Aber, og han ser fra Kampenes politiske Yderside hen til deres sociale Kærne.

Vistnok, siger han, har Frankrig tilsyneladende forgæves taarnet Ruin paa Ruin af ældgamle Fordomme, der har levet siden Tidernes Fødsel, og vel ser vi nu Fængsler og Troner rejse sig igen af alt dette Grus. *Men det vil ikke vare.* Thi Menneskeheden har endelig lært sin egen Styrke at kende. Og har Frankrig end beruset sig i Blod, til det spyede Forbrydelser — dog Frihed! gaar dit sønderrevne Banner lig Tordenstormen imod Vinden og dine Trompetfanfarer klinger selv hendøende saa fuldt som om Genklangen af dem aldrig kunde svinde. Har Frihedstræet end nu mistet sine Blomster, og er Barken end saaret af Øksen, dog vil en ny Vaar, o Frihed! bringe dig en mindre bitter Frugt. Da har heller ikke jeg levet forgæves. Thi der er det i mig, som vil overleve Tid og Tortur, og aande, naar jeg har udaandet, noget Ujordisk, som de Andre ikke aner, men der vil bevares som den Tone, man mindes, af en forstummet Lyra! *(Ch. H.* III, 82. IV, 97, 136).

Saaledes smelter i dette skønne Digt Ensomhedens, Tungsindighedens og Frihedskærlighedens Grundstemninger sammen, og saaledes udvides og uddybes Digterens Sjæleliv stedse mere, medens Digtet rykker frem fra Sang til Sang. Wordsworth havde forvandlet sit Jeg til Organ for England; Scott og Moore havde givet Skotlands og Irlands Følelser Luft i deres Sang; men Byrons Jeg er det almenmenneskelige, dets Sorger og Forhaabninger hele Menneskehedens. Da dette Jeg ret kraftigt og mandigt har trukket sig sammen i sig selv og fordybet sig i sin ensomme Sorg, udvider dets Smerte sig til Sorgen over al Menneskelivets Jammer; Jegets haarde og selvsyge Skal bliver sprængt og den dybe Frihedsbegejstring aabner sig Vej for at

omfatte og løfte hele Digterens Samtid*). Saa holder han da sin Gudstjeneste og samler sin Sjæl i Andagt. Han vrager alle «Afgudshuse», gotiske Kirker, saavel som græske Templer, og ligesom de gamle Persere byggede deres Altre paa de højeste, Jorden overskuende Bjærge, saaledes bøjer han sit Hoved i Naturens store Kirke, den som bestaar af Jord og Luft**).

XX.

Efter at have besøgt Valpladsen ved Waterloo, rejste Byron langs Rhinen ned til Schweiz, hvor han tog Ophold ved Genfersøen. I en af Pensionerne der traf han sammen med den fire Aar yngre Shelley. Shelley havde i sin Tid sendt Byron *Dronning Mab*, men den Skrivelse, der fulgte med, var gaaet tabt og saaledes havde ingen Brevveksling udviklet sig heraf; han var fjorten Dage tidligere ankommen til Stedet med Mary Godwin og med en Halvsøster til denne, Frøken Jane Clairmont, der allerede i London havde været lidenskabeligt betaget af Byron. Byrons uægte Datter Allegra var Frugten af den kortvarige Forbindelse, der nu fandt Sted mellem ham og den unge Dame.

Under Samlivet med Shelley modtog Byrons Aand nogle af de stærkeste og dybeste Indtryk, for hvilke han var modtagelig. Det første store Indtryk var det af Shelley's Personlighed og

---

*) I Martensens *Den kristetige Ethik* S. 228 hedder det om Byron, hvis Sprog den højærværdige Forfatter, der anfører Engelsk paa Tysk, ikke synes mægtig: «Men tage vi ham i hans Helhed, maa det visselig siges, at hans Tro paa det politiske Frihedsideal langtfra var saa stærk som hans Foragt for den Verden, der er saa slet, at intet Frihedsideal deri kan blive virkeligt, intet sandt Fremskridt komme istand», en Ytring, der hverken lader sig forsvare eller i det paagældende Skrift forsøges forsvaret. Byron skal dér gaa op i Begrebet «Pessimisme». I Grimur Thomsens Disputats *Om Lord Byron*, et i en højst spekulativ Stil affattet Stykke Arbejde, hedder det mere sundt: De unge Digtere [i Frankrig] blev sig først ved Kendskabet til Byrons Poesi selve Revolutionens Princip, *den frie Tanke* [udhævet i Teksten] klart bevidste. S. 233.

**) Maal gotiske og græske Andagssteder
og Søjler mod Naturens Tempelgrund,
mod Jord og Luft, der vidt omkring sig breder,
og vælg ej lukte Rum, der hæmmer, naar du beder.
(*Ch. H.* III, 91.)

Livsanskuelse. For første Gang i sit Liv stod Byron overfor en helt moderne og helt frigjort Aand. Trods al sin geniale Evne til at tilegne sig hvad der stemmede med hans Natur havde han kun faaet en halv, literær og filosofisk, Dannelse og bestandigt mere maattet lade sig lede af Sympatier end af Overbevisninger. Nu traadte Shelley ham imøde, gennemglødet af en Apostels Begejstring, længst ude over alle Tvivl, som en sand Humanismens Præst. Hverken det adspredte Liv i Londons Selskabssale eller det knugende Tryk af tunge Skæbner havde undt Byron Sindsro til at gruble synderligt over Tilværelsens Grundspørgsmaal eller over Menneskehedens Omdannelse; han havde været altfor sysselsat med sig selv. Nu mødte han lige paa det Punkt i sin Digterbane, da Jeget i ham begyndte at tø op, den Aand, som døbte med Ild. Hans Sjæl aabnede sig helt for den nye Paavirkning, og i en Række af de Skrifter, han nu fuldførte, spores den meget tydeligt. De mange naturforgudende (panteistiske) Udbrud i tredie Sang af *Childe Harold* er uden Tvivl alle Frugter af Samtalerne med Shelley, fremfor Alt er det skønne Sted om almægtig Elskov som Naturens Aand (III, 100) et Udtryk for Shelleys Lære om Kærlighed og Skønhed som hemmelighedsfulde, Verden omspændende Magter. I en af sine Dagbogs-Optegnelser gaar Byron i disse Dage endog saa vidt i Shelley'sk Naturdyrkelse, at han betegner den Stemning, der omgiver Clarens og Meillerie, Sceneriet for Rousseau's *Héloise*, som en, der er «af højere og mere omfattende Art end Deltagelsen for en enkelt Lidenskab.» «Det er, siger han, Følelsen af Kærlighedens Tilværelse i dette Ords højeste og mest udstrakte Betydning og af vor egen Deltagen i dens Goder og Hæder; det er Verdensaltets store Ophav, som her er mere fortættet tilstede end andensteds. I dette taber vi, skønt vi véd, at vi har Del deri, vort personlige Jeg, medens vi gaar op i det Heles Skønhed.» En yderligere Paavirkning af Shelley lader sig eftervise i Aandescenerne i *Manfred* og især i dette Dramas tredje Akt, hvis Omarbejdelse foretoges paa Shelley's Raad. Endelig havde *Kain*, selv om Shelley, som han paastaar, ingen umiddelbar Del har havt i denne Digtnings Komposition, ganske sikkert ikke faaet det Præg, som Digtet har, hvis man kunde tænke sig Shelley ude af Byrons Liv.

De to Digtere besøgte Chillon og den hele Omegn i Forening, og saaledes modtog Byron det andet store Indtryk, som

skulde indvirke paa hans Frembringelsesdrift, Indtrykket af Alpekæden. Det var en Lise for ham, der saa nylig havde indaandet Dunsten af engelske Selskabssale, at lade Øjet hvile paa den evige Sne og skyhøjt over Menneskevrimlen betragte Alpernes snebedækkede Skalper. Hans poetiske Forgænger Chateaubriand afskyede Alperne; deres Storhed virkede trykkende paa hans Forfængelighed; Byron følte sig hjemme imellem dem.

Manfred, hvis sandeste poetiske Værd maa søges deri, at det er et Alpelandskab og et Alpelandskab uden Mage, er umiddelbart fremgaaet af Naturindtrykkene. Taine har ladet sig henrive til det stærke Udtryk, at Byrons Alpeaander i *Manfred* kun er Teaterguder; men Taine kendte, da han skrev dette, ikke selv Schweiz.

I ingen Omgivelser ligger Overgangen nærmere end her til at personliggøre Naturen. Selv en almindelig Rejsende fristes dertil. Jeg erindrer, at jeg en Aften paa Rigi Kulm stod og betragtede de smukke Søer ved Bjergets Fod og de smaa Skyer, der helt nede ved disses Spejl drev afsted over dem. Da rullede paa en Gang langt ude fra Horisonten en lille hvid Klump. Da den et Minut efter naaede Pilatus var den en uhyre Taagemasse. Med rivende Fart bredte den sig over Himlen og kastede sin Skykaabes milevide Flige ud til begge Sider. Den sænkede sig ned over Søernes Flade, indhyllede Klippespidserne, red paa Bjergryggene, fordybede sig i Kløfterne, spredte saa endnu engang sine Flanker, hvirvlede som Røg mod Himlen, sank som Bly over Byerne, udslukte alle Farver og flød som Graat i Graat. Sneens Hvidhed, Træernes Grønt, Solskyernes tusinde Glimt og Farver oversvømmedes i et Øjeblik og var borte: Blikket, som nylig strejfede frit hen over den umaadelige Flade, heftede sig uimodstaaeligt tiltrukket alene ved den uformelige Masse, der hastigt flyvende og mægtigt som en Klode i dens tidligste Tilstand foer ind imod Beskueren. Det var som himmelske Hærskarer, som hundrede Tusinder af luftige Ryttere, der i sluttet Trop kom susende paa vingede, lydløse Heste, uimodstaaeligere end nogen jordisk Hær, sporløst udslettende Alting bag sig som Asiens Horder og Attilas Hunner. En Nordbo maatte uvilkaarligt tænke paa Vanernes Tog. I det Øjeblik Skyen naaede Kulmens Rand, tabte de Yderststaaende sig for Synet, flere og flere blev borte i den, saa slyngede den sig klam og tætfavnende om hver Enkelt, lukkede Munden til paa En og lagde sig om Brystet.

Det er Natursyn af denne Art, som har afgivet Stoffet til de Aandesyner, der overfalder Manfred. Afsnit efter Afsnit af Byrons Dagbøger er gaaet over i hans Digt og ikke sjældent er Udtrykkene i deres første løse Formning nok saa gribende som i Digtet. «Ankom til Grindelwald. Spiste til Middag. Red op til den højere Isbræ — den lignede en frossen Orkan. [I *Manfred* staar for Versets Skyld: en frossen Storm]. Stjernelyst, skønt, men en Pokkers Sti . . . en Smule Lyn, men Dagen i det Hele saa skøn som den Dag, hvorpaa Paradis blev skabt. Gik gennem hele Skove af visnede Graner, alle visnede, Stammerne skrællede og barkløse, Grenene livløse; dette gjort af en enkelt Vinter — deres Udseende erindrede mig om mig og mine.» Alle disse Udtryk forekommer let omformede i Digtet.

Men hvor rige paa Udbytte nu end Byrons og Shelleys fælles Udflugter var, saa blev de dog paa mange Maader forbitrede dem. Deres rejsende Landsmænd plagede dem overalt med deres Nysgerrighed og trængte endog med utrolig Frækhed ind i Byrons Hus. Blev de holdt ude derfra, stod de med Kikkerter langs Kysterne og Vejene for at gøre deres Iagttagelser, kiggede over Havemuren og bestak Hotelopvartere, som senere i Venedig Gondolførere, for at erfare Skandale. At Byron og Shelley levede iflæng med to Søstre var det første Rygte, man bragte i Omløb, og alt som de to Digtere i Folkesnakken forvandledes til menneskevordne Djævle, antog disse Rygter et stedse mere modbydeligt Præg. Man kan da ikke undre sig over, at da Byron en Dag paa Coppet traadte ind i Fru de Staëls Dagligstue, faldt en engelsk Dame, en gammel gudfrygtig Romanforfatterinde, Fru Hervey, i Afmagt, saasnart hun hørte Navnet, som om hun, siger Byron, havde set selve «hans sataniske Majestæt» komme anstigende.

Hvis vi ret vil forstaa Aarsagen til denne os nu saa latterlige Rædsel for Byrons Person, da føres vi til det sidste store Indtryk, Byron under sit Ophold ved Genfersøen modtog, nemlig det af en bestemt Bagvaskelse, der var bleven udspredt om ham i England, hvis Beskaffenhed og Udbredelse nu først blev ham klar. Det er den samme, om hvilken Fru Beecher Stowe i Slutningen af Tredserne meddelte Verden at hun havde modtaget den som fortrolig Meddelelse af Lady Byron, «medens en himmelsk Glans omgav denne Dames æteriske Ansigt», Historien om det forbryderiske Forhold mellem Byron og hans Søster, Augusta Leigh. Denne

Historie var i Aarenes Løb bleven til en saa fiks Ide hos Lady Byron, at hun, som et 1869 udgivet Skrift *Medora Leigh* udviser, end ikke tog i Betænkning at meddele en Datter af Augusta, der i Nød henvendte sig til hende, at hun, Medora, ikke var en Datter af Oberst Leigh, men af Lord Byron og hans Halvsøster. hun erklærede samtidigt, at hun stedse skulde sørge for hendes Underhold, Noget hun ganske forsømte at gøre.

Om denne Beskyldning har Byron i det Øjeblik, han forlod England, øjensynligt Intet eller saa godt som Intet vidst. Han har vel næppe læst alle Avisartikler imod sig. Han siger selv: «Først temmelig længe efter min Afrejse blev jeg underrettet om mine Fjenders hele Fremgangsmaade og Sprog. Mine Venner burde have sagt mig meget, som de fortiede for mig.» Først i Schweiz fik han gennem en Ven Alt at vide. Herved forstaas ogsaa først ret de fra Schweiz til Augusta rettede Poesier. Saaledes hedder det i *Ch. H.* III. 55: Og et mildt Kvindehjerte var forbundet med hans ved stærkere Baand end dem, Kirken knytter. Den Kærlighed var ren, skønt ikke viet. Den bestod Prøven af det dødeligste Fjendskab og blev end fastere hærdet i en Fare, der er rædselsfuldest i Kvinde-Øjne. Hendes Hjerte var fast, som hans tungt, da han sendte hende denne Hilsen fra en fremmed Kyst.» Stanzerne til Augusta indeholder lignende Udtryk, og Linjen: «Skønt bagvasket kunde du aldrig vakle» (i det andet af Digtene til hende) viser, at ogsaa hun vidste om disse skændige Rygter.

Først nu er ogsaa det i Schweiz indtrufne pludselige Omslag i Byrons Stemning imod Lady Byron forklaret. Han der i den første Tid efter Skilsmissen sagde, at han neppe troede, der fandtes «et muntrere, bedre, elskværdigere, behageligere Væsen end hendes» og som gav sin Voldsomhed og Ubetænksomhed al Skylden, ser nu kun Skyggesiderne ved hendes Karakter, og det er under det nu skildrede overvældende Indtryk, at han begynder den stygge Krig mod en Kvinde, der ellers maatte synes saa uværdig, og udkaster det haarde Portræt af hende som Donna Inez i første Sang af *Don Juan*.

Det afgørende og i Sandhed knusende Bevis mod Lady Byron kom for Dagen i Oktober 1869 i *Quarterly Review*. Der blev nemlig syv Breve og Billetter trykte, som Lady Byron efter Bruddet med Byron har skrevet til Fru Leigh, og som strømmer over af Ømhed og kærlige Forsikringer. Det er hende «en stor

Trøst» hedder det heri, at Fru Leigh er sammen med hendes Mand; hun maa vel nu give Afkald paa Retten til at kalde «sin dyrebareste Augusta» sin Søster, dog haaber hun, at dette ikke vil gøre Skaar i den Godhed, Fru Leigh altid har næret for hende. «I dette Punkt idetmindste (!), skriver hun, er jeg Sandheden selv, naar jeg siger, at hvilken end min Stilling maatte blive, gives der Ingen, hvis Omsorg er mig dyrebarere eller mere kan bidrage til min Lykke. Disse Følelser vil under ingen Omstændigheder kunne forandres. Skulde du fordømme mig, vil jeg dog ikke elske dig mindre for det.» Saaledes har Lady Byron skrevet til den, hvem hun mange Aar efter har stemplet som den Skyldige, der drev hende ud af hendes Mands Hus. Ja, hvad mere er, den venskabelige Brevveksling mellem Lady Byron og Fru Leigh varer lige til Byrons Død. Endnu Byrons sidste ufuldendte Brev begynder med de Ord: «Min kæreste Augusta! For faa Dage siden modtog jeg din og Lady Byrons Beretning om Adas Helbredstilstand.» Og nu skulde vi tro, at Lady Byron hele sit Liv igennem har betragtet Augusta, der vedblev at være det forsonende Mellemled mellem Ægtefællerne, som den unaturlige Forbryderske, der var medskyldig i hendes Livs Ulykke. Hvilket Kaos af Løgn og Vanvid!

Vanvid er det rette Ord, thi — som *Quarterly Review* har bemærket — ligesom Lady Byron fra først af ikke kunde finde nogen anden Forklaring for sin Mands Handlemaade end Afsind, saaledes kan vi nutildags ikke forklare os hendes anderledes end som Sindssygdom. «Men der er en mærkelig Forskel mellem hendes og Byrons Sygdom. Han overdrev paa sygelig Maade sine Fejl, hun sine Dyder. Hans Galskab bestod i at ville være en umulig Synder, hendes i at ville være en umulig Helgeninde. Han gjorde i sine afsindige Stemninger alt muligt for at sværte sit Ry, og hun tog hans Selvanklager, der ofte kun var daarlige Vittigheder og Forsøg paa at bilde hende noget ind, for fuldt Alvor. Meddelelserne af hendes Sansebedrag gik derimod ud paa at undergrave deres Navn og Rygte, der stod hende nærmest og som burde have været hende dyrebarest. Hvilken af disse Aandsforvildelser var vel her den farligste og mindst elskværdige?»*)

*) *Quarterly Riview* Okt. 1869. Smlgn. Karl Elze's udmærkede Skrift *Lord Byron* S. 179.

Byrons sidste Indtryk i Schweiz var da Trykket af den forfærdelige Bagvaskelse, hvorunder han vaandede sig. Hans Tanker drejede sig selvfølgelig atter og atter om den; og paa Kunstnervis gav han sig til at digte sig dybere og dybere ind i den. George Sand har etsteds i et Brev til Sainte-Beuve skildret sin Natur og Digter-Naturen i det Hele med et Par raske Træk. Talen er om Filosofen Jouffroy, der har ønsket at forestilles for hende, men hvem hun nærer nogen Frygt for som en altfor streng og altfor lidet aandssmidig Moralist. Hun skriver: «Jeg har nu og da sagt ved mig selv: Skulde det ikke være tilladt at spise Menneskekød? De har sagt ved Dem selv: Der gives maaske Folk, som er i Tvivl om, man ikke turde spise Menneskekød! Jouffroy har sagt ved sig selv: Den Idé er aldrig faldet noget Menneske ind o. s. v.» — dybe Ord, der i sig indeholder en Begrebsbestemmelse af Digterens Væsen i Modsætning til Iagttagerens og til Moralistens.

Den stærke Trang til at tillade sin Indbildningskraft og sit Grubleri ethvert Eksperiment; Driften til at gruble og fantasere over hvad Menneskene i Almindelighed frygter og skyr, var i høj Grad udpræget hos Byron. Den bekendte Anekdote, der har vakt saa stor Forfærdelse, at han engang med en lille Kniv i Haanden udbrød: Jeg gad vide, hvorledes En er tilmode, naar han har begaaet et Mord! har ingen anden Betydning. Det fristede ham at gruble sig ind i den Skyldbevidsthed, der fulgte med en forbryderisk Kærlighed, ikke mindre end at digte sig ind i den, der følger paa Mord. Hans tidligste Helte som Giauren og Lara har begaaet et hemmelighedsfuldt Mord, og det er bekendt nok, at man uden videre paaduttede Byron denne hans Heltes Forbrydelse, ja at selv den gamle Goethe af Folkesnakken lod sig forlede til i sin Anmeldelse af *Manfred* at berette som «højst sandsynlig» den barnagtige Ammestuehistorie om at Byron i Florens (hvor han komisk nok i Alt har været én Formiddag) havde havt en Kærlighedshistorie med en ung Kone, hvem Manden dræbte, og hvis Død Byron atter hævnede ved at berøve hendes Drabsmand Livet. Ganske som man tidligere troede at finde Beviset for hans Modgerninger i Laras tragiske Miner, saaledes har man i vore Dage villet se et Bevis for hans Incest i Manfreds Fortvivlelse og i Kains Ægteskab med sin Søster. Det kan ikke undre, at Byron og Moore engang paatænkte at forfatte en fantastisk Biografi af Lord Byron, i hvilken han

skulde have forført saa mange Medlemmer af det ene Køn og myrdet saa mange Medlemmer af det andet, at man kunde haabe at stoppe Munden paa alle øvrige Anekdotsamlere ved Overbydelsen. De opgav kun Planen af Frygt for at Publikum skulde tage Spøgen for Alvor.

Mangen Samtale mellem Shelley og Byron har da rimeligvis af let forstaaelide Grunde drejet sig om Kærlighed mellem Broder og Søster, saameget mere som det samme golde Spørgsmaal ogsaa sysselsatte den yngre Digter. Byron opirrede især den Omstændighed, at de Fromme tog saa stærkt paa Vej i den Anledning, da de dog selv foredrog som Troesartikel, at Menneskeheden som nedstammende fra et eneste Par havde formeret sig gennem Søskendeparring. Derfor betoner han i *Kain*, at Kain og Adah er Søskende, og lader Lucifer forklare Adah, at *hendes* Elskov til Broderen ikke er Synd, men at den hos Efterkommerne vil være det, hvortil Adah meget logisk svarer: Hvad er Synd, som ikke er Synd i sig selv? hvad gør en ydre Omstændighed til Sagen?

Af alle de nu antydede sjælelige Elementer fremgik *Manfred* og *Kain*. Det første af disse Værker er det mindst betydelige af de to og taaler visselig ingenlunde den Sammenligning med Goethes *Faust*, hvortil det indbyder og som saa tidt er anstilt. Goethe selv siger, at der kunde holdes en smuk Forelæsning over den, men den er nu holdt ofte nok, neppe nogensteds med større Oprindelighed og Talent end af Taine.

Kun i et enkelt Punkt hæver *Manfred* sig over *Faust*. For Kritikeren angiver Intet en bedre Værdimaaler for et Værks forskellige Partier end den Omstændighed, hvad det er, han efter Aars Forløb har bevaret i sin Erindring af det, og jeg véd med Vished, at det Eneste, jeg efter i et Aarstid ikke at have læst *Manfred*, fandt i min Erindring, var Scenen, hvor han, som dog dømmer sig selv saa strengt, i sit Dødsøjeblik, efter at have afvist Abbeden og hans Trøst, med fast Stolthed og dyb Foragt viser de onde Aander bort, med hvem han intet har tilfælles og som han aldrig har givet ringeste Magt over sig. Modsætningen til Faust, der sælger sig til Mefistofeles og synker i Knæ for Jordaanden, er her slaaende. Den engelske Digter har havt et Ideal af selvstændig Manddom for Øje, hvortil den tyske ikke har hævet sig, og hans Helt er lige saa typisk Mand som Goethes

Helt er Mennesketypen. Ene i Døden som i Livet er han uden Samkvem med Helvede som uden Forhold til Himlen. Han er sin egen Anklager og sin egen Dommer. Hele Byrons mandige Moral ligger heri. Paa de ensomme Højder hinsides Snelinjen, hvor menneskelig Svaghed og Blødhed ikke mere trives, der aander hans Sjæl først let, og Alpelandskabet danner sig naturnødvendigt til Ramme om den med dets strenge Vildhed beslægtede Hovedperson.

Men i *Manfred* kommer kun den selviske Side af Byrons Digtersjæl frem. Hans almenmenneskelige Deltagelse udtales for første Gang helt i *Manfreds* Modstykke, *Kain*. *Kain* er Byrons Troesbekendelse ɔ: Bekendelsen af alle hans Tvivlsmaal og al hans Kritik. Naar man betænker, at han hverken som Shelley og Tysklands store Digtere ad Tænkningens Vej havde tilkæmpet sig en fri, human Verdensanskuelse, eller som vore Dages Forfattere havde en videnskabelig Naturkundskab og en videnskabelig Kritik af de bibelske Oldskrifter bag sig som Forudsætning for alle Grublerier og Drømmerier over Fortidens og Nutidens Livsbetragtning, saa maa man med Beundring studse over den Kraft og Alvor, hvormed han her greb alle de største Livsspørgsmaal.

Som privat Personlighed var Byron visselig ligesaa ufærdig i sit Fritænkeri som han var dilettantisk i sin Politik. Hans klare Forstand oprørtes ved Tro paa det Fornuftstridige; men han var som de fleste store Mænd i Aarhundredets Begyndelse ɔ: før Religions- og Naturvidenskabens Udvikling, paa én Gang tvivlende og overtroisk. Han havde faaet Lede ved Religionen alt som Barn; Moderen slæbte ham regelmæssigt i Kirke, og han hævnede sig ved at stikke hende med Knappenaale, naar han kedede sig for stærkt. Som Yngling opirredes han ved den engelske Kirkes stive Bogstavtro med dens 39 Artikler og skrev i sit *Memorandum*, at det var ligesaa unyttigt at forbyde Fornuftundersøgelsen som at tilraabe en Vaagen: Vaag ikke, men sov! Troen paa et evigt Helvede var ogsaa Genstand for hans evige Løjer. Han skriver til Moore 1822: «Husker De Frederik den Stores Svar paa Klagen fra den Bondemenighed, hvis Præst havde præket mod Helvedkvalernes Evighed. Det lød saaledes: Hvis mine tro og kære Undersaatter i Schrausenhausen foretrækker at blive evigt fordømte, saa staar det dem frit for.» Og frygteligt var det for Byrons Landsmænd i *Don Juan* at se

«gammel Rhum og sand Religiøsitet» anførte som de bedste Beroligelsesmidler for ophidsede Gemytter.*)

Han afskyede Præsterne. Trelawney anfører den Ytring af ham: «Naar har Præsterne beskyttet Geniet? Saasnart En af deres sorte Bande vover at tænke, bliver han trommet ud som Sterne eller Swift» og Moore anfører dette Udbrud: «De Skurke af Præster har gjort Religionen mere Skade end alle de Vantro.» Men med alle sine Vittigheder og alle sine Udfald var han usikker. Han vovede ikke at give de Resultater sit Minde, hvortil Shelleys Overvejelser havde ført ham, og han lod sin lille uægte Datter opdrage i et Kloster, for at ikke Barnet skulde paavirkes af Shelleys og hans Hustrus fritænkerske Samtaler. Et smukt og betegnende Brev fra Shelley er et afgørende Vidnesbyrd om Byrons Usikkerhed. «Lord Byron, skriver han, har læst et eller to Breve fra Moore for mig, hvori Moore taler meget venligt om mig, og jeg kan kun føle mig smigret ved Bifald fra en Mand, hvis Overlegenhed over mig jeg er stolt af at erkende (!). Men Moore synes at frygte min Indflydelse paa Byron i religiøs Henseende og at tilskrive den Tone, hvori *Kain* er holdt, en Paavirkning fra mig . . . Jeg beder Dem forsikre Moore, at jeg ikke har den ringeste Indflydelse paa Lord Byron i saa Henseende; hvis jeg havde, vilde jeg visselig anvende den til af hans Sjæl at udrydde Kristendommens Blændværk, der tiltrods for hans Fornuft stadig synes at kunne vende tilbage og ligge i Baghold for Sygdommens og Ulykkens Timer. *Kain* var undfanget for mange Aar siden og begyndt, før jeg saa Byron i Ravenna. Hvor lykkelig vilde jeg ikke have været, om jeg havde kunnet tilskrive mig om og kun indirekte nogen Del i dette udødelige Værk!»

---

*) Hvad Byron sigter til med Anekdoten om Frederik den Store, maa være en Sag, jeg finder fortalt i d'Alemberts Lovtale over Mylord Marschall: «En Præst i det Neuenburgske ved Navn Petitpierre har i sin Menighed offenligt præket mod Helvedsstraffene. Neuenburgs Præster vovede at erklære Kongen af Prøjsen, at deres Samvittighed ikke tillod dem at taale Kætteren i deres Midte, trods Kongens Beskyttelse af ham.

Kongen svarede, at da det laa dem saa stærkt paa Hjerte at blive evigt fordømte, saa vilde han meget gerne være dem behjælpelige dertil, og fandt det ganske i sin Orden, at Djævlen ikke kom tilkort.»

Se: *Gespräche Friedrich des Grossen mit H. de Catt und dem Marchese Lucchesini*, herausgeg. von Dr. Fritz Bischoff. Leipzig 1885.

Vi ser saaledes, at Byron som Privatmand ingenlunde var naaet til en principfast Livsanskuelse. Men desto mærkeligere er det at iagttage, hvorledes i hans poetiske Frembringen hans Geni river ham med sig, gør ham stor og sejrrig i sin Tankegang og lader ham med fuldendt Sikkerhed ramme de afgørende Punkter. Og der fandt en sand Omvæltning Sted i europæisk Poesi, som i 1821 sad til Halsen i Bibeltro og religiøs Fordummelse, da *Kain* kom ud som et Budskab om Oprør; Indtrykket kan kun sammenlignes med det, Strauss's *Leben Jesu* 14 Aar senere frembragte i den videnskabelige Verden. De store tyske Digtere havde i deres frie Hellenisme ladet Aabenbaringstroen ligge urørt. Her rejste sig en anden, mindre frigjort Digter, der sad indeklemt i Dogmeburet, men gik rundt deri som et fanget Rovdyr, ruskende i Burets Stænger.

Kain er ikke skrevet med Inspirationens Hast, Stykket stormer og tordner ikke. Byron har her forstaaet at gøre, hvad der for voldsomme Sjæle er det vanskeligste og Indbegrebet af al Moral: at *kanalisere* sin Lidenskab, det vil sige at frugtbargøre dens blinde Strømme. Stykket er et Grublerværk. Det er et Værk af langsomt borende og hulende Overvejen, af sønderdelende Skarpsindighed og splintrende Tænkerevne. Intetsteds gælder som her om Byron, hvad Goethe lader ham sige som Euphorion i anden Del af *Faust*, at det let Erhvervede er ham imod og at kun det Tiltvungne glæder ham. Men Aandens hele hamrende og knusende Maskineri, der her tilsyneladende virker saa behersket, er sat i Svingning af en antændt og mægtigt brændende Indbildningskraft, og inderst inde er her en Sjæl som hulker. Byrons Tro er kommen ham til Hjælp lige saa vel som hans Vantro. Med fuld digterisk Troskyldighed gaar han ind paa det gammel-testamentlige Sagn, som det foreligger. Han behandler Sagnskikkelserne ikke som Sindbilleder, men som Virkeligheder, og han er ærlig, idet han gaar saaledes tilværks. Det falder ham let; thi hans Tvivl bevæger sig ogsaa indenfor hans Digtning bestandig paa Overleveringens Grund og har den til Forudsætning. Tilmed var han gammeltestamentlig i sin Aandsretning og sit Sjæleliv. I hans Indre dirrede Klageraab som Hjobs. da han fik Trøst og Tilrettevisning hos sine Venner, i hans Hjerte lød dumpt ved Dag og Nat Hævnraab som Salmernes. De *hebraiske Melodier* er Vidnesbyrd om, hvor naturligt det jødiske Klædebon passede for hans Følelses Former.

Idet Byron nu altsaa med fuld Troskyldighed gaar ind paa Overleveringen og foreløbigt krumbøjer sin Fornuft under dens Aag, ser vi i hans Digt den menneskelige Fornuft vride sig under dette Aag, rejse sig imod det, martres af Braadden og stampe mod Braadden. Og hvad der gør dette Skuespil end mere tiltrækkende er, at hin menneskelige Fornuft er ung og nyfødt. Paa den sande Digter virker Solens Opgang saa stærkt, som saa han den gaa op paa Skabelsens første Dag; hos Byron havde alle Tvivl og Spørgsmaal en saadan Friskhed, at de kunde lægges den første Spørger og Tvivler i Munden. Til at forme disse Tvivlsmaal og Klager udfordredes der intet Ringere end den hele lange Række af menneskelige Slægtled, der havde sukket og vaandet sig under Livets Grusomhed og nedarvede Sagns Fornuftstridighed. Men idet Aartusinders ophobede Vaande, den stedse forøgede Kval ved at føle den frie Menneskefornuft sammenskruet paa Troens Pinebænk, her er lagt den første Oprører i Munden, udtales Alt af ham saa oprindeligt og simpelt som var Millioners Tankearbejde allerede udført af den første tænkende Hjerne. Denne mægtige Modsigelse er den første, som griber i Digtet.

Den Del af Dramaet, i hvilken dels alle de indre Uoverensstemmelser i den jødisk-kristelige Overlevering, dels dennes Uoverensstemmelse med Fornuften blottes, det skjult-angribende Parti deri er vel for os nutildags af temmelig ringe Interesse; Menneskeheden har gjort saa mange Skridt frem siden 1821, at al den Spidsfindighed, der anvendes paa kritisk at kløve første Mosebogs Teologi, for os omtrent tager sig ud som Fejde mod Troen paa Varulve. Men i Virkeligheden er disse Angreb jo kun tilsyneladende at tage bogstaveligt, Byron vilde selvfølgeligt ikke skrive *gudsbespotteligt*, ikke haane et Væsen, han selv betragtede som det højeste, altomfattende. Hvad Kain bekæmper er i Virkeligheden kun den Tro, at Naturens Orden er af sædelig Natur, at det Gode istedenfor at være et af Menneskelivets Formaal skulde være Menneskelivets Forudsætning. Man maa erindre, at det menneskelige Sprog er fuldt af Ord, som Fortiden har dannet og som Eftertiden er nødt til at bruge, da Sproget ikke har andre, skønt vi fortolker dem om og om. Saadanne Ord er f. Eks. Sjæl og Legeme, Evighed, Salighed, Paradiset, den første Fristelse, den første Forbandelse o. s. v., og Byron har i sit

Digt beholdt alle første Mosebogs Udtryk. Saaledes virker hans Drama ved denne anden tankevækkende Modsigelse, at alle de gamle teologiske og barbariske Ord er beholdte, saa at der bestaar en uafbrudt indre Strid mellem Digtets Aand og dets Bogstav. Denne anden Modsigelse ryster de Læsere, som den første har skræmmet op*).

Men til Opvisningen af den almindelige Gudstros Fladhed svarer i dette Drama den lidenskabelige Udtalelse af Mennesketilværelsens uendelige Jammer. Ikke Pessimisme, som man med et tomt og intetsigende Ord har kaldt det, men den dybe Følelse af den ubortdisputerlige menneskelige Elendighed ligger til Grund. Langt dybere i Byrons Sjæl end Bitterheden mod den Verdensmagt, som kun skaber for at ødelægge, ligger Nødvendighedsfølelsen af Alles Medlidenhed med Alle, Medfølelsen med al den Kval hvorpaa det er umuligt at raade Bod, men som det er umuligt ikke at fornemme. *Kain* er en Tragedie om det Grundtragiske, at Mennesket fødes, lider, bliver skyldigt og dør.

Byron begrunder det bibelske Sagn: Adam er tæmmet, Eva er kuet, Abel er en blød og lydig Dreng; Kain er den unge Menneskehed, som grubler, spørger, attraar og kræver. Han skal deltage i Takkebønnen. Hvorfor prise og takke? For Livet, skal jeg da ikke dø? For Livet, har jeg da ønsket at leve? For Livet, er jeg da endnu i Edens Have? — Med hvad Ret lider jeg? For Adams Brøde? Hvad angaar Adams Brøde mig? Hvorfor fristedes han til at forsé sig? Af hvad Grund plantedes Træet, om ikke for hans Skyld? Hvorfor sattes det som det skønneste midt i Haven i hans Nærhed, hvorfor friste Uskyldig-

---

*) Renan siger herom: Selv forudsat, at for os Filosofer et andet Ord var at foretrække, saa vilde der, bortset fra at abstrakte Ord aldrig tilstrækkelig klart udtrykker en virkelig Tilværelse, være en umaadelig Mislighed ved at skille os fra det Sprog, de Enfoldige bruger, som tilbeder saa godt paa deres Maade. Da Ordet *Gud* er Genstand for Menneskehedens Ærefrygt, har gammel Hævd og er anvendt i skønne Digtninge, vilde det være at vende op og ned paa alle Sprogets Vaner at opgive det. Sig til de Simple af Hjertet, at de bør eftertragte Sandheden, Skønheden, Godheden, og disse Ord vil ikke have nogen Mening for dem. Men sig til dem, at de bør elske Gud, ikke krænke Gud, og de vil forstaa Jer udmærket godt. Gud, Forsyn, Udødelighed — det er lige saa mange gode gamle Ord, lidt plumpe maaske, som Filosofien vil fortolke paa en stedse mere forfinet Maade, men som den aldrig med Fordel vil kunne erstatte.
Études d'histoire religieuse S. 418.

heden ved at pirre dens Nysgerrighed? Var det godt, fordi Gud vilde det? Er det et Svar?

Kan den Gode skabe det Onde og hvad Andet har han skabt? Og hvis det Onde fører til det Gode, hvorfor da ikke straks gøre det Gode? I tusindfold Elendighed har han nu mangfoldiggjort sig selv, og endda er han salig. Hvorledes kan man være lykkelig, naar man er det alene; salig, naar man er den eneste, der er det? Og ene er han, den ufattelige, utilintetgørlige Tyran.

Vi er Intet overfor ham. Vel! Da vil jeg idetmindste ikke hykle Tilfredshed med mit Intet og ikke synes fornøjet med min Kval. Krig af Alle mod Alle og mod alle Ting, og Død for Alle og Sygdom for de Fleste, og Pinsler og Bitterhed, det er Frugterne af det forbudne Træ. Er Menneskets Lod saa ikke elendig? Eet Gode gav Skæbneæblet kun: Fornuft. Men hvem kan være stolt af en Fornuft, der er lænket til et legemligt trællende Stof og til elendige Behov i et Væsen, hvis højeste Lyst er en sød Selvfornedrelse, et afkræftende og smudsigt Blændværk! Ikke Paradiset, men Døden fik vi i Arv paa denne usle lille Jord, Sædet for Skabninger, hvis højeste Lykke skulde have bestaaet i at leve blinde i Uvidenhedens Eden, hvorfra Kundskab var banlyst som Gift. Og nu Tanken, at al denne Elendighed skal forplantes og nedarves! At skue de første Taarer og gysende begribe, hvilke Have der vil flyde! Var det da ikke bedre at slynge det spæde Barn mod Klippen og dræbe det straks for at standse Jammerens Kilde i dens Udspring? Var det ikke uendeligt bedre, om Barnet aldrig var blevet født? Hvorfra faar Nogen Mod til at sætte Børn ind i en saadan Verden? Og for denne Tilværelse skal jeg opsende Takkebønner.

Dette er Stemningen i Kains Sjæl, da han tvinges til at skride til Offer, og udviklet er den bleven hos ham ved Lucifers Tale. Thi Lucifer foretrækker Marter for Kryberi med Hymner og Harper. Denne Lucifer er ingen Djævel. Han siger selv: «Hvem vilde gøre det Onde for det Ondes Skyld! Ingen; men det er Surdejen for alt Levende og Livløst.» Han er heller ingen Mefistofeles; paa en enkelt svag Spøg nær er han strengt alvorlig. Nej denne Lucifer er virkeligt Lysbringeren, Videnskabens Genius, Kritikens stolte og trodsige Aand, Menneskets bedste Ven, styrtet fordi han ikke vilde krybe eller lyve, men ubøjelig fordi han er evig som sin Fjende. Han er Frihedens Aand. Men

ejendommeligt nok! Han er ikke den klare og aabne Kamp for Friheden; men Friheden, som den besjæler Sammensvorne, mørk og skummel, vandrende lydløst ad forbudne Veje, en Frihedstrang som den, der i 1821 besjælede alle Europas fortvivlende unge Frihedsmænd.

I sin Bog *Retfærdigheden i Revolutionen og Kirken* udraaber Proudhon til Erkebispen af Besançon: «Friheden, det er Eders Antikristen, o kom Satan, du af Præsterne og Kongerne Bagvaskede, lad mig omfavne dig, lad mig trykke dig til mit Bryst! Dine Værker, o du mit Hjertes Velsignede, er ikke altid smukke eller gode; men de alene giver Verdensaltet en Mening. Hvad vilde Retfærdigheden være uden dig? Et Instinkt. Fornuften? En Vane. Mennesket? Et Dyr.» Den saaledes forstaaede Satan er ikke andet end den frie Kritik og var Byrons Poesi bleven opkaldt efter den havde den kunnet bære Navnet «den sataniske» uden Skam. Ved Lucifers Hjælp bliver Kain et Aandedrama; thi Lucifer fører sin Lærling gennem Rummet, viser ham alle Verdener med deres Beboere, Dødens Rige og de i Fremtidens Taager hvilende, endnu ufødte Slægter. Af Kain fordrer han hverken blind Tro eller blind Underkastelse. Han siger ikke: Tvivl paa mig, og du synker — tro, og du bæres oppe! Han gør ikke Troen paa sig til Betingelse for Kains Redning og fordrer hverken Knæfald eller Tak. Han aabner Kains Øjne.

Saa vender da Kain tilbage til Jorden og den første Oprører lader den første Drabsmand alene som Bytte for sin fortærende Tvivl. Der skal ofres, og han skal vælge et Alter. Hvad er Altrene for ham? Sten og Grønsvær. Han som afskyr Lidelsen, vil ikke slagte uskyldige Dyr til en blodtørstig Guds Ære, han lægger Frugter paa sit Alter*). Abel beder sin fromme Bøn efter Snoren. Han skal ogsaa bede. Hvad skal han sige? «Gud, behøver du Ofre for at stilles tilfreds, saa tag mit! holder du af Blod, maa du søge Abels. Han, der rejste dette Alter, er som du skabte ham. Han begærer Intet, som man vinder ved Knælen.»

Da slaar Lynet ned i Abels Offer, og den himmelske Ild slikker begærligt dette Alters Blod, medens Kains foragteligt væltes af Vinden. Har Gud da frydet sig ved Mødrenes Smerte, da Lammene førtes fra dem for at slagtes? Glædede han sig

---

*) Shelleys Indflydelse er paa dette Punkt øjensynlig.

ved at se de stakkels Dyrs Kval under den fromme Kniv? Kains Blod koger, han vil styrte hint Alter; men Abel hindrer ham deri og holder ham tilbage. — Vogt dig, din Gud elsker Blod! og besnæret af sin Harme, sine Kvaler, sin Skæbne falder Kain i den Snare, Herren har udspændt for ham, og begaar det første Drab uden at vide hvad et Drab vil sige, og bringer saaledes selv den Død ind i Menneskeverdenen, hvis blotte Navn, da den blev spaaet Menneskeheden, havde hensat ham i en Tilstand af Rædsel. Gerningen er fortrudt, før den er øvet; thi Kain, som elsker alle Mennesker, elsker inderligt Abel. Men saa følger Forbandelsen, Straffen, Forvisningen og Kainsmærket.

Dette Kainsmærke er Menneskehedens: Kvalens og Udødelighedens Tegn. Byrons Drama skildrer Kampen mellem den lidende og søgende Menneskehed paa den ene Side og hin Lynets, Stormens og Hærskarernes Gud paa den anden, hvis svækkede Arme nødes til at slippe Taget om en Verden, der vrider sig løs af hans Favn. For at udrydde den Verden, der fornegter ham, kan han lade Blodet flyde strømmevis og Baalene tændes i hundredevis af sine Præster; men Kain stiger uskadt op af Baalets Aske og pisker disse Præster med udødelig Foragt. Kain er den tænkende Menneskehed, der en skøn Dag sprænger Himlens gamle Hvælving og øjner Millioner af Kloder i deres Frihed rullende højt over Jahvehs buldrende Tordenvogn. Kain er den arbejdende Menneskehed, der i sit Ansigts Sved stræber at frembringe et nyt og bedre Eden, ikke Uvidenhedens, men Kundskabens og Overensstemmelsens, og som naar Jahveh forlængst er syet i sit Ligklæde, endnu vil leve og trykke den genfundne Abel til sit Bryst*).

Kain blev tilegnet Walter Scott, som fandt, at Byrons Muse aldrig før havde taget en saa ophøjet Flugt og forud forsvarede Digteren mod Angreb. Men *Kain*'s Udgivelse i England blev ikke desmindre opfattet og udraabt som en formelig Nationalulykke. Allerede, da Haandskriftet indsendtes, trængte Murray paa for at opnaa Forandringer og Byron svarte: «De to Steder kan ikke forandres uden at jeg lader Lucifer tale som Biskoppen af Lincoln, hvad ikke vilde stemme med den førstnævntes Karakter.» Straks efter Udgivelsen blev Bogen eftertrykt, og Murray henvendte sig til Lord Eldon for at opnaa hurtigst mulig

*) Smlgn. Leconte de Lisle: *Poèmes barbares. Kain.*

Beskyttelse af sin Ejendomsret. Han blev afvist og i disse Udtryk: «Retten erkender i Overensstemmelse med alle andre Retter her i Landet, at Kristelighed er Grundvolden for alle engelske Love. Ogsaa Beskyttelsen af Boghandlernes Ejendomsret hviler paa denne Grund. Men den foreliggende Bog, der har til Hensigt at nedsætte den Del af den hellige Skrift, hvortil den svarer, er ikke af den Art, at der kan tilstaas Boghandleren nogen Skadeserstatning for Eftertryk.» *Kain* ansaas da altsaa — ligesom Southey's *Wat Tyler* — for et saa forbryderisk Digt, at overfor det endog Ejendomsretten var ugyldig.

Imidlertid skrev Moore til Byron: «Kain er vidunderlig, frygtelig, vil aldrig blive glemt. Hvis jeg ikke fejler, vil den synke dybt ned i Verdens Hjerte.» Historien har stadfæstet denne Dom.

XXI

Da Strømmen af rejsende Englændere henad Efteraaret 1816 begyndte at oversvømme Schweiz, kunde Byron ikke udholde Opholdet længere og begav sig med sin Ungdoms Rejsefælle Hobhouse paa Vej til Italien. I Milano traf en af Samtidens fineste og mindst godtroende Iagttagere, Henry Beyle, sammen med Byron, og det er et stærkt Bevis paa det overordenlige Indtryk, hans Personlighed gjorde, at han betog endog denne Mand, der altid var paa sin Post mod at forføres til utidig Begejstring og som hurtigt opdagede hvad der i Byrons Holdning var tvungent. Han siger: «Jeg traf sammen med Lord Byron i La scala Teatret i Minister de Brême's Loge. Jeg blev slaaet af hans Øjne i det Minut han hørte Sekstetten af Meyerbeers Elena. Jeg har aldrig i mit Liv set noget saa Skønt og saa Udtryksfuldt. Endnu den Dag idag viser dette sublime Hoved sig pludseligt for mig, naar jeg tænker paa, hvilket Udtryk en stor Maler burde give Geniet. Jeg havde et Øjebliks Begejstring . . . Aldrig kan jeg glemme hans Træks guddommelige Udtryk; det var den klare Bevidsthed om Magt og Geni.»

Fra Milano kom Byron til Venedig, hans Ynglingsstad fremfor alle andre, som han har forherliget i fjerde Sang af *Childe Harold,* i *Marino Falieri,* i *De to Foscari'er,* i *Ode til Venedig* og endelig i *Beppo,* der blev skrevet paa Stedet. Aldrig havde

hans Sind været saa nedtrykt som i dette Øjeblik og aldrig havde han trængt mere til Glemsel. Italiens henrivende Klima og bedaarende Luft slog ham for første Gang varmt imøde. Han var 29 Aar gammel. Med sine skønne Kvinder, sine letfærdige Sæder, sit hele sydlandske Liv indbød Venedig til en Sansernes Tummel og Rus. En brændende Trang til Lykke og Nydelse laa i hans Natur og hans Trods var hidset til det Yderste. Man troede ham dog i Stand til enhver Udsvævelse, han kunde da lige saa godt virkeligt give sine rejsende Landsmænd Noget at skrive hjem og de gamle Fruentimmer Noget at daane over; de daanede og skrev jo dog, hvad han saa gjorde.

Det første, Byron foretog sig i Venedig, var at tage sig en Gondol, en Gondoliere, en Loge i Teatret og en Elskerinde. Den sidste fandt han let; han havde indlogeret sig hos en Købmand, hvis unge 22aarige Hustru Marianne Segati skildres som en Antilope med store mørke Øjne. Hun og Byron blev saa forelskede i hinanden, at Byron lod Hobhouse rejse til Rom alene. «Jeg vilde være rejst med,» skriver han, «men er forelsket og maa vente til det er ovre». Den unge Kone trak ham med om i al Karnevalsglæden.

Han levede ganske paa Veneziansk, sværmede Nætterne igennem, iagttog — af Frygt for at blive før — sin sædvanlige Fastediæt, levede kun af Plantefødc og maatte drikke sin Yndlingsdrik Rhum med Vand i store Kvantiteter for at holde Livsaanderne oppe. Thi paa samme Tid fuldendte han *Manfred*. Det giver et trist Billede af den daværende Planløshed i hans Liv, at han blot for at have en Modvægt mod Adspredelserne og give sine Dage et Tyngdepunkt, daglig tilbragte Timer med i Klosteret San Lazaro at lære Armenisk af Munkene. Han lod sine Rideheste bringe til Venedig, og som Formiddagen var helliget til Armenisk, saaledes Aftenerne til Legemsøvelser, navnlig Ridning. Med Shelley og andre Venner lod han sig i en Gondol sætte over til Lidoen, hvor man saa red frem og tilbage.

Et Minde om Byrons Samtaler under disse Rideture er bevaret i Shelley's: *Julian og Maddolo.* Han og Shelley ser ved Solnedgang paa en af Øerne et vinduløst uformeligt Taarn, der hæver sig mørkt frem i Relief mod den flammende Himmel bag det. De hører Klokken derfra ringe med sin hæse Jerntunge. «Det vi ser,» sagde Byron, «er Galehuset, og nu er det den Tid, da de Afsindige hver fra sin Celle ved Klokkeringning kaldes

til Vesper. Og det, udraabte han, er vor Menneskelod. Lig denne mørke og skrækkelige Klokke maa Sjælen i sit solbelyste Taarn sammenringe vore Tanker og Længsler til at samles rundt om det sønderrevne Hjerte og til at bede som gale Mænd gør — hvorom? de ved det ikke selv». Ingen Lignelse maler bedre Byrons Liv paa dette Tidspunkt. Visselig var dengang hans Længsler og Lyster som Afsindige, der kun én Gang daglig ringedes sammen af Daarekistens Klokke.

Med Møje løsrev han sig, efter i Venedigs usunde Luft at have paadraget sig en hidsig Feber, saa længe fra Marianne Segati, at han paa en kort Udflugt kunde besøge Ferrara og Rom. Men efter hans Tilbagekomst forsvandt den heftige Lidenskab, da Byron opdagede, at hun solgte de Smykker, han gav hende, og overhovedet gik ud paa at gøre sig sit Forhold til ham indbringende. Under sit første Ophold i Venedig havde han fortrinsvis søgt det gode Selskab, der især samledes i den literært dannede Grevinde Albrizzis Hus; nu trak han sig helt tilbage fra den gode Tones Herredømme. Han lejede til sig og sit Menageri et prægtigt Palads ved den store Kanal; dette Palads blev snart til et Harem, og Yndlingssultaninde deri blev en ung Kvinde af Almuen, Margarita Cogni, der, da hun var gift med en Bager, blev tituleret Byrons Fornarina paa det Kobber stik, hans Forlægger lod gøre af hende. Hendes Ansigt var af det skønneste venezianske Snit, hendes Skikkelse maaske lidt for stor, men derfor ikke mindre skøn og fuldkomment passende for Nationaldragten. Hun havde den venezianske Almues hele Barnlighed og Pudserlighed, og da hun hverken kunde læse eller skrive, kunde hun ikke plage Byron med Breve. Hun var skinsyg, rev Masken af fornemme Damers Ansigt, naar hun saa dem sammen med Byron, og kom til ham, naar hun lystede, uden at bryde sig om Tid, Sted eller Personer. I et Brev siger Byron om hende: «Da jeg gjorde hendes Bekendtskab, stod jeg i Forbindelse med en fornem Dame, der var uklog nok til at true hende. Margarita, som blev udæsket af Damen, slog sit Hovedklæde tilbage og svarte paa sin selvsikre venezianske Manér: I er ikke hans Kone, og jeg er heller ikke hans Kone. I er hans Elskerinde og jeg er hans Elskerinde. Eders Mand er et Fæ og min Mand er et Fæ. Hvad Ret har I saa til at skælde mig ud? Er det min Skyld, at han synes bedre

om mig? — Efter at have fuldført dette Mesterværk af Veltalenhed gik hun sin Vej og overlod det til Damen at tænke over hendes Ord. Tilsidst bosatte hun sig formelig hos Byron som Husbestyrerinde, indskrænkede ved streng Orden hans Udgifter til Halvdelen, og spadserede i en Kjole med Slæb og med en Fjærhat paa — Pragtgenstande som det havde været hendes højeste Ønske at opnaa — rundt i Paladset, pryglede Pigerne, aabnede Byrons Breve, grublede for at lære sig Alfabetet og om muligt opdage Damebrevene iblandt dem. Med al sin Voldsomhed elskede hun ham; hendes Glæde, da hun saa ham vende uskadt hjem fra en farlig Sejltur, var «en Tigerindes, der faar sin Unge igen», og da hendes stedse stigende Uregerlighed nødte Byron til at fjerne hende, kastede hun sig, efter at have søgt at saare ham med en Kniv, i sin Harme og Fortvivlelse ud i Kanalen ved Nattetid. Hun blev fisket op i rette Tid og sendt hjem, og Byron nedskrev vidtløftigt hendes Historie til Murray; han vidste, at hans Breve til Forlæggeren ganske som trykte Sager eller offenlige Aktstykker gik fra Haand til Haand, og Fornøjelsen ved hans Udskejelser var kun halv for ham, medmindre han tillige havde sikret sig Forargelsen over dem i England.

Man ser det allerede af det anførte Brev; han gik ikke op i det tøjlesløse venezianske Liv; han afvandt det en komisk eller lystig Side. Det var da ogsaa langt fra, at det blev spildt for hans Udvikling som Aand og som Digter. Medens hans Venner hjemme var trøstesløse over at han saaledes satte sin Værdighed paa Spil og sin borgerlige Agtelse overstyr, udsprang af det vilde og lystige Karnevalsliv mellem Kvinder af Almuen og under Italiens leende Sol en ny virkelighedskær Stil i hans Poesi. I sin Ungdoms Digtninge havde han vemodig og smertesønderrevet skildret Livets Ebbe, i *Beppo* rejste paa én Gang Livets Springflod sig. Det var Tilværelsens Virkelighed, opløst i Latter og Skemt. Der havde i hans tidligste Patos været noget Enstonigt og en god Del Kunstleri. Her skød hans Genius Ham, Enstonigheden brødes af stadigt vekslende Temaers og Tonarters Gennemkrydsen af hinanden, og alt Kunstlet var som pustet bort af ærlig Latter. Der havde i hans tidligste Satirer været en god Del Bidskhed og en betydelig Mangel paa Ynde og Lune. Nu da hans eget Liv en kort Stund havde antaget Præget af en Fastelavnsleg, kom Gratien af sig selv dansende og snoende sig

gennem hans Stanzer, medens Lunets Bjælder ringede Takten dertil.

Beppo er selve Karnevalet i Venedig — hint gamle Tema, hvilket Byron som en anden Paganini fandt paa sin Vej, løftede i Vejret paa Spidsen af sin guddommelige Violinbue, og nu udstyrede med en Uendelighed af kække og geniale Variationer, med et overdaadigt Broderi af Perler og gyldne Arabesker. Han havde lige i de Dage faaet et engelsk komisk Digt om Kong Arthur og Ridderne af det runde Bord i Haanden, forfattet af Diplomaten John Frere, der her havde efterlignet Italieneren Berni's Omarbejdelse af Bojardo's *Den rasende Roland*, det første Digt, i hvilket Ottaverimet er brugt. Det vakte Lysten hos Byron til at forsøge noget Lignende og af Efterligningen fremgik den nysnævnte kunstneriske Spøg, hvis fuldkomne Originalitet udslettede enhver Erindring om et Forbillede. Her havde han fundet den Form, han kunde bruge, det Vaaben, som laa for hans Haand: Ottaverimet med dets trefold sammenrimede Sekstet, til hvis Masse Slutningsrimet føjer snart et Facit, snart en Spøg, snart en sproglig Overgivenhed, snart en susende Vittigheds-Pil.

Hvad Digtet handler om? Om ligesaa lidt som Alfred de Musset's *Namouna* eller Paludan-Müliers *Danserinden*, der begge 16 Aar efter (1833) skreves i en beslægtet Stil. Handlingen er Intet: At en Venezianer rejser bort fra sin Kone og bliver saa længe borte, at hun længst har antaget ham for død og længst er saa godt som gift paany, da han pludselig efter at have været solgt som tyrkisk Slave kommer hjem og klædt som Tyrk finder sin Kone paa et Maskebal med sin flereaarige Efterfølger under Armen. Han staar efter Ballets Slutning ved Døren til sit Hus, da Parret stiger ud af Gondolen. Saasnart alle tre har kommet sig lidt af den første Overraskelse, forlanger de tre Kopper Kaffe, og nu udspinder sig følgende Samtale: Laura siger: Beppo! Gud, hvor dit Skæg er vokset! hvor kunde det dog falde dig ind at blive saa længe borte! Er du virkelig bleven Tyrk? og har du andre Koner? og er det sandt, at de spiser med Fingrene istedenfor med Gaffel? Hvilket dejligt Sjal du har om Hovedet! det faar jeg, det er klart. Og spiser du virkelig aldrig Svinekød? — Dette er al den Forklaring, Manden faar eller æsker; han laaner, da han ikke kan gaa ud i sit Kostyme, foreløbigt et Par Benklæder af sin Efterfølger, Lauras tjenende Kavaler, og Historien ender med fuld Samdrægtighed. Den er i og for sig af under-

ordnet Betydning; men den var Byron Forskolen til hans Mesterværk *Don Juan* — det eneste af Byrons Værker, der indeholder og rummer Livets hele vide Ocean med dets Storme og dets Sollys, dets Ebbe og Flod.

Byrons Venner gjorde det ene Skridt efter det andet for at opnaa hans Tilbagerejse til England og saaledes løsrive ham fra det Liv, han førte; Overtalelserne var frugtesløse; istedenfor at vende tilbage solgte han (for 94,000 Pund) Newstead Abbedi, som han i sin Ungdom havde erklæret aldrig at ville skille sig af med, og saa bestemt var han paa ingensinde at ville rejse hjem, at han endog med Skræk tænkte paa Muligheden af at blive ført tilbage som Lig. Han skriver: «Jeg haaber, Ingen vil tænke paa at bevare og balsamere mig for at bringe mig hjem. Mine Ben vilde ikke kunne finde Ro i nogen engelsk Grav og mit Støv ikke kunne blande sig med Landets Støv. Den Tanke, at En af mine Venner kunde være saa slet at bringe mit Lig til Eders Land, kunde endnu paa Dødssengen gøre mig rasende. Ikke engang Jere Orme vil jeg fodre.»

Da indtraf en Begivenhed, som paa en uforudset Maade gjorde Ende paa det Mangegifte, hvori Byron levede i Venedig, og som fik en afgørende Betydning for hans Liv. I April 1819 blev Byron i et Selskab forestillet for den unge sekstenaarige Grevinde Teresa Guiccioli, født Grevinde Gamba, der lige da var bleven gift med den nogle og tresindstyveaarige Grev Guiccioli, som allerede to Gange havde været Enkemand. Forestillingen fandt Sted imod begges Ønske; den unge Grevinde var træt og ønskede kun at komme hjem, Byron var uvillig til at gøre nye Bekendtskaber, begge gav kun efter af Høflighed mod Værtinden. Men fra det første Øjeblik af, de talte sammen, kastedes en Gnist i begges Sjæle, der aldrig blev slukt. Grevinden siger: «Hans vidunderligt skønne og ædle Træk, hans Stemmes Klang, hans Væsen og det ubeskrivelige Trylleri, der omgav ham, gjorde ham til et Særsyn, der var overlegent Alt, hvad jeg før havde set. Fra den Aften saas vi dagligt under mit Ophold i Venedig.»

Efter faa Ugers Forløb maatte Teresa med sin Mand vende tilbage til Ravenna. Denne Afsked rystede hende saaledes, at hun den første Dag flere Gange faldt i Afmagt og derefter i saa heftig en Sygdom, at hun halvdød kom til sit Hjem. I de samme Dage mistede hun sin Moder. Greven ejede en Række Landsteder og Slotte mellem Venedig og Ravenna, og fra hvert

af disse Holdesteder rettede Teresa de lidenskabeligste Breve til Byron, hvori hun udtalte sin Fortvivlelse over Adskillelsen og bønfaldt ham om at komme til Ravenna. Vindende er den Skildring, hun efter Ankomsten giver af Forandringen i hele hendes Følelsesliv. Medens hun tidligere blot havde drømt om Fester og Baller, har, siger hun, hendes Kærlighed nu saaledes forvandlet hendes Væsen, at hun overensstemmende med Byrons Ønske undgaar alle Selskaber og i dyb Ensomhed kun sysselsætter sig med Læsning, Musik, Ridning og huslige Beskæftigelser. Hun blev af Længsel og Græmmelse farligt syg; en tærende Feber syntes at nage paa hendes Liv og Svindsots-Kendetegn indfandt sig. Saa begav Byron sig da paa Vejen. Han fandt Grevinden sengeliggende med Hoste, Blodspytning og virkelig som det syntes Døden nær. Han skriver: «Jeg frygter meget, at hun er brystsyg. Saaledes gaar det med enhver Sag og enhver Person, for hvem jeg føler sand Hengivenhed. Men hvis der tilstøder hende en Ulykke, saa er det forbi med dette Hjerte — dette er min sidste Kærlighed. De Udsvævelser, hvortil jeg før har hengivet mig, og hvoraf jeg er hjertelig ked, har idetmindste havt det Gode, at jeg nu i Ordets ædlere Mening kan føle Elskov.» Over Grevens Væsen mod den unge Fremmede var alle forundrede; han var yderst høflig, hentede Byron daglig i en Vogn med seks Heste for og kørte, efter dennes Udsagn, rundt med ham «som Whittington med sin Kat».

Byron følte sig i sin Elskedes Nærhed lykkelig; hans tidlige Ungdoms Følelsesliv var med denne hans eneste fuldstændige og gengældte Kærlighed vendt tilbage. Det yndige Digt *Stanzas on the Po,* der vidner om dyb og ridderlig Følelse og som ender med Anraabelsen om at dø ung, var den første Frugt af den nye Lidenskab. For fuldt Alvor og af hele sit Hjerte elskede han, og elskede som en Yngling uden i mindste Maade at staa udenfor sin Følelse eller forsøge paa at løfte sig op over den. Da i August Grevinden nødsagedes til nogen Tid at ledsage sin Mand paa en Rejse til hans Godser, besøgte han dagligt sin Elskedes Hus, lod hendes Værelser aabne, læste i hendes Yndlingsbøger og føjede Randbemærkninger til dem. I et Eksemplar af *Corinna* har man fundet disse Ord: «Min elskede Teresa — jeg har læst denne Bog i din Have — min Elskede, du var fraværende, ellers kunde jeg ikke have læst den. Det er en af dine Yndlingsbøger, og dens Forfatterinde var min Veninde. Du

kan ikke forstaa disse engelske Ord; og Andre vil heller ikke kunne forstaa dem — det er Aarsagen, hvorfor jeg ikke har kradset dem ned paa Italiensk. Men du vil kende hans Haandskrift, der elskede dig lidenskabeligt, og du vil gætte, at han, siddende med en af dine Bøger, kun kunde tænke paa Kærlighed. I dette Ord, som er skønt i alle Sprog, men skønnest i dit — *amor mio* — er min Tilværelse nu og for Fremtiden indbefattet . . . Tænk paa mig undertiden, naar Alperne og Havet skiller os, men det vil aldrig ske, medmindre du ønsker det.» Man behøver ikke at sammenligne Udtrykkene her med Afskedsbrevet til Lady Lamb for at føle, at dette er en sandere Elskovs Sprog.

Da i September Greven blev kaldt til Ravenna i Forretninger, tillod han sin unge Hustru og Byron frit at nyde hinandens Selskab i Bologna og senere at rejse sammen til Venedig, hvor de boede under ét Tag, idet Grevinden tog Ophold i Byrons Landsted *La Mira*. Hun skriver efter Byrons Død i et Brev til Moore om hine Dage: «Men jeg kan ikke dvæle ved disse Minder om Lykke — Modsætningen til det Nærværende er altfor frygtelig. Hvis en salig Aand fra den fulde Nydelse af himmelsk Lyksalighed blev sendt ned til Jorden for at lide al dens Elendighed, kunde Lidelsen ikke være større end den, jeg har følt fra det Øjeblik af, da hint skrækkelige Ord naaede mit Øre og jeg for stedse mistede Haabet om at gense ham, fra hvem et Blik var mig mere end al Jorderigs Lykke.»

Den unge Kvinde, hvem Verden skylder, at Byron ikke gik til Grunde i uværdige Adspredelser, havde fra det Øjeblik af, da hun tog Ophold paa hans Landsted, i sine Landsmænds Øjne for stedse stillet sig selv blot. Datidens italienske Morallovbog — fortræffeligt fremstilt i Stendhals italienske Fortællinger — tillod den unge Kone at have en Ven *(Amico)*, ja betragtede endog denne som hendes egenlige Husbond, men kun paa det Vilkaar, at den ydre Form, hun nu brød, blev iagttaget.

Det var ikke Letsind, der bevægede hende til at udsætte sig for den offenlige Menings Dadel; men hun saa sit Forhold til Lord Byron i et poetisk Lys. Hun betragtede det som sin Livsopgave, ved sin Kærlighed at udløse en ædel og evnerig Digter af uædle Forholds Baand og gengive ham Troen paa ren og opofrende Elskov. Hun haabede at virke paa ham som en Muse. Hun var jo pur ung og ualmindeligt smuk. Hun var

ganske lys med mørke Øjne, lille men dejligt skabt. Den amerikanske Maler West, der paa Villa Rossa ved Pisa malte Byron, har givet følgende Billede af hende: «Medens jeg malte, blev Vinduet, hvorfra jeg fik Lys, pludselig formørket, og jeg hørte en Stemme raabe: *E troppo bello* (Han er altfor smuk). Jeg vendte mig om og saa en dejlig Kvinde, der bøjede sig ned for at se ind, da Jorden udenfor var i Jævnhøjde med Vinduet. Hendes lange gyldne Haar hang ned over hendes Ansigt og Skuldre, hendes Skikkelse var fuldendt skøn og hendes Smil fuldstændiggjorde et af de mest romantisk-udseende Hoveder, jeg nogensinde har set, især som det viste sig med en Glorie af Sollys bag sig.» Jo mere magtpaaliggende det nu var og maatte være Grevinden ikke at blive anset for en af Byrons mange Elskerinder, des mere ønskede hun at føre hans Poesi op i højere og renere Luftlag end det, hvori den nu bevægede sig.

En Aften, da Byron sad og bladede i Haandskriftet til *Don Juan,* hvoraf to Sange var færdige før hans Bekendtskab med Grevinden begyndte, traadte denne hen bag hans Stol, pegede paa det Sted, hvor han holdt, og spurgte ham, hvad der stod. Det var netop den 137te Stanze i første Sang, og Byron svarte paa Italiensk: «Din Mand kommer». «O Gud, kommer han?» raabte Grevinden og foer forskrækket ivejret; hun troede, han mente hendes egen Mand. Men dette Træf gav hende Lyst til at lære *Don Juan* at kende, og da hun havde læst de to første Sange i fransk Oversættelse, bønfaldt hun, kvindeligt forfærdet over Indholdets Skamløshed, Byron om ikke at fortsætte Digtet. Han lovede øjeblikkelig sin *Dictatrice* Alt, hvad hun forlangte. Dette var den første umiddelbare Indflydelse, Grevinde Guiccioli fik paa Byrons Frembringelser — dette visselig ingen god —, men hun tog snart sit Forbud tilbage, dog paa det Vilkaar, at intet Slibrigt maatte forekomme i det endnu Uskrevne, og Samlivet med hende satte sig snart en lang Række af skønne og varige Minder i de Værker, der nu udgik fra Byrons Pen. Den Maade, hvorpaa i *Don Juan* Sløret var revet fra alle Illusioner, den skaanselsløse Spot som dreves med Følsomheden, saarede Grevinden som Kvinde, fordi Kvinden ugerne vil have det sidste Slør revet bort fra de Blændværk, der, saalænge de varer, forskønner Livet.

Men stræbte Grevinden nu at lede Byron bort fra den Art Frembringelser, der nedslaar Troen paa Menneskene og Menneske-

livets Værd, saa bevægede hun med sin romantiske Naturs Sans for det Storladne og som lidenskabelig italiensk Patriot sin Elskede til at vælge Æmner, der kunde løfte hendes Landsmænds Sind og vække deres Begejstring for Fædrelandets Befrielse fra Fremmedaaget. Det var efter hendes Ønske at Byron skrev *Dantes Spaadom* og oversatte de berømte Vers af Dante om Francesca af Riminis Elskov, og det var under hendes Indflydelse, at han forfattede de to venezianske Dramer *Marino Falieri* og *Foscari'erne*, Dramer, der, skønt skrevne paa Engelsk, ved Stil og Æmne i Virkeligheden snarere tilhører den romanske end den engelske Literatur, ligesom de faktisk ikke tilhører den engelske, men den italienske Scene. Det er lidenskabelige politiske Tendensstykker, skrevne paa yderst skødesløse og tildels ildeklingende Jamber, hvis Formaal var ved de stærkeste Virkemidler at opflamme Italiens sløvede fædrelandsk Sindede til at rejse sig mod Undertrykkelsen som én Mand. Scenisk virksomme er de. Under det første Indtryk af sit Kærlighedsforhold til Grevinden skrev Byron desuden *Mazeppa*, hvis Elskede bærer hendes Navn, og ligefrem er endelig hendes Personlighed gaaet over i de to skønneste og bedste Kvindeskikkelser, Byron i dette Tidsrum frembragte: Adah i *Kain* og Myrrha i *Sardanapal.*

I Grevinde Guiccioli fandt Byron det kvindelige Ideal virkeliggjort, som altid havde foresvævet ham, men som det i hans første poetiske Fortællinger ikke var lykkedes ham at fremstille paa naturlig Maade. Han har selv etsteds til Lady Blessington aflagt en naiv Bekendelse om den Vanskelighed, hvori han følte sig stedt, og om Maaden, hvorpaa han dannede sine Idealer. «Jeg holder, sagde han, meget af fyldige Kvinder, men disse har sjældent saadanne smukke, slanke Fingre, som passer til Idealet af en Kvinde; jeg maatte altsaa for at tilfredsstille min Fantasi selv skabe mig Kvinder og unge Piger, der forenede Alt, hvad man ellers ikke finder samlet. — Jeg holder fremdeles kun af simple, naturlige Kvinder, men de er i Reglen ikke dannede og ikke fortrolige med den fine Anstands Former, og de fine og dannede er igen ikke naturlige. Derfor har jeg udtænkt mig de græske Piger, der med ubevidst Ynde og Troskyldighed tillige forener den højeste medfødte Tankernes og Følelsernes Finhed.» Den Blanding, der saaledes fremkom, var ligesaa umulig som smuk, havde saa godt som intet Virkelighedspræg og svarede forsaavidt ganske til Karakteren af de Helte, som disse Kvinder tilbad.

Alle Byrons fortællende Digtninge fra *Giauren* af til *Belejringen af Korinth* er Romantik, dog med et stærkt personligt Præg. Lidenskaben er hos begge Køn forgudet. Disse Helte er for at bruge et Udtryk af *Giauren*, Vrag, som Lidenskaben har hærjet, men som hellere vil omtumles i dens Storme end leve hen i døsig Stilhed· de elsker ikke med den kolde Elskov, som avles i et koldt Klima, men deres Hjerter udsender «Lavaflammer». Den mest udprægede af disse nu saa stærkt forældede Byronske Helte er den ædle Sørøver, Korsaren, der er stolt, lunefuld og fuld af Haan mod Menneskeheden, hævngerrig indtil Grusomhed, pint af Samvittighedsnag, og saa ædel og højsindet, at han heller underkaster sig de mest barbariske Pinsler end han ihjelslaar en sovende Fjende. Den interessante Bandit med de hemmelighedsfulde Ansigtstræk, med Teaterholdningen og den uindskrænkede Ridderlighed mod Kvinder er det Byronske Sidestykke til Schillers Karl Moor. Til hans Mandsideal passede en Konge i et lovbundet Land, omringet af Hoffets Regler, kun slet; en saadan fattedes de romantiske Bedrifter, det frie Liv ved Kysterne og paa Havet. Saa tog Byron da en Sørøverhøvding og føjede til de Egenskaber, der fulgte af dennes Levevej, sin egen Sjæls fineste Egenskaber: Korsaren, der er vant til at vade i Blod, gyser tilbage for den unge Sultaninde, som elsker ham, da han opdager den lille Blodplet paa hendes Pande — ikke fordi en Conrad kan tænkes at ville gyse for saa lidt, men fordi Byron selv vilde have følt en Gysen ved et saadant Syn. Kort sagt, alle disse Digterens Ungdomshelte og Heltinder har kun vundet saa stærkt Bifald hos Mængden fordi de — som det slaaende er blevet sagt om dem — stadig bevæger sig der, hvor de ikke har Led. Publikum henryktes ikke i højere Grad over Lidenskabens Flammer i de lyriske Partier og over de løse (næsten altid under Korrekturen indsatte) poetiske Perler end over det Umulige, der laa i Bevægelser som faldt udenfor Menneskenaturen. Det var en Beundring af samme Art som den, der ydes den dristige Akrobat, som udfører halsbrækkende Kunster under naturstridige Forvridninger af sit Legem.

Men enkelte Træk i disse Skikkelser naaer dog det Dybere i Byrons Ideal, der nu kommer til Udbrud. Conrads Ubøjelighed under Lidelser antyder allerede Manfreds; han vil saa lidet kaste sig paa Knæ, som Kain vil knæle for Lucifer eller Don Juan for Gulbeyaz. Medlidenheden med de Laverestillede, der

aldrig forsvandt af Byrons Sjæl, er allerede, om end nærmest som «Had mod Herrerne», levende hos Lara, og Kærligheden til Grækenlands Befrielse bryder igennem i *Giauren* som i *Belejringen af Korinth*. Mærkværdigt nok endte jo Digteren selv sit Liv som en Befalingsmand over vilde Mænd i Stil med dem, han har besunget. Vikingeblodet i hans Aarer undte ham ikke Ro, før han selv var bleven en Vikingekonge som hine Normanner, fra hvem han stammede ned. Og er end alle disse Desperado'er (den frafaldne Alp, der fører Tyrkerne mod sine egne Landsmænd, ikke mindre end Lara, der ligger i Krig med sine egne Standsfæller) indenfra formede Drømmebilleder — ét virkelighedstro Grundtræk er der dog i alle disse Skikkelser, det, der bliver det herskende i alle dem, som slutter sig til dem: den storstilede Lidelses Virkelighed. Lunet i *Beppo* er den Form, under hvilken Naturtroskaben overvælder det Teatralske og Kunstlede i hans tidligere Værker. Følelsen for den menneskelige Lidelse, der i Byrons alvorlige Digtning efterhaanden opsluger Deltagelsen for alt Andet, er den Form, i hvilken Følelsen af Livets Virkelighed gennembryder og tilintetgør det Romantiske hos ham.

Denne Følelse var efter Bruddet med England bleven mere skærende og sand end nogensinde før. *Fangen i Chillon* havde skildret de Kvaler, den ædle Bonnivard led, seks Aar i Træk bundet til en underjordisk Pille med en Lænke saa kort, at han ikke kunde lægge sig ned paa Jorden, medens han saa sine Brødre, der paa samme Maade var lænkede til de nærmeste Piller, dø uden at kunne række dem en hjælpende Haand. Nu fulgte i samme Spor *Mazeppa*: Ynglingen bunden paa Ryggen af den vilde Hest, der med dryppende Manke og rygende Flanke farer gennem Skove og over Stepper, medens han selv med Kval bag sig og Rædsel foran sig, bortreven fra sin Elskede fortæres af Tørst, af Saar og Skam. Hidtil havde Byron især opsøgt det for Kød og Blod Forfærdeligste; selv hvor Lidelsen som hos Bonnivard frembød en aandelig Side og Æmnet gav Anledning til Skildringen af en heltemodig Personlighed, havde han med Forkærlighed udmalt den rent legemlige Kval. Nu da hans Følelse vaktes for Italiens store Martyrer, blev hans Opfattelse af det Tragiske adlet.

I *Dantes Spaadom* skildrer han Digterlod i disse Ord: Mangen En er Poet, der ikke kaldes saaledes; thi hvad er det at digte?

At skabe ved altfor levende Følelse for Godt og Ondt, at eftertragte et virkeligt Liv hinsides Døden, at være en ny Prometheus for nye Mennesker og da for sent opdage, at Verden lønner Den, der bringer den himmelrante Ild, med Pinsler, og at Gribben nager hans Bryst, mens han ensom ligger lænket paa Klippen ved Havet», og Byron lader den store, som han selv uretfærdigt landsforviste, Digter udbryde: «Det er Forbandelsen for Aander af min Rang, at martres i Livet, at føle deres Hjerter fortæres, at tilbringe deres Dage i endeløs Kamp, og dø ensomme.»

Allerede tidligere havde han behandlet Tasso. Blot en flygtig Sammenligning mellem Goethes *Tasso* og Byrons *Tassos Klage* viser, med hvilken Lidenskab Byrons Fantasi opsøgte den haabløse Lidelse. Goethe tager Tasso som ganske ung, som elskende, som digtende og stiller ham ved Hoffet i Ferrara i skønne Kvinders Kres, hvor han lykkelig-ulykkelig beundres og saares. Byron tager Tasso ene, knust, udespærret fra Verden, indespærret i Vanvidscellen uden at være vanvittig, et Bytte for sin fordums Velgørers Grusomhed: «Jeg elskede Ensomhed, dog anede jeg aldrig, at — ak! hvor mange — Aar for mig vilde rinde hen i Afstand fra alt andet Liv end de Gales og deres Tyranners. Var jeg som de, saa var min Aand for længe siden sygnet til Døde som deres. Men hvem saa nogensinde, at jeg foer op eller skreg! Vi lider maaske mere i en saadan Celle end en Skibbrudden paa den øde Kyst. Han har endnu Verden for sig — min Verden er neppe to Gange saa stor som den Plads, de engang maa indrømme min Kiste. Bukker den Skibbrudne under, saa kan han dog se ivejret, hans døende Øje kan endnu anklage Himlen — jeg vil ikke saaledes bebrejdende løfte mit Blik, om end et Fængsel omskygger det med sin Gru.»

Goethe havde af Hoffet i Ferrara, et Hof, hvor Lucrezia Borgia har sit Fyrstesæde, et Hof, hvor Renæssancetidens Lidenskab og Haardhed trives, gjort et smaatysk Weimar, paa alle Punkter styret af det 18de Aarhundredes mest fintfølende Humanitet; Byrons Blik tiltrækkes magnetisk af hvad der for ham staar som Ferrara-Hertugens oprørende Barbari, og hans Digt forvandler sig til en Anklage mod fyrstelig Uretfærdighed og Magthavertyranni.

En endnu heftigere anklagende, men altfor overspændt Karakter antog Skildringen af tragiske Lidelser endelig i Dramaet *Foscari'erne,* hvor Faderen nødes til at dømme sin Søn, hvem han elsker,

til alle Torturens Kvaler, og hvor Sønnen, Dramaets Helt, kun forlader Pinebænken, hvorpaa han fra Stykkets første til dets sidste Scene er udspændt, for at dø af Græmmelse og Sorg over Landsforvisning. Denne Tragedie er som Byrons øvrige skrevet som paa Trods aldeles efter de aristoteliske Regler i den franske Tragedies Manér. I sin Overbevisning om, at denne Vej er den ene rette, fordrister han sig endog til det komiske Paradoks, at England til da intet Drama besad.

Man har undret sig en hel Del over, at Byron, der saa fuldt som alle denne Tidsalders andre engelske Digtere var udpræget Naturalist, det vil sige: foretrak Skoven for Haven, Naturmennesket for Selskabsmennesket og Lidenskabens oprindelige Udtryk for dens tillærte Sprog, kunde sværme saa stærkt for Pope og for den lille Gruppe af Digtere, der som Samuel Rogers eller Crabbe endnu bevarede den klassiske Overlevering, ja drev Sværmeriet til Efterligning af Fortidens dramatiske Stil.

Byrons Modsigelseslyst var den første Aarsag: At Søskolen, som han foragtede, altid i overdrevne Udtryk rev ned paa Pope var i og for sig Grund nok for ham til at hæve Pope til Skyerne, kalde ham den første af alle Englands Digtere, ja Menneskehedens Nationaldigter, hvem han gerne paa egen Bekostning vilde oprejse et Mindesmærke i Westminsterabbediets Digterhjørne, fra hvilket han som Katolik var udelukket. Hertil kom Skoleindtrykkene fra Harrow, ved hvilke Byron hele sit Liv igennem hængte, og i Harrow var Pope altid bleven opstillet som Mønsterdigteren — dernæst Byrons hele Kritikløshed, i Kraft af hvilken han lod Lady Blessington forstaa, at Shakespeare skyldte sin lave Byrd Halvdelen af sit Ry — saa de Omstændigheder, at Pope var forvokset og trods sin Forvoksethed havde et smukt Hoved, at han ikke tilhørte den herskende Kirke, at han var det fornemme Selskabs Digter og at hans Forvoksethed for ham var Kilden til en satirisk Forstemthed, lutter Ting hvormed Byron sympatiserte — endelig det med hans normanniske Afstamning følgende, levende Hang til Talekunst i de romanske Folkeslags Manér.

Ved sin Forfægten af Fortidens Kunstbegreber paa samme Tid som han i alle andre Henseender tilhørte Fremskridtet, har Byron en vis Lighed med Armand Carrel, der ligeledes ganske frisindet i alle politiske og religiøse Spørgsmaal holdt paa den forældede Klassicisme i Literaturen. Da de begge paa de fleste aandelige Omraader indtog Frankrigs Standpunkt i det 18de Aar-

hundrede, laa det nær for dem ogsaa at følge det paa det eneste Omraade, paa hvilket det for visse Retningers Vedkommende havde hyldet Vedtægten, det literære. Vist er det imidlertid, at denne teoretiske Grille indvirkede ufordelagtigt paa Byrons italienske Dramer. De bestaar af Enetaler og Deklamation. Byrons Geni og Grevinde Guicciolis Fædrelandskærlighed i Forening har ikke formaaet at meddele dem mere end et almindelig poetisk Pust.

Men under Udarbejdelsen af *Kain* og *Sardanapal* blev den unge Grevinde virkelig, som hun havde haabet, en Muse for Byron.

I hele *Kain* er Adah det Bedste. Medens Byrons Mandskarakterer, som man tit har bemærket, alle ligner hinanden, er, hvad man mindre hyppigt har havt Øje for, hans Kvindeskikkelser af højst forskellig Art. En kvindelig Kain er Adah ikke, skønt hun er den Hustru, der ene passer for ham. Kains kvindelige Modstykke findes i den stolte, trodsige Aholibamah i *Himmel og Jord*. Men som Kain ser Tilintetgørelsen overalt, saaledes Adah Grøden, Kærligheden, Spirekraften, Lykken. Cypressen, der udstrækker sit Løv over den lille Enochs Hoved, er for Kain et Sorgens Træ; Adah ser kun, at det skygger over Barnet. Da Kain har udtalt sine fortvivlede Ord om hvorledes alle Verdens Onder og Ulykker skal forplantes gennem Enoch, siger Adah: «O Kain, se paa ham, se, hvor fuld af Liv, af Kraft, af Skønhed og af Glæde han er, hvor lig mig og hvor lig dig — naar du er god!». Med saa lidt er Adah gjort, at alle hendes Ytringer tilsammen ikke vilde optage et Oktavblad. Da Kain skal vælge mellem Viden og Kærlighed, siger hun: «Vælg Kærlighed, Kain!» Da Kain har dræbt Abel og staar alene, forbandet og skyet som Morder, besvarer hun hans Udraab «Forlad mig!» med Ordene: «Alle har jo forladt dig». Og denne Skikkelse har Byron skabt næsten uden at fjerne sig fra Bibelordet, blot ved nu og da at lægge det, som er sagt af En, i en Andens Mund. I første Mosebog siger Kain, da han forbandes af Herren: «Denne Straf er mere end jeg kan taale o. s. v.» Hos Byron staar Kain, da Engelens gruelige Forbandelse er falden, stum, men Adah aabner sin Mund og siger: «Denne Straf er mere end han kan bære; se, du driver ham ud af Landet og han maa skjule sig for Guds Aasyn; urolig og landflygtig vil han være paa Jorden, og hvo, som træffer ham, vil slaa ham ihjel» —

ordlydende de Ord, som Biblen lægger i Munden paa Kain; men Byron skimtede med Geniets Blik i denne ene Udtalelse, i denne gammeltestamentlige Lerklump Omridsene af et helt Menneskes Former, og med et simpelt Tryk af sin Haand formede han den til Statuetten af den første elskende Kvinde.

Den anden Skikkelse, i hvem man — og endnu stærkere — føler den unge Grevindes Paavirkning, det er den græske Slavinde Myrrha i *Sardanapal.* Af Byrons historiske Sørgespil er dette det bedste. Med sorgløs Menneske- og Verdensforagt har den stolte Sardanapal hengivet sig til Livsnydelse. Krigsry forsmaar og ringeagter han, han gider ikke købe et saakaldt stort Navn for tusind sagesløse Menneskers Blod, han ønsker ikke som sine Forfædre at tilbedes i Templerne som en Gud. Hans ligegyldige Højmod gaar til Uklogskab. Da Sværdet er blevet fravristet den oprørske Ypperstepræst, giver han ham det igen med de Ord: «Tag dit Sværd tilbage, og vid at jeg foretrækker dit Krigervæsen for din Præsteværdighed og forøvrigt ikke holder af nogen af Delene.» Hans Manddomskraft synes svækket i et Nydelsesliv, da Myrrha, den græske Pige, hans Yndlingsslavinde, beslutter at frelse ham; hun beder ham aflægge sin Ligegyldighed og væbne sig til Forsvar mod sine Fjender. Hun lider lige saa stærkt under at elske ham som under at være Slavinde. «Hvorfor elsker jeg ham? Mit Lands Døtre elsker kun Helte. Dog jeg har intet Fædreland. Slavinden har mistet Alt undtagen sine Lænker! Men jeg elsker ham — det er den tungeste Ring i den lange Lænke at elske Den, som man ikke kan agte. . . . . Og næsten end mere elsker jeg ham, siden jeg ser, hvorledes hans egne Barbarer hader ham.» Dog da tilsidst Fjenderne nærmer sig Kongeborgen og da Sardanapal, efter at have vraget det plumpe Sværd som for ubekvemt for hans Haand og den tunge Hjælm som for besværlig for hans Hoved, styrter sig barhovedet og letbevæbnet ind i Slaget og strider som en Helt, da triumferer Myrrha som om Skammens Last var væltet fra hendes Bryst: «Det er ingen Skam, nej ingen Skam at have elsket ham. . . . . Herakles var vanæret, da han bar Omfales Kvindedragt og Ten — men han, der paa én Gang springer op som Herakles, han der i blødagtig Yppighed modnedes til Mand og som fra Gæstebudet styrter sig ind i Slaget som var Valpladsen et Elskovsleje — han fortjener vel en græsk Pige til Elskerinde, en græsk Skjald til Sanger og en græsk Grav til Mindesmærke» — pro-

fetiske Ord om Byron selv. Og gjaldt det ikke om Digteren som om hans Helt, at han havde kendt tusinde Kvinder, men ikke ét Kvindehjerte før nu! *Myrrha*: Du spørger om hvad du ikke kan kende. *Sardanapal*: Og hvad da? *Myrrha*: Et Hjertes sande Værd, et Kvindehjertes Værd. *Sardanapal*: Jeg kendte tusind og atter tusind. *Myrrha*: Hjerter? *Sardanapal*: Ja. *Myrrha*: Ikke ét! Maaske lærer du engang et at kende.

Som Myrrha viste den unge italienske Grevinde sin Elsker mandigere Formaal end Livsnydelsen; som Myrrha hævede hun ham op af en Tilværetse, som ikke svarede til Storheden af hans Aand.

Vi forlod de Elskende i Landstedet *La Mira* ved Venedig, hvor Byron bl. A. forfattede de Livserindringer, han forærede Thomas Moore som Arvelod for dennes lille Søn og som paa Byrons Families Foranstaltning blev opbrændte af aldrig retfærdiggjorte Grunde. Men det tilsyneladende fredeligt ordnede Samliv mellem det unge Par skulde ikke blive af lang Varighed. Greven vilde pludselig ikke taale det mere. Teresa vilde ikke opgive Byron, og det kom til en Separation imellem Ægtefællerne, ved hvilken Grevinden med sin Families Billigelse gav Afkald paa Formue og Samfundsstilling; der blev kun sikret hende en ubetydelig Aarpenge, og det var en af Separationens Bestemmelser, at den kun havde Kraft paa den Betingelse, at hun blev boende i sin Faders Hus. Her plejede da Byron regelmæssigt at tilbringe Aftentimerne hos hende; han holdt af at høre hende spille og synge Mozartske eller Rossiniske Melodier for ham. Hans Dagbog fra Januar—Februar 1821 bestaar næsten ufravigeligt af disse Ord: «Red ud — skød med Pistoler — spiste til Middag — gik ud, hørte Musik og snakkede Nonsens — kom hjem — læste.»

Saalænge Grev Guiccioli endnu stod som truende Bussemand, havde Byrons Kærlighedsforhold ikke manglet det Element af Fare og Spænding, der for ham var Livets Krydderi. Den eneste Sikkerhed for ikke at blive myrdet paa sine Rideture· saa han i at han altid havde Pistoler i Sadlen og at hans Sikkerhed i Skydning var bekendt og frygtet, og den eneste Sikkerhed for ikke at blive myrdet hjemme deri, at Grev Guiccoli efter hans Mening var altfor gerrig til at give de 20 Scudi ud, som var Prisen for en dygtig Bravo. Nu traadte en ny og ædlere Ophidselse i Stedet for den anden.

Det gærede i al Stilhed heftigt rundt om paa den italienske Halvø. Efter at Napoleons Herredømme var styrtet, optraadte nemlig i Kirkestaten og i Neapel de gamle Magthavere af Guds Naade med ubegrænset Overmod. Ethvert velgørende Spor af den franske Indflydelse skulde udslettes og i Stedet for de franske Reformer alle de gamle Misbrug genindføres. Det utaalelige Tryk af den almenteuropæiske Reaktion, der udgik fra den hellige Alliance, drev Italienerne til at indgaa en vidt forgrenet Sammensværgelse, og efter Frimurernes Mønster dannedes Carbonariernes store hemmelige Forbund, der snart strakte sig over det hele Land.

Gennem sin Elskede blev Byron indført i de Sammensvornes Kres. Hele Familien Gamba tilhørte det hemmelige Selskab, og Teresas Broder Pietro, en varmtfølende Yngling paa 20 Aar, der havde fattet et beundrende Venskab for Byron og senere fulgte ham til Grækenland, var en af dets ivrigste og bedst underrettede Førere. Carbonarismen forekom Byron som Politikens Poesi. Han havde følt sig afskrækket af det træede parlamentariske Liv hjemme i England, men i denne Form tiltalte Politiken hans Indbildningskraft. Han opnaaede en høj Grad som Carbonari og blev Fører for en Afdeling ved Navn Americani. Han leverede de Sammensvorne Vaaben og tilbød den «konstitutionelle» Regering i Neapel 1000 Louisd'orer som sit Bidrag til Kampen mod den hellige Alliance. Imod de østerrigske Voldsmænd viser hans Breve et sandt Raseri. Hvor han end boede, var han det østerrigske Politi en Torn i Øjet, hans Breve blev aabnede, den italienske Oversættelse af *Childe Harold* forbudt i de italiensk-østerrigske Lande, og Politiet ophidsede, som han vel vidste, til Snigmord paa ham. Ligefuldt red han hver Dag alene og roligt sin Tur. Hans Følelser ytrede sig ved denne Lejlighed som ogsaa ellers halvt som stoisk Heltemod, halvt som drengeagtig Overgivenhed. Det er drengeagtigt elskværdigt, naar han med store Bogstaver sætter foran i sine Breve: «Den østerrigske Regering Usselrygge! de østerrigske Politi-Embedsmænd Slubberter! Jeg véd, at de lukker mine Breve op og læser dette; derfor skriver jeg det.» Da de haardeste Straffe var fastsatte for den, som havde Vaaben i sit Hus, lod han alle de Sammensvornes Vaaben i Romagna'en ophobe i sit, der saaledes forvandledes til et helt Arsenal; hans Skabe og Skuffer var fulde af deres Kundgørelser og Edsformularer. Han tænkte med Rette,

at man neppe vilde vove en Husundersøgelse hos et Medlem af det engelske Overhus.

Det var imidlertid lettere at fordrive end at fængsle ham. Og det skete meget simpelt derved, at Greverne Gamba pludseligt fik Befaling til at forlade Landet inden 24 Timer. Da det var fastsat i Separationen, at den unge Grevinde skulde tvinges til at gaa i Kloster, ifald hun forlod sin Faders Hus, var man sikker nok paa ved denne Lejlighed at blive Byron kvit. Slutningen af Teresas Brev til hendes Elskede, da hun erfor denne Befaling, lyder: «Byron, jeg fortvivler, hvis jeg skal forlade dig uden at vide, naar vi skal se hinanden igen — er det din Vilje at jeg skal lide saa forfærdeligt, da er jeg besluttet paa at blive. Man vil indelukke mig i et Kloster; og saa kan du ikke hjælpe mig . . . Jeg véd ikke, hvad man siger til mig. Min Ophidselse overvælder mig — og hvorfor? ikke for Farens Skyld, som truer mig, men — derpaa kalder jeg Himlen til Vidne — ene fordi jeg maa forlade dig.» *)

Den store Formue, Byron ved sit Ægteskab var kommen i

*) Det store Værk *Lord Byron jugé par les témoins de sa vie,* som Grevinden i 1868 udgav, afgiver, skønt det hverken meddeler Indsigt i Byrons Sjæleliv eller i hans Kunst, et rørende Vidnesbyrd om Styrken og Dybden af hendes Kærlighed. Løsningen af den Gaade, Verden kalder Byron, er for hende givet med det ene Ord: Han var en *Engel,* ikke mere, ikke mindre, skøn som en Engel, god som en Engel, Engel i Et og Alt. Bogens 1100 Sider er inddelte i Kapitler efter hans Dyder; hun helliger hans Menneskekærlighed ét Kapitel, hans Beskedenhed et andet o. s. v. Kapitlet om hans Fejl godtgør paa det klareste. at han ingen havde. Til hans aandelige Portræt føjes det legemlige. Hans Stemmes, hans Næses, hans Læbers Skønhed behandles hver i sin Rubrik. Ufatteligt er det, hvorledes den skændige Bagvaskelse har kunnet udbrede sig, at Lord Byron var halt eller hans Fod en Klumpfod. Fejlen ved hans Gang var saa ringe, at det var umuligt at se, hvilken Fod det var, som ikke var regelret, og her forelægges en Attest fra hans Herligheds Skomager, der endnu besidder de Trælæster, hvorover hans Sko i Newstead blev gjorte, og hvoraf det ses, hvor højst ubetydelig Vanførheden var. Ufatteligt er det ligeledes, hvorledes den usle Bagvaskelse har kunnet finde Tiltro, at Lord Byron tilsidst blev noget skaldet i Tindingerne; ganske vist blev han noget blottet for Haar, men det kom kun af, at han yndede at lade sig barbere i Panden. Ubegribeligt er det, at man har kunnet sige den dumme Usandhed, at hans Ben tilsidst blev noget tynde. Ganske vist blev de noget tyndere end de tidligere havde været, men var det ikke naturligt hos en Mand, der tilbragte næsten al sin Frihed tilhest? — Naar man betænker, at denne Bog er udgivet 44 Aar efter Byrons Død, kan det ikke nægtes, at den Lidenskab, han indgød, var dyb og varig.

Besiddelse af og som han — stygt og mærkeligt nok — ingen Skrupler gjorde sig ved at beholde, de Summer, Salget af Newstead indbragte, og de 20,000 Pund, der i Aarenes Løb udbetaltes ham i Honorarer af Murray, havde sat ham istand til at vise en storartet Velgørenhed. Da det rygtede sig, at Byron tænkte paa at rejse fra Ravenna, indgav alle Egnens Fattige, der havde nydt godt af hans Rundhaandethed, et Bønskrift til Kardinallegaten om at det maatte tillades ham at blive. Men netop i Befolkningens Hengivenhed for ham laa jo for Regeringen Faren. Han ombyttede da Ravenna som Opholdssted med Pisa. Dog da den toskanske Regering var ligesaa bange for Byron og Gamba'erne som Kirkestatens, fulgte snart en ny Udvisning, og man begav sig til Genua, Byrons sidste Opholdssted før Grækenland.

XXII

I Tidsrummet fra 1818 til 1823 udarbejdede Byron *Don Juan*. Saasnart Begyndelsen af Haandskriftet kom til England, regnede det fra Venner og Kritikere, der fik det at se, ned med Forfærdelsesudbrud over det, med Anraabelser om Bortskæring og Sløjfning saa hist, saa her, med Ak og Ve over Digtets Usædelighed. Usædelighed! det var den store Beskyldning, som Byron ved hvert Skridt i sit Liv maatte høre og som forfulgte ham efter hans Død; under Paaskud af Usædelighed blev hans *Erindringer* brændte, og under Paaskud af hans Usædelighed Westminsterabbediet lukket for hans Statue. Byron svarer i et Brev til Murray: «Hvis man havde sagt mig, at Poesien ikke duede noget, saa havde jeg slaaet mig til Ro, men I siger det Modsatte og snakker saa til mig om Moralitet — det er første Gang, jeg har hørt det Ord af Folk, der ikke var Slyngler og ikke brugte det som Middel til Skurkestreger. Jeg paastaar, at mit Digt er saa moralsk, som noget Digt kan være, og vil de gode Folk ikke se Moralen deri, saa er det deres Skyld, ikke min. Af deres fordømte Beskæren og Kappen-af vil jeg ikke vide Noget. Naar De vil, kan De udgive Digtet uden Navn; det er maaske, naar Alt kommer til Alt, det bedste; men jeg vil fægte mig frem imod Alle og til alle Sider som et Pindsvin.»

Dette Digt, der, indledet med den blodige Tilegnelse til

Southey, maatte udkomme anonymt, ja uden engang at bære nogen Boghandlers Navn paa Titelbladet, og der, som Byron siger, vanskeligere kom ind i en engelsk Dagligstue end en Kamel gennem et Naaleøje, er det eneste Digt, som i det 19de Aarhundrede kan sammenlignes med Goethes *Faust*: thi det og ikke det sammenlignelsesvis ubetydelige *Manfred* er Byrons Verdensdigt. Til sit trodsige Motto har det denne Shakespeareske Replik: «Tror du, at fordi du er dydig, skal der ikke mere gives Kager og Vin? Det skal der ved Sancta Anna og Ingefærret skal brænde Jer i Munden» — et Motto, der kun lover Forargelse og satirisk Skemt; men ligefuldt var det med berettiget og profetisk Stolthed, at Byron skrev: «Forlanger I et moderne Epos, saa har I *Don Juan*; det er saa godt et Epos for vor Tid som *Iliaden* for Homers.» Det blev Byron, som gav, hvad Chateaubriand havde indbildt sig at give med *Martyrerne*, den moderne episke Digtning, der hverken lod sig opføre paa kristelig-romantisk Grundvold, som Chateaubriand vilde, eller paa et enkelt Folkelivs Grund, som Scott havde forsøgt. Den lykkedes for Byron, fordi hans Grundvold ingen ringere var end Aarhundredets fremmeligste Kultur.

Hans Juan er ingen romantisk Helt; han hæver sig hverken ved Forstand eller Karakter synderlig højt over Gennemsnittet, men han er en Lykkens Yndling, en sjældent smuk, stolt, kæk og yderst heldig Mand, der ledes langt mere af sin Skæbne end af Forsæt og Plan. Saaledes passer han til Helt i et Digt, der skal omfatte Menneskelivet og hvor det ikke gik an, at Helten valgte sig et særligt Felt. Thi for dets Spillerum og Rækkevidde var alt fra første Færd ingen Grænse dragen.

Digtet stiger og synker som et Skib, der bæres af solbelyste og stormslagne Bølger, og kastes fra én Yderlighed til en anden. Paa den ildfulde Kærlighedshistorie mellem Juan og Julia følger Skibbruddet med al dets Hungersnød og Dødskval, paa Skibbruddet den pragtfulde og smeltende Samklang af ungdommelig Elskov mellem Juan og Haidi, Livets højeste, frieste, sødeste Potens som saligt Liv — en nøgen og dejlig Gruppe som den af Amor og Psyche, men besjælet — over dem græske Nætters Maanelys, foran dem det vinfarvede Hav, hvis melodiske Skvulpen ledsager deres Elskovsord, som Ramme Grækenlands fortryllende Klima, og endelig for deres Fødder al Østens asiatiske Pragt: højrødt Atlask, Guld, Krystal og Marmor. Og som alt dette

følger paa den yderste Livsfare og Afmagt, saaledes følger paa Festen i Haidi's Palads: for Haidi Kval, saa hendes Hjerte brister, for Juan en braadden Pande, snærende Baand og Salg som Slave. Men som Slave sælges han til Serailet, og nu følger hans pudserlige Forklædning som Pige, hans Indførelse hos Yndlingssultaninden og den skelmske Nattescene i Serailet med al dens Ild og Duft, al dens overgivne og sanselige Spøg. Umiddelbart herfra føres vi til Ismails Belejring, til Menneskeslagteri i største Stil og alle en idéløs Krigs og en raa Soldateskes Grueligheder, skildrede i et Omfang og med en Kraft, hvormed det ikke før var sket i noget Lands Poesi. Saa rejser vi med Juan til Catharina af Ruslands Hof ind blandt Østeuropas lakerte Barbarer, styrede af en genial Messalina, og derfra til England, til Landevejsrøveriets, Moralens, Rigmands- og Adelsvældens, Ægteskabets, Dydens og Hykleriets forjættede Land.

Dette grove Omrids angiver blot det nøgne Skema for Digtets Omfang. Det omfatter ikke alene med saadan Mangesidighed Livets Grundmodsætninger, men hver af disse Yderligheder er atter opfattet yderligt. Digteren har paa hvert Punkt ladet sin Indbildningskrafts Sonde gaa tilbunds i Situationen, saavel i den sjælelige som i den udvortes virkelige Situation. Goethes antike Naturel førte ham til, hvor det var muligt, at holde Midten, og selv i *Faust,* hvor han med skrækkelig Alvor afslører Menneskelivet, løfter han Sløret med nænsom Haand. Ofte mister dog hans Værker herved Livets højeste Spænding. Det fulde Luftrum til at udbrede deres kæmpestore Vinger faar Livets og Dødens Genier sjældent hos ham. Byron vil aldrig berolige sin Læser, aldrig skaane ham. Han er selv ikke rolig, før han har sagt Alt, det sidste Ord om Sagen; han er en Dødsfjende af enhver Idealisme, der udskiller og derved forskønner, hans hele Kunst peger kun ud mod Virkeligheden og mod Naturen og tilraaber Læseren: Kend dem!

Tag den første den bedste Karakter, Julias f. Eks. Hun er 23 Aar gammel, henrivende; uden at vide det svagt forelsket i Juan, tilfreds med sin 50aarige Mand, men dog — uden at vide det — svagt ønskende, at han lod sig dele i to paa 25. Først strider hun haardt for sin Dyd, saa giver hun tabt; men endnu har hun ikke begaaet noget lavt eller komisk. Saa viser Byron os hende i en spændt Situation, da Manden overrasker Parret, og vi opdager pludselig et nyt Lag i hendes Sjæl. Hun lyver,

hun bedrager, hun spiller Komedie med en Tungefærdighed, som overrasker. Hun var da altsaa ikke god og elskværdig, som hun viste sig først? Vi har altsaa taget fejl? Ingenlunde. Byron viser os et endnu dybere Lag i hendes Sjæl, da hun skriver det berømte Afskedsbrev til Juan, et følt og kvindeligt Brev, en af Værkets Perler. Sjælekampen udelukker da ikke Hengivelsen, Kærligheden ikke Løgnen, Løgnen ikke den højeste Sjælsfinhed og Skønhed i visse Øjeblikke. — Og nu dette Brev, hvor bliver det af? Juan læser det med vaade Øjne paa Skibet — da afbrydes dets rørende Sammenligning mellem Maaderne, hvorpaa Mand og Kvinde elsker, af Søsygen; Juan faar Ondt med Brevet i Haanden — stakkels Brev, stakkels Julia, stakkels Juan, stakkels Menneskehed! Thi er ikke Menneskelivet saadan? Og endnu engang stakkels Brev! Da under Havsnøden Mandskabet i Baaden elendigt og forkommet har fortæret den sidste Ration, da Folkene længe med graadige Øjne har betragtet hverandres udtærede Skikkelser, og da det besluttes, at man skal trække Lod om, hvem der skal slagtes for at blive spist af de Andre, se, da findes i Baaden intet andet Papir end Julias poetiske og elskovsfulde Brev, og man vrister det fra Juan for at skære det i Firkanter og numerere disse. Det er en af Brevets nummererede Firkanter, som bringer Pedrillo Døden. Gives der da virkelig paa Firmamentet en Klode, hvor Elskovens Sværmeri og menneskeæderiske Drifter findes Side om Side, ja mødes paa samme Kvadrattomme Papir? Byron svarer, at han kender en: det er Jorden.

Umiddelbart derefter føres vi til Haidi. Mod hende er alle Byrons tidligere græske Piger kun umodne og usikre Forsøg. Aldrig var i moderne Poesi et vildt Naturbarns Elskov bleven skønnere skildret. Goethes ypperste unge Kvinder Gretchen og Clärchen er smaa Borgerpiger, og deres Holdning har med al sin Adel det smaaborgerlige Præg; man føler, at deres Digter var en Frankfurter-Borgersøn, for hvem Naturen aabenbarede sig i den lavere Borgerstand ligesom Dannelsen i det smaatyske Hofliv. I Byrons skønneste Kvindeskikkelser er der intet Borgerligt; ingen borgerlig Sæd og Skik har tillempet den frie Naturlighed i dem. Man føler, naar man læser om Juan og Haidi, at Byron stammer ned fra Rousseau; men paa samme Tid, at hans høje og uafhængige sociale Stilling i Forening med hans

store Skæbner havde givet ham et ganske andet frigjort Blik paa Menneskenaturen end Rousseau besad:

Og Haand i Haand de vandred, hun og han,
og gled paa Kiselgrus og Muslingskaller
hen ad det fine, glatte, faste Sand
ind i de vilde Grotters hvalte Haller,
udhult af Storm og Bølgens Braad og Brand,
med Celler, der ret som til Hvile kalder.
Dèr tog de Plads, og Arm i Arm de nød
Solnedgangsskærets dybe Purpurglød.

De saa mod Himlen, saa dens Rosenglød
som i et Verdenshav af Guld udflyde,
de saa fra Søens dybe, blanke Skød
Fuldmaanens store Skive frem at skyde.
I Vovens Skvulpen Vindens Hvisken lød —
fra Øje frem mod Øje saa de bryde
et ildfuldt Blink — og intet mer de saa;
men Læbe i et Kys mod Læbe laa.

Et langt, langt Kys, et Kys af Ømheds Trang,
af Skønheds og af Ungdoms i det samme,
tre Straaler, samlet i et Brændpunkts Fang;
et blandt de Kys, som fra vort Foraar stamme,
naar Lava strømmer gennem Aarens Gang,
naar hvert et Kys er som om der slog Flamme
af Hjertets Jordskælv frem . . . .
. . . .

Haidi om Skrupler taled ej; hun svor
ej Eder eller tænkte paa Kontrakt, nej!
At Ægteskabet paa en «Pagt» beror,
og at en Pigelil skal ta' i Agt sig,
hun aned ej.

Hvilken Læser føler ikke her med Berusning, især naar han kommer fra den franske Reaktionsliteraturs erotiske Hykleri, den friske Strøm af ungdommelig Lidenskabs Varme, Digterens ildfulde Begejstring for den naturlige Skønheds Adel og hans dybe, uudgrundelige Spot over Pænemandsmoralens Filisterier? Gives der da en Verden — en regelmæssig Verden, i hvilken 2 og 2 er 4, en dyrisk Verden, hvor alle de laveste og mest afskyvækkende Drifter hvert Øjeblik kan bryde frem — i hvilken der tillige glimtvis, minutvis, dagvis, maanedsvis, i evige Øjeblikke og Aar forekommer saadanne Skønhedsaabenbaringer i Menneske-

livet? Ja, svarer Byron, der gives en, og det er den, som ligger aaben for os Alle. Og nu hurtigt herfra til Slavemarkedet, til Serailet, til Slaget, til gennemført Myrderi og Voldtægt og Spidden af spæde Børn paa Bajonetten!

Saa store Modsætninger omfatter dette Digt. Men det er ikke en sanselig, satirisk-spøgende Epopé som Ariosto's, det er et lidenskabeligt politisk Tendensdigt, fuldt af Harme, Haan, Trusler og Opraab, med lange, gentagne, gjaldende Stød i Revolutionens Krigslur*). Byron skildrer ikke blot Rædslerne, han fortolker dem. Da han efter Ismails Indtagelse har anført «Slagteren» Suvorovs Sejrsmelding til Catharina, siger han: «Han skrev denne Vise, satte den i Musik og gav den tilbørlig Ledsagelse af Rallen og Skrig; faa vil synge den, dog skal den aldrig glemmes; thi jeg vil præke, til Stenene rejser sig imod Jordens Tyranner. Lad det aldrig kunne siges, at vi endnu kryber for Troner, men lær af vor Skildring, I vore Børnebørn, hvordan Tiden var, før Verden blev fri!» Sammenligner man paa dette Punkt *Don Juan* med *Faust,* Aarhundredeskiftets store Digt, da føler man, at det brede historiske Pust i *Don Juan* fuldt vel har den Kraft som den filosofiske Aand, der besjæler *Faust.* Og sammenstiller man det i sin Fantasi et Øjeblik med dets russiske Affødning Puschkin's *Jevgeni Onjægin* og dets danske Affødning, Paludan-Müllers *Adam Homo,* da føler man i det engelske Digt Naturens og Historiens Havbrise des stærkere i Modsætning til Verdenstonen og den politiske Uformuenhed i den russiske Digtning og til det snevert moralske Synspunkt i Danmarks saa talentfulde fortællende Digt. I *Don Juan* findes Natur og Historie som i *Faust* Natur og dybsindigt Grubleri; her er Menneskelivet udfoldet i dets Bredde, som i *Faust* sammentrængt i en Personliggørelse, og det hele Værk er Foster af en Harme, der for alle Tidens Stores Øjne her skrev sit: *Mene, Tekel, Ufarsin.*

Først i dette Værk var Byron helt sig selv. Grundigt erfaren kendte han nu Verdensløbet godt nok til at have aflagt al umoden Godtroenhed. Han vidste nu, hvad Gennemsnitsmennesket bestod af og lod sig lede af i sit Liv. Menneskefjendsk har man kaldt ham i Anledning af hans skærende Spot derover; han har givet

*) . . . . I tier. Vent saa skal jeg tale
som Rolands Horn i Roncesvalles' Dale.

Don Juan X, 87.

det rette Svar derpaa, naar han siger (IX 21): «Hvorfor kalder de mig menneskefjendsk? fordi de hader mig, ikke jeg dem.» Vist er han cynisk nu og da, men det er hvor Naturen selv er skamløs.

Har han vel Uret, naar han siger (V 48): «Nogle taler om en Appel til Lidenskaben, andre til Følelsen, atter andre til Fornuften . . . men ingen Klang virker dog mægtigere paa Menneskehedens bedste Følelser end den af hin altformildende almægtige Lyd,

en Lyd, der kan enhver Beslutning rokke,
Stormklokken for vor Sjæl — en Middagsklokke.

Har han Uret, naar han ubarmhjertigt viser (IX 73), hvor forfængelig og selvisk Elskov er, eller gaar han for vidt i Bitterhed og Satire, naar han i sin Skildring af Familielivets Lykke (III 60) siger:

Sikkert er Rollinger en Himlens Lyst
(blot efter Bordet de ej præsenteres)
og skøn er Moderen, som gi'er dem Bryst
(naar hun kun ej ved Amningen spoleres) —

ak saalænge alle smukke Ting har en Vrangside, nytter det lidet at ville forbyde Digteren at vise den frem, hvor dybt end Moralisten maa sukke derved. Og disse Steder er sikkert de mest udpræget cyniske i Digtet, ligesom overhovedet de bitre Rousseauske Udfald mod Civilisationen, hvis Glæder opsummeres som Krig, Pest, Voldsmænds Hærjen og Kongers Svøbe, altid er ledsagede af brændende Kærlighedserklæringer til Naturen (se især VIII 61—68).

«Man siger i anonyme Artikler om mig, udraaber han (III 104), at jeg ikke har nogen Religiøsitet; . . . mine Altre er Bjergene og Havet, Jord, Luft, Stjerner, Alt hvad der udspringer fra det store Hele, der har frembragt og atter vil modtage Sjælen.» Men det forstaar sig, at stemmende med det teologiske Ritual var denne Naturfromhed ikke. Som et Omkvæd fra *Childe Harold* vender Forherligelsen af Tankens Frihed tilbage. Det hedder (X 90): Skal jeg end staa alene, jeg vil ikke bytte mine frie Tanker for en Trone. Snart forekommer de blodigste Udfald mod Teologiens Forestillinger om Syndens Oprindelse, snart bidende Satire over Rettroenheden og den gængse Lære, at Syg-

dom og Modgang gør from. Om Synden hedder det (IX 19): «Himlen er over os Alle, som Cassio siger, lader os derfor bede! Vi har Sjælesorg behov, siden Eva gled ud og Adam faldt og derved væltede alle Mennesker ned i Graven og desuden alle de arme Bæster, Fiske og Fugle. At Spurven falder, skyldes en særlig Viljeshandling af Forsynet, hedder det; og dog véd vi ikke noget om, hvad den har forbrudt; hvem véd! maaske sad den paa det Træ, som Eva saa ivrigt prøvede». Man ser, hvor meget friere og dristigere Tonen er bleven siden *Kain*. Og om Hospitals-Rettroenheden hedder det (XI 5, 6): «Jo flere Stød Sygdommen giver mig, des mere rettroende bliver jeg bestandig. Det første Anfald beviste mig Guds Guddommelighed (som jeg iøvrigt aldrig har betvivlet, saa lidt som Satans Eksistens), det andet Jomfruens hemmelighedsfulde Jomfruelighed, det tredje Syndefaldet, det fjerde opstillede med ét Stød Treenigheden for mig paa saa urokkelig en Grund, at jeg andægtigt ønskede, der var fire i Steden for tre, for at jeg kunde have des mere at tro paa.»

Byron var nu kommen til det Punkt i sit Digterliv, at han ikke mere saa, hvorledes han skulde faa sine Sager trykte. Hans Forlægger var ængstelig og trak sig efterhaanden helt tilbage. De første Sange af *Don Juan* kunde jo end ikke finde en Boghandler, der vovede at sælge dem for Digterens Regning. Han siger selv, da han (*Don Juan* XI 56) sammenligner sin Skæbne med Napoleons: «*Juan* var mit Moskvá, *Faliero* mit Leipzig og *Kain* synes mit Mont St. Jean; Dosmernes *Belle-Alliance* kan nu rejse Hovedet, da Løven er falden.»

Vi har allerede set, hvad Southey vovede at sige i Fortalen til sit Spytslikkerdigt *Domsvisionen*. Han opfordrede som ægte Angiver Staten til at skride ind mod Salget af Byrons Skrifter; thi at det var paa Byron Angrebet var møntet, skjulte han ikke i sin Svarartikel paa Byrons Gensvar. Triumferende udbryder han her: «Jeg har givet denne Skoles Medlemmer til Pris for den offenlige Afsky som Fjender af deres Fædrelands Religion, af Samfundsordenen og den huslige Moral. Jeg har givet den Navnet den sataniske Skole, et Navn, hvortil dens Grundlægger og Høvding svarer. Jeg har af min Slynge kastet en Sten, som har truffet dens Goliaths Pande. Jeg har naglet hans Navn til Galgen til Skændsel og Vanære for ham, saa længe som det huskes. Tag det ned, hvo som kan!»

Saaledes skrev den holdte og betalte Skribler, der, som

Byron siger, havde løjet sig til Laureatpoet. Byron svarte med sin beundringsværdige Satire, sin *Domsvision*. Georg den Tredje ankommer her som hos Southey til Himlens Port og forlanger at lukkes ind. Men St. Peter er ingenlunde rede til at komme hans Ønsker imøde. Dørvogterens Laas og Nøgler er rustne; der er saa lidt at gøre; siden 1789 gaar alle Mennesker ad Helvede til. Keruberne vil gøre Plads for den gamle Mand; thi Englene er allesammen Tory'er. Men Satan indfinder sig som Anklager og han og Michael disputerer nu om Retten til den Døde. Hver af dem fører Vidner og blandt disse bringes Southey, som begynder at læse sine Værker højt og vedbliver saa ustandseligt dermed, at Alle, baade Engle og Djævle, tager Flugten og den gamle Konge i Forvirringen og Hurlumhejen slipper ind. I sin Fortvivlelse over Foredraget slaar St. Peter Southey i Hovedet med Nøglerne, han synker først tilbunds — som hans Værker; saa flyder han atter ovenpaa — som han selv; «thi alle bundfordærvede Ting er af lutter Raaddenskab saa lette som Kork.» Det hele lille Mesterværk følger Punkt for Punkt Southey's Digt, som det parodierer*). Men Vanskeligheden var at faa det trykt. Murray vilde ikke tage det, heller ikke nogen anden Londonsk Forlægger.

Under disse Forlegenheder var det, at Byron gjorde sit uklogeste, literære Skridt, det der skadede ham mest i den engelske Læseverdens Øjne. En talentfuld men ikke fremragende Mand, den radikale Digter Leigh Hunt, hvem Byron (for at lægge sit Sindelag for Dagen) i sin Ungdom sammen med Moore havde besøgt, da han var bleven sat i toaarigt Fængsel for Fornærmelser mod Prinsregenten og som nu var nøje forbunden med Shelley, fik Lyst til at grunde et radikalt Tidsskrift i Forening med Shelley og Byron. Shelley selv holdt sig af Beskedenhed tilbage, men saa snart han havde stillet Hunt i Udsigt, at han mulig kunde faa Byron til Medarbejder, forlod Hunt med Kone og Børn England, opgav Alt hvad han havde for og hvoraf han levede, og indfandt sig pengeløs og hjælpeløs i Italien, hvor Byron ædelmodigt gav ham og hans Familie Husrum under sit Tag. Imidlertid viste det sig snart, at personlig Overensstemmelse var umulig mellem disse to Mænd af saa forskellig Art

*) Udfaldene mod Southey findes iøvrigt i *Don Juan* I, 205, III, 80, 93 IX, 35, X, 18.

og Værdi, Byron følte sig saaret ved Hunts fortrolige Nærgaaenhed, Hunt sig stødt ved Byrons overlegne Holdning. Men Hovedulykken var, at Byron ganske ødelagde sig i Englændernes Omdømme ved Forbund med en saa meget ringere Mand.

Forgæves advarede Thomas Moore ham, idet han afslog at levere Bidrag til det planlagte Tidsskrift og skrev: «Ene kan De tage Kampen op mod Verden, hvilket vil sige Noget, da Verden som Briareus er en Gentleman med mange Hænder, men for at kunne det — maa De staa alene. Husk at de usle Huse om Peterskirken næsten tager Synet ganske bort fra den.» Byron havde engang givet sit Ord paa at hjælpe Hunt og vilde ikke nu træde tilbage. Han anede dengang ikke, at Leigh Hunts første Gerning efter hans Død skulde være at skrive tre Bind for at besudle hans Minde.*) Han gav da Hunt *Domsvisionen* og *Himmel og Jord*, det skønne Verdensundergangsdigt, om hvilket i dansk Literatur Paludan-Müllers *Ahasverus* erindrer en Smule. Dog Tidsskriftet, som først skulde hedde *The Carbonari*, men som man af Politik gav det matte Navn *The Liberal* vakte en saadan Forfærdelse og Uvilje, at det fristede et kummerligt Liv og gik ind allerede efter fjerde Hefte. Saaledes var Byron omtrent udespærret af Literaturen, og Vejen til Handling og virkelig Kamp for hans Ideer den eneste, der faktisk endnu stod ham aaben.

Men først fik hans revolutionære Patos Luft i *Don Juan* og *Broncealderen*. Shelley tiltroede Byron den Ærgerrighed og den Evne «at blive sit undertrykte Fædrelands Frelser». Med Urette; thi for den engelske Oppositions sejge og langsomme Frihedskamp passede han ikke. Det var heller ikke blot Eng-

*) Med Rette sammenligner Thomas Moore ham med Hunden, der fik Lov at bo i Løvens Bur og som nu efter Løvens Død giver den det daarligste Vidnesbyrd:

> Skønt han brølte ret godt — Hvalpen tilstaar det flov —
> det var Alt, si'er han, laant, Alt kun Andenhaandsvræl,
> og han lider langt bedre sit eget Vovvov
> end det stærkeste Kampskrig fra Vildløvens Sjæl.
>
> . . . .
>
> Ja (og det er ret grimt) overdaadigt født op
> af Løven hver Dag med Mundgodt fra dens Spand,
> han løfter sit Ben mod det ædle Dyrs Krop
> og — gør Alt, hvad saa liden en Moppehvalp kan.

lands politiske Nød, der sysselsatte og greb ham, men i sin Uvilje over al Undertrykkelse og i sit Had til alt Hykleri opkastede han sig til Talsmand for den lidende Verden. Hans Blod kogte, naar han tænkte paa Slaveriet i Amerika, paa Mishandlingen af den fattige Befolkning i Irland, paa de italienske Fædrelandsvenners Martyrium. Hans Sympatier havde altid tilhørt den franske Revolution.

Han havde først beundret Napoleon; men da han saa, hvorledes Tidens Helt sank til at blive «en Konge», atter udslettede «de opvaagnede Menneskerettigheder, omgikkes med simple Konger og Snyltegæster» og endelig i Fontainebleau foretrak at frasige sig Tronen for at give sig selv Døden, angreb han med frygtelige Haansord sit fordums Ideal. Der er i Byrons og Heines Forhold til Napoleon megen Lighed; thi begge haaner deres Lands saakaldte Frihedskamp imod ham; men den Ulighed er der, at den engelske Digters ubøjelige Stolthed og Frisind umuliggjorde ham den Fortabelse i kvindagtig Beundring, hvortil den tyske Digter forfaldt. Napoleons blodige Krigshæder kunde ikke imponere Den, der i skønne Ord har kaldt det hæderfuldere at aftørre en eneste Taare end at udgyde Have af Blod, (*Don Juan* VIII, 3) og som ikke beundrede nogen anden Kriger end den, der som Leonidas og Washington kæmpede for Frihed.

Han havde længe svunget sin Svøbe over Prinsregentens Hoved og mangen god Gang ladet Slaget falde over hans svære Krop. «Irland dør af Sult, hedder det, Georg vejer 14 Lispund» og i det Epigram, hvor han sammenligner ham med Karl den 2den og Henrik den 8de, udbryder han: Karl (ↄ: hovedløs) for sit Folk, Henrik (ↄ: hjerteløs) for sin Kone: Nu gik Byron selve sit Land under Øjne. Han angreb alt Usandt, alt Hadværdigt deri lige fra Sagnet om den jomfruelige Dronning (vor halvkyske Elisabeth hedder det *D. J.* IX, 81) til hvad den mest nymodens Tænkemaade forlangte. «Jeg er altfor fædrelandskærlig, siger han, til at jeg ikke hellere skulde fortælle ti Løgne om Franskmændene end sige blot ét sandt Ord om dem — saadanne Sandheder er Landsforræderi» (VII 22). Han vover at tillægge Prøjserne en stor Del af Æren for Waterloosejren, at kalde Wellington Villain-ton (efter Béranger) og lade ham høre, at han med alle sine Ordener og Pensioner ingen anden Fortjeneste har indlagt sig end «at istandsætte Arvekongedømmets gamle Krykke». Han vover endelig med en anden Alvor og Patos end Thomas

Moore i dennes satiriske Breve at lade England vide, hvor afskyet dets Torypolitik har gjort det hos alle Jordens Folk: Han har ikke stor Aarsag, siger han, til at elske hin Plet af Jorden, der bærer en Nation, som *kunde have været* den ædleste af alle; men skønt han skylder den lidet mere end sin Fødsel, føler han en Blanding af Ærefrygt og Sorg over dens synkende Ry og fordums Storhed:

Ak, vidste hun, vor Moder, dog tilfulde,
hvor hendes Navn er afskyet nu af Alle,
med hvilken Glæde hele Verden skulde
mod hendes Hoved lade Hugget falde,
at Alle ønsker hende under Mulde
og værre end en Fjende hende kalde:
Frihedens Judas, som brød Slavelænker
engang, og nu paa nye Baand kun tænker.

Hun fri? hun fri? der som den første staar
blandt Slaver. Vel er hele Verden bunden,
men Opsynsmanden? — har han bedre Kaar,
har han ej samme Vilkaar just i Grunden?
Og kaldes det for Frihed, naar man faar
Lov til med Nøgleknippet at gaa Runden?
Fra Lys og Luft er Slutteren, med Føje,
saa fjern som den, der sidder spændt i Bøje.

X 66—68.

Byron stod nu paa den Højde, at intet Hverdagshensyn kunde binde ham; han forfulgte «Middelmaadighedernes Ministerium», som han kalder det, endog ud over dets Medlemmers Død. Han undte ikke Castlereagh Ro i Graven, fordi, som han siger i en af Fortalerne til *Don Juan*, det Undertrykkelsens og Hykleriets System, med hvilket hans Navn var enstydigt, varede ved langt ud over hans Død. Han afskyede Kongedømmerne af Guds Naade og de til Væmmelse gentagne Talemaader om det Havet beherskende Britannia, hendes Trefork og hendes lykkelige Forfatning, om de høje Heltekejsere og det fromme Russerfolk. Paa de fine Guldpenge — siger han efter Napoleons Fald — staar nu atter «Ansigter med det ægte fæiske Præg». Han væmmedes ved den Forgudelse, som dreves med Europas raaeste Folk. Allevegne hørtes jo den følsomme Kosaks tyske Afskedssang til sin Pige, hvis Begyndelsesord «Schöne Minka» endnu den Dag idag ikke er glemte; de nævnes f. Eks. i tredje Sang af *Adam Homo*.

Saa bliver det da Byron, der i Europa aabner den radikale

Modstand, som i Midten af Tyverne udbryder imod den politiske Romantik og den hellige Alliance. Denne var jo ikke Andet end Europas politiske Hykleri sat i System. Han kaldte den hellige Alliance for den himmelske Treenigheds Abekat, der gik ud paa at smelte tre Narre sammen til én Napoleon. Han haanede den kokette Czar Alexander, den ypperste «Valser og Barbar» og brændemærkede den hyklerske Kongrespolitik, med hvilken «de tyve Narre i Laibach vilde afgøre Menneskehedens Skæbne». «O Wilberforce, synger han, du ædle Mand, der befriede Negerslaverne, du, hvis Fortjenester ingen kan tale eller synge tilstrækkeligt om, én uhyre Kolos har du slaaet ned, du Afrikas moralske Washington! Men her er endnu en lille Ting at udrette for dig, hvis du en smuk Sommerdag vilde bringe den anden Halvdel af Menneskeheden i Orden. Du har befriet de Sorte — spær nu de Hvide ind! Spær ham ind, den skaldede Pralhans Alexander og send de hellige tre Konger til Senegal, lær dem, at den Sauce, der passer til Gaas, passer ogsaa til Gase; hvad der er den Ene ret, er den Anden billigt, og spørg dem saa, hvordan det smager at faa Pryglesuppe til Middag.»

Hvilket Sprog! Hvilke Toner under Dødsstilheden i det undertrykte Europa! De skar igennem den politiske Luft og genlød vidt og bredt; intet Ord af Lord Byron faldt jo uhørt til Jorden, og de talløse Flygtninge og Forfulgte, Undertrykte og Sammensvorne over hele Europa fæstede deres Øjne paa den ene Mand, der under Intelligensernes og Karakterernes almindelige Synken til et Jævnmaal, som laa lavt, stod oprejst, skøn som en Apollon, modig som en Achilles, stoltere end Europas Konger tilsammen. Han, den overalt ukrænkelige Peer af England, blev Organ for den stumme Forbitrelse, der pinte Europas bedste og mest frihedselskende Aander, idet han uhindret og ustraffet løslod sin revolutionære Vredes frygtelige Udbrud.

Han havde selv bestemt Poesi som Lidenskab*). Hans egen blev lutter beaandet Lidenskab nu. Hør hvilken Torden der nu rullede hen over Europa: «Fremtidens Slægter vil neppe tro, at hvad vi har oplevet virkelig er hændet, og naar de da hører Historikerne tale om Troner og om dem, der sad paa dem, vil det være, som vi nu stirrer paa Mammuthknogler, undrende os

*) poetry, which is but passion *D. J.* IV. 106.

over, hvilken Oldtid der vel var Vidne til Sligt. — Tænk om Georg den 4de blev udgravet! Et Fremtidsmenneske vilde slet ikke forstaa, hvor saadant et Dyr fandt Æde. — Dog lige meget! Gud skærme Kongen og Kongerne! for hvis *han* ikke vil, saa tvivler jeg paa, at Mennesker vil det mere. Jeg synes, jeg hører en lille Fugl synge, at Folket lidt efter lidt vil blive den stærkeste. Det mest udasede Øg slaar bag ud, naar Seletøjet skærer sig altfor dybt ind i dets hudløse Kød. Og den stakkels Pøbel bliver engang ked af at følge Hjobs Eksempel. Først knurrer den blot, saa bander den ogsaa, og saa — som David greb Slyngen mod Kæmpen, griber den de Vaaben, Fortvivlelsen rækker — og saa bliver der Krig. Jeg vilde gerne beklage det hvis jeg ikke havde indset, at Revolution alene kan rense Jorden fra Helvedes Besmittelse. Krig vil jeg da føre (idetmindste i Ord, maaske engang i Daad) mod Enhver, som bekriger Tanken, og af alle Tankens Fjender er og var Tvangsherskere og Øretudere altid de værste. Jeg véd ikke, hvem der vil sejre; men om jeg kunde vide det forud, det skulde intet Baand kunne lægge paa min ærlige, svorne, ligefremme Afsky for ethvert Despoti i ethvert af Jordens Folk». (VIII, 137 IX, 39 VIII, 50,51 IX, 24).

XXIII

Han havde spaaet Revolutionen; han havde med Sorg set Carbonari'ernes Planer strande. Endelig var den udbrudt, denne Revolution; «fra Andernes Toppe til Athos' Klippespids» vajede samme Banner. Han var udstødt af Literaturen i England. Han blev drevet fra By til By i Italien. Han havde længe sagt, at en Mand burde gøre mere for Menneskeheden end skrive Vers. Mangen en Gang havde han talt med en Ringeagt som Shakespeare's Hotspur om Kunsten som om Flitter. Nu trængte Alt sig sammen for at drive ham til Handling. Hensynet til Grevinde Guiccioli var det eneste, som endnu holdt ham tilbage. Han tænkte paa at deltage i Kreolernes Frihedskrig, han forhørte sig ivrigt om Tilstandene i Sydamerika og allerede hans Ode til Venedig sluttede med de Ord, at bedre, langt bedre end at forsumpe i Italien var det at staa blandt de endnu frie Grækere

ved deres Thermopylæ, eller at sejle bort over Dybet og bringe Amerika én fri Mand til.

Dog Tiltrækningen til det Land, der først havde begejstret ham til Sang, var stærkest. Han vristede sig løs fra sin Elskede, hvem han ikke vovede at udsætte for et Felttogs Farer og Strabadser. Filhellenernes engelske Udvalg havde optaget ham blandt sine Medlemmer, og han bragte rige Pengemidler fra Udvalget med sig. I Livorno modtog han endnu paa Afrejsens Dag den første og sidste Hilsen fra Goethe, den gamle Mesters bekendte Sonet til Byron. Fem hele Maaneder opholdt han sig paa Cefalonia, sysselsat med indtrængende at sætte sig ind i de græske Anliggender, og bestormet af de forskellige Høvdinge, der laa i Partistrid med hverandre, om at slutte sig til hver enkelt af dem. Fordelingen af Krigsmateriel, Skyts og Penge gav Anledning til en uhyre Brevveksling, som han med Jernflid besørgede. Endelig traf Byron sit Valg mellem de græske Anførere og bestemte sig for at gaa til Maurocordato i Missolunghi. Under Opholdet paa Cefalonia var allerede de for hans Ærgerrighed mest smigrende Tilbud blevne rettede til ham. Grækerne heldede overvejende til den monarkiske Regeringsform, og efter Trelawneys Overbevisning, som kendte Forholdene, vilde man, hvis han havde oplevet Kongressen i Salona, have tilbudt ham intet ringere end den græske Krone.

Da Byron steg i Land i Missolunghi, blev han modtaget næsten som en Fyrste. Skytsets Salver og larmende Musik hilste ham, den hele Befolkning var i Henrykkelse strømmet sammen paa Stranden, og i det for ham indrettede Hus ventede Maurocordato ham med en glimrende Forsamling af græske og fremmede Officerer. 5000 Mand laa i Byen. Byron tog 500 Sulioter (Albanesere), der ved Marco Bozzari's Død var blevne høvdingløse, i sit eget Sold. Selv udvalgte han sig den farligste Post, ret som ønskede han Døden. Han vilde overtage Befalingen over de Tropper, der skulde sendes mod Lepanto, og haabede ved Mod og Daadskraft at bøde paa hvad der manglede ham i militær Erfaring; den egenlige strategiske Ledelse skulde besørges af en Generalstab. Han havde her Anledning til at forbauses over den mægtige Virkning, som personlig Uforfærdethed og personlige Fortrin gør paa halvvilde Folk; ved Intet imponerede han sine Sulioter, der selv var daarlige Skytter, saa meget som ved sin Skydefærdighed og sin Ligegyldighed for

Farer. Han selv var bleven et større Menneske. Vel kunde han endnu have Anfald af sit gamle Tungsind, men Hæderens lyse Bane laa aaben for hans Øjne. Vidnesbyrd om hans Stemning er det dejlige Digt, maaske det skønneste, han har skrevet, som han forfattede paa sin 36-aarige Fødselsdag. Sammenligner man det med de fortvivlede Linjer, han nedskrev den Dag, han fyldte 33 Aar, føler man ret Forskellen. Det indeholder med Anelsen om hans nærforestaaende Død det mandigste Forsæt:

Sit Slag mit Hjerte standse gad;
det har ej mere nogen Ven.
Dog skønt ej længer elsket, lad
mig elske end!

Mit Løv er gult. I Høsten faldt
hvad Elskovs Blomst og Frugter var,
og Orm og Kræft og Kval er Alt,
hvad end jeg har.

. . . .

Men ikke *saa*, ej *nu* og *her*
slig Tanke skulde slaa min Sans,
hvor Heltes Haar og — Kiste bær
en Ærens Krans.

Banner og Sværd og Skansens Vold,
Hæder og Hellas staar mig bi.
Spartaneren, død paa sit Skjold,
var ej mer fri.

. . . .

Søg ud dig da, hvad Faa har søgt,
en Krigers Grav paa Skæbnens Bud!
Se rundt, vælg Pladsen uden Frygt,
og hvil dig ud!

Byrons allerførste Tanke var, som det kunde ventes af ham, efter Evne at raade Bod paa det Barbari, hvormed Krigen blev ført. Han frigav nogle tyrkiske Officerer og sendte dem til Jussuf Pasja med et i værdige og skønne Udtryk affattet Brev, hvori han beder ham til Gengæld vise Menneskekærlighed mod de fangne Grækere, da Krigens Ulykker endda er frygtelige nok. Saa rettede han af al Magt sin Opmærksomhed paa den Opgave, han havde stillet sig, og her viste sig da klart hans praktiske Blik i Modsætning til hans Omgivelsers poetiske Drømmerier.

Medens de øvrige Englændere af Udvalget i deres uverdslige Idékærlighed vilde begynde med at civilisere Grækenland ved at grunde en fri Presse, skrive Avisartikler osv., var hos Byron Carbonaro'en nu ganske svunden for Politikeren. Med Fasthed og Kraft byggede han overalt kun paa de virkeligt foreliggende Forhold, først og fremmest paa Grækernes fælles Tyrkerhad. Han troede, at man regnede sikrere dermed end ved at gøre Regning paa deres Kærlighed til Frihed og Republik. Stanhope vilde grunde Skoler. Byron fordrede og fordelte Kanoner. Stanhope stræbte ved Missionærer at indføre protestantisk Kristendom. Byron, der saa, at denne Taabelighed vilde fjerne hele den græske Gejstlighed fra Opstanden, vilde kun indføre Geværer og Penge. Endelig ophørte han nu med ethvert fjendtligt Udfald mod de europæiske Regeringer. Han, som havde oplevet, hvor ynkeligt Carbonarismen var strandet paa den organiserede Magt, vilde fremfor Alt se at opnaa Grækenlands Anerkendelse af Stormagterne.

Desværre var hans Helbred ikke hans store Planer voksent. Han foretog i Missolunghi sine sædvanlige Rideture rundt ad Byens Volde og for at virke paa Indbyggernes Fantasi lod han, naar han red, en Livvagt af 50 Sulioter følge sig til Fods; de var saa ypperlige Løbere, at de med Geværet i Armen løb ved Siden af hans Hest, selv naar den gik i det stærkeste Trav. Paa en af disse Rideture blev han gennemblødt og vilde ikke ile lige hjem derefter. «Tog jeg saadanne Hensyn, sagde han, vilde jeg kun afgive en daarlig Soldat». Dagen efter fulgte heftige Krampeanfald — tre Mand var neppe i Stand til at holde ham — og Smerterne var saa skrækkelige, at han sagde: «Jeg frygter ikke Døden, men disse Smerter kan jeg ikke bære». Under den afmagtlignende Tilstand, der fulgte, styrtede en Trop oprørske Sulioter ind i hans Værelse, svang deres Sabler og forlangte Fyldest for en formentlig Tilsidesættelse. Byron rejste sig op i Sengen og med en mægtig Viljesanstrengelse, stedse roligere jo mere de raste og skreg, beherskede han dem ved Blik og Miner og sendte dem bort.

Han havde tidligere skrevet til Moore: Hvis noget saadant som Feber, Overanstrengelse, Sult eller Lignende her skulde gøre Ende paa Deres Broder i Apollon — saa tænk paa mig ved Deres Vin og Sang. Jeg haaber, at den gode Sag vil sejre; men det véd jeg, at Ærens Bud skal af mig blive overholdt saa nøje

som min Melkediæt». Den 12te April maatte Byron atter gaa tilsengs, og Feberen forlod ham ikke mere. 18de April var det Paaskedag, som Grækerne plejede at fejre med Kanontorden og Geværsalver paa Gaderne. Men af Hensyn til sin Velgører forholdt Befolkningen sig ganske stille. Den 19de April var hans sidste Levedag. Han laa i Vildelse, troede, han kommanderede, og raabte: Fremad, Fremad, Mod! Da han atter kom til sig selv, bad han sin Kammertjener høre sin sidste Vilje. Han sagde: Gaa til min Søster og sig hende . . . gaa til Lady Byron og sig hende . . .; men hans Stemme svigtede, og man hørte kun enkelte Navne: Augusta — Ada —. «Nu har jeg sagt dig Alt», sagde han. «Ak, Mylord, svarede Tjeneren, jeg har ikke forstaaet et Ord af hvad Deres Herlighed har sagt mig». «Ikke forstaaet mig! svarte Byron med et trøstesløst Blik, hvilken Ulykke! nu er det for sent! — Endnu hørtes kun enkelte Ord af hans Mund: Stakkels Grækenland! stakkels By! mine stakkels Tjenere! saa har hans Tanker vendt sig til hans Elskede; thi han sagde paa Italiensk: *Io lascio qualche cosa di caro nel mondo* (Jeg efterlader noget Kært i denne Verden). Endelig henimod Aften sagde han: «Nu vil jeg sove» — og det var forbi.

Byrons Død ramte hele Grækenland som et Lyn. Folket stod overfor dette Tab som overfor en frygtelig Naturbegivenhed, hvis Følger ikke lod sig beregne. Samme Dag udkom følgende Øvrighedsbeslutning:

Den provisoriske Regering for Vestgrækenland:

Paaskefesten idag er fra en Glædesfest bleven forvandlet til en Sorgens og Kummerens Dag. Lord Noel Byron har i Eftermiddag Kl. 6 efter en ti Dages Sygdom ophørt at leve . . . Jeg forordner herved:

1) Ved Daggry imorgen skal syv og tredive Kanonskud affyres fra det store Batteri, et Tal, der svarer til den høje Dødes Leveaar.
2) Alle offenlige Bygninger, ogsaa Raadhusene, holdes lukkede i tre Dage.
3) Alle Boder med Undtagelse af Apotekerne forbliver ligeledes lukkede, og der holdes strengt over, at ingen Art af Munterhed, hvormed Paaskefesten ellers fejres, bliver givet tilkende.
4) Almindelig Landesorg i en og tyve Dage.
5) I alle Kirker skal Sørgegudstjeneste afholdes.

Givet i Missolunghi d. 19. April 1824.

A. Maurocordato.

Der behøves intet andet Vidnesbyrd om det Indtryk, Budskabet om Byrons Død gjorde paa alle dem, der stod ham nær. Den græske Befolkning løb klagende gennem Gaderne under Raabet: Han er død, den store Mand er død! — Liget blev bragt til England, og Gejstligheden negtede det en Plads i Westminsterabbediets Digterhjørne. Men «højt hævet over Englands Dadel og Grækenlands Pris» gik hans Minde Jorden over.

I Ruslands og Polens, Spaniens og Italiens, Frankrigs og Tysklands Aandsliv satte de Spirer Frugt, som han med ødsel Haand havde udstrøet. Frøet blev til Blomster og Dragetænderne til stridbare Mænd. De slaviske Nationer, der sukkede under et Voldsherredømme, af Naturen havde Hang til Tungsind, og hos hvem Historien havde udviklet oprørske Instinkter, tilegnede sig med Lidenskab Byrons Poesi, og Pusjkin's *Onjægin*, Lermontov's *En vor Tids Helt*, Malczewski's *Marja*, Mickiewicz's *Conrad* og *Wallenrod*, Slowacki's *Lambro* og *Beniowski* viser, hvor dybt deres Digtere følte sig grebne. De romanske Folkeslag, hvis søde Synder han havde besunget, og som netop nu rejste sig til Opstand, oversatte og granskede med Lidenskab hans Værker. De udvandrede spanske og italienske Digtere optog hans Feltraab, i Spanien selv dannedes Myrteselskabet, i Italien undergik fremfor Alle Giovanni Berchet Byrons Indflydelse, og den er neppe mindre kendelig hos Leopardi og Giusti. I Frankrig var det øjeblikkelige Indtryk af Byrons Død dog betydeligst. Der laa kun faa Uger mellem denne Begivenhed og Chateaubriands Overgang til Oppositionen, og Chateaubriands første Gerning efter sit Fald var at indmelde sig i det græske Udvalg. Hugos *Les Orientales* var ingen Flugt til Østerland som de tyske Digteres; Hugo lagde Vejen over Grækenland og dvælede længe ved Frihedskrigens Helte. Delavigne besang Byron i et ypperligt Digt, Lamartine føjede en sidste Sang til *Childe Harold*, Mérimée lod sig paavirke af Byrons Vildheds-Aand, Alfred de Musset prøvede paa at løfte den store Digters Arv, og selv Lamennais talte snart et Tungemaal, hvori mangt et Ord og mangen en Vending mindede om Sproget i Byrons Udfald. Tyskland var endnu politisk for langt tilbage til at have Landsforviste og Udvandrede blandt sine Digteraander; men med stille filologisk Begejstring havde dets Lærde i Grækenlands Rejsning set det antike Hellas' Genopstandelse; Digtere som Wilhelm Müller og Alfred Meissner skrev skønne Digte til Byrons Ære, og indenfor Landets Grænser

gaves der her i Literaturen Aander, der med Grund følte sig som landsforviste og banlyste, og i hvem Byrons Poesi slog des mægtigere ned: Forfatterne af jødisk Afstamning, særligt Börne og Heine. Heine's bedste Poesi. fremfor Alt *Tyskland, et Vinteræventyr* fortsætter Byrons Værk. Romantiken i Frankrig og Liberalismen i Tyskland nedstammer begge i lige Linje fra Naturalismen i Byrons Poesi.

XXIV

Naturalismen i det engelske Aandsliv begynder hos Wordsworth som landlig Kærlighed til den ydre Natur, som Opsparen af Naturindtryk og som Pietet mod Dyret, Barnet, Bonden og de Enfoldige af Hjertet. Den forvilder sig hos ham forbigaaende ind paa en lukket Bane, den platte Naturefterlignings. Den nærmer sig hos Coleridge og end mere hos Southey den samtidige tyske Romantik, følger denne ind i Legendens og Overtroens Verden, men holder sig ren for dens værste Udskejelser ved sin naturalistiske Behandling af det romantiske Stof, ved sin aabne Sans for Land og Hav og alle Virkelighedens Elementer. Naturalismen fordyber sig i et helt Folks Sjæleliv og Historie hos Scott og skildrer med levende Farver Mennesket som Barn af en Race og af en Tidsalder; den erobrer hos Keats hele Sanseverdenen og holder sig her et Øjeblik neutral midt imellem Hvilen i Naturbeskuelse og Prædiken af Naturbudskab og naturlige Rettigheder. Den bliver erotisk og liberalt politisk hos Moore, hvem Skuet af hans Fødeøs Lidelser driver over i de frisindede Ideers Lejr. Den bliver hos Campbell til Lovsang over England som Havets Dronning og til Udtryk for britisk Frisind. Den optræder hos Landor som hedensk Humanisme, men for afskrækkende og stolt til at kunne vinde Europa. Den forvandler sig hos Shelley til et patetisk Natursværmeri og en digterisk Radikalisme, der raader over de ypperste digteriske Midler; men dens ulegemlige, verdensomspændende Præg bevirker i Forening med Digterens altfor store Forspring for sin Samtid og hans tidlige Død, at Sangen taber sig uhørt og uden at Europa aner, hvilken Digter det besidder og mister.

Men som Achilles rejser sig efter at have brændt Patroklos' Lig, med saadan Vælde opløfter nu efter Shelley's Død Byron

sin Stemme. Den europæiske Poesi strømmede som en dorsk og rolig Flod, og den, som gik langs ad Flodens Bred, fandt lidet at lade Øjet dvæle ved. Da opstod som Fortsættelse af Strømmen denne Poesi, hvilken Grunden saa tidt svigtede under Foden, at den styrtede sig i Cascader fra ét Leje til et andet — og Alle betragter en Flod paa det Sted, hvor dens Bølger danner et Vandfald. Her hos Byron saa man Floden skumme og syde, hørte den risle som Musik og syngende sende sin Ode mod Himlen. Her stod Vandet — gyseligt skønt — i Raseriets hvide Fraade, hvirvlede sig i Malstrømme, splittede sig selv og Alt, hvad der stod det i Vejen, ja udhulede i Længden selv Klipper. Og midt i Vandfaldet stod der, som Byron har skildret det i *Childe Harold*, en dejlig Iris, en pragtfuldt straalende Regnbue, Harmoniens og Fredens og Frihedslykkens Tegn, usporlig for Mange, men synlig for Enhver, der har Solen over sig og stiller sig rigtigt.

Den varslede om bedre Dage for Europa.